

ISSN: 2985-3471 (Online)

วารสาร

ศิลปศาสตร์

Journal of Liberal Arts, Maejo University

ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 ประจำปี 2567

Vol.12 No.2 July – December 2024

วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Journal of Liberal Arts Maejo University

เจ้าของผลงาน คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Owner: Faculty of Liberal Arts, Maejo University

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้คณาจารย์ นักวิชาการ นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปได้เผยแพร่ผลงานวิชาการ งานวิจัย
2. เพื่อเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อคิดเห็นทางวิชาการในสาขาวิชามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ภาษาและภาษาศาสตร์ นิเทศศาสตร์และการสื่อสาร และด้านการพัฒนาสุขภาพ
3. เพื่อเป็นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
4. เพื่อเป็นการให้บริการทางวิชาการแก่สังคม

Objectives:

1. To promote and distribute academic work and the research of academics, students and interested individuals.
2. To serve as a platform for the exchange of knowledge and academic findings in the Humanities, Social Sciences, Languages and Linguistics, Mass Communication and Health Science.
3. To publicise the Faculty of Liberal Arts, Maejo University.
4. To offer academic expertise to the general public.

ขอบเขต

องค์ความรู้ทางด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ภาษาและภาษาศาสตร์ นิเทศศาสตร์และการสื่อสาร และด้านการพัฒนาสุขภาพ

Areas of Interest

Humanities, Social Sciences, Languages and Linguistics, Mass Communication and Health Science

บรรณาธิการ (Editor)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนาพร ขันธบุตร	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Asst. Prof. Chanaporn Khantabudr, Ph.D.	Maejo University

กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์ ดร.ศาสตรี เสาวคนธ์	มหาวิทยาลัยบูรพา
Prof. Emeritus, M.D. Sasthi Saowakontha, Ph.D.	Burapha University
ศาสตราจารย์ ดร.ธนอมวงศ์ กฤษณ์เพ็ชร	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Prof. Thanomwong Kritpet, Ph.D.	Chulalongkorn University
ศาสตราจารย์ ดร.สุภา เพ่งพิศ	มหาวิทยาลัยมหิดล
Prof. Supa Pengpid, Ph.D.	Mahidol University
รองศาสตราจารย์ ดร.อังคินันท์ อินทรกำแหง	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
Assoc. Prof. Ungsinun Intarakamhang, Ph.D.	Srinakharinwirot University
รองศาสตราจารย์ ดร.ธัญญา สังขพันธานนท์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
Assoc. Prof. Thanya Sangkhaphanthanon, Ph.D.	Naresuan University
รองศาสตราจารย์ ดร.สรณัฐ ไตลังคะ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Assoc. Prof. Soranat Tailanga, Ph.D.	Kasetsart University
รองศาสตราจารย์ ดร.ชัชวดี ศรีลัมพ์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Assoc. Prof. Chatchawadee Saralamba, Ph.D.	Thammasat University

รองศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี
Assoc. Prof. Pinkaew Laungaramsri, Ph.D.

รองศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ นำเจริญ
Assoc. Prof. Narin Numcharoen, Ph.D.

รองศาสตราจารย์ ดร.นิรุต ถิ่นนาค

Assoc. Prof. Nirut Thuengnak, Ph.D.

รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ อ่อนศิริ
Assoc. Prof. Sombat Onsiri, Ph.D.

รองศาสตราจารย์ ดร.จุฑารัตน์ สถิรปัญญา
Assoc. Prof. Chutarat Sathirapanya, Ph.D.

รองศาสตราจารย์พิเศษ นายแพทย์อัมพร จงเสรีจิตต์
Assoc. Prof. M.D. Amporn Jongsareejit

รองศาสตราจารย์วาสนา จันทรวงศ์
Assoc. Prof. Wasana Junsawang

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล
Asst. Prof. Aphilak Kasempholkoon, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชมพูนุท เมฆเมืองทอง

Asst. Prof. Chomphunut Makemuengthong, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรองค์ ชาคร

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University

มหาวิทยาลัยราชภัฏ
มหาสารคาม

Rajabhat Maha Sarakham
University

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Kasetsart University

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
Prince of Songkla
University

โรงพยาบาลลาดพร้าว
Ladprao General Hospital

มหาวิทยาลัยมหิดล
Mahidol University

มหาวิทยาลัยมหิดล
Mahidol University

มหาวิทยาลัยราชภัฏ
มหาสารคาม

Rajabhat Maha Sarakham
University

สถาบันบัณฑิตพัฒน
บริหารศาสตร์

Asst. Prof. Ora-Ong Chakorn, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภกาญจน์ ผาทอง

Asst. Prof. Supakarn Pathong, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ พจน์ประสาท

Somboon Pojprasat, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิคม มูลเมือง

Asst. Prof. Nikom Moonmuang, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เมธี เมธาสีทธิ สุขสำเร็จ

Asst. Prof. Metee Medhasith Suksumret, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนทร คำยอด

Asst. Prof. Sunthron Khamyod, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทยา อนันต์สุชาติกุล

Asst. Prof. Hataya Anansuchatkul

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุภาพร มโนวงศ์

Asst. Prof. Supaporn Manowong

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดวงหทัย ลือตั้ง

Asst. Prof. Duanghatai Luedung

อาจารย์ ดร.ปารดา เดชะประทุมวัน

Parada Dechapratumwan, Ph.D.

อาจารย์ ดร.กิตติคุณ กิตติธรรสกุล

Kittayut Kittitornsakul, Ph.D.

อาจารย์ ดร.กัญจน์ จันทร์ศรีสุคต

Gunn Chansrisukot, Ph.D.

National Institute of
Development

Administration

มหาวิทยาลัยศิลปากร

Silpakorn University

มหาวิทยาลัยมหิดล

Mahidol University

นักวิชาการอิสระ, เชียงใหม่

Independent scholars,

Chiang Mai

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Maejo University

อาจารย์สุวรรณ เลียงหิรัญถาวร

Suwan Lianghiranthaworn

อาจารย์พงษ์ศักดิ์ รามทรัพย์

Pongsak Ruamsap

อาจารย์วิไลวรรณ รัตนพันธ์

Wilaiwan Rattanapan

อาจารย์พสุณิต สารมาศ

Pasunit Saramad

อาจารย์มนฤทัย ไชยวิเศษ

Monruetai Chaivisate

อาจารย์อาภาลัย สุขสำราญ

Apalai Suksamran

อาจารย์ปาริฉัตร พิมล

Parichat Pimon

นางสาวศุภลักษณ์ ดীন้อย

Supaluck Deenoi

นางสาวหฤทัย คงธนจารูนันต์

Haruthai Kongtanajaruanun

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Maejo University

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ (Advisory Board of Honour)

ศาสตราจารย์ ดร.ธนอมวงศ์ กฤษณ์เพชร

Prof. Thanomwong Kritpet, Ph.D

ศาสตราจารย์ ดร.เอมอัชฌา วัฒนบุรานนท์

Prof. Aimutcha Wattanaburanon, Ph.D.

ศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ สถาปิตานนท์

Prof. Parichart Sathapitanont, Ph.D

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Chulalongkorn University

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Chulalongkorn University

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Chulalongkorn University

ศาสตราจารย์ ดร.จินตนา สรายุทธพิทักษ์
Prof. Jintana Sarayuthpitak, Ph.D.
ศาสตราจารย์ ดร.สุภา เพ่งพิศ
Prof. Supa Pengpid, Ph.D.
ศาสตราจารย์ ดร.อัญชลี วงศ์วัฒนา
Prof. Unchalee Wongwattana, Ph.D.
ศาสตราจารย์ ดร.กุลธิดา ท้วมสุข
Prof. Kulthida Tuamsuk, Ph.D.
ศาสตราจารย์ ดร.จินตนา วัชรสินธุ์
Prof. Chintana Waeharasin, Ph.D.
ศาสตราจารย์เกียรติคุณสายชล สัตยานุรักษ์
Emeritus Prof. Saichon Sattayanurak
ศาสตราจารย์เกียรติคุณสุรพล ดำริห์กุล
Emeritus Prof. Surapol Damrikul
ศาสตราจารย์กิตติคุณสุกัญญา สุขฉายา
Emeritus Prof. Sukanya Sujachaya
ศาสตราจารย์อุษณีย์ ธงไชย
Prof. Usanee Thongchai
รองศาสตราจารย์ ดร.ปรมินท์ จารุวร
Assoc. Prof. Poramin Jaruworn, Ph.D.
รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา สุคนธ์ทรัพย์
Assoc. Prof. Suchitra Sukonthasab, Ph.D.
รองศาสตราจารย์ ดร.อวยพร เรืองตระกูล
Assoc. Prof. Auyporn Ruengtragul, Ph.D.
รองศาสตราจารย์ ดร.จีราวรรณ แสงเพ็ชร
Assoc. Prof. Jeerawan Sangpetch, Ph.D.
รองศาสตราจารย์ ดร.จิรดา วุฑฒยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University
มหาวิทยาลัยมหิดล
Mahidol University
มหาวิทยาลัยนเรศวร
Naresuan University
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Khon Kaen University
มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

Assoc. Prof. Jirada Wudthayagorn, Ph.D.
รองศาสตราจารย์ ดร.เรือโท นกตล ชาติประเสริฐ
Prof. Lt.JG. Nophadol Chartprasert, Ph.D.
รองศาสตราจารย์ ดร.ชัชวดี ศรีลัมพ์
Assoc. Prof. Chatchawadee Saralamba, Ph.D.
รองศาสตราจารย์ ดร.ทรงธรรม อินทจักร
Assoc. Prof. Songthama Intachakra, Ph.D.
รองศาสตราจารย์ ดร.โคมสี มีมักดี

Assoc. Prof. Khomsi Meepukdee, Ph.D.

รองศาสตราจารย์ ดร.พรสุข หนุ่นรินทร์
Assoc. Prof. Pornsuk Hunniran, Ph.D.
รองศาสตราจารย์ ดร.สุปราณี ขวัญบุญจันทร์
Assoc. Prof. Supranee Kwanboonchan, Ph.D.
รองศาสตราจารย์ ดร.สุกัญญา เรืองจรรยา
Assoc. Prof. Sugunya Ruangjaroon, Ph.D.
รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งรัตน์ ชัยสำเร็จ
Assoc. Prof. Rungrat Chaisamrej, Ph.D.

รองศาสตราจารย์ ดร.ยุวดี รอดจากภัย
Assoc. Prof. Yuvadee Rodjarkpai, Ph.D.
รองศาสตราจารย์ ดร.พรนภา หอมสินธุ์
Assoc. Prof. Pornnapa Homsin, Ph.D.
รองศาสตราจารย์ ดร.นิรุติ ถึงนาค

Chulalongkorn University
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Thammasat University
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Thammasat University
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Thammasat University
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ศูนย์ลำปาง
Thammasat University
Lampang Center
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
Srinakharinwirot University
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
Srinakharinwirot University
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
Srinakharinwirot University
มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
University of the Thai
Chamber of Commerce
มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University
มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University
มหาวิทยาลัยราชภัฏ
มหาสารคาม

Assoc. Prof. Nirut Thuengnak, Ph.D.

รองศาสตราจารย์ ดร.บุปผา อนันต์สุชาติกุล

Assoc. Prof. Buppha Anansuchatkul, Ph.D.

รองศาสตราจารย์ ดร.ชูชีพ พุทธประเสริฐ

Assoc. Prof. Choocheep Puthaprasert, Ph.D.

รองศาสตราจารย์ ดร.สรัญญา เสวตมัลย์

Assoc. Prof. Saranya Savetamalya, Ph.D.

รองศาสตราจารย์ ดร.ทักษิณา คุณารักษ์

Assoc. Prof. Taksina Kunarucks, Ph.D.

รองศาสตราจารย์ ดร.สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ

Assoc. Prof. Suebsak Sanyakiatikun, Ph.D.

รองศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ นำเจริญ

Assoc. Prof. Narin Numcharoen, Ph.D.

รองศาสตราจารย์ ดร.จิติพัฒน์ เอี่ยมนิรันดร์

Assoc. Prof. Titipat Iamninun, Ph.D.

รองศาสตราจารย์ ดร.น้ำทิพย์ วิภาวิน

Assoc. Prof. Namtip Wipawin, Ph.D.

รองศาสตราจารย์ ดร.นิรัช สุตสังข์

Assoc. Prof. Nirat Soodsang, Ph.D.

รองศาสตราจารย์ ดร.ธัญญา สังขพันธานนท์

Assoc. Prof. Thanya Sangkhaphanthanon, Ph.D.

รองศาสตราจารย์ ดร.วสิน ปัญญาอุตตระกุล

Assoc. Prof. Wasin Panyavuttrakul, Ph.D.

Rajabhat Maha Sarakham
University

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

มหาวิทยาลัยสุโขทัย

ธรรมาธิราช

Sukhothai Thammathirat

Open University

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Sukhothai Thammathirat

Open University

มหาวิทยาลัยนเรศวร

Naresuan University

มหาวิทยาลัยนเรศวร

Naresuan University

มหาวิทยาลัยนเรศวร

Naresuan University

รองศาสตราจารย์ ดร.สุวีรี ฤกษ์จารี	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Assoc. Prof. Suwaree Rerkjaree, Ph.D.	Khon Kaen University
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนพฤกษ์ ชามะรัตน์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Asst. Prof. Thanapauge Chamaratana, Ph.D.	Khon Kaen University
รองศาสตราจารย์ ดร.สรณัฐ ไตลังคะ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Assoc. Prof. Soranat Tailanga, Ph.D.	Kasetsart University
รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ อ่อนสิริ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Assoc. Prof. Sombat Onsiri, Ph.D.	Kasetsart University
รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิมล ตั้งสัจจพจน์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Assoc. Prof. Suvimol Tangsujjapoj, Ph.D.	Kasetsart University
รองศาสตราจารย์ ดร.วินัย พูลศรี	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Assoc. Prof. Winai Poonsri, Ph.D.	Kasetsart University
รองศาสตราจารย์ ดร.โกวิท พิฆพวง	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Assoc. Prof. Kowit Pimpuang, Ph.D.	Kasetsart University
รองศาสตราจารย์ ดร.จุฑามาศ สิงห์ชัยนรา	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Assoc. Prof. Juthamas Singhachainara, Ph.D.	Kasetsart University
รองศาสตราจารย์ ดร.สฤณีพงศ์ ขุนทรง	มหาวิทยาลัยศิลปากร
Assoc. Prof. Saritpong Khunsong, Ph.D.	Silpakorn University
รองศาสตราจารย์ ดร.สรบุศย์ รุ่งโรจน์สุวรรณ	มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
Assoc. Prof. Sorabud Rungrojsuwan, Ph.D.	Mae Fah Luang University
รองศาสตราจารย์ ดร.เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์	มหาวิทยาลัยพะเยา
Assoc. Prof. Premwit Vivattanaseth, Ph.D.	University of Phayao
รองศาสตราจารย์ ดร.ผณินทรา อีรานนท์	มหาวิทยาลัยพะเยา
Assoc. Prof. Phanintra Teeranon, Ph.D.	University of Phayao
รองศาสตราจารย์ ดร.กนกวรรณ มะโนรมย์	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
Assoc. Prof. Kanokwan Manorom, Ph.D.	Ubon Ratchathani University

รองศาสตราจารย์ ดร.กนกนันท์ แก้วนุช

Assoc. Prof. Kanokkarn Kaewnuch, Ph.D.

รองศาสตราจารย์ ดร.สุวารี นามวงศ์

Assoc. Prof. Suwaree Namwong, Ph.D.

รองศาสตราจารย์ฉลอง สุนทรวานิชย์

Assoc. Prof. Chalong Soontravanich

รองศาสตราจารย์วาสนา จันทร์สว่าง

Assoc. Prof. Wasana Junsawang

รองศาสตราจารย์ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล

Assoc. Prof. Songsak Prangwatthanakun

รองศาสตราจารย์นราวัลย์ พูลพิพัฒน์

Assoc. Prof. Narawan Poonpipat

รองศาสตราจารย์หทัยวรรณ ไชยะกุล

Assoc. Prof. Hataiwan Chaiyakun

รองศาสตราจารย์กฤษฎา ศรีธรรมา

Assoc. Prof. Krisada Srithamat

รองศาสตราจารย์สุรศักดิ์ บุญอาจ

Assoc. Prof. Surasak Boon-arch

สถาบันบัณฑิตพัฒน

บริหารศาสตร์

National Institute of

Development

Administration

สถาบันบัณฑิตพัฒน

บริหารศาสตร์

National Institute of

Development

Administration

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Chulalongkorn University

มหาวิทยาลัยมหิดล

Mahidol University

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

มหาวิทยาลัยราชภัฏ

มหาสารคาม

Rajabhat Maha Sarakham

University

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

Ubon Ratchathani

University

รองศาสตราจารย์มาลี บุญศิริพันธ์
Assoc. Prof. Malee Boonsiriphan

รองศาสตราจารย์อวยพร พานิช
Assoc. Prof. Uayporn Panich

รองศาสตราจารย์อ้อมทิพย์ เมฆรักษาวนิช แคมป์
Assoc. Prof. Omtip Mekrugswanich-Kampe

รองศาสตราจารย์รังสรรค์ จันตะ
Assoc. Prof. Rangsan Chantra

รองศาสตราจารย์มธุรส สว่างบำรุง
Assoc. Prof. Maturose Sawangbumrung
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ ศรีบริสุทธิ์สกุล
Asst. Prof. Somsak Sriborisutsakul, Ph.D.
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุฬารณ ก่องแก้ว
Asst. Prof. Chulaporn Kongkeo, Ph.D.
พันตรีหญิง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐกฤตา ศิริโสภณ
MAJ.Asst. Prof. Nutthakritta Sirisopon, Ph.D.
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นพรัตน์ ศุทธิถิกุล
Asst. Prof. Nopparat Suthitakon, Ph.D.
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เมธาวี ยุทธพงษ์ธาดา
Asst. Prof. Methawee Yuttapongtada, Ph.D.
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญเลิศ อุทยานิก
Asst. Prof. Boonlerst Outayanik, Ph.D.
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นลินี ต้นธูนิตย์
Asst. Prof. Nalinee Tanthuvanit, Ph.D.

มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
University of the Thai
Chamber of Commerce
มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์
Rajapruk University
นักวิชาการอิสระ, เชียงใหม่
Independent scholars,
Chiang Mai
นักวิชาการอิสระ, เชียงใหม่
Independent scholars,
Chiang Mai
มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Maejo University
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Kasetsart University
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Kasetsart University
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Kasetsart University
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Kasetsart University
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Thammasat University

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล	มหาวิทยาลัยมหิดล
Asst. Prof. Aphilak Kasampholkoon, Ph.D.	Mahidol University
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ พจน์ประสาท	มหาวิทยาลัยมหิดล
Asst. Prof. Somboon Pojprasat, Ph.D.	Mahidol University
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Asst. Prof. Somwang Kaewsufong, Ph.D.	Chiang Mai University
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยวัฒน์ นันทศรี	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Asst. Prof. Chaiwat Nantasri, Ph.D.	Chiang Mai University
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รวีวรรณ แพทย์สมาน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Asst. Prof. Raweewan Patsamarn, Ph.D.	Chiang Mai University
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาธิต ประจัญบาน	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
Asst. Prof. Satin Prajanban, Ph.D.	Srinakharinwirot University
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พนมสิทธิ์ สอนประจักษ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
Asst. Prof. Pnomsit Sonprajuk, Ph.D.	Naresuan University
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยพงษ์ สำเนียง	มหาวิทยาลัยนเรศวร
Asst. Prof. Chaipong Samneing, Ph.D.	Naresuan University
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เอี่ยมพร ทิพย์เดช	มหาวิทยาลัยพะเยา
Asst. Prof. Uamporn Thipdet, Ph.D	University of Phayao
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภัทรา โยธินศิริกุล	มหาวิทยาลัยพะเยา
Asst. Prof. Supatra Yothinsirikul, Ph.D.	University of Phayao
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วัชร ศรีคำ	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
Asst. Prof. Watcharee Srikham, Ph.D.	Ubon Ratchathani University
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชมพูนุท เมฆเมืองทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏ
	มหาสารคาม
Asst. Prof. Chomphunut Makemuengthong, Ph.D.	Rajabhat Maha Sarakham Universit

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รังสรรค์ สิงห์เลิศ

Asst. Prof. Rungson Singhalert, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรโชค พิษณุ อุสมบูรณ์

Asst. Prof. Pornchok Pechaya Usomboon, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรรถพล ศิริเวชพันธุ์

Asst. Prof. Autthapon Sirivejjabhandu, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สถิตย์ ภาคมฤค

Asst. Prof. Satit pakmaluk, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาส ณ พิกุล

Asst. Prof. Praphat Na Phikun, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฏิพันธ์ อุทยานกุล

Asst. Prof. Patipan Utayanugul, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดุจฤดี คงสุวรรณ

Asst. Prof. Dujruedee Kongsuwan, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุฑารัตน์ สติธิปัญญา

Asst. Prof. Chutarat Sathirapanya, Ph.D.

มหาวิทยาลัยราชภัฏ

มหาสารคาม

Rajabhat Maha Sarakham
University

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพ
พรรณี

Rambhai Barni Rajabhat
University University

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
Sisaket Rajabhat

University

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
Sakon Nakhon Rajabhat

University

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
Chiangrai Rajabhat

University

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
Chiangrai Rajabhat

University

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
Chiangrai Rajabhat

University

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
Prince of Songkla

University

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรองค์ ชากร

Asst. Prof. Ora-Ong Chakorn, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กังวล คัชฌิมา

Asst. Prof. Kangvol Khatshima, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรารถนา จันทร์พันธุ์

Asst. Prof. Pradhana Chandharuphan, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภกาญจน์ ผาทอง

Asst. Prof. Supakarn Pathong, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กันยารัตน์ เควียเช่น

Asst. Prof. Kanyarat Kwiecien, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง

Asst. Prof. Pollavat Prapattong, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ สุทธิสีมา

Asst. Prof. Viroj Suttisima, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศันสนี ชุมนุมนณี

Asst. Prof. Sunsanee Chumnummanee, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิรัตน์ คำศรีจันทร์

Asst. Prof. Wirat Kamsrichan, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บังอร ศิริสัญญาลักษณ์

Asst. Prof. Bangon Sirisunyaluck, Ph.D.

สถาบันบัณฑิตพัฒน

บริหารศาสตร์

National Institute of

Development

Administration

มหาวิทยาลัยศิลปากร

Silpakorn University

มหาวิทยาลัยศิลปากร

Silpakorn University

มหาวิทยาลัยศิลปกร

Silpakorn University

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Khon Kaen University

มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

Mae Fah Luang University

มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

Bangkok University

นักวิชาการอิสระ, เชียงใหม่

Independent scholars,

Chiang Mai

นักวิชาการอิสระ, เชียงใหม่

Independent scholars,

Chiang Mai

นักวิชาการอิสระ, เชียงใหม่

Independent scholars,

Chiang Mai

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิชาติ ไตรแสง
Asst. Prof. Apichart Traisaeng, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัตนา โพธิสุวรรณ
Asst. Prof. Ratana Photisuwa, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิคม มุลเมือง
Asst. Prof. Nikom Moonmuang, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ลัดดา จิตตคุตตานนท์
Asst. Prof. Ladda Chittakuttanon, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนาพร ชันธบุตร
Asst. Prof. Chanaporn Khantabudr, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวลักษณ์ ขายทวีป
Asst. Prof. Saowalak Chaytawee, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรณิดา ขันธพัทธ์
Asst. Prof. Phannida Khanthaphad, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เมธี เมธาสิทธิ สุขสำเริง
Asst. Prof. Metee Medhasith Suksumret, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนทร คำยอด
Asst. Prof. Sunthron Khamyod, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พินณา หมวกยอด
Asst. Prof. Pinnapa Muakyod, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรวัดน์ รักชาติ
Asst. Prof. Jirawat Rugchat, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ
Asst. Prof. Ittipong Thongsrikate, Ph.D.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เอียรชยา อักษรดิษฐ์

นักวิชาการอิสระ, เชียงใหม่
Independent scholars,
Chiang Mai

นักวิชาการอิสระ, เชียงใหม่
Independent scholars,
Chiang Mai

มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Maejo University

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Asst. Prof. Thianchai Aksrondit

ผู้ช่วยศาสตราจารย์พร กาญจนการุณ

Asst. Prof. Walaiporn Kanjanakaroon

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เบญจงค์ ใจใส แดร์ อาร์สลานีอง

Asst. Prof. Benjang Jaisai der Arslanian

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนงค์ รักษ์วงศ์

Asst. Prof. Anong Rukwong

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ราตรี สิทธิพงษ์

Asst. Prof. Ratri Sittipong

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุทธีวรรณ อินทะกนก

Asst. Prof. Suttiwan Inthakanog

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ภัควรินทร์ มานะสิริสิทธิ์

Asst. Prof. Pakwarin Manasirisit

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนันต์ธนา เมธานนท์

Asst. Prof. Ananthana Methanont

ผู้ช่วยศาสตราจารย์พรทิพย์ คำดี

Asst. Prof. Viporn tip Komdi

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทยา อนันต์สุชาติกุล

Asst. Prof. Hataya Anansuchatkul

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดารณี ชุมทอง

Chiang Mai University

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี

ราชมงคลธัญบุรี

Rajamangala University of

Technology Thanyaburi

มหาวิทยาลัยราชภัฏ

กำแพงเพชร

Kamphaeng Phet

Rajabhat University

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

Udon Thani Rajabhat

University

มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

Karasin University

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

Ubon Ratchathani

University

นักวิชาการอิสระ, เชียงใหม่

Independent scholars,

Chiang Mai

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Asst. Prof. Daranee Choomthong

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดวงหทัย ลือด้ง

Asst. Prof. Duanghatai Luedung

อาจารย์ ดร.วชิราภรณ์ คลังธนบูรณ์

Wachiraporn Klungthanaboon, Ph.D.

อาจารย์ ดร.อิสระ ชูศรี

Isara Choosri, Ph.D.

อาจารย์ ดร.ตะวัน วาทกิจ

Tawan Watakit, Ph.D

อาจารย์ ดร.กนกวรรณ สมศิริวารงกุล

Kanokwan Somsirivarangkool, Ph.D.

อาจารย์ ดร.จารุวรรณ หัตถผสุ

Jaruwan hatapasu, Ph.D.

อาจารย์ ดร.ฉลองรัฐ เจริญศรี

Chalongrat Charoensri, Ph.D.

อาจารย์ ดร.สุรสม กฤษณะจุฑะ

Surasom Krisnachuta, Ph.D.

อาจารย์ ดร. สาลาม๊ะ หลงสะเตียะ

Salamah Longsatia, Ph.D.

อาจารย์ ดร.สุจิรา อัมรักเลิศ

Sujira Ammarukleart, Ph.D.

Maejo University

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Maejo University

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Chulalongkorn University

มหาวิทยาลัยมหิดล

Mahidol University

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี

ราชมงคลล้านนา

Rajamangala University of

Technology Lanna

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

Mae Fah Luang University

มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

Mae Fah Luang University

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

Ubon Ratchathani

University

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

วิทยาเขตปัตตานี

Prince of Songkla

University,Pattani Campus

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

Chiang Mai Rajabhat

University

อาจารย์ ดร.วินยาภรณ์ พรหมณโชติ
Winayaporn Phrammanachote, Ph.D.

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
Chiang Mai Rajabhat
University

อาจารย์ ดร.กันยารัตน์ รินศรี
Kanyarat Rinsri, Ph.D.

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
Chiang Mai Rajabhat
University

อาจารย์ ดร.ธรรศ ศรีรัตนบัลล์
That Sriratanaban, Ph.D.

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
Chiang Mai Rajabhat
University

อาจารย์ ดร.อนิสรา รุสมีเจริญ
Anisara Rusmeechareon, Ph.D.

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
Chiang Mai Rajabhat
University

อาจารย์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์
Somkit Kaewtip, Ph.D.

มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Maejo University

อาจารย์ ดร.สุจิตรา แก้วสินวล
Sujitra Kaewseenual, Ph.D.

มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Maejo University

อาจารย์ ดร.ปารดา เดชะประทุมวัน
Parada Dechapratumwan, Ph.D.

มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Maejo University

อาจารย์ ดร.เมธี วงศ์วีระพันธุ์
Metee Wongweerapun, Ph.D.

มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Maejo University

อาจารย์ ดร.ปิยะพันธุ์ นันตา
Piyaphun Nunta, Ph.D.

มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Maejo University

อาจารย์ ดร.กิตยุดม กิตติธรสกุล
Kittayut Kittitornsakul, Ph.D.

มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Maejo University

อาจารย์ ดร.ปิยาพัทธ์ อารีญาติ
Piyapat Areeyat, Ph.D.

มหาวิทยาลัยแม่โจ้
Maejo University

Dr. Venny Eka Meidasari, M.Hum.

Indraprasta PGRI

University, Indonesia

Dr. Hanna Sundari, M.Pd.

Indraprasta PGRI

University, Indonesia

Dr. Asti Ramadhani Endah Lestari, M.Pd.

Indraprasta PGRI

University, Indonesia

Dr. Ria Saraswati, M.Hum., M.Pd.

Indraprasta PGRI

University, Indonesia

กำหนดออก (Publication Dates)

ปีละ 2 ฉบับ (ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน และ ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม)

Two editions of the journal are published each year

(issue 1: January – June; issue 2: July –December)

ออกแบบปก (Cover Design)

นายกิติวัฒน์ ติจินดา

Kitiwat Tijinda

เลขานุการ (Secretary)

นางสาวศุภลักษณ์ ดีน้อย

Supaluck Deenoi

ผู้ช่วยเลขานุการ (Assistant Secretary)

นางสาวหฤทัย คงธนจารูอนันต์

Haruthai Kongtanajaruanun

ข้อความหรือบทความในวารสารฉบับนี้เป็นความคิดเห็นของผู้เขียนโดยเฉพาะ ไม่จำเป็นต้อง
สอดคล้องกับทัศนะของคณะผู้จัดทำ และมิใช่ความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ

All the articles in this journal are the sole property of their authors.

The editorial board accepts no responsibility for the contents thereof.

สารบัญ

บทความวิจัย

หน้า

กรอบความคิด การเผชิญปัญหา และการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่หลังการแพร่ระบาดของ
ของโควิด-19 ของคนหนุ่มสาวในจังหวัดเชียงใหม่

1

Mindset, Coping, and Adaptation to the New Normal Lifestyle
in a Post-COVID-19 Pandemic of Young Adult in Chiang Mai

พัฒนา หมดยอด

“ความเชื่อปู่ผ่าน” กับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคมของชุมชน
บ่อพันขันอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด หลังปี 2524-2560

32

“Chaw Poo-Phan”: The Socio-economic Changes of the Communities around
Bo Phan Khan in Suwannaphum District, Roi Et Province during 1981-2017

นราวิทย์ ดาวเรือง

กลวิธีสร้างสารศิลป์เพื่อสื่อสารผ่านบทละครเพลงพื้นบ้านในบทบาทส่งเสริม
การท่องเที่ยวชุมชนสามชุก

64

Strategies for Creating Artistic Communication through Traditional Musical
Theater in the Role of Promoting Tourism in the Sam Chuck Community,
Thailand

วรินทร์ภัทร์ บุรณะสระแก้ว

กิตติพงษ์ อินทร์ศรี

การจัดการความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนชาวมอญ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร Knowledge and Cultural Resource Management for Tourism of the Mon Community in Jed Riew Subdistrict, Ban Phaeo District, Samut Sakhon Province นุชนางค์ ชุมดี วราศ ธัญภัทรกุล	90
การประกอบสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์และภาพแทนตัวละครหญิงในละครจักร ๆ วงศ์ ๆ Semiology and Representation of Female Characters in Thai Classical Drama รัตนาภรณ์ สวยกกลาง	117
การวิเคราะห์เปรียบเทียบภาพตัวแทนทหารในเพลงมาร์ชประจำหน่วยและเพลงสมัยนิยม The Comparative Analysis of The Soldier Representation in Organizational March Songs and Popular Songs นันทวัฒน์ เนตรเจริญ เชิดชัย อุดมพันธ์	145
ขึ้นเขาเผาข้าวหลาม: พลวัตและบทบาทของบุญข้าวหลามในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย Khuen Khao Phao Khao Lam: Dynamics and Role of Khao Lam merit-making in Contemporary Thai Society ชลธิชา นิสัยสัตย์	178

บทความวิจัย	หน้า
ชื่อภาษาจีนของผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีน: ลักษณะภาษาและความหมาย Chinese Names of Thai Food Products in China: Language Characteristics and Meanings เพ็ญพรพรษา ชัยธีระสุเวท	204
บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านล้านนาต่อการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ Role Of Lanna Folk Media Towards Well-being Promotion of The Elderly สุรัชย์ ศรีนรินทร์ อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ จิรวัดณ์ รักชาติ	234
ผลประโยชน์แห่งชาติในความสัมพันธ์อินเดีย-จีน ตั้งแต่ ค.ศ.1959-2023 National Interest in a Relationship between India-China during 1959-2023 นาริรัตน์ ปรีสุทธิวุฒิพร วิริยา สีนุญเรือง สก๊อต รอลส์ตัน	256
สถานภาพและแนวโน้มงานวิจัยภาษาไทยในฐานะภาษาที่สอง Status and Trends of Thai as a Second Language Research ดิอนา คาซา	283
สภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามของชุมชนในเทศบาลเมืองปัตตานี Islamophobia Sentiment in Pattani Municipality Communities อรชา รักดี	303

การเสริมสร้างและการพัฒนาประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่ Enhancing and Developing in Modern Local Democracy พรอัมรินทร์ พรหมเกิด บรรเจิด สิงคะเนติ พัชรวรรณ นุชประยูร วรัญญา ศรีริน ทองใบ สิงสีทา	336
การแปรรูปวรรณคดีเรื่องสังข์ทองเป็นสื่อวัฒนธรรมประชานิยม Transforming Sangthong Literature into Popular Cultural Media วัศรณันท์ ชูทัพ	364
Psychological Well-being in the Workplace: Documentary Research Warinthra Purintrapiban Kanda Janyam Kasetchai Laeheem	388

กรอบความคิด การเผชิญปัญหา และการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่หลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 ของคนหนุ่มสาวในจังหวัดเชียงใหม่¹

Mindset, Coping, and Adaptation to the New Normal Lifestyle in a Post-COVID-19 Pandemic of Young Adult in Chiang Mai

พินนภา หมวกยอต²

Pinnapa Muakyod²

Received: May 29, 2024

Revised: November 20, 2024

Accepted: November 25, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกรอบความคิด การเผชิญปัญหา และการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ รวมถึงการศึกษาอิทธิพลของกรอบความคิดที่มีต่อการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่หลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 โดยมีการเผชิญปัญหาเป็นตัวแปรส่งผ่าน กลุ่มตัวอย่างเป็นคนหนุ่มสาวในจังหวัดเชียงใหม่ อายุ 20-39 ปี จำนวน 200 คน เครื่องมือในการวิจัยประกอบด้วย แบบวัดการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ แบบวัดกรอบความคิด แบบวัดการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา และแบบวัดการเผชิญปัญหาแบบมุ่งปรับอารมณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสหสัมพันธ์เพียร์สัน การวิเคราะห์อิทธิพล และการวิเคราะห์อิทธิพล

¹ งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (Research Project was funded by Faculty of Liberal Art, Maejo University)

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (Assistant professor at Faculty of Liberal Art, Maejo University, Chiang Mai) Email: Pinnapa_my@mju.ac.th

ส่งผ่าน ผลการวิจัยพบว่า กรอบความคิด การเผชิญปัญหา และการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ มีความสัมพันธ์ทางบวก ส่วนการวิเคราะห์อิทธิพลและการวิเคราะห์อิทธิพลส่งผ่านแสดงให้เห็นว่า การปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ได้รับอิทธิพลทางตรงจากกรอบความคิดและการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา นอกจากนี้ การปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากกรอบความคิด ผ่านการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา โดยการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหาทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่านบางส่วนระหว่างกรอบความคิดและการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ ผลของการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่ากรอบความคิดและทักษะการเผชิญปัญหาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการปรับตัวเข้าสู่วิถีชีวิตใหม่ของคนหนุ่มสาวในจังหวัดเชียงใหม่หลังการแพร่ระบาดของโควิด-19

คำสำคัญ: กรอบความคิด, การเผชิญปัญหา, โควิด-19, การปรับตัว, ชีวิตวิถีใหม่

Abstract

This study aims to examine the relationship between mindset and coping and adaptation to the new normal lifestyle, as well as the influence of mindset on adaptation to the new normal lifestyle in a post-COVID-19 pandemic regarding coping as a mediator. Participants were 200 young adults, aged 20-39 years, living in Chiang Mai. The research measures include adaptation to the new normal, mindset, problem-focused strategies, and emotion-focused strategies. Data were analyzed using Pearson's correlation, path analysis, and mediation analysis. The results revealed that mindset, coping, and adaptation to the new normal were positively related. Path analysis and mediation analysis indicated that adaptation to the new normal was directly affected by both mindset and problem-focused strategies. Furthermore, adaptation to the new normal invoked indirect effects to mindset through problem-focused strategies. In addition, problem-focused strategies partially mediated the relationship

between mindset and adaptation to the new normal. The implications of this study highlight mindset and coping skills as crucial factors in the adaptation process for young adults in Chiang Mai following the COVID-19 pandemic.

Keywords: Mindset, Coping, Covid-19, Adaptation, New Normal

บทนำ

ในอดีตที่ผ่านมา โลกเคยเผชิญกับวิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของโรคต่าง ๆ ที่คร่าชีวิตมนุษย์ไปเป็นจำนวนมาก เช่น การระบาดของไข้หวัดใหญ่ในสเปนในปี ค.ศ. 1918 การระบาดของไข้หวัดนกหรือไข้หวัดใหญ่เอเซียในปี ค.ศ. 1957 การระบาดของโควิด-19 ที่แพร่ระบาดไปทั่วโลก ในปี ค.ศ. 2019 มีผู้ติดเชื้อสะสมทั่วโลกกว่า 622 ล้านคน และมีผู้เสียชีวิตรวมแล้วกว่า 6.5 ล้านราย สำหรับประเทศไทยพบผู้ติดเชื้อรวมกว่า 4.6 ล้านคน และมีผู้เสียชีวิตรวมแล้ว 32,764 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 30 กันยายน 2565 จากศูนย์บริหารสถานการณ์โควิด-19 (ศบค.) (Charoon, 2565) โดยในช่วงที่มีการแพร่ระบาดในประเทศแบบเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง (4-18 เมษายน พ.ศ. 2563) พบว่าผู้ป่วยกลุ่มอายุ 20-39 ปีเป็นผู้ป่วยสูงสุด เฉพาะจังหวัดเชียงใหม่พบอายุเฉลี่ยของผู้ติดเชื้ออยู่ที่ 35 ปี (เปิดข้อมูลทางระบาดวิทยาผู้ป่วยโควิด-19 พบมากที่สุดอายุ 20-39 ปี, 2563)

การแพร่ระบาดของโควิด-19 ได้ก่อให้เกิดผลกระทบผลักดันให้ทุกคนในสังคมต้องปรับตัวในทุกด้าน คนหนุ่มสาวที่มีช่วงอายุ 20 – 39 ปี ซึ่งอยู่ในวัยเรียนและวัยทำงานที่มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทตนเองจากวัยรุ่นสู่ผู้ใหญ่ ต้องมีการปรับตัวด้านการเรียนและสัมพันธภาพกับเพื่อนใหม่ การเตรียมตัวเข้าสู่อาชีพตามความถนัดและความสนใจ และการปรับตัวกับการทำงาน องค์กร และเพื่อนร่วมงาน ซึ่งต้องมีการปรับตัวมากอยู่แล้ว ยิ่งเมื่อเผชิญกับการแพร่ระบาดโควิด-19 ย่อมส่งผลกระทบกับคนหนุ่มสาวให้ต้องมีการปรับตัวเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงไปสู่ชีวิตวิถีใหม่ (new normal) ที่เน้นการปรับตัวเพื่อความปลอดภัยและสุขภาพที่ดี ผู้คนให้ความสำคัญกับสุขอนามัยส่วนบุคคลมากขึ้น เช่น การล้างมือและสวมหน้ากากอนามัย การรักษาระยะห่างทางสังคม จนกลายเป็น

บรรทัดฐานใหม่ในที่สาธารณะ และหลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามา มีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวัน ทั้งการสื่อสาร การซื้อสินค้า กิจกรรมสันทนาการต่างปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อลดความเสี่ยง ไม่เว้นแม้แต่การทำงานที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบมาเป็นการทำงานจากบ้านที่เรียกว่า Work from home และการเรียนออนไลน์ก็ได้กลายเป็นความปกติใหม่ การปรับตัวจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการปรับตัว (adaptation) เป็นความพยายามที่บุคคลจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและความต้องการของตนเอง เพื่อให้ตนสามารถดำเนินชีวิตต่อไปอย่างมีความสุข หากคนหนุ่มสาวสามารถปรับตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพก็จะทำให้มีความมั่นคงในการแสดงบทบาทของตนเอง ทั้งด้านการเรียน และการประกอบอาชีพ แต่หากล้มเหลวจะทำให้เกิดความรู้สึกสับสนเกี่ยวกับบทบาทของตนเอง รู้สึกไม่มั่นใจในตนเอง ทำให้เกิดความรู้สึกคับข้องใจและความขัดแย้งในตนเองหรือกับผู้อื่น เกิดการแยกตัวออกจากสังคม รวมถึงปัญหาสุขภาพจิต

ท่ามกลางการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ต่างต้องเผชิญร่วมกันนี้ การเผชิญปัญหา (coping) นับเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการปรับตัว โดย Lazarus & Folkman (1984) อธิบายว่าการเผชิญปัญหาคือความพยายามทั้งทางความคิดและพฤติกรรมของบุคคลในการจัดการกับปัญหาและความต้องการต่าง ๆ เมื่อบุคคลรู้สึกว่าตนเองถูกคุกคามหรือเผชิญสถานการณ์ที่เกินรับไหว อาจเกิดความเครียดหรือปัญหาขึ้น ซึ่งนำไปสู่การเลือกวิธีเผชิญปัญหา 2 รูปแบบหลัก ได้แก่ 1) การเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา (Problem Focused Coping) วิธีนี้เป็นการจัดการปัญหาโดยตรงด้วยการวิเคราะห์สถานการณ์ วางแผน และเลือกวิธีที่เหมาะสมที่สุดเพื่อแก้ไขปัญห ไม่ว่าจะเป็นการปรับเปลี่ยนตนเองหรือสิ่งแวดล้อม ผู้ที่ใช้วิธีนี้มักตั้งเป้าหมาย หาข้อมูลเพิ่มเติม และนำประสบการณ์ที่ผ่านมามารับใช้ เพื่อให้การแก้ปัญหามีประสิทธิภาพมากที่สุด 2) การเผชิญปัญหาแบบมุ่งปรับอารมณ์ (Emotion Focused Coping) วิธีนี้เน้นการจัดการกับความเครียดและอารมณ์ที่เกิดขึ้น โดยไม่แก้ปัญหาที่ต้นเหตุโดยตรง แต่เน้นการบรรเทาความรู้สึกและลดความเครียด เช่น การเปลี่ยนมุมมองต่อสถานการณ์ การใช้กลไกป้องกันทางจิต หรือการหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่ทำให้เครียด เช่น การออกกำลังกายหรือดื่มแอลกอฮอล์ วิธีนี้ช่วยรักษาสมดุลทางจิตใจแม้ว่าปัญหายังไม่ได้

รับการแก้ไขอย่างแท้จริง ทั้งสองวิธีเป็นกลไกที่บุคคลใช้ในการเผชิญกับความท้าทายและความเครียดที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความสามารถในการควบคุมของบุคคลนั้น ๆ (Lazarus & Folkman, 1984) งานวิจัยจำนวนหนึ่งยังชี้ให้เห็นว่าการเผชิญปัญหาที่มีความสัมพันธ์กับการปรับตัว เช่น Chong et al. (2009) ได้ศึกษาการปรับตัวของนักเรียนนักศึกษาพบว่าวิธีการเผชิญปัญหาทั้งแบบมุ่งแก้ปัญหาและมุ่งปรับอารมณ์ มีความสัมพันธ์กับการปรับตัวในด้านต่าง ๆ เช่น การปรับตัวด้านวิชาการ ด้านอารมณ์ส่วนตัว ด้านสถานศึกษา และด้านสังคม นอกจากนี้ Perera & DiGiacomo (2015) ยังพบว่าการเผชิญปัญหาในทางบวกช่วยให้ผู้เรียนปรับตัวได้ดี ขณะที่การศึกษาของ Dorsett et al. (2017) ชี้ให้เห็นว่าวิธีการเผชิญปัญหาในเชิงบวก เช่น การวางแผนแก้ปัญหา การปรับมุมมองเชิงบวกต่อปัญหา และการเผชิญหน้ากับปัญหา มีความสัมพันธ์กับความหวังและมีอิทธิพลต่อการปรับตัวของนักศึกษาในมหาวิทยาลัย สรุปได้ว่าการเผชิญปัญหาในเชิงบวกไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้เรียนปรับตัวได้ดีในด้านต่าง ๆ แต่ยังเสริมสร้างความหวังและพัฒนาทักษะการเผชิญปัญหา ดังนั้น หากบุคคลมีวิธีการเผชิญปัญหาที่เหมาะสมในสังคมที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 แล้วก็น่าจะทำให้การปรับตัวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

กระบวนการคิดหรือการมองปัญหา หรือเรียกว่า กรอบความคิด (Mindset) เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการเผชิญปัญหาและการปรับตัว เนื่องจากกรอบความคิดส่งผลต่อวิธีคิด การกระทำ และวิถีชีวิตของคน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) กรอบความคิดแบบยึดติด (fixed mindset) และ 2) กรอบความคิดแบบเติบโต (growth mindset) บุคคลที่มีกรอบความคิดแตกต่างกันจะมีคุณลักษณะที่แตกต่างกันหลายประการ เช่น รูปแบบการเรียนรู้ เป้าหมายในชีวิต พฤติกรรมที่แสดงออกเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ที่ท้าทายหรือเมื่อเกิดปัญหา และปฏิกิริยาเมื่อพบกับความล้มเหลว ซึ่งความแตกต่างของการตอบสนองต่อสิ่งต่าง ๆ นี้ จะส่งผลต่อการพัฒนาตนเอง อันจะนำไปสู่การประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ทั้งการเรียน การทำงาน รวมถึงความมีสุขภาพจิตที่ดี ดังมีงานวิจัยที่รวบรวมและสังเคราะห์บทความในระยะ 20 ปี (1998-2017) เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกรอบความคิดกับผลการเรียน พบว่ากรอบความคิดของนักเรียนและครูมีบทบาทในการส่งผลหรือเป็นตัวกลางที่ส่งผลต่อผล

การเรียนรู้ (Esparza, Shumow, & Schmidt, 2014) และในงานวิจัยที่ทำการสำรวจทางออนไลน์ยังพบว่า ผู้เรียนที่เชื่อว่าสติปัญญาพัฒนาได้ด้วยความพยายามนั้น ให้ความสำคัญกับกลยุทธ์เหล่านี้มากกว่า รวมถึงมีแรงจูงใจในการเรียนรู้มากขึ้นด้วย (Yan, Thai, & Bjork, 2014) ผลการศึกษาระยะต่อมาพบว่า การสอน “กรอบความคิดแบบเติบโต” ทางออนไลน์ที่ใช้เวลาสั้น ๆ (น้อยกว่าหนึ่งชั่วโมง) ช่วยให้กลุ่มนักเรียนที่มีผลการเรียนต่ำได้เกรดที่ดีขึ้น (Yeager et al., 2019) อีกทั้งยังมีงานวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงผลกระทบของกรอบความคิดของนักเรียนที่มีต่อความยืดหยุ่นทนทาน (resilience) เมื่อเผชิญกับความท้าทายทางวิชาการและทางสังคม โดยพบว่านักเรียนที่เชื่อ(หรือได้รับการสอน)ว่าความสามารถทางสติปัญญาเป็นคุณสมบัติที่สามารถพัฒนาได้ (อันเป็นลักษณะของกรอบความคิดแบบเติบโต) มีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จในช่วงเปลี่ยนโรงเรียนและมีอัตราการสำเร็จหลักสูตรที่สูงกว่า (Drewery, Sproule, & Pretti, 2020)

นอกจากนี้ กรอบความคิดยังมีความสัมพันธ์กับการเผชิญปัญหา ดังปรากฏในผลการวิจัยที่ทำการรวบรวมและสังเคราะห์บทความในระยะ 20 ปี (1988- 2019) เกี่ยวกับกรอบความคิดแบบเติบโตกับความทุกข์ทางจิตใจ พบความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างกรอบความคิดแบบเติบโตและการเผชิญปัญหาเชิงรุก (Burnette et al., 2020) เมื่อเร็ว ๆ นี้ ยังได้มีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะบุคลิกภาพและกลยุทธ์การเผชิญปัญหาในกลุ่มคนหนุ่มสาวอินเดียอายุระหว่าง 18 - 35 ปี พบว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะบุคลิกภาพและกลยุทธ์การเผชิญปัญหาของคนหนุ่มสาวอย่างมีนัยสำคัญ โดยลักษณะบุคลิกภาพที่พบความแตกต่างคือลักษณะของความเปิดกว้างและความเป็นมิตร ซึ่งเป็นบุคลิกภาพที่สอดคล้องกับกรอบความคิดแบบเติบโตนั่นเอง (Jaiswal, Pandey, & Sarraf, 2023) อีกทั้งมีงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่าความรุนแรงของเหตุการณ์ COVID-19 ที่รับรู้อาจสัมพันธ์เชิงบวกกับความเครียดที่รับรู้ บุคคลที่มีกรอบความคิดแบบเติบโต จะปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่ตึงเครียดได้ดีกว่า และปรับปรุงอารมณ์ของตนเองผ่านการเผชิญปัญหาเชิงบวก โดยบุคคลที่มีกรอบความคิดแบบเติบโตสูงจะสามารถพัฒนาอารมณ์ของตนเองผ่านการเผชิญปัญหาเชิงบวก (Jegathesan, Vitberg, & Pusic, 2016) นอกจากนี้ Betsy Ng (2018) ยังได้ศึกษาพบว่า

การแทรกแซงของกรอบความคิดสามารถนำไปสู่กลไกการเผชิญปัญหาที่ดีขึ้น ซึ่งเอื้อต่อผลลัพธ์การทำงานในระยะยาวที่ดีขึ้นและมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

ผลการวิจัยจำนวนหนึ่งยังพบว่า กรอบความคิดมีความสัมพันธ์กับการปรับตัว โดยจากการศึกษาผลของกรอบความคิดต่อการควบคุมทางปัญญา (cognitive control) ด้วยการวัดคลื่นไฟฟ้าสมองสัมพันธ์กับเหตุการณ์ในนักศึกษาระดับปริญญาตรี ในสหรัฐอเมริกา ปรากฏว่า กลุ่มที่มีกรอบความคิดแบบเติบโตมีการปรับตัวได้ดีกว่า และยังพบว่า ผู้ที่มีกรอบความคิดแบบเติบโต มีลักษณะอาการทางจิตเวช เช่น ภาวะซึมเศร้า น้อยกว่าผู้ที่มีกรอบความคิดแบบยึดติด (Schroder et al., 2014) นอกจากนี้ ยังมีผลการศึกษาพบว่า คนหนุ่มสาวที่มีกรอบความคิดแบบเติบโตมีแนวโน้มที่จะมีความสามารถในการฟื้นตัวทางจิตใจโดยรวมดีขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญเมื่อต้องปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมการทำงานใหม่ ความสามารถในการปรับตัวนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องเพียงทักษะทางเทคนิคเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความสามารถในการจัดการกับความเครียด ค้นหาข้อเสนอแนะ และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (De Vries et al., 2021) ต่อมาพบผลการศึกษาพบว่ากรอบความคิดแบบเติบโตมีอิทธิพลต่อความสามารถในการปรับตัวต่ออาชีพในหมู่นักศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ เป็นการเน้นย้ำถึงความสำคัญของกรอบความคิดในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมการทำงานใหม่ ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Puspitasari, Gunawan, & Dwijayanthi, 2024) อีกทั้งยังมีผลการวิจัยที่เน้นย้ำว่ากรอบความคิดของผู้ประกอบการช่วยเพิ่มความสามารถในการปรับตัว ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงและส่งเสริมนวัตกรรมในธุรกิจ โดยเฉพาะในหมู่ผู้ประกอบการรุ่นใหม่ในอินโดนีเซีย (Hasyim et al., 2023) จะเห็นได้ว่า กรอบความคิดแบบเติบโตเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคน มิได้มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ และการทำงานเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับความสามารถในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างราบรื่น อันเนื่องมาจากการมีสุขภาพจิตและการปรับตัวที่มีประสิทธิภาพ จากผลการวิจัยที่กล่าวมานี้ ทำให้ผู้วิจัยคาดการณ์ได้ว่า กรอบความคิดมีความสัมพันธ์กับการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่หลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 รวมถึงกรอบความคิดมีอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมต่อการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่หลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 โดยมีการเผชิญปัญหาเป็นตัวแปรส่งผ่าน

จากที่กล่าวข้างต้น ทำให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยบางประการอันได้แก่
กรอบความคิด การเผชิญปัญหา กับการปรับตัว ปัจจัยเหล่านี้ล้วนถือเป็นปัจจัยปกป้อง
ป้องกันการปรับตัวแบบไม่เหมาะสม (maladaptation) ซึ่งจะช่วยประคับประคองคนหนุ่ม
สาวให้สามารถปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ที่ผ่านมามีนักวิจัยที่ทำการศึกษ
เกี่ยวกับกรอบความคิด การเผชิญปัญหา และการปรับตัวในการแพร่ระบาดของโควิด-19
ในคนหนุ่มสาวทั้งที่เป็นนักเรียนนักศึกษาและวัยทำงาน เช่น กรรณิการ์ แสนสุภา และคณะ
(2563) และสิริรัตน์ ช่อฉาย (2564) พบว่า นักเรียนนักศึกษาที่มีระดับชั้นปีแตกต่างกัน
มีพฤติกรรมชีวิตวิถีใหม่ และการปรับตัวในสถานการณ์โควิด-19 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ
ในขณะที่ สุริยันต์ บุญเลิศวรกุล และคณะ (2564) พบว่านักศึกษาสามารถปรับตัวด้านการ
เรียนผ่านระบบออนไลน์โดยรวมอยู่ในระดับมาก อีกทั้ง สภาพความพร้อมและความสามารถในการ
ปรับตัวยังมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในการเรียนผ่านระบบออนไลน์โดย
ภาพรวมในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญ ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการวิจัยเชิงคุณภาพที่วิเคราะห์ข้อมูล
จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตใหม่และการปรับตัวของคนไทย
หลังโควิด-19 ด้านการงาน การเรียน และธุรกิจ พบว่าการใช้ชีวิตภายใต้สถานการณ์ที่มีการ
แพร่ระบาดของโควิด-19 ในประเทศไทยจำเป็นต้องมีการปรับตัวและการป้องกันตนเอง ไม่ว่าจะ
ทางตรงหรือทางอ้อม คนไทยจึงต้องปรับพฤติกรรมการใช้ชีวิต เช่น การใช้สื่อออนไลน์ใน
การสื่อสารระหว่างกัน ทำให้การงาน การเรียน และธุรกิจต้องปรับตัว ดังจะเห็นได้ว่า
ในด้านการทำงานพนักงานต้องปรับเปลี่ยนการทำงานโดยทำที่บ้าน ด้านการเรียน ต้อง
เปลี่ยนรูปแบบเป็นการเรียนผ่านระบบออนไลน์แทน ส่วนในด้านธุรกิจ กลุ่มธุรกิจต่าง ๆ
หันมาสนใจการทำการตลาดออนไลน์มากขึ้น สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดวิถีชีวิตใหม่หลังการ
แพร่ระบาดของโควิด-19 (ทนงศักดิ์ แสงสว่างวัฒนะ, นิชนันท์ ศรีไสยาสน์, และ โชติ บดีรัฐ,
2563) และยังมีการศึกษาเชิงสำรวจ แนวทางการเผชิญความเครียดในยุคชีวิตวิถีใหม่ของ
พนักงานกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีจังหวัดระยอง พบว่าพนักงานมีการเผชิญความเครียดโดย
มุ่งแก้ที่ปัญหามากกว่าด้านการเผชิญความเครียดโดยมุ่งแก้ที่อารมณ์ อีกทั้งจากการ
เปรียบเทียบความแตกต่างของแนวทางในการเผชิญความเครียดเมื่อจำแนกตามเพศ

ประสบการณ์ทำงาน ลักษณะงาน และรูปแบบการทำงาน พบว่าไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ (ปาลินี สุขคุ้ม และคณะ, 2564) จะเห็นได้ว่า การวิจัยที่ผ่านมายังไม่มีการศึกษาในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างกรอบความคิด การเผชิญปัญหา และการปรับตัวหลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 ในกลุ่มคนหนุ่มสาว ความสัมพันธ์ระหว่างกรอบความคิด การเผชิญปัญหา และการปรับตัวให้เข้ากับชีวิตวิถีใหม่ในคนหนุ่มสาวนั้นมีหลายแง่มุม จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้นระบุว่า การเผชิญปัญหาที่มีประสิทธิผลสามารถส่งผลอย่างมากต่อการปรับตัวของบุคคลต่อความท้าทายด้านสุขภาพและความเครียดจากสิ่งแวดล้อม การทำความเข้าใจความสัมพันธ์เหล่านี้ สามารถให้ข้อมูลในการส่งเสริมที่มุ่งเป้าไปที่การปรับปรุงผลลัพธ์ด้านสุขภาพจิตสำหรับคนหนุ่มสาวที่เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในชีวิต ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาปัจจัยดังกล่าวโดยหาความสัมพันธ์และขนาดของอิทธิพลของปัจจัยต่าง ๆ ที่มีต่อการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่หลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 ของคนหนุ่มสาวในจังหวัดเชียงใหม่ การเลือกพื้นที่ศึกษาเป็นจังหวัดเชียงใหม่ ก็เนื่องจากเป็นจังหวัดศูนย์กลางการพัฒนาในภาคเหนือ และเป็นจังหวัดที่เป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยทั้งของภาครัฐและเอกชน มีคนหนุ่มสาวอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีคนเดินทางเข้าออกทั้งภายในและนอกประเทศ จึงมีความเสี่ยงที่จะพบกับสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคต่าง ๆ เป็นเหตุให้คนเชียงใหม่ต้องมีการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่อย่างจริงจัง ผลการศึกษานี้จะเป็นข้อมูลพื้นฐานอันจะนำไปสู่การค้นหามาตรานทางการพัฒนาหรือส่งเสริมปัจจัยปกป้องเพื่อช่วยให้คนหนุ่มสาวมีการปรับตัวได้อย่างเหมาะสมเมื่อต้องตกอยู่ในสภาวะวิกฤติต่าง ๆ ที่คล้ายกันได้ในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกรอบความคิด การเผชิญปัญหา และการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่
2. เพื่อศึกษาอิทธิพลของกรอบความคิดที่มีต่อการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ โดยมีการเผชิญปัญหาเป็นตัวแปรส่งผ่าน

สมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานที่ 1 กรอบความคิดมีความสัมพันธ์กับการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่หลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 ของคนหนุ่มสาว

สมมติฐานที่ 2 การเผชิญปัญหามีความสัมพันธ์กับการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่หลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 ของคนหนุ่มสาว

สมมติฐานที่ 3 กรอบความคิดมีความสัมพันธ์กับการเผชิญปัญหา

สมมติฐานที่ 4 กรอบความคิดมีอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมต่อการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่หลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 ของคนหนุ่มสาว โดยมีการเผชิญปัญหาเป็นตัวแปรส่งผ่าน

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้รูปแบบการวิเคราะห์ภาคตัดขวาง (analytical cross-sectional study) กลุ่มตัวอย่างเป็นคนหนุ่มสาวที่มีอายุระหว่าง 20-39 ปี เป็นบุคคลที่กำลังศึกษาในสถาบันการศึกษาหรือทำงานในสถานประกอบการต่าง ๆ หรือมีอาชีพอิสระ อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 200 คน โดยพิจารณาขนาดตัวอย่างตามแนวคิดของ Hair et al. (2010) ร่วมกับข้อเสนอแนะของ Tabachnick & Fidel (2000) และเพื่อให้ครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างที่มีความหลากหลายทางอาชีพ จึงแบ่งเป็นกลุ่มนักศึกษา และคนทำงาน กลุ่มละ 100 คน กลุ่มตัวอย่างได้มาจากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (multi-stage sampling) (Agresti & Finlay, 2008) โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกอาสาสมัครเข้าร่วมโครงการ (inclusion criteria) เป็นคนไทยที่มีอายุระหว่าง 20-39 ปี อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ และมีคุณสมบัติดังนี้ 1) สามารถอ่านและเขียนภาษาไทยได้ 2) สุขภาพดีและยินดีสมัครใจเข้าร่วมในการวิจัยครั้งนี้ ส่วนเกณฑ์การคัดเลือกอาสาสมัครออกจากโครงการ (exclusion criteria) พิจารณาถึงการตอบแบบสอบถามในลักษณะที่เห็นได้อย่างชัดเจนว่าไม่ได้อ่านข้อคำถาม เช่น เลือกตอบข้อเดียวติดต่อกันจำนวนมาก และไม่สามารถให้ข้อมูลที่สมบูรณ์ได้ (ตอบข้อคำถามไม่สมบูรณ์มากกว่าร้อยละ 30 ของแบบสอบถาม) อย่างไรก็ตาม หากกลุ่มตัวอย่างอ่านข้อคำถามแล้ว

รู้สึกไม่สบายใจบางข้อ ย่อมมีสิทธิ์ที่จะไม่ตอบคำถามเหล่านั้นหรือไม่ยินดีเข้าร่วมการวิจัยต่อ หรือประสงค์จะออกจากการวิจัยหลังจากเริ่มต้นการวิจัยแล้วหรือไม่ก็ตาม การไม่เข้าร่วมวิจัย หรือถอนตัวออกจากโครงการวิจัยนี้จะไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อหน้าที่การงาน และสิทธิ์อื่นใด อันถือเป็นเกณฑ์การยุติการศึกษา (discontinuation criteria)

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถามที่ ประกอบด้วยแบบวัดทั้งสิ้น 3 แบบวัด ได้แก่ 1) แบบวัดการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น วัดผลจากคะแนนที่ได้ โดยผู้ที่ได้คะแนนสูงแสดงว่ามีการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่มากกว่าผู้ที่ได้คะแนนต่ำ 2) แบบวัดกรอบความคิด ของชัชวาลย์ ศิลปะกิจ, อรพรรณ ศิลปะกิจ, และ รสสุคนธ์ ชมชื่น (2558) วัดกรอบความคิดทั้งสองแบบคือ กรอบความคิดแบบยึดติด และ กรอบความคิดแบบเติบโต วัดผลจากคะแนนรวมที่ได้ โดยผู้ที่ได้คะแนนสูงแสดงว่ามีการกรอบความคิดแบบเติบโตมากกว่ากรอบความคิดแบบยึดติด 3) แบบวัดการเผชิญปัญหาของจุฬาร คำมุงกุล (2562) แบ่งเป็นแบบวัดการเผชิญปัญหาแบบมุ่งปรับอารมณ์ และการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา วัดผลจากคะแนนรวมที่ได้ โดยผู้ที่ได้คะแนนสูงแสดงว่ามีวิธีการเผชิญปัญหาในรูปแบบนั้น ๆ (มุ่งแก้ปัญหา หรือ มุ่งปรับอารมณ์) มากกว่าผู้ที่ได้คะแนนต่ำกว่า ทั้ง 3 แบบ วัดผ่านการตรวจสอบคุณภาพด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (content validity) แล้วนำมา ทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มที่ใกล้เคียงกลุ่มตัวอย่างจำนวน 100 คน เพื่อตรวจสอบคุณภาพ ด้านความเชื่อมั่น (reliability) โดยแบบวัดทั้ง 3 ฉบับมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) ระหว่าง .744 - .906 ซึ่งแสดงว่ามีคุณภาพที่สามารถนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างได้

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามออนไลน์และ ออฟไลน์กระจายไปยังกลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในการศึกษาครั้งนี้ ระหว่าง เดือนกรกฎาคม - สิงหาคม 2565 ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยเข้าสู่ระยะหลังการแพร่ระบาดใหญ่ (post-pandemic) (โควิดไทยเข้าสู่ระยะหลังการแพร่ระบาดใหญ่ 1 ก.ค.นี้ ส่วนโรคประจำถิ่น ต้องรอองค์การอนามัยโลก, 2565)

การวิเคราะห์ข้อมูล จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ มีการนำข้อมูลไปวิเคราะห์โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์และทดสอบสมมติฐาน 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) วิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) โดยการหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด ค่าความเบ้ และค่าความโด่ง 2) วิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์เพียร์สัน (person's correlation coefficient) ระหว่างตัวแปรเพื่อตรวจสอบสมมติฐานการวิจัยและตรวจสอบเงื่อนไขเบื้องต้นเพื่อการวิเคราะห์อิทธิพลต่อไป 3) วิเคราะห์อิทธิพล (path analysis) ของตัวแปรทำนายการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่เพื่อทดสอบสมมติฐานการวิจัย 4) วิเคราะห์อิทธิพลส่งผ่าน (mediation analysis) เพื่อตรวจสอบบทบาทของอิทธิพลของตัวแปรส่งผ่านเพิ่มเติม

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ประกอบด้วย ลักษณะทางชีวสังคมของกลุ่มตัวอย่างและข้อมูลพื้นฐานของตัวแปร ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยมีรายละเอียดแต่ละส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของลักษณะทางชีวสังคมของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 200 ชุด ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศหญิงมากที่สุด (ร้อยละ 69.00) ผู้ตอบส่วนใหญ่มีอายุ 20-21 ปี (ร้อยละ 48.5) ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นบุคคลที่กำลังศึกษาในสถาบันการศึกษาหรือทำงานในสถานประกอบการหรือมีอาชีพอิสระในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มนักศึกษาจำนวน 100 คน และกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพจำนวน 100 คน คิดเป็นกลุ่มละร้อยละ 50

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของอาชีพและกลุ่มสาขาวิชาที่เรียนของคนหนุ่มสาวกลุ่มตัวอย่าง

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
นักศึกษา	100	50
กลุ่มสังคมศาสตร์-มนุษยศาสตร์	44	22
กลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี	36	18
กลุ่มวิทยาศาสตร์สุขภาพ	20	10
กลุ่มอาชีพ	100	50
กลุ่มอาชีพพื้นฐาน	11	5.5
กลุ่มผู้ปฏิบัติงานเครื่องจักร และผู้ประกอบการ	18	9
กลุ่มพนักงานบริการและพนักงานขาย	16	8
กลุ่มเสมียน	30	15
กลุ่มผู้ประกอบการวิชาชีพ	25	12.5
รวม	200	100

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า ในกลุ่มที่เป็นนักศึกษามีผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่กำลังศึกษาในกลุ่มสาขาวิชาสังคมศาสตร์-มนุษยศาสตร์ (ร้อยละ 22.00) รองลงมาคือ กลุ่มวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี (ร้อยละ 18.00) และกลุ่มวิทยาศาสตร์สุขภาพ (ร้อยละ 10.00) ตามลำดับ และอีกร้อยละ 50 เป็นผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในกลุ่มเสมียน เช่น เจ้าหน้าที่ธุรการ เลขานุการ พนักงานคลังสินค้า (ร้อยละ 15.00) รองลงมาเป็นผู้ประกอบวิชาชีพ เช่น นักวิจัย ครูอาจารย์ แพทย์ วิศวกร (ร้อยละ 12.50) กลุ่มปฏิบัติงานเครื่องจักรและผู้ปฏิบัติงานด้านการประกอบการ เช่น พนักงานบริษัท/โรงงาน

ผู้ประกอบการ (ร้อยละ 9.00) กลุ่มพนักงานบริการและพนักงานขาย เช่น พนักงานขายประกัน พนักงานโรงแรม พนักงานนวด พนักงานเสิร์ฟ พนักงานในสถานบันเทิง (ร้อยละ 8.00) และที่น้อยที่สุดคือกลุ่มอาชีพพื้นฐาน เช่น แม่บ้าน พนักงานทำความสะอาด คนสวน (ร้อยละ 5.50)

สำหรับข้อมูลพื้นฐานของตัวแปรพบว่า กรอบความคิดมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.92 (แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มเป็นผู้มีกรอบความคิดแบบเติบโต) การเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.76 การเผชิญปัญหาแบบมุ่งปรับอารมณ์มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.25 ส่วนการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.74 สำหรับค่าความเบ้ของข้อมูลในทุกตัวแปรอยู่ระหว่าง -.365 - .602 และค่าความโด่งอยู่ระหว่าง -.419 -1.214 สรุปได้ว่าตัวแปรทุกตัวมีการแจกแจงเป็นโค้งปกติ เนื่องจากค่าความเบ้และความโด่งมีค่าอยู่ระหว่าง -2 ถึง +2 (Garson, 2012) (ดูตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ค่าสถิติพื้นฐานของกรอบความคิด การเผชิญปัญหา และการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่

ตัวแปร	Mean	S.D.	Min	Max	Sk	ku
กรอบความคิด	3.92	.77	2.00	6.00	.602	1.214
การเผชิญปัญหา						
การเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา	4.76	.69	3.06	6.00	-.224	-.419
การเผชิญปัญหาแบบมุ่งปรับอารมณ์	4.25	.65	2.78	6.00	.282	.332
การปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่	4.74	.57	2.73	6.00	-.365	.999

ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์การวิจัย

1. ความสัมพันธ์ระหว่างกรอบความคิด การเผชิญปัญหา และการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ศึกษา พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทุกตัวแปร มีสหสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05 โดยที่ตัวแปรที่มีสหสัมพันธ์สูงที่สุดคือ กรอบความคิด (Mind) และการเผชิญปัญหาแบบมุ่งปรับอารมณ์ (CopEm) ($r = .791$) ส่วนคู่ที่มีความสัมพันธ์กันต่ำสุด คือ กรอบความคิด (Mind) และการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา (CopPb) ($r = .254$) จากภาพรวมข้อมูลเหล่านี้แสดงว่าข้อมูลผ่านข้อตกลงเบื้องต้นทางสถิติในการนำไปใช้วิเคราะห์อิทธิพล (ดูตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ศึกษา

	Mind	CopPb	CopEm	Adap
กรอบความคิด (Mind)	-	.254*	.791**	.444**
การเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา (CopPb)		-	.315**	.617**
การเผชิญปัญหาแบบมุ่งปรับอารมณ์ (CopEm)			-	.397**
การปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ (Adap)				-

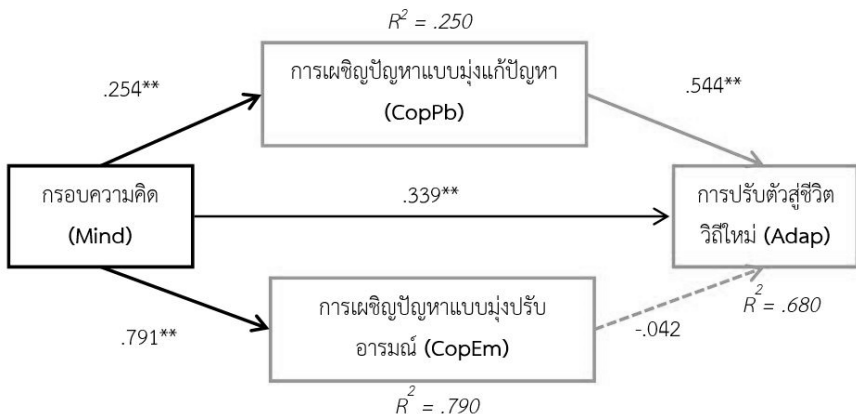
* $p < .05$, ** $p < .01$

2. อิทธิพลของกรอบความคิดที่มีต่อการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่โดยมีการเผชิญปัญหาเป็นตัวแปรส่งผ่าน

2.1 การวิเคราะห์อิทธิพล (path analysis) พบว่า กรอบความคิดมีอิทธิพลทางตรงต่อการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา การเผชิญปัญหาแบบมุ่งปรับอารมณ์ และการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลมาตรฐานเท่ากับ .254, .791 และ .339 ตามลำดับ และมีอิทธิพลทางอ้อม โดยผ่านการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา และการเผชิญปัญหาแบบ

มุ่งปรับอารมณ์ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลมาตรฐานเท่ากับ .105 นอกจากนี้ การเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา ยังมีอิทธิพลทางตรงต่อการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลมาตรฐานเท่ากับ .544 แต่การเผชิญปัญหาแบบมุ่งปรับอารมณ์ไม่มีอิทธิพลทางตรงต่อการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลมาตรฐานเท่ากับ -.042 (มีอิทธิพลทางลบอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05)

เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การทำนายตัวแปรตาม (R^2) พบว่า ร้อยละของความแปรปรวนของตัวแปรกรอบความคิดสามารถอธิบายตัวแปรการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหาได้ร้อยละ 25 และสามารถอธิบายตัวแปรการเผชิญปัญหาแบบมุ่งปรับอารมณ์ได้ร้อยละ 79 นอกจากนี้ ตัวแปรกรอบความคิด การเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา และการเผชิญปัญหาแบบมุ่งปรับอารมณ์ สามารถร่วมกันอธิบายตัวแปรการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ได้ร้อยละ 68 ดังภาพที่ 1 และตารางที่ 4

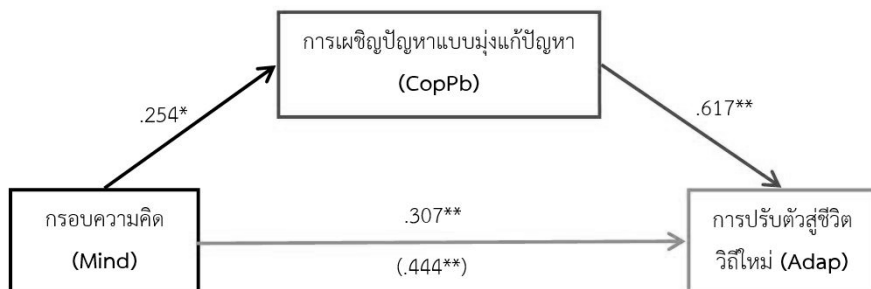
ภาพที่ 1 : ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของกรอบความคิด การเผชิญปัญหา และการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์อิทธิพล

ตัวแปร สาเหตุ	ตัวแปร								
	CopPb			CobEm			Adap		
	DE	IE	TE	DE	IE	TE	DE	IE	TE
Mind	.254*	-	.254*	.791**	-	.791**	.339**	.105*	.444**
CopEm	-	-	-	-	-	-	-.042	-	-.042
CopPb	-	-	-	-	-	-	.544**	-	.544**
R ²	.250			.790			.680		

*P<.05, **P<.01

2.2 การวิเคราะห์อิทธิพลส่งผ่าน (mediation analysis) เป็นการอธิบายปรากฏการณ์ที่ตัวแปรที่สามเข้ามาแทรกกลางระหว่างความสัมพันธ์ของตัวแปรเหตุและผล ในงานวิจัยนี้ได้ทำการตรวจสอบตัวแปรส่งผ่านตามแนวคิดของ Baron & Kenny (1986) พบว่าการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา เป็นตัวแปรส่งผ่านความสัมพันธ์ระหว่างกรอบความคิดและการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ โดยหลังจากใส่ตัวแปรการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา เข้าไปในโมเดล อิทธิพลทางตรงจากกรอบความคิดไปสู่การปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ ยังคงมีนัยสำคัญทางสถิติ ($\beta = .444$, และ $.307$ ตามลำดับ) บ่งชี้ว่าอิทธิพลส่งผ่านของการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา เป็นแบบส่งผ่านบางส่วน (partial mediation) ดังภาพที่ 2 และ ตารางที่ 5

ภาพที่ 2 ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของกรอบความคิดและการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่
โดยมีการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา เป็นตัวแปรส่งผ่าน

ตารางที่ 5 อิทธิพลส่งผ่านของการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา ระหว่างกรอบความคิดกับ
การปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่

สมมติฐาน	ตัวแปร ทำนาย	Mind → CopPB (path a)	CopPb → Adap (path b)	Mind → Adap (path c)	Mind → Adap (path c')	รูปแบบ การ ส่งผ่าน
การเผชิญ ปัญหาแบบ มุ่งแก้ปัญหา เป็นตัวแปร ส่งผ่านกรอบ ความคิดและ การปรับตัวสู่ ชีวิตวิถีใหม่	Mind	.254*	.617**	.444**	.307**	บางส่วน

*P<.05, **P<.01

สรุปผลการวิจัย

1. ความสัมพันธ์ระหว่างกรอบความคิด การเผชิญปัญหา และการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ จากการวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์เพียร์สันเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อแรกของการวิจัย และทดสอบสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 1-3 พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรมีค่าตั้งแต่ .254 -.791 นั่นคือทุกตัวแปรมีสหสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05 โดยที่ตัวแปรที่มีสหสัมพันธ์สูงที่สุดคือ กรอบความคิด (Mind) และการเผชิญปัญหาแบบมุ่งปรับอารมณ์ (CopEm) รองลงมาคือ ความสัมพันธ์ระหว่างการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา (CopPb) และการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ (Adap) ส่วนคู่ที่มีความสัมพันธ์กันต่ำสุดคือ กรอบความคิด (Mind) และการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา (CopPb) ภาพรวมข้อมูลเหล่านี้แสดงว่าข้อมูลผ่านข้อตกลงเบื้องต้นทางสถิติในการนำไปใช้วิเคราะห์อิทธิพล

2. อิทธิพลของกรอบความคิดที่มีต่อการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่โดยมีการเผชิญปัญหาเป็นตัวแปรส่งผ่าน จากการวิเคราะห์อิทธิพลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่สอง และทดสอบสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 4 พบว่า กรอบความคิด (ซึ่งได้ผลเป็นความคิดแบบเติบโตมากกว่าแบบยึดติด) มีอิทธิพลทางตรงต่อการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา การเผชิญปัญหาแบบมุ่งปรับอารมณ์ และการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลมาตรฐานเท่ากับ .254, .791 และ .339 ตามลำดับ และมีอิทธิพลทางอ้อม โดยผ่านการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา และการเผชิญปัญหาแบบมุ่งปรับอารมณ์ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลมาตรฐานเท่ากับ .105 นอกจากนี้ การเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหายังมีอิทธิพลทางตรงต่อการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลมาตรฐานเท่ากับ .544 แต่การเผชิญปัญหาแบบมุ่งปรับอารมณ์ไม่มีอิทธิพลทางตรงต่อการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลมาตรฐานเท่ากับ -.042 (มีอิทธิพลทางลบอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05) เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การถ่วงน้ำหนักตัวแปรตาม (R^2) พบว่า ร้อยละของความแปรปรวนของตัวแปรกรอบความคิดสามารถอธิบายตัวแปรการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหาได้ร้อยละ 25 และสามารถอธิบายตัวแปรการเผชิญปัญหาแบบมุ่งปรับอารมณ์ได้ร้อยละ 79 นอกจากนี้ ตัวแปรกรอบความคิด การเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา และการเผชิญปัญหาแบบมุ่งปรับอารมณ์ สามารถร่วมกัน

อธิบายตัวแปรการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ได้ร้อยละ 68 นอกจากนั้น ผลการวิเคราะห์อิทธิพลส่งผ่าน ซึ่งเป็นการอธิบายปรากฏการณ์ที่ตัวแปรที่สามเข้ามาแทรกกลางระหว่างความสัมพันธ์ของตัวแปรเหตุและผล ตัวแปรดังกล่าวทำหน้าที่รับอิทธิพลจากตัวแปรเหตุและต่อไปถึงตัวแปรผล ในงานวิจัยนี้ได้ทำการตรวจสอบตัวแปรส่งผ่านตามแนวคิดของ Baron & Kenny (1986) โดยทำการตรวจสอบบทบาทของการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหาเป็นตัวแปรส่งผ่านความสัมพันธ์ระหว่างกรอบความคิดและการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ เพื่อทดสอบสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 4 เพิ่มเติม และพบว่าอิทธิพลส่งผ่านของการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหาเป็นแบบส่งผ่านบางส่วน (partial mediation)

อภิปรายผล

จากผลวิจัยที่พบความสัมพันธ์ระหว่างกรอบความคิด การเผชิญปัญหา และการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่หลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 ของคนหนุ่มสาวในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 1-3 ซึ่งกรอบความคิดที่พบในการศึกษาครั้งนี้ พบว่ากลุ่มหนุ่มสาวเชียงใหม่มีกรอบความคิดแบบเติบโตมากกว่ากรอบแนวคิดแบบยึดติด คำอธิบายความหมายของกรอบความคิดนั้น เป็นกรอบแนวทางของชุดความคิด ความเชื่อ ค่านิยม หลักความคาดหวัง ซึ่งบ่งชี้พฤติกรรมหรือท่าทีเชิงมนทัศน์ของบุคคลให้ยอมรับหรือตอบโต้เหตุการณ์ที่เผชิญหน้าตามความคิด ความเชื่อที่บุคคลยึดติด และเกี่ยวพันกับประสบการณ์ที่ผ่านมาจนยากที่จะเปลี่ยนแปลง” (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2563) โดยบุคคลที่มีกรอบความคิดแตกต่างกันจะมีคุณลักษณะที่แตกต่างกันหลายประการ เช่น รูปแบบการเรียนรู้เป้าหมายในชีวิต พฤติกรรมที่แสดงออกเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ที่ท้าทายหรือเมื่อเกิดปัญหาและปฏิกิริยาเมื่อพบกับความล้มเหลว ซึ่งความแตกต่างของการตอบสนองต่อสิ่งต่าง ๆ นี้จะส่งผลต่อการพัฒนาตนเอง อันจะนำไปสู่การประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ทั้งการเรียนการทำงาน รวมถึงความมีสุขภาพจิตที่ดี (Drewery et al, 2020; Esparza Shumow, & Schmidt, 2014; Schroder et al., 2014; Yan, Thai, & Bjork, 2014; Yeager et al., 2019) สอดคล้องกับ Burnette et al. (2020) ที่ศึกษาเกี่ยวกับกรอบความคิดแบบเติบโตกับความ

ทุกข์ทางจิตใจ พบความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างกรอบความคิดแบบเติบโตและการเผชิญปัญหาเชิงรุก

ในส่วนของผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเผชิญปัญหากับการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ มีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Perera & DiGiacomo (2015) พบว่าเผชิญปัญหาที่เป็นทางบวกมีผลต่อการปรับตัวที่ดีอีกด้วย ซึ่งวิธีการเผชิญปัญหาในทางบวก ได้แก่ การวางแผนแก้ปัญหา การปรับเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อปัญหาในทางบวก และการเผชิญหน้าเพื่อจัดการกับปัญหา (Dorsett et al., 2017) ซึ่งก็คือการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหาตนเอง

การพบความสัมพันธ์ระหว่างกรอบความคิด การเผชิญปัญหา และการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่นี้ สอดคล้องกับการศึกษาของ Jegathesan et al. (2016) ที่ชี้ให้เห็นว่าความรุนแรงของเหตุการณ์ที่รับรู้อาจสัมพันธ์เชิงบวกกับความเครียดที่รับรู้ บุคคลที่มีกรอบความคิดแบบเติบโตจะปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่ตึงเครียดได้ดีกว่า และบุคคลที่มีกรอบความคิดแบบเติบโตสูงจะสามารถพัฒนาอารมณ์ของตนเองผ่านการเผชิญปัญหาเชิงบวกได้ ความสัมพันธ์ของตัวแปรทั้งหมดที่พบนี้เป็นเหตุสังเกตได้จากข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างคนหนุ่มสาวจังหวัดเชียงใหม่ มีผลสอดคล้องกับการวิจัยที่ผ่านมาทั้งหมดข้างต้น ยิ่งไปกว่านั้น ผลการศึกษายังพบอิทธิพลของกรอบความคิดที่มีต่อการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่หลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 ของคนหนุ่มสาวในจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีการเผชิญปัญหาเป็นตัวแปรส่งผ่าน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 4

ข้อค้นพบที่ว่า กรอบความคิดมีอิทธิพลทางตรงต่อการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่นั้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Janssen & van Atteveldt (2023) ที่ได้ศึกษารูปแบบการเผชิญปัญหาในการเป็นตัวแปรส่งผ่าน (mediate) ในความสัมพันธ์ระหว่างกรอบความคิดและความยืดหยุ่นทนทาน (resilience) ทางการศึกษาของวัยรุ่นในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ผลการวิจัยนี้ชี้ว่ากรอบความคิดแบบเติบโต ส่งผลต่อความยืดหยุ่นทนทานเมื่อวัยรุ่นยังคงต้องเรียนท่ามกลางสถานการณ์ตึงเครียดในช่วงของการแพร่ระบาดของโควิด-19 โดยมีการเผชิญปัญหาเป็นตัวแปรส่งผ่าน และแสดงให้เห็นถึงผลเชิงบวกของกรอบความคิดแบบเติบโตที่มีต่อสุขภาพจิต สอดคล้องกับ Schroder et al. (2014) ที่พบว่าผู้ที่มีกรอบความคิดแบบเติบโต

มีลักษณะอาการทางจิตเวชน้อยกว่าผู้ที่มีกรอบความคิดแบบยึดติด อีกทั้งยังพบว่า กลุ่มที่มีกรอบความคิดแบบเติบโตมีการปรับตัวได้ดีกว่ากลุ่มที่มีกรอบความคิดแบบยึดติด จะเห็นได้ว่ากรอบความคิดแบบเติบโตเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคน ไม่ได้มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้เท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับความสามารถในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างราบรื่น อันเนื่องมาจากการมีสุขภาพจิตและการปรับตัวที่มีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ผลการศึกษายังชี้ว่า การเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา มีอิทธิพลทางตรงต่อการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ ในขณะที่ไม่พบว่าการเผชิญปัญหาแบบมุ่งปรับอารมณ์มีอิทธิพลทางตรงต่อการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ สามารถอธิบายได้ตามแนวคิดของ Lazarus & Folkman (1984) ที่ว่าการเผชิญปัญหานั้นมี 2 แบบ คือ การเผชิญปัญหาแบบมุ่งปรับอารมณ์ (emotion focused coping) เป็นความพยายามของบุคคลที่จะจัดการกับสิ่งที่ทำให้เกิดความเครียดโดยใช้การควบคุมอารมณ์และความรู้สึกที่เกิดขึ้น เรียกได้ว่าเป็น “การบรรเทา” เพื่อเป็นการลดความกดดันที่เกิดขึ้นภายในจิตใจทำให้สบายใจขึ้น บุคคลจะมุ่งจัดการกับอารมณ์และความรู้สึกต่าง ๆ ที่ไม่สบายใจ เพื่อเป็นการรักษาสสมดุลของจิตใจไว้ โดยไม่มีการแก้ไขปัญหาหรือสาเหตุของความเครียด ส่วนการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา (problem focused coping) เป็นกระบวนการทางปัญญาในการตัดสินใจเลือกวิธีที่จะจัดการกับสถานการณ์ โดยการเผชิญหน้ากับปัญหาโดยตรง ยอมรับและเผชิญกับสถานการณ์อย่างเข้าใจในสภาพที่เป็นจริงและจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นขั้นตอน และหาวิธีการแก้ปัญหาหลาย ๆ วิธี แล้วเลือกวิธีการที่เหมาะสมที่สุดในการแก้ไขสาเหตุของปัญหา โดยเริ่มแก้ไขที่ตนเองหรือเริ่มปรับสิ่งแวดล้อมพร้อมทั้งนำประสบการณ์ในอดีตที่เคยใช้มาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาแล้วเพื่อที่จะเลือกวิธีการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด รูปแบบการเผชิญปัญหานี้จะมุ่งเน้นที่การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและตนเองโดยตรง หากพิจารณาในบริบทของสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 จะเห็นได้ว่า คนหนุ่มสาวต้องปรับตัวโดยใช้การเผชิญปัญหาทั้งสองรูปแบบ (ดูภาพที่ 1) แต่การปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่หลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 ถือว่าเป็นการปรับตัวในระยะยาว คนหนุ่มสาวที่มีการปรับตัวได้ดีจะมีการใช้การเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา การเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหาก็มีความสัมพันธ์กับการปรับตัวระยะยาว ส่วนการเผชิญปัญหาแบบ

มุ่งปรับอารมณ์อาจจะทำให้การปรับตัวไม่ดี (เห็นได้จากผลการศึกษาเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลทางลบในภาพที่ 1) ผลการศึกษาในส่วนนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ นันทพร กุลชนะธรา (2560) ที่ศึกษารูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุด้านจิตสังคมของการปรับตัวของนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 ที่จากครอบครัวเพื่อเข้าศึกษาต่อในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยศึกษาการปรับตัวใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) การปรับตัวด้านการเรียน 2) การปรับตัวด้านอารมณ์ 3) การปรับตัวด้านสังคม และ 4) การปรับตัวด้านสถานศึกษา ผลการศึกษาพบว่า ตัวแปรสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของนิสิตนักศึกษามากที่สุดก็คือการเผชิญปัญหาแบบมุ่งจัดการกับปัญหา

ผลการศึกษาครั้งนี้ยังพบรายละเอียดเพิ่มเติมว่า การเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหาเป็นตัวแปรส่งผ่านอิทธิพลทางอ้อมของกรอบความคิดที่มีต่อไปถึงการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ โดยอิทธิพลส่งผ่านเป็นแบบส่งผ่านบางส่วน (partial mediation) แสดงให้เห็นว่า กรอบความคิดมีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อพฤติกรรมการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่ โดยสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากรูปแบบการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา ซึ่งมีหลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสามดังกล่าวแล้วข้างต้น จึงสรุปได้ว่า กรอบความคิดเป็นกลไกตั้งต้นที่สำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างกรอบความคิดกับการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่

กลุ่มคนหนุ่มสาวในจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งมีกรอบความคิดแบบเติบโตมีแนวโน้มที่จะปรับตัวได้ดีในช่วงชีวิตวิถีใหม่หลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 มีความเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน เช่น การเรียนออนไลน์ การทำงานจากที่บ้าน หรือความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจ คนหนุ่มสาวที่มีกรอบความคิดแบบเติบโตอาจสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้ดีกว่าพวกเขามีแนวโน้มที่จะมองเห็นความท้าทายเป็นโอกาสในการพัฒนาตนเอง เช่น การเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ หรือการปรับตัวเข้าสู่สังคมดิจิทัลที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วหลังการระบาด อีกทั้งคนหนุ่มสาวที่มีทักษะการเผชิญปัญหาที่มีประสิทธิภาพมักจะปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตใหม่ได้ดีกว่าในบริบทนี้ ผลการศึกษาอาจชี้ให้เห็นว่าผู้ที่ใช้การเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา ซึ่งอาจจะประกอบด้วยวิธีการแก้ไขปัญหาดโดยตรง (problem-focused coping) การมองหาความช่วยเหลือจากเพื่อนหรือครอบครัว (social support) หรือการหาวิธีคลายความเครียดอย่าง

สร้างสรรค์ (creative stress relief) จึงมีแนวโน้มที่จะปรับตัวได้ดีและมีความมั่นคงทางอารมณ์มากขึ้น ในทางตรงกันข้าม กลุ่มคนที่ใช้การเผชิญปัญหาแบบมุ่งปรับอารมณ์ เช่น การหนีปัญหา (avoidance coping) หรือการใช้สารเสพติด มีแนวโน้มที่จะมีปัญหาในการปรับตัวสู่วิถีชีวิตใหม่หลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ทำให้เกิดความไม่แน่นอนในหลายด้าน ทั้งสุขภาพ การศึกษา การทำงาน การเงิน การเข้าสังคม และการใช้ชีวิต ทั้งนี้ การปรับตัวดังกล่าวไม่ใช่เรื่องง่ายสำหรับทุกคน เนื่องจากความไม่แน่นอนและความเครียดที่เกิดขึ้นอาจส่งผลกระทบต่อจิตใจอย่างรุนแรง แต่กลุ่มที่มีกรอบความคิดแบบเติบโตและใช้กลยุทธ์การเผชิญปัญหาที่เหมาะสมอาจแสดงความสามารถในการปรับตัวที่ดีกว่าในระยะยาว

นอกจากจิตลักษณะส่วนบุคคลแล้ว การสนับสนุนจากสังคมและครอบครัวอาจมีบทบาทสำคัญในการปรับตัว คนหนุ่มสาวที่ได้รับการสนับสนุนทางอารมณ์จากเพื่อน ครอบครัว หรือชุมชนจะมีโอกาสในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ดียิ่งขึ้น การเชื่อมโยงทางสังคมและการสนับสนุนเชิงบวกช่วยลดความรู้สึกโดดเดี่ยวและเพิ่มความมั่นใจในการรับมือกับสถานการณ์ยากลำบาก ซึ่งโครงสร้างครอบครัวและชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ มักมีพื้นฐานความสัมพันธ์แบบเครือญาติ (kinship) เป็นครอบครัวขยาย (extended family) ซึ่งเป็นรูปแบบครอบครัวที่พบเห็นบ่อยในชนบท ซึ่งสมาชิกในครอบครัวหลายรุ่นจะอาศัยอยู่ใกล้กันและช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชีวิตประจำวัน คนในชนบทมีแนวโน้มที่จะรักษาความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน พึ่งพาอาศัยกันและการสนับสนุนซึ่งกันและกันทางการเงิน การทำการเกษตร การจัดการปัญหาชีวิตต่าง ๆ หรือการช่วยเหลือกันในช่วงวิกฤต ซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและการพึ่งพาอาศัยกันในระดับชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่

แม้ว่าความสัมพันธ์แบบครอบครัวขยายและเครือข่ายสังคมยังคงอยู่ แต่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมทำให้คนหนุ่มสาวรุ่นใหม่มีการปรับตัวไปบ้าง โดยหันไปประกอบอาชีพในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางการศึกษาและการทำงาน คนหนุ่มสาวที่บ้านอยู่ไกลมักเลือกอาศัยในหอพักใกล้สถานศึกษา นอกจากนี้ จังหวัดเชียงใหม่ยังมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อสารโทรคมนาคมที่ครอบคลุมเกือบทุกพื้นที่ ส่งเสริมให้เป็นเมืองท่องเที่ยวระดับโลกและเป็นถิ่นนิยมของชาวต่างชาติที่เข้ามาทำงานในลักษณะของ

digital nomad เป็นต้น การต้องปรับตัวเข้าสู่วิถีชีวิตใหม่ภายหลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 โดยเฉพาะการทำงานจากที่บ้าน (work from home) หรือการเรียนออนไลน์ของคนหนุ่มสาวในจังหวัดจึงสามารถปรับตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้อาจเป็นผลมาจากการสนับสนุนทางสังคมและโครงสร้างพื้นฐานที่ดีของจังหวัดเชียงใหม่ นั่นเอง

คนหนุ่มสาวในจังหวัดเชียงใหม่ที่มีกรอบความคิดแบบเติบโตและกลยุทธ์การเผชิญปัญหาที่เหมาะสมมักจะปรับตัวสู่วิถีชีวิตใหม่ได้ดีขึ้นหลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 พวกเขามองเห็นโอกาสในความท้าทาย มีทักษะการเผชิญปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และได้รับการสนับสนุนจากสังคมและครอบครัว ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยที่เสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวและเติบโตในสถานการณ์วิกฤติ

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การปรับตัวสู่วิถีชีวิตใหม่ของคนหนุ่มสาวในจังหวัดเชียงใหม่ ได้รับอิทธิพลทางตรงมาจากกรอบความคิด และการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา นอกจากนี้การปรับตัวสู่วิถีชีวิตใหม่ยังได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากกรอบความคิด โดยมีการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา เป็นตัวแปรส่งผ่าน ดังนั้น การที่จะเกิดผลลัพธ์ในทางปฏิบัติหรือเกิดการปรับตัวสู่วิถีชีวิตใหม่ได้อย่างเหมาะสม ผู้เกี่ยวข้องทั้งส่วนของสถาบันการศึกษาและสถานประกอบการทั้งทางรัฐและเอกชนควรให้ความสำคัญกับการกระตุ้นส่งเสริมให้คนหนุ่มสาวมีกรอบความคิดแบบเติบโต ซึ่งจะส่งผลต่อการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาหรือวิกฤติต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้สามารถแก้ไขปัญหาได้สำเร็จอันจะนำไปสู่ความสามารถที่จะก้าวผ่านเหตุการณ์เลวร้ายต่าง ๆ และการปรับตัวได้ดีในทุกสถานการณ์ ทำให้เป็นผู้มีสุขภาพจิตดี สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. จากผลการวิจัยที่แสดงถึงความสำคัญของการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา ในการเป็นกลไกเพิ่มประสิทธิภาพของกรอบความคิดและส่งอิทธิพลต่อความสามารถในการปรับตัวสู่

ชีวิตวิถีใหม่ การวิจัยในอนาคตควรขยายผลการศึกษาอิทธิพลของกรอบความคิดต่อการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่จากการสร้างเสริมการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหา

2. จากรูปแบบการวิจัยเชิงสหสัมพันธ์แบบภาคตัดขวาง (cross-sectional study) ผลการวิจัยที่พบสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรได้เพียงช่วงเวลาหนึ่ง จึงควรทำการศึกษาแบบระยะยาว (longitudinal study) เพื่อให้ผลการวิจัยสามารถระบุความเป็นสาเหตุและผลลัพธ์ของตัวแปรที่ศึกษาในช่วงเวลาอื่น ซึ่งจะเพิ่มคุณค่าให้งานวิจัยมากขึ้น

3. จากรูปแบบการวิจัยที่เป็นเชิงปริมาณ ผลการวิจัยจึงขาดข้อมูลเชิงพลวัตในการอธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงของการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่หลังการระบาดของโควิด-19 การศึกษาครั้งต่อไปควรเพิ่มการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อช่วยให้เห็นพลวัตและเปรียบเทียบการปรับตัวของกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม

4. จากกลุ่มตัวอย่างที่เลือกศึกษาเป็นกลุ่มคนหนุ่มสาวอายุ 20-39 ปี ซึ่งพบว่ามี การติดเชื้อโควิด-19 มากที่สุดในประเทศไทย แต่กลุ่มอายุอื่น ๆ ก็มีความจำเป็นต้องปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่เช่นกัน เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ เป็นต้น อีกทั้งกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเป็นเพียงผู้ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่เท่านั้น ดังนั้น การวิจัยครั้งต่อไปควรเพิ่มกลุ่มอายุ หรือวัยอื่น ๆ และเพิ่มพื้นที่ในการศึกษา เพื่อตรวจสอบผลแผ่ขยายของกรอบความคิดที่มีต่อการเผชิญปัญหาและการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่

รายการอ้างอิง

กรรณิการ์ แสนสุภา, เอื้อทิพย์ คงกระพันธ์, อุมารณณ์ สุขารมย์, และ ผกาพรรณ นันทะเสน.

(2563). การปรับตัวของนักศึกษาในสถานการณ์โควิด-19. *วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทัศน์*, 6(2), 83-97.

โควิดไทยเข้าสู่ระยะหลังการแพร่ระบาดใหญ่ 1 ก.ค.นี้ ส่วนโรคประจำถิ่น ต้องรององค์การอนามัยโลก. (2565) . สืบค้น 2 กรกฎาคม 2565, จาก <https://www.hfocus.org/content/2022/06/25389>

- จุฬาร คำมุงกุล. (2562). การเผชิญปัญหาเพื่อการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อพฤติกรรม การปรับตัวในการเรียนของนักศึกษาปริญญาตรีสาขาวิชาวิทยาการคอมพิวเตอร์: รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและผลของโปรแกรม (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ศึกษาศาสตร์). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชัยวาลย์ ศิลปะกิจ, อรรพรรณ ศิลปะกิจ, และรสสุคนธ์ ชมชื่น. (2558). ความตรงของแบบวัดชุดความคิด. วารสารสุขภาพจิตแห่งประเทศไทย. 23(3), 166-174.
- ทงศักดิ์ แสงสว่างวัฒนะ, ณิชนันท์ ศิริไสยาสน์, และ โชติ บดีรัฐ. (2563). “New Normal” ชีวิตวิถีใหม่และการปรับตัวของคนไทยหลังโควิด-19: การงาน การเรียน และธุรกิจ. วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น, 4(3), 371-386.
- นันทพร กุลชนะธรรมา. (2560). รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุด้านจิตสังคมของการปรับตัวของนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นที่ 1 จากครอบครัวเพื่อเข้าศึกษาต่อในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ศึกษาศาสตร์). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปาลินี สุขคุ้ม, ศรสวรรค์ สุภาพปัญญา, และ ยุทธพงศ์ ทัดวอน. (2564). การศึกษาแนวทางในการเผชิญความเครียดในยุคชีวิตวิถีใหม่ของพนักงานกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมี จังหวัดระยอง. วารสารบริหารธุรกิจอุตสาหกรรม, 3(2), 30-45.
- เปิดข้อมูลทางระบาดวิทยาผู้ป่วยโควิด-19 พบมากที่สุดอายุ 20-39 ปี. (2563) . สืบค้น 12 พฤศจิกายน 2563, จาก <https://www.hfocus.org/content/2020/04/19040>
- สิริรัตน์ ช่อฉาย. (2564). ศึกษาพฤติกรรมชีวิตวิถีใหม่ของนักเรียนในช่วงสถานการณ์ COVID-19. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์รำไพพรรณี, 2(1), 1-14.
- สุรียนต์ บุญเลิศวรกุล, พิมพ์นารา สุขใส, ศุภนิดา จันทร์ทอง, ฮาซันอักกรม ดงนะเต็ง, เนตรนภา คงจอก, ธนาวุฒิ หะจิ, และ ศุภกฤต แท่นขวัญ (2564). สภาพความพร้อมการปรับตัว และ ความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ ผ่านระบบออนไลน์ของนักศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตตรัง ภายใต้แนวคิดชีวิตวิถีใหม่. วารสารครุพิบูล. 9(1), 37-51.

- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2563). **กรอบความคิดยึดติด, ชุดความคิด (mindset)**. สืบค้น 26 ตุลาคม 2563, จาก <https://www.facebook.com/RatchabanditThai/photos/กรอบความคิดยึดติด-ชุดความคิด-mindsetกรอบ-แนวทางของชุดความคิด-ความเชื่อ-ค่านิยมหลัก-ค1897231787001574>
- Agresti, A., & Finlay. B. (2008). **Statistical options for the social sciences**. (4th ed.) Upper saddle river, New Jersey: Prentice Hall.
- Baron, R.M., & Kenny, D.A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: conceptual, strategic, and statistical considerations. **Journal of Personality and Social Psychology**, 51(6), 1173-1182.
- Betsy, Ng. (2018). The neuroscience of growth mindset and intrinsic motivation. *Brain Sci*, 8(2), 6-10.
- Burnettea, J.L., Knouseb, E., Vavrab, T., Ernest, V. Milan, B. & Brooksb. A. (2020). Growth mindsets and psychological distress: A meta-analysis. **Clinical Psychology Review**, 77. Retrieved May 25, 2024, from <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2020.101816>
- Charoon, N. (2565). รายงานข้อมูลสถานการณ์การติดเชื้อโควิด-19 ณ วันศุกร์ที่ 30 กันยายน 2565. สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2567, จาก <https://covid19.nrct.go.th/daily-report-30sep2022/>.
- Chong, M. A., Elias, H., Mahayuddin, R., & Uli, J. (2009). Adjustment among first year students in Malaysian university. **European Journal of Social Sciences**, 8(3), 496-505.
- De Vries, JH., Spengler, M., Frintrup, A., & Mussel, P. (2021). Personality development in emerging adulthood—How the perception of life events and mindset affect personality trait change. **Frontiers in Psychology**. 12,

671421. Retrieved September 25, 2024, from <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.671421>
- Dorsett, P., Geraghty, T., Sinnott, A., & Acland, R. (2017). Hope, coping and psychosocial adjustment after spinal cord injury. **Spinal cord series and cases**, 3, 17046. Retrieved May 25, 2024, from <https://doi.org/10.1038/scsandc.2017.46>
- Drewery, D.W., Sproule, R. & Pretti, T.J. (2020). Lifelong learning mindset and career success: evidence from the field of accounting and finance. **Higher Education, Skills, and Work-Based Learning**, 10(3) , pp. 567-580. Retrieved May 25, 2024, from <https://doi.org/10.1108/HESWBL-03-2019-0041>
- Esparza, j., Shumow, L., & Schmidt. J.A. (2014). Growth mindset of gifted seventh grade students in science. **NCSSMST Journal**, 19(1), 6-12.
- Garson, G.D. (2012). **Testing statistical assumptions**. Retrieved October 20, 2016, from www.statisticalassociates.com/assumptions.pdf
- Hair, J., Black, W., Babin, B., & Anderson, R. (2010). **Multivariate data analysis: A global perspective**. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.
- Hasyim, Rambe, F.A.H., Simanjuntak, G., & Hutajulu I.H.N., (2 0 2 3). Entrepreneurial mindset and Adaptation Capability in Business. **International Journal of Advanced Technology and Social Sciences**, 1(3), 151-158.
- Holumyong, C. (2020). The Impact of Growth mindset on the preferred employer after graduation. **Journal of Business, Innovation and Sustainability**, 17(4),190-206.

- Jaiswal, A., Pandey, N., & Sarraf, S.R. (2023). Correlation between personality traits and coping strategies of young adults in India. **The Scientific Temper**, 14(4), 1506-1510. Retrieved May 25, 2024, from <https://doi.org/10.58414/SCIENTIFICTEMPER.2023.14.4.64>
- Janssen, T.W.P., & van Atteveltdt, N. (2023). Coping styles mediate the relation between mindset and academic resilience in adolescents during the COVID-19 pandemic: a randomized controlled trial. **Scientific Reports**, 13, 6060. Retrieved May 25, 2024, from <https://doi.org/10.1038/s41598-023-33392-9>
- Jegathesan, M. Vitberg, Y.M., & Pusic, M.V. (2016). A survey of mindset theories of intelligence and medical error self-reporting among pediatric house staff and faculty. **BMC Medical Education**, 11(16), 58. Retrieved May 25, 2024, from <https://doi.org/10.1186/s12909-016-0574-8>
- Lazarus, R.S., & Folkman, S. (1984). **Stress, appraisal and coping**. New York: Springer Publishing.
- Perera, H. N., & DiGiacomo, M. (2015). The role of trait emotional intelligence in academic performance during the university transition: An integrative model of mediation via social support, coping, and adjustment. **Personality and Individual Differences**, 83, 208–213. Retrieved May 25, 2024, from <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.04.001>
- Puspitasari, I., Gunawan, G., & Dwijayanthi, M. (2024). The roles of growth mindset on the career adaptability students in west Java. **Humanitas (Jurnal Psikologi)**, 8(1), 29–46. Retrieved September 25, 2024, from <https://doi.org/10.28932/humanitas.v8i1.8589>

- Schroder, H. S., Moran, T. P., Donnellan, M. B., & Moser, J. S. (2014). Mindset induction effects on cognitive control: A neurobehavioral investigation. **Biological Psychology**, 103, 27–37. Retrieved May 25, 2024, from <https://doi.org/10.1016/j.biopsycho.2014.08.004>.
- Tabachnick, B., & Fidel, L. (2000). **Using multivariate statistics**. Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.
- Yan, V.X., Thai, K.T., & Bjork, R.A. (2014). Habits and beliefs that guide self-regulated learning: Do they vary with mindset? **Journal of Applied Research in Memory and Cognition**, 3(3), 140-152. Retrieved May 25, 2024, from <https://doi.org/10.1016/j.jarmac.2014.04.003>
- Yeager, D. S., Hanselman, P., Walton, G. M., Murray, J. S., Crosnoe, R., Muller, C., ... Dweck, C.S. (2019). A national experiment reveals where a growth mindset improves achievement. **Nature**, 573, 364–369. Retrieved May 25, 2024, from <https://doi.org/10.1038/s41586-019-1466-y>.

“ความเชื่อปู่ผ่าน” กับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคมของชุมชน

บ่อพันขันอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด หลังปี 2524-2560

“Chaw Poo-Phan”: The Socio-economic Changes of the
Communities around Bo Phan Khan in Suwannaphum District,
Roi Et Province during 1981-2017

นราวิทย์ ดาวเรือง¹

Narawit Daorueang¹

Received: August 25, 2023

Revised: May 25, 2024

Accepted: July 2, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคม ที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาต่างๆของรัฐซึ่งมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้ความเชื่อปู่ผ่านแปรเปลี่ยนไปอย่างมีพลวัต ด้วยวิธีการศึกษาแบบประวัติศาสตร์ พบว่าก่อนเข้าสู่ปี 2524 ความเชื่อปู่ผ่านมีบทบาทในฐานะผีผู้ดูแลบ่อเกลือและดูแลความสงบสุขของชุมชนที่อาศัยอยู่รอบ ๆ บ่อพันขันและชุมชนอื่น ๆ ที่เดินทางมาทำเกลือ เช่น ชุมชนในพื้นที่

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (Lecturer at the Department of History Faculty of Humanities and Social Sciences Mahasarakham University) Email: narawit131976@gmail.com

อำเภอพนมไพร อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด และอำเภอราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษ เป็นต้น ต่อมาในปี 2524 หลังจากการก่อสร้างชลประทานกันลำน้าเสียว ทำให้น้ำท่วม ช้างบ่อเกลือและกลายเป็นแอ่งน้ำขนาดใหญ่ ส่งผลให้ชุมชนไม่สามารถผลิตเกลือได้อีกต่อไป พลังศักดิ์สิทธิ์ของความเชื่อปู่ผ่านจึงเริ่มคลายตัวลงและเปลี่ยนบทบาทไปเป็นผู้ดูแลแหล่งน้ำแทน อย่างไรก็ตามนับตั้งแต่หลังปี 2550 พลังศักดิ์สิทธิ์ของปู่ผ่านได้แผ่ขยายในบริเวณที่กว้างขวางออกไปอีกครั้ง ภายใต้บริบทการท่องเที่ยวโดยชุมชนท้องถิ่น เจ้าปู่ผ่านจึงมีบทบาทใหม่ในฐานะความเชื่อที่คลibanดาลให้เกิดความสำเร็จแห่งชีวิต ลาก ยศ ชื่อเสียงแก่ชีวิตผู้คน นอกจากนี้ความเชื่อเจ้าปู่ผ่านยังถูกใช้เพื่อต่อสู้ต่อรองของชุมชน รัฐบาลการ ผู้นำทางพิธีกรรม คณะสงฆ์ อย่างซับซ้อน

คำสำคัญ: เจ้าปู่ผ่าน, บ่อพันขัน, พลังศักดิ์สิทธิ์

Abstract

This article wants to show socio-economic change. arising from various development projects of the state, which play an important role in making a local belief of Chaw Poo-Phan change dynamically with a historical study method employed, It was found that before 1981, Poo-Phan's belief played a role as a ghost who took care of salt wells and looked after the peace of communities living around Bo Phan Khan and other communities who came to make salt such as communities in Phanomprai and Suwannaphum district, Roi Et Province and Rasisalai district Sisaket Province. Later, in 1981, after the construction of irrigation to block the Siaw river causing the salt ponds to flood and became a large basin, As a result, the community could no longer produce salt. The holy power of the Poo-Phan's faith began to loosen and changed a role as the keeper of the water source instead. However, since 2007, Chaw

Poo-Phan's divine power had once again spread over a wide area. Under the context of tourism by local communities Chaw Poo-Phan therefore has a new role as a belief that inspires success in life, fortune, rank, and fame in people's lives. In addition, the Chaw Poo-Phan belief is used as bargaining power for the community to negotiate with bureaucracy, ritual leaders, and the Buddhist clergy in complex ways.

Keyword: Chaw Poo-Phan, Bo Phan Khan, Holy Power

บทนำ

บริเวณที่เรียกว่า “บ่อพันขัน” มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของเมืองโบราณ “นครจำปาศัน” ปรากฏหลักฐานสำคัญทางด้านโบราณคดีโดยเฉพาะฐานโยนที่จารึกด้วยอักษรปัลลวะ ที่กล่าวถึงพระเจ้าจิตเสนกษัตริย์พระองค์หนึ่งที่มีความสำคัญในยุคสมัยของอาณาจักรเจนละ ทั้งนี้เอกสารโบราณของจีนก็ได้กล่าวถึงเมืองที่ตั้งอยู่บริเวณ ลุ่มน้ำมูน-ชีว่า “เจนละ” เช่นเดียวกัน (นิวัต กองเพียร, 2550: 21) ความสำคัญอีกประการหนึ่งคือการเป็นศูนย์กลางการผลิตและส่งออกเกลือสินเธาว์ที่สำคัญแห่งเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (“บ่อพันขัน” บ่อเกลือดีกดำบรรพ์ 2500 ปีมาแล้วที่ทุ่งกุลาร้องไห้ในอีสาน, 2549: 34) จากความสำคัญดังกล่าวทำให้มีกลุ่มคนอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานรอบ ๆ บริเวณบ่อพันขันเป็นจำนวนมากและดำเนินกิจกรรมการผลิตเกลือสินเธาว์อย่างเป็นลำเป็นสันเพื่อนำไปแลกเปลี่ยนและค้าขาย ดังจะเห็นได้จากชั้นดินที่สูงเกือบ 2 เมตรในบริเวณลำน้ำเสียว ชั้นดินดังกล่าวอัดแน่นไปด้วยชิ้นส่วนของเครื่องปั้นดินเผาที่ใช้ในการผลิตเกลือ กิจกรรมของการผลิตเกลือของชุมชนรอบๆบ่อพันขันในแต่ละปีอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาวบ้านกับความเชื่อ “เจ้าปู่ผาน” โดยเฉพาะก่อนและหลังจากการผลิตเกลือสิ้นสุดลงต้องประกอบพิธีกรรมบอกกล่าวและขอบคุณต่อ “เจ้าปู่ผาน” เสมอ เพราะชาวบ้านเชื่ออย่างสนิท

ใจว่าหากมีการละเมิดโดยไม่ประกอบพิธีกรรม มักทำให้เกิดสิ่งที่เป็นอัปมงคลต่อชีวิตของตน และสัตว์เลี้ยงใช้แรงงานและคนในครอบครัว (ชาว สมออาษา, 2552: 89-91)

จากสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนผ่านเข้าสู่ความทันสมัยนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นมา รัฐส่วนกลางเริ่มขยายอิทธิพลเข้ามาควบคุมทรัพยากรในอาณาบริเวณบ่อพันขัน โดยกระทำการผ่านโครงการต่าง ๆ เช่น การจัดสรรที่ดินทำกินที่ทำให้ผู้คนหันมาปลูกข้าวหอมมะลิเพื่อขาย การส่งเสริมให้ปลูกไม้เศรษฐกิจอย่างยูคาลิปตัส การสร้างชลประทานขนาดเล็ก กั้นลำน้ำเสียวน้ำที่อ่างเหตุผลเพื่อการพัฒนาพื้นที่และปากท้องของพี่น้องประชาชน ทำให้แหล่งเกลือสินเธาว์ขนาดใหญ่ที่บ่อพันขันกลายเป็นแอ่งน้ำขนาดใหญ่ นับตั้งแต่หลังปี 2524 เป็นต้นมา จากเหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลให้การทำเกลือสินเธาว์ในระบบอุตสาหกรรมครัวเรือน สิ้นสุดลงนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา อย่างไรก็ดีหลังปี 2538 ที่รัฐกระจายอำนาจและงบประมาณลงสู่ท้องถิ่นผ่านองค์การบริหารส่วนตำบล ทำให้ชุมชนที่นำโดย พระปลัดอำพร กุลลจิตโตและนายอำเภอหนองฮีพร้อมด้วยชาวบ้านดงเย็นเริ่มพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรมบ่อพันขันและศาลบูชา “เจ้าปู่ผาน” ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด มาจนถึงปัจจุบัน

ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และบริบทของพื้นที่บ่อพันขันข้างต้น จึงนำมาสู่ประเด็นหลักที่ผู้ศึกษาต้องการ นำเสนอชุดความรู้ของความเชื่อ “เจ้าปู่ผาน” ในลักษณะใหม่ที่แตกต่างจากงานศึกษาที่ผ่านมา ที่ศึกษาความเชื่อเจ้าปู่ผานในลักษณะที่หยุดนิ่ง (Static) และมักถูกผลิตซ้ำภายใต้วาทกรรมของความเชื่อในฐานะที่เป็น “โครงสร้างของชุมชน” ที่อธิบายผ่านคำหลักต่าง ๆ เช่น เป็นที่ยึดเหนี่ยวและรักษากฎระเบียบทางสังคม ยกตัวอย่าง เช่น การเป็นที่พึ่งทางใจ รักษาทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า และควบคุมจารีตปฏิบัติของคนในชุมชน เป็นต้น ทั้งนี้การอธิบายความเชื่อปู่ผานในลักษณะใหม่ในบทความนี้ จึงให้ความสำคัญกับการอธิบายความเชื่อปู่ผานอย่างมีพลวัต (Dynamic) และมีความสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคมของชุมชนที่อาศัยอยู่รอบ ๆ บ่อพันขันตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาดังรายละเอียดที่จะนำเสนอในบทความต่อไป

ทบทวนวรรณกรรม

งานศึกษาบริบทพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้และบ่อพันขัน

“อีสานใหม่” “อีสานเปลี่ยนไป” (หลังปีพ.ศ. 2500) ที่มาพร้อมกับยุคสมัยของการพัฒนา ภายใต้บริบทการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ได้ทุ่มงบประมาณมหาศาล เพื่อพัฒนาระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานและมีนัยยะในการต่อสู้เพื่อเอาชนะพคท. ซึ่งยุคสมัยแห่งการพัฒนาดังกล่าวได้ดำเนินการอย่างเข้มข้นภายในภาคอีสานและพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นมา โดยเฉพาะรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์และจอมพลถนอม กิตติขจร (สุเทพ สุนทรเสถียร, 2548: 36-38) ในปี 2504 รัฐบาลได้ประกาศแผนพัฒนาภาคอีสานเป็นระยะเวลา 5 ปี โดยมีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาแหล่งกักเก็บน้ำและจัดหาแหล่งน้ำ ปรับปรุงและพัฒนาเส้นทางคมนาคมและระบบการสื่อสาร ช่วยยกระดับรายได้ของชาวบ้านในการเพิ่มผลผลิตและการตลาด พัฒนาให้เกิดแหล่งอุตสาหกรรมในระดับภูมิภาคเพื่อการจ้างงาน กระจายระบบไฟฟ้าเข้าสู่ชนบท นอกจากนี้ยังส่งเสริมการพัฒนาชนบทด้านการจัดการศึกษาในระดับภูมิภาคและสาธารณสุขในระดับท้องถิ่น (คายส์, 2552: 135)

ในหนังสือเรื่อง “ทุ่งกุลาร้องไห้จักรกลือ 2,500 ปี จากยุคแรกเริ่มล้าหลัง ถึงยุคมั่งคั่งข้าวหอม” (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2547) เป็นงานวิชาการฉบับพิเศษที่ ศรีศักร วัลลิโกดม, ชลิต ชัยครุชิต และสุกัญญา เบาเนต นำเสนอบริบทพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ผ่านมุมมองด้านโบราณคดีที่ยังคงปรากฏให้เห็น เช่น กู่ บ่อเกลือ คูน้ำคันดิน ฯลฯ และการขุดค้นแหล่งโบราณคดีที่กำหนดอายุได้ประมาณ 2,600-1,800 ปีมาแล้ว ทำให้เห็นถึงการก่อตั้งชุมชนในบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ที่มีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ นั้นแสดงให้เห็นว่าทุ่งกุลาร้องไห้ในอดีตกาลที่ผ่านมาไม่ใช่ทุ่งแห้งแล้ง หากเป็นแอ่งอารยธรรมที่สำคัญของภูมิภาคนี้ แหล่งอารยธรรมที่สำคัญโดยเฉพาะแหล่งเกลือที่บ่อพันขัน งานศึกษาของ แอโมเนีย เรื่อง “บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ.2440” ที่แปลและเรียบเรียงโดย ทองสมุทร โตเร และสมหมาย เปรมจิต กล่าวถึงลักษณะสำคัญของบ่อพันขันในปี 2440 มีลักษณะเป็น

อ่างน้ำที่มีรูปร่างท่อนหนึ่งยาวประมาณ 2,000 เมตร กว้าง 200 เมตร ท้องน้ำเต็มไปด้วยหินทรายแดงเป็นรูปกระดานหมากรุกธรรมชาติ น้ำมีรสชาติเค็มมากและปรากฏให้เห็นเม็ดเกลือตามพื้นดินทั่วไป ทุกหมู่บ้านที่อยู่ล้อมอ่างนั้นจะพากันมาผลิตเกลือในฤดูแล้ง (เอเจียน ฟรอนซ์เวิร์ธ เอมมอนิเยร์, 2541) ท่ามกลางอ่างน้ำขนาดใหญ่ปรากฏให้เห็นบ่อน้ำขนาดเล็กบนหินทรายแดงที่มีขนาดกว้าง 6 นิ้ว ลึก 12 นิ้ว มีน้ำใสรสชาติจัดสนทึลไหลออกมาตลอด ทั้ง ๆ ที่อยู่ท่ามกลางแหล่งหินเกลือใต้ดิน พื้นที่ดังกล่าวนอกจากเป็นสถานที่ร้อยรัดจิตใจของชุมชนแล้วยังเป็นแหล่งผลิตเกลือสินเธาว์ในอดีต ที่กล่าวได้ว่าเป็นศูนย์กลางการค้าด้านการผลิตเกลือสินเธาว์ของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (บ่อพินซันบ่อเกลือดึกดำบรรพ์ 2,500 ปีมาแล้วที่ทุ่งกุลาร้องไห้ในอีสาน, 2549)

งานศึกษาความเชื่อท้องถิ่นกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคม

ในงานศึกษาของ นราวิทย์ ดาวเรือง (2564) เรื่อง เจ้าพ่อศรีนครเตา: การกลายเป็น “ผีใหญ่” ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคมในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ตั้งแต่หลังทศวรรษที่ 2500-2560 ที่กล่าวถึงความเชื่อเจ้าพ่อศรีนครเตาเป็นความเชื่อเฉพาะถิ่นของชุมชนบ้านเมืองเตา อำเภอยักษ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ที่มีความสัมพันธ์กับระบบการผลิตแบบเกษตรกรรม ชาวบ้านเมืองเตาให้ความสำคัญในฐานะ “ผีปู่ตา” ต่อมาหลังทศวรรษที่ 2500 การพัฒนาพื้นที่เฉพาะโดยภาครัฐ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพของพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้และชุมชนบ้านเมืองเตา พื้นที่รกร้างว่างเปล่าให้กลายเป็นนาและแหล่งน้ำ เส้นทางคมนาคมเชื่อมต่อระหว่างชุมชนหมู่บ้านและเมือง ทำให้ผู้คนเดินทางข้ามชุมชนข้ามพื้นที่ที่มีระยะทางไกลเพิ่มมากขึ้น ความเชื่อเจ้าพ่อศรีนครเตากระจายข้ามชุมชนข้ามพื้นที่ออกไป หลังทศวรรษที่ 2540 การพัฒนาผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 8 ที่รัฐจัดวางโครงสร้างการพัฒนาศักยภาพของ “คน” ให้เป็นผู้มีสติปัญญาและสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง ประกอบกับนโยบายด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในปี 2540 ภายใต้นิยามที่ว่า “Amazing Thailand” ซึ่งเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน ทำให้ชุมชนท้องถิ่นทุ่งกุลาร้องไห้พยายาม

ที่จะแสดง “ตัวตน” ของคนในพื้นที่ที่กำลังเปลี่ยนแปลง และได้จังหวะและโอกาสในการแสดงศักยภาพของตนเองผ่านการจัดการท่องเที่ยวในระดับชุมชน โดยเฉพาะการนำเสนอ “ของดีและวัฒนธรรมเด่น” ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งความเชื่อเจ้าพ่อศรีนครเตาก็เป็นหนึ่งในวัฒนธรรมเด่นที่ถูกหยิบยกขึ้นมานำเสนอให้ขยายออกครอบคลุมพื้นที่ชุมชนในทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งส่งผลในการถักสานเครือข่ายทางสังคมใหม่ที่กว้างขวางมากขึ้นกว่าเดิม (นราวิทย์ ดาวเรือง, 2564)

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคม โดยเฉพาะการคมนาคมที่เชื่อมกับตลาดแหล่งงาน ช่างสาร หุ่นและอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศ ได้ให้ทั้งโอกาสแก่บางคนขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดวิกฤตต่อบางคนได้เหมือนกัน โดยโอกาสที่ได้รับอาจทำให้เกิดการเอาเปรียบคนอื่น ๆ ทั้งในระดับบุคคลและโครงสร้างได้มากและยังเป็นการซ้ำเติมให้เกิดวิกฤตหนักขึ้นแก่อีกบางคน ซึ่งในงานศึกษาของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เรื่อง ผีแม่ม้าย ที่วิเคราะห์ผ่านความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคม มีการวิเคราะห์ไว้อย่างน่าสนใจว่า การทำงานนอกภาคเกษตรกรรมในแต่ละครัวเรือนที่มีแรงงานผู้ขายเป็นเสาหลักนั้น เมื่อเกิดเรื่องเล่าข่าวลือเกี่ยวกับการเสียชีวิตของผู้ขายที่มี “ผีแม่ม้าย” มาเอาชีวิต จึงทำให้แต่ละครอบครัวเกิดการสูญเสียความมั่นใจสภาพการณ์ดังกล่าว ชาวบ้านจึงร่วมใจกันสร้างหุ่นปางเพศชายพร้อมข้อความ “บ้านนี้ไม่มีผู้ขาย” นำไปไว้บริเวณหน้าบ้านของตน เพื่อปกป้องเหล่าพ่อเรือนหรือแรงงานหลักในการทำงานนอกภาคเกษตรกรรมให้รอดพ้นจากอันตราย ขณะเดียวกันพิธีกรรมเกี่ยวกับผีแม่ม้ายก็มีส่วนช่วยพยุห้ให้สังคมที่กำลังแตกสลายให้ผู้คนสามารถอยู่ร่วมกันได้ต่อไป (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2551: 126)

บทความของพระเอกลักษณ์ อธิโตและคณะ เรื่อง “ผี” ท้องถิ่นกับการทำให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในวัดทางศาสนา สู่การขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษาวัดเจดีย์ (ไผ่ไข่) อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช “ไผ่ไข่” เริ่มพัฒนาจากการเป็นผีท้องถิ่นกลายเป็น “ผีอารักษ์ผู้ปกป้อง” และเป็นตัวแทนความเชื่อภาคใต้ที่เชื่อมโยงกับบุคคลทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะขุนพันธ์ ราชเดช อดีตตำรวจที่มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับความคงกระพันซ์ชาตรี

นอกจากนี้ความเชื่อไฉ่ยังผูกโยงกับความเชื่ออันศักดิ์สิทธิ์ของหลวงปู่ทวด วัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี ความเชื่อ “ไฉ่ไข่” จึงเริ่มมีความสำคัญต่อความเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ-สังคมของอำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช การแสวงหาทางออกภายใต้วิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบันทำให้ขาดที่พึ่งทางใจ ผู้คนจึงเดินทางมาราบไฉ่บูชาบนบานศาลกล่าวอย่างไม่ขาดสาย สำหรับผู้คนที่ไม่มีโอกาสเข้าถึงความเชื่อไฉ่ไข่โดยตรง ไฉ่ไข่นี้อาจเป็นทางเลือกในการเข้าถึงความศักดิ์สิทธิ์ของไฉ่ไข่ได้อีกทางหนึ่ง (พระเอกลักษณะ อชิโรต และคณะ, 2563: 269-283) ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อท้องถิ่นกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคมข้างต้น นอกจากจะช่วยให้เป็นแนวขยายมุมมองทางการศึกษาวิจัยแล้วยังสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ที่มีลักษณะเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา สัมพันธ์กับบริบทของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในแต่ละช่วงเวลา โดยเฉพาะการเป็นพื้นที่ทางสังคมที่เอื้อให้กลุ่มคนต่างๆ สามารถเข้ามาสร้างสรรค์ ให้ความหมายใหม่ ต่อรองเพื่อผลประโยชน์ทางอำนาจและเศรษฐกิจรวมทั้งการ ยกสถานภาพทางสังคมอย่างเข้มข้น ซึ่งพื้นที่ทางสังคม (Social Space) ดังกล่าวในทฤษฎีของ Bourdieu ให้ทัศนะว่าเป็น “สนาม” (Field) ของการต่อสู้ต่อรองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของกลุ่มคนนั่นเอง (สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต, 2553)

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อให้เกิดความรู้และเข้าใจในบริบทความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคมของชุมชนรอบ ๆ บ่อพันขันที่เกิดขึ้นภายใต้วาทกรรมการพัฒนาของประเทศไทยตั้งแต่หลังทศวรรษที่ 2500-2560
2. เพื่อให้เกิดความเข้าใจในปรากฏการณ์ของความเชื่อปู่ว่านที่ไม่ได้หยุดนิ่งและตายตัว (Static) ทว่ามีความแปรเปลี่ยน (Dynamic) ไปตามความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ-สังคมตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

ระเบียบวิธีวิจัย

ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) เน้นศึกษาผ่านหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความรวมทั้งการสัมภาษณ์ปณูชนท้องถิ่นในพื้นที่บ่อพันขัน นำเสนอรายงานการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยมีขอบเขตด้านการศึกษาในพื้นที่ชุมชนรอบ ๆ บ่อพันขัน ขอบเขตด้านเวลาของการศึกษาคือตั้งแต่ปี 2524-2560

ผลการวิจัย

ผลจากการดำเนินโครงการวิจัยเรื่อง “ความเชื่อเจ้าปู่ผ่าน” กับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคมของชุมชนบ่อพันขัน อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด หลังปี 2524-2560 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

บ่อพันขัน: บริบททางประวัติศาสตร์ เรื่องเล่าและความทรงจำของผู้คน

ความสำคัญของบ่อพันขันในฐานะพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ของทุ่งกุลาร้องไห้พบว่า ตั้งอยู่ชายขอบด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือติดกับลำน้ำเสียว หลักฐานทางโบราณคดีพบว่า “บ่อพันขัน” คือแหล่งโบราณสถานและแหล่งอารยธรรมที่สำคัญในอาณาบริเวณพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งอยู่ในพื้นที่รอยต่อของอำเภอสุวรรณภูมิและอำเภอหนองฮี จังหวัดร้อยเอ็ด ลักษณะสำคัญของบ่อพันขันคือการเป็นบ่อเกลือดีก่อดำบรรพ์ที่มีอายุ 2,500 ปีมาแล้ว ช่วงเวลาดังกล่าวมีความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ-สังคมอย่างค่อยเป็นค่อยไป ทั้งการเพิ่มขึ้นของผู้คนมีการถลุงโลหะใช้เองในชุมชน กระทั่งเข้าสู่ยุคต้นประวัติศาสตร์ ราวพุทธศตวรรษที่ 11-12 จึงเริ่มปรากฏให้เห็นการเข้ามาของศาสนา จนลวงเลยมาสู่ยุคสมัยของเขมรพระนคร ในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 16-18 ดังหลักฐานที่ปรากฏในพื้นที่ เช่น กู่คันธนาม กู่พระธาตุพันขัน กู่พระโกนา กู่กาสิงห์ กู่บ้านเมืองบัว กู่อาราม เป็นต้น

ลักษณะทางกายภาพของบ่อเกลือพันชันดังกล่าวประกอบไปด้วยหนองน้ำที่ไหลลงสู่บ่อพันชัน 2 สายได้แก่ ห้วยน้ำเค็มและห้วยน้ำคั่ว นอกจากนี้ยังปรากฏให้เห็นบ่อน้ำขนาดเล็กบนหินทรายแดง ที่ชาวบ้านเรียกบ่อน้ำนี้ว่า “น้ำสาครกรก” ซึ่งมีลักษณะกว้าง 6 นิ้ว ลึก 12 นิ้ว มีน้ำจืดไหลออกมาอย่างไม่ขาดสาย ทั้งที่อยู่ท่ามกลางแหล่งหินเกลือใต้ดิน ชาวบ้านได้อาศัยน้ำสาครกรกบริโภคในช่วงที่เดินทางมาตั้งหลักปักฐานในการต้มเกลือ นอกจากนี้บ่อพันชันยังเคยเป็นศูนย์กลางทางการค้าเกลือที่สำคัญของชุมชนในวัฒนธรรมไทยลาวและเขมร ตั้งอยู่ชายขอบทุ่งกุลาร้องไห้ ในเขตอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ติดกับลำน้ำเสียวรอยต่อที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงระหว่างเขตจังหวัดร้อยเอ็ดกับจังหวัดศรีสะเกษ ชาวบ้านใช้ชีวิตอยู่กับพื้นที่บ่อพันชันนี้มาช้านานตาปีและเรียนรู้ที่จะอยู่กับภูมิโนคนจนเกิดเป็นเรื่องเล่าตำนานรวมถึงพิธีกรรมปฏิบัติที่แสดงถึงความเคารพและสยบยอมต่อสิ่งเหนือธรรมชาติที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับบ่อเกลือแห่งนี้ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่10 จังหวัดร้อยเอ็ด กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า

“...ในอดีตบริเวณพันชันคือแหล่งการทำอุตสาหกรรมเกลือขนาดใหญ่ ประมาณปีละ3,000 ตัน หรือประมาณ 200,000 กิโลกรัม เพื่อนำไปแลกเปลี่ยนและขายในจังหวัดใกล้เคียง อาทิ มหาสารคาม ยโสธร อุบลราชธานี สุรินทร์ บุรีรัมย์ เพื่อประโยชน์ในการถนอมอาหาร โดยเฉพาะทำปลาร้า จากการขุดค้นหลักฐานทางโบราณคดีพบเตาต้มเกลือ ซึ่งถือเป็นแห่งแรกในประเทศไทย...” (จารึก วิไลแก้ว อ้างถึงใน ขาว สมอาษา, 2552: 82)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการทำเกลือนับเป็นอาชีพที่สำคัญของคนทุ่งกุลาร้องไห้ในยุคแรกเริ่มเมื่อ 2,500 ปีมาแล้วและแหล่งต้มเกลือได้กระจายตัวไปในอาณาบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ ทว่าแหล่งต้มเกลือที่สำคัญที่สุดในอาณาบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้คือที่ “บ่อพันชัน” และยังคงปรากฏให้เห็นการทำเกลือมาจนถึงปัจจุบันแม้จะเป็นการทำเกลือเพื่อใช้ในครัวเรือนก็ตาม บ่อเกลือขนาดใหญ่ที่บ่อพันชันมิได้จำกัดการแลกเปลี่ยนและการค้าเฉพาะในอาณาบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้และพื้นที่ใกล้เคียงเท่านั้น ในอดีตพบว่ามีการแลกเปลี่ยนค้าขายกับประเทศกัมพูชา โดยใช้ทางเดินเท้าที่ชาวบ้านเรียกว่า “คูผีแปลง” ซึ่งมีความสอดคล้องกับ

งานศึกษาของสุจิตต์ วงศ์เทศ ที่เสนอไว้อย่างน่าสนใจว่ากลุ่มคนในประเทศกัมพูชาทำการแลกเปลี่ยนสินค้าจำพวกเกลือบริเวณแอ่งโคราช ในพื้นที่ภาคอีสานมากกว่าบริเวณอื่นใดทั้งหมด เพราะกัมพูชาเป็นประเทศที่มีผู้คนหนาแน่นอาศัยอยู่บริเวณทะเลสาบน้ำจืดขนาดใหญ่มากกว่าที่อื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งเป็นแหล่งสะสมพันธุ์ปลาที่อุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งอาหารสำหรับผู้คนในประเทศ ดังนั้นจึงมีความต้องการเกลือสินเธาว์จำนวนมาก เพราะมีความสำคัญต่อการใช้ถนอมอาหาร เช่น หมักปลาร้า ปลาแห้ง หมักปลาไว้รับประทานในครัวเรือนและเครื่องยาตี (สุจิตต์ วงศ์เทศ, 2547: 45)

อีกด้านหนึ่งของบ่อพันขันที่มีความสำคัญคือ พื้นที่รอบบ่อพันถือได้ว่าเป็นแหล่งหินตัดขนาดใหญ่ที่ชุมชนสมัยโบราณซึ่งมีการสันนิษฐานว่าน่าจะตัดเพื่อนำไปก่อสร้างศาสนสถานที่มีการก่อสร้างบริเวณลุ่มน้ำเสียวน เช่น กู่คันธนาม ที่อำเภอโพธาราย กู่พระธาตุพันขัน กู่พระโกนา อำเภอสุวรรณภูมิ กู่กาสิงห์ กู่บ้านเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ทั้งนี้จากบันทึกการเดินทางสำรวจในลาวของ แอมอร์นีย์เย่ (Etienne Aymonier) นักสำรวจชาวฝรั่งเศส ในช่วงปี 2425-2440 ได้อธิบายความสำคัญของชาวบ้านและลักษณะทางกายภาพของบ่อพันขันในช่วงเวลานั้นว่า

“...บ่อพันขันเป็นอ่างน้ำที่มีรูปลักษณะเป็นลำน้ำท่อนหนึ่งยาวประมาณ 2,000 เมตร กว้าง 200 เมตรท้องน้ำเต็มไปด้วยหินทรายแดงเป็นรูปกระดานหมากรุกธรรมชาติ มีโขดหินอันตั้งสูงชัน...น้ำเค็มมากซึ่งช่วยให้เม็ดเกลือปรากฏตามพื้นดินทั่วไป ทุกหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ล้อมรอบอ่างน้ำนั้นจะพากันมาผลิตเกลือในฤดูแล้ง”(เอเจียน พรองซัวร์ แอมอนิเย่, 2541: 39-40) นอกจากนี้ยังมีข้อความที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของบ่อพันขันในฐานะสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของมณฑลร้อยเอ็ด เมื่อครั้งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเสด็จเยี่ยมมณฑลอีสานและได้ดำรัสไว้อย่างน่าสนใจว่า “...หากใครมามณฑลร้อยเอ็ดแล้ว ไม่เคยเห็นบ่อพันขันก็เท่ากับว่ามาไม่ถึงร้อยเอ็ด...” (“บ่อพันขัน” บ่อเกลือดึกดำบรรพ์ 2500 ปี มาแล้วที่ทุ่งกุลาร้องไห้ในอีสาน, 2549: 34)

งานเขียนของเดช ภูสองชั้น เรื่องประวัติศาสตร์สามัญชนคนทุ่งกุลารั ได้กล่าวถึงการเดินทางออกจากหมู่บ้านเพื่อไปทำเกลือบริเวณทุ่งนาและบริเวณบ่อพันขันหลังทศวรรษที่ 2510 ว่า

“...เพื่อนำมาใช้ประกอบอาหารในครัวเรือนและยังสามารถนำไปแลกข้าวในปีที่ขาดแคลน เกลือยังเป็นสินค้าที่นำไปขายตามหมู่บ้านในชุมชนท้องถิ่นต่างๆซึ่งหลังฤดูเก็บเกี่ยวชาวอีสานบางคนมักจะผันตัวเป็นนายฮ้อยออกเดินทางไปค้าขายแลกเปลี่ยนกันเป็นขบวนกองเกวียน โดยเดินทางออกจากหมู่บ้านคราวละ 2-3 ลำปาดะ” (เดช ภูสองชั้น, 2546: 182)

บริบททางประวัติศาสตร์ เรื่องเล่าและความทรงจำของผู้คนดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นความสำคัญของพื้นที่บ่อพันขัน ในลักษณะของการเป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติและโบราณคดี ที่มีการตั้งถิ่นฐานของผู้คนมาอย่างต่อเนื่องและมีความสัมพันธ์กับแหล่งผลิตเกลือขนาดใหญ่ ขณะเดียวกันแหล่งผลิตเกลือที่บ่อพันขันยังสัมพันธ์กับกิจกรรมการค้าขายแลกเปลี่ยนบริเวณทะเลสาบน้ำจืดขนาดใหญ่ในประเทศกัมพูชา ซึ่งมีการจับปลากันอย่างเป็นล่ำเป็นสัน เกลือที่บ่อพันขันจึงถูกนำไปใช้ในการถนอมอาหารและทำปลาร้า ปลาเค็ม ฯลฯ ขณะเดียวกันเกลือที่บ่อพันขันยังมีความสำคัญกับพื้นที่ต่าง ๆ ในภูมิภาคอีสานโดยเฉพาะการทำปลาร้าและใช้ประกอบอาหารในครัวเรือน กิจกรรมการผลิตเกลือที่บ่อพันขันและการค้าขายแลกเปลี่ยนยังมีความสัมพันธ์กับความเชื่อท้องถิ่นที่เรียกว่า “เจ้าปู่ผาน” โดยชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบ ๆ บ่อพันขันและชาวบ้านในพื้นที่อื่น ๆ ที่เดินทางมาทำเกลือและรับซื้อเกลือที่บ่อพันขันต่างให้ความนับถือ ดังรายละเอียดที่จะกล่าวในประเด็นถัดไป

บ่อพันขัน: ระบบเศรษฐกิจ-สังคมที่สัมพันธ์กับระบบความเชื่อปู่ผาน ก่อนปี 2524

ประเด็นนี้ต้องการนำเสนอชุดความรู้ระบบเศรษฐกิจ-สังคมและความเชื่อปู่ผานของชุมชนที่อาศัยอยู่รอบ ๆ บ่อพันขัน โดยมีการนำเสนอผ่านประเด็นสำคัญ 2 ประเด็นได้แก่ 1) ระบบเศรษฐกิจ-สังคมของชุมชนรอบ ๆ บ่อพันขันก่อนปี 2524 และ 2) ความเชื่อปู่ผาน

ในฐานะผีประจำบ่อเกลือและอาณาเขตของความศักดิ์สิทธิ์ก่อนปี 2524 ดังรายละเอียดต่อไป

ระบบเศรษฐกิจ-สังคมของชุมชนรอบ ๆ บ่อพันขันก่อนปี 2524

ในช่วงเวลานี้การปลูกข้าวและทำนาเกลือคือระบบเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชนที่อาศัยอยู่รอบ ๆ บ่อพันขัน ในช่วงแรกชุมชนรอบ ๆ บ่อพันขันจะทำนาในบริเวณใกล้ชุมชนโดยอาศัยน้ำซับที่ไหลลงจากชุมชน เข้าสู่แปลงนา แต่ละครอบครัวจะปลูกข้าวโดยเฉลี่ยครอบครัวละ 5 – 7 ไร่ เนื่องจากพื้นที่โดยรอบชุมชนเป็นทุ่งหญ้าที่ชาวบ้านให้นิยามว่าหญ้าโหมง (คล้ายหญ้าคา) ซึ่งยังไม่สามารถบุกเบิกได้มากนักเนื่องจากเทคโนโลยีในการผลิตยังไม่ทันสมัย ขณะเดียวกันในทุ่งหญ้าโหมงและป่ารอบ ๆ บ่อพันขันยังมีสัตว์ปามากมายหลายชนิด เช่น เก้ง กวาง สุนัขจิ้งจอก อาศัยอยู่ เป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เมื่อว่างเว้นจากการทำนาปลูกข้าวแต่ละครอบครัวมักจะช่วยกันปักคันดินที่เรียกว่า “คูต่อน” หรือที่เรียกว่า “ตอนปลานอย” เพื่อใช้ประโยชน์ในการดักปลาในฤดูฝน ในระหว่างทำคูตอนชาวบ้านแต่ละครัวเรือนก็จะทำสัญลักษณ์โดยการมัดหญ้าแฝกในลักษณะต่าง ๆ โดยมีตรวมที่ปลายหญ้าหรือมัดรวมที่โคนต้นหญ้าเป็นแนวที่จะทำคูตอนเพื่อแสดงสัญลักษณ์ความเป็นเจ้าของคูตอนให้ครอบครัวอื่นได้รับรู้และไม่เข้ามาทำคูตอนซ้อนทับกัน (ขาว สมอาษา, 2552: 103-104 และบุญเลี้ยงเดชศรี สัมภาษณ์, 2565) ลักษณะของคูตอนที่บ้านทำขึ้นมามีดังกล่าวดังแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการจับจองที่นาในอดีตนั่นเอง

จึงสามารถสรุปได้ว่าก่อนที่ชุมชนรอบ ๆ บ่อพันขันจะเกิดความมั่นคงในครอบครัวและสะสมทุนหรือก่อนเข้าสู่ยุคที่เรียกว่า “นากว้างป่าแปน” นั้นต้องใช้เวลาน้อย 20 ปี เมื่อตั้งชุมชนขึ้นใหม่มักเริ่มต้นด้วยการบุกเบิกที่ดินเพื่อทำข้าวไร่ แม้ในช่วงแรกของการทำข้าวไร่ต้องเผชิญกับความยากลำบากในการขุดต่อไม้และรากไม้เพื่อทำลายและให้ภัยต่อวิธีการผลิต ซึ่งมีข้อจำกัดด้านเทคโนโลยีในการผลิต เพราะเทคโนโลยีที่สำคัญในช่วงนั้นมีเพียงมีด เสียม จอบ ผานไถและเคียว ที่ได้จากการทำอุตสาหกรรมในครัวเรือนและแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นที่สามารถผลิตได้ (ประนุช ทรัพย์สาร, 2525: 41) เมื่อทำข้าวไร่ได้ประมาณ

3-5 ปี รากและตอไม้จะเกิดการผุพังเนื่องจากน้ำฝนแช่ขังและถูกเผาซ้ำอีกครั้งในห้วงเวลาหลังฤดูเก็บเกี่ยว อย่างไรก็ตามก็ดีแม้มีการทำนาได้แล้วในหลาย ๆ พื้นที่ แต่ผลผลิตไม่ได้ตามความต้องการที่มุ่งหวังไว้ เนื่องจากปัญหาน้ำท่วมบ่อยครั้งและฝนแล้ง กอปรกับศัตรูข้าวที่สำคัญ ได้แก่ ปูนาและหนูที่มีอยู่อย่างชุกชุมและคอยทำลายต้นข้าวหลังการปักดำและฤดูการเก็บเกี่ยว จึงกล่าวได้ว่าการเกิดอุทกภัยน้ำท่วมบ่อยครั้งจากลำน้ำเสียวสลับกับภัยแล้งเนื่องจากฝนทิ้งช่วงและศัตรูพืชที่ยังไม่สามารถควบคุมได้ ส่งผลกระทบโดยตรงต่อระบบการผลิตของชุมชนรอบ ๆ บ่อพันขันตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ก่อนเข้าสู่ยุคความทันสมัยหลังทศวรรษที่ 2500

จะสังเกตเห็นว่าชาวบ้านในท้องถิ่นภูมิภาคอีสานและชุมชนรอบ ๆ บ่อพันขันมีสภาพแวดล้อมอยู่กับป่าไม้ แหล่งน้ำ ห้วยหนองคลองบึง ต่างปรับตัวเพื่อทำมาหากินในพื้นที่ที่อาศัยมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ทว่ากระบวนการที่เรียกว่า “การพัฒนาจากภายนอกที่เปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อการส่งออกส่งผลกระทบต่อชีวิตวัฒนธรรมตามมาด้วย ผลกระทบที่เกิดขึ้นแม้ผู้คนในชุมชนท้องถิ่น บางแห่งสามารถปรับตัวได้ ทว่ามีอีกหลายแห่งไม่สามารถรับการเปลี่ยนแปลงนี้ได้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวจึงปรากฏบทเพลงที่มีเนื้อหว่า “พ.ศ 2504 ผู้ใหญ่ลีตีกลองประชุม” ซึ่งเป็นปีที่เริ่มมีการพัฒนาโดยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ยุคสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หัวใจของการพัฒนาคือการขยายพรมแดนทางเศรษฐกิจหรือนิเวศเศรษฐกิจและการเมืองของรัฐชาติ เพื่อการเข้าถึงและควบคุมทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนท้องถิ่นทำให้เกิดผลกระทบต่อนิเวศวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการสร้างเขื่อน ฝายกั้นน้ำ ขุดลอกห้วยหนองคลองบึง การสร้างถนน การขยายเขตเมือง การสร้างแหล่งอุตสาหกรรม (วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, 2556: 9-10) ล้วนเป็นสิ่งที่เข้ามาปรับเปลี่ยนความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่นในภูมิภาคอีสานและชุมชนที่อาศัยอยู่รอบ ๆ บ่อพันขัน

กรณีการสร้างฝายกั้นลำน้ำเสียวของรัฐที่อ้างว่าเพื่อประโยชน์ต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนรอบบ่อพันขันในปี 2524 นั้น เป็นผลพวงต่อเนื่องมาจากโครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ นโยบายเงินผัน โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ถูกกำหนดให้ช่วยเหลือเป็นพิเศษ ดังปรากฏในคำแถลงนโยบายต่อรัฐสภาในปี 2518 ความว่า

“...เป็นที่ทราบกันดีว่าชาวไร่ชาวนากำลังทุกข์ยากด้วยเหตุที่การเพาะปลูกได้ผลน้อย เพราะขาดน้ำบ้าง ศัตรูพืชรบกวน ยิ่งหนี้สินด้วยแล้วส่วนมากล้มพันธุ์ที่เดียว แผนการริบตัวของรัฐบาลชุดนี้จึงอยู่ที่ช่วยให้มีรายได้เพิ่มขึ้นทันทีเพื่อจะได้บรรเทาทุกข์ให้แก่ชาวไร่ชาวนา...กล่าวคือการจัดสรรงบประมาณมอบหมายให้สภาตำบลใช้จ้างแรงงานในท้องถิ่นชุดคลอง ทำฝายกั้นน้ำ เป็นต้น...” (สมศรี ชัยวนิชยา, 2548: 257-258)

นโยบายเงินผันถูกนำมาใช้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องในสมัยรัฐบาลของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เมื่อปี 2521 และรัฐบาลของ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ปี 2523 ซึ่งพลเอกเปรมได้แถลงต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2523 ความว่า

“...เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนอันเนื่องมาจากความแห้งแล้งในปีที่แล้ว ลักษณะงานที่จะสร้างขึ้นนั้นจะต้องเป็นงานที่ใช้แรงงานมากและสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ซึ่งจะเกิดผลภาระชลการอพยพเข้าสู่เมืองของชาวชนบท การสร้างงานในชนบทนั้นนอกจากจะเป็นรายได้ให้กับชาวชนบทแล้วยังเป็นการสร้างปัจจัยพื้นฐานการพัฒนาเศรษฐกิจและอำนวยการประโยชน์ให้กับท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย...”

โครงการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมดังกล่าวนำมาสู่การสร้างฝายกั้นลำน้ำเสียวในปี 2524 ในพื้นที่ชุมชนบ่อพันขันของกระทรวงทรัพยากร ส่งผลกระทบต่ออาชีพการทำเกลือเพื่อการค้าของชุมชนรอบ ๆ บ่อพันขันและชุมชนอื่น ๆ ที่ไกลออกไป เช่น ชุมชนที่มาจากอำเภอพนมไพร สุวรรณภูมิจังหวัดร้อยเอ็ด ราชสีไศล จังหวัด ศรีสะเกษ เป็นต้น เหตุการณ์ด้านความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคมดังกล่าวทำให้ความเชื่อปูผ่านเปลี่ยนแปลงไป โดยจะนำเสนออย่างละเอียดในประเด็นเกี่ยวกับ “ความเชื่อปูผ่าน” กับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคมของชุมชนบ่อพันขัน หลังปี 2524-2560

ภาพที่ 1 แสดงอาณาบริเวณพื้นที่บ่อพันขันและชุมชนรอบ ๆ

ที่มา : www.earth.google.com เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 30 มกราคม 2566

ความเชื่อปูผ่าน: ในฐานะผีประจำบ่อเกลือและอาณาเขตของอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ก่อนปี 2524

ก่อนเข้าสู่ฤดูกาลลงต้มเกลือซึ่งจะตรงกับฤดูแล้งของทุกปี มักปรากฏให้เห็นพิธีกรรม เช่นสรวงบูชา “เจ้าปูผ่าน” ของชุมชนที่อาศัยอยู่รอบๆบ่อพันขันและชุมชนอื่น ๆ ที่เดินทางมาสร้างเพิงพักในการต้มเกลือ กลุ่มคนที่มาต้มเกลือเชื่ออย่างสนิทใจว่าปูผ่านเป็นผีอารักษ์ที่คอยดูแลรักษาแหล่งเกลือที่บ่อพันขันและแหล่งทรัพยากรสาธารณะประโยชน์อื่น ๆ ดังนั้นเมื่อเดินทางเข้าสู่บ่อพันขันจะพบศาลบูชาปูผ่านที่ตั้งอยู่บนเนินดินขนาดใหญ่ใกล้ ๆ กับบ่อน้ำจืดหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “น้ำสา่งครก” เรื่องราวและความสำคัญของปูผ่านมีหลายสำนวน ทว่าสำนวนที่น่าสนใจมีเนื้อหาที่ว่า ชาวบ้านหนองคูคนที่ตั้งชุมชนใกล้กับศาลเจ้าปูผ่านเชื่อว่าปูผ่านเดินทางมาจากแดนไกลและมาตั้งรกรากอยู่ที่นี่ แม้การมีตัวตนของปูผ่านยังคลุมเครือแต่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ บ้างเล่าว่าวันดีคืนดีมักได้ยินเสียงการเดินของม้ารอบ ๆ หมู่บ้านและเชื่อว่าเป็นปูผ่านที่คอยปกป้องดูแลชาวบ้านหนองคูในยามค้าคั้น แม้บทบาทและความสำคัญของปูผ่านเสมือนเป็นผีอุปตาประจำชุมชน ทว่าชาวบ้านให้นิยามปูผ่านว่าเป็น

ผีใหญ่เมื่อเทียบกับผีอื่น ๆ เช่น ผีป่า ผีนา ผีตาแฮก รวมถึงผีปู่ตาประจำชุมชนที่เป็นผีบรรพบุรุษ อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ของผีอื่นๆที่มีต่อผีปู่ผ่านชาวบ้านมักอธิบายไปในทิศทางเดียวกันว่าผีปู่ตาเป็นบริวารของปู่ผ่านหรือมองว่าปู่ผ่านเป็นเครือญาติกับผีปู่ตานั่นเอง

หากกล่าวถึงมิติทางสังคมพบว่าปู่ผ่านได้รับการยกย่องนับถือจากผู้คนทั่วสารทิศที่เดินทางมาทำเกลือในบริเวณบ่อพันขันนับตั้งแต่อดีตที่ผ่านมา กล่าวคือ อำนาจศักดิ์สิทธิ์ของปู่ผ่านแผ่ไพศาลไปทั่วทุกสารทิศ ด้านทิศเหนือจรดอำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด ทิศตะวันออกจรดอำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านทิศใต้จรดบ้านด่าน อำเภอราชไสล จังหวัดศรีสะเกษในปัจจุบัน และทิศตะวันตกจรด อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยผู้คนที่นับถือต่างให้ความสำคัญในฐานะผู้ดูแลบ่อเกลือป่าไม้ ถ่าน้ำเสียว ด้วยเหตุนี้ปู่ผ่านจึงถูกยกให้เป็นผีใหญ่ที่มีอำนาจเหนือผีอื่น ๆ ประเพณีปฏิบัติที่แสดงให้เห็นถึงความเคารพปู่ผ่านในฐานะผีรักษาบ่อเกลือเป็นไปตามเงื่อนไขของความเชื่อเดิมในการหาอยู่หากินตามฤดูกาลของคนในชุมชนรอบ ๆ บ่อพันขัน พิธีไหว้ผีปู่ผ่านจัดทำในเดือนสามซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านจะทำนาเกลือพิธีกรรมดังกล่าวเรียกว่า “เลี้ยงลง” วัตถุประสงค์ของการทำพิธีกรรมนี้คือการบอกกล่าวให้ปู่ผ่านช่วยดูแลตนเองและสมาชิกในครอบครัวให้มีความราบรื่นในระหว่างการทำเกลือ เช่น ให้ได้ผลผลิตเกลือตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ ให้ปลอดภัยจากสัตว์ร้ายและอันตรายในระหว่างการทำเกลือ ทั้งนี้เมื่อทำนาเกลือเสร็จในเดือนหกและย่างเข้าสู่หน้าฝน ชาวนาเกลือได้ทำพิธีกรรมการ “ปลูกเกลือ” และไหว้ปู่ผ่านที่เรียกว่าพิธีกรรม “เลี้ยงขึ้น” เพื่อเป็นการแสดงความขอบคุณที่ปู่ผ่านดูแลรักษาตลอดระยะเวลาของการทำเกลือ รวมทั้งการขอให้ปู่ผ่านบันดาลน้ำฝนให้บริบูรณ์เพื่อใช้ในการทำนา ทั้งนี้ในขณะที่ทำพิธีกรรมดังกล่าวชาวบ้านยังมีการจุดบั้งไฟบูชาปู่ผ่าน ที่ด้านหนึ่งแสดงถึงการขอบคุณและการเฉลิมฉลอง (ณัฐวิทย์ พิมพ์ทอง, 2565: 55-56) นอกจากนี้ยังมีความเชื่ออีกว่าปู่ผ่านคือ “แถน” ที่สามารถบันดาลความอุดมสมบูรณ์ของน้ำท่าและความอุดมสมบูรณ์ของนิเวศวิทยาทางเศรษฐกิจอื่นๆในลำน้ำเสียวลำน้ำสาขาและป่าไม้ ดังงานศึกษาของนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2558: 36-37) ที่ว่าความเข้มข้นของการถือผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติดังกล่าวเป็นลักษณะที่สำคัญของกลุ่มชาติ

พันธุ์ไทย-ลาวในพื้นที่ภาคอีสาน ที่มีการติดต่อและสัมพันธ์กับ “แกน” อันเป็นผีบรรพบุรุษของตนอยู่ตลอดเวลา จะขยับตัวทำอะไรก็ต้องช่วยเหล้าถวายแกนสักจอกหนึ่งเสมอ ดังนั้นผีบรรพบุรุษหรือแกนจึงเป็นจุดรวมที่สามารถกระทำการอะไรใหญ่ ๆ ได้มากกว่ากำลังคนในครอบครัวหรือคนเดียว

ผู้เป็นสื่อกลางของการติดต่อสื่อสารกับปูผ่านประกอบไปด้วยนางเทียมหรือคนทรงและเฒ่าจ้ำผู้นำทางวัฒนธรรมในการประกอบพิธีกรรม แต่ละชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกับการทำเกลือรอบ ๆ บ่อพันขัน พบว่าจะส่งนางเทียมและเฒ่าจ้ำเข้าร่วมในพิธีกรรม มีบ้างเหมือนกันที่บางชุมชนมีนางเทียมและเฒ่าจ้ำเป็นคนเดียวกัน การเป็นตัวแทนและการสื่อสารกับปูผ่านนั้นมักให้เกียรติกับนางเทียมที่อาวุโสมากที่สุด ลักษณะดังกล่าวนี้บ่งบอกถึงการให้ความสำคัญกับความเคารพกับความอาวุโสและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของระบบความเชื่อเจ้าปูผ่าน ที่สามารถยึดโยงผู้คนให้เกิดความสามัคคีและควบคุมการใช้ทรัพยากรอย่างเท่าเทียม ทั้งนี้ความเชื่อเรื่องปูผ่านยังถูกนำมาใช้เพื่อต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มคน หน่วยงานราชการ ชุมชนรอบ ๆ บ่อพันขันซึ่งจะนำเสนออย่างละเอียดต่อไป

“ความเชื่อปูผ่าน” กับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคมของชุมชนบ่อพันขัน หลังปี 2524-2560

ประเด็นนี้ผู้ศึกษาต้องการนำเสนอชุดความรู้ 2 ประเด็นหลักที่สำคัญ เพื่อทำให้เห็นพลวัตความเชื่อปูผ่านที่สัมพันธ์และเชื่อมโยงกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคมของชุมชนรอบ ๆ บ่อพันขัน หลังปี 2524-2560 ดังนี้ 1) ความเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ-สังคมของชุมชนบ่อพันขันหลังทศวรรษที่ 2524-2560 และ 2) บทบาทและสถานภาพของความเชื่อปูผ่านที่เปลี่ยนแปลงไปหลังปี 2524-2560

ความเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ-สังคมของชุมชนรอบๆบ่อพันขันกับความเชื่อ ปูผ่านหลังปี 2524-2560

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนรอบ ๆ บ่อพันขัน ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งในอาณาบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ ดังนั้นหากกล่าวถึงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ก็เหมือนการกล่าวถึงชุมชนที่รอบ ๆ บ่อพันขันเช่นเดียวกัน โดยนับตั้งแต่หลังปี 2514 เป็นต้นมา กรมพัฒนาที่ดินดำเนินการสำรวจที่ดินเนื้อที่ 2.1 ล้านไร่ เพื่อวางแผนการใช้ที่ดินในการเกษตรกรรม ผลจากการสำรวจและวางแผนถูกนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานให้แก่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เพื่อนำเสนอต่อคณะรัฐมนตรี กระทั่งเมื่อวันที่ 24 กันยายน 2519 คณะรัฐมนตรีมีมติรับหลักการ “โครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้” ตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์นำเสนอไว้ (กรมพัฒนาที่ดิน, 2540:1) โดยมีความมุ่งหวังเพื่อยกระดับรายได้และความเป็นอยู่ของเกษตรกรในพื้นที่ ในระยะแรกของการดำเนินโครงการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร มีการกระจายสิทธิถือครองที่ดินรวมทั้งสร้างระบบป้องกันความเสียหายจากภัยธรรมชาติ ปรับปรุงพื้นที่นาและการบำรุงรักษาดิน พัฒนาระบบชลประทานขนาดเล็ก มีการขยายฐานการผลิตให้กว้างขวางออกไป ส่งเสริมการเลี้ยงปลาในนาข้าวเพื่อความมั่นคงทางอาหาร ส่งเสริมให้ปลูกพืชมูลค่าสูงเช่นยางพารา เป็นต้น ทำให้พื้นที่ที่ไม่เอื้อต่อการทำเกษตรกรรมได้รับการพัฒนาบำรุงดินและดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงพื้นที่เพาะปลูก กลายเป็นพื้นที่เกษตรกรรมขนาดใหญ่ (จิราพร แซ่เตียว, 2665: 19)

รอยต่อการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้หลังจากคณะรัฐมนตรีรับหลักการโครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ วันที่ 17 มีนาคม 2520 คณะรัฐมนตรีได้จัดสรรงบประมาณจำนวน 1,000,000 บาท ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมพัฒนาที่ดิน ดำเนินการจัดตั้งศูนย์พัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ ถัดมาอีกหนึ่งปี เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2521 ได้มีการแต่งตั้งกรรมการเพื่อบริหารจัดการโครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ โดยมีนายปรีดา กรรณสูตร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธานกรรมการ ให้พลโทเปรม ตินสุลานนท์ รัฐมนตรีช่วย

ว่าการกระทรวงมหาดไทยและนายอากรณ ศรีพิพัฒน์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นรองประธานกรรมการตามลำดับ (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการบริหารโครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้, 2527: 19) หลังได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีให้ดำเนินการพัฒนา และถูกบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 และฉบับที่ 5 (ปี 2524-2529 รวมระยะเวลา 6 ปี) ซึ่งได้รับจัดสรรงบประมาณแผ่นดินให้แก่หน่วยงาน 14 หน่วยงาน ดังรายละเอียดตามตารางด้านล่างนี้ (เผด็จ กาญจนกุล, 2528)

ตารางที่ 1 แสดงงบประมาณที่ได้รับจัดสรรด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน/เส้นทางคมนาคม

ปีงบประมาณ	จำนวนเงิน (บาท)
2524	111,979,090
2525	139,539,150
2526	141,787,568
2527	160,183,434
2528	142,429,224
2529	135,910,638
รวมงบประมาณทั้งสิ้น	836,828,104

งบประมาณแผ่นดินที่ได้รับจัดสรรทั้งหมด มีเป้าหมายในด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานโดยเฉพาะสร้างทางหลวงเป็นโครงข่ายเชื่อมต่อชุมชนหมู่บ้านในอาณาบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้และจังหวัดใกล้เคียง เช่น ทางหลวงหมายเลข 2086 จากบ้านกู่พระโกนาถึงบ้านด่าน อำเภอราศีไศล ทางหลวงหมายเลข 219 เชื่อมต่อจังหวัดสุรินทร์และปรับปรุงทางหลวงสายอำเภอยักษ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ถึง อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นต้นและการกระจายสิทธิในการถือครองที่ดิน ดังตารางแสดงด้านล่างนี้

ตารางที่ 2 การกระจายสิทธิในการถือครองที่ดินแก่ชาวนาในทุ่งกุลาร้องไห้และบ่อพันขัน

จังหวัด	อำเภอ/กิ่งอำเภอ	เนื้อที่ทั้งหมด	เนื้อที่คาดว่าจะจัดสรร
ร้อยเอ็ด	สุวรรณภูมิ	147,000	181,000
	เกษตรวิสัย	390,000	202,000
	โพนทราย	186,000	-
สุรินทร์	ท่าตูม	175,593	175,593
	ชุมพลบุรี	400,400	199,000
รวมเนื้อที่ทั้งหมด		1,398,993	721,000

หลังจากกระจายสิทธิการถือครองที่ดินให้กับชุมชนในทุ่งกุลาร้องไห้และชุมชนบ่อพันขัน กอปรกับการที่ชาวนาได้รับความรู้จากเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ ที่เข้ามาอบรมและสาธิตการปลูกข้าวเจ้าหอมมะลิ 105 พร้อมกับเสนอขายพันธุ์ข้าวในราคาถังละ 5 บาท ชาวนาเห็นว่าราคาถูกกว่าในท้องตลาดจึงตัดสินใจซื้อพันธุ์ข้าวดังกล่าวมาทดลองปลูก ในช่วงนี้มีกลุ่มพ่อค้าจากเมืองสุวรรณภูมิและเมืองเกษตรวิสัยตระเวนเข้ามารับซื้อข้าวในหมู่บ้านด้วยวิธีการที่เรียกว่า “การผองนำเล้า” โดยจะนำรถบรรทุกเข้ามารับซื้อข้าวในช่วงเดือนมกราคมซึ่งเป็นช่วงที่ชาวนานำข้าวขึ้นยุ้งฉาง กลุ่มพ่อค้าเหล่านี้รับซื้อข้าวเหนียวราคาถังละ 8 บาทและข้าวเจ้าราคาถังละ 14 บาท (ซึ่งน้ำหนักตามความชื้นของข้าวแล้วประเมินราคา) เมื่อการปลูกข้าวเจ้าหอมมะลิ 105 สามารถสร้างรายได้ให้กับชาวนา ทำให้ชาวนาหลายคนตัดสินใจปลูกข้าวเจ้าหอมมะลิ 105 เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในปี 2522 ดังคำกล่าวที่ว่า

“...เห็นเพื่อนมารับซื้อข้าวอยากได้เงินกะเลยปลูกข้าวเจ้า เพราะว่าเพื่อนให้ราคาดีกว่าข้าวเหนียว..” (เห็นพ่อค้าเข้ามารับซื้อข้าว ต้องการเงินจึงหันมาปลูกข้าวเจ้า เพราะได้

ราคาดีกว่าข้าวเหนียว) หรือคำกล่าวที่ว่า “ตอนแรกกะปลูกข้าวเหนียวนั้นล่ะ ปลูกเอาไว้กิน แล้วกะเอาไปขาย บัดนี้เลยมาปลูกข้าวเจ้าแทน ย้อนว่าขายได้เงินมากกว่าข้าวเหนียว ไทบ้านเพิ่มกะเลยพากันปลูกข้าวเจ้าหลายขึ้น แต่ละโฮมมีแต่ข้าวเจ้าเต็มไปเบ็ด” (จิตติญา เหล่าอัน, 2553: 58) (ช่วงแรกปลูกข้าวเหนียวปลูกไว้รับประทานและแบ่งขาย ต่อมาปลูกข้าวเจ้าแทนเพราะได้ราคาดีกว่าข้าวเหนียว)

จึงกล่าวสรุปได้ว่าข้าวเจ้าหอมมะลิ 105 ที่ชาวนาในทุ่งกุลาร้องไห้และชุมชนรอบ ๆ บ่อพันขันเริ่มหันมานิยมปลูกข้าวอย่างเป็นล่ำเป็นสันนั้น ด้านหนึ่งเพื่อเป็นความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน และอีกด้านหนึ่งสามารถนำไปขายเพื่อนำรายได้มาใช้จ่ายในครัวเรือน ดังข้อความที่ปรากฏในบทความเรื่องชาวนายุคดิจิทัลแห่งทุ่งกุลาร้องไห้ที่ว่าอย่างน่าสนใจว่า “ปลูกข้าวขาย ชื่อข้าวกิน” คือวิถีของคนในทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาว รับประทานข้าวเหนียวเป็นหลัก จึงปลูกข้าวเจ้าหอมมะลิ 105 เพื่อขายและนำเงินไปซื้อข้าวเหนียวจากโรงสีมาบริโภคดังคำกล่าวของคุณตาสายฝนที่กล่าวว่า

“...ความเปลี่ยนแปลงของคนในทุ่งกุลาร้องไห้คือจะทำนาข้าวหอมมะลิเพื่อขาย เมื่อได้เงินมาก็นำไปซื้อข้าวเหนียว ก่อนข้าวเหนียวย่อยมากปลูกเองไม่ต้องไปหาซื้อจากที่อื่น ทว่าทุกวันนี้ต้องไปซื้อจากตลาด” (จิราพร แซ่เตียว, 2565: 30) นอกจากการเพิ่มพื้นที่เพื่อหน่วยผลิตและการเพาะปลูกข้าวหอมมะลิแล้วยังมีการดำเนินการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพด้านความรู้ให้แก่กลุ่มองค์กรภายในชุมชนหมู่บ้านให้มีส่วนร่วมในการพัฒนา เช่น กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ขณะเดียวกันในปี 2530 รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้อนุมัติงบประมาณ 580 ล้านบาท สำหรับดำเนินโครงการนำพระทัยจากในหลวง หรือที่เรียกว่า “อีสานเขียว” ในช่วงปี 2531-2532 โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาด้านป่าไม้ ทรัพยากรดินและแหล่งน้ำในการอุปโภค-บริโภคและแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ตลอดจนยกระดับเศรษฐกิจของประชากรในภูมิภาคอีสาน ทำให้อาณาบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้และบ่อพันขันก็ได้รับการพัฒนาจากโครงการดังกล่าว โดยเฉพาะการส่งเสริมและสนับสนุนของรัฐบาลให้ปลูกพืชเศรษฐกิจจำพวกไม้ยูคาลิปตัส และการสร้างฝายกั้นน้ำเพื่อการเกษตร

ในปี 2524 ของกรมชลประทานที่ 5 จังหวัดอุดรธานี นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมากิจกรรมทางเศรษฐกิจการทำเกลือที่บ่อพันขันเริ่มหายไป สิ่งที่เกิดขึ้นในหัวเวลานี้คือเมื่อเข้าสู่ช่วงฤดูฝน น้ำจะไหลลงมารวมกันในลำน้ำเสียวและไหลเข้าสู่บ่อพันขัน ทำให้แหล่งต้มเกลือกลายเป็นแอ่งรับน้ำขนาดใหญ่ที่มีพื้นที่กว้างขวาง เมื่อเข้าสู่ฤดูกาลของการทำเกลือแหล่งทำเกลือที่บ่อพันขันน้ำไม่ลดลงเหมือนก่อนแล้ว ชาวบ้านรอบๆบ่อพันขันที่เคยทำเกลือเพื่อเป็นรายได้เสริมหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากการทำนาข้าวหอมมะลิ ได้รับผลกระทบและมีความรู้สึกในลักษณะของการถูกรังแกจากรัฐ ที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำเกลือ

“...การสร้างอ่างเก็บน้ำมันทำให้บ่อพันขันน้ำท่วม ที่ทำเกลือที่คนมาโฮมกัน (รวมกัน) จำนวนมากค่อยๆเบาบางลงไปเพราะไม่มีพื้นที่ทำเกลือ แม้จะมีการทำนาข้าวหอมมะลิจำนวนมากขึ้น แต่คนต้องการทำเกลือเพื่อเพิ่มรายได้ก็ยังมีจำนวนมาก เพราะพ่อค้าเกลือยังต้องการเกลือที่บ่อพันขัน การสร้างฝายกั้นน้ำเหมือนเป็นการลดอาชีพต้มเกลือของคนในชุมชน แม้จะมีน้ำเพื่อการเกษตรและเป็นแหล่งหาปลาก็ตาม” (บุญเลี้ยง เดชศรี, สัมภาษณ์ 2565)

เมื่อเป็นเช่นนี้ชาวบ้านในชุมชนบ้านหล้าหนอง บ้านหนองคูณ บ้านตาเณร บ้านปลาเค้า ฯลฯ ที่เคยทำเกลือรอบบ่อพันขันก็เริ่มลดลงและบางหมู่บ้านเลิกทำเกลือและเดินทางออกไปทำงานนอกภาคเกษตรเพื่อนำรายได้มาใช้จ่ายในครอบครัว ส่งผลให้วิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชนที่อยู่รอบๆบ่อพันขันเปลี่ยนแปลงไป (เมธิณีย์ ช่อมผล, 2565: 78) การที่กรมชลประทานเข้ามาสร้างฝายกั้นน้ำครั้งนี้ ถือได้ว่าเป็นการอ้างกรรมสิทธิ์/สถาปนาอำนาจเหนือพื้นที่สาธารณะบ่อพันขัน ที่ในอดีตทุกคนมีส่วนในการเข้าใช้ทรัพยากรที่สำคัญนี้สามารถผลิตเกลือ ทำนา หาปลา หากินตามฤดูกาลได้โดยไม่มีการแบ่งเขตปกครองที่ชัดเจน มีความเอื้ออาทรกันและกัน แต่หลังจากสร้างฝายกั้นน้ำส่งผลต่อสิทธิดั้งเดิมของชาวชุมชนบริเวณบ่อพันขันเป็นการแย่งชิงทรัพยากรและทำลายอาชีพดั้งเดิมและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนอย่างสิ้นเชิง (ขาว สมอาษา, 2552: 98-99) นอกจากอาชีพการต้มเกลือ

ที่หายไปหลังปี 2524 ผู้คนเริ่มออกเดินทางข้ามชุมชนพื้นที่ที่ไกลออกไปเพื่อทำงานนอกภาคเกษตร โดยเฉพาะเดินทางไปที่กรุงเทพมหานครและไปเป็นลูกเรือประมงหาปลาที่ภาคใต้

“...หลังเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วไม่สามารถทำเกลือได้อย่างเคย ไม่ได้ทำเกลือก็ไม่มีรายได้เสริม คนในชุมชนจึงเริ่มเดินทางไปทำงานในเมือง ในกรุงเทพฯ ไปรับจ้าง ขายแรงงาน พอถึงฤดูกาลทำนาจึงกลับมาแต่บางคนก็ไม่กลับมาเพียงแค่ส่งเงินกลับบ้านเท่านั้น” (ลุน สิงหังเมือง, สัมภาษณ์, 2565)

จึงสรุปได้ว่าการทำเกลืออย่างเป็นทางการเป็นลำเป็นสันของชุมชนบ่อพันขันสิ้นสุดลงเมื่อปี 2524 ภายใต้การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของรัฐ โดยเฉพาะเส้นทางคมนาคม เช่น ไฟฟ้า พืชเศรษฐกิจ ฯลฯ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้และบ่อพันขัน โดยเฉพาะการเข้าสู่ระบบทุนนิยม เช่น การส่งเสริมให้ปลูกข้าวหอมมะลิแทนข้าวพันธุ์พื้นเมือง การปลูกยูคาลิปตัสเพื่อการทำฟืนและขาย อย่างไรก็ตามการสร้างฝายกั้นน้ำดังกล่าวทำให้เศรษฐกิจการทำเกลือแบบอุตสาหกรรมในครัวเรือนหลังฤดูทำนาหมดไป สภาพสังคมที่เคยพบเห็นในช่วงของการทำเกลือก็หมดไปอย่างสิ้นเชิง ทว่าสิ่งที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ-สังคมของชุมชนรอบ ๆ บ่อพันขันได้แก่กลไกทางด้านการเมืองการปกครองและอำนาจรัฐที่ส่วนกลางได้กระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่นในรูปแบบองค์การบริหารส่วนตำบลก่อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ-สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยยะสำคัญ

บทบาทและสถานภาพของความเชื่อปูเฒ่าที่เปลี่ยนแปลงไปหลังปี 2524-2560

นับตั้งแต่หลังปี 2524 เป็นต้นมาประเพณีและพิธีกรรมการเลี้ยงบ่อเกลือและเลี้ยงเจ้าปูเฒ่าที่เป็นความเชื่อศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลบ่อพันขัน เริ่มลดบทบาทและความสำคัญลงเนื่องจากการทำฝายกั้นน้ำของกรมชลประทาน โดยอ้างเหตุผลของการเก็บกักน้ำไว้เพื่อกิจกรรมการเกษตร โดยเฉพาะการปลูกข้าวหอมมะลิ 105 เพื่อการค้าและทำพืชไร่อย่างอื่นอย่างเป็นทางการเป็นลำเป็นสันรวมทั้งการเดินทางออกไปทำงานนอกภาคเกษตรของคนในพื้นที่ ห้วงเวลาดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนรอบ ๆ บ่อพันขันที่เข้าสู่ระบบทุนนิยมอย่างเข้มข้น ระบบความเชื่อของเจ้าปูเฒ่าแต่เดิมในช่วงเดือน 3 เป็นการ

บอกกล่าวของชุมชนรอบ ๆ บ่อพันขันก่อนลงมือทำเกลือ ก็เปลี่ยนมาเป็นการขอพรในการทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นหลัก ขณะเดียวกันเมื่อบ่อเกลือกลายเป็นแอ่งน้ำขนาดใหญ่ กอปรกับรัฐบาลทหารท้องถิ่นได้นำพันธุ์ปลาหลากชนิด เช่น ปลาขาว ปลาดู ปลาตะเพียน ปลาหลด ปลานิล ฯลฯ มาปล่อยเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารสำหรับชุมชนที่อาศัยอยู่รอบ ๆ บ่อพันขัน การนับถือปูผ่านในฐานะผู้ดูแลบ่อเกลือกลายมาเป็นผู้ดูแลรักษาทรัพยากรปลา น้า และน้ำ หากชาวบ้านเข้ามาหาปลาเพื่อประกอบอาหารจึงต้องขอต่อเจ้าปูผ่านทุกครั้งไป

ในงานศึกษาของณัฐวิชัย พิมพ์ทอง เรื่องบทบาทของ “ผีปูผ่าน” หลังยุคทำเกลือ กล่าวไว้หลังจากสัมภาษณ์ประมวล มาหินกอง ปัญญาชนท้องถิ่นแห่งบ้านหล้าหนอง ความว่า

“...ผู้ที่นับถือปูผ่านทุกวันนี้นี้ยังมีอยู่แต่มีจำนวนน้อยลงกว่าแต่ก่อนจากเดิมที่ผู้คนเดินทางมาร่วมพิธีกรรมอย่างไม่ขาดสายและเนืองแน่น ด้วยมีความเชื่อที่ปูผ่านมีความสำคัญต่อการทำเกลือเป็นสำคัญว่าหลังจากทำการชลประทานขึ้นมาชาวบ้านจึงมักส่งตัวแทนมาเข้าร่วมพิธีกรรม ส่วนบทบาทหน้าที่ของปูผ่านก็เปลี่ยนมาเป็นการทำนายทายทักในเรื่องการประกอบอาชีพ ความเป็นอยู่ การเข้ามาบนบานศาลกล่าวหรือขอโชคลาภและการทำงานที่มั่นคง การปรับเปลี่ยนเรื่องการเสี่ยงทายที่เดิมใช้การดูดวงไก่ ดูลักษณะไข่มดที่สัมพันธ์กับการทำนายฟ้าฝนชลธาร ได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นการเสี่ยงทายด้วยการเขย่าเซียมซี การปิดทอง การแก้บนด้วยน้ำแดง หัวหมู ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งแปลกใหม่ที่ส่งผ่านมาสู่ชุมชนท้องถิ่นรอบ ๆ บ่อพันขัน...” (ณัฐวิชัย พิมพ์ทอง, 2565: 57)

นอกจากบทบาทของเจ้าปูผ่านที่แปรเปลี่ยนไปแล้ว พิธีกรรมการปฏิบัติของชุมชนก็แปรเปลี่ยนตามไปด้วย โดยเฉพาะประเพณีและพิธีกรรมการเลี้ยงบ่อเกลือ กล่าวคือเมื่อไม่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจการต้มเกลือแล้ว การเลี้ยงบ่อเกลือเพื่อสักการะและบอกกล่าวเจ้าปูผ่านไม่ได้ปฏิบัติร่วมกันทุกชุมชนหมู่บ้านดังในอดีต (ก่อนปี 2524) พิธีกรรมการเลี้ยงเจ้าปูผ่านในเดือนสามมีเพียงหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ใกล้กับศาลบูชาเจ้าปูผ่านเท่านั้น ขณะเดียวกัน การเลี้ยงเจ้าปูผ่านในเดือนหกเริ่มหมดความสำคัญลงไปเหตุเพราะบ่อเกลือกลายเป็นแอ่งน้ำ

ขนาดใหญ่ นับตั้งหลังปี 2542 เป็นต้นมา ทว่ายังคงปรากฏให้เห็นกลุ่มคนสูงวัยที่มีอายุเฉลี่ย 60-70 ปี ที่ยังรักษาสืบสานพิธีกรรมดังกล่าวเอาไว้ โดยการนำเครื่องบูชาที่เป็นอาหารคาว หวาน หมาก พลู บุหรี่ มาจัดวางไว้ที่ศาลบูชาเจ้าปู่ผ่าน จึงกล่าวได้ว่าตลอดระยะเวลาเกือบ ยี่สิบปีที่ผ่านมา การแสดงความศรัทธาต่อเจ้าปู่ผ่านได้เริ่มคลายตัวลง จากเดิมเคยเป็น ศูนย์กลางของความเชื่อท้องถิ่นที่มีอาณาบริเวณของความศักดิ์สิทธิ์ที่กว้างขวาง ทว่านับตั้งแต่ การสร้างฝายทดน้ำของกรมชลประทานในปี 2524 ทำให้ความเชื่อปู่ผ่านกลายเป็นความเชื่อ เฉพาะถิ่นที่มีจำกัดอยู่เฉพาะในชุมชนที่อาศัยในบริเวณบ่อพันขันเท่านั้น กอปรกับการกระจาย อำนาจลงสู่ท้องถิ่นในรูปแบบองค์การบริหารส่วนตำบลนับตั้งแต่หลังปี 2538 เป็นต้นมา ยิ่งทำ ให้ความเชื่อเจ้าปู่ผ่านแปรเปลี่ยนไป โดยไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาดูแลเป็นเจ้าภาพในการ ประกอบพิธีกรรมเช่นสรงบูชาประจำปี ลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้ความเชื่อความศรัทธาของ เจ้าปู่ผ่านและสายสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ เครือญาติเสมือนและความสัมพันธ์ระหว่าง ชุมชนที่เคยแน่นแฟ้นได้คลายตัวลง (พระปลัดอำพร สมอาษาและคณะวิจัย, 2553: 80) อย่างไรก็ตาม หลังจากนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นของรัฐส่วนกลางทำให้ ความเชื่อเจ้าปู่ผ่านที่กลายเป็นความเชื่อประจำแหล่งน้ำบ่อพันขันนับตั้งแต่หลังปี 2524 เป็นต้นมา ได้ขยายขยายกลายเป็นความเชื่อศักดิ์สิทธิ์ที่มีอาณาบริเวณกว้างขวางออกไป อีกครั้ง ดังประเด็นที่จะนำเสนอต่อไป

ความเชื่อปู่ผ่านกับวัฒนธรรมการบริโภคในระบบการผลิตแบบทุนนิยม หลังปี 2524-2560

คำอธิบายเกี่ยวกับวัฒนธรรมการบริโภคส่วนใหญ่เชื่อมโยงเนื้อหาทางด้านการบริโภค เข้ากับสังคมสมัยใหม่หรือเป็นผลพวงของยุคสมัยใหม่ (modernity) พลวัตของระบบทุนนิยม ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์มวลชน (mass product) การเปลี่ยนแปลง ทางสังคมที่ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจได้ขับเคลื่อนการดำเนินชีวิตให้คล้อยตามการขยายตัว ของระบบกลไกตลาดจากท้องถิ่นสู่โลกาภิวัตน์ ตลอดจนรูปแบบทางความคิดความเชื่อในการ ดำรงชีวิตของผู้คน (Daniel อ้างถึงใน เกษม เพ็ญนิรันดร์, 2550: 5) จนทำให้เกิดคำและ

ความหมายภายใต้วัฒนธรรมบริโภคในระบบการผลิตแบบทุนนิยม เช่น อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม (culture industry) (เกษม เพ็ญภินันท์, 2550: 17-18) ประเพณีประดิษฐ์ (invention of tradition) ของ Hobsbawm, Eric and Terence Ranger (ed). (1983) การต่อสู้ต่อรองในสนามการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ดังชุดข้อมูลที่จะกล่าวอย่างละเอียดดังต่อไปนี้

การกล่าวถึงความเชื่อผีปูผ่านในมิติอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมนั้นผู้ศึกษาขอขยายความโดยใช้คำว่า “อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม” ที่มีความหมายใกล้เคียงและสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน ทั้งนี้ ในบริบทหรือปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อปรากฏการณ์ปรับเปลี่ยนความเชื่อปูผ่านจากนามธรรมกลายมาสู่รูปธรรมหรือการปรากฏรูปร่างจากการปั้นแต่งจากช่างฝีมือในท้องถิ่น ในงานศึกษาเรื่องเทพารักษ์ล้านนาจากหอผีสูงขุนบันศาลเจ้าและอนุสาวรีย์ท้องถิ่น ของ ประสิทธิ์ ลิขิต (ประสิทธิ์ ลิขิต, 2560: 103) ได้ให้ทัศนะอย่างน่าสนใจว่าบริบทที่ทำให้ความเชื่อท้องถิ่นที่เป็นนามธรรมกลายเป็นรูปธรรมได้นั้นเกิดขึ้นจากนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นรวมทั้งกระแสทุนนิยมที่เข้ามาสู่ชุมชนท้องถิ่นนับตั้งแต่หลังทศวรรษที่ 2530 เป็นต้นมา กรณีการเกิดขึ้นขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ที่มีผลบังคับใช้ตั้งแต่ 2 มีนาคม 2538 มิได้มีความมุ่งหมายเพียงการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่นเท่านั้น ทว่ายังเป็นการวางแผนให้อำนาจแก่นายกและทีมบริหารในการตัดสินใจดำเนินการพัฒนาชุมชนและพื้นที่รับผิดชอบ โดยเฉพาะเรื่องการก่อสร้างหรือฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีและสร้างใหม่ เพื่อก่อให้เกิดอัตลักษณ์ใหม่ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สามารถสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้เกิดแก่ชุมชนท้องถิ่นในเขตพื้นที่รับผิดชอบ ความเชื่อเจ้าปูผ่านจึงสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพันขันและตำบลเด่นราษฎร์ได้จัดขึ้น เพื่อสนองตอบบริบทการส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศ ภายใต้ชื่อ Amazing Thailand Campaign เพื่อเฉลิมฉลองในวาระในหลวงรัชกาลที่ 9 มีพระชนมายุครบ 72 พรรษา ในช่วงปี 2541-2542 โดยการเน้นแหล่งท่องเที่ยวทั้งที่เป็นธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่มีการปรับเปลี่ยนให้แปลกใหม่และ

น่าสนใจมากในการเข้ามาเยือนและมาท่องเที่ยวมากขึ้น (Pradech Phayakvichien อ้างถึงใน ประสิทธิ์ ลิปรีชา, 2560: 103) การนำเสนอเรื่องราวความเชื่อ ความศักดิ์สิทธิ์ และพิธีกรรมเจ้าปู่ผ่านจึงเป็นกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวบริเวณบ่อพันขัน เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างถิ่นให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวอย่างไม่ขาดสาย โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความเชื่อเกี่ยวกับโชค ลาภ ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้ชุมชนท้องถิ่นรอบ ๆ บ่อพันขันและหน่วยงานราชการเกิดการช่วงชิงและต่อรองเชิงอำนาจกันอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะเรื่องรายได้จากการเช่าพื้นที่ค้าขายและจำหน่ายเครื่องเซ่นไหว้ บทบาทและสถานภาพในฐานะผู้สร้างและดูแล อำนาจนางเทียมในฐานะผู้นำทางพิธีกรรม ผู้นำฝ่ายสงฆ์ในฐานะเจ้าของพื้นที่วัดเกาะบ่อพันขัน อำนาจในการบริหารจัดการงบประมาณสนับสนุนการจัดงานบุญ ประเพณีบวงสรวงบ่อพันขันและเจ้าปู่ผ่านขององค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพันขันและตำบลเด่นราษฎร์ที่ซับซ้อน (ขาว สมอาษา, 2552: 150-168)

บทสรุป

การนำเสนอชุดความรู้ “ความเชื่อปู่ผ่าน” กับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคมของชุมชนบ่อพันขันหลังปี 2524-2560 ข้างต้น จะทำให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคมตลอดมา โดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคมที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาต่างๆของรัฐ ที่ทำให้ภาคอีสานเป็น “อีสานใหม่” “อีสานเย็นไป” ที่มาพร้อมกับยุคสมัยของการพัฒนา ภายใต้บริบทการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ได้ทุ่มงบประมาณมหาศาล เพื่อพัฒนาระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานและมีนัยยะในการต่อสู้เพื่อเอาชนะ พคท. (คายส์, 2552: 135) ยุคสมัยการพัฒนาดังกล่าวมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการทำให้ความเชื่อปู่ผ่านเดิมเป็นความเชื่อในระดับท้องถิ่นแปรเปลี่ยนไปจากเดิม ซึ่งก่อนปี 2524 ความเชื่อปู่ผ่านมีบทบาทและมีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนรอบ ๆ บ่อพันขันและชุมชนอื่น ๆ ในพื้นที่อำเภอพนมไพร อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด และอำเภอราชสีห์ จังหวัดศรีสะเกษ ให้ความเคารพนับถือ

ในฐานะผีผู้ดูแลบ่อเกลือและดูแลความสุขของผู้คนในชุมชน หลังปี 2524 เมื่อก่อสร้างชลประทานกันลำนํ้าเสียวน ทำให้เกิดน้ำท่วมขังบ่อเกลือและกลายเป็นแอ่งน้ำขนาดใหญ่ชุมชนรอบ ๆ บ่อพันขันไม่สามารถทำอุตสาหกรรมเกลือได้อีกต่อไป ส่งผลให้อำนาจศักดิ์สิทธิ์ของความเชื่อปูผ่านเริ่มคลายตัวลงไปและเปลี่ยนบทบาทไปเป็นผู้ดูแลแอ่งน้ำแทน

อย่างไรก็ตามนับตั้งแต่หลังปี 2550 อำนาจศักดิ์สิทธิ์ของปูผ่านได้แผ่ขยายในอาณาบริเวณที่กว้างขวางออกไปอีกครั้ง ในฐานะความเชื่อที่ดลบันดาลให้เกิดความสำเร็จแก่ชีวิตผู้คน ผู้ประกอบการเชิงพาณิชย์และกลายเป็นอำนาจให้กับราษฎรเพื่อต่อรองกับรัฐราชการ ในลักษณะการสร้างเรื่องราวของความศักดิ์สิทธิ์ผ่านคำบอกเล่า ที่สัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับงานศึกษาของนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2551) ที่ว่า “...หากไม่ใช่ชาวอีสานแล้ว คงไม่มีคนไทยภาคอื่นสามารถสร้างผีขึ้นใหม่ให้อิงคติเก่าได้เท่านี้แม้จำเป็นต้องสร้างผีใหม่ๆขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการปรับตัวเข้าสู่สังคมสมัยใหม่เหมือนกันก็ตาม เพราะผีโบราณของอีสานเพี้ยนตายไม่นานมานี้ และบางตนมีชีวิตชีวาทันกลับมาใหม่ในอีกลักษณะหนึ่ง...” ขณะเดียวกันพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของความเชื่อเจ้าปูผ่านยังเกิดการช่วงชิงกันอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะเรื่องราวได้จากการเช่าพื้นที่ค้าขายสินค้าและเครื่องเซ่นไหว้แก่นักท่องเที่ยว ชื่อเสียงในฐานะผู้สร้างและผู้ดูแลศาลเจ้าปูผ่าน อำนาจในฐานะผู้นำทางพิธีกรรม อำนาจในการบริหารจัดการงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลที่มีความซับซ้อน เพราะเป็นพื้นที่ความรับผิดชอบซ้อนทับกันระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลเด่นราษฎรกับองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพันขันนั่นเอง ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจและควรมีการศึกษาต่อไปในอนาคต

รายการอ้างอิง

กรมพัฒนาที่ดิน. (2540). **สรุปโครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้**. กรุงเทพฯ: กรมพัฒนาที่ดิน.

- เกษม เพ็ญภินันท์. (2550). **สู่พรมแดนความรู้เรื่องวัฒนธรรมบริโภค : ความเป็นปกติวิสัยของการบริโภควัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพฯ:ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ชาว สมอาษา. (2552). **การต่อรองเชิงอำนาจเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชาวชุมชนบ่อพันขัน** (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- กายส์ ชาร์ลส์ เอฟ. (2552) **แนวคิดท้องถิ่นภาคอีสานนิยมในประเทศไทย**. แปลโดย รัตนา โตสกุล
- อุบลราชธานี : ศูนย์วิจัยอนุภาคกลุ่มแม่น้ำโขง คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
- จิราพร แซ่เตียว. (2565). **ชาวนายุดคิจิทัลแห่งทุ่งกุลาร้องไห้**. วารสารเมืองโบราณ. 48(1), 29.
- ณัฐวิทย์ พิมพ์ทอง. (2565). **บทบาทของ “ผีปู่ผ่าน” หลังยุคท่าเกลือ**. วารสารเมืองโบราณ. 48(1), 55-56.
- เดช ภูสองชั้น. (2546). **ประวัติศาสตร์สามัญชนคนทุ่งกุลาร้องไห้**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ธิดิญา เหล่าอัน. (2553). **ความเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชาวนาอีสานตั้งแต่ 2500-2550 ศึกษากรณีหมู่บ้านกู่กอลิ่งอำเภอกะทู้ร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นราวิทย์ ดาวเรือง (2564) **เจ้าพ่อศรีนครเตา: การกลายเป็น “ผีใหญ่” ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคมในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ตั้งแต่หลังทศวรรษที่ 2500-2560** (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2551) **ผีแม่ม่าย**. ศิลปวัฒนธรรม. 29 (8), 126
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2558). **ผีบรรพบุรุษ**. มติชนสุดสัปดาห์. 35 (1832), 36-37
- นิวัต กองเพียร. (2550). **ไปเที่ยวทุ่งกุลาร้องไห้พระพุทธรูปบาท**. มติชนรายวัน. (11 พฤศจิกายน), 21 “บ่อพันขัน บ่อเกลือดีกดำบรรพ์ 2,500 ปีมาแล้วที่ทุ่งกุลาร้องไห้ในอีสาน”. (2549). หนังสือพิมพ์มติชน. (8 ธันวาคม), 34

- ประนุช ทรัพย์สาร. (2525). **วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พ.ศ. 2394-2475** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประสิทธิ์ ลิปรีชา. (2560) **เทพารักษ์ล้านนา:จากหอผีสู่ปูนปั้นศาลเจ้าและอนุสาวรีย์ท้องถิ่น**. เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เผด็จ กาญจนกุล. (2528). **การบรรยายเรื่องโครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ พ.ศ. 2528-2529**. ศูนย์พัฒนาที่ดินโครงการพัฒนาที่ดินทุ่งกุลาร้องไห้ : เอกสารอัดสำเนา, 36 หน้า
- พระปลัดอำพร สมอาษาและคณะวิจัย. (2553). **โครงการวิจัยชุดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ่อพันขัน ตำบลเด่นราษฎร์อำเภอนองฮี จังหวัดร้อยเอ็ด**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- พระเอกลักษณ์ อชิโต และคณะ. (2563). “ผี” ท้องถิ่นกับ การทำให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในวัดทางศาสนาสู่การขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษา วัดเจดีย์ (ไอ้ไข่) อำเภอสิลข จังหวัดนครศรีธรรมราช. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. 9(4), 269-283
- เมธินัย ชุ่มผล. (2565). **วิถีคนทำเกลือบ่อพนขัน**. **วารสารเมืองโบราณ**. 48(1),78
- วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. (2556) **นิเวศวัฒนธรรมในความเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ : มุลนิธิเล็กประไพ-วิริยะพันธุ์.
- สมศรี ชัยวิศิชา. (2548). **นโยบายพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลไทยระหว่าง พ.ศ. 2494-2519** (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุเทพ สุนทรภะสัช. (2548) **หมู่บ้านอีสานยุคสงครามเย็น : สังคมวิทยาหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน,

- สุจิตต์ วงศ์เทศ, บรรณาธิการ. (2547). **ทุ่งกุลารัณจักรเกลือ 2,500 ปี จากยุคแรกเริ่มล้ำ
หลังสู่ยุคมั่งคั่งข้าวหอม**. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.
- สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต. (2553). **แนวคิดชาบิทัสของปอแอร์ บุรดิเยอ กับทฤษฎีทาง
มานุษยวิทยา**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
- สำนักเลขาธิการคณะกรรมการบริหารโครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้. (2527). **รายงาน
โครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้**. กรุงเทพฯ: ศูนย์โครงการพัฒนาที่ดินทุ่งกุลาร้องไห้
กรมพัฒนาที่ดิน.
- เอเจียน, ฟร็องซัวว์ เอมมอนิเยร์. (2541). **บันทึกการเดินทางในลาว(ภาคสอง พ.ศ.2440)
Voyage dans le Laos Tome Premier 1895**. แปลโดย ทองสมุทร โดเร และ
สมหมาย เปรมจิตต์. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Hobsbawm, E. and Terence, R. (ed). (1983). **The Invention of Tradition**.
Cambridge: Cambridge University Press.

สัมภาษณ์

- บุญเลี้ยง เดชศรี, สัมภาษณ์ 13 พฤศจิกายน 2565.
- ลุน สิงห์ตงเมือง, สัมภาษณ์ 13 พฤศจิกายน 2565.

กลวิธีสร้างสารศิลป์เพื่อสื่อสารผ่านบทละครเพลงพื้นบ้าน
ในบทบาทส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนสามชุก¹

Strategies for Creating Artistic Communication through
Traditional Musical Theater in the Role of Promoting Tourism in
the Sam Chuck Community, Thailand

วีรินทร์ภัทร์ บุรณะสระกะวี², กิตติพงษ์ อินทร์ศมี³
Weerinphat Booranasakawee², Kittipong Intharatsamee³

Received: May 11, 2024

Revised: September 20, 2024

Accepted: September 25, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัย เรื่อง กลวิธีสร้างสารศิลป์เพื่อสื่อสารผ่านบทละครเพลงพื้นบ้านใน
บทบาทส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนสามชุก มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีในการสร้าง

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย การสร้างสรรค์นวัตกรรมศิลปะการแสดงเพลงพื้นบ้านภาคกลาง
ร่วมสมัย เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน กรณีศึกษาชุมชนสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี (The
creation of Innovation folk song contemporary performing arts to promote community
tourism : In case study Sam chuck community, Sam chuck District, Suwanburi province.)

² อาจารย์ ดร. สาขาวิชานิติศาสตร์บูรณาการ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (D.F.A., Major of
Intergrated Communication, Faculty Liberal Arts, Maejo University, Chiangmai)
E-mail: ratchakorn_pp@mju.ac.th

³ อาจารย์ ดร. สาขาศิลปะการแสดง คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย (Ph.d., Major of
Performing Arts, School of Humanities, The University of the Thai Chamber of Commerce,
Bangkok) E-mail: kittipong_int@utcc.ac.th

สารศิลป์ของบทรการแสดงละครเพลงพื้นบ้านในบทบาทส่งเสริมการท่องเที่ยว ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงสร้างสรรค์ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Dept Interview) จากตัวแทนชุมชน ศิลปินพื้นบ้าน นักท่องเที่ยว และนำเสนอสร้างสรรค์สาร (Message) เชิงวรรณศิลป์ของบทรการแสดงของละครเพลงพื้นบ้านภาคกลาง โดยใช้กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี

ผลการวิจัย พบว่า กลวิธีสร้างสรรค์ศิลป์เพื่อสื่อสารผ่านบทละครเพลงพื้นบ้านในบทบาทส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนสามชุก ผ่านการเล่าเรื่อง ได้แก่ 1) โครงเรื่อง แบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงต้น เป็นช่วงของบทไหว้ครู และการเริ่มต้นเรื่องราวในชุมชน ช่วงกลาง เป็นบทประหรือปะทะของตัวละครที่เกิดขึ้นภายในชุมชน และช่วงปลาย เป็นตอนจบของเรื่องราวที่เป็นจุดเปลี่ยนจากการเลือกจากในชุมชนและการลา ขอบคุณผู้ชมที่มาร่วมชมการแสดง 2) แก่นความคิด มุ่งเน้นการนำเสนอประวัติความเป็นมา และจุดเด่นของสถานที่ท่องเที่ยวชุมชนตลาดสามชุกซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหลักของการสร้างสรรค์ผลงานชิ้นนี้ 3) ภาษา คือ บทเจรจา ผสมผสานกับกลอนแปดแบบหัวเดียวตามโครงสร้างของเพลงพื้นบ้าน และ 4) เพลง คือ การใช้ทำนอง จังหวะ ดนตรี และรูปแบบเพลงพื้นบ้านภาคกลาง ได้แก่ เพลงอีแซว เพลงเรือ และเพลงทรงเครื่อง กลวิธีสร้างสรรค์ศิลป์ในบทละครเพลงพื้นบ้านชิ้นนี้ ผู้ส่งสารไม่ใช่แค่สร้างสรรค์เนื้อหาแต่เพียงอย่างเดียว แต่ต้องเข้าใจโครงสร้างเชิงวรรณศิลป์ในการสร้างสรรค์เพลงพื้นบ้านและบริบทความสำคัญ โดยเฉพาะจุดขายของพื้นที่ชุมชนในการดำเนินเรื่องของบทละคร ที่สามารถสื่อสารเชิงสุนทรีย์และสื่อนัยของความหมาย จะทำให้ผู้รับสารเข้าใจเนื้อหาและเข้าถึงแก่นแท้ของศิลปะละครเพลงพื้นบ้าน พร้อมทั้งสอดแทรกเรื่องราว ของชุมชน ซึ่งเป็นเครื่องมือในการสื่อสารกิจกรรมการแสดงตามบทบาทส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

คำสำคัญ: ละครเพลงพื้นบ้าน, ส่งเสริมการท่องเที่ยว, กลวิธี, สารศิลป์, ชุมชนสามชุก

Abstract

The research article titled "Strategies for Creating Artistic Communication through Traditional Musical Theater in the Role of Promoting Tourism in the Sam Chuck Community" aims to study the strategies for creating artistic communication within the performance scripts of traditional musical theater to promote tourism. The research employs qualitative and creative methods, including in-depth interviews with community representatives, folk artists and tourists. It focuses on developing literary artistic messages within the performance scripts of Central Thai traditional musical theater, using the Sam Chuck Market community in Sam Chuck District, Suphan Buri Province, as a case study.

The research findings reveal that the strategies for creating artistic communication through traditional musical theater in the role of promoting tourism in the Sam Chuck community involve storytelling through the following elements: 1) Plot Structure: divided into three phases - the beginning, which includes the traditional homage to the teacher and the introduction of the community's story; the middle, which features the interactions and conflicts among characters within the community; and the ending, which is the resolution of the story, marked by decisions made within the community and a farewell, along with gratitude to the audience for attending the performance. 2) Core Idea: focused on presenting the history and key attractions of the Sam Chuck Market community, which is the primary objective of this creative work. 3) Language: the dialogue is combined with "Klon Paed" poetry, structured according to traditional forms of folk songs. 4) Music: involves the use of melodies, rhythms, instruments, and traditional Central Thai folk song styles,

including "E-Saew," "Ruea," and "Song Khrueng" songs. In this artistic communication strategy within traditional musical theater, the message sender not only created content but also had to understand the literary structure involved in crafting folk songs and the significant context, especially the unique selling points of the community in the narrative. This approach, which effectively communicates both aesthetic and implicit meanings, allowed the audience to understand the content and grasp of the essence of traditional musical theater. Additionally, the incorporation of community stories served as a powerful tool in communicating the role of the performance in promoting community tourism activities.

Keywords: Folk Music Dramas, Promote Tourism, Strategies, Message, Sam Chuck Community

บทนำ

การท่องเที่ยวถือเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทยในปัจจุบัน ข้อมูลจากนางสาวไตรศุลี ไตรสรณกุล รองโฆษกประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ได้ระบุว่าในช่วง 7 เดือนแรกของ พ.ศ. 2566 ภาคการท่องเที่ยวสร้างรายได้ 1,084,575 ล้านบาท เป็นรายได้จากการท่องเที่ยวของต่างชาติที่เข้ามาเที่ยวในประเทศไทย 638,161 ล้านบาท มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 384 เมื่อเทียบกับช่วง 7 เดือนแรกของปี 2565 และได้สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจเป็นสัดส่วนร้อยละ 19 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) (ฐานเศรษฐกิจ, 2566) ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงเปรียบเสมือนเครื่องมืออย่างหนึ่งในการพัฒนาภาคการท่องเที่ยวขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ ซึ่งจำเป็นต้องมีการพัฒนา ดูแล และ ดำรงไว้ในวิถีสันติวัฒนธรรมที่ยั่งยืนของรากเหง้า การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น ต้องอาศัยการสื่อสาร ซึ่งถือเป็นปัจจัยในการขับเคลื่อนที่สำคัญ เพราะเป็นเครื่องมือในการทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม สร้างปฏิสัมพันธ์ และสร้างความเข้าใจระหว่าง

ชุมชนกับนักท่องเที่ยว อีกทั้งการสื่อสารยังมีพลังในการปรับเปลี่ยนการรับรู้ที่ถูกต้อง เกิดความเข้าใจในวิถีที่แตกต่างทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารและทัศนคติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมให้เป็นที่ไปอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว

ตลาดสามชุกหรือตลาดสามเพ็ง ตั้งอยู่ในอำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นตลาดหนึ่งที่มีการเจริญเติบโตด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวมาโดยตลอด เป็นเสมือนอวัยวะสำคัญของชุมชนชาวอำเภอสามชุก และมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องจนได้รับรางวัลในปี พ.ศ.2552 องค์การยูเนสโก ประกาศให้สามชุกตลาดร้อยปี “เป็นองค์กรภาคประชาชนที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมประเภท “ดี” ในเขตภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก” ที่ชุมชนเข้มแข็งจนสามารถพลิกฟื้นคืนชีวิตให้แก่วิถีชีวิตและเศรษฐกิจกลับมาได้สำเร็จ ตลาดสามชุกจึงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในหมู่นักท่องเที่ยว ซึ่งการรับรู้ของนักท่องเที่ยวที่มีต่อตลาดสามชุกเกิดจากการบอกต่อของนักท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ของจังหวัด เช่น การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ การใช้สื่ออินเทอร์เน็ต และการใช้สื่อกิจกรรมพิเศษในหรือนอกพื้นที่ชุมชน ซึ่งการเข้ามาของนักท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้ต่อคนในชุมชนเป็นอย่างมากทั้งในด้านของที่พัก ร้านอาหาร ของที่ระลึก โดยทางด้านชุมชนได้จัดทำขึ้นเพื่อรองรับและให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

จะเห็นได้ว่าการสื่อสารมีบทบาทสำคัญต่อการท่องเที่ยวและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็น และข้อความระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคน เพื่อสร้างความเข้าใจ การรับรู้ และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนต่าง ๆ โดยใช้รหัสด้านสัญลักษณ์ ภาษา หรือร่างกาย เป็นต้น การสื่อสารยังเปรียบเสมือนศิลปะอย่างหนึ่งด้านการแสดงออกทางความรู้สึกหรืออารมณ์ของมนุษย์ให้เกิดสุนทรียภาพ (Aesthetic) มุ่งเน้นคุณสมบัติด้านความเพลินเพลิน สนุกสนาน ความบันเทิง อันก่อให้เกิดจินตนาการที่สามารถสร้างผลกระทบเชิงอารมณ์และความรู้สึกของผู้ส่งสารและผู้รับสาร หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การสื่อสารเชิงจินตคติ (Imaginative Media) ลักษณะเด่นของการสื่อสารรูปแบบนี้เป็นการเล่าเรื่องตามโครงสร้างของละคร คือ แก่นเรื่อง (Theme) โครงเรื่อง (Theme) ตัวละคร (Character) บทสนทนาระหว่างตัวละคร (Dialogue) สถานที่หรือฉาก (Setting)

มุมมองในการเล่า (Point of view) และลีลาในการนำเสนอ (Style and Tone) (ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์ และคณะ, 2547) โครงสร้างดังกล่าวนี้นี้จึงมีหน้าที่สื่อสารและถ่ายทอดเนื้อหา (Text) จากภายในสู่ผู้ชมภายนอกเช่นกัน ดังนั้น ละครอันเป็นศาสตร์หนึ่งด้านความบันเทิง และเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งในด้านการสื่อสารกับผู้ชม เพื่อเล่าเรื่องราวต่าง ๆ โดยมีจะมีการสร้างตัวละครที่มีความสอดคล้องกับบทบาทและเรื่องราวที่ต้องการสื่อสาร มีการพัฒนาตัวละครให้มีลักษณะเฉพาะที่สามารถนำเสนอเรื่องราวได้อย่างเหมาะสม รวมถึงการสร้างสถานที่และสถานการณ์ที่เหมาะสม การจับเอาเรื่องราวเข้าไปในบทละครเพื่อนำเสนอให้ผู้ชมได้เห็นและเข้าใจเนื้อหาของเรื่องนั้น ละครจึงเป็นเครื่องจักรแห่งของสื่อสารอย่างหนึ่ง ในระหว่างที่ไม่ได้ทำงาน เครื่องจักรชิ้นนี้จะซ่อนอยู่หลังม่าน แต่หากมีการเปิดเครื่องจักรชิ้นนี้ มันจะทำหน้าที่ส่งสารไปยังผู้รับโดยทันที ซึ่งสารที่ส่งนั้นจะมีลักษณะพิเศษเฉพาะ คือ มันจะถูกส่งมาพร้อม ๆ กัน แต่ด้วยจังหวะที่แตกต่างกันในการแสดง ผู้รับสารจะได้รับสารที่แตกต่างกัน สารบางประเภทคงที่ บางประเภทเปลี่ยนแปลงไป และนี่คือลักษณะความเป็นละคร (Roland Barthes อ้างถึงใน ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์ และคณะ, 2547) การเล่าเรื่องผ่านละคร มักจะมีการใช้ภาษาการแสดงทั้งด้านการพูด, การเคลื่อนไหวของร่างกาย, การใช้สิ่งของในสถานการณ์, การสร้างภาพจำผ่านสถานที่ เพื่อสร้างบรรยากาศและความเข้าใจในเรื่องราว นอกจากนี้ยังมีการใช้เทคนิคต่าง ๆ เช่น การใช้เสียง, การใช้แสง, และเทคนิคพิเศษเสริมเพื่อเพิ่มความสมจริงของเรื่อง ในการเล่าเรื่องผ่านละครนั้นยังมีการใช้องค์ประกอบทางการแสดงที่ต้องการทำให้ผู้ชมรู้สึกและเข้าใจความรู้สึกของตัวละครและเนื้อหาของเรื่องนั้น ๆ โดยมีการใช้ทักษะการแสดงที่เหมาะสมเพื่อให้ผู้ชมได้รับความสนุกสนานและความพึงพอใจในการรับชมละคร กระบวนการสร้างสรรค์บทละคร ถือเป็นตัวหัวใจหลักในการถ่ายทอดเรื่องราวไปสู่ผู้ชมอีกด้วย

เพลงพื้นบ้านเองก็เป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบในกระบวนการสื่อสาร ซึ่งแต่เดิมนั้นเป็นบทเพลงแห่งท้องถิ่นถูกสร้างขึ้นในสังคม และจะรับสืบทอดกันไป เราเรียกว่า “เพลงพื้นบ้าน” (Folk Song) สื่อภูมิปัญญาด้านศิลปะและวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของไทย มีบทบาทสำคัญต่อการสืบทอดและรักษาวัฒนธรรมโดยเฉพาะด้านการสร้างสรรค์สื่อศิลปะ การใช้ภาษา

การร้อง ทำทาง การแสดงอารมณ์ และเนื้อหาที่หลากหลาย ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความหมายที่ลึกซึ้งต่อวิถีชีวิตและสังคม เอนก นาวิกมูล (2528) ได้ให้ความหมายของคำว่า เพลงพื้นบ้าน หมายถึง เพลงที่ชาวบ้านร้องเล่นจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต มีลักษณะประจำถิ่น แต่ละถิ่นจะมีท่วงทำนองและลีลาที่แตกต่างกันไป แต่มีแบบแผนที่คล้ายคลึงกันจนถือเป็นวิถีชีวิตของสังคมได้ มีการถ่ายทอดด้วยปากหรือการสังเกตจดจำ คือ ไม่ได้ใช้หนังสือเป็นสื่อเวลาร้องเล่น จะร้องโต้ตอบกัน ร้องคนเดียว หรือร้องพร้อมกันไปก็ได้ ใช้เครื่องประกอบจังหวะน้อยชิ้น อาจใช้การปรบมือเป็นจังหวะหรือไม่ใช้เครื่องประกอบจังหวะเลย บางทีเรียกเพลงเหล่านี้รวม ๆ ว่า “เพลงพื้นบ้าน” หรือกล่าวได้ว่า เพลงพื้นบ้านเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่สามารถถ่ายทอดปรัชญาความนึกคิดของชาวบ้านหรือกลุ่มชนได้ใกล้เคียง ความเป็นจริง เพลงพื้นบ้านยังบอกความคิด ความหวังใฝ่ หรือแสดงค่านิยมในเชิงการสอน การเตือน หรือการตำหนิ บางครั้งอาจจะคร่ำครวญ บอกถึงความสิ้นหวัง ความโกรธแค้น ความเศร้าสร้อยใจ หรือบอกอารมณ์ฉุนเฉียว แม้การประพาสสังคม การต่อต้าน การบีบคั้นใด ๆ มนุษย์ยังคงใช้เพลงพื้นบ้านบอกความคิด ความรู้สึกของสภาพที่เกี่ยวกับกับตนเอง และสิ่งแวดล้อม เพลงพื้นบ้านจึงเป็นการแสดงอารมณ์แก่นแท้ของมนุษย์อันเกี่ยวกับชีวิตและสังคม เพลงพื้นบ้านถือว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความเก่าแก่สืบทอดมาจากปากต่อปากกันเรื่อยมาหลายชั่วอายุคน โดยอาศัยการจดจำ ลักษณะเด่นของพื้นบ้านคือความเรียบง่ายและมีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ความเรียบง่ายจะปรากฏอยู่ในรูปแบบของภาษา คำกลอน ทำนองร้อง ภาษาที่ใช้เป็นภาษาพูด ธรรมดา เป็นคำกลอนง่าย ๆ แฝงคติแง่คิด หรือเป็นคำคมใช้ได้ครมกันระหว่างหญิงชาย เพลงพื้นบ้านยังสามารถทำให้ออกให้เกิดรายได้เพื่อเลี้ยงชีพ หรือเพื่อแลกกับการดำรงชีวิต คือเป็นอาชีพสำรองในเทศกาลที่เกิดขึ้นได้อีกด้วย (ปรานี วงษ์เทศ, 2525) นอกจากนี้ เพลงพื้นบ้านทำหน้าที่เป็นเครื่องสะท้อนภาพสังคมของชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งเรื่องสภาพความเป็นอยู่ตลอดจน ประเพณีวัฒนธรรมของชาวบ้านที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้น

จากข้อความข้างต้นดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าละครเพลงพื้นบ้าน เป็นสาร (Message) อย่างหนึ่งที่จะต้องมีการเลือกใช้ถ้อยคำ สำนวน ลีลา ประโยค หรือความเรียงอย่างสละสลวย เพื่อสื่อสารอารมณ์ของผู้ประพันธ์หรือผู้สร้างสรรค์ อันสามารถเป็นเครื่องมือสื่อในด้านการ

ประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างการรับรู้ให้กับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ รวมถึงทำหน้าที่
ในด้านการกล่อมเกลาจิตใจและจิตวิญญาณของผู้รับสารหรือผู้ชม การกระตุ้นให้เกิด
จินตนาการและอารมณ์ความรู้สึกร่วมไปกับตัวละครหรือนักแสดง ซึ่งล้วนต้องผ่าน
กระบวนการคิดอย่างละเอียดอ่อนและมีศิลปะ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สารศิลป์ ดังนั้น
ละครเพลงพื้นบ้านชิ้นนี้ จึงเป็นเสมือนเครื่องมือการสร้างการรับรู้ ประสบการณ์ ปฏิสัมพันธ์
และอารมณ์ร่วมให้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้ชม เพื่อสื่อสารในบทบาทส่งเสริมการท่องเที่ยว
ชุมชนสามชุกได้อย่างมีสุนทรียะ ผู้วิจัยต้องการศึกษาทฤษฎีในการสร้างสรรค์สารศิลป์เพื่อ
สื่อสารแก่นักท่องเที่ยวด้วยการนำเอกลักษณ์ทางด้านสถานที่และจุดเด่นของชุมชนตลาด
สามชุก บอกเล่าผ่านบทเพลงพื้นบ้านที่มีคุณค่าเชิงวรรณศิลป์ร้อยเรียงเรื่องราวเป็นละครเพลง
พื้นบ้านอย่างมีศิลปะ โดยอาศัยโครงสร้างของละครและขนบเพลงพื้นบ้านภาคกลาง

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาทฤษฎีสร้างสรรค์สารศิลป์บทละครเพลงพื้นบ้านในบทบาทส่งเสริมการ
ท่องเที่ยวชุมชนสามชุก

ทบทวนวรรณกรรม

1. ศาสตร์การเล่าเรื่อง (Storytelling) การเล่าเรื่องถือกำเนิดมาพร้อมกับสังคม และ
ความเป็นมนุษย์ กล่าวคือ เรื่องเล่าเป็นเสมือนกับต้นแบบหรือสิ่งที่มนุษย์ถือกำเนิดมาด้วย
สังเกตได้จากการที่มนุษย์ในหลายยุคไหน ล้วนแต่มีการบริโภค หรือสนใจเรื่องเล่ากันมาแต่
โบราณ ซึ่งเรื่องเล่านั้น ได้ถูกออกมาหลากหลายรูปแบบ เช่น ภาพเขียนบนผนัง เรื่องสั้น
นวนิยาย สารคดี ภาพยนตร์ นิทานปรัมปรา งานศิลปะประเภทต่าง ๆ รวมถึงความฝันของแต่ละ
คน ซึ่งสิ่งที่ปรากฏในฝันนั้น ๆ ก็มีลักษณะของเรื่องราวที่สามารถนำมาเล่าเป็นเรื่องได้
เช่นเดียวกัน สรณัฐ ไตลังคะ (2560) ได้สรุปเรื่องศาสตร์และศิลป์ของการเล่าเรื่องไว้ ดังนี้
เรื่องเล่ามีความหมายต่าง ๆ ตามแต่ยุคสมัย ตามหลักโครงสร้างนิยมมีความซับซ้อนในเรื่อง
เล่า กล่าวคือ เรื่องเล่าต้องแยกตัวเรื่อง (Story) ออกจาก โครงเรื่อง (Plot) เพราะตัวเรื่อง

หมายถึงเหตุการณ์ตามเวลา แต่โครงเรื่องหมายถึงวิธีในการนำเสนอตัวเรื่องนั้น ๆ ซึ่งในการเล่าเรื่องหนึ่งเรื่องนั้นสามารถเล่าได้หลากหลายวิธี หรือเล่าได้ต่างกันทำให้เรื่องมีความซับซ้อนขึ้น นำไปสู่การตีความที่ต่างกันด้วย โดยมีองค์ประกอบของโครงสร้างการเล่าเรื่องตามทฤษฎีการเล่าเรื่อง (Narrative Theory) ประกอบไปด้วย 1) โครงเรื่อง (Plot) 2) แก่นของเรื่อง (Theme) 3) ตัวละคร (Character) 4) บทสนทนา (Dialogue) 5) ฉาก (Setting) 6) มุมมองในการเล่าเรื่อง (Point of view) ดังนั้น การเล่าเรื่อง เป็นเครื่องมือหนึ่งซึ่งใช้ในการจัดการความรู้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการสร้างความรู้ด้วยตนเอง เพื่อค้นหาคำตอบและปัจจัยความสำเร็จจากเรื่องราวที่ถ่ายทอดผ่านการเล่าเรื่อง ซึ่งอาจจะเป็นเทคนิคในการดึงความรู้ที่ฝังลึกในตัวตน (Tacit Knowledge) นำมาอธิบายและแปลงเป็นข้อมูลเชิงปริมาณหรือเรื่องราวที่เข้าใจได้ยาก ให้กลายเป็นความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) สกัดเป็นความรู้ที่สามารถบันทึกและเก็บรวบรวมหรือถ่ายทอดได้ โดยทั่วไปมักเลือกเรื่องราวที่เป็นความสำเร็จ (Success Story) เพื่อสร้างแรงบันดาลใจ สร้างบรรยากาศความคิดเชิงบวก และกระตุ้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างคุณค่าให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดได้อีกด้วย

2. สื่อสารการแสดง (Performing Arts Communication) เป็นการสื่อสารรูปแบบหนึ่งที่อาศัยกลวิธีการแสดงออกของผู้ส่งสาร และแนวปฏิบัติจากศาสตร์ทางด้านศิลปะการแสดงหรือละคร เข้ามาผนวกด้วยกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อสื่อสารไปยังผู้รับสาร ให้เกิดความรู้สึกกระทบอารมณ์ หรือจินตนาการอันจะนำไปสู่การรับข้อมูลต่าง ๆ ที่ผู้ส่งสารต้องการนำเสนอ ซึ่งผู้รับสารต้องเพลิดเพลินหรือได้รับความพึงพอใจในขณะสื่อสาร ซึ่งสุกัญญา สมไพบูลย์ (2551) ได้กล่าวว่า สื่อสารการแสดงเป็นสื่อจินตคติที่มีการแสดงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ รวมถึงละครแนวจารีต ละครเวทีร่วมสมัย การแสดงละครโทรทัศน์และภาพยนตร์ รวมไปถึงการแสดงที่มีโครงสร้างเชิงละคร เช่น การแสดงเพลงพื้นบ้าน ก็ล้วนเป็นสื่อสารการแสดงทั้งสิ้น ลักษณะของการสื่อสารการแสดงนั้น เมื่อเปรียบเทียบกับสื่อสารมีองค์ประกอบเหมือนกัน คือ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง และผู้รับสาร หากมองรวมทั้งหลักสุนทรียศาสตร์หรือการสื่อสารเชิงศิลปะ สื่อสารการแสดงจะมีภาษาเฉพาะที่มีหน้าที่สำหรับการสื่อสาร ซึ่งมีทั้งในรูปแบบวจนภาษา คือ ตัวบท และเนื้อหา รูปแบบอวจนภาษา

คือ รูปแบบ และการแสดงออก ซึ่งตัวผู้ส่งสารหรือศิลปิน ทำหน้าที่การสื่อสารไปสู่ผู้ชม ทำให้เกิดหน้าที่ทางภาษาการแสดง ดังนี้ (Jakobson, 1966 อ้างถึงใน วัลยา วิวัฒน์ศร, 2538)

- 1) หน้าที่ด้านอารมณ์หรือการแสดงออก
- 2) หน้าที่ด้านการตอบรับ
- 3) หน้าที่ด้านอ้างอิง
- 4) หน้าที่ความงาม
- 5) หน้าที่ด้านการตรวจสอบ
- 6) หน้าที่ด้านยืนยันความเข้าใจ

ในส่วนของตัวบท จะมีการพูดซ้ำหรือย้ำ พูดตามความหมายของคำที่อีกฝ่ายใช้ เป็นการยืนยันว่าผู้ส่งสารและผู้รับสารใช้รหัสภาษาเดียวกัน ลักษณะของภาษาละครดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เรามักจะพบได้ในลักษณะการสื่อความหมายที่ครอบคลุมไปถึงสื่อการแสดงประเภทนาฏกรรม สื่อพื้นบ้าน และสื่อพิธีกรรมอีกด้วย ทั้งนี้ ในกระบวนการสื่อสารของสื่อพื้นบ้านนั้น ผู้ส่งสารและผู้รับสารต้องมีความสามารถในการเข้ารหัส หรือต้องมีประสบการณ์ในการรับรู้และใช้สื่อพื้นบ้านร่วมกัน เช่น การนำเอาเพลงฉ่อยของเพลงพื้นบ้านภาคกลาง มาออกแบบเนื้อหาในการแสดง เพื่อให้ความรู้แก่คนภาคกลางด้วยกัน ซึ่งสามารถเข้าใจเนื้อร้องและความหมายได้ง่ายกว่าภาคอื่น ๆ สื่อพื้นบ้านด้านการแสดงจึงมีลักษณะที่โดดเด่นในการถ่ายทอดหรือให้ความรู้ผ่านเสียงดนตรี บทร้อง บทสนทนา ด้วยสำเนียงภาษาซึ่งเป็นเอกลักษณ์และวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นนั้น ๆ เข้ามาช่วยให้เกิดการสื่อสารที่ชัดเจนขึ้น

3. เพลงพื้นบ้าน (Folk Song) เป็นสื่อภูมิปัญญาด้านศิลปะและวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของไทย มีบทบาทสำคัญต่อการสืบทอดและรักษาวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านการสร้างสรรค์สื่อด้านศิลปะ การใช้ภาษา การร้อง ทำท่าง การแสดงอารมณ์ และเนื้อหาที่หลากหลาย ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความหมายที่ลึกซึ้งต่อวิถีชีวิต และสังคม ซึ่ง มนตรี ตราโมท (2540: 42) กล่าวถึง เพลงพื้นเมือง เป็นเพลงของชาวบ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งแต่ละท้องถิ่นก็ประดิษฐ์ตามแบบแผนการร้องเพลงของตนไปตามความนิยม และสำเนียงภาษาพูดที่แตกต่างกัน ส่วนใหญ่มักนิยมเล่นตามเทศกาล หรือสถานที่ที่มีการชุมนุมผู้คนในหมู่บ้าน ร่วมกันเล่นชั่วคราว ทำนองและถ้อยคำเป็นทำนองที่ง่ายไม่ซับซ้อน ไม่ต้องมีเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ เครื่องประกอบจังหวะใช้เพียงมือเท่านั้น ซึ่ง สุกัญญา สุจนายา (2545) แสดงทรรศนะ เพลงพื้นบ้านไว้ว่า “เพลงพื้นบ้านในฐานะงานวรรณกรรมมุขปาฐะ (Oral literature) เป็นการรวมบทหรือกรองและดนตรีเข้าด้วยกัน สืบทอดกันมาปากต่อปาก และมี

ลักษณะเด่นอยู่ที่ความเรียบง่ายของถ้อยคำ การร้องและการแสดงออก” ซึ่งเพลงพื้นบ้านมีวัฒนธรรมความเชื่อของชาวบ้านหรือชุมชนทำการแสดงออกผ่านเพลงพื้นบ้านตั้งแต่การกำเนิดควบคู่กันมากับวิถีชีวิตของชาวบ้าน เพลงพื้นบ้านภาคกลางส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นเพลงปฏิพากย์ คือ เพลงที่ชายหญิงใช้ร้องโต้ตอบกันเป็นเรื่องราวเชิงเกี่ยวพาราสี นอกจากนี้ยังมีสุนทรียศาสตร์ของเพลงพื้นบ้านที่เป็นการร้องออกมาทันทั่วทั้งที่ บัวผัน สุพรรณยศ (2561) ได้กล่าวไว้ในหนังสือกลอนเพลงพื้นบ้าน ว่า “ภูมิปัญญาของชาติไทยที่แสดงถึงความรู้ความสามารถภาษาเชิงสร้างสรรค์และในเชิงสุนทรียศิลป์ คนไทยสร้างสรรค์ สัมผัสและสืบทอดเพลงพื้นบ้านด้วยความผูกพันและความภาคภูมิใจมาช้านาน ความรู้ความคิดหรือจิตวิญญาณที่ปรากฏอยู่ในเพลงพื้นบ้านผสมผสานกับความสามารถในการแสดงออกทางกาย วาจาหรือการเป็นสุนทรียศิลป์ที่สร้างความสะเทือนอารมณ์และกระตุ้นจิตสำนึกอันดีงามให้ทั้งความสุขและความงามแก่ชีวิต” ในการร้องรำทำเพลง และจะมีดนตรีผสมผสานอยู่ในเพลงพื้นบ้านด้วย ซึ่งดนตรีและการฟ้อนระบำ รำ เต้น และละครไทยนั้นก็มีการมาจากการละเล่นพื้นเมืองและการแสดงเพลงพื้นบ้านที่มีมาช้านาน การร้องไปและรำไปของแม่เพลงพื้นบ้าน เดิมเป็นการขับเสภาและมีการด้นกลอนอย่างเสรี พร้อมมีปีพาทย์รับ เมื่อนานเข้าก็จะเป็น “ละคร” เมื่อสังคมเติบโตขึ้น การได้รับอิทธิพลทางศิลปวัฒนธรรมจากต่างชาติรวมทั้งขนานการปกครองที่มีการปรับเปลี่ยน ก็ได้รับเอาอิทธิพลเหล่านั้นมาปรับปรนให้เข้ากับของตน เห็นว่าการแสดงของราชสำนักและการแสดงพื้นบ้านมีปฏิสัมพันธ์ นำเสนอในรูปแบบละครราชสำนักที่มีการพัฒนามาจากการเล่นเพลงพื้นบ้านที่อยู่ในวิถีชีวิตชาวบ้าน โดยมีการหยิบยกรรณคดีไทยมาสอดแทรกกับบทกลอน (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2551) ตามที่ เอนก นาวิกมูล (2550) เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2521 พบว่าภาคกลางของประเทศไทยมีเพลงพื้นบ้านถึง 45 ชนิด ดังนั้น ภาคกลางของไทยถือว่าเป็นแหล่งชุมทรัพย์ภูมิปัญญาด้านเพลงพื้นบ้านที่สำคัญของประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพลงโต้ตอบของหนุ่มสาว เดิมเพลงโต้ตอบมีลักษณะเป็น “การละเล่น” ของกลุ่มชน ต่อมาสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทยเปลี่ยนแปลงไป บางเพลงได้สูญหาย บางเพลงเกิดการปรับตัวและพัฒนาเป็น “การแสดง” หรือ “มหรสพ” โดยการปรับเปลี่ยนรูปแบบและเนื้อหาให้เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตสังคมใหม่ ทั้งนี้ เพลง

พื้นบ้านภาคกลางที่มีการสอดแทรกการเล่าเรื่อง ดำเนินเรื่องโดยมีนักแสดงเป็นตัวละครหลัก และตัวละครรองสวมบทบาทสมมติ และแต่งกายทรงเครื่องคล้ายลิเก ซึ่งถือว่าเป็นพัฒนาการของเพลงพื้นบ้านอย่างหนึ่งที่ยิมนำมาเล่นและสร้างความสนุกเพิ่มอรรถรสให้กับผู้ชมในปัจจุบัน ดังนั้น เพลงพื้นบ้านภาคกลางจึงเป็นการสื่อสารชนิดหนึ่งที่มีเนื้อหาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้น ๆ ณ ขณะนั้น ในรูปแบบมุขปาฐะ ให้ความคิดและการแสดงออกของวิถีชีวิตของสังคม มีการโต้ตอบกันจนเป็นบทเพลง มีการใช้ภาษาที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อน การแต่งกายเรียบง่ายตามวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อมุ่งเน้นสร้างความสนุกสนานรื่นเริง สะท้อนให้เห็นปฏิภาณไหวพริบและความคิดสร้างสรรค์ผ่านกระบวนการเล่นเชิงภาษาของผู้ร้อง รวมถึงสามารถสร้างประสบการณ์และความสุขให้กับผู้ชมและผู้ร้องได้ไปพร้อม ๆ กัน

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเชิงเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ ศิลปินพื้นบ้าน ตัวแทนในชุมชน และการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ (Creative Research) โดยใช้กระบวนการสร้างสรรค์เนื้อหาและเนื้อร้องของบทการแสดงตามหลักละครเพลงพื้นบ้าน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ 1) ศิลปินพื้นบ้าน จำนวน 2 คน โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกเป็นเพศชายหรือหญิงที่มีอายุระหว่าง 40 ปีขึ้นไป มีสุขภาพดี สามารถพูด ฟัง เป็นภาษาไทยได้เป็นอย่างดี อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย มีความรู้และความเชี่ยวชาญทางด้านเพลงพื้นบ้านภาคกลาง อย่างน้อย 8 ปี และยังเป็นผู้สืบทอดเพลงพื้นบ้านภาคกลาง อย่างน้อย 5 ปี 2) ตัวแทนผู้นำชุมชน จำนวน 4 คน โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือก เป็นเพศชายหรือหญิงอายุระหว่าง 40- 90 ปี มีสุขภาพดีสามารถพูด ฟัง อ่าน เขียนเป็นภาษาไทยได้เป็นอย่างดี เป็นผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ประธานคณะกรรมการชุมชน หัวหน้ากลุ่ม

ของหมู่บ้าน ผู้บริหารองค์กรปกครองท้องถิ่น และต้องอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี 3) นักท่องเที่ยว จำนวน 2 คน โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือก อายุระหว่าง 15-60 ปี เป็นผู้มีสุขภาพดี และสามารถพูด ฟัง อ่าน เขียนเป็นภาษาไทยได้เป็นอย่างดี

เครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยได้ออกแบบเครื่องมือในการดำเนินงานวิจัย คือ เครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม สำหรับบันทึกสภาพทั่วไป ความคิดเห็นของประชากรและกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัย ในมิติด้านวิถีชีวิตชุมชนตลาดสามชุก และเครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์ คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ตัวแทน/ผู้นำชุมชน ศิลปินพื้นบ้าน ในมิติของเพลงพื้นบ้านและเอกลักษณ์ของชุมชนตลาดสามชุก และนักท่องเที่ยว

ขอบเขตการวิจัย

1. ศึกษาเฉพาะพื้นที่ชุมชนตลาดสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี
2. ศึกษาเพลงพื้นบ้านภาคกลาง คือ เพลงอีแซว เพลงฉ่อย เพลงเรือ เพลงทรงเครื่อง

วิธีการดำเนินงานวิจัย

1. ศึกษาข้อมูลเอกสาร และสำรวจพื้นที่ชุมชนตลาดสามชุก โดยจัดเก็บข้อมูลอันได้แก่ ประวัติและการก่อกำเนิด พัฒนาการการขับเคลื่อนเชิงปฏิบัติ และชนบทเพลงพื้นบ้านภาคกลาง กลวิธีในการสร้างละครพื้นบ้านร่วมสมัยจากประเด็นของชุมชนด้วยองค์ประกอบของศิลปะการละคร ประวัติ สภาพความเป็นอยู่และวิถีชีวิตชุมชนสามชุก และผลกระทบของสื่อสมัยใหม่ของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบ และการนำเสนอเพลงพื้นบ้านภาคกลางในภาพลักษณ์ต่าง ๆ ในยุคปัจจุบันที่ปรากฏในสื่อประเภทต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสื่อพื้นบ้านเพื่อการศึกษา และเพื่อความบันเทิง ในประเด็นวิถีชีวิตชุมชน และการดำรงอยู่ของเพลงพื้นบ้าน

ภาคกลาง แล้วทำการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อนำมาสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพนำมาพัฒนาบทละคร

3. สร้างสรรค์บทละครใหม่ซึ่งพัฒนามาจากข้อมูลวิถีชีวิตชุมชน และประเด็นชีวิตของศิลปินพื้นบ้านเพลงพื้นบ้านภาคกลาง และวรรณกรรมพื้นบ้านภาคกลาง เพื่อแสดงเรื่องราว “คุณค่าและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนในภาคกลาง” ของสมัยปัจจุบัน

4. นำสู่การพัฒนาบทละครที่สร้างเพื่อเล่าใหม่ อันเป็นการเล่าเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนสามชุกในรูปแบบใหม่ โดยการใช้การขับเพลงพื้นบ้านภาคกลาง ดนตรีพื้นเมืองภาคกลาง การรำรำ และการดนตรีสด (Improvisation) ขณะทำการแสดงจริงบนเวที

5. เมื่อได้บทแล้วนำไปพัฒนาและทำงานร่วมกับดนตรี นักแสดง ฝ่ายศิลปะและออกแบบ และศิลปินเพลงพื้นบ้าน ทำการคัดเลือกนักแสดง และฝึกซ้อมการแสดง นำเสนอละครร่วมสมัยที่พัฒนามาจากศิลปะการแสดงเพลงพื้นบ้านภาคกลางกับผู้ชมร่วมสมัย และคนในชุมชน

6. นำเสนอนวัตกรรมศิลปะการแสดงเพลงพื้นบ้านร่วมสมัย ณ ลานโพธิ์ ตลาดสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี และเทศกาลละครกรุงเทพ ประจำปี 2566

การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูล วิธีการดำเนินการ ผลการดำเนินการวิจัยเป็นระยะตลอดที่ทำการวิจัย เพื่อพิสูจน์ความถูกต้องของผลวิจัย โดยใช้วิธีการสามเส้า (Researcher Triangulation) ด้วยการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งที่มาต่าง ๆ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างกัน คือ การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยตรง การตอบแบบสอบถามออนไลน์ การสังเกตการณ์ไม่มีส่วนร่วม เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยนำไปวิเคราะห์ข้อมูลที่ค้นพบโดยการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องอย่างมีขั้นตอน และดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล 3 ด้าน ดังนี้

1. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลในเรื่องเดียวกัน พร้อมทั้งใช้การสังเกตการณ์กับการสัมภาษณ์

เชิงลึก และทำการศึกษาเพิ่มเติมจากข้อมูลด้านเอกสาร หลังจากสรุปผลการศึกษา เพื่อความแน่นอนและเที่ยงตรง ซึ่งหากผลสรุปและข้อพบเห็นเหมือนกัน จะแสดงให้เห็นว่าผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เที่ยงตรงตามความเป็นจริง

2. การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านข้อมูล คือ การตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่าง ๆ ถึงความถูกต้อง และคล้ายคลึงกันหรือไม่ ซึ่งหากผลสรุปและข้อพบเห็นเหมือนกัน จะแสดงให้เห็นว่าผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เที่ยงตรงตามความเป็นจริง

3. การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย คือ การตรวจสอบข้อมูลจากผู้วิจัยและผู้เก็บข้อมูลแต่ละบุคคลถึงความถูกต้อง และคล้ายคลึงกันหรือไม่ ซึ่งหากผลสรุปและผลการวิเคราะห์ ข้อค้นพบเหมือนกัน จะแสดงให้เห็นว่าผู้วิจัยได้ข้อมูลที่ถูกต้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการนำเอาข้อมูลที่ได้มาจากการค้นคว้าวิจัย มาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) มาจัดทำหมวดหมู่ (Theme) ให้เป็นระบบ แล้วนำมาตีความหมาย (Interpretation) จากปรากฏการณ์ แล้วนำไปสู่ชุดข้อมูลโน้ตชน (Concept) และเชื่อมโยงมโนทัศน์ สังเคราะห์ข้อมูลองค์ความรู้จากการเชื่อมโยงมโนทัศน์ไปสู่การออกแบบบทการแสดงละครเพลงพื้นบ้านเชิงสร้างสรรค์ แล้วนำเสนอผ่านผลงานการแสดงสร้างสรรค์นวัตกรรมศิลปะการแสดงเพลงพื้นบ้านภาคกลางร่วมสมัย

ผลการศึกษา

กลวิธีสร้างสารศิลป์เพื่อสื่อสารผ่านบทละครเพลงพื้นบ้านในบทบาทส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนสามชุก มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีในการสร้างสารศิลป์ของบทการแสดงละครเพลงพื้นบ้านในบทบาทส่งเสริมการท่องเที่ยว ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งผู้วิจัยใช้รูปแบบโครงสร้างหลักการสร้างสรรค์ละครและชนบทเพลงพื้นบ้านภาค

กลาง แนวละครเพลงพื้นบ้านเป็นรูปแบบสุนาฏกรรม ซึ่งมีกลวิธีในการสร้างสารและบทการแสดงในการเล่าเรื่องหลัก 4 ส่วน คือ

1) โครงเรื่อง (Plot) ส่วนสำคัญอันดับแรกของผู้วิจัยเป็นเสมือนเข็มทิศนำทางของการสร้างสรรค์บทการแสดงละคร โดยลำดับเหตุการณ์ของเรื่องราวตั้งแต่ต้นจนจบ โดยตัวแทนผู้นำชุมชน ให้ความเห็นว่า “เรื่องราวที่จะทำการแสดงควรจะเป็นการบอกเล่าความเป็นมาของชุมชน เรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงจากชุมชนเลย รวมถึงข้อดีของเด่นของชุมชน” ซึ่งจากประเด็นคำสัมภาษณ์ดังกล่าว จึงแบ่งโครงเรื่องออกเป็น 3 ช่วง คือ

- ช่วงต้น เป็นการขอขมาครูอาจารย์ ครูเทพดา ครูมนุษย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่สถิตอยู่ ณ ที่นั้น จากนั้นจะเป็นการเริ่มเรื่องโดยการเข้าบทเกริ่นนำเพื่อเข้าเรื่องราว โดยเนื้อหาจะกล่าวถึงความเป็นมาของชุมชนตลาดสามชุกในอดีต และวิถีชีวิตของคนที่ถูกพนักกับสายน้ำ เกิดการเคลื่อนผ่านของพื้นที่จนกลายเป็นศูนย์กลางการค้าทั้งการแลกเปลี่ยนและค้าขายเจริญรุ่งเรืองจนมาถึงปัจจุบัน

- ช่วงกลาง บทประ หรือบทปะทะ ที่มีการปะทะกันระหว่างชายและหญิงระหว่างพ่อค้า แม่ค้า นายทุน และนักท่องเที่ยว เนื้อหานำเสนอประวัติความเป็นมาของแต่ละซอย และแนะนำแต่ละร้านว่ามีของดี ของเด็ดในชุมชนมีอะไรบางอย่างที่ต้องห้ามพลาด รวมถึงความสนุกสนานและความหลากหลายของตลาดสามชุก

- ช่วงปลาย เป็นบทลา หรือขอบคุณผู้เข้ามาชมละครเพลงพื้นบ้าน เนื้อหาการแก้ปัญหาของชุมชนจากนายทุนที่เข้ามาปรับเปลี่ยนพื้นที่ พร้อมทั้งตัวแทนและคนในชุมชนสร้างความประทับใจของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในชุมชนสามชุก รวมถึงการขอบคุณนักท่องเที่ยวทั้งหมดที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน

2) แก่นความคิด (Theme) จุดมุ่งหมายของบทละครเรื่องนี้ มุ่งเน้นการนำเสนอวิถีชีวิตและการรวมกลุ่มของคนในชุมชนจนเป็นศูนย์กลางการค้าขาย มีสินค้าที่หลากหลายในพื้นที่ ก่อให้เกิดเป็นตลาดสามชุกในปัจจุบัน

3) ภาษา (Diction) ศิลปะการถ่ายทอดเรื่องราวและความคิดของผู้วิจัยในฐานะผู้สร้างสรรค์ โดยการสร้างสรรค์ และประพันธ์บทร้องให้สอดคล้องตามวรรณศิลป์ของเพลง

พื้นบ้านภาคกลางตามรูปแบบของแต่ละประเภทของเพลงผนวกกับบทการแสดงจนเกิดเป็น บทละครเพลงพื้นบ้านร่วมสมัย โดยใช้การแสดงออกผ่านเนื้อหาของบทเจรจาหลักกับบทร้อง ของเพลงพื้นบ้านตามความงามเชิงวรรณศิลป์ ซึ่งบทร้องมีเนื้อหาที่มาจากความต้องการของ ชุมชนที่อยากจะบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนให้กับคนที่เข้ามาเยือน จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ของตัวแทนคนในชุมชน เช่น ยายรุ่ง (นามสมมติ) “อยากให้ลองแต่งเพลงใส่ของดีแต่ละซอย ให้มากกว่านี้หน่อย พูดกว้างไป คนก็ไม่วู้สึก อยากลองดูหน่อยซิว่าถ้ามีของดีมากกว่านี้ คนอาจจะมามากกว่านี้ก็ได้” หรือลุงสิทธิ์ (นามสมมติ) “พูดถึงตลาด มีแต่สิ่งดี ๆ ดีมากที่พูด เรื่องสวย ๆ งาม ๆ ดี ๆ ของตลาดอะไรไม่ดีกว่าเอามาพูด ต้องสร้างภาพจำที่ดีให้คนฟังและ คนดู จะทำให้คนมีความสุขกว่า” โดยมีตัวอย่างดังนี้

- รูปแบบคำฉันท์ลักษณะ เป็นร้อยกรองแบบกลอนแปดหรือกลอนหัวเดียว หนึ่งบทประกอบไปด้วย 2 วรรค วรรคละ 8-12 คำ มีสัมผัสวรรคเพียงแห่งเดียว และสัมผัส ระหว่างบทจะลงท้ายด้วยคำที่มีเสียงสระและเสียงพยัญชนะสกดเสียงเดียวกัน กลอนที่สัมผัส ลงท้ายจะมีการเรียกตามคำลงท้าย เช่น กลอนโล และกลอนลา เช่น

เพลงอีแซว กลอนโล

ของดีของเด็ดตั้งแต่ร้านชอยหนึ่ง ถ้าได้ยินแล้วจะอึ้งทั้งเหลือหลาย
ห้างสรรพสินค้าเคลื่อนที่ร้านกาแฟทำส่ง ร้านนี้อยู่ยังคงลูกหลานหญิงชาย

จากบทกลอนข้างต้นเป็นกลอนโลที่ลงท้ายคำด้วยสระโอ คือ คำว่า หลาย กับ ชาย มีสัมผัสนอก ซึ่งเป็นการสัมผัสบังคับอยู่ระหว่างวรรค ระหว่างบาท คือคำว่า หนึ่ง กับ อึ้ง และ ส่ง กับ ยิง และมีสัมผัสใน เป็นการสัมผัสในวรรคเดียวกัน คำที่มีเสียงสระ มาตราตัวสกด เดียวกัน คือ คำว่า อึ้ง กับ ทิ้ง และ ยิง กับ คง คำที่มีเสียงพยัญชนะต้นเดียวกัน คือ เหลือ กับ หลาย และของดี กับ ของเด็ด

เพลงเรื่อ กลอนลา

ของดีของเด็ดสามชุกมากมี ทั้งน้ำตาลโรงสีฝักปลา
ไม่ฝางชันช่อข้าวถ่านหนังลั้ว ขายทั่วทั้งตลาดนะพี่ยา

บทกลอนนี้เป็นกลอนลา ที่ลงท้ายด้วยสระอา คือ คำว่า ปลา กับ ยา มีสัมผัสนอก บังคับระหว่างวรรค คือ มี กับ สี และ สัตว์ กับ ทั้ง มีสัมผัสในเสียงสระ คือ ข้าว กับ ถ่าน สัมผัสในเสียงพยัญชนะต้นเดียวกัน คือ ของดี กับ ของดีด

- การใช้คำซ้ำ เป็นการซ้ำคำเดียวกันในวรรค ออกเสียงซ้ำคำเดิมให้ต่อเนื่องกัน ซึ่งมีความหมายคงเดิมแต่เน้นหนักมากขึ้น เช่น

คิดจะ**มา**จอด**ฟรี**ไม่ต้อง**มา**รอ**เทียบท่า** จะ**จอด**เฉยเฉยมัน**ไม่**ได้**ห**รอก**หนา**

คำวิเศษณ์ที่นำมาเป็นคำซ้ำ เพื่อบ่งบอกความรู้สึก คือ คำว่า เฉยเฉย

ท่าน้อง**สดใส**แถม**ท่าใหม่**เสียด้วย **ไม่**รับ**ห**รอก**เรือ**ห่วยห่วยเสียเวลา

คำวิเศษณ์ที่นำมาเป็นคำซ้ำ เพื่อบ่งบอกลักษณะของสิ่งของนั้น คือ คำว่า ห่วยห่วย

- การใช้คำซ้อน เป็นการนำเอาคำตั้งแต่สองคำขึ้นไปมาเรียงต่อกัน โดยอาจจะมีความหมายเหมือนกัน ใกล้เคียงกัน ตรงข้ามกัน หรือมีเส้นเสียงที่คล้ายกัน เช่น

ชุมชนเก่าแก่ตลาด**มีชีวิต**

พิพิธ**ภัณฑ**ทวี**จิตร**พล**ิก**วิ**ฤ**ต**ส**ส**ส**

เป็นคำซ้อนที่มีเสียงพยัญชนะต้นเหมือนกัน แต่สระต่างกันมาซ้อนกัน มีความหมายเหมือนเดิม ให้ความชัดเจนขึ้น และมีการซ้อนเสียง คือ เก่าแก่

สร้าง**อ**ต**ล**ัก**ษณ**โดดเด่นร**ส**ชา**ดิ**ก**ล**ม**กล่อม** เข**ิ**ญ**มา**ล**ี**ม**า**ล**อง**กล**ี**น**ห**อม**ยั**ว**ั**จ

เป็นคำซ้อนที่มีเสียงพยัญชนะต้นเหมือนกัน เสียงสระและตัวสะกดต่างกัน มีความหมายเหมือนเดิม คือ โดดเด่น และคำซ้อนที่มีเสียงพยัญชนะต้นและตัวสะกดเหมือนกัน แต่สระต่างกันมาซ้อนกัน คือ กลมกล่อม

- การอุปมา เป็นการเปรียบเทียบในสิ่งที่เหมือนกันหรือสิ่งที่ต่างกัน โดยใช้คำเชื่อม เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น

จุดตั้งหลักสำคัญสำหรับผู้มาเยือน ร้านนี้เปรียบเสมือนสากาแพทั่วไ
หรือ

การจัดการเลิศล้ำกว่าความรู้ เปรียบเสมือนเป็นครูคือขุนนางงานนี้

ใช้คำว่า “เปรียบเทียบ” เปรียบเปรยในสิ่งที่เหมือนกัน คือ ในบาทแรก สากาแพเปรียบเสมือนเป็นจุดหลักในการรวมกลุ่มของผู้มาท่องเที่ยวในชุมชน และบาทที่สอง ขุนนางเปรียบเสมือนครูผู้ให้ความรู้ และการจัดการที่ดี

- การอุปลักษณ์ เป็นการวาดภาพทางภาษาของการเปรียบเทียบของสองสิ่งหรือแนวคิดสองอย่างโดยการกล่าวเป็นนัยให้เข้าใจเอง โดยไม่ใช้คำเชื่อมให้เห็นชัด เช่น

จากตำนานนิราศครูภูกวนธรภู...เอ๋ย ท่านเป็นบรมครูผู้รู้ของไทย...เอ๋ย
หรือ

กาลเวลาผันเปลี่ยนหมุนเวียนเป็นวัฏจักร สามเพ็งศึกคักผู้คนมากมาย

ใช้คำว่า “เป็น” ในบาทแรกเปรียบเทียบของสองอย่างระหว่างสุนทรภู์กับบรมครู และบาทที่สอง เปรียบเทียบกาลเวลาที่หมุนเวียนเป็นวงกลมเช่นวัฏจักร

- การใช้ภาษาต่างประเทศ มาใช้เป็นคำทับศัพท์ที่ปรากฏในบทเพลงอีแซว ร้องเพื่อดำเนินเรื่องราว ดังนี้

อยากให้แะชิมจะดื่มจะดริงก็ไม่ซัด...เอ๋ย หรือว่าจะนัดพบกันก็สบาย...เอ๋ย

คำว่า “ดริง” มาจากคำว่า drink ในภาษาอังกฤษ แปลว่า ดื่ม

ถ้าเบปีพาชม กระผมคงปริ่มสุข เอ๋ย ยิ่งถ้าได้ชนได้ชุก ที่สามชุกกับสายใจ เอ๋ย

คำว่า “เบปี” มาจากคำว่า baby ในภาษาอังกฤษ แปลว่า เด็ก หรือผู้ที่มีอายุน้อยกว่า

ไฮไลท์แสนสนุกคือสามชุกสตรีท มีภาพวาดงามวิจิตรบนผนังหลากหลาย
คำว่า “ไฮไลท์” มาจากคำว่า highlight ในภาษาอังกฤษ แปลว่า จุดเด่น,
สิ่งสำคัญ

4) เพลง (Music) คือ การสร้างสรรค์ศิลปชิ้นนี้ ผู้วิจัยใช้เสียงทำนองเพลงเป็นเสียงร้องของมนุษย์ โดยมีทั้งเสียงผู้ชายและผู้หญิง เสียงของพ่อเพลงและแม่เพลงจะชัดเจนทั้งเนื้อร้องและทำนองเพลง ประกอบเสียงปรบมือเป็นจังหวะด้วย การใช้ท่วงทำนองเป็นแบบเชื่อมโยงติดต่อกัน ตามระดับเสียงสูงต่ำของทำนองเพลง ที่มีเสียงสอดแทรกของลูกคู่เป็นครั้งคราว ซึ่งจังหวะของบทเพลงเกือบทั้งหมดอยู่ในความช้า ปานกลาง และเร็ว ผสมผสานกันขึ้นอยู่กับความต้องการแสดงอารมณ์ของผู้ร้องและเรื่องราวในแต่ละช่วง ในส่วนของบทร้องเพลงเป็นเพลงทำนองเดียว มีการหลบเสียงเป็นบางช่วงขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละคน บทร้องผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ตามแบบแผนของเพลงพื้นบ้านภาคกลาง ซึ่ง ศิลปินพื้นบ้านได้ให้สัมภาษณ์ถึงเสน่ห์ของเพลงพื้นบ้านว่า “เพลงพื้นบ้านเป็นการใช้คำ และความคิดที่รวดเร็ว ต้องมองว่าเพลงพื้นบ้านต้องเล่น ๆ ให้สนุก ยิ่งถ้าเราจะโต้ตอบใครแล้วลองดันแบบกลอนแปด นั้นเราฝึกมันแล้ว ฝึกไปเรื่อย จนเข้าเลือด ซึมไป แล้วเราจะรักมันมากขึ้น เพราะเอกลักษณ์ของเพลงพื้นบ้านมุ่งเน้นเรื่องการใช้ภาษาให้มีความไพเราะเป็นหลัก มีลูกเล่นนอกจากการแสดง ดนตรีแล้ว การใช้ภาษาก็เป็นลูกเล่นหนึ่งของเพลงพื้นบ้านเช่นกัน” ดังนั้นการสร้างสรรค์เพลงพื้นบ้านในแต่ละรูปแบบจึงนำไปใช้ในการประกอบสร้างเรื่องราวนี้ที่ต่างกันได้แก่

- เพลงอีแซว นำไปใช้ในการโต้ตอบของชายหญิง กระเช้าเข้าแห่ หรือการเกี่ยวพาราสักัน นำไปใช้ในการปะทะก่อนเข้าเรื่องราว เช่น

(แม่ค้า) ของดีของเด็ดตั้งแต่ร้านชอยหนึ่ง
ถ้าไต่ย็นแล้วจะอิงทิ้งเหลือหลาย
ห้างสรรพสินค้าเคลื่อนที่ร้านกาแฟท่าส่ง
ร้านนี้อยู่คงลูกหลานหญิงชาย
จุดตั้งหลักสำคัญสำหรับผู้มาเยือน

ร้านนี้เปรียบเสมือนสากาแพ้วไป
สืบทอดตั้งแต่รุ่นคุณปู่คุณย่า
ทั้งรุ่นน้ารุ่นอาสืบทอดเป็นเชื้อสาย
สร้างอัตลักษณ์โดดเด่นรสชาติกลมกล่อม
เชิญมาลิ้มลองกลิ่นหอมยั่วใจ
ต้นตระกูลคนจีนผ่านมาร้อยกว่าปี
สูตรเด็ดเขามีแตกต่างกันไป
อยากให้แวะชิมจะดีมีจริงก็ไม่ขัด...เอ๋ย
หรือว่าจะนัดพบกันก็สบาย...เอ๋ย

เพลงอีแซวท่อนนี้เป็นกล่าวของแม่ค้า แนะนำพื้นที่ตลาดสามชุกในแต่ละซอยว่ามีลักษณะเด่นอย่างไรบ้างในปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นเหตุการณ์ก่อนจะนำไปสู่การปะทะของตัวละครอื่น ๆ กับเหตุการณ์วุ่นวายในตลาด ซึ่งการร้องในเพลงนี้ จะใช้ทำนองใหม่ มีต้นเสียงแล้วมีลูกคู่รับสลับกันไปทีละท่อนเพลง คนตรีที่ใช้จะเป็นเสียงจากการปรบมือ ผสมกับกับเสียงเครื่องดนตรีฉิ่งและกรับ

- เพลงเรือ เป็นเพลงที่กล่าวถึงการเดินทางโดยเฉพาะการเดินทางทางน้ำหรือการเดินทางด้วยเรือ นำไปใช้ในสถานการณ์ของท่าเรือการค้าขายทางน้ำในอดีตของชุมชนสามชุก ใช้การปฏิพากษ์เชิงโต้ตอบกัน ผลัดกันร้องคนละท่อน โดยมีต้นเสียงร้องแล้วลูกคู่ร้องรับ เช่น

(พ่อค้า) เออ เอ่อ เอ็ง เอ๋ย ลอยลำนาวาถึงท่าเลียบนที
พี่ได้มาเจอคนดีศรีสง่า (ฮาไ้)
ตั้งใจหมายมั่นจะประชันกับน้อง
ให้อีกทีก็กัก้องร้องทำ
ใครหนอใครแน่ที่เป็นแม่เพลงเรือ
เรามาว่ากันคนละเหงือเถิดหนา
ใครมีวาทะเชิญมาปะคารม

พื่อยากขึ้นอย่างขมวaja
ผักหญ้าปลามันสมุนไพรรชั้นคื
พิจัดส่งถึงที่นื่อน้องจ้า
ให้เปิดทำรับเทียบอย่ามัวเจียบเหงื่อว่า
พิจจะจอดเฉยเฉยเอาหัวเกยกอ่หญ้า
น่องจะคิดค่าทำเท่าไรร้อย (รับ)

(แม่ค้า) เอ่อ เออ เอ็ง เอย ลอยลำนาวาถึงท่าเลียบบที่
เสียงพ่อเพลงผีปากดีมีลีลา
ล่องเรือมาไกลหวังจะเทียบทำน้อง
ส่งเสียงดังก็กก้องถ้วนาวา
ทำน้องสดใสแถมท่าใหม่เสียด้วย
ไม่รับหรรอกเรือห่วยห่วยเสียเวลา
ของดีของเค็ดสามชุกมากมี
ทั้งน้ำตาลโรงสีผักปลา
ไม่ฝางชันซ่อข้าวถ่านหนึ่งสัตว์
ขายทั่วทั้งตลาดณะพี่ยา
คิดจะมาจอดฟรีไม่ต้องมารอเทียบท่า
จะจอดเฉยเฉยมันไม่ได้หรรอกหนา
จะลอยเรือยันเช้าก็ไม่ได้จอดหรรอกจ้า
เชิญจอดกลางนาวาไปเถิดเอย (รับ)

เนื้อเพลงเรือข้างต้นบอกเล่าสถานการณ์การแลกเปลี่ยนสินค้ากันบริเวณท่าเรือของชุมชนตลาดสามชุก ปฏิพากย์โต้ตอบกันระหว่างพ่อค้าและแม่ค้า โดยเนื้อเพลงจะขึ้นต้นด้วยคำว่า เอ่อ เอ่อ เอ็ง เอย และบทกระทุ้ง คือ ฮาไฮ แล้วลูกคู่ถึงจะรับ ดนตรีที่นำมาใช้ในเพลงนี้จะเป็นเสียงของเครื่องดนตรี ฉิ่ง กรับ และตะโพน

- เพลงทรงเครื่อง เป็นเพลงที่นำไปใช้ในการเล่าเรื่องที่มืองค์ประกอบเพิ่มเติมในเรื่องบทพูดหรือบทเจรจา และเครื่องดนตรี เช่น

แม่ค้า : จะเทียบท่าทั้งที่นั่งต้องเรียกราคากันหน่อยจะมา

เทียบท่าจอดเฉย ๆ ได้อย่างไร หละ

พ่อค้า : เชิญน้องบอกมาได้เลยพี่ทราชมะขะรีบหามาให้

แม่ค้า : จะมาของจขอดอะไรจะพี่ ว่าแต่พี่ขนส่งสินค้าเป็น

พ่อค้าชาวจีนหรือ

พ่อค้า : ใช่จ้า ทั้งเรือถ่าน เรือข้าว เรือมะพร้าว เรือน้ำปลา

แล้วแต่น้องศรัทธาจะให้พี่จอดไหม

แม่ค้า : ถ้าพี่อยากจอดพี่จะมาจอดเฉย ๆ ไม่ได้นะจะ

เป็นตัวอย่างบทเจรจาของตัวละครสองตัว คือ พ่อค้าและแม่ค้า ก่อนจะเข้าการร้องของเพลงพื้นบ้านภาคกลางประเภทอื่นต่อไปในการดำเนินเรื่อง เพลงทรงเครื่องยังนำไปสู่การสร้างสรรค์เสียงประกอบจากส่วนประกอบของเครื่องดนตรี เช่น การเคาะให้เกิดเสียงจากฉิ่งหรือเอากรับไปเคาะที่ตะโพนแทนการใช้มือ

การนำเสนอผลงานการแสดงนวัตกรรมการแสดงเพลงพื้นบ้านภาคกลางร่วมสมัยขึ้นนี้ ได้ทำหน้าที่ด้านการสื่อสารตามบทบาทการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน โดยเป็นสื่อกิจกรรมสร้างสรรค์ที่สร้างขึ้น สามารถสร้างประสบการณ์ การเรียนรู้ และการรับรู้แก่บุคคลอื่น ๆ โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยว ซึ่งสามารถช่วยหนุนเสริมให้ชุมชนตลาดสามชุกเป็นที่รู้จักและดึงดูดการท่องเที่ยวได้มากยิ่งขึ้น ดังเช่นการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวที่รับชมการแสดง เช่น นักท่องเที่ยว ณ ลานโพธิ์ “รู้ประวัติสามชุกผ่านเพลงพื้นบ้านที่นั่ง ๆ มาเล่นให้ฟังสนุกดี ฟังเพลงเข้าหู ร้องเข้าปากมาก ร่วมปรบมือให้จังหวะกับน้อง แล้วท่อนสุดท้ายก็ร้องตามได้ ได้ร้องเพลงพื้นบ้านไปด้วย บอกน้อง ๆ ว่าถ้ามีแสดงอีกจะตามมาดูอีกแบบเต็มเรื่องราวที่จะนำเสนอเลย นักท่องเที่ยวในงานเทศกาลละครกรุงเทพฯ 2566 “เคยได้ยินชื่อมานานตลาดสามชุก แต่ไม่เคยไป พอมาฟังเขาร้องเพลงถึงสามชุกว่ามีอะไรบ้าง น่าสนใจดี ไปเที่ยวตลาดคงน่าสนใจ แต่ถ้าไปตลาดอาจจะต้องไปกันหลายคนถึงจะสนุกเหมือนในเรื่อง” เป็นต้น

อภิปรายผลและบทสรุปการวิจัย

กลวิธีในการสร้างสรรค์บทละครเพลงพื้นบ้านร่วมสมัยเพื่อให้เกิดสาร (Message) ที่มีสุนทรียะและสื่อความหมายที่ชัดเจนนั้น ผู้ส่งสารไม่ใช่แค่สร้างสรรค์เนื้อหาที่สื่อความหมายเล่าเรื่องของชุมชนหรือสะท้อนวิถีชีวิตของสังคมแต่เพียงอย่างเดียว แต่จะต้องเข้าใจโครงสร้างของละคร ได้แก่ โครงเรื่อง แก่นความคิด ภาษา เพลง กับโครงสร้างฉันทลักษณ์และขนบในเชิงวรรณศิลป์ของเพลงพื้นบ้าน ได้แก่ การใช้คำ การใช้สำนวนโวหาร และกลวิธีสร้างภาพพจน์ สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบระเบียบออกมาเป็นถ้อยคำและท่วงทำนองดนตรี ซึ่งจะทำให้บทละครและบทเพลงมีความไพเราะ สละสลวย มีชั้นเชิง และความลึกซึ้ง ส่งผลให้ผู้รับสารเข้าใจเนื้อหา เข้าถึงศิลปะ และการถ่ายทอดทางอารมณ์ รวมถึงการสร้างภาพและประสบการณ์ร่วมให้เกิดขึ้น เพื่อกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกอะไรบางอย่างกับผู้รับสารหรือผู้ชม ซึ่งการสร้างสรรค์สาร (Message) ในรูปแบบนี้เป็นการสร้างสรรค์แบบผสมผสานที่ต้องคำนึงถึงศิลปะหรือโครงสร้างเชิงวรรณศิลป์ ที่เรียกว่า สารศิลป์ อันหนึ่งในกระบวนการสร้างสรรค์สาระของบทการแสดง โดยมีการผสมผสาน การจัดระบบ การจัดวางความสัมพันธ์ (Hybridize, Organize, Relation) เกี่ยวกับรูปแบบและเนื้อหาซึ่งอาจจะมีหลายแบบแผน เช่น การรักษารูปแบบเดิม/รักษาเนื้อหาเดิมเอาไว้ทั้งหมด รักษารูปแบบ/ปรับเปลี่ยนเนื้อหา ปรับเปลี่ยนรูปแบบ/รักษาเนื้อหา และปรับเปลี่ยนทั้งเนื้อหาและรูปแบบ เพื่อสร้างตัวบทต่าง ๆ ทั้งนี้ ละครเพลงพื้นบ้านร่วมสมัยนี้ยังเป็นอีกเครื่องมือหนึ่งในการสื่อสารกิจกรรมการแสดงที่มีเป้าหมายหรือนำเสนอจุดเด่นของชุมชน ทำให้เป็นที่น่าสนใจและแสดงถึงเอกลักษณ์ที่สำคัญในทุกมิติของชุมชน เพื่อสร้างการรับรู้และประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในบทบาทส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กุลนทล เพ็ชรเสนา และศิริเพ็ญ ดาบเพ็ชร (2565) การทำความเข้าใจองค์ประกอบของการเล่าเรื่อง และนำเอาหลักการของศิลปะการเล่าเรื่องราวที่ต้องเข้าใจเรื่อง วิธีการสื่อสาร และเข้าใจกลุ่มเป้าหมายมาดัดแปลงใช้ประโยชน์ จะช่วยเพิ่มคุณค่าและสามารถสร้างศักยภาพ เพื่อสร้างการรับรู้ประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยว และสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชมได้ โดยที่หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมไปถึงการมี

ส่วนร่วมของชุมชน เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมอย่างมีระบบและต่อเนื่อง เพื่อจะสร้างระบบการ
ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สามารถกระจายรายได้ให้กับท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น และยังช่วยในด้านการ
อนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านอันเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษสู่คนรุ่นหลังได้อีกด้วย โดย
ควรวางบทบาทศิลปะการแสดงพื้นบ้านใหม่ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และดึงดูด
นักท่องเที่ยวได้มากขึ้น ทั้งนี้ ต้องปรับให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ชม แต่ต้องระวัง
ไม่ให้ไปทำลายรูปแบบดั้งเดิมของการแสดงด้วย

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาและวิจัยเชิงปริมาณด้านความพึงพอใจของ
นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เพื่อเป็นข้อมูลการวิเคราะห์และพัฒนาผลงานการ
แสดงให้ตอบสนองและสามารถเป็นกลยุทธ์ทางการตลาด เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ดี
ยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยเรื่อง การสร้างสรรค์นวัตกรรมศิลปะการแสดงเพลงพื้นบ้านภาคกลาง
ร่วมสมัย เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน กรณีศึกษาชุมชนสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัด
สุพรรณบุรี ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) โครงการวิจัยเชิงกลยุทธ์:
ประเภทโครงการวิจัยแผนงาน N35: วิจัยและพัฒนาสุนทรียภาพและความคิดสร้างสรรค์ของ
ด้านศิลปกรรม ประจำปีงบประมาณ 2566

รายงานอ้างอิง

กฤษณ พลัฒะเสน และศิริเพ็ญ ดาบเพ็ชร. (2565). การจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามรอย
ภาพยนตร์ด้วยแนวคิดประสบการณ์ท่องเที่ยว. วารสารบริหารธุรกิจศรีนครินทร
วิโรฒ, 13(1), 72-86.

- ฐานเศรษฐกิจ. (2566). กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา รายงานข้อมูล 7 เดือนของปี 2566 ไทยเที่ยวไทยและต่างชาติมาไทย สร้างรายได้ทะลุ 1 ล้านล้านแล้ว โดยท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้าไทย 15 ล้านคน ด้าน ททท. ประเมินรายได้ทั้งปีอาจหลุดเป้า. สืบค้น 19 สิงหาคม 2567, จาก https://www.thansettakij.com/business/economy/572493#google_vignette.
- ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์ และคณะ. (2547). **สุนทรียนิเทศศาสตร์ : การศึกษาสื่อสารการแสดงและสื่อจินตคติ**. กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาองค์ความรู้นิเทศศาสตร์ตะวันออก ภาควิชาวาทวิทยาและสื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บัวผัน สุพรรณยศ. (2561). **กลอนเพลงพื้นบ้าน: ปฏิพากย์ ปฏิภาณ การสร้างสรรค์**. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา.
- ปราณี วงษ์เทศ. (2525). **พื้นบ้านพื้นเมือง**. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์.
- มนตรี ตราโมท. (2540). **การละเล่นของไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. มติชน.
- วัลยา วิวัฒน์ศร. (2538). **วรรณวินิจ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สรณัฐ ไตสังคะ. (2560). **ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- สุกัญญา สุขฉายา. (2545). **เพลงพื้นบ้านศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุกัญญา สมไพบูลย์. (2551). **การสังเคราะห์องค์ความรู้สื่อสารการแสดงประเภทสื่อพื้นบ้าน (รายงานการวิจัย)**. กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2551). **ร้องรำทำเพลง: ดนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยาม**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- เอนก นาวิกมูล. (2528). **สารานุกรมเพลงพื้นบ้านภาคกลางหนังสือที่ระลึกเนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นางทองอยู่ รัชชาพล (แม่เพลง) ณ เมรุวัดเกาะสุวรรณาราม สะพานใหม่**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิษณุ.
- เอนก นาวิกมูล. (2550). **เพลงนอกศตวรรษ 1 (พิมพ์ครั้งที่ 5)**. กรุงเทพฯ : มติชน.

**การจัดการความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนชาวมอญ
ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร¹**

**Knowledge and Cultural Resource Management for Tourism of
the Mon Community in Jed Riew Subdistrict, Ban Phaeo District,
Samut Sakhon Province**

นุชนางค์ ชุมดี² วรมาศ ธัญภัทรกุล³

Nootnapang Chumdee², Woramas Tunpattrakul³

Received: *February 13, 2024*

Revised: *October 3, 2024*

Accepted: *October 16, 2024*

¹บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ การจัดการความรู้ทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยววิถีมอญ : กรณีศึกษาชุมชนเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร สนับสนุนโดยทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณด้าน ววน. ประเภท Fundamental Fund (ผ่านหน่วยงาน) ประจำปีงบประมาณ 2566

² อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร (Asst. Pro, lecturer of Local History section, Faculty of Archaeology, Silpakorn University)
E-mail: chumdee_n@su.ac.th

³ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร (Ph.D., lecturer of English section, Department of Western Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University) E-mail: tunpattrakul_w@su.ac.th.

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการการจัดการความรู้และทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนมอญ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร กระบวนการจัดการความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรม ตลอดจนวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการความรู้และทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวจากมุมมองของชุมชนปัญหา โดยใช้กระบวนการค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมกับแนวคิดเรื่องการจัดการองค์ความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว ผู้วิจัยศึกษาการจัดการความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนเจ็ดริ้วโดยพิจารณาจากองค์ประกอบหลัก 3 ประการ คือ ผู้ที่มีบทบาทหรือเป็นผู้นำในการจัดการทรัพยากร รูปแบบกิจกรรมและวิธีการในการจัดการทรัพยากร และเป้าหมายของการจัดการทรัพยากร ผลการวิจัยพบว่า การจัดการความรู้และทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมของชุมชนเจ็ดริ้ว แบ่งได้เป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุคอนุรักษวิถีสืบทอด (ทศวรรษ 2490-2540) ยุครื้อฟื้นการเล่นและภูมิปัญญา (ทศวรรษ 2540-2560) และยุคการศึกษาวิจัยสู่การจัดการวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว (ทศวรรษ 2560-ปัจจุบัน) โดยในยุคที่ 1 และ 2 เป็นการดำเนินการที่มีเป้าหมายเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิม ดำเนินการโดยคนในชุมชน มุ่งเน้นการส่งต่อมรดกทางวัฒนธรรมแก่คนรุ่นหลัง แต่ในยุคที่ 3 ซึ่งเริ่มมีการร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกและนักวิชาการ เพื่อพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การวิจัยชี้ว่าเป้าหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนมอญเจ็ดริ้วในปัจจุบันยังไม่เป็นการพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือเพื่อแสวงหามูลค่าทางเศรษฐกิจ อันเป็นผลมาจากความไม่ชัดเจนของแผนสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวของหน่วยงานรัฐ และชุมชนกังวลว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวจะส่งผลกระทบต่อการทำเกษตรกรรมซึ่งเป็นแหล่งรายได้หลักของชุมชน

คำสำคัญ : มอญ, เจ็ดริ้ว, สมุทรสาคร, การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม, การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

Abstract

This article aims to study the development of Knowledge and Cultural Resource Management for Tourism of the Mon Community in Jed Riew Subdistrict, Ban Phaeo District, Samut Sakhon Province. It investigates the process of knowledge and cultural resource management, and analyzes the problems and obstacles of knowledge and cultural resource management for tourism from the perspective of the community by integrating the local history paradigms with the concept of knowledge and cultural resource management framework. The researcher studies the knowledge and cultural resource management framework of Jed Riew community by considering three main components: agencies who play a key role in resource management, strategies and activities, and the goals of resource management. The study reveals that knowledge and cultural resource management of Jed Riew community can be divided into three phases: Preserving the Way of Life (1947-1997), Reviving Folk Games and Local Wisdoms (1997-2017), and Research and Study on Cultural Management for Tourism (2017-present). The objectives for the first and second phases are to revive and pass on the Mon cultural heritage to the younger generations. Thus, the process of knowledge and cultural resource management in both phases were carried out mainly by local people. However, in the third phase, external agencies and scholars have become involved to help develop the community into cultural tourism sites. Moreover, the study indicates that the current goals of cultural resource management of the Mon at Jed Riew have not yet led to the transformation of the community into a cultural tourist destination or the pursuit of economic benefits. This is

due to the lack of clarity on government agencies' tourism management support plans and the local people concern that tourism activities will affect agriculture, which has been the community's main source of income.

Keywords: Mons, Jed Riew, Samut Sakhon, cultural knowledge management, cultural resources management

บทนำ

ชุมชนมอญของจังหวัดสมุทรสาครนั้นปรากฏหลักฐานยืนยันการตั้งถิ่นฐานนับเนื่องมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่สำหรับชุมชนมอญตำบลเจ็ดริ้วนั้น พบว่าเป็นชาวมอญที่อพยพย้ายมาจากชุมชนมอญบ้านเกาะอีกทอดหนึ่งและเริ่มปรากฏหลักฐานการตั้งชุมชนที่มีเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ตั้งแต่ พ.ศ. 2423 ก่อนจะค่อยๆ ขยายเป็นชุมชนมอญขนาดใหญ่ จนกลายเป็นเหมือนศูนย์กลางของชุมชนมอญในจังหวัดสมุทรสาครในเวลาต่อมา โดยมีหลักฐานสำคัญคือการสร้างวัดรามัญวงศาราม (วัดเจ็ดริ้วในปัจจุบัน) เพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชน ตั้งแต่ พ.ศ. 2453 (สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับเจ็ดริ้ว, 2530) คุณยายสอาด ร้อยอำแพง หนึ่งในผู้อาวุโสของชุมชนมอญเจ็ดริ้วได้ให้สัมภาษณ์โดยบอกเล่าถึงความทรงจำในวัยเด็กเกี่ยวกับสิ่งที่ชาวมอญรุ่นก่อนปลูกฝังกับลูกหลานว่า “ตอนเด็กๆ ย่าเนี่ยบอกมียู่เสมอว่า ถ้าเกิดสงครามจำเป็นต้องกลับเมืองมอญจะเดินไหวหรือ...ข้าวถ้ากินไม่หมดให้เอาไปตากไว้จะได้เก็บไว้ไปกินตอนเดินทาง” (สอาด ร้อยอำแพง, การสัมภาษณ์, พฤศจิกายน 2566) คำบอกเล่าของคุณยายสอาดสะท้อนให้เห็นความสำนึกในฐานะ “ผู้พลัดถิ่น” ของชาวมอญในชุมชนเจ็ดริ้วที่ถูกส่งทอดต่อกันมาโดยไม่เคยขาดช่วงอย่างน้อยนับขึ้นไปได้ถึง 5 รุ่น แม้จะเกิดไม่ทันคราวที่บรรพบุรุษอพยพจากเมืองมอญเข้ามายังฝั่งไทย แต่ชาวมอญเจ็ดริ้วก็ยังคงรักษาไว้ซึ่งประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตอย่างมอญ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ภาษามอญในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน การแต่งกายแบบชาวมอญไปวัด โดยนุ่งผ้าถุงและการห่มสไบที่ปกคลุมคล้ายอย่างมอญ ความเชื่อเรื่องผี การทำพิธีศพแบบมอญ ฯลฯ นั้น (ศูนย์

มานุษยวิทยาสรินธร, ม.ป.ป.) ส่วนหนึ่งก็เป็นอาผลมาจากการยึดมั่นต่อความหวังที่จะได้คืนสู่เมืองมอญที่เป็น “บ้านเกิดเมืองนอน” นั้นเอง หากมองจากมุมมองของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ชุมชนเจ็ดริ้วนับได้ว่าเป็นตัวอย่างที่น่าสนใจของชุมชนชาติพันธุ์ที่สามารถดำรงวิถีดั้งเดิมของตนได้อย่างต่อเนื่องและยาวนาน อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงในเชิงกายภาพทั้งในและโดยรอบชุมชน ในช่วงยุคการพัฒนาบ้านเมืองหลัง พ.ศ. 2520 ไม่ว่าจะเป็นสภาพพื้นที่และวิถีเกษตรในชุมชนที่เปลี่ยนไป การขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมโดยรอบ รวมถึงการพัฒนาถนนสายหลักซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายของรัฐ ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการติดต่อกับสังคมภายนอกทำได้ง่ายและรวดเร็ว ทำให้ทั้งรูปแบบเศรษฐกิจในท้องถิ่นและวิถีชุมชนมอญดั้งเดิมต่างได้รับผลกระทบอันนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ (หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูปริยัติสาครกิจ สมยาฐานัตตโต, 2563: 96-102)

แม้จะผ่านช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านมาหลายชั่วอายุคน แต่ความพยายามของชุมชนเจ็ดริ้วในการฟื้นฟูวิถีชาวมอญดั้งเดิมเพื่อส่งต่อมรดกทางวัฒนธรรมไปยังลูกหลานชาวมอญในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาไม่นับว่ามีรูปแบบ กระบวนการ และพัฒนาการที่น่าสนใจ กิจกรรมทางวัฒนธรรมรวมทั้งสิ่งแสดงอัตลักษณ์ของชาวมอญ ไม่ว่าจะเป็นการจัดงานรำลึกบรรพชนมอญ การเล่นระบำมอญ การปักผ้าสไบมอญ การสานเสื่อมอญ อาหาร และภาษามอญ ถูกรื้อฟื้นขึ้นอีกครั้งจากการริเริ่มของปราชญ์ชาวบ้านและชาวมอญรุ่นกลางในท้องถิ่น (กลุ่มอายุ 50-60 ปี) โดยรับถ่ายทอดความรู้จากกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนและคุ้นเคยกับวิถีวัฒนธรรมมอญมาแต่เดิม และมีวัดเจ็ดริ้วเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมชุมชน นอกจากนี้ ชุมชนเจ็ดริ้วยังได้รับการส่งเสริมศักยภาพและสนับสนุนองค์ความรู้ในการจัดการวัฒนธรรม ทั้งจากหน่วยงานในพื้นที่ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลและหน่วยงานภายนอก เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสาครและศูนย์มานุษยวิทยาสรินธร ที่ช่วยสนับสนุนข้อมูลจากการวิจัยและการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน เป็นต้น (ดูรายละเอียดการวิจัยที่ผ่านมาใน กรองทิพย์ สุวรรณพรรณชู และคณะ, 2555,

สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ และจักรี โพธิณีนี, 2560, ชัยรัตน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง, 2561, สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสาคร, 2562)

การเรียนรู้และจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนมอญเจ็ดริ้วนั้น นอกจากจะมุ่งฟื้นฟูประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเพื่อวัตถุประสงค์ด้านการอนุรักษ์แล้ว ยังมีความพยายามทั้งจากภายในชุมชนและหน่วยงานภายนอกในการที่จะพัฒนาองค์ความรู้ที่มีให้กลายเป็นทรัพยากรเพื่อจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรมอีกทางหนึ่งด้วย ที่ผ่านมามีชุมชนเจ็ดริ้วได้เปิดรับนักท่องเที่ยวให้เข้าไปเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชาวมอญตามวาระต่างๆ เช่น เทศกาลสงกรานต์ การตักบาตรน้ำผึ้ง กิจกรรมทางศาสนาของวัดมอญ รวมถึงมีการจัดแสดงสาธิตสิ่งที่น่าสนใจถึงอัตลักษณ์ชาวมอญต่างๆ แก่นักท่องเที่ยว เช่น การกวนกละแมโบราณ การปักผ้าสไบมอญ ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้มีส่วนในการสร้างรายได้เสริมให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่นอกเหนือจากการทำสวนเกษตรกรรมที่เป็นรายได้หลัก

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการจัดการความรู้และทรัพยากรทางวัฒนธรรม
- 2) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนมอญโดยชี้ให้เห็นถึงขั้นตอน และวิธีการที่ใช้ในการพัฒนาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้กลายเป็นทรัพยากรเพื่อจัดการท่องเที่ยว
- 3) เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวโดยประยุกต์ใช้กรอบความคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเข้ากับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมสำหรับการท่องเที่ยวในประเทศไทยต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้แนวคิดและกรอบวิธีการวิจัยแบบประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (Local History Paradigms) ที่ให้ความสำคัญกับการสำรวจและรวบรวมข้อมูลที่ได้จากชุมชนและประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral history) เป็นหลัก ร่วมกับการสำรวจความเข้าใจและความคิดเห็นของคนในชุมชนเกี่ยวกับการรับรู้เรื่องความหมายและแนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ความหมายและเป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม และความต้องการของคนในพื้นที่ต่อการพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยผู้วิจัยสำรวจข้อมูลด้วยวิธีการต่อไปนี้

1) ลงพื้นที่สำรวจข้อมูลด้านภูมิทัศน์ชุมชน ประกอบด้วยลักษณะทางกายภาพโดยรวมของชุมชน วัดมอญ พื้นที่เกษตรกรรม และร่วมสังเกตการณ์วิถีชีวิตและกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่

2) สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสัมภาษณ์พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับคนในพื้นที่ ประกอบด้วย ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้นำอาสา เยาวชน เกษตรกร เครือข่ายทางวัฒนธรรม เครือข่ายการศึกษา และเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน รวมทั้งสิ้น 20 คน

3) สัมภาษณ์บุคลากรจากหน่วยงานภาครัฐทั้งที่เป็นคนในท้องถิ่นและจากหน่วยงานภายนอกที่ดูแล บริหารจัดการ และให้การสนับสนุนการท่องเที่ยวมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสาคร ได้แก่ วัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสาคร วัฒนธรรมอำเภอบ้านแพ้ว องค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลเจ็ดริ้ว รวมทั้งสิ้น 10 คน

4) สำรวจและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารท้องถิ่น เช่น หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูสาครกิจโกศล (จ้อน วรโณ) และพระครูปริยัติสาครกิจ (สมยาฐานัตโต) และเอกสารบันทึกความทรงจำรูปแบบต่างๆ ที่เขียนโดยคนในชุมชน

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลชุมชนทั้งหมดมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากเอกสารราชการของหน่วยงานกระทรวงมหาดไทยช่วงสมัยรัชกาลที่ 6 ถึง พ.ศ. 2520 ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับจังหวัดสมุทรสาคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่และประชากรของตำบล เจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบข้อมูล โดยเปรียบเทียบข้อมูลทั้งในเชิงแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล (Data Triangulation) และการตรวจสอบเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากการสำรวจและสัมภาษณ์กับข้อมูลทางการของพื้นที่ ทั้งนี้ การเก็บข้อมูลทุกขั้นตอนดำเนินการโดยคำนึงถึงจรรยาบรรณของผู้วิจัยและการพิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลตั้งแต่เริ่มกระบวนการเริ่มต้นเก็บข้อมูลจนถึงผลการวิจัยและมีความถูกต้องสมบูรณ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา การศึกษาเรื่องการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวในประเทศไทยเป็นสาขาวิชาที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง ทำให้มีเอกสาร งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องอยู่พอสมควร ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นการสำรวจและวิเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวในชุมชน ยกตัวอย่างเช่น งานวิจัยเรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกรณีศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม อำเภอมือง จังหวัดกำแพงเพชร” โดย สมเกียรติ ชัยพิบูลย์ (2550) “การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ของ กาญจนา สุคันธสิริกุล (2556) งานวิจัยเรื่อง “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นและอัตลักษณ์ชุมชนมอญบางกระดี่ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร” ของ นิธิภัทร บาลศิริ (2559) งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อำเภอมือง จังหวัดอุทัยธานี” ของ สุกัญญา วงศ์เจริญชัยกุล (2561) วิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนากลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์” ของ ชนัญญ์ พงศ์ธราธิก (2564)

งานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาพื้นที่ต้นแบบชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม” ของ วรพงศ์ ผูกภู และคณะ (2564) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจพบว่าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมชุมชนมอญเจ็ดริ้วโดยตรงนั้นมีอยู่ค่อนข้างจำกัด และเท่าที่พอจะมีอยู่เป็นการศึกษากิจกรรมเชิงวัฒนธรรมเฉพาะเรื่อง เช่น “การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีสงกรานต์ของชุมชนมอญ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร กับชุมชนมอญ ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี” ของสุดใจ แก้วแวว (2551) ที่ศึกษาความเป็นมาของประเพณีสงกรานต์ของชุมชนมอญ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาครเปรียบเทียบกับประเพณีของชุมชนมอญ ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี หรืองานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวงดนตรีเครื่องสายมอญ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร” ของพรทิพย์ พร้อมมูล (2552) ที่ศึกษาประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของวงดนตรี บทเพลงและบทบาทของวงเครื่องสายมอญ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร งานวิจัยเรื่อง “แนวทางการสร้างสุขภาพดีด้วยวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนมอญ โดยการมีส่วนร่วม ของชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ระยะที่ 1” ของกรองทิพย์ สุวรรณพรรณชู และคณะ (2555) ศึกษาผลจากสภาพทางกายภาพ วิถีชีวิตและประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์มอญ ตำบลเจ็ดริ้ว ที่มีต่อสุขภาวะของชาวมอญในชุมชน

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวกับภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมโดยรวมของชุมชนมอญเจ็ดริ้ว ได้แก่ งานวิจัยเรื่อง “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร” ของกาญจนา แก้วพึ้ง (2558) ซึ่งมุ่งศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร โดยศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบและคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ประกอบกับวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ผลการศึกษาพบว่าชุมชนในตำบลเจ็ดริ้วเป็นชุมชนริมน้ำที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยผสมมอญอาศัยอยู่ นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการส่งเสริม

ศักยภาพชุมชนมอญเจ็ดริ้วในการจัดการวัฒนธรรม” ของชัยรัตน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง (2561) ที่มุ่งศึกษาศักยภาพในการจัดการวัฒนธรรมของชุมชนมอญเจ็ดริ้ว ปัญหาและข้อจำกัดในการจัดการวัฒนธรรมของชุมชน ตลอดจนแนวทางการส่งเสริมศักยภาพชุมชนมอญเจ็ดริ้วในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม โดยงานวิจัยชิ้นนี้ได้ที่เปิดให้ชุมชนและชาวบ้านเข้ามามีบทบาทในการจัดการวัฒนธรรมของชุมชนร่วมกับนักวิชาการ ผลการศึกษาพบว่าชุมชนมอญเจ็ดริ้วเป็นชุมชนที่มีศักยภาพ เหมาะสมกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก เพราะมีทั้งวิถีวัฒนธรรมความเชื่อของชาวมอญที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน และภูมิปัญญาที่โดดเด่น เช่น การปักผ้าสไบมอญ การสานเสื่อมอญ ฯลฯ

นอกจากงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับชุมชนมอญเจ็ดริ้วโดยตรงแล้ว ชุมชนฯ ยังปรากฏเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชาวมอญและ/หรือพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครในมิติต่าง ๆ อีกด้วย ได้แก่ เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่วิจัยในโครงการวิจัยชุด “ภูมิสังคมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสมุทรสาคร กรณีศึกษา ภูมินามอำเภอกระทุ่มแบนและอำเภอบ้านแพ้ว” ของตรึงใจ หุตางกูรและคณะ (2560) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการรวบรวมและศึกษาวิเคราะห์ที่มาของชื่อหมู่บ้านต่างๆ ในอำเภอกระทุ่มแบนและอำเภอบ้านแพ้ว หรือในโครงการวิจัยเรื่อง “การปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาติพันธุ์ในอำเภอกระทุ่มแบน และอำเภอบ้านแพ้ว” ของสมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ และจักรี โพธิมณี (2560) ซึ่งสำรวจและรวบรวมข้อมูลประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาติพันธุ์ต่างๆ รวมถึงการอพยพย้ายถิ่นเข้าสู่พื้นที่ศึกษาในกลุ่มน้ำท่าจีนตั้งแต่อดีตจนถึงการอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นแรงงานข้ามชาติกลุ่มต่าง ๆ ในปัจจุบัน ซึ่งผลของการทำให้เห็นถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์โดยเฉพาะเกี่ยวกับการอพยพถิ่นฐานของชุมชนมอญเจ็ดริ้วในฐานะชุมชนชาติพันธุ์ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของสภาพพื้นที่และวิถีชีวิตในยุคสมัยต่างๆ

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้และทรัพยากรทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวของชุมชนมอญเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาครเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน พบว่ายังไม่ปรากฏงานวิจัยที่ศึกษาศาภาพรวมของการจัดการวัฒนธรรมในลักษณะที่ครอบคลุมวัฒนธรรม

ด้านต่างๆ อย่างครบถ้วนทุกมิติ อีกทั้งขาดการศึกษาการจัดการความรู้และทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนในเชิงพัฒนาการ ที่สำคัญคือ ยังไม่ปรากฏกรณีศึกษาของชุมชนที่มีทุนทางวัฒนธรรมเหมาะสมแทบทุกด้าน แต่คนในชุมชนกลับเป็นฝ่ายไม่ต้องการให้มีการพัฒนาพื้นที่ไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อย่างที่เกิดขึ้นกับกรณีของชุมชนมอญเจ็ดริ้ว สมุทรสาครมาก่อน

แนวคิดเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทย

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมหลักที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทยมาเป็นเวลานาน โดยมีทรัพยากรทางธรรมชาติเป็นจุดขายหลักมาโดยตลอด อย่างไรก็ตาม กระแสตื่นตัวด้านสิ่งแวดล้อมและแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) และการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ที่ขยายตัวอย่างมากในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำหนดเงื่อนไขการบริหารจัดการการท่องเที่ยว เช่น การจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว การจำกัดพื้นที่เข้าถึง รวมถึงการปิดพื้นที่ในช่วงฤดูต่าง ๆ เพื่อให้ธรรมชาติได้ฟื้นฟู ฯลฯ ในขณะที่การขับเคลื่อนเศรษฐกิจยังคงต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง การท่องเที่ยวที่พึงพิงทรัพยากรทางธรรมชาติเพียงอย่างเดียวย่อมไม่เพียงพอ ที่ผ่านมามีภาครัฐได้พยายามที่จะสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาวัตกรรมการท่องเที่ยว บุกเบิกผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อเสริมกับการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และกระจายรายได้ด้านการท่องเที่ยวสู่ท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายให้ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในหลากหลายมิติ ทั้งนี้ โดยมีฐานคิดสำคัญ คือ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) และการเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวที่เปี่ยมความหมาย (Meaningful Travel) ซึ่งจะทำได้สำเร็จได้ด้วยการดึงเอาชุมชนท้องถิ่นเข้ามาเป็นส่วนสำคัญในการเสริมสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวในเชิงลึก เพื่อเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไป ‘รับทราบ และมีส่วนร่วม’ กับผู้คนและสิ่งที่แสดงถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมตลอดจนกิจกรรมเชิง

วัฒนธรรม ประเพณี เรื่องเล่า การละเล่น วิถีชีวิต ฯลฯ ของชุมชนอย่างใกล้ชิดลึกซึ้ง (ชนัญ วงศ์วิภาค, 2558) โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนที่อยู่นอกเส้นทางท่องเที่ยวหลัก

ในความเป็นจริงแล้ว แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวที่ยกชูวัฒนธรรมเป็นจุดขายนั้นไม่นับว่าเป็นของใหม่สำหรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย แต่เป็นแนวทางที่มีการผลักดันในระดับนโยบายชาติมาอย่างยาวนาน หลักฐานที่ชัดเจนที่สุดคือการบรรจุแนวคิดดังกล่าวไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ฉบับที่ 8 – 10 (2540 - 2554) โดยเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การสร้างรายได้ให้กับชุมชนโดยใช้การท่องเที่ยว เน้นการส่งเสริมบทบาทชุมชนและองค์กรชุมชนในท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวรวมถึงบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวภายในชุมชน (กาญจนา สุคนธ์สิริกุล, 2556) หากพิจารณาจากปรัชญาการพัฒนาตามแผนพัฒนาฯ จะเห็นได้ว่าแต่เดิมนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) ในประเทศไทยเป็นผลมาจากการพยายามสนองตอบนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจที่อาศัยการท่องเที่ยวเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญ โดยเพิ่มเติมองค์ประกอบด้านการให้ท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางเข้ามา เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายกระจายอำนาจซึ่งเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลในช่วงสมัยนั้น

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามนโยบายรัฐกลับมุ่งไปที่ชุมชนที่มีความพร้อมใน 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) เป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิต ภูมิปัญญา งานประเพณี พิธีกรรม ที่เป็นเอกลักษณ์สืบทอดต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน 2) มีศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว มีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน มีภูมิประเทศและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยว และ 3) มีความพร้อมด้านการบริหารจัดการ มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ และได้รับการประเมินจากหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวว่ามีความเหมาะสม (กาญจนา สุคนธ์สิริกุล, 2556) เงื่อนไขเหล่านี้ทำให้เห็นถึงความย้อนแย้งระหว่างแนวคิดตั้งต้นตามแผนพัฒนาฯ กับข้อจำกัดในการปฏิบัติจริง เพราะถึงแม้จะมีชุมชนจำนวนไม่น้อยที่มีทุนทางวัฒนธรรมเพียงพอ แต่การที่จะมีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวถึงขั้นที่จะได้รับการรับรองจากหน่วยงานของรัฐนั้นกลับต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างที่ชุมชนไม่สามารถ

บริหารจัดการให้เกิดมีขึ้นได้ด้วยตนเอง ยังไม่รวมถึงหลายกรณีที่นโยบายการพัฒนาในแง่มุมอื่น ๆ ของรัฐได้กลายเป็นเหตุที่ทำให้ชุมชนสูญเสียคุณสมบัติดั้งเดิมของตนเองเสียเอง เช่น การจัดการผังเมืองที่มุ่งส่งเสริมการขยายตัวของอุตสาหกรรม ทำให้ชุมชนตกอยู่ในวงล้อมของโรงงานอุตสาหกรรมและต้องเผชิญกับปัญหาด้านมลพิษ การกำหนดเขตเศรษฐกิจ การตัดถนนผ่านชุมชน หรือแม้แต่ความไม่แน่นอนของแนวทางส่งเสริมการเกษตรในแต่ละพื้นที่ ฯลฯ เหล่านี้ นอกจากจะทำให้ชุมชนมีลักษณะทางกายภาพที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแล้ว ยังเป็นเหตุให้เกิดการตัดตอนทางวัฒนธรรม ทำให้การดำรงวิถีชีวิตดั้งเดิมและการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นไม่อาจทำได้

นอกจากนี้การทุ่มเทความช่วยเหลือให้กับชุมชนที่ ‘มีความพร้อม’ ยังทำให้ชุมชนขนาดเล็กขาดโอกาสและองค์ความรู้ที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของตนเอง ในขณะที่ชุมชนที่พัฒนาการท่องเที่ยวโดยพึ่งพิงการสนับสนุนจากรัฐเป็นหลักยังมักจะได้รับการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ มุ่งเป้าไปที่การสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยละเลยความต้องการของชุมชน ส่งผลให้ไม่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการพัฒนาวัฒนธรรมการท่องเที่ยวที่มักจะถูกวัดประเมินด้วยตัวเลขผลตอบแทนยังส่งผลให้ความหมายในมิติอื่น ๆ ของการศึกษาทรัพยากรทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่น มิติของการอนุรักษ์ หรือการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ไม่ได้ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจอย่าง ‘คุ้มค่า’ ถูกมองข้าม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรมส่วนใหญ่ยังคงไม่สามารถหลอมกลืนเข้ากับวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ได้ แต่กลับเป็นกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจที่หากประสบความสำเร็จก็จะส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของผู้คน ทำให้หลายชุมชนไม่สามารถหรือล้มเลิกความพยายามที่จะผลักดันตนเองไปสู่การเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม

ผลการศึกษา

1. พัฒนาการการจัดการความรู้และทรัพยากรทางวัฒนธรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาพัฒนาการของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนเจ็ดริ้วผ่านการรับรู้ของชุมชน โดยพิจารณาจากองค์ประกอบหลัก 3 ประการ คือ 1) ผู้ที่มีบทบาทหรือเป็นผู้นำในการจัดการทรัพยากร 2) รูปแบบกิจกรรมและวิธีการในการจัดการทรัพยากร และ 3) เป้าหมายของการจัดการทรัพยากร ผลการศึกษพบว่า พัฒนาการของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนเจ็ดริ้วแบ่งออกได้เป็น 3 ยุค ดังนี้

(1) ยุคอนุรักษ์วิถีชีวิต (ทศวรรษ 2490-2540)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากชุมชนพบว่าความพยายามในการผลักดันให้เกิดการดำรงไว้ซึ่งวิถีวัฒนธรรมมอญในเจ็ดริ้วน่าจะเกิดขึ้นครั้งแรกในช่วงที่พระครูสาครกิจโกศล (พระอาจารย์จ้อน - นามเดิม จ้อน ขะมิ) เข้ามาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดรามัญวงศาธรรมระหว่างปี พ.ศ. 2488 – 2528 โดยมีพระภิกษุและวัดเป็นศูนย์กลาง ทั้งนี้ พระอาจารย์จ้อน ซึ่งได้รับการยอมรับจากชาวบ้านในฐานะ “พระนักพัฒนา” มีบทบาทเป็นผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนมอญเจ็ดริ้ว ทั้งทรัพยากรที่จับต้องได้ เช่น การบูรณะวัดรามัญวงศาธรรม การอนุรักษ์การแต่งกายอย่างมอญโดยชักชวนให้ชาวบ้านนุ่งผ้าถุงห่มสไบมอญเมื่อไปวัด ฯลฯ และทรัพยากรที่จับต้องไม่ได้ เช่น ให้พระภิกษุสวดมนต์เป็นภาษามอญ สนับสนุนให้ชาวบ้านที่ใช้ภาษามอญในชีวิตประจำวัน เป็นต้น (หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูปริยัติสาครกิจ สมยาฐานัตตโต, 2563: 38) โดยมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การอนุรักษ์วิถีชีวิตและประเพณีวัฒนธรรมมอญให้คงอยู่ในท้องถิ่น นับว่าเป็นการจัดการเชิงอนุรักษ์ด้วยการทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมของชาติพันธุ์หลอมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตผู้คนอย่างเป็นธรรมชาติ โดยไม่เกี่ยวกับเรื่องการท่องเที่ยวหรือการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ

(2) ยุครื้อฟื้นการเล่นและภูมิปัญญา (ทศวรรษ 2540-2560)

การรื้อฟื้นวิถีวัฒนธรรมชาวมอญเจ็ดริ้วจากมุมมองการรับรู้ของชาวบ้านในชุมชนเริ่มปรากฏเมื่อมีการจัดตั้ง “ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นไทยรามัญเจ็ดริ้ว” ขึ้นในโรงเรียนเจ็ดริ้ว พ.ศ. 2540 ได้ โดยมีครูบ๋อง หังเสวก เป็นผู้นำคนสำคัญในการผลักดันให้มีการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของชาวมอญให้กับคนในชุมชนและเด็ก ๆ ในโรงเรียน (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ม.ป.ป. ; บ๋อง หังเสวก, การสัมภาษณ์, 2566) จากนั้นกระบวนการฟื้นฟูและจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนเจ็ดริ้วเริ่มขึ้นอีกครั้งอย่างในช่วงทศวรรษ 2550 โดยมีจุดเริ่มต้นมาจากการตั้งกลุ่มส่งเสริมและอนุรักษ์การเล่นโบราณของชาวมอญ ได้แก่ กลุ่มตะแยมมอญ และกลุ่มสะบ้ามอญ กับการจัดให้มีการเล่นทั้งสองชนิดขึ้นในงานของชมรมผู้สูงอายุและงานประเพณีสังกรานต์ประจำปี พ.ศ. 2547 หลังจากนั้น การเข้ามาของนักวิชาการผู้มีความสนใจในภูมิปัญญาอัตลักษณ์ของชาวมอญอย่างสุกัญญา เบาเนต ในช่วงปี พ.ศ. 2550 เพื่อศึกษาวัฒนธรรมสโม่มอญทั้งในฐานะงานหัตถศิลป์และประเพณีการแต่งกายที่สะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนเจ็ดริ้วหันมาให้ความสนใจศึกษาและร่วมกันรื้อฟื้นงานปักสโม่มอญและการแต่งกายด้วยสโม่มอญในวาระต่าง ๆ ก่อนจะขยายความสนใจไปสู่ภูมิปัญญาที่แสดงอัตลักษณ์มอญในด้านอื่นๆ ในเวลาต่อมา (สำเนา พุกผาสุก, การสัมภาษณ์, 2566) ในช่วงเวลานี้ได้มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญที่ดำเนินงานในลักษณะกลุ่มงานแม่บ้าน เช่น กลุ่มปักสโม่มอญ กลุ่มสานเสื่อกมมอญ กลุ่มอาหารมอญ กลุ่มอนุรักษ์ดนตรีมอญ ฯลฯ จนนำไปสู่การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลเจ็ดริ้วขึ้นภายใต้การนำของคุณสำเนา พุกผาสุก ในปี พ.ศ. 2553 เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2562)

นอกจากนี้ ยังเริ่มเห็นถึงความพยายามของหน่วยงานภายนอกอย่างสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสาคร องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด ฯลฯ ในการเข้ามาช่วยผลักดันการพัฒนาทรัพยากรวัฒนธรรมด้านการละเล่นของมอญให้เป็นสินค้า

การท่องเที่ยวมากขึ้น เช่น การให้ทุนสนับสนุนและประชาสัมพันธ์การจัดงาน “เล่นสะบ้า ร้องทะเล แลเจ็ดริ้ว” ซึ่งจัดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2554 โดยระบุถึงจุดประสงค์ของการจัดงานว่า “เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมการเล่นของชาวมอญ และสนับสนุนการท่องเที่ยว” (หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูปริยัติสาครกิจ สมยาฐานัตโต, 2563: 48-54) การได้รับเงินทุนและการสนับสนุนประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานภายนอกตามนโยบายสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของรัฐ ประกอบกับการดำเนินกิจกรรมอย่าง กระตือรือร้นของกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ ในช่วงเวลานั้น ทำให้ชุมชนมอญเจ็ดริ้วกลายเป็น ชุมชนที่มีความโดดเด่นในด้านการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในหมู่มุขมอญ ในประเทศไทยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

(3) ยุคการศึกษาวิจัยสู่การจัดการวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว (ทศวรรษ 2560-ปัจจุบัน)

ใน พ.ศ. 2560 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร โดยตรงใจ หุตางกูร และคณะ ได้เข้าไปใน ชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลสำหรับการวิจัยวัฒนธรรมและอัตลักษณ์มอญของชุมชนเจ็ดริ้ว เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “ภูมิสังคมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสมุทรสาคร กรณีศึกษา ภูมินามอำเภอกระทุ่มแบนและอำเภอบ้านแพ้ว” และเป็นข้อมูลสำหรับ “คลังข้อมูลชุมชน” สำคัญ ได้แก่ ฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (ม.ป.ป.) ซึ่งเป็นฐานข้อมูลเชิงวัฒนธรรมขนาดใหญ่ที่สำคัญ เมื่อวิถี วัฒนธรรมของชุมชนมอญเจ็ดริ้วได้รับการศึกษาวิจัยและการจัดการในฐานะทรัพยากรทางวัฒนธรรม อย่างเป็นระบบโดยหน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญ มีการเผยแพร่ในวงวิชาการและสังคมภายนอก อย่างกว้างขวาง ประกอบกับความสำเร็จในการจัดกิจกรรมของชุมชนช่วงก่อนหน้านี้ ทำให้ ชุมชนมอญเจ็ดริ้วได้รับการคัดเลือกให้จัดงานวันรำลึกบรรพชนมอญ ซึ่งถือเป็นงานใหญ่ของ กลุ่มชาติพันธุ์มอญ ใน พ.ศ. 2561 การเป็นเจ้าภาพจัดงานสำคัญครั้งนั้น ได้กลายเป็นแรง กระตุ้นที่ทำให้ชาวมอญในชุมชน โดยเฉพาะคนรุ่นกลางและรุ่นใหม่ที่ห่างหายจากวัฒนธรรม รากเหง้าไปแล้ว เกิดสำนึกภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ความเป็นคนมอญของตนเอง ในช่วงเวลานั้น

พบว่ามีคนรุ่นใหม่สนใจกลับไปศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมมอญเจ็ดริ้ว รวมถึงเข้าไปมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนมากขึ้น ในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2560-2561 นี้เองที่เกิดความพยายามทั้งจากภายในชุมชนและหน่วยงานภายนอกในการผลักดันให้ทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนมอญเจ็ดริ้วได้รับการพัฒนาไปสู่การเป็นผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยว โดยชุมชนได้เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าไปสังเกตการณ์และมีส่วนร่วมในกิจกรรมประเพณีตามวาระต่างๆ เช่น เทศกาลสงกรานต์ การดักบาตรน้ำผึ้ง และเทศกาลงานบุญอื่นๆ มีการจัดแสดงสาธิตภูมิปัญญาและการละเล่นแบบมอญเพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เช่น การปักสไบมอญ การห่มสไบมอญ การสานเสื่อกก การกวาดกละแหมแบบโบราณ การแสดงทะเลมอญ การละเล่นสะบ้ามอญ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม กระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนเจ็ดริ้วที่ถูกจุดประกายขึ้นในช่วงเวลาสั้นๆ นี้ กลับซบเซาลงอย่างกะทันหันจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และยังไม่มีการฟื้นตัวขึ้นจนปัจจุบัน

2. กระบวนการจัดการความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนมอญ

สำหรับกระบวนการจัดการความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนมอญเจ็ดริ้วนั้น ผู้วิจัยพบว่ามีการจัดการความรู้และการดำเนินงานที่แตกต่างกันในแต่ละยุค ดังนี้

ใน ยุคอนุรักษ์วัฒนธรรม (ทศวรรษ 2490-2540) พบว่ากระบวนการจัดการความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดมอญ มีพระอาจารย์จ้อนและพระภิกษุในวัดมอญเป็นแกนนำหลัก แต่ไม่ได้เป็นไปในลักษณะของกระบวนการจัดการความรู้อย่างเป็นรูปธรรม แต่เป็นความพยายามของพระอาจารย์จ้อนในการรื้อฟื้นประเพณีต่าง ๆ ของชาวมอญที่กำลังมีแนวโน้มจะสูญหายให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกายแบบมอญ การสวดมนต์ด้วยภาษามอญ รวมถึงการใช้ภาษามอญในการสนทนาในชีวิตประจำวัน บทบาทของชาวบ้านในกระบวนการยุคแรกนี้ จึงเป็นไปในลักษณะของผู้เข้าร่วมกิจกรรมตามวาระที่วัดจัดขึ้น ทั้งนี้ การที่ชุมชนยังไม่ได้มีการจัดการองค์ความรู้เชิงวัฒนธรรมอย่างเต็มรูปแบบในเวลานั้น เนื่องจากเห็นว่ายังมีความจำเป็นด้านเศรษฐกิจและความต้องการพัฒนาด้านอื่นๆ อยู่อีกมากไม่ว่าจะเป็น ระบบสาธารณสุขโรค หรือการศึกษาในชุมชน ทำให้การจัดการทรัพยากร

วัฒนธรรมกลายเป็นเรื่องรอง และแม้ว่าความพยายามในการอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วจะขาดช่วงไปอย่างน่าเสียดายหลังจากที่พระอาจารย์จ้อนมรรณภาพใน พ.ศ. 2528 เพราะไม่มีผู้นำชุมชนที่จะเข้ามาสานต่อ ประกอบเข้าสู่ยุคที่คนหนุ่มสาวรุ่นใหม่พากันหลั่งไหลออกจากชุมชนเพื่อไปแสวงหาโอกาสด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพ แต่วิถีมอญดั้งเดิมหลายอย่างที่ได้รับการรื้อฟื้นมาก่อนหน้านี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่ชาวมอญเจ็ดริ้วถือปฏิบัติสืบต่อมาจนปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ผู้สูงอายุ

เมื่อมาถึงยุคหรือพื้นที่การละเล่นและภูมิปัญญา (ทศวรรษ 2540-2560) ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงการจัดการความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนขึ้น โดยย้ายศูนย์กลางจากวัดมอญ ไปเป็นการดำเนินงานโดยผู้นำชุมชนด้านวัฒนธรรมและโรงเรียนเป็นหลัก ทั้งนี้ ผู้นำชุมชนคนสำคัญ ได้แก่ ครูบั่งอรร หังเสวก ซึ่งเป็นผู้นำในการจัดตั้ง “ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นไทยรามัญเจ็ดริ้ว” ขึ้นในโรงเรียนเจ็ดริ้ว เมื่อ พ.ศ. 2540 โดยใช้พื้นที่ของโรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรม และคุณสำเนา พุกผาสุก ซึ่งริเริ่มจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลเจ็ดริ้วขึ้นภายใต้เมื่อปี พ.ศ. 2553 องค์กรชุมชนเหล่านี้มีวัตถุประสงค์หลักในการสืบสานวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป โดยไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อการจัดการท่องเที่ยวเป็นหลัก ในยุคนี้นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการความรู้ โดยมีการสะสมข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันที่สะท้อนวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวมอญ เพื่อจัดแสดงในศูนย์เรียนรู้ฯ พร้อมทั้งให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุจัดแสดงต่างๆ หลังจากทศวรรษ 2550 เป็นต้นมา เริ่มต้นจากการรวมตัวของชาวบ้านที่มีความรู้เรื่องสไบมอญอยู่เดิมโดยคุณสำเนา พุกผาสุกเป็นผู้นำ จัดให้มีการรวบรวมและแลกเปลี่ยนภูมิปัญญา เช่น ลวดลายปักแบบดั้งเดิม รวมถึงวิธีการตัดเย็บ อีกทั้งยังริเริ่มให้มีการศึกษาลวดลายใหม่ ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ให้ลายปักมีความทันสมัย เหมาะสำหรับการผลิตเพื่อจำหน่าย มีการเผยแพร่ความรู้เรื่องสไบมอญ โดยเปิดโอกาสให้ผู้สนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนรุ่นใหม่ในชุมชน ได้เข้าไปศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมสไบมอญ และสนับสนุนให้มีการผลิตเพื่อจำหน่ายเป็นสินค้าท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะเป้าหมายสำคัญของการ

จัดการความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมในระยะนี้อยู่ที่การส่งต่อองค์ความรู้และวัฒนธรรม ชุมชนมอญเจ็ดริ้วไปยังคนรุ่นหลังเป็นหลัก

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในยุคที่รื้อฟื้นการเล่นและภูมิปัญญานี้ ศูนย์กลางของการจัดการความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนเจ็ดริ้วได้เปลี่ยนจากวัด ซึ่งดำเนินการโดยพระภิกษุ ไปสู่อำเภอที่มอญซึ่งมีการรวมกลุ่มเพื่อวัตถุประสงค์เชิงวัฒนธรรมโดยตรงร่วมกับโรงเรียน กิจกรรมต่างๆ ออกแบบและดำเนินการโดยความร่วมมือระหว่างครูและปราชญ์ชุมชนเป็นหลัก โดยชาวบ้านและชุมชนยังไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับการจัดการความรู้และทรัพยากร วัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม คงเป็นแต่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมหรือจัดกิจกรรมตามท้องที่หรือโรงเรียนนอกแบบ และขอความร่วมมือ เช่น การเข้าไปช่วยสาธิตการเล่น หรือการร่วม แต่งกายแบบมอญเมื่อเข้าร่วมประเพณีต่าง ๆ ส่วนใหญ่ยังคงไม่ได้มีถือได้ว่าชุมชนได้เข้ามามี ส่วนร่วมในการศึกษาและพัฒนาทรัพยากรวัฒนธรรมของตนเองอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ เป้าหมายของการรื้อฟื้นการเล่นและภูมิปัญญามอญได้เพิ่มเติมจากการดำรงวิถีชีวิตของ ชุมชนในยุคอนุรักษ์วัฒนธรรม ไปสู่การศึกษาเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์และต่อยอดองค์ความรู้ โดยนำเอากระบวนการจัดการความรู้มาใช้ อีกทั้งยังขยายไปสู่มิติเชิงเศรษฐกิจในแง่ของการ ดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างงานสร้างอาชีพ รวมถึงการพัฒนาสังคมในแง่ของการส่งเสริมบทบาท สตรีและกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย

การจัดการความรู้และทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ก่อรูปขึ้นอย่างมีนัยสำคัญในช่วงยุค รื้อฟื้นการเล่นและภูมิปัญญานี้ ได้ส่งผลต่อเนื่องให้เกิดความสนใจในวัฒนธรรมมอญท้องถิ่น ของชุมชนเจ็ดริ้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่นักวิชาการ จนนำไปสู่ยุคการศึกษาวิจัย **จัดการวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว** (ช่วงต้นทศวรรษ 2560) ในยุคนี้ กระบวนการจัดการ ความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานและ/หรือองค์กรภายนอก เช่น ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร วัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสาคร และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ตำบลเจ็ดริ้ว ทั้งในแง่ข้อมูลและองค์ความรู้ต่างๆ ซึ่งได้จากวิจัยของนักวิชาการภายนอก และ ยิ่งไปกว่านั้น คือการสนับสนุนด้านเงินทุนจากองค์กรต่างๆ ซึ่งทำให้ชุมชนสามารถจัดกิจกรรม

เชิงวัฒนธรรมได้อย่างต่อเนื่อง ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ การสนับสนุนดังกล่าวมาพร้อมกับนโยบายทางเศรษฐกิจโดยมีการท่องเที่ยวชุมชนเป็นแนวคิดสำคัญ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลและความต้องการขององค์กรต่างๆ ในการเผยแพร่ชื่อเสียงของท้องถิ่น บทบาทของชุมชนและชาวบ้านจึงกลายเป็นผู้ให้ข้อมูลกับบุคคลภายนอก ทำให้วัฒนธรรมมอญเจ็ดริ้วได้รับการพิจารณาในฐานะสินค้าเชิงวัฒนธรรม มีความพยายามที่จะผลักดันให้เปิดชุมชนเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวจากภายนอก เช่น การจัดการการท่องเที่ยว การเปิดที่พักแบบโฮมสเตย์ ฯลฯ

3. ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว

จากการศึกษาพัฒนาการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมทั้ง 3 ยุค รวมทั้งการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพของชุมชนมอญบ้านเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาครเพื่อให้เห็นถึงปัจจัยที่กำหนดทิศทางและความเป็นไปได้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวชุมชน โดยอาศัยแนวทาง SWOT Analysis พบว่า ชุมชนมอญเจ็ดริ้วมีจุดแข็ง (Strength) คือ วิถีวัฒนธรรมมอญที่มีอัตลักษณ์ชัดเจน มีบุคลากรที่สามารถสื่อสาร บอกเล่า และนำเสนอเนื้อหาด้านวัฒนธรรมได้อย่างเชี่ยวชาญ โดยเฉพาะผู้สูงอายุในชุมชนยังคงดำรงชีวิตตามวิถีมอญดั้งเดิม มีกลุ่มผู้นำและปราชญ์ท้องถิ่นที่ผลักดันการพัฒนาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างเข้มแข็ง มีการรวมกลุ่มจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมอย่างสม่ำเสมอ ผู้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ได้รับการสนับสนุนงบประมาณและการจัดการองค์ความรู้ทั้งจากหน่วยงานท้องถิ่นและหน่วยงานส่วนกลาง

อย่างไรก็ตาม ชุมชนมอญเจ็ดริ้วมีจุดอ่อน (Weakness) เชิงกายภาพที่ทำให้ยากต่อการพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากตำบลเจ็ดริ้วไม่มีระบบขนส่งมวลชนที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวที่ต้องการเข้าไปในพื้นที่อาจจำเป็นต้องมียานพาหนะส่วนบุคคล นอกจากนี้ พื้นที่ของตำบลเจ็ดริ้วส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำการเกษตร บ้านแต่ละหลังตั้งอยู่ห่างกัน ประกอบกับสภาพพื้นที่แบบท้องร่องสวนทำให้การเคลื่อนที่จากจุดหนึ่งไปสู่อีกจุดหนึ่งค่อนข้างลำบากและใช้เวลานาน ส่งผลให้การกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว

เชิงวัฒนธรรมทำได้ยาก ด้วยเหตุนี้ วัดจึงกลายเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมหลักเพียงแห่งเดียวของชุมชนไปโดยปริยาย และนักท่องเที่ยวไม่สามารถท่องเที่ยวเรียนรู้ได้อย่างครอบคลุมได้ภายในวันเดียว

ในแง่ของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ชุมชนมอญเจ็ดริ้วยังขาดการระดมความคิดเห็นร่วมกันในระดับชุมชน ทำให้ไม่เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนความต้องการของชุมชนโดยรวม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดทิศทางและเป้าหมายในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นเพื่อบูรณาการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือเพื่อประโยชน์ในด้านการอนุรักษ์วิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น การรับฟังความคิดเห็นของชุมชนนับเป็นกระบวนการสำคัญของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้รับทราบและสามารถร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้ได้อย่างมีศักยภาพ นอกจากนี้ การดำเนินกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมส่วนใหญ่ในชุมชนเจ็ดริ้วยังคงพึ่งพาการวางแผนจัดการและออกแบบกิจกรรมโดยกลุ่มผู้นำเพียงไม่กี่คน แล้วจึงค่อยประสานขอความร่วมมือไปยังกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ ให้เข้าร่วมจัดกิจกรรมตามที่ได้รับคำร้องขอ

สำหรับโอกาส (Opportunities) ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวที่นอกเหนือไปจากวิถีวัฒนธรรม ประเพณี การละเล่นและภูมิปัญญามอญ ที่มีการส่งเสริมมาก่อนหน้านั้นแล้ว ชุมชนเจ็ดริ้วยังมีความน่าสนใจในแง่ของการเป็นชุมชนเกษตรกรรมแบบผสมผสานที่ประสบความสำเร็จ มีภูมิทัศน์สวยงาม ทั้งสวนผลไม้ สวนกล้วยไม้ ลำคลองที่ผ่านกลางชุมชน และวิถีชีวิตริมน้ำที่ยังคงมีให้เห็น เหมาะแก่การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบเกษตรวัฒนธรรม

ปัญหาและอุปสรรค (Threats) ของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนมอญเจ็ดริ้วไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การขาดงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่องโดยที่ผ่านมา ชุมชนต้องขอให้ได้รับการจัดสรรงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐหรือหน่วยงานส่วนภูมิภาค เพื่อใช้เป็นทุนในการจัดกิจกรรมต่างๆ ซึ่งมักจะได้รับอนุมัติตามวาระเทศกาล

สำคัญ ๆ เท่านั้น ไม่ใช่การสนับสนุนในระยะยาวอย่างต่อเนื่อง ทำให้ยากต่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การผลักดันชุมชนมอญเจ็ดริ้วไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม ไม่ประสบผลสำเร็จ ทั้งที่ชุมชนมีความพร้อมทั้งด้านศักยภาพและทรัพยากรที่เหมาะสมในแทบจะทุกด้าน ก็คือเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับรูปแบบเศรษฐกิจชุมชนเกษตรกรรมของบ้านเจ็ดริ้ว เนื่องจากชุมชนมีอาชีพหลักเป็นการทำสวนเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งต้องการการบำรุงดูแลต่อเนื่องตลอดทั้งปี อีกทั้งอาชีพเกษตรกรรมยังเป็นอาชีพที่ให้ผลตอบแทนสูงเป็นที่น่าพอใจ เพียงพอที่จะเป็นรายได้หลักของชุมชนอยู่แล้ว ทำให้ชาวบ้านไม่เห็นความจำเป็นของการผลักดันให้ชุมชนพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวอีก เพราะนอกจากการจัดกิจกรรมรองรับการท่องเที่ยวจะต้องใช้เวลาแล้ว ยังให้ผลตอบแทนที่ไม่คุ้มค่าเมื่อเทียบกับอาชีพเกษตรกรรม สำหรับการผลักดันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเกษตรวัฒนธรรม ก็ไม่เป็นที่สนใจของชุมชน เนื่องจากชาวบ้านไม่จำเป็นต้องพึ่งพารายได้จากการเปิดสวนให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชม อีกทั้งมีความวิตกว่าการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวชุมชนเกษตรวัฒนธรรมในพื้นที่เพาะปลูกของตนแล้วจะส่งผลกระทบต่อพืชผลทางการเกษตรซึ่งเป็นรายได้หลัก ดังจะเห็นได้ว่า กลุ่มผู้นำในการอนุรักษ์และจัดการความรู้ทรัพยากรวัฒนธรรมของท้องถิ่นล้วนแล้วแต่เป็นกลุ่มข้าราชการ หรือมีอาชีพที่ได้รับตอบแทนแน่นอน โดยมีผู้สูงอายุเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมหลัก

บทสรุป

สิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนจากการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลในพื้นที่ คือ เป้าหมายของการพัฒนาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนมอญเจ็ดริ้วในปัจจุบันนั้นไม่ใช่เพื่อมุ่งสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือเพื่อแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แม้ว่าชุมชนเจ็ดริ้วมีทุนทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ชุมชนมอญ ประเพณีเทศกาลที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ มีการเข้ามาของภาคส่วนวิชาการ มหาวิทยาลัย รวมทั้งนักวิชาการท้องถิ่น แต่

ปัจจัยสำคัญคือ ลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชนที่มีความแข็งแกร่งเป็นทุนเดิมจากการทำเกษตรที่เป็นพืชเศรษฐกิจ ซึ่งไม่เพียงต้องใช้เวลาในการบำรุงดูแลอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี แต่ที่สำคัญไปกว่านั้นคือ ผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่ให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่า ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่าหากมีการพัฒนาชุมชนไปในทิศทางที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จะส่งผลกระทบต่อการทำเกษตรซึ่งเป็นรายได้หลัก ไม่ว่าจะผลกระทบเชิงกายภาพที่เกิดจากนักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่เพาะปลูก ทำให้เกิดความเสียหายกับพืชผล หรือการที่ชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรต้องเสียเวลาในการดูแลพืชสวน มาต้อนรับหรือจัดกิจกรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการลงทุนที่ไม่คุ้มค่า นอกจากนี้ ความร่วมมือและการสนับสนุนจากภายนอก ที่เป็นแหล่งทุนสำคัญในการส่งเสริมการจัดการความรู้และทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวนั้นไม่มีแนวทางที่ชัดเจนต่อเนื่อง ทำให้คนในชุมชนไม่มีความมั่นใจที่จะดำเนินการต่อไป

ด้วยเหตุนี้ การจัดการความรู้และทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนมอญเจ็ดริ้วจึงยังคงมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การฟื้นฟู อนุรักษ์ และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไม่ให้สูญหายไปจากชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงความยึดมั่นพันผูกกับวัฒนธรรมอันเป็นเครื่องเตือนใจถึง “แผ่นดินถิ่นเกิด” ที่ชาวมอญเจ็ดริ้วส่งทอดต่อกันมาอย่างไม่ขาดสายผ่านเรื่องเล่าชุมชน หากพิจารณาจากมุมมองความสำเร็จด้านการจัดการวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวตามแนวนโยบายของรัฐ หรือวัดประเมินจากมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ แน่แน่นอนว่าสิ่งเห็นจากเส้นทางการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชนมอญเจ็ดริ้วอาจถูกประเมินว่ายังไม่ประสบความสำเร็จ แต่หากเรายอมรับว่าองค์ประกอบสำคัญของการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมอยู่ที่การมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดทิศทาง เป้าหมาย ออกแบบ ตลอดจนมีส่วนร่วมในการผลักดันให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่าชุมชนเจ็ดริ้วเป็นหนึ่งในกรณีศึกษาที่น่าสนใจว่า การให้ความสำคัญกับความต้องการของชุมชนและให้การสนับสนุนเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดเองนั้นอาจจะเป็นแนวทางที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาศักยภาพทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืนได้

รายการอ้างอิง

- กรองทิพย์ สุวรรณพรรณชู, สมจิตร บุญน้อย, มณีรัตน์ ทองชีว, สายพิน พลอยบ้านแพ้ว, สมานี ทองมุกดา, นงลักษณ์ ทองเขียว, ตรง พักกาล, สกาวเดือน ร้อยอำแพง, วรณลิตา มีสมบุญ, กรรณา สมตน, น้ำฝน เกิดคลองตัน, สุวิชา มั่นสัชชัย, ชุมพล สายหยุด และวิภารัตน์ เอื้อพิทักษ์. (2555). รายงานวิจัยเรื่อง แนวทางการสร้างสุขภาพดีด้วยวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนมอญ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ระยะที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กาญจนา แก้วพึ้ง. (2558). ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา สุคันธรสิริกุล. (2556) การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี: นครราชสีมา DOI: https://doi.nrct.go.th/ListDoi/listDetail? Resolve_DOI=10.14457/SUT.res.2013.8
- ชนัญญ์ พงศ์ธราธิก. (2564). การพัฒนากลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชนัญญ์ วงษ์วิภาค. (2558). มติการท่องเที่ยววัฒนธรรม. สืบค้น 21 ตุลาคม 2564 จาก <http://www.sure.su.ac.th:8080 /xmlui/handle/123456789/333>,
- ชัยรัตน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง. (2561). แนวทางการส่งเสริมศักยภาพชุมชนมอญเจ็ดริ้วในการจัดการวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. สืบค้น 22 ตุลาคม 2564, จาก https://www.sac.or.th/databases/sac_research /research-item-search.php?ob_id=218

- ตรึงใจ หุตากร, นัทฤช ยอดราช และธานินทร ลิ้มปิติริ. (2560). **ภูมิสังคมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสมุทรสาคร กรณีศึกษาภูมินามอำเภอกระทุ่มแบนและอำเภอบ้านแพ้ว**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. สืบค้น 21 ตุลาคม 2564, จาก https://www.sac.or.th/databases/sac_research/research-item-search.php?ob_id=90
- นิธิภัทร บาลศิริ. (2559). **การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอด วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และอัตลักษณ์ชุมชนมอญบางกระดี่ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร** (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- พรทิพย์ พร้อมมูล. (2552). **การศึกษาวงดนตรีเครื่องสายมอญ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วรพงศ์ ผูกภู, ฐิติ ฐิติจำเริญพร, วุฒิพงษ์ ฉั่วตระกูล, อีสรี แพทย์เจริญ, พินทุสร อ่อนเปี่ยม และ จิตรลดา ปิ่นทอง. (2564). **รูปแบบการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาพื้นที่ต้นแบบชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (ม.ป.ป.). **ฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย**. สืบค้น 21 ตุลาคม 2564, จาก <https://www.sac.or.th/databases/ethnic-groups/ethnicGroups/45>
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (ม.ป.ป.). **ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย**. สืบค้น 21 ตุลาคม 2564, จาก <https://db.sac.or.th/museum/museum-detail/1563>
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2562). **ผ้าปักสไบมอญ งานฝีมือ สร้างรายได้ ของตำบลเจ็ดริ้ว**. สืบค้น 20 ธันวาคม 2566, จาก <https://web.codi.or.th/20190630-6102/>

- สมเกียรติ ชัยพิบูลย์. (2551). **การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม อำเภอมือง จังหวัดกำแพงเพชร.** (รายงานการวิจัย). กำแพงเพชร: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ และจักรี โพธิณีย์. (2560). **การปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาติพันธุ์ในอำเภอกะพุ่มแบนและอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร.** กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. สืบค้น 21 ตุลาคม 2564, จาก https://www.sac.or.th/databases/sac_research/research-item-search.php?ob_id=93
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสาคร. (2562). **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ สาครบุรี.** สืบค้น 21 ตุลาคม 2564, จาก <https://www.m-culture.go.th/samutsakhon/ebook/B0009/index.html#p=1>
- สฤัญญา วงศ์เจริญชัยกุล. (2561). **การศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อำเภอมือง จังหวัดอุทัยธานี (วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต).** นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุดใจ แก้วแวว. (2551). **การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีสงกรานต์ของชุมชนมอญ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร กับชุมชนมอญ ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต).** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับเจ็ดริ้ว. (2530). **งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูสาครกิจโกศล (จ้อน วุโณ) ณ เมรุปราสาทลอย วัดเจ็ดริ้ว อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร 8 มีนาคม 2530.**
- หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูปริยัติสาครกิจ (สมยาฐานัตตโต) (2563). **ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร 19 มกราคม 2563.** [ม.ป.ท.].

สัมภาษณ์

ฉลาด ร้อยอำแพง. ปราชญ์อาวุโสบ้านเจ็ดริ้ว. (วันที่ 24 พฤศจิกายน 2566)

บ้งอร หังเสวก. คุณครูภาษาไทยของโรงเรียนวัดเจ็ดริ้ว. (วันที่ 20 ธันวาคม 2566)

สำเนา พุกผาสุข. ช่างปักผ้าและผู้ริเริ่มการอนุรักษ์ปักผ้าสไบมอญ บ้านเจ็ดริ้ว. (วันที่ 20 ธันวาคม 2566)

การประกอบสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์และภาพแทนตัวละครหญิง
ในละครจักร ๆ วงศ์ ๆ
Semiology and Representation of Female Characters in
Thai Classical Drama

รัตนภรณ์ สวากลาง¹

Rattanaphron Suaiklang¹

Received: November 12, 2023

Revised: July 26, 2024

Accepted: September 14, 2024

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประกอบสร้างความหมายสัญลักษณ์ของตัวละครหญิงในละครจักร ๆ วงศ์ ๆ และเพื่อนำเสนอภาพแทนความเป็นหญิงจากตัวละครหญิงในละครจักร ๆ วงศ์ ๆ โดยนำเอาความหมายที่ถูกประกอบสร้างจากระบบสัญลักษณ์มานำเสนอภาพแทน

ผลการวิจัยพบว่าการศึกษาการประกอบสร้างตัวละครหญิงในละครจักร ๆ วงศ์ ๆ ประกอบสร้างตั้งแต่การตั้งชื่อ ซึ่งชื่อถูกประกอบสร้างจากความหมายทางสังคมและวัฒนธรรมไทย นอกจากชื่อที่ถูกตั้งขึ้นเพื่อใช้เรียกแทนตัวละคร ยังถูกประกอบสร้างจากระบบ

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ (Thai language program Faculty of Humanities and Social Sciences Rajabhat University) Email:esther.chearim@gmail.com

ชนชั้นทางสังคม การแต่งกายมีการประกอบสร้างให้เห็นลักษณะ ชนชั้น อายุ และบทบาท ซึ่งวิเคราะห์การสร้างสัญลักษณ์ในการประกอบสร้างตัวละครได้แก่ พฤติกรรม และการสนทนา ปรากฏในตัวละครทั้งฝ่ายดีและฝ่ายร้าย

การนำเสนอภาพแทนหรือภาพแทนความเป็นหญิงของตัวละครถูกประกอบสร้างจาก ความหมาย 2 อย่างของสังคม ได้แก่ ปิตาธิปไตย และเพศวิถี สามารถจำแนกภาพเสนอได้ ดังนี้ ผู้หญิงเลอค่า ผู้หญิงร้าย ผู้หญิงใจกล้า ผู้หญิงเทิดทูนความรัก ผู้หญิงรักครอบครัว ผู้หญิงเป็นภรรยาน้อย ผู้หญิงเป็นเอก ผู้หญิงเก่ง ผู้หญิงกับความบริสุทธิ์ ผู้หญิงต้นแบบ อยู่ก่อนแต่งและผู้หญิงกับการถูกลดทอน ภาพแทนของผู้หญิงในสมัยนั้นก็มีลักษณะที่เหมือน และแตกต่างจากผู้หญิงในยุคสมัยนี้ ตามการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยและสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและเลื่อนไหลไม่หยุดนิ่ง

คำสำคัญ: ตัวละครหญิง ภาพแทน สัญลักษณ์ ละครจักรๆ วงศ์ๆ

Abstract

This research examines the construction of the symbolic meanings of female characters in and presents the feminine representation in female characters from Thai classical dramas by presenting the meanings constructed from the semiotic system.

The research found that the construction of female characters in Thai classical dramas began with a naming process. The names were constructed from the social and cultural meanings of Thailand. In addition to the names used to refer to the characters, they were also constructed from the social class system. The costumes are constructed to show the characteristics, social classes, age, and role. From the analysis, the creation of symbols in the construction of characters included behaviors and dialogues, which appeared in both good and evil characters.

The presentation of the feminine representations of the characters was constructed from two social meanings, namely patriarchy and sexuality. The representations could be classified as follows: valued women, evil women, brave women, women who cherish love, devoted family women, women who are concubines, women who are leaders, smart women, women and virginity, role model women, cohabiting women, and women with diminution. The representations of women in the past had both similarities and differences from women in the present according to the changes in the era and society which are constantly changing and flowing and have led to changes in the representation of women.

Keywords: Female Character, Representation, Symbol, Thai Classical Drama

บทนำ

นิทานพื้นบ้าน (folktale) เป็นนิทานที่เล่าต่อกันมายาวนานเป็นเรื่องราว ซึ่งอาจไม่มีบันทึกเป็นหลักฐาน นิทานพื้นบ้านของไทยมีเสน่ห์ที่มีการสอดแทรกคติสอนใจ คุณธรรมให้เป็นที่ยึดหลักในการทำความคิด จึงถูกหยิบยกมาเป็นรายการตอนเช้าสำหรับเด็กและเยาวชน ในรูปแบบของละครจักร ๆ วงศ์ ๆ ทางโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 ทุกวันเสาร์-อาทิตย์

ละครจักร ๆ วงศ์ ๆ หรือนิทานมหัศจรรย์ (fairytale) เป็นนิทานที่มีความเป็นแฟนตาซี หะเหิน เดินอากาศได้ ซึ่งเกินกว่ามนุษย์ธรรมดาจะทำได้ นั่นคือมืออภินิหาร นี่คือนิยามเฉพาะของละครจักร ๆ วงศ์ ๆ ความแตกต่างของละครไม่ได้แตกต่างเพียงจากการนำตัวบทมาจากวัดเกาะเท่านั้น แต่ละเรื่องที่น่าสนใจออกอากาศมีความแตกต่างด้วย เช่น เนื้อเรื่อง การแต่งกาย ทรงผม เอฟเฟกต์ เทคนิค ต่าง ๆ เป็นต้น

การศึกษาในครั้งนี้มีความสนใจเกี่ยวกับการประกอบสร้างความเป็นหญิง โดยเฉพาะในละครจักร ๆ วงศ์ ๆ เนื่องจากมีผู้ทวิวิจัยไม่มาก และส่วนมากจะศึกษาแนวคติชน แต่ผู้วิจัย

ต้องการศึกษาความเป็นหญิงจากตัวบทวรรณกรรมพื้นบ้าน ซึ่งมองเฉพาะตัวละครหญิงและยังคงมองผ่านโครงสร้างวรรณกรรม มากกว่าการศึกษาผ่านโครงสร้างคติชน จึงเลือกศึกษาเฉพาะตัวละครหญิงเพราะความเป็นหญิงบริบททางสังคมแต่ละสังคมถูกกำหนดความหมายในการประกอบสร้างความเป็นหญิงแตกต่างกัน ความเป็นหญิงที่ถูกกำหนดตามเพศสภาพ ได้แก่ ความเป็นแม่ ความเป็นเมีย ความเป็นลูกสาว และการแสดงออกทางเพศวิถีของเพศหญิงก็แตกต่างจากเพศชาย ซึ่งผู้หญิงและผู้ชายต่างก็เป็นมนุษย์เช่นกัน ความเป็นมนุษย์เท่ากัน แต่วิถีปฏิบัติทางเพศของเพศหญิงและชายมีความแตกต่างกัน สิ่งเหล่านี้ที่กล่าวมาเป็นการถูกประกอบสร้างความหมายของแต่ละสังคมที่แสดงออกจึงทำให้ความเป็นเพศหญิงกับเพศชายแตกต่างกัน และความเป็นเพศหญิงของแต่ละสังคมแตกต่างกันด้วยเช่นกัน เช่นในวัฒนธรรมของแม่หญิงลาว จะถูกกำหนดความเป็นผู้หญิงจากระบบสังคมการเมืองการปกครองของประเทศ ด้วยว่าประเทศลาวเป็นการปกครองด้วยระบบสังคมนิยม กล่าวคือ คนส่วนใหญ่ถือว่าดีและยึดปฏิบัติกันตามมา ผู้หญิงลาวที่ดีจึงต้องนุ่งซิ่นและหมัดไยยาวและไม่ทำสีผม จึงจะถือว่าเป็นผู้หญิงตามระบบสังคมของคนในประเทศลาว ซึ่งความเป็นผู้หญิงในประเทศไทยกับประเทศลาวจึงมีความแตกต่างกัน

นันท์ทยา ลำดอน (2531) กล่าวว่า การสร้างตัวละครมีแนวทางการสร้าง 4 แบบ ได้แก่ การสร้างให้สมจริง การสร้างตามอุดมคติ การสร้างแบบเหนือจริง และสร้างโดยใช้ตัวละครแบบฉบับ ซึ่งทั้ง 4 ชนิดเป็นการสร้างที่มักพบเห็นได้บ่อยในการสร้างละครในนิทานพื้นบ้านและในนวนิยาย

อย่างไรก็ตามการนำเสนอตัวละคร อาจจะมีการปรับเปลี่ยนจากตัวละครเดิมที่นำมาจากนิทานวัดเกาะ ซึ่งอาศัยการตีความใหม่ให้สอดคล้องกับยุคปัจจุบัน หรืออาจจะเป็นการนำเอาเรื่องเดิมมาสร้างใหม่อีกครั้งให้เกิดความน่าสนใจก็ตาม การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นที่การศึกษาตัวละครหญิง ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งความเป็นผู้หญิงที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านจะมีลักษณะอย่างไร มีการถูกประกอบสร้างความหมายของความเป็นผู้หญิงจากบริบทสังคมที่ถูกสร้างอย่างไร

ในการศึกษาจากการประกอบสร้างความหมายผ่านแนวคิดระบบสัญลักษณ์ ซึ่งสัญลักษณ์เป็นการศึกษามากกว่าตัวอักษร กล่าวคือ ศึกษาเครื่องหมาย รูปแบบต่าง ๆ สัญลักษณ์รูปภาพ เสื้อผ้า เครื่องประดับ วัตถุสิ่งของ การศึกษาสัญลักษณ์จึงต้องถอดรหัส (cording) จากการตีความหมาย ต้องศึกษาบริบทของบริบทของความหมายที่ถูกประกอบสร้างขึ้นจากบริบทนั้น ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่แฝงอยู่ในเนื้อหาหรือบริบทนั้น ๆ เช่น การสร้างความหมายเกี่ยวกับวัวในสังคมอินเดียกับวัวในสังคมไทย การให้ความหมายของวัวทั้งสองบริบททางสังคมแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง โดยอินเดียจะมองว่าวัวเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ ส่วนไทยยังคงเป็นเพียงสัตว์ที่ให้คุณแก่ชวานาเท่านั้น

นอกจากการศึกษาการประกอบสร้างความหมายสัญลักษณ์ ผู้วิจัยยังศึกษาเกี่ยวกับภาพแทนของความเป็นหญิงที่ถูกสร้างขึ้นผ่านระบบสัญลักษณ์จนประกอบสร้างขึ้นมาผ่านดังละครหญิงในละครจักรๆ วงศ์ๆ ซึ่งมีนักวิชาการด้านภาพแทนหลายท่านได้ให้ความหมายถึงการศึกษาภาพแทนไว้ เพื่อเข้าใจการกลวิธีการสร้างภาพแทน

เรนศ วงศ์ยานนาวา (2538) กล่าวว่า “ภาพแทน” (Representation) คือ การนำเสนอใหม่ แต่ไม่ได้เอาสรรพสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ในความจริงมานำเสนอประจักษ์ เนื่องจากทุกคนสามารถมีประสบการณ์โดยตรงกับสิ่งต่าง ๆ ได้ ดังนั้น ผู้ที่สร้างภาพตัวแทนให้เราได้รับรู้ นั้นไม่ได้อยู่ตรงหน้าเราจริง ๆ จึงทำให้เราไม่สามารถรู้ได้เลยว่าสิ่งที่กำลังรับชมอยู่นั้นตรงกับสิ่งที่ผู้สร้างภาพตัวแทนต้องการสื่อหรือไม่ ภาพตัวแทนไม่สามารถบอกความจริงของสรรพสิ่งทั้งหลายได้ถูกต้องทุกอย่าง เพราะผู้สร้างภาพตัวแทนและเวลายุคสมัยในการสร้างภาพตัวแทนนั้นแตกต่างกัน ดังนั้นไม่ว่าจะสร้างภาพตัวแทนออกมากี่ครั้ง แต่ภาพตัวแทนเหล่านั้นก็ถือว่าเป็นภาพตัวแทนใหม่เสมอ และต่างออกไปตามยุคสมัย เพราะฉะนั้นการที่มนุษย์สร้างภาพตัวแทนขึ้นมานั้นก็เหมือนกับการสร้างโลกใหม่เข้าไปในตัว

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการนำเอาทฤษฎีสัญลักษณ์ที่อธิบายการประกอบสร้างความหมายความเป็นหญิงในตัวละครจักรๆ วงศ์ๆ และสร้างภาพแทนของความเป็นหญิงในสังคมไทยผ่านการสร้างตัวละครหญิงในละครจักรๆ วงศ์ๆ ได้ เพราะตัวละครเหล่านั้นมีการดัดแปลงและปรับปรุงให้มีความร่วมสมัย เพื่อให้ผู้ชมเข้าใจความหมายที่สื่อสารผ่านตัวละคร

และยังช่วยให้เข้าใจวัฒนธรรมของสังคมไทยในปัจจุบันมากขึ้น เพื่อทราบสาเหตุของความเหลื่อมล้ำทางเพศในสังคมไทย เพื่อให้มีการต่อยอดวิจัยเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเพศในสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิธีการประกอบสร้างสัญญาณในบริบททางสังคมเกี่ยวกับความเป็นหญิงในตัวละครจักรๆ วงศ์ๆ ถูกประกอบสร้างอย่างไร
2. เพื่อศึกษาภาพแทนตัวละครหญิงในละครจักรๆ วงศ์ๆ มีลักษณะอย่างไรบ้าง

ทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดสัญญาณวิทยา (Semiology) หมายถึงศาสตร์แห่งสัญญาณ ซึ่งสัญญาณคือสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ความหมายแทนของจริงตามบริบทของสังคมนั้น ๆ

กาญจนา แก้วเทพและคณะ (2543) ได้กล่าวถึงแนวคิดของ De Saussure ไว้ว่าเป็นผู้ที่วางรากฐานวิชาสัญญาณ สามารถให้นิยามสั้น ๆ ของวิชาสัญญาณว่า “สัญญาณวิทยาเป็นศาสตร์ที่ศึกษาวิถีชีวิตของสัญญาณภายในสังคมที่สัญญาณนั้นถือกำเนิดขึ้นมา การเกิดขึ้นของความหมายล้วนถูกควบคุมจากระบบทางภาษาศาสตร์ หรือรหัสของระบบสัญญาณและจากค่านิยมที่ถูกกำหนดอีกขึ้นโดยเกณฑ์ของวัฒนธรรมกฎเกณฑ์ของระบบสัญญาณเอง

นอกจากนี้การศึกษาแนวคิดเรื่องสัญญาณมักจะศึกษาอยู่ 3 ประเด็นคือ การศึกษาสัญญาณ (sign) การศึกษารหัส (coding) และการศึกษาวัฒนธรรม (culture)

การศึกษาภาพแทนตัวละครหญิงจักรๆ วงศ์ๆ ศึกษาความหมายที่ประกอบสร้างความเป็นหญิง ซึ่งความหมายนั้นคือสัญญาณ ที่นำมาสร้างผ่านระบบสังคมหรือวัฒนธรรมไทย ประกอบสร้างตัวละครออกมาเป็นภาพแทนของผู้หญิงในละครจักรๆ วงศ์ๆ

ภาพแทน

Stuart Hall (อ้างถึงใน วรรณภรณ์ สุขมาก , 2547 : 102) ได้ศึกษาเรื่องภาพแทนในงานเขียน Cultural Representation and Signifying Practices โดยเขาได้อธิบายให้เห็น

ว่าภาพตัวแทนเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำเสนอและผู้สร้าง ผู้นำเสนอกับผู้ที่ถูกสร้างภาพตัวแทนที่ปรากฏในสื่อ นั้นขึ้นอยู่กับว่า ใครเป็นคนเสนอ เสนอเมื่อไร เสนอที่ไหน เสนอกับใคร เสนอภายใต้เงื่อนไขทางสถาบันของสังคม วัฒนธรรม และเงื่อนไขประวัติศาสตร์อย่างไร ภาพตัวแทนจึงไม่ใช่ความจริง แต่เป็นผลผลิตของการเลือกสรร ที่มีความจริงเพียงบางส่วนถูกเน้นย้ำ แต่บางส่วนถูกเพิกเฉย ซึ่งแตกต่างจากภาพสะท้อน เพราะว่ามีทำให้คุณค่าและตอกย้ำไว้ด้วยอุดมการณ์ของสังคม โดยการสร้างภาพตัวแทนนั้นจะมีความหมายได้ก็เนื่องมาจาก

1. การอาศัยความหมาย และเครื่องมือถอดรหัสของความหมายที่มีอยู่ในสังคม
2. ความหมายที่มีอยู่แล้วนั้น จะเป็นตัวกำหนดกรอบการรับรู้ของสังคม และขีดเส้นจำกัดไม่ให้เข้าใจความหมายในแง่อื่น ๆ
3. กระบวนการนำเสนอภาพตัวแทนในลักษณะข้างต้น นั้นทำให้ภาพนั้นกลายเป็นภาพฝังลึกและกลายเป็นเรื่องปกติหรือความชอบธรรม

เหมยจวน เฟิง (2561) กล่าวว่า ระบบการสร้างภาพแทนเป็นระบบจำแนกแยกแยะ เพราะว่ามันไม่ได้ประกอบด้วยความคิดที่เป็นปัจเจกเท่านั้น แต่มีความหมายในการรวบรวม การจัดกลุ่ม การจัดหมวดหมู่ การจัดประเภทของความคิดและสร้างความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างกันได้ ยกตัวอย่างเช่น เราใช้หลักเกณฑ์ความคล้ายคลึงและความแตกต่างในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความคิดหรือสร้างความแตกต่างของความคิดจากสิ่งต่าง ๆ เช่น เรามีความคิดว่าในบางประการของปลากับเรือมีความเหมือนกันอยู่บ้าง ซึ่งความคิดนี้ตั้งอยู่บนฐานของความจริงว่า พวกมันเหมือนกันเพราะพวกมันเคลื่อนที่ในน้ำได้ แต่ในขณะที่พวกมันมีความแตกต่างในประการอื่น ๆ คือ ปลาเป็นสัตว์ในธรรมชาติ แต่เรือเป็นสิ่งประดิษฐ์ของมนุษย์ การผสมความเหมือนและจับคู่ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจในสมองโดยระบบการจัดจำแนกความแตกต่าง

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพเป็นลักษณะการอธิบายเชิงพรรณนา เกี่ยวข้องกับการสร้างความหมายสัญลักษณ์ในตัวละครหญิงที่ปรากฏในละครจักร ๆ วงศ์ ๆ ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. เลือกตัวบทโทรทัศน์ช่อง 7 ที่จะศึกษาเป็นช่วงเวลาตั้งแต่ปี 2553 -2563 เนื่องจากละครจักร ๆ วงศ์ ๆ ในช่วงนั้นเริ่มมีการนำมาทำใหม่ แล้วเพิ่มบทบาทตัวละครเปลี่ยนแปลงเนื้อหาบท เพื่อให้ น่าสนใจไม่นำเสนอภาพจำเดิมอีกครั้งเพราะจะน่าเบื่อ จึงกำหนดช่วงเวลาดังกล่าวเพราะเนื้อหาปรับเปลี่ยนใหม่ให้มีความร่วมสมัยมากขึ้นจนถึงปัจจุบัน จึงทำวิธีการเลือกโดยการสุ่มเลือก นำรายชื่อมาทำเป็นสลากแล้วโยนเต๋าได้ 6 แต้ม จึงหยิบเลือกสลากได้ 6 เรื่อง ได้แก่ 1.เจ้าหญิงพิกลทอง 2. นางสิบสอง 3.ไชยเชษฐ 4.ยอพระกลืน 5. ขวานฟ้าหน้าดำ 6. เทพสามฤดู โดยจะศึกษาเฉพาะตัวละครหญิงเท่านั้น จาก 6 เรื่องที่จับสลากเลือกมา ได้ตัวละครหญิงทั้งสิ้น 49 ตัว วิธีการเลือกดังกล่าวข้างต้นเพื่อไม่ให้เป็นการเลือกอย่างเจาะจง เนื่องจากว่าตัวละครจักร ๆ วงศ์ ๆ ส่วนมากตัวละครหญิงมักจะเป็นชนชั้นสูง ทำให้การวิเคราะห์ผลลัพธ์ที่ได้จะไม่แตกต่างและไม่สามารถสะท้อนมุมมองได้หลากหลายมิติ

2. ดาาโหลดโปรแกรมโหลดคลิปวิดีโอ YouTube เพื่อดูละครที่เลือกมาย้อนหลังทั้ง 6 เรื่อง ซึ่งเป็นของ Samsean official เท่านั้น ได้แก่ เจ้าหญิงพิกลทอง (พ.ศ. 2554) ยอพระกลืน (พ.ศ. 2557) เทพสามฤดู (พ.ศ. 2560) ไชยเชษฐ์ (พ.ศ.2555) ขวานฟ้าหน้าดำ (พ.ศ.2561) และนางสิบสอง (พ.ศ.2562)

3. รวบรวมข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการวิจัย

3.1 เอกสารเกี่ยวกับทฤษฎีสัญวิทยา

3.2 เอกสารเกี่ยวกับทฤษฎีภาพแทน

3.3 เอกสารเกี่ยวกับกลวิธีการสร้างตัวละคร

3.4 เอกสารเกี่ยวกับสตรีนิยม และเอกสารหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4. วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากการเก็บข้อมูลตามลักษณะของตัวละครหญิง

ทั้ง 49 ตัว

5. วิเคราะห์เชิงลึกตามหลักการของทฤษฎี
6. สังเคราะห์ผลและจัดหมวดหมู่
7. สรุปผล อภิปรายผล เสนอแนะ

ผลการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าพบว่าการประกอบสร้างตัวละคร ตามโครงสร้างวรรณกรรม จะพบว่าตัวละครหญิงในละครจักรๆ วงศ์ๆ ผู้วิจัยสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเด็นหลัก คือ การประกอบสร้างความหมายสัญลักษณ์และภาพแทนโดยมีรายละเอียดเนื้อหาดังต่อไปนี้

การประกอบสร้างความหมายสัญลักษณ์

1. การตั้งชื่อตัวละคร ตัวละครหญิงสามารถจำแนกการประกอบสร้างชื่อตัวละครหญิงได้ตามความหมายหลายอย่าง เช่น การตั้งชื่อแบบผู้หญิง การตั้งชื่อแบบหญิงได้ชายได้ การตั้งชื่อแบบคล้องจอง การตั้งชื่อแบบตัวร้าย การตั้งชื่อแบบราชินิกุล การตั้งชื่อแบบสร้างอารมณ์ขัน ชื่อแบบเรียกตำแหน่ง

1.1 การตั้งชื่อแบบผู้หญิง

ตัวละครที่ถูกสร้างชื่อประกอบที่แสดงออกความเป็นผู้หญิง และชื่อมักสอดคล้องตามเพศสภาพของความเป็นผู้หญิง มักจะถูกประกอบสร้างความหมายของชื่อจาก ดอกไม้ ขนมหวาน เสื้อผ้า เครื่องประดับ อัญมณี เช่น ลำลี (เรื่องขวานผ่าหน้าดำ) เพทาย (เรื่องยอพระกลีน) สไบ (เรื่องยอพระกลีน)

1.2 การตั้งชื่อแบบหญิงได้ชายได้

ชื่อคนไทยบางชื่อไม่เฉพาะเจาะจงว่าเป็นชื่อของผู้หญิงหรือผู้ชาย ซึ่งสามารถใช้ได้ทั้งหญิงและชาย โดยเฉพาะชื่อตัวละครในเรื่องนางสิบสอง เช่น ปลอด คล่อง คล้าย เป็นต้น เนื่องจากคนไทยในอดีตวิธีชื่อบ้าน จะไม่ได้ใส่ใจการตั้งชื่อเท่าใดนัก จึงทำให้ชื่อสามารถใช้ได้ทั้งหญิงและชาย

1.3 ชื่อแบบคล้องจอง

การตั้งชื่อคล้องจองเป็นกลวิธีการตั้งชื่อแบบไทยนิยม เพราะช่วยจดจำง่าย ซึ่งในตัวละครหญิงที่ศึกษา พบว่ามีลักษณะการตั้งชื่อคล้องจองกัน เพื่อให้ตัวละครนั้นโดดเด่นและเป็นที่น่าจดจำ แม้จะไม่ใช้ตัวละครเอก เช่น กานิล-กาขาว (จากเรื่องพิกลทอง) ซึ่งเป็นตระกูลยักษ์ที่อาศัยอยู่ใต้น้ำและเป็นพี่น้องกัน ส่วนยักษ์ที่ชื่อขมุทิพย์-โคมดทอง (จากเรื่องนางสิบสอง) ซึ่งเป็นยักษ์อยู่บนบก คอยรับใช้พระธิดาทั้งสิบสองนางที่เป็นบุตรบุญธรรมของนางยักษ์ฉันทมาลา จะมีกลวิธีการตั้งชื่อเรียกต่างจากยักษ์ใต้น้ำ

1.4 ชื่อแบบราชินิกุล

ตัวละครจักรๆ วงศ์ๆ ที่นำมาศึกษามักจะเป็นตัวละครที่เป็นเรื่องราวของราชธิดาหรือเป็นคนชนชั้นสูงของสังคมไทยในสมัยนั้น ชื่อแบบราชินิกุลจึงมีชื่อเรียกแตกต่างจากตัวละครชาวบ้านทั่วไป เช่น อัปสรสวรรค์(จากเรื่องเทพสามฤดู) สุวรรณอัมพร (จากเรื่องเทพสามฤดู) เป็นต้น ชื่อของราชินิกุลมักจะตั้งชื่อที่มีความหมายสูงศักดิ์ตามฐานันดรศักดิ์เปรียบเสมือนนางฟ้าบนสวรรค์

1.5 ชื่อแบบสร้างอารมณ์ขัน

การตั้งชื่อตัวละครนอกจากจะให้เหมาะสมกับความเป็นเพศหญิง ยังสามารถตั้งชื่อตัวละครหญิงบางตัว เป็นชื่อที่สร้างอารมณ์ขัน เช่น ยักษ์ย้ายเป็นพี่เลี้ยงผกาภาส (จากเรื่องยอพระกลิน) หรือตัวเล็ก-ตัวน้อย (จากเรื่องเทพสามฤดู) ซึ่งรูปร่างของทั้งสองนั้นขนาดใหญ่มากเกินกว่าจะใช้ชื่อตัวเล็ก-ตัวน้อย เพื่อหลีกเลี่ยงการตั้งชื่อเพื่อล้อเลียน แต่ความหมายอีกนัยหนึ่งที่ประกอบสร้างเป็นกลวิธีการสร้างอารมณ์ขันคู่ตรงข้าม ระหว่างชื่อกับบุคลิกเพื่อให้เกิดความหรรษา

1.6 ชื่อแบบตัวร้าย

ตัวละครในละครจักรๆ วงศ์ๆ ย่อมมีทั้งฝ่ายดีและไม่ดีทั้งสองอย่าง ซึ่งตัวละครร้ายหลายตัวไม่ได้ปรากฏชื่อให้เห็นว่าเป็นตัวร้าย แต่บางตัวมีชื่อที่แสดงชัดเจน เช่น ยักษ์กาขาว เป็นยักษ์อีกตระกูลหนึ่งที่ไม่เหมือนยักษ์ทั่วไป และไม่เหมือนยักษ์ผีเสื้อ ซึ่งเป็นยักษ์ที่มีนิสัยดุร้าย เกรี้ยวกราดและเจ้าเล่ห์

1.7 ชื่อแบบเรียกตำแหน่ง

สังคมไทยในบทบาทต่าง ๆ มักจะการใช้การเรียกตำแหน่งแทนชื่อ ซึ่งปรากฏในละคร จักร ๆ วงศ์ ๆ ด้วยเช่นกัน เช่น พระแม่เจ้า พระธิดา เจ้าย่า เป็นต้น

2. การแต่งกาย

การแต่งกายของตัวละครหญิงได้ถูกประกอบสร้างจากความหมายสัญลักษณ์ ซึ่งการแต่งกายบ่งบอกได้ถึงรสนิยม ความคิด ความชอบ ของบุคคลคนนั้นได้ แต่อย่างไรก็ตาม ยุคสมัยนั้น อาจไม่ได้มีความหลากหลายในการแต่งกายตามสมัยนิยม หรือแฟชั่นในปัจจุบัน การแต่งกายจึงเป็นการบ่งบอกถึงลักษณะของกลุ่มคนมากกว่าการเป็นปัจเจกบุคคล ได้แก่ การแต่งกายตามสถานภาพทางสังคม การแต่งกายตามอายุ และการแต่งกายตามบทบาท

2.1 การแต่งกายตามสถานภาพทางสังคม

การแต่งกายตามสถานภาพทางสังคม เป็นการแต่งกายที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ เหมือนกัน การแต่งกายบอกสถานภาพทางสังคมเป็นเหมือนการบอกให้รู้ฐานะของผู้นั้น ไม่ได้เป็นการแสดงออกเฉพาะกลุ่ม แต่เป็นการบอกถึงสถานภาพทางสังคมแต่เพียงบุคคลนั้น สามารถจำแนกออกเป็นการแต่งกายชาวบ้าน ขุนนาง และเชื้อพระวงศ์ การแต่งกายแต่ละประเภทบ่งบอกฐานะได้ เชื้อพระวงศ์ย่อมเป็นผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมสูงที่สุดในเมือง การแต่งกายจึงประดับด้วยเครื่องประดับ เช่น สร้อยคอ แหวน กำไล และมงกุฎ เพื่อบ่งบอกสถานภาพระดับชั้นในพระราชวัง ส่วนขุนนางจะแต่งกายคล้ายเชื้อพระวงศ์แต่จะไม่มีเครื่องประดับที่เป็นทองคำมากมาย และไม่มียกยวสวมบนหัวเหมือนอย่างเชื้อพระวงศ์ และสุดท้าย ชาวบ้านมักจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีสันทนไม่สวยงาม ไม่มีเครื่องประดับตกแต่งมากมาย

ภาพที่ 1 การแต่งกายของผู้หญิงตามสถานภาพทางสังคม อปสรสวรรค์ จากเรื่องเทพสามฤดู
รับบทบาทเป็นพระธิดา ออกอากาศทางช่อง 7 ปีพ.ศ. 2560

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=kXYHa9UcH0&list=PL6pNxpxoz0yzfmdOKcA3FrB05Kg98twul&index=6>

2.2 การแต่งกายตามอายุ

การประกอบสร้างความหมายของเพศหญิงในการแต่งกายตามอายุ มีลักษณะที่น่าสนใจตามแต่ละช่วงวัย โดยเฉพาะผู้หญิงจะเห็นความหมายที่ประกอบสร้างความเป็นเพศหญิงได้ชัดเจนกว่าเพศชาย เช่น ทรงผมเมื่อถึงอายุช่วงหนึ่งของผู้หญิงจะต้องโกนจุก และสามารถแต่งงานได้ การแต่งกายของหญิงสาวก็แตกต่างจากเด็กหญิงตัวน้อย และในวัยชราหรือหญิงสูงวัยจะมีลักษณะการแต่งกายที่แตกต่างจากหญิงสาว ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนในการประกอบสร้างความหมายของหญิงชรา นั่นคือ สีของเสื้อผ้าที่สวมใส่ จะมีสีที่เข้มไม่สดใส ไม่ฉูดฉาด ให้ความรู้สึกสุภาพและมั่นคงทางอารมณ์ เป็นผู้ที่สามารถพึ่งพาได้ ขณะที่หญิงสาวการแต่งกายจะมีลักษณะเป็นสีสดใส

2.3 การแต่งกายตามบทบาท

การประกอบสร้างความหมายสัญลักษณ์ที่ปรากฏในละครจักรๆ วงศ์ๆ มีตัวละครหลากหลายบทบาท ซึ่งอาจจะเป็น คน นางฟ้า นางไม้ แมวป่า นางยักษ์ เป็นต้น ซึ่งการแต่งกายตามบทบาทมีการนำเอาสัญลักษณ์มาประกอบสร้างความหมาย เช่น ยักษ์ มักจะมีลักษณะคิ้วที่ใหญ่และมีลวดลายที่คิ้วและที่ปาก มีเคี้ยววงอกออกมาจากปาก หรือแมวป่า (วิฬาร์) จะมีลักษณะการแต่งกายที่เหมือนแมว เช่น ทรงผม เครื่องแต่งกาย และใบหน้าที่แต่งแต้มลวดลายให้มีหนวด และตาที่คล้ายกับแมว ตามตัวอย่าง

ภาพที่ 2 การแต่งกายของผู้หญิงตามบทบาทพิฬาร์ จากเรื่องไชยเชษฐ์
รับบทบาทพี่เลี้ยงของสุริยง ออกอากาศทางช่อง 7 ปีพ.ศ. 2555
ที่มา

<https://www.youtube.com/watch?v=tv6ITIA46KU&list=PLHKRCib9rfVPSZrGB5u0SN10nKI6dYsOa&index=7>

3. ลักษณะนิสัย

การศึกษาลักษณะนิสัยตัวละครหญิงในละครจักรๆ วงศ์ๆ นี้จะศึกษาจำแนกลักษณะนิสัยของตัวละครจากการกระทำภายนอกและภายใน โดยภายนอกนั้นจะวิเคราะห์ได้จากการแสดงออกทางพฤติกรรม และภายในนั้นจะวิเคราะห์ได้จากการความคิดผ่านทางคำพูดหรือการสนทนา

3.1 พฤติกรรมการศึกษาพฤติกรรมเป็นการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะของตัวละครจากภายนอก ซึ่งจะวิเคราะห์ตัวละครจัดประเภทออกเป็น 2 ประเภทคือ ตัวละครฝ่ายดี และตัวละครฝ่ายร้าย

3.1.1 ตัวละครฝ่ายดี

ลักษณะของตัวละครฝ่ายดีจะมีลักษณะใบหน้าสวยงามเป็นมิตร ไม่เจ้าเล่ห์ เชื่อใจได้ มีความดี มีเมตตา และคุณธรรมสูง ล้วนแต่เป็นความหมายในทางดีที่ถูกประกอบสร้างในตัวละครฝ่ายดี เช่น พระจิตาสวัญญา อัสสรสวรรค์ เป็นต้น

3.1.2 ตัวละครฝ่ายร้าย

เป็นตัวละครที่ถูกประกอบสร้างความหมายตรงข้ามกับตัวละครฝ่ายดีอย่างสิ้นเชิงแม้ว่าในบางครั้งตัวละครบางตัวจะหน้าตาสวยงาม แต่จิตใจข้างในอำมหิตโหดร้าย เช่น ยักษ์กาขาว และนาถสุตา

3.2 คำพูดคือการแสดงออกทางความคิดและจิตใจของตัวละครหญิงในละครจักร ๆ วงศ์ ๆ เพราะถ่ายทอดความรู้สึก นึกคิด ผ่านการพูดหรือสนทนา ซึ่งการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการประกอบสร้างความหมายของการเป็นตัวละครหญิงโดยผ่านโครงสร้างวรรณกรรม และการถอดความหมายสัญลักษณ์ที่ผ่านตัวละครทั้งด้านวัจนภาษาและอวัจนภาษา ตัวละครที่แสดงความคิดเห็นออกมาจึงเป็นการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นหญิงผ่านมุมมองของผู้หญิงเหล่านั้น ซึ่งจากการวิเคราะห์ความหมายประกอบสร้างผู้หญิง สามารถจำแนกได้ความเป็นแม่ ความเป็นเมีย ความเป็นลูก และเข้ารับใช้ผู้จรรง

3.2.1 ความเป็นแม่

พระมเหสีอัญญาผณี : “ข้าเป็นแม่ วิสัยของแม่ย่อมรักลูก จะบังคับให้ข้าเกลียดชังลูกตัวเอง ข้าทำไม่ได้หรอก”

(योพระกลิน , 2557)

พระมเหสีอัญญาผณี ถูกประกอบสร้างความเป็นแม่ของบทบาทผู้หญิง แม้จะมีบทบาทเป็นเมียของกษัตริย์ในตำแหน่งสูงสุด แต่ด้วยความเป็นแม่ไม่อาจทำตามคำสั่งของพระสวามีที่มีบทบาทเป็นกษัตริย์ ด้วยเพราะเธอเป็นแม่และรักลูกมาก แม่ลูกจะทำผิด แต่เธอก็มองว่าเธอเป็นแม่และเกศินีคือลูก เพราะด้วยเพศสรีระเพศหญิงเป็นเพศที่อ่อนท้อ จึงมีความผูกพันกับลูกมากกว่าผู้ชาย การประกอบสร้างความเป็นผู้หญิงที่เป็นแม่ จึงต้องเลือกทำบทบาทของแม่เพื่อปกป้องและดูแลลูก ตามบทบาทสังคมกำหนด และด้วยสรีระกำหนดความเป็นแม่เอาไว้

3.2.2 ความเป็นเมีย

เกศินี : “ทรงสั่งสอนลูกว่าหญิงมีหน้าที่ 3 ประการ คือเป็นลูกที่ดี เป็นเมียที่วิเศษ และเป็นแม่ที่ประเสริฐ ลูกกำลังไปทำหน้าที่ทั้ง 3 อย่างนี้พะคะ”

(योพระกลิน , 2557)

คำกล่าวของเกศินีขณะที่กำลังจะออกไปจากวัง ได้ทูลลาเสด็จแม่ ซึ่งนางได้กล่าวไว้ตามข้อความข้างบน นั้นย่อมทำให้เห็นการประกอบสร้างความเป็นหญิงที่ปรากฏในละครจักรๆ วงศ์ๆ ไว้อย่างละเอียดว่า เธอถูกสอนมาอย่างดี และผู้หญิงมีหน้าที่เพียง 3 อย่างนี้เท่านั้น จากการถูกประกอบสร้างของสังคมดูเหมือนว่าจะเรียกร้องให้ผู้หญิงเป็นทุกบทบาท แต่ละบทบาทต้องทำหน้าที่อย่างดีและให้ดีที่สุด โดยเฉพาะการเป็นพระราชธิดา จึงมีบทบาทสำคัญอย่างมากเพราะถือว่าเป็นแบบอย่างให้แก่ประชาชน ยิ่งกว่านั้นเพราะได้รับโอกาสเล่าเรียนอบรมจริยธรรมความเป็นกุลสตรีที่เพียบพร้อมและงดงาม เพื่อเป็นที่เชิดหน้าตาแก่พระบิดาซึ่งเป็นถึงกษัตริย์ เพราะเหตุนี้ที่เกศินีเลือกคนช้ญใจเป็นพระสวามี จึงทำให้พระบิดาตัดขาดความเป็นลูก เพราะถือว่าปฏิบัติบทบาทความเป็นลูกได้ไม่ดี และขับไล่ให้ออกจากเมือง

เพทาย : “เจ้าข้าเอ๋ยมาฟังทางนี้เร็ว เป็นผู้หญิงอยู่กับเฝ้าเข้ากับเรือนพ่อ
ผัวไม่อยู่กับคบซู้”

(योพระกลิน , 2557)

คำกล่าวนี้นิยามบทบาทการสร้างความเป็นเมียว่า ถ้าเมียที่ดีต้องไม่มีซู้
มีผัวเพียงคนเดียวต้องซื่อสัตย์และจงรักภักดี ในขณะที่ผู้ชายในสังคมไม่ถูกกำหนดบทบาท
ความเป็นชายให้รักและเทิดทูนผู้หญิงเพียงคนเดียว การประกอบสร้างความเป็นเมียใน
สังคมไทย ดูเหมือนจะถูกกำหนดไว้ให้เป็นผู้หญิงที่รักเดียวใจเดียวและซื่อสัตย์กับสามี ไม่ว่า
สามีจะดีหรือร้าย หุบตีหรือทำร้ายร่างกาย จะต้องรักและเทิดทูนสามีเสมอ

3.2.3 ความเป็นลูก

เพทาย : นางบอกสามีว่า “นี่ลูกฉันหิวข้าวไปหาข้าวให้ลูกฉันกินเดี๋ยวนี้”

ผัวเพทาย : หิวก็เอาน้ำลูบท้องสิ จะได้ไม่หิว อยากกินนั้นกินนี่แต่ไม่ทำ
อะไรสักอย่าง เกิดเป็นลูกต้องกตัญญูต่อพ่อแม่”

(योพระกลิน , 2557)

ความเป็นลูกมีบทบาทกำหนดไว้อย่างชัดเจนในสังคมไทย โดยดูจาก
ความหมายประกอบสร้าง นางสไปเป็นลูกสาวของเพทาย ถูกเลี้ยงมาอย่างตามใจ แต่คนเป็น
พ่อมีฐานะเป็นโจรป่า ปล้นจี้ไม่เคยใส่ใจลูกเมีย แม้ลูกสาวจะหิว ก็ตะหวาดเสียงใส่ให้กตัญญู
ต่อพ่อแม่ ความหมายการสร้างความกตัญญู ในบริบทนี้ คือการบอกให้ลูกเรียนรู้ที่จะทำมา
หากิน ไม่ใช่มาขอพ่อแม่กิน หรือบังคับพ่อแม่ให้หาเลี้ยง ต้องรู้จักตอบแทนพระคุณที่เลี้ยงดูมา
ไม่ว่าเขาจะเลี้ยงมาอย่างดีหรือเลี้ยงมาไม่ดี ความเป็นลูกในสังคมไทยจะต้องตอบแทนด้วยการ
ทดแทนคุณ เลี้ยงดูพ่อแม่ เชื่อฟังพ่อแม่ ทำตามคำสั่งของพ่อแม่

เถา : นางเภาร้องให้แล้วพนมมือขึ้นมาไหว้ พร้อมทั้งกล่าวว่า “...ลูกขอลา
เสด็จแม่เพคะ บุญคุณของเสด็จแม่ลูกจะไม่มีวันลืม...”

(นางสิบสอง , 2562)

นางเภาคนสุดท้ายต้องเป็นการประกอบสร้างถึงการเป็นเครื่องหมายของคนดี
เพราะการเป็นคนกตัญญู รู้คุณคน ในสังคมไทยเป็นเครื่องหมายการันตีของความเป็นคนดี

และในสังคมไทยปลูกฝังให้คนไทยรู้จักบุญคุณข้าวแดงแกงร้อนคนอื่น หยิบยื่นให้ มีใจกตัญญู บทนี้จึงเป็นบทที่เกาตัวละครเอกของเรื่องเป็นคนกล่าว แม้เธอจะไม่ไวใจนางยักษ์ว่าจะไม่ฆ่าพวกเธอ แต่เธอก็ยังคงรู้ซึ่งถึงบุญคุณที่นางยักษ์ชุบเลี้ยงเป็นลูกบุญธรรมตลอดระยะเวลาหลายปี

3.2.4 คนรับใช้ผู้จงรัก

คุณโชน : “...จะฆ่าจะแกงหม่อมฉัน แต่ขอชีวิตพระธิดาเอาไว้เพคะ
หม่อมฉันยอมทุกอย่างแม้แต่จะเก็บเรื่องนี้เอาไว้เป็นความลับเพคะ...”

(พระไชยเชษฐ , 2561)

คุณโชนเป็นคุณท้าวจากเมืองเหมันต์แต่ด้วยความจงรักภักดีต่อมารตีเนื่องจากรักและเมตตาสงสารพระธิดาดาวเด่นจึงยอมที่จะเสี่ยงชีวิตทุกอย่าง แม้จะต้องถูกจองจำ แม้ต้องถูกประหารชีวิตก็ตาม แต่บั้นปลายของคุณโชนได้กลับเข้าพระราชวังเป็นข้ารับใช้พระมเหสีสุริยง และรับใช้ดูแลพระธิดาดาวเด่น

ภาพแทน

การศึกษาภาพแทนความเป็นหญิงในละครจักรๆ วงศ์ๆ จากการประกอบสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ แล้วนำมาเป็นภาพแทนความเป็นหญิงในสังคมไทยในสมัยนั้นให้เห็นภาพแทนของความเป็นหญิงเป็นอย่างไร ซึ่งมีการสร้างภาพแทนที่มีส่วนที่แตกต่างจากปัจจุบันและเหมือนผู้หญิงในสังคมปัจจุบัน จากการศึกษาพบภาพแทนการเป็นหญิงได้ทั้งสิ้น 2 แบบหลักๆ ดังนี้

1. ผู้หญิงในกรอบสังคม

1.1 ผู้หญิงเลอค่า ละครจักรๆ วงศ์ๆ สร้างตัวละครหญิงให้เลอค่า เป็นลูกสาวของคนที่เกิดมาในชาติตระกูล เพราะเป็นถึงราชธิดา ทำให้เป็นผู้หญิงที่มีการปลูกฝัง เรียนรู้ขนบธรรมเนียมของการเป็นผู้หญิงที่ดี การเป็นผู้หญิงเลอค่าจะถูกประกอบสร้างเพียงเพราะชาติกำเนิด การแต่งกาย หรือกริยาวาจาเพียงเท่านั้นไม่ได้ แต่ศึกษาถึงปฏิกริยาของตัวละคร

ชายที่ประกอบสร้างความหมายความเป็นผู้หญิงเลอค่าไว้ด้วยเช่นกัน เป็นการตอบสนองแบบคู่ตรงข้าม (binary opposition) เมื่อกล่าวถึงหญิงต้องกล่าวถึงผู้ชายด้วยเช่นกัน

การเป็นผู้หญิงที่ต้องวางตัวให้เป็นผู้หญิงสมกับการมีคุณค่าระดับเทิดทูน คงจะต้องวางตัวเป็นกุลสตรี หรือไม่ก็เกิดมาในชาติตระกูลสูงส่ง ตัวละครหญิงที่วางตัวได้เลอค่าแบบเทิดทูน เช่น อัสปสรสวรรค์ จินดาเมขลา และพระธิดาบุษยา

การเป็นผู้หญิงที่ผู้ชายหมายปองและอยากได้ครอบครองนั้น แสดงถึงความเป็นหญิงที่เพียบพร้อมในมุมมองของผู้ชายในสังคมนั้น ส่วนมากมักประกอบไปด้วย หน้าตา สวย จิตใจดี มีชาติกำเนิดที่ดี ทำให้เป็นที่หมายปองของใครหลากหลาย ทั้งมนุษย์ ครุฑ ยักษ์ และเทวดา

ความสวยงามและความเลอค่าของพวกนาง ดูเหมือนเป็นการสร้างภัยให้กับตัวของพวกนางเอง แต่หากนางไม่มีภัยก็จะปราศจากคนพิทักษ์ ซึ่งพระเอกของเรื่องคือผู้สวามิภักดิ์พิทักษ์และปกป้อง คอยช่วยเหลือพวกนาง จึงทำให้พวกนางรอดพ้นจากภัยอันตรายได้เสมอ เป็นการเสริมสร้างให้ผู้หญิงยังคงเป็นเพศที่อ่อนแอ ตามสรีระวิทยาที่กำหนดโครงสร้างของผู้หญิง แต่ในขณะเดียวกันภาพแทนความเป็นหญิงเลอค่า แม้จะเพียบพร้อมมากเพียงใด ก็ยังคงถูกมองเป็นผู้หญิง ถูกกำหนดบทบาททางสังคม ผู้หญิงจึงต้องมีคนคอยดูแลและปกป้อง ผู้หญิงไม่สามารถอยู่เพียงลำพังได้ เมื่อผู้หญิงพ้นจากการดูแลของพ่อแม่ ผู้หญิงจึงต้องอยู่ภายใต้การดูแลปกครองจากสามีต่อ สามีจึงเสมือนเจ้าชีวิตที่คอยดูแล หาเลี้ยง ผู้หญิงและลูก

1.2 ผู้หญิงเทิดทูนความรัก การเทิดทูนความรัก ศรัทธาในความรัก เห็นจะมีแต่การกระทำของผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย ด้วยลักษณะของผู้หญิงที่มีลักษณะความเป็นเพศแม่ละเอียดอ่อน อ่อนโยน ทำให้ความรักมีลักษณะคล้ายคลึงกับความเป็นเพศแม่มากกว่าผู้ชาย

จากการศึกษาพบตัวละครหญิงในละครจักรๆ วงศ์ๆ หลายตัวที่มีลักษณะเป็นผู้หญิงที่เทิดทูนความรัก ได้แก่ ยอพระกลิ่น บัว เกศินี นางไม้ และเมรี ตัวละครเหล่านี้เป็นภาพแทนผู้หญิงที่รักและเทิดทูนผู้ชายจนสามารถยอมตายได้ หรือหากปราศจากความรักแล้วก็ไม่ขอมีชีวิตอยู่ต่อไป ลักษณะเหล่านี้เป็นลักษณะของผู้หญิงที่เทิดทูนความรัก

เมรีเป็นตัวละครที่เป็นภาพแทนของผู้หญิงเทิดทูนความรัก เธอเข้าใจว่าพระรณเสนเป็นสามีที่แม่ยักษ์สันธมลาลาหาไว้ให้เธอ เธอจึงคอยดูแลเอาใจใส่อย่างดี แม้ในเขตหวงห้ามสามีขอให้เธอพาไป เธอก็ยินยอมแม้ต้องขัดคำสั่งของแม่ยักษ์สันธมลาลา แต่เธอเลือกแล้วว่าเธอจะฝากชีวิตไว้กับผู้ชายคนนี้ เมื่อรักไม่เป็นดังหวังไว้ หัวใจแตกสลายเมื่อรณเสนหักหลัง ยอมทิ้งเธอไป เธอเข้าใจว่าพระรณเสนจะทิ้งเธอโดยไม่กลับมาอีก เธอรอจนเสียใจที่สุดท้าย ตระอมใจตาย เพราะความรักที่มีให้มากมาย เพราะความรักที่เกิดทุนให้กับคนที่รัก

1.3 ผู้หญิงรักครอบครัว บทบาททางครอบครัวเป็นอีกบทบาทหนึ่งที่ผู้หญิงเป็นเมียและเป็นแม่มีความสำคัญมาก เพราะเรื่องนี้เป็นหน้าที่ผู้หญิงต้องรับผิดชอบ ซึ่งถูกสังคมคาดหวังไว้มาก แต่ไม่ใช่ผู้หญิงทุกคนจะเป็นผู้หญิงที่ดีได้ตามมาตรฐานทางสังคม เพราะบางคนก็มีมากไปในทางที่ผิด ไม่ได้เป็นการปกป้องและคอยช่วยเหลือคนในครอบครัวเท่าที่ควร

ตัวละครหญิงในละครจักรๆ วงศ์ๆ นี้มีตัวละครหญิงที่มีลักษณะเช่นนี้หลายตัว แต่ละตัวมีความรักให้กับครอบครัวเป็นที่สุดของชีวิตพวกเธอ จะมีลักษณะปกป้องสามี คอยดูแลลูก คอยปกป้องลูก และคอยดูแลทุกคนในเขตพระราชวัง หากตัวละครนั้นเป็นถึงราชินี ผู้ยื่นเคียงข้างพระสวามีผู้ครองนครเมืองนั้น

เสด็จย่าของพระธิดาบุษบา จากเรื่องขวานผ่าหน้าดำ เป็นตัวละครที่ถูกสร้างให้เป็นผู้หญิงที่รักและปกป้องครอบครัว เธอรู้ว่าลูกชายและหลานสาวตกอยู่ในอันตราย เธอทำได้แต่คอยช่วยเหลืออยู่ห่าง ๆ เพราะลูกชายไม่มีสติเหมือนถูกครอบงำจากมนต์คาถา นางยักษ์ขาว เธอต้องคอยช่วยเหลือหลานและเลี้ยงหลาน ในระหว่างที่เรื่องราวภายในพระราชวังยังไม่สงบ

1.4 ผู้หญิงเป็นภรรยาบ่อย การเป็นภรรยาบ่อยในสมัยนั้น อาจมองเป็นเรื่องปกติ เพราะระบบสังคมยังอยู่กับผู้ชาย ผู้ชายเป็นใหญ่ในสังคม ทำให้ระบบการสืบพันธุ์ให้ผู้ชายหนึ่งคนสามารถมีภรรยาได้มากกว่า 1 คนเพื่อเป็นการขยายประชากรและสร้างอาณาจักร เมื่อมีประชากรมากเท่ากับมีกำลังคนมาก สามารถต่อสู้หรือทำสงครามได้ชัยชนะ การอยู่ร่วมกันในความสัมพันธ์ผู้ชาย 1 คนภรรยาหลายคนมีมานาน เมื่อมีศาสนาคริสต์เข้ามา

เผยแพร่ เป็นการกำหนดการสร้างครอบครัวในรูปแบบของพระเจ้าคือมีเพียง 1 สามี 1 ภรรยา เท่านั้น

ทำให้การมีเพศสัมพันธ์จึงมีได้แค่คนเดียวนั่นคือสิ่งที่ถูกต้อง เพราะถ้ามีมากกว่านี้ถือว่าทำบาป ในขณะที่ความเจริญทางการแพทย์ได้เข้ามาพร้อมศาสนา ทำให้การมีคู่รักเพียง 1 จึงเท่ากับสุขอนามัยเรื่องเพศถูกต้อง ป้องกันการเกิดโรคทางเพศสัมพันธ์ตามมา (เชนส วงศ์ยานนาวา, 2559 : 81)

ในละครจักร ๆ วงศ์ ๆ จึงมีการสร้างตัวละครที่เป็นภาพแทนภรรยาน้อย ซึ่งส่วนมากมักจะเป็นตัวละครที่มีบทบาทเป็นตำแหน่งสูงในสังคม เพราะสาเหตุของผู้ชายที่มีความสามารถหรือกำลังทรัพย์มากพอที่จะเลี้ยงดูภรรยาได้หลายคน จึงเป็นกลุ่มคนที่มีตำแหน่ง นอกจากนี้จึงกลายเป็นค่านิยมการบ่งบอกว่าผู้ชายคนใดมีฐานะ มีอำนาจมาก จะมีภรรยาหลายคน ทำให้ผู้ชายที่มีความเข้าใจแบบนี้กลายเป็นค่านิยมของคนในสมัยนั้น ที่มองว่าการกระทำแบบนี้ถูกต้องไม่ผิด ยิ่งไปกว่านั้นมองว่านี่คือสิ่งดีงามที่พึงกระทำ

แต่อย่างไรก็ตามการอยู่ร่วมกันมากกว่า 1 คู่ ย่อมนำปัญหาตามมา จะเห็นจากในละครจักร ๆ วงศ์ ๆ ว่ากษัตริย์ที่มีมเหสีหรือภรรยาหลายคน จะต้องเจอกับปัญหาความอิจฉาริษยา ใส่ร้ายภรรยาหลวงโดยเฉพาะบทบาทของภรรยาน้อยในสมัยนั้น ไม่ได้ถูกให้ความหมายว่าการเป็นภรรยาน้อยผิด แต่กลับมองว่าถูกต้อง จึงทำให้ภรรยาน้อยในตำแหน่งต่าง ๆ กลั่นแกล้งเพื่อได้เป็นใหญ่ เพราะความโลภ หรือจะด้วยเพราะความหึงหวงอยากครอบครองคนเดียวจึงกำจัดผู้หญิงทุกคนออกไปจากชีวิตให้หมด ไม่ว่าด้วยเหตุผลใด การเป็นภรรยาน้อยในสมัยนั้นเป็นการยอมรับการเป็นภรรยาน้อยได้ และยินยอมเป็นภรรยาน้อยอย่างเต็มใจ

1.5 ผู้หญิงเป็นเอก ความเป็นเอกหรือเป็นหนึ่ง มันคือเรื่องของอำนาจไม่ว่าผู้หญิงหรือผู้ชายล้วนแต่ต้องการครอบครองอำนาจ การเป็นเอกของการเป็นตำแหน่งมเหสี ซึ่งเป็นการช่วงชิงอำนาจ และการครอบครองพระราชวังด้านในทั้งหมด

การสร้างตัวละครลักษณะนี้ในละครจักร ๆ วงศ์ ๆ นี้พบได้จะมีลักษณะการแบ่งเป็นมเหสี และการแย่งเพื่อชิงตำแหน่งการเป็นคนที่ถูกเลือก เช่น มารตี จากละครเรื่อง

ไชยเชษฐา ซึ่งเป็นคู่หมั้นของพระไชยเชษฐา แต่พระไชยเชษฐาได้นางสุริยมามาเป็นพระชายาก่อน นางจึงเคียดแค้นที่ถูกตัดหน้าแย่งตำแหน่งการเป็นมเหสี นางจึงพยายามทำทุกอย่างเพื่อให้พระไชยเชษฐารักนาง นางจึงใส่ร้ายป้ายสี เพื่อให้ตนเองได้เป็นมเหสี ซึ่งแม่ของนางก็เป็นภรรยาน้อย ตำแหน่งแค่พระชายาไม่ได้เป็นพระมเหสี จึงทำให้เธอฝังใจอยากเป็นเอกให้ได้เพียงคนเดียว พี่น้องของนางที่มาจากเมืองเวสาลีไม่มีโอกาสได้เข้าถวายตัว เพราะเธอไม่อนุญาต และปลอมตัวลูกสาวของตนเองให้เป็นเด็กผู้ชาย ให้ทุกคนเข้าใจว่าเป็นพระโอรส

ดังนั้นมารตีจึงเป็นภาพแทนของผู้หญิงผู้ที่ต้องการกุมอำนาจ กล่าวคือต้องการเป็นเอกเพียงคนเดียว เพราะการเป็นมเหสีเป็นอำนาจที่หอมหวาน ทำให้ผู้หญิงหลายคนปรารถนาที่จะได้ตำแหน่งพระมเหสีเพียงผู้เดียว แม้สามีจะมีภรรยาอีกหลายคนก็ไม่สำคัญเท่ากับการเป็นเอกหรือตำแหน่งใหญ่ที่สุด

1.6 ผู้หญิงกับความบริสุทธิ์ การปลูกฝังเรื่องค่านิยมความบริสุทธิ์ เพื่อกำหนดคุณค่าของผู้หญิงว่าผู้หญิงที่ดีจะต้องรักษาพรหมจรรย์ไว้ได้ดี ไม่ผ่านชายมาก่อน เพราะการผ่านชายมาก่อนไม่ได้มีอะไรรับรองว่าผ่านเพียงแค่นั้นเดียว จึงถูกมองว่าผู้หญิงที่ไม่บริสุทธิ์เป็นผู้หญิงไม่ดีเป็นมลทิน การเป็นสาวบริสุทธิ์นั้นจึงมาพร้อมกับศาสนาพิธีกรรม นำเอาหญิงสาวบริสุทธิ์เพื่อบูชาญ ศาสนพิธีของศาสนาพราหมณ์ฮินดูก็เคยนำเอาหญิงสาวบริสุทธิ์มาทำพิธีเช่นกัน

การนำเสนอภาพแทนผู้หญิงบริสุทธิ์ในละครจักรๆ วงศ์ๆ เป็นการกล่าวถึงพระธิดาสวรรณอัมพร ซึ่งถูกครอบงำด้วยปีศาจ จึงทำให้เราต้องแสดงความเป็นเจ้าของในตำแหน่งสามี เพราะแต่งงานกันมานานแล้วแต่ไม่เคยได้มีเพศสัมพันธ์ด้วยกันสักครั้ง ทำให้คืนนั้นราหูผ่านการต่อสู้กับคนรักที่ถูกครอบงำด้วยปีศาจไปได้ และทำให้สุวรรณอัมพรหลุดจากมนต์ดำที่ครอบงำ เมื่อเธอไม่ใช่หญิงบริสุทธิ์และตั้งครรภ์อ่อน ทำให้ปีศาจไม่เลือกเธอ และไล่เธอออกไปจากการเป็นเจ้าสาว เพราะเธอทำให้มนต์ของมันเป็นเสื่อม หากมันได้ร่วมนอนกับหญิงที่ไม่บริสุทธิ์ ตามความเชื่อของหลักแนวคติศาสนาเข้ามามีบทบาทกำหนดความเป็นผู้หญิงที่ไม่ดีเป็นอย่างไร ทำให้ผู้หญิงอยู่ในสังคมด้วยความยากลำบาก

1.7 ผู้หญิงกับการถูกลดทอน การถูกลดทอนที่มีสภาพด้อยจากเดิม ซึ่งจริง ๆ ไม่มีสิทธิ์ให้ต่อรองใด ๆ แต่ด้วยความอยู่รอดจึงพยายามต่อรอง ในสมัยนั้นมักจะนิยมให้ลูกสาวหรือพระธิดาแต่งงานกับเจ้าชายอีกเมือง โดยที่ลูกอาจจะไม่ได้รัก แต่เป็นการยอมสวามิภักดิ์ต่อเมืองนั้น จึงยอมส่งตัวลูกสาวไปเป็นภรรยาอีกคนของเจ้าเมืองนั้น แต่ในละครจักร ๆ วงศ์ ๆ มีเหตุผลหลากหลายอย่างในการมอบลูกสาวแต่งงานกับอีกเมือง เช่น เรื่องของฐานะ ศักดิ์ศรี ความเหมาะสม การต่อรอง และการหลอมรวมเป็นเมืองเดียวกันให้กว้างใหญ่ขึ้น เพราะเมืองที่มีแต่ลูกสาวขาดบุรุษมาปกครองเป็นกษัตริย์จึงต้องใช้ลูกเขยให้เป็นกษัตริย์แทน ผู้หญิงที่มีฐานะเป็นพระธิดาจึงเป็นเหมือนสิ่งของ ที่ไม่ได้ถูกคำนึงถึงความรู้สึก หรือได้รับการเอาใจใส่ด้านจิตใจที่ต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ที่อยู่เมืองของผู้ชาย โดยเฉพาะภรรยานำตำแหน่งอื่น ๆ ของกษัตริย์หรือเจ้าเมืองนั้น พระธิดาจึงเป็นภาพแทนของการถูกลดทอน ไม่ใช่ผู้มีสิทธิ์ครอบครอง

2. ผู้หญิงนอกกรอบสังคม

2.1 ผู้หญิงร้าย การสร้างความหมายของผู้หญิงร้ายในละครจักร ๆ วงศ์ ๆ กล่าวถึงลักษณะที่ชอบแย่งสามีชาวบ้าน ได้ถูกถ่ายทอดผ่านตัวละครหลากหลายตัว เช่น นางยักษ์กาขาว นางยักษ์สันธมมาลา เป็นต้น

ส่วนมากตัวละครที่แย่งสามีผู้อื่น มักจะเป็นตัวละครที่เป็นยักษ์ ซึ่งทำให้เห็นว่าจำพวกยักษ์มีจิตใจโหดเหี้ยม ผิดปกติจากคนทั่วไป เพราะถูกมองว่าไม่ใช่มนุษย์ พวกยักษ์จึงมีความคิดที่มักจะแย่งสามีผู้อื่นอยู่เสมอ โดยการที่แย่งสามีผู้อื่น มักจะมาโดยวิธีที่ไม่ค่อยชอบธรรม ใช้เล่ห์เหลี่ยมกลอุบายมากมาย เพื่อจะได้สามีของคนอื่น

ปัจจัยในการแย่งสามีผู้อื่น มาจากหลายปัจจัย เช่น นางยักษ์กาขาว อยากได้กษัตริย์เมืองคันธมาศเป็นสามี เมื่อได้โอกาส ที่พระมเหสีบุษยลงสรงน้ำในแม่น้ำ จึงดึงนางลงไปได้น้ำ แล้วสาปนางให้เป็นชะนี แล้วนางยักษ์กาขาวจึงสวมรอยแทนเป็นมเหสีบุษย

แต่กระนั้นการสวมรอยเป็นผู้อื่น ก็ไม่ได้เป็นตัวเองแท้จริง ไม่กล้าเปิดเผย แม้ความจริงยักษ์จะมีกำลังมหาศาล แต่ยักษ์ก็ยังกลัวตนเองจะเจ็บปวด หรือถูกปฏิเสธจากคนรัก ยอมอยู่ภายใต้เงาของหญิงอื่น และพยายามปกปิดเรื่องราวทุกอย่างไม่ให้ใครจับได้ว่านางเป็น

นางยักษ์ปลอมตัวมา นางยักษ์กาขาวก็อดทนยอมอยู่ในร่างนั้นเป็นเวลายาวนานร่วมปี เพื่อจะได้อยู่กับคนรักของนาง

ผู้หญิงแบบนี้ในสังคมไทยเป็นภาพแทนของผู้หญิงร้าย ที่ยอมเป็นคนร้ายแย่งสามีของคนอื่นเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ตนต้องการ ยิ่งกว่านั้นอาจจะพยายามแย่งคนรักของคนอื่นเพื่อแก้แค้น โดยใช้วิธีการลวง เล่ห์เหลี่ยม และมารยา เพื่อให้ได้ผู้ชายคนนั้นมา จะเห็นได้ว่าผู้หญิงมีระบบความคิดที่ซับซ้อนและละเอียดกว่าผู้ชาย ผู้หญิงไม่ชอบใช้กำลัง แต่ใช้กลอุบายและสติปัญญามากกว่าผู้ชาย

2.2 ผู้หญิงใจกล้า การเป็นมนุษย์ผู้หญิงเข้าหาผู้ชายก่อน จีบผู้ชายก่อน บอกรักผู้ชายก่อน ถูกมองจากสังคมว่าไม่งาม เพราะผู้หญิงถูกตีกรอบเอาไว้ให้เป็นคนที่มีความงามทั้งกริยาวาจา เพื่อจะได้เป็นกุลสตรี ยักษ์ผกาภาศ ถูกเลี้ยงมาแบบตามใจ เลยมีนิสัยที่ชอบเอาแต่ใจตัวเอง ไม่ค่อยกลัวใคร เจ้าอารมณ์ ซึ่งที่กล่าวมาเป็นลักษณะของผู้หญิงที่ต้องห้ามทั้งหมด ทำให้เธอไม่ค่อยได้รับการยอมรับสักเท่าใด สำหรับการเป็นลูกสะใภ้ไม่ได้มีความเป็นกุลสตรี ยิ่งกว่านั้นเธอวิ่งตามผู้ชายที่เธอหมายปอง ทำให้เธอยอมทิ้งศักดิ์ศรี ยอมทิ้งบ้านเมืองไม่สนใจอะไรทั้งนั้น ขอแค่ได้อยู่กับคนที่รัก และนางก็ไม่คำนึงด้วยว่าผู้ชายจะรักนางหรือไม่ เพราะนางถูกเลี้ยงตามใจจนทำให้เสียนิสัยไม่สนใจความรู้สึกของคนอื่น และมีแม่ที่คอยปกป้องในการกระทำผิดของเธอ จนทำให้เรื่องความรักของยักษ์ผกาภาศเป็นปัญหาลานปลายและนำความเดือดร้อนมาสู่ผู้อื่น

2.3 ผู้หญิงเก่ง การให้นิยามความหมายของการเป็นผู้หญิงในยุคนั้น คงไม่ใช่ออกมาทำงานหาเลี้ยงครอบครัวเหมือนปัจจุบัน แต่ความเก่งอาจหมายถึงการดูแลครอบครัวได้ดี การคุมสติได้ดี ยิ่งเป็นตำแหน่งแม่เสีแต่สามารถช่วยเหลือคนในพระราชวังให้ปลอดภัยได้ นี่คือความเก่งของผู้หญิงในยุคนั้น ความเก่งจึงแตกต่างกันตามยุคสมัย ผู้หญิงที่เก่งในละครจักรๆ วงศ์ๆ มีด้วยกันหลายตัวละคร เช่น พระมเหสีรัชฎา พระธิดาจินดาเมขลา พระธิดาสุวรรณอัมพร เป็นต้น

พระมเหสีรัชฎาเป็นพระมเหสีที่ตกอยู่ในสถานการณ์อันตรายความเป็นความตายเท่ากัน เมื่อเมืองทั้งเมืองอยู่ใต้อำนาจมนต์ดำของโคทัน ทำให้พระมเหสีต้องเอาตัวรอด

จากสถานการณ์ด้วยความฉลาดของเธอ เธอยังสามารถช่วยเหลือลูกสาวทั้งสองของเธอให้ผ่านเงื้อมมือของปีศาจไปได้ และยังคงคอยดูแลผู้คนในพระราชวังที่เหลือได้อย่างดี นี่คือลักษณะภาพแทนของผู้หญิงเก่งและแกร่งมากคนหนึ่งจนน่านับถือ และเป็นที่รักของลูก ๆ และลูกเขย เพราะความฉลาดของเธอช่วยให้ผ่านสถานการณ์นี้ไปได้

2.4 ผู้หญิงต้นแบบอยู่ก่อนแต่งงาน การสร้างตัวละครหญิงที่ได้เสียก่อนแต่งงาน อาจจะเข้าใจว่าเป็นต้นแบบของการใช้ชีวิตอยู่ก่อนแต่งงาน จะเห็นได้ว่าการประกอบสร้างความเป็นหญิงให้หวงแหนพรหมจรรย์ ไม่ได้เน้นเรื่องของการอยู่กันก่อนแต่งงาน หากทำผิดพลาดและไม่ได้ตั้งครร์ภบางคู่อาจไม่ได้สานต่อความสัมพันธ์และจบความสัมพันธ์ลง เพราะด้วยการติดต่อในอดีตค่อนข้างยากลำบาก แต่จะเห็นในละครจักร ๆ วงศ์ ๆ หลายเรื่องและเรื่องที่เลือกมาทำวิจัย พบได้ว่าตัวละครหญิงหลายตัวมีลักษณะภาพแทนของการเป็นผู้หญิงที่ได้เสียกันก่อนแต่งงานหลายคน เช่น ยอพระกลิ้ง ยักษ์ผกาภาคนางไม้ เป็นต้น

เมื่อเกิดความผิดพลาดจนตั้งครร์ภ จึงเรียกร้องให้ฝ่ายชายรับผิดชอบมาเป็นพ่อของลูกในท้องอยู่เกือบทุกเรื่อง นั้นหมายความว่าภาพแทนของการถูกประกอบสร้าง ความหมาย ไม่ได้ส่งเสริมให้ผู้หญิงได้เสียก่อนแต่งงาน เพราะเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก และน่าอาย หากผู้ชายไม่ยอมรับเป็นลูกในท้อง ต้องนำมาซึ่งความเสื่อมเสียและอับอายให้วงศ์ตระกูล จึงปลุกฝังให้ผู้หญิงไทยรักนวลสงวนตัว แต่ความเป็นมนุษย์ย่อมมีความผิดพลาดจึงปรากฏว่าตัวละครหญิงหลายตัวได้เสียก่อนแต่งงาน

อภิปรายผลและสรุปผลการวิจัย

การศึกษครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประกอบสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ในระบบสังคมและนำเสนอภาพแทนจากการถูกประกอบสร้างความหมายมานำเสนอภาพแทนของผู้หญิง จากการศึกษาการสร้างควมหมายสัญลักษณ์มีลักษณะการประกอบสร้างดังต่อไปนี้

1. การตั้งชื่อ การตั้งชื่อตัวละครหญิงมีลักษณะการถูกประกอบสร้างควมหมายความเป็นหญิง โดยการตั้งชื่อก็คือเป็นขนมหวาน ผลไม้ ดอกไม้ เสื้อผ้าและเครื่องประดับ

แม้ว่าในบางครั้งการตั้งชื่อผู้หญิงอาจจะไม่ได้มีความเป็นหญิง เช่น การตั้งชื่อที่มีลักษณะหญิงได้ ชายได้ เพราะเป็นชื่อที่ใช้ได้ทั้งสองเพศ ก็เป็นลักษณะที่มีในยุคปัจจุบันเหมือนกัน และชื่อที่สร้างอารมณ์ขันมักถูกประกอบสร้างชื่อจากผู้หญิงที่มีลักษณะไม่สวย ชี้อหู่ เพื่อสร้างอารมณ์ขันตั้งแต่ชื่อและการปรากฏตัวของตัวละครตัวนั้น ลักษณะสุดท้าย คือ ชื่อของตัวละครที่เป็นราชินิกุลเป็นพระธิดา จึงมีชื่อที่ไพเราะและมีความหมายสูงศักดิ์ เช่น สุวรรณอัมพร แปลว่า ทองคำบนทองฟ้า อปสรสวรรค์ แปลว่านางฟ้าบนสวรรค์ ไม่ได้สร้างชื่อเพื่อให้ความรู้สึกเหมือนผู้หญิง หรือให้ความรู้สึกสวยงามเท่านั้น แต่ชื่อสำหรับราชินิกุลจึงมีความหมายประกอบสร้างถึงสิ่งที่บ่งบอกความมีฐานันดรศักดิ์

2. การแต่งกาย การแต่งกายบ่งบอกลักษณะเพศหญิงย่อมต้องแต่งกายให้มีลักษณะที่แตกต่างจากลักษณะของตัวละครเพศชาย เนื่องจากสรีระของผู้ชายและผู้หญิงมีความแตกต่างกัน ผู้หญิงจึงมักนุ่งผ้าถุงหรือผ้าซิ่นและไม่นิยมนุ่งกางเกงสีกเท่าใด การแต่งกายได้ถูกประกอบสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ไว้ การแต่งกายตามอายุของผู้หญิง ตั้งแต่เรื่องของ การทำผมนจนกระทั่งการแต่งกาย เด็กหญิงจะเกล้าผมจุกไว้ตรงกลางหัว เมื่อเป็นสาวจะปล่อยผลยาวสลวยเพื่อบ่งบอกความหมายของการเป็นสาวเจริญวัยพร้อมมีครอบครัว ซึ่งผู้หญิงสมัยก่อนไม่ได้เรียนหนังสือจึงแต่งานเร็ว นอกจากนี้การแต่งกายยังบอกถึงฐานะทางสังคมว่าเป็นคนรวยหรือคนจน ดูได้จากเครื่องประดับ และเสื้อผ้าที่สวมใส่มีความงดงามมากน้อยเพียงใด หากมีความงดงามมากย่อมบ่งบอกถึงสถานภาพทางสังคมว่าเป็นผู้มีฐานะร่ำรวย

3. ลักษณะนิสัย การประกอบสร้างลักษณะนิสัยของตัวละครสามารถวิเคราะห์ได้จากการกระทำหรือพฤติกรรม และบทสนทนาหรือคำพูด จากการศึกษาลักษณะนิสัยจะพบว่าตัวละครมีลักษณะหน้าที่ที่ให้ความหมายจากภายนอก เพื่อประกอบสร้างตัวละครตัวนั้น โดยแยกตัวละครออกเป็นฝ่ายดีและฝ่ายร้าย พบว่าฝ่ายดีจะมีลักษณะบุคลิกภาพ หน้าที่ทำให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย แต่หากเป็นฝ่ายร้าย จะมีลักษณะหน้าตาและบุคลิกภาพให้ความหมาย อันตราย น่ากลัว เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีคำพูดของตัวละคร เพื่อสร้างความหมายของลักษณะนิสัยของตัวละคร สามารถจำแนกบทบาทของตัวละครได้แก่ บทบาทแม่ บทบาทเมีย บทบาทลูก และคนรับใช้ผู้จงรัก

ในส่วนของภาพแทนการสร้างตัวละครจากการศึกษาภาพแทนตัวละครหญิงในละครจักร ๆ วงศ์ ๆ พบการสร้างภาพแทนตัวละครหญิง สามารถสรุปประเด็นได้ 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ผู้หญิงในกรอบสังคมและผู้หญิงนอกกรอบสังคม ซึ่งทั้งสองอย่างที่กล่าวมาไม่ได้ปรากฏแต่เพียงผู้หญิงในยุคสมัยนั้นเท่านั้น มีความร่วมสมัยและจำแนกแยกย่อยออกไปแต่ละหัวข้อย่อย เช่น ผู้หญิงในกรอบสังคมจะถูกสังคมกำหนดบทบาท เช่น ผู้หญิงรักครอบครัว ผู้หญิงเทิดทูนความรัก ผู้หญิงกับความบริสุทธิ์ ฯลฯ ส่วนผู้หญิงนอกกรอบสังคมถือว่าแหกกฎเกณฑ์ทางสังคมที่กำหนดไว้ เช่น ผู้หญิงเก่ง ผู้หญิงใจกล้า ผู้หญิงอยู่ก่อนแต่งงาน ฯลฯ

ดังนั้นการอธิบายจึงสามารถนำเอาทฤษฎีสัญญะมาอธิบายการสร้างภาพแทนตัวละครหญิงในละครจักร ๆ วงศ์ ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ (จักรกริช โพธิ์ศรี, 2557 : 215) ศึกษาภาพแทนของรักร่วมเพศชายในเพลงลูกทุ่งและเพลงหมอลำ นำเสนอภาพแทนเกี่ยวกับเพศวิถีของกลุ่มชายรักชายที่ใช้สัญลักษณ์ที่ประกอบสร้างความหมายนำมาเป็นภาพแทน ทำให้เข้าใจผู้หญิงในยุคสมัยนั้นและผู้หญิงในยุคสมัยนี้เช่นกัน เพราะบางอย่างอาจเปลี่ยนไปแต่ก็ยังคงมีความร่วมสมัยกับยุคสมัยนี้หลายอย่าง เช่น ผู้หญิงต้นแบบอยู่ก่อนแต่งงาน ผู้หญิงเก่ง เป็นต้น

การอยู่ก่อนแต่งงานแม้ว่าภาพแทนของผู้หญิงมีความการประกอบสร้างความหมายสัญลักษณ์ระบบสังคมและวัฒนธรรมไทย โดยมีความเชื่อมโยงกับเพศวิถีและปิตาธิปไตย เช่น เพศวิถีมักจะเห็นเกี่ยวกับการแสดงออกความเป็นเพศหญิงได้หลากหลายมุมมอง ได้แก่ การรักษาความบริสุทธิ์และการอยู่ก่อนแต่งงาน เป็นสิ่งที่ไม่ได้สื่อสารอย่างตรงไปตรงมา แต่แฝงความหมายเกี่ยวกับการสร้างความเป็นหญิงให้เห็นความสำคัญและคุณค่าของการรักษาพรหมจรรย์และผลที่ตามมาของการอยู่ก่อนแต่งงานจะมีปัญหาตามมาอย่างไรบ้าง ในเรื่องของการเป็นภรรยาน้อย ซึ่งดูเหมือนว่าในสังคมสมัยนั้นไม่ใช่เรื่องผิดปกติและไม่ใช่เรื่องแปลกแต่แฝงไปด้วยความหมายของการที่ผู้ชายมีภรรยาหลายคนก่อให้เกิดปัญหาภายในครอบครัว

ความขัดแย้ง หรือการแย่งชิงอำนาจ อยากเป็นเอกหรือเป็นมเหสี ซึ่งตำแหน่งนี้เป็นสิ่งที่ผู้หญิงในพระราชวังหมายปอง และอยากครอบครอง ซึ่งบทบาทของผู้หญิงแบบนี้ดูเหมือนจะหมดบทบาทไปแล้ว เพราะในสังคมไม่ได้อยู่กับแบบ 1 ชายหลายหญิงเหมือนเมื่อก่อน ทำให้การอยู่แบบมีภรรยาหลายคนในสมัยปัจจุบันเป็นเรื่องที่ต้องหลบซ่อน ต่างจากยุคสมัยนั้นที่สามารถอยู่อย่างเปิดเผยและไม่ใช่เรื่องผิดปกติ ผู้หญิงสามารถยอมรับได้ และผู้หญิงมักจะยินยอมที่จะเป็นภรรยาน้อย เพราะอาจจะเนื่องจากผู้หญิงเข้าใจว่าตนเป็นผู้หญิงอ่อนแอไม่สามารถเลี้ยงดูตนเองได้ ผู้หญิงจึงเป็นเพศที่ต้องมีคนคอยดูแล เมื่อโตเป็นสาวเต็มที่พ่อแม่จะหาสามีให้เพื่อแต่งงานออกเรือน ใช้ชีวิตอยู่ภายใต้โอวาทของสามีแทนพ่อแม่

รายการอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพและคณะ (2543). **มองสื่อใหม่ มองสังคมใหม่**. กรุงเทพฯ. นิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จักรกริช โพธิ์ศรี. (2557). **การนำเสนอภาพแทนของรักร่วมเพศชายในเพลงลูกทุ่งและหมอลำ** (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต) ขอนแก่น : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2538). “ภาพตัวแทน แทนสิ่งที่แทนไม่ได้” *จุลสารไทยคดีศึกษา*, 12,1 (สิงหาคม – ตุลาคม 2538), 16-18.
- _____. (2559). **เพศ : จากธรรมชาติ สู่จริยธรรมจนถึงสุนทรียะ**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สมมติ.
- นันทิยา ลำดวน.(2531).**วรรณคดีการละคร**.กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- วรรณภรณ์ สุขมาก.(2547).**นิตยสารผู้ชายกับกระบวนการสร้างความเป็นชายแบบ “เมโทรเซ็กซ์วล”** (นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เหมย์จวน เฝิง. (2561). **การเปรียบเทียบภาพตัวแทนของผู้หญิงในภาพยนตร์จีนเรื่องนางพญางูขาว**

- Samsearn official. (2561, กรกฎาคม 13) **ยอพระกลืน**. [Video- file] Youtube. <https://www.Youtube.com/watch?time-continue=46&V=47W41VMXyQE>.
- Samsearn official. (2555, กุมภาพันธ์ 5) **ไชยเชษฐา**. [Video- File] Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=O0oBqxdAN8Q&list=PL6pNxpox0yxRnPZADK5HeG2k71FGbZp3>
- Samsearn official. (2562, มีนาคม 17) **ขวานฟ้าหน้าดำ**. [Video-file] Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=rRwhltQn5H8&t=87s>.
- Samsearn official. (2554, กรกฎาคม 16). **เจ้าหญิงพิกลทอง**. [Video-file] Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=_1q33tOvIFs&list=PLUGqS5G5PGKL36s3GaXd005aKZjfirX
- Samsearn official. (2560, กรกฎาคม 1). **เทพสามฤดู**. [Video-file] Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=21KbL9p2WDk&list=PL0cAqChMdVT2xiPKMOi62CPpA-KIDp7M>
- Samsearn official. (2562, กรกฎาคม 28). **นางสีบสอง**. [Video-file] Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=K31yUnRgMw&list=PL6pNxpox0ywzJQVMMpgVhDXgCdXuA_cd

การวิเคราะห์เปรียบเทียบภาพตัวแทนทหารในเพลงมาร์ชประจำหน่วย และเพลงสมัยนิยม

The Comparative Analysis of The Soldier Representation in Organizational March Songs and Popular Songs

นันทวัฒน์ เนตรเจริญ¹, เชิดชัย อุดมพันธ์²

Nantawat Nedjaroen¹, Cherdchai Udomphan²

Received: January 10, 2024

Revised: July 23, 2024

Accepted: September 14, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบภาพตัวแทนของทหารในเพลงมาร์ชประจำหน่วยงานและเพลงสมัยนิยม ข้อมูลในการศึกษา คือ เพลงมาร์ชประจำหน่วยของกองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ รวม 67 เพลง และเพลงสมัยนิยมซึ่งเผยแพร่

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช (Assistant Professor, Department of Thai, Faculty of Education, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University) E-mail: nantawat_ned@nstru.ac.th

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี (Advisor, Assistant Professor Dr., Department of Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus) E-mail: cherdchai.u@psu.ac.th

ในเว็บไซต์ยูทูบ (YouTube) จำนวน 40 เพลง โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากการประยุกต์ใช้แนวคิดภาพตัวแทน (Representation) แนวคิดชนิดกระบวนการ (Transitivity) และแนวคิดการแสดงผู้กระทำทางสังคม (Social actors) ผลการศึกษาพบว่า ภาพตัวแทนทหารที่ปรากฏร่วมกันในเพลงมาร์ชประจำหน่วยและเพลงสมัยนิยมมี 3 ลักษณะ คือ ผู้ปกป้องประเทศชาติและประชาชน ผู้มีความเข้มแข็ง และผู้เทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และศักดิ์ศรีภาพตัวแทนทหารที่ปรากฏเฉพาะเพลงมาร์ชประจำหน่วยมี 2 ลักษณะ คือ ผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความชำนาญ และผู้รักองค์กรและพวกพ้อง ส่วนภาพตัวแทนทหารที่ปรากฏเฉพาะเพลงสมัยนิยมมี 3 ลักษณะ คือ ผู้ปลดปล่อยจากครอบครัวและคนรัก ผู้มีสถานะด้อยต่ำ และผู้ประพุดติมิชอบในอำนาจหน้าที่ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าเพลงมาร์ชประจำหน่วยมุ่งนำเสนอภาพตัวแทนทหารในเชิงบวกเท่านั้น แต่เพลงสมัยนิยมมีการนำเสนอภาพตัวแทนทหารทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการช่วงชิงอำนาจผ่านการประกอบสร้างภาพตัวแทนทหารจากฝ่ายกองทัพและฝ่ายประชาชน

คำสำคัญ : ภาพตัวแทนทหาร, เพลงมาร์ชประจำหน่วย, เพลงสมัยนิยม

Abstract

This article aims to examine the representation of soldiers in an organization's march songs and popular songs. The data of the study are 67 organizational march songs collected from Royal Thai Army, Royal Thai Navy, and Royal Thai Air Force, and 40 popular songs collected on www.youtube.com. The concept of representation, transitivity, and social actors were applied in data analysis. The result shows that there are three representations of soldiers which coexist in both organizational march songs and popular songs: a defender of the nation and the citizen; a strong person; and a person who

respects the nation, religions, the king, and honor. There are two representations of soldiers which appear only in organizational march songs: a person who can work skillfully; and a person who loves organization and companion. There are three representations of soldiers which appear only in popular songs: a person who separates from the family and a lover; a low-class person; and a person who abuses duties. The result indicates that organizational march songs intentionally present only the positive representations of soldier; however, popular songs present both positive and negative representations of soldiers, which indicate the power contesting by representation construction between the military and the citizenry.

Keywords: Soldier Representation, Organizational March Songs, Popular Songs

บทนำ

บทเพลง คือ วรรณกรรมประเภทหนึ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อถ่ายทอดเนื้อหาและเจตนารมณ์ นอกจากองค์ประกอบด้านดนตรีท่วงทำนองและการขับร้องแล้ว องค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งทำให้บทเพลงเกิดพลังกระทบใจแก่ผู้ฟังก็คือเนื้อร้องที่ถ่ายทอดผ่านตัวภาษา เพราะเป็นองค์ประกอบที่ช่วยสื่อสารเรื่องราว ช่วยนำเสนอข้อมูล และช่วยบ่งบอกเจตนารมณ์ของผู้ส่งสารให้ผู้ฟังรับรู้เข้าใจชัดเจน เนื้อร้องของบทเพลงมีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามแนวเพลง ตามบทบาทหน้าที่ของบทเพลง หรือตามจุดมุ่งหมายของผู้ประพันธ์ เช่น เพลงสดริงหรือเพลงป๊อปจะมุ่งเน้นถ่ายทอดเรื่องราวความรัก เพราะเป็นประสบการณ์ร่วมของกลุ่มผู้ฟังโดยส่วนใหญ่ เพลงมาร์ชประจำหน่วยจะมุ่งสร้างความฮึกเหิมและเชิดชูอุดมการณ์ของกลุ่มเพื่อตอบสนองหน้าที่ด้านการปลุกใจและภาคภูมิใจ เป็นต้น

เมื่อบทเพลงได้รับการขับร้องเผยแพร่ออกไป ผู้ขับร้องและผู้ฟังจึงถูกขับกล่อมอารมณ์ความรู้สึกและเข้าใจสาระข้อมูลตามที่เนื้อร้องบทเพลงนำเสนอ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ บทเพลงมีอิทธิพลต่อความรู้ที่ส่งผลเป็นความเข้าใจต่อสิ่งหรือบุคคลในขอบเขตหรือรอบความคิดที่เนื้อร้องได้กล่าวถึง ซึ่งความรู้หรือความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของสิ่งหรือบุคคลนั้น ๆ อาจจะต้องครบถ้วนตรงกับความเป็นจริงหรือไม่ก็ได้ ความเข้าใจในลักษณะเช่นนี้ถือว่าเป็น “ภาพตัวแทน” (Representation) ของสิ่งหรือบุคคลนั้น ๆ กล่าวคือ ความเข้าใจนี้มีใช่ความจริงโดยสัมบูรณ์ (absolute truth) แต่เป็นเพียงตัวแทนจากมุมมองหนึ่งของผู้ผลิตตัวบทเลือกนำเสนอ (Hall, 1997: 16-26; ธีระ บุชบกแก้ว, 2562: 46-53) ทว่าในหลายครั้งภาพตัวแทนก็มักจะถูกผลิตซ้ำจนเสมือนเป็นความเข้าใจที่ตายตัว เช่น เมื่อบทเพลง “ทหารเกณฑ์คนจน” ซึ่งเนื้อร้องท่อนหนึ่งว่า “ครูเขาสั่งให้ทำจำต้องก้มหน้าทน เราเป็นเพียงทหารเกณฑ์คนจน” ได้รับการขับร้องเรื่อยมา ก็อาจทำให้คนทั่วไปเกิดความเข้าใจไปว่าทหารเกณฑ์มักเป็นผู้ที่มีฐานะยากจน เป็นต้น ซึ่งในทางภาษาศาสตร์มีแนวคิดที่มองว่าภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญต่อการประกอบสร้างความเข้าใจในลักษณะภาพตัวแทนให้แก่สิ่งหรือบุคคลต่าง ๆ มุมมองนี้สอดคล้องกับงานวิจัยทางภาษาศาสตร์ที่ศึกษาด้านการประกอบสร้างภาพตัวแทนในบทเพลง โดยผลการวิจัยต่างชี้ให้เห็นว่า ภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการประกอบสร้างภาพตัวแทน ดังนั้นหากวิเคราะห์ภาษาที่ใช้ถ่ายทอดเนื้อหาในบทเพลงก็สามารถเปิดเผยให้เห็นภาพตัวแทนที่ผู้ผลิตตัวบทหรือผู้ประพันธ์ประกอบสร้างขึ้น และยังสามารถตีแผ่ให้เห็นถึงปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับภาพตัวแทนดังกล่าวได้ด้วย (กมลลภา นาคแทน และ พชรินทร์ อนันต์ศิริวัฒน์, 2563; พิษญาวี ทองกลาง และจามจุรี นิคยันต์, 2563; พิษญาวี ทองกลาง และทินวัฒน์ สร้อยกุดเรือ, 2563; ระพีพัฒน์ หาญโสภา, เชษฐา จักรไชย, และ พยงค์ มุลวาปี, 2564; ญาลินี บุญมา และ อรทัย ชินอัครพงษ์, 2565; สิริพร รอดเกลี้ยง, 2565)

ภาพตัวแทนหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยซึ่งถูกประกอบสร้างผ่านบทเพลงที่ได้ยิน

ได้ฟังมาอย่างยาวนานคือภาพตัวแทนทหาร ซึ่งปรากฏทั้งในรูปแบบเพลงมาร์ชประจำหน่วย และเพลงสมัยนิยม เช่น เพลงสตริง เพลงลูกทุ่ง เพลงแรป ฯลฯ จากการสำรวจข้อมูลบทเพลง ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับทหารพบว่า เพลงมาร์ชประจำหน่วยจะปรากฏอยู่ในหน่วยงานของกองทัพ ส่วนเพลงสมัยนิยมแนวเพลงลูกทุ่งกับแนวเพลงเพื่อชีวิตมักจะพรรณนาเกี่ยวกับสภาพชีวิต ความเป็นอยู่และความรู้สึกของทหาร ทว่านับตั้งแต่ยุคสมัยเหตุการณ์การชุมนุมทางการเมือง ในประเทศไทย พ.ศ.2563 - 2564 พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในขณะนั้น ได้เกิดการใช้เพลงแรปเป็นสื่อเคลื่อนไหวทางการเมืองและใช้เป็นเครื่องมือต่อสู้ ทางความหมายต่อภาพตัวแทนทหาร ซึ่งบทเพลงได้รับกระแสความสนใจในวงกว้าง เช่น เพลง “ประเทศกูมี” โดย Rap Against Dictatorship เพลง “รัฐทหาร” โดย NCR เพลง “ท.ทหาร อุดทน” โดย Rapper Tery Feat. CHITSWIFT เป็นต้น โดยเพลงแรปมักจะมุ่งกล่าวถึงทหาร ในมิติทางการเมืองการปกครอง อาจกล่าวได้ว่าลักษณะมุมมองเนื้อหาเกี่ยวกับทหารที่ปรากฏ ในบทเพลงแต่ละแนวนั้นมีความหลากหลายแตกต่างกัน

บทเพลงที่น่าเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับทหารในแง่มุมที่แตกต่างกันแสดงให้เห็นว่า ภาพตัวแทนทหารที่ถูกประกอบสร้างขึ้นหรือถูกรับรู้ย่อมสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายของผู้ผลิต ตัวบท และมุมมองทัศนคติที่ผู้ฟังจะรับรู้เข้าใจเกี่ยวกับทหารผ่านบทเพลงนั้นย่อมแตกต่างกันไป ด้วย ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเปรียบเทียบภาพตัวแทนของทหารที่ปรากฏในบทเพลงมาร์ช ประจำหน่วยกับบทเพลงสมัยนิยม โดยใช้มุมมองแนวคิดเรื่องภาพตัวแทนของสจ๊วต ฮอลล์ (Hall, 1997) และประยุกต์แนวทางการวิเคราะห์ของธีระ บุชบกแก้ว (2562) ซึ่งใช้แนวคิด เรื่องชนิดกระบวนกร (Transitivity) ของฮัลลiday (Halliday and Matthiessen, 2004) และแนวคิดเรื่องผู้กระทำทางสังคม (Social actors) ของฟาน ลีอูเวน (Van Leeuwen, 2008) ผลการศึกษาจะเปิดเผยให้เห็นลักษณะภาพตัวแทนทหารที่ได้รับการสื่อสารสืบทอด ผ่านเพลงมาร์ชและเพลงสมัยนิยม และสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองทัศนคติ ตลอดจนแง่มุมทาง สังคมวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการประกอบสร้างภาพตัวแทนทหารในบทเพลงในสังคมไทย

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อเปรียบเทียบลักษณะภาพตัวแทนทหารในเพลงมาร์ชประจำหน่วยและเพลงสมัยนิยม

ขอบเขตของการศึกษา

แหล่งข้อมูลคือบทเพลงจำนวนทั้งหมด 107 เพลง แบ่งออกเป็นเพลงมาร์ชประจำหน่วยของกองทัพจำนวน 67 เพลง และเพลงสมัยนิยมจำนวน 40 เพลง ผู้วิจัยวิเคราะห์ลักษณะภาพตัวแทนทหารจากเนื้อร้อง โดยพิจารณาหน่วยภาษาที่บ่งความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำทางสังคม (Social Actors) กับชนิดกระบวนการ (Transitivity)

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

แนวคิดสำคัญที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลมี 4 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) แนวคิดภาพตัวแทน (Representation) แนวคิดชนิดกระบวนการ (Transitivity) และแนวคิดการแสดงผู้กระทำทางสังคม (Representing of Social Actors) ซึ่งสรุปรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) คือแนวคิดที่ว่าด้วยการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรม (Discourse) อำนาจ (Power) และอุดมการณ์ (Ideology) โดยมองว่าวาทกรรม คือ ข้อเขียนและคำพูดที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการประกอบสร้างความหมายให้แก่สิ่งต่างๆ ซึ่งผู้มีอำนาจสามารถใช้ถ่ายทอดอุดมการณ์เพื่อครอบงำคนในสังคม ทำให้คนในสังคมเชื่อและยอมรับอุดมการณ์ที่เอื้อผลประโยชน์ให้แก่ผู้มีอำนาจโดยปราศจากการตั้งคำถาม วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์จะมุ่งศึกษาภาษาเป็นหน่วยพื้นฐาน และวาทกรรมยังมีความสัมพันธ์กับสังคมในเชิงที่ส่งผลต่อกันและกัน การวิเคราะห์วาทกรรมจึงช่วยแสดงให้เห็นความคิดความเชื่อที่แฝงเร้นอยู่ในสังคมด้วย (Fairclough, 2013:

9-34; ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556: 11; เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, 2566: 193-216)

2. แนวคิดภาพตัวแทน (Representation) ภาพตัวแทน คือ กระบวนการผลิตความหมายผ่านภาษาหรือสัญลักษณ์เพื่อนำเสนอภาพเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในความคิด สจ๊วต ฮอลล์ (Stuart Hall, 1997) ได้จำแนกมุมมองและแนวทางการศึกษาออกเป็น 3 แนวทาง คือ แนวทางการศึกษาแบบภาพสะท้อน (reflective approach) ซึ่งมองว่าโลกมีความจริงแล้ว ภาษาทำหน้าที่สะท้อนความจริงดังกล่าว แนวทางการศึกษาแบบเจตนาของผู้ส่งสาร (intentional approach) ซึ่งมองว่าผู้ใช้ภาษาเป็นผู้กำหนดความหมายต่าง ๆ ในโลก แต่มุมมองนี้มีข้อบกพร่อง เพราะผู้ใช้ภาษามีได้ใช้ภาษาโดยส่วนตัว แต่ใช้โดยสื่อสารกับสังคมส่วนรวม จึงต้องอิงตามข้อตกลงด้านการใช้ภาษาของสังคม ข้อบกพร่องนี้นำไปสู่แนวทางการศึกษาแบบการประกอบสร้างความหมาย (constructionist approach) อันเป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ โดยมองว่าโลกแห่งวัตถุที่มีบุคคลและสิ่งต่าง ๆ อยู่จริงนั้น ไม่ได้สื่อความหมายด้วยตัวเอง แต่ผู้ใช้ภาษาหรือผู้กระทำทางสังคมใช้ระบบภาษาหรือระบบอื่น ๆ ในการนำเสนอความคิด ความหมายเป็นสิ่งที่เกิดจากการประกอบสร้างด้วยระบบโนทัศน์ทางวัฒนธรรม ภาษา และระบบการประกอบสร้างภาพตัวแทนอื่น ๆ เพื่อสร้างโลกแห่งความหมาย และสื่อสารโลกแห่งความหมายนั้นไปยังผู้อื่น ทั้งนี้ ภาพตัวแทนมีความหมายเลื่อนไหล และมีความสัมพันธ์กับวาทกรรม (Discourse) และอำนาจ (Power) กล่าวคือ ภาพตัวแทนที่ปรากฏในวาทกรรมมักจะผ่านการ “เลือกสรร” โดยผู้ผลิตตัวบท เพื่อชี้นำผู้รับสารให้เกิดการรับรู้เข้าใจไปในทิศทางที่จะเอื้อผลประโยชน์และส่งเสริมอำนาจแก่ผู้ผลิตตัวบท (Hall, 1997: 16-26; Fairclough, 2013: 9-34; ศิริพร ภักดีผาสุข, 2561: 100-101; ธีระบุษบกแก้ว, 2562: 46-53)

3. แนวคิดชนิดกระบวนการ (Transitivity) ไมเคิล ฮัลลiday (Halliday, 1994) ได้เสนอทฤษฎีไวยากรณ์ระบบหน้าที่ (Systemic Functional Grammar Theory) ซึ่งมองว่าภาษามีตัวเลือกในการใช้ ผู้ใช้ภาษาจะเลือกใช้ตัวเลือกที่ทำให้การสื่อสารเกิดประสิทธิผล และ

ภาษามีหน้าที่ทางสังคมหรือมีอภินิติหน้าที่ (metafunction) 3 ด้าน คือ ด้านการถ่ายทอดความคิด (ideational function) ด้านปฏิสัมพันธ์ (interpersonal metafunction) และด้านตัวบท (textual function) ระบบชนิดกระบวนการนับเป็นหน้าที่ย่อยอย่างหนึ่งในหน้าที่ด้านการถ่ายทอดความคิด ชนิดกระบวนการมีบทบาทสำคัญในการนำเสนอประสบการณ์ของมนุษย์ในโลกแห่งความจริง โดยการเชื่อมโยงโลกแห่งความจริงเข้าสู่กลุ่มต่าง ๆ ของชนิดกระบวนการ (process types) ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 6 ชนิด ได้แก่ กระบวนการกลุ่มการกระทำ (material processes) กระบวนการกลุ่มความคิดความรู้สึก (mental processes) กระบวนการกลุ่มพฤติกรรม (behavioral processes) กระบวนการกลุ่มการพูด (verbal processes) กระบวนการกลุ่มสภาพความสัมพันธ์ (relational processes) และกระบวนการกลุ่มการมีอยู่ (existential processes) (วิชชกานต์ เมธาวิริยะกุล, เพ็ญภา คล้ายสิงโต, ศิระวัสน์ กาวิละนันท์, 2563; Halliday and Matthiessen, 2004: 168-305; Beji, 2016: 328-329; Perez, 2007: 68)

ชนิดกระบวนการเหล่านี้จะแสดงให้เห็นว่าบุคคลใดถูกกล่าวถึงอย่างไรและทำอะไร การวิเคราะห์ชนิดกระบวนการจะต้องพิจารณาองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน ส่วนแรกคือ กระบวนการ (processes) ซึ่งวิเคราะห์จากการใช้คำกริยากลุ่มต่าง ๆ ส่วนที่สองคือผู้ร่วมเหตุการณ์ (participants) ซึ่งวิเคราะห์จากผู้กระทำ ผู้รับการกระทำ และผู้ร่วมเหตุการณ์ทั้งรูปธรรมและนามธรรม และส่วนที่สามคือสภาพแวดล้อม (circumstances) ซึ่งวิเคราะห์จากคำกริยาวิเศษณ์และคำบุพบทที่ให้ข้อมูลสภาพแวดล้อมเกี่ยวกับกระบวนการกล่าวถึง (Halliday and Matthiessen, 2004: 175-178; Anggraini and Fidiyanti, 2018: 28-31; ชีระ บุชบกแก้ว, 2562: 30)

4. แนวคิดการแสดงผู้กระทำทางสังคม (Representing of Social actors)

ฟาน ลีอูเวน (van Leeuwen, 2008) พัฒนาต่อยอดมาจากแนวคิดชนิดกระบวนการของ ฮัลลiday เขาเสนอว่า นอกจากการพิจารณาความหมายจากรูปภาษาในประโยคแล้ว ควร

พิจารณาความหมายเชิงสังคม (socio-semantic) ด้วย ว่าผู้กระทำทางสังคมถูกกล่าวถึงในลักษณะใด โดยเขาจำแนกลักษณะที่ผู้กระทำทางสังคมถูกนำเสนอออกเป็น 10 ลักษณะ ได้แก่ 1) การไม่ปรากฏ (exclusion) 2) การจัดสรรบทบาท (role allocation) 3) การอ้างถึงแบบทั่วไปและการอ้างถึงแบบเจาะจง (genericization and specification) 4) การอ้างถึงแบบรวมกลุ่ม (assimilation) 5) การอ้างถึงแบบกลุ่มเดียวกันและการอ้างถึงแบบคนละกลุ่ม (association and dissociation) 6) การอ้างถึงแบบไม่ระบุแน่ชัดและการอ้างถึงแบบแบ่งแยก (indetermination and differentiation) 7) การอ้างถึงแบบระบุชื่อและการอ้างถึงแบบระบุหมวดหมู่ (nomination and categorization) 8) การอ้างถึงแบบระบุหน้าที่และการอ้างถึงแบบระบุตัวตน (functionalization and identification) 9) การอ้างถึงแบบระบุตัวบุคคลและการอ้างถึงแบบไม่ระบุตัวบุคคล (personalization and impersonalization) และ 10) การอ้างถึงแบบระบุถึงมากเกินไป (overdetermination) การวิเคราะห์การแสดงผู้กระทำทางสังคมเหล่านี้จะช่วยให้เห็นว่า ผู้ผลิตตัวบทเลือกนำเสนอภาพของผู้กระทำทางสังคมเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ในลักษณะใด (ธีระ บุชบกแก้ว, 2562: 46-53; van Leeuwen, 2008: 23-54; Kheirabadi and Moghaddam, 2012: 2184-2185; Rahimpour, Sotoudehnama, and Sasani, 2018)

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) กระบวนการศึกษาแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นศึกษาทบทวนกรอบแนวคิด ขั้นรวบรวมข้อมูลขั้นวิเคราะห์ข้อมูล และขั้นนำเสนอผลการศึกษา รายละเอียดดังนี้

1. **ขั้นศึกษาทบทวนกรอบแนวคิด** คือ การศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีที่นำมาประยุกต์เป็นกรอบแนวทางในการวิเคราะห์ ได้แก่ แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) แนวคิดภาพตัวแทน (Representation) แนวคิดชนิด

กระบวนการ (Transitivity) และแนวคิดการแสดงผู้กระทำทางสังคม (Representation of Social Actors) และทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ขั้นรวบรวมข้อมูล คือ การสืบค้น รวบรวม และคัดเลือกกลุ่มข้อมูลบทเพลง ตัวอย่างเพื่อนำมาวิเคราะห์ โดยขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลเพลงมาร์ชประจำหน่วยและเพลงสมัยนิยมมีความแตกต่างกัน

2.1 ขั้นตอนการรวบรวมกลุ่มข้อมูลตัวอย่างเพลงมาร์ชประจำหน่วย มีกระบวนการดังนี้

2.1.1 สืบค้นข้อมูลหน่วยงานกองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ จากแผนผังโครงสร้างการจัดหน่วย จากเว็บไซต์ของกองทัพทั้งสามหน่วยงาน สืบค้นเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2566 พบหน่วยของกองทัพบกจำนวน 38 หน่วย หน่วยของกองทัพเรือ 88 หน่วย หน่วยของกองทัพอากาศ 46 หน่วย สำหรับหน่วยที่ปรากฏซ้ำในโครงสร้างการจัดหน่วย เช่น กองพลทหารช่าง ปรากฏทั้งส่วนพัฒนาประเทศและส่วนสนับสนุนการรบ ผู้วิจัยจะนับเป็นหน่วยเดียว

2.1.2 สืบค้นเพลงมาร์ชประจำหน่วย โดยสืบค้นจากเว็บไซต์ของกองทัพ จากเว็บไซต์ของหน่วย จากเว็บไซต์กูเกิล (Google) และจากเว็บไซต์ยูทูบ (YouTube)

2.1.3 คัดเลือกข้อมูลเพลงมาร์ชประจำหน่วย หน่วยใดไม่ปรากฏข้อมูลเพลงมาร์ชประจำหน่วยในแหล่งสืบค้นทั้ง 4 แหล่งข้างต้น จะไม่ศึกษาหน่วยดังกล่าว และหากสืบค้นแล้วพบข้อมูลบทเพลงซึ่งมีเนื้อร้องแตกต่างกันมากกว่า 1 เพลง เช่นเพลงมาร์ชกองบิน 1 ฉบับที่ปรากฏในเว็บไซต์กองดุริยางค์ทหารอากาศในเว็บไซต์ยูทูบซึ่งมีเนื้อร้องแตกต่างกัน กรณีเช่นนี้ผู้วิจัยจะศึกษาทั้ง 2 บทเพลง

2.1.4 จำแนกเป็นเพลงจากหน่วยของกองทัพบก 18 เพลง เพลงจากหน่วยของกองทัพเรือ 18 เพลง เพลงจากหน่วยของกองทัพอากาศ 31 เพลง รวมทั้งสิ้น 67 เพลง

2.1.5 สืบค้นเนื้อร้องของเพลงมาร์ชประจำหน่วยทั้ง 67 เพลง กรณีที่ไม่พบเนื้อร้องจากแหล่งสืบค้นทั้ง 4 แหล่งข้างต้น ผู้วิจัยจะฟังเพลงและถอดเนื้อร้องด้วยตนเอง

2.2 ขั้นตอนการรวบรวมกลุ่มข้อมูลตัวอย่างเพลงสมัยนิยม มีกระบวนการดังนี้

2.2.1 สืบค้นเพลงสมัยนิยมจากเว็บไซต์ยูทูบ (YouTube) ในวันที่ 9 ตุลาคม 2566 ด้วยคำสืบค้นว่า “เพลง ทหาร” “เพลง พลทหาร” “เพลง นักรบ” “เพลง ผู้พิทักษ์” “เพลง ผู้พิทักษ์แผ่นดิน” “เพลง นายสิบ” “เพลง นายร้อย” และ “เพลง จำ”

2.2.2 สืบค้นข้อมูลวิดีโอที่แสดงผลจากการสืบค้นด้วยคำสืบค้นข้างต้น รวบรวมวิดีโอเพลงสมัยนิยมที่มีชื่อบทเพลงหรือภาพตัวอย่างเกี่ยวกับทหาร และมียอดผู้เข้าชมมากกว่า 1 ล้านครั้ง ซึ่งอาจเป็นวิดีโอเพลงอย่างเป็นทางการ (official) วิดีโอจากรายการประกวดร้องเพลง หรือวิดีโอที่ผู้จัดทำเป็นวิดีโอเพลงขึ้นเอง โดยไม่จำกัดแนวเพลง ผลการสืบค้นเป็นไปตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตารางแสดงผลการสืบค้นข้อมูลวิดีโอเพลงสมัยนิยมด้วยคำสืบค้นที่กำหนด เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2566

คำสืบค้น	จำนวนวิดีโอเพลงสมัยนิยม
เพลง ทหาร	71
เพลง พลทหาร	25
เพลง นักรบ	17
เพลง นายร้อย	7
เพลง ผู้พิทักษ์	3
เพลง จำ	3
เพลง ผู้พิทักษ์แผ่นดิน	1
เพลง นายสิบ	1

2.2.3 นำข้อมูลวิดีโอเพลงมาคัดเลือก โดยตัดข้อมูลวิดีโอเพลงที่เนื้อร้องไม่เกี่ยวกับทหาร และวิดีโอเพลงที่ปรากฏบทเพลงซ้ำกัน ซึ่งรวมไปถึงฉบับดัดแปลง (remix) และฉบับนำมาขับร้องใหม่ (cover)

2.2.4 จากกระบวนการคัดเลือกข้อมูลข้างต้น สามารถรวบรวมกลุ่มข้อมูลตัวอย่างของเพลงสมัยนิยมได้ทั้งหมด 40 บทเพลง

2.2.5 สืบค้นเนื้อร้องของแต่ละบทเพลง หากไม่พบข้อมูลเนื้อร้อง ผู้วิจัยจะฟังเพลงและถอดเนื้อร้องด้วยตนเอง

3. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์เนื้อร้องตามแนวคิดชนิดกระบวนการ (Transitivity) และแนวคิดผู้กระทำทางสังคม (Social actors) โดยพิจารณาหน่วยภาษาที่บ่งบอกกระบวนการหรือคำกริยา และพิจารณาหน่วยภาษาที่บ่งบอกผู้กระทำทางสังคมหรือคำอ้างอิงผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ จากนั้นจึงนำหน่วยภาษามาจัดกลุ่มความหมาย แล้ววิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างชนิดกระบวนการกับผู้กระทำทางสังคมเพื่อแสดงให้เห็นลักษณะภาพตัวแทนทหารที่ถูกประกอบสร้างหน่วยภาษาดังกล่าว

4. ชั้นนำเสนอผลการศึกษา แสดงผลการวิเคราะห์โดยการพรรณนาวิเคราะห์พร้อมแสดงตัวอย่างประกอบการวิเคราะห์ เมื่อนำเสนอผลการวิเคราะห์แล้วจึงสรุปและอภิปรายผลการศึกษา

ผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์ภาพตัวแทนทหาร ซึ่งในที่นี้หมายถึงความคิด มุมมอง และทัศนคติเกี่ยวกับทหารที่ปรากฏผ่านการเลือกใช้ชนิดกระบวนการ และการแสดงผู้กระทำทางสังคมในเนื้อร้องของเพลงมาร์ชประจำหน่วยและเพลงสมัยนิยม สามารถจำแนกผลการวิเคราะห์ตามลักษณะการปรากฏออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ภาพตัวแทนทหารที่ปรากฏร่วมกันในเพลง

มาร์ชประจำหน่วยและเพลงสมัณนิยม ภาพตัวแทนทหารที่ปรากฏเฉพาะเพลงมาร์ชประจำหน่วย และภาพตัวแทนทหารที่ปรากฏเฉพาะเพลงสมัณนิยม

1. ภาพตัวแทนทหารที่ปรากฏร่วมกันในเพลงมาร์ชประจำหน่วยและเพลงสมัณนิยม พบภาพตัวแทน 3 ลักษณะ ได้แก่ ผู้ปกป้องประเทศชาติและประชาชน ผู้มีความเข้มแข็ง และผู้เทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และศักดิ์ศรี

1.1 ปกป้องประเทศชาติและประชาชน บทเพลงนำเสนอภาพบทบาทของทหารในฐานะผู้พิทักษ์เอกราชของชาติไทยและประชาชนชาวไทยจากข้าศึกศัตรู ภาพตัวแทนด้านนี้สื่อผ่านชนิดกระบวนการกลุ่มการกระทำ เช่น *คุ้มครอง คุ้มภัย ทำลายต่อต้าน ปกป้อง ปราบ ประหาร ป้องกัน พิชัย* ฯลฯ ซึ่งมักปรากฏในการแสดงผู้กระทำทางสังคมที่ทหารเป็นผู้กระทำ ศัตรูเป็นเป้าหมาย ประเทศชาติและประชาชนเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ นอกจากนี้พบการใช้ชนิดกระบวนการกลุ่มสื่อความคิดความรู้สึก โดยใช้คำกริยาแสดงความต้องการ คือคำว่า “*ไม่ยอม*” เพื่อสื่อเจตนาป้องกัน เช่น *ไม่ยอมให้ย่ำยี ไม่ยอมให้แบ่งแยก ไม่ยอมให้ทำลาย ฯลฯ* ทั้งนี้อาจมีการแสดงเป้าหมายของการปกป้อง เช่น *ความสงบ ชาติ ชาติไทย ไทย แผ่นดิน เอกราช ฯลฯ* ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1

พร้อมปกป้องป้องกันประเทศ รักษาเขตความสงบความมั่นคงภายใน
(เพลงมาร์ชกองทัพภาคที่ 1, 2564)

ตัวอย่างที่ 2

แม้เหน็ดเหนื่อยแสนสาหัสจะยืนหยัดกัดฟันทน *ไม่ยอมให้สูญเสีย*ผู้บริสุทธิ์แม้หนึ่งคน
(เพลง ท.ทหารอดทน - Rapper Tery Feat.CHITSWIFT, 2559)

จากตัวอย่างที่ 1 และ 2 มีการใช้ชนิดกระบวนการกลุ่มการกระทำ คือคำว่า *ปกป้อง ป้องกัน และ รักษา* โดยมีเป้าหมายการปกป้องคือ *ประเทศ และ เขตความสงบมั่นคงภายใน* และมีการใช้ชนิดกระบวนการกลุ่มสื่อความคิดความรู้สึก คือคำว่า *ไม่ยอมให้สูญเสีย* โดยมี

เป้าหมายการปกป้องคือ ผู้บริสุทธิ์ ซึ่งหมายถึงประชาชน กลวิธีทางภาษาเหล่านี้สื่อให้เห็นภาพของทหารที่ได้รับการจัดสรรบทบาทให้เป็นผู้ปกป้องประเทศชาติและประชาชนจากข้าศึกศัตรู

1.2 ผู้มีความเข้มแข็ง เป็นการนำเสนอภาพของทหารในฐานะผู้ที่มีความเข้มแข็งทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีความสามารถในการรบ การต่อสู้ การใช้กำลัง มีวินัย กล้าหาญ เด็ดเดี่ยว มุ่งมั่น อุดหนุนอดกลั้น เสียสละ ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก ภาพตัวแทนด้านนี้มักสื่อผ่านชนิดกระบวนการกลุ่มความคิดความรู้สึก โดยใช้คำกริยาเกี่ยวกับอารมณ์ เช่น *กล้า ผยอง ไม่กลัว ไม่ขาด ไม่ถอย ไม่ท้อ ไม่หวั่น ฯลฯ* และกลุ่มแสดงความต้องการ เช่น *ขอ ตั้งใจ มุ่ง ไม่ยอม ฯลฯ* ซึ่งส่วนใหญ่ปรากฏในการแสดงผู้กระทำทางสังคมที่ทหารเป็นเป้าหมาย เมื่อศัตรูเป็นผู้กระทำ นอกจากนี้พบการใช้ชนิดกระบวนการกลุ่มการกระทำเพื่อสื่อการกระทำของชายชาตินักรบ เช่น *ฆ่า บุก ฟัน ฟาดฟัน ยิง สู้ ฯลฯ* ซึ่งทหารมีบทบาทเป็นผู้กระทำเมื่อปรากฏศัตรูเป็นเป้าหมาย และใช้ชนิดกระบวนการกลุ่มพฤติกรรม เช่น *ฝึก ฝึกฝน พลี มีวินัย อดทน สละชีพ สละเลือด อุดหนุน ฯลฯ*

นอกจากนี้ยังสื่อผ่านการแสดงผู้กระทำทางสังคมโดยมีการเรียกแทนตนเองด้วยคำอ้างถึงที่สื่อความหมายเกี่ยวกับความเป็นชาย ความเป็นนักรบ หรือความแข็งแกร่งยิ่งใหญ่ทั้งโดยนัยตรงและโดยนัยแฝง เช่น *ชายชาญ ชายชาติรี ชายชาติทหารกล้า ทหารชาญชัย นักรบไทย พญาอินทรี ราชสีห์ ฯลฯ*

ตัวอย่างที่ 3

ให้เราแบกรับความเหนื่อยล้าและความลำบาก ให้ภัยอันตรายมากมาย ก็ไม่หวั่นเกรง
(เพลง ทหารของแผ่นดิน - จักรพันธ์ เอี่ยมพูน, 2555)

ตัวอย่างที่ 4

กำลังพลทุกคนสมเป็นเชื้อชาติชายชาญ พร้อมพลีวิญญาณชีวิตเพื่อพิฆาตไพร่
(เพลงกรมอากาศโยธิน, 2558)

จากตัวอย่างที่ 3 และ 4 พบชนิดกระบวนการกลุ่มความคิดความรู้สึก คือ คำว่า *ไม่หวั่นเกรง ให้ และ พร้อม* ชนิดกระบวนการกลุ่มพฤติกรรม คือคำว่า *แบกรับ และ พลวิญญูณชีวิตม* และชนิดกระบวนการกลุ่มการกระทำ คือคำว่า *พิฆาต* โดยมีเป้าหมายคือ *ไพรี* นอกจากนี้พบการใช้การแสดงผู้กระทำทางสังคมด้วยคำที่สื่อความหมายถึงความเข้มแข็ง คือคำว่า *ชายชาญ* กลวิธีทางภาษาเหล่านี้สื่อให้เห็นภาพของทหารที่มีความแข็งแกร่งเข้มแข็ง สมเป็นชาย

1.3 ผู้เทิดทูนศักดิ์ศรี ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และศักดิ์ศรี เป็นการนำเสนอภาพของทหารในฐานะผู้ที่มีความรักความหวงแหนต่อแผ่นดินไทย เคารพบูชา พระพุทธศาสนา ซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ไทย และยึดมั่นในศักดิ์ศรีของอาชีพ ทหาร ภาพตัวแทนด้านนี้มักสื่อผ่านโครงสร้างการแสดงผู้กระทำทางสังคมที่มีทหารเป็นผู้กระทำ และมีชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ หรือศักดิ์ศรีเป็นผู้รับผลประโยชน์ โดยส่วนใหญ่จะปรากฏคู่กับชนิดกระบวนการกลุ่มความคิดความรู้สึก โดยใช้คำกริยาเกี่ยวกับอารมณ์ เช่น *จงรักภักดี เทิดทูน บูชา รัก เลื่อมใส ภักดี ภาคภูมิใจ ภูมิใจ ฯลฯ* และใช้คำกริยาแสดงความต้องการ เช่น *ตั้งมั่น ตั้งสัตย์ ปฏิญาณ ศรัทธา สาบาน ฯลฯ* ประกอบการกล่าวถึงการกระทำหรือพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการเชิดชูรักษาสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่าบทเพลงนำเสนอภาพของทหารในลักษณะที่ให้คุณค่าต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และศักดิ์ศรี มากกว่าชีวิตของตนเอง โดยมีการใช้ชนิดกระบวนการกลุ่มการมีอยู่ เช่น *คง คู่ คงอยู่ ดำรง ไม่สั่น ไม่สั่นไหว สติ อยู่ ฯลฯ* เพื่อแสดงถึงเจตนารมณ์ในการธำรงรักษาไว้ซึ่งสถาบัน

ตัวอย่างที่ 5

เรารัก ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ จะยืนหยัดให้ดำรงคงไว้ ดุจประทีป ส่องแสงนำไทย

น้อมจิตรวมใจเราเทิดไท้ด้วยใจภักดี

(เพลงมาร์ชฐานทัพเรือสงขลา ทัพเรือภาคที่ 2, 2563)

ตัวอย่างที่ 6

ขอเทิดทูนศักดิ์ศรียิ่งสิ่งใด แม้แต่ลมหายใจก็ยอมพลี
(เพลง คนดีไม่มีวันตาย - ชีโร่ ไชยเดช, 2555)

จากตัวอย่างที่ 5 และ 6 มีการใช้ชนิดกระบวนการกลุ่มความคิดความรู้สึก คือคำว่า *รัก เทิดไท้ ภักดี* โดยมีเป้าหมายคือ *ชาติ ศาสน์ กษัตริย์* และคำว่า *เทิดทูน* โดยมีเป้าหมายคือ *ศักดิ์ศรี* และมีการใช้ชนิดกระบวนการกลุ่มการมีอยู่ คือคำว่า *ดำรงคงไว้* ชนิดกระบวนการเหล่านี้สื่อให้เห็นภาพของทหารที่มีความรักความเทิดทูนต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ และความทะนงในศักดิ์ศรี และเมื่อปรากฏรวมกับการแสดงผู้กระทำทางสังคมด้วยคำอ้างถึงแบบรวมกลุ่ม คือคำว่า *เรา* จึงช่วยสื่อให้เห็นภาพของทหารที่มีค่านิยมร่วมเรื่องการเทิดทูนศักดิ์ศรี ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

2. ภาพตัวแทนทหารที่ปรากฏเฉพาะเพลงมาร์ชประจำหน่วย พบด้วยกัน 2 ลักษณะ คือ ผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความชำนาญ และผู้รักองค์กรและพวกพ้อง

2.1 ผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความชำนาญ เป็นการนำเสนอภาพของทหารในฐานะผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน โดยในเพลงมาร์ชประจำหน่วยจะกล่าวถึงรายละเอียดเนื้องานในแต่ละหน่วย และนำเสนอให้เห็นว่าทหารประจำหน่วยสามารถปฏิบัติภารกิจหน้าที่ของหน่วยให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสามารถเฉพาะทางของตน ภาพตัวแทนด้านนี้จะสื่อผ่านโครงสร้างการแสดงผู้กระทำทางสังคมแบบการอ้างถึงแบบอิงกลุ่ม (collectivization) โดยการระบุกลุ่มผ่านหน่วยหรือสัญลักษณ์ประจำหน่วย เช่น *กรมขนส่ง กองทัพอากาศ กองเรือทุ่นระเบิด ขาวกรมแพทย์ทหารอากาศ ทหารปืนใหญ่ นาวิ สีเทา ฯลฯ* ปรากฏคู่กับชนิดกระบวนการกลุ่มการกระทำซึ่งสื่อความหมายเกี่ยวกับรายละเอียดของลักษณะงาน เช่น *ขนส่ง ซ่อม ซ่อมบำรุง ติดต่อ ถ่ายภาพ บริการ ประสานงาน ฝึกสอน ส่งข่าว ส่งออก สร้าง สื่อสาร ฯลฯ* และมักมีส่วนขยายเพื่อแสดงให้เห็นถึงสภาพการทำงานและผลสำเร็จของงาน เช่น *ได้ทุกสถาน ได้นั่นนอน โดยทันที เต็มที่ รวดเร็ว ว่องไว สำเร็จ ฯลฯ*

ตัวอย่างที่ 7

พร้อมเสมอบริการคลังสื่อสาร งานช่างสร้างซ่อมได้ทันเหตุการณ์
(เพลงมาร์ชกรมเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารทหารอากาศ, 2558)

ตัวอย่างที่ 8

เหล่าเชื้อชาญณรงค์เราทหารขนส่งกองทัพไทย ช่วยกองทัพไทย งานขนส่งเราวิ่งไว
เส้นโลหิตของกองทัพไทย ได้แน่นนอนรู้พลยุทธโธปกรณ์ ส่งให้ได้ทุกตอน ไม่ว่าป่าดงลุ่มดอน
จะเคลื่อนจะจร รับใช้บริการ
(เพลงมาร์ชทหารขนส่ง, ม.ป.ป.)

จากตัวอย่างที่ 7 และ 8 พบการประกอบสร้างภาพตัวแทนทหารในฐานะผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความชำนาญโดยการใช้ชนิดกระบวนการกลุ่มการกระทำเพื่ออธิบายให้เห็นสภาพการทำงาน คือคำว่า บริการคลังสื่อสาร งานช่างสร้างซ่อม งานขนส่ง รู้พลยุทธโธปกรณ์ ส่งให้ จะเคลื่อนจะจร และ รับใช้บริการ และมีการใช้คำวิเศษณ์เป็นส่วนขยายเพื่อเสริมให้เห็นถึงความชำนาญในการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ คือคำว่า ได้ทันเหตุการณ์ วิ่งไว ได้แน่นนอน และ ได้ทุกตอน ในตัวอย่างที่ 8 ยังพบการอ้างถึงแบบรวมกลุ่ม คือคำว่า เรา และการอ้างถึงแบบระบุหน้าที่ คือคำว่า ทหารขนส่งกองทัพไทย เพื่อสื่อให้เห็นว่าทหารทั้งหมดในหน่วยงานเป็นผู้มีความชำนาญตามหน้าที่ นอกจากนี้ยังมีการอ้างถึงแบบระบุหน้าที่ที่เป็นการอุปลักษณ์ คือคำว่า เส้นโลหิตของกองทัพไทย ซึ่งช่วยเสริมความหมายเชิงประเมินค่า (appraisement) ในทางที่ดีผ่านการเน้นย้ำบทบาทและความสำคัญของทหารขนส่ง

2.2 ผู้รักพวกพ้องและองค์กร เป็นการนำเสนอภาพของทหารในฐานะผู้

ที่มีความรู้รักสามัคคีต่อพวกพ้องและองค์กร ภาพตัวแทนด้านนี้สื่อผ่านโครงสร้างการแสดงผู้กระทำทางสังคมด้วยการอ้างถึงแบบรวมกลุ่ม (assimilation) ผ่านการใช้คำอ้างถึงที่แสดงความเป็นพวกพ้องหรือการเป็นส่วนหนึ่งในกลุ่มและองค์กรร่วมกัน เช่น ทหาร นาวีไทย พวกเรา พี่น้อง ราชนาวี เรา เราทุกคน เลือดนาวิ เหล่า ฯลฯ คู่กับการใช้ชนิดกระบวนการ

กลุ่มความคิดความรู้สึก โดยใช้คำกริยาเกี่ยวกับอารมณ์ที่บ่งบอกความรักพวกพ้องและองค์กร เช่น *ภูมิใจ ภาคภูมิใจ รัก ฯลฯ* และชนิดกระบวนการกลุ่มพฤติกรรม โดยใช้คำกริยาที่สื่อความหมายถึงความรู้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เช่น *กลมเกลียว รวมใจ ร่วมใจ สม่ครสมาน สม่ครมัน สามัคคี ฯลฯ*

ตัวอย่างที่ 9

สมญานามกองบินเรายังใหญ่ สัญลักษณ์งามเด่น เมื่อได้เห็นภูมิใจ

(เพลงมาร์ชกองบิน 5, 2561)

ตัวอย่างที่ 10

เราทุกคนนับจากผู้ใหญ่ไปจนพล รวมใจร่วมใจกันทุกคน ตลอดกองทัพเป็นใจเดียว

สามัคคีรักดีจิตใจกลมเกลียว

(เพลงมาร์ชกองบิน 21, 2556)

จากตัวอย่างที่ 9 และ 10 พบการใช้ชนิดกระบวนการกลุ่มความคิดความรู้สึก คือคำว่า *ภูมิใจ* และชนิดกระบวนการกลุ่มพฤติกรรม คือคำว่า *รวมใจร่วมใจ เป็นใจเดียว สามัคคี* และ *กลมเกลียว* นอกจากนี้ยังพบการแสดงผู้กระทำทางสังคมด้วยการอ้างถึงแบบรวมกลุ่ม คือคำว่า *กองบินเรา เราทุกคน ทุกคน* และ *ตลอดกองทัพ* กลวิธีทางภาษาดังกล่าวสื่อให้เห็นภาพของทหารในด้านที่มีความรักความผูกพันต่อพวกพ้องและองค์กร

3. ภาพตัวแทนของทหารที่ปรากฏเฉพาะเพลงสมัยนิยม พบภาพตัวแทน 3 ลักษณะ คือ ผู้พลัดพรากจากครอบครัวและคนรัก ผู้มีสถานะด้อยต่ำ และผู้ประพฤตินิชอบในอำนาจหน้าที่

3.1 ผู้พลัดพรากจากครอบครัวและคนรัก เป็นการนำเสนอภาพของทหารที่ต้องจากลาครอบครัวและคนรักด้วยความเป็นทุกข์ในยามที่ต้องมาเป็นทหารหลังจับได้ใบแดงในการเกณฑ์ทหาร และในยามที่ต้องไปปฏิบัติหน้าที่ในสถานที่แห่งอื่น ภาพตัวแทนด้านนี้มักสื่อผ่านโครงสร้างการแสดงผู้กระทำทางสังคมแบบระบุความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

(relational identification) โดยระบุตัวผู้เล่าในฐานะสมาชิกในครอบครัวหรือคนรัก เช่น *พี่เรา ลูก ลูกชายแม่ ฯลฯ* และระบุเครือญาติหรือคนรัก เช่น *เจ้า น้อง พ่อ แม่ ฯลฯ* ควบคู่กับการใช้ชนิดกระบวนการกลุ่มการกระทำซึ่งสื่อความหมายเกี่ยวกับการพลัดพรากจากลา เช่น *จาก จากจร บอกลา โบกมือ ลา ฯลฯ* และการห้วงหาและเฝ้ารอวันได้กลับมาพบกัน เช่น *คอย คิดถึง เฝ้ารอ รอ รอเจอ ห่วง ห่วงหา ฯลฯ* นอกจากนี้ยังมีการใช้ชนิดกระบวนการกลุ่มความคิดความรู้สึก โดยใช้คำกริยาเกี่ยวกับอารมณ์ เพื่อถ่ายทอดความรู้สึกทุกขใจที่ต้องพลัดพรากจากครอบครัวและคนรัก เช่น *ใจหาย ทรมาณ เหงา หวันไหว ฯลฯ* ผู้กระทำการชนิดกระบวนการเหล่านี้อาจเป็นตัวผู้เล่าเองหรืออาจเป็นเครือญาติหรือคนรัก

ตัวอย่างที่ 11

*ห่วงพ่อห่วงแม่ที่แก่เฒ่า ท่านคงเหงาคิดถึงพี่
ขาดคนช่วยทำนา มองหาใครไม่มี เป็นเพราะหน้าที่ พี่จำจากบงอร
(เพลงทหารเกณฑ์ผลัดสอง - ไมค์ ภิรมย์พร, 2559)*

ตัวอย่างที่ 12

*ทบ. 2 จับขึ้นมาใบแดงเต็ม ๆ ปานเข็มเข้ามาแทงใจอ้าย อ้ายฮู้ว่าน้องใจหาย
(เพลงอ้ายรักษาการ เจ้ารักษาใจ - อี้ด ศุภกร, 2560)*

จากตัวอย่างที่ 11 และ 12 มีการใช้ชนิดกระบวนการกลุ่มความคิดความรู้สึก คือคำว่า *ห่วง เหงา* และ *ใจหาย* เพื่อสื่อถึงความรู้สึกห่วงหาอาวรณ์ระหว่างทหารกับครอบครัวและคนรัก และมีการใช้ชนิดกระบวนการกลุ่มการกระทำ คือคำว่า *จำจาก* รวมถึงคำว่า *แทงใจ* ซึ่งเป็นการสื่อความหมายเชิงอุปลักษณ์ เพื่อสื่อให้เห็นถึงความเจ็บปวดของทหารที่จำเป็นต้องห่างจากครอบครัวและคนรัก นอกจากนี้ยังมีการแสดงผู้กระทำทางสังคมแบบระบุความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล คือคำว่า *พ่อ แม่ พี่ บังอร อ้าย* และ *น้อง* เพื่อชี้ให้เห็นบุคคลที่ทหารห่วงหาอาวรณ์ซึ่งมีทั้งครอบครัวและคนรัก กลวิธีทางภาษาเหล่านี้ช่วยสื่อให้เห็นภาพของทหารว่าเป็นผู้ที่พลัดพรากจากครอบครัวและคนรักด้วยใจที่เป็นทุกข์

3.2 ผู้มีสถานะด้อยต่ำ เป็นการนำเสนอภาพของทหารที่มีสภาพหรือสถานภาพด้อยกว่า หรือมีฐานะความเป็นอยู่ที่ลำบากขัดสน ซึ่งอาจเป็นสถานะปัจจุบันขณะเป็นทหาร หรืออาจเป็นสถานะก่อนที่จะเข้ามาเป็นทหาร ภาพตัวแทนนี้มักปรากฏในโครงสร้างการแสดงผู้กระทำทางสังคมที่ผู้พูดกล่าวถึงตนเองด้วยคำอ้างถึงที่ระบุสถานะ ยศ หรืออาชีพของตน ซึ่งมีข้อสังเกตว่าผู้พูดจะมียศต่ำกว่ายศนายร้อย เช่น *คนจน ชาวนา ทหารเกณฑ์ พลทหาร ฯลฯ* และใช้ชนิดกระบวนการกรกลุ่มสภาพความสัมพันธ์ที่สื่อความหมายให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ที่ลำบาก เช่น *จน ด้อยต่ำ ตัวดำกร้าน ตัวดำสกปรก นอนกลางดินกินกลางทราย บ้าน ๆ ฯลฯ* บางครั้งปรากฏคำอ้างถึงผู้อื่นซึ่งมีสถานะสูงกว่า เช่น *เจ้านาย นายพล นายพัน ครูฝึก ฯลฯ* ซึ่งมักพบในข้อความที่ผู้พูดแสดงความเปรียบเทียบ ขอความเห็นใจ หรือรับคำสั่งให้ปฏิบัติสิ่งใดสิ่งหนึ่ง นอกจากนี้พบข้อสังเกตว่ามักปรากฏการใช้คำวิเศษณ์ *แค่* และ *เพียง* ร่วมกับชนิดกระบวนการกรกลุ่มการมีอยู่ *เป็น* และ *คือ*

ตัวอย่างที่ 13

เราเป็นเพียงทหารเกณฑ์คนจน ใช้ลูกนายพันใช้หลานนายพล

โอเราแค่พลทหาร เกียรติด้อยต่ำ หน้าดำก็เพราะทำงาน

(เพลงทหารเกณฑ์คนจน - เอกพจน์ วงศ์นำค, 2561)

ตัวอย่างที่ 14

ข้องใจคิดถึง พี่ไม้ซีก พี่ตัวดำสกปรก เพราะถูกแดดหมกสองเดือนหา

(เพลงท.ทหารอดทน - 2557)

จากตัวอย่างที่ 13 และ 14 พบชนิดกระบวนการกรกลุ่มสภาพความสัมพันธ์คือคำว่า *จน เกียรติด้อยต่ำ หน้าดำ* และ *สกปรก* ซึ่งเป็นคำระบุคุณสมบัติที่สื่อถึงความด้อยต่ำลำบากของการเป็นทหารเกณฑ์ และพบการแสดงผู้กระทำทางสังคมด้วยการอ้างถึงแบบแบ่งแยก (differentiation) โดยมีการแบ่งแยกกลุ่มทหารเกณฑ์ คือคำว่า *ทหารเกณฑ์* และ *พลทหาร* กับกลุ่มลูกนายทหารระดับสูง คือคำว่า *ลูกนายพัน* และ *หลานนายพล* ซึ่งชี้ให้เห็น

ว่าทหารเกณฑ์เป็นกลุ่มที่มีสถานะต้อยต่ำกว่าลูกนายทหารระดับสูง นอกจากนี้การใช้ชนิดกระบวนการกลุ่มการมีอยู่ คือคำว่า เป็น คู่กับคำวิเศษณ์ เพียง ยังช่วยสื่อเน้นย้ำว่าสถานะของทหารเกณฑ์ถือเป็นสถานะที่ต้อยต่ำ

3.3 ผู้ประพจน์มิชอบในอำนาจหน้าที่ เป็นการนำเสนอภาพของทหารที่บกพร่องในหน้าที่หรือใช้อำนาจในทางมิชอบ ซึ่งส่วนใหญ่ปรากฏในเพลงแร็ปที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่ทหารเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องทางการเมือง ภาพตัวแทนด้านนี้สื่อผ่านชนิดกระบวนการกลุ่มการกระทำ ด้วยการชี้ให้เห็นถึงการปฏิบัติหรือการใช้อำนาจอย่างไม่เหมาะสมทั้งโดยนัยตรงและโดยนัยเปรียบเทียบ เช่น โกง โกงกิน ช่มชู้ เขียน ดี ปล้นภาษี ปล้นสิทธิ์ ปล้นเสียง ไปเที่ยว ฟาด ไม่อยู่(เวร) ย่ำยี ยึดอำนาจ รังแก ฯลฯ ซึ่งมักปรากฏในโครงสร้างการแสดงผู้กระทำทางสังคมที่มีทหารเป็นผู้กระทำ และมีประชาชนเป็นเป้าหมายของการกระทำหรือเป็นผู้เสียผลประโยชน์ โดยผู้ขับร้องจะกล่าวถึงทหารผู้เข้ามามีบทบาททางการเมืองด้วยคำอ้างถึงที่สื่อลักษณะความเป็นผู้ร้าย เช่น โจร เผด็จการ ผู้ก่อการร้าย มัน รัฐบาลโจร ฯลฯ และกล่าวถึงประชาชนด้วยคำอ้างถึงที่สื่อลักษณะความเป็นผู้ถูกระทำและความด้อยอำนาจ เช่น ผู้บริสุทธิ์ ทาส มด ดิน หนู ฯลฯ นอกจากนี้มีการใช้ชนิดกระบวนการกลุ่มความคิดความรู้สึกและกลุ่มสภาพความสัมพันธ์ เช่น เดือดร้อน ท้อใจ ทุกข์ทน ล้มตาย สิ้นหวัง หดหู่ ฯลฯ เพื่อสื่อให้เห็นผลลัพธ์ของการใช้อำนาจโดยมิชอบที่เกิดขึ้นกับประชาชน

ตัวอย่างที่ 15

ในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ มีปวงประชาล้มตาย ทำไมผู้ก่อการร้ายถึงกลายเป็นพลทหารไทย

(เพลงทำไมไทยแลนด์ Why Thailand - ZABATUN Prod. by Raspo, 2564)

ตัวอย่างที่ 16

รัฐประหารไปสิบสามรอบ ถ้ามันดังจริงบ้านเมืองก็เจริญดีวะ

ยึดอำนาจแล้วแบ่งรายกันทุกคน ประชาชนคนจนต้องทุกข์ทน

(เพลงรัฐทหาร – NCR, 2563)

จากตัวอย่างที่ 15 และ 16 พบการใช้ชนิดกระบวนการกลุ่มการกระทำ คือคำว่า รัฐประหาร และ ยึดอำนาจ และการแสดงผู้กระทำทางสังคม โดยการจัดสรรบทบาทให้ พลทหารไทย เป็น ผู้ก่อการร้าย ซึ่งช่วยสื่อให้เห็นว่าการทำรัฐประหารของทหารนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรม และทหารที่ทำรัฐประหารก็เปรียบเสมือนผู้ก่อการร้าย นอกจากนี้ยังพบการใช้ชนิดกระบวนการกลุ่มพฤติกรรม คือคำว่า ล้มตาย และชนิดกระบวนการกลุ่มความคิดความรู้สึก คือคำว่า ทุกข์ทน โดยมีเป้าหมายคือ ปวงประชา และ ประชาชนคนจน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความทุกข์ยากของประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการทำรัฐประหาร กลวิธีทางภาษาเหล่านี้สื่อให้เห็นภาพของทหารในลักษณะที่เป็นผู้ประพฤตินิชอบในอำนาจหน้าที่และสร้างความเดือดร้อนให้ประชาชน

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบสรุปได้ว่า ภาพตัวแทนทหารที่ปรากฏในเพลงมาร์ชประจำหน่วยและเพลงสมณินิยมดังนี้

ตารางที่ 2 ตารางสรุปเปรียบเทียบภาพตัวแทนทหารที่ปรากฏในเพลงมาร์ชประจำหน่วยและเพลงสมณินิยม

เพลงมาร์ชประจำหน่วย	เพลงสมณินิยม
1. ผู้ปกป้องประเทศชาติและประชาชน	1. ผู้ปกป้องประเทศชาติและประชาชน
2. ผู้มีความเข้มแข็ง	2. ผู้มีความเข้มแข็ง
3. ผู้เทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และศักดิ์ศรี	3. ผู้เทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และศักดิ์ศรี
4. ผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความชำนาญ	4. ผู้พลัดพรากจากครอบครัวและคนรัก
5. ผู้รักองค์กรและพวกพ้อง	5. ผู้มีสถานะด้อยต่ำ
	6. ผู้ประพฤตินิชอบในอำนาจหน้าที่

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบตามตารางข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ภาพตัวแทนทหารที่ปรากฏร่วมกันนั้นเป็นภาพเชิงบวกซึ่งเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไป คือ การเป็นผู้ปกป้อง การเป็นผู้เข้มแข็ง การเป็นผู้เทิดทูนในศูนย์รวมจิตใจของคนไทยและศักดิ์ศรี เมื่อพิจารณาภาพตัวแทนที่ปรากฏในเพลงมาร์ชประจำหน่วยเพิ่มเติมจะพบการขบเน้นภาพเชิงบวกเพิ่มขึ้นโดยการนำเสนอภาพของทหารในฐานะผู้ที่ขับเคลื่อนหน่วยงานของกองทัพโดยการปฏิบัติภาระหน้าที่ประจำหน่วยด้วยจิตใจที่รักองค์กรและพวกพ้อง ซึ่งภาพตัวแทนเชิงบวกเหล่านี้สอดคล้องกันกับอุดมการณ์และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่กองทัพคาดหวัง เช่น แข็งแกร่ง กล้าหาญ เสียสละ อดทน จงรักภักดี มีความเชี่ยวชาญตามตำแหน่งหน้าที่ ฯลฯ (กิตติศักดิ์ มงคลชาติ, 2559: 101-103; โสสิตพงษ์ นิลเอก, 2566: 95-98) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาเพลงสหมัณีนัยกลับพบการขบเน้นภาพเชิงลบโดยนำเสนอภาพของทหารที่พลัดพรากจากครอบครัวและคนรัก มีสถานะต่ำต้อย และประพศิตในทางมิชอบ ซึ่งลักษณะเหล่านี้สะท้อนให้เห็นภาพของทหารในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างอำนาจ ทั้งในฐานะผู้ที่ถูกโครงสร้างอำนาจนั้นกดทับและผู้ใช้โครงสร้างอำนาจเพื่อแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ

อภิปรายผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์ชนิดกระบวนการพบข้อสังเกตว่าชนิดกระบวนการกลุ่มการกระทำ กลุ่มความคิดความรู้สึก กลุ่มพฤติกรรม กลุ่มสภาพความสัมพันธ์ และกลุ่มการมีอยู่จะปรากฏใช้เป็นจำนวนมาก แต่ชนิดกระบวนการกลุ่มการพูดจะพบเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าลักษณะพิเศษของตัวบทประเภทบทเพลงคือผู้ขับร้องจะมีบทบาทเป็นผู้พูดหรือผู้เล่าเรื่องในมุมมองบุคคลที่หนึ่งอยู่แล้ว และเนื้อหาโดยส่วนใหญ่มักเป็นประสบการณ์หรือความรู้สึกส่วนตัว จึงไม่จำเป็นต้องใช้ชนิดกระบวนการกลุ่มการพูดให้มีความซ้ำซ้อน แตกต่างจากตัวบทประเภทที่ผู้เล่าเรื่องอยู่ในมุมมองบุคคลที่สามซึ่งต้องใช้ชนิดกระบวนการกลุ่มการพูดในการถ่ายทอดข้อความที่ได้รับฟังมาจากผู้พูดไปยังผู้รับสารอีกทอดหนึ่ง โดยเฉพาะเนื้อหา

ที่ต้องนำเสนอให้มีความน่าเชื่อถือซึ่งจะต้องระบุที่มาของข้อความ เช่น ข่าว รายงาน สารคดี ฯลฯ ในการศึกษาพบการใช้ชนิดกระบวนการกลุ่มการพูดเพื่อสื่ออารมณ์น้ำเสียงการพูดเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่ปรากฏในเพลงแร็ป

ด้านการแสดงผู้กระทำทางสังคมพบว่าคำอ้างอิงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความรับรู้เกี่ยวกับตัวตน (Identity) ของทหาร โดยในเพลงมาร์ชมีความโดดเด่นด้านการใช้คำแทนตัวที่สื่อถึงเกียรติและความแข็งแกร่งของชายชาตินักรบ เช่น *ชายชาติตรี ทหารกล้า นักรบไทย ฯลฯ* และการใช้คำแทนตัวที่สื่อความเป็นพวกพ้อง เช่น *ลูกนาวิ สีเทา เหล่าพลร่ม ฯลฯ* ซึ่งช่วยขับเน้นภาพความมีศักดิ์ศรีกองทัพทหารให้เด่นชัดขึ้น แต่ในเพลงสมัยนิยมกลับพบการใช้คำแทนตัวที่สื่อความหมายเชิงน้อยเนื้อต่ำใจ เช่น *คนจน ทหารเกณฑ์ ลูกชานา ฯลฯ* นอกจากนี้มีข้อสังเกตว่าเพลงมาร์ชประจำหน่วยแทบจะไม่พบคำอ้างอิงครอบครัวเครือญาติและคนรัก ในขณะที่เพลงสมัยนิยมจะปรากฏคำอ้างอิงครอบครัวเครือญาติและคนรักเป็นจำนวนมาก กล่าวได้ว่าทางเลือกใช้การแสดงผู้กระทำทางสังคมในเพลงมาร์ชประจำหน่วยและเพลงร่วมสมัยมีจุดที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งส่งผลต่อการประกอบสร้างภาพตัวแทนทหาร

ผลการศึกษาชี้แจงมุมมองที่สอดคล้องกับงานวิจัยที่ศึกษาภาพตัวแทนในบทเพลง กล่าวคือ บทเพลงเป็นสื่อประเภทหนึ่งซึ่งมีภาษาทำหน้าที่สำคัญในการประกอบสร้างความหมายของสิ่งที่นำเสนอ ทำให้บทเพลงสามารถผลิตสร้างและเผยแพร่ภาพตัวแทนในสังคม อันมีอิทธิพลต่อการครอบงำทางความคิดหรือการต่อสู้ต่อรองทางความหมายเกี่ยวกับสิ่งนั้นๆ และการศึกษาภาพสะท้อนจะช่วยเปิดเผยความคิดที่แฝงเร้นอยู่ภายใต้วาทกรรมในสังคมแต่ละแห่งได้ (กมลลภา นาคแทน และพัชรินทร์ อนันต์ศิริวัฒน์, 2563; พิษญาวิ ทองกลาง และจามจุรี นิศยนต์, 2563; พิษญาวิ ทองกลาง และทินวัฒน์ สร้อยกุดเรือ, 2563; ระพีพัฒน์ หาญโสภา, เชษฐา จักรไชย, พยงค์ มุลวาปี, 2564; ญาสินี บุญมา และ อรทัย ชินอัครพงษ์, 2565; สิริพร รอดเกลี้ยง, 2565) จากการศึกษาพบว่า เพลงมาร์ชประจำหน่วย

และเพลงสมัยนิยมมีการนำเสนอภาพตัวแทนที่แตกต่างกันในบางแง่มุม โดยเพลงมาร์ชประจำหน่วยนำเสนอภาพตัวแทนเชิงบวกเท่านั้น แต่เพลงสมัยนิยมจะนำเสนอทั้งภาพตัวแทนเชิงบวกและเชิงลบ ความแตกต่างนี้สอดคล้องกับมุมมองที่เสนอว่า ภาพตัวแทนจะถูกประเมินและคัดสรรโดยผู้ผลิตตัวบทก่อนนำเสนอ ภาพตัวแทนจึงมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจและมีความหมายเลื่อนไหลตามมุมมองของผู้ผลิตตัวบท (Hall, 1997: 16-26; ศิริพร ภัคดีผาสุข, 2561: 100-101; ธีระ บุชบกแก้ว, 2562: 46-53) ผู้ผลิตตัวบทเพลงมาร์ชประจำหน่วยเลือกขั้วเน้นภาพตัวแทนทหารในเชิงบวกเพียงด้านเดียวเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการใช้บทเพลงเป็นสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างภาพลักษณ์และกล่อมเกลาสมาชิกในหน่วยงานให้มีคุณลักษณะที่ประสงค์และจรรโลงให้เกิดความภาคภูมิใจ

ในขณะที่เพลงมาร์ชประจำหน่วยมุ่งขั้วเน้นภาพเชิงบวกเพียงด้านเดียวเพื่อกล่อมเกล่าและสร้างภาพลักษณ์ เพลงสมัยนิยมกลับเป็นตัวบทที่นำเสนอมิติด้านลบของทหารเกี่ยวกับสภาพปัญหาระบบโครงสร้างของทหาร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ผลิตเพลงสมัยนิยมได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารทางลบจากสังคมภายนอกและเกิดความรู้สึกร่วมกับคนในสังคมที่มองทหารในภาพลบ จึงปรากฏภาพเชิงลบของทหารในบทเพลงสมัยนิยม ซึ่งมีความสอดคล้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมดังที่ปรากฏในวาทกรรมข่าวต่าง ๆ เช่น ภาพตัวแทนทหารผู้มีสถานะด้อยต่ำ ดังเช่นในตัวอย่างข่าว “พลทหารซึ้งใจ ผบ.มทบ.39 รุดช่วยเหลือครอบครัว หลังรู้ข่าวสุดลำบากอาศัยนอนโกดังเก่า” (คมชัดลึก, 2563) ภาพตัวแทนทหารผู้ประพฤติมิชอบในอำนาจหน้าที่ดังในข่าว “โรม ชีไทยส่งตัว 3 ชาวเมียนมาด้านรบ.ทหาร ‘กลับประเทศ’ สะท้อนเผด็จการ 2 ปท.แนบแน่น” (มติชนออนไลน์, 2566) เป็นต้น

ผลการศึกษาข้างต้นสอดคล้องตามแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ซึ่งมองว่าภาษามีบทบาทในการประกอบสร้างอุดมการณ์เกี่ยวกับสิ่งที่ถูกกล่าวถึงในวาทกรรม และมักมีประเด็นเรื่องอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้อง นอกจากนี้วาทกรรมยังมีความสัมพันธ์กับสังคม ทั้งในแง่ที่ถูกกำหนดโดยสังคมและในแง่ที่มีอิทธิพลต่อการครอบงำสังคม (Fairclough, 2013: 9-34;

ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556: 31; เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ, 2566: 196-199) กองทัพใช้เพลงมาร์ชประจำหน่วยเพื่อกล่อมเกลாதหารในกองทัพให้ยึดถืออุดมการณ์ตามที่แผ่ร่นอยู่ภายใต้ภาพตัวแทนที่กำหนด และในขณะเดียวกันทหารที่ได้รับฟังเพลงมาร์ชประจำหน่วยก็จะผลิตซ้ำภาพตัวแทนดังกล่าวให้คงอยู่ในกองทัพผ่านการขับร้องเพลงมาร์ชประจำหน่วยสืบทอดกันไป ส่วนฝ่ายประชาชนนั้นสามารถใช้เพลงสมัยนิยมในการประกอบสร้างภาพตัวแทนทหารเพื่อเรียกร้องให้คนในสังคมรับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในแวดวงทหาร หรือกล่าวในอีกแง่หนึ่งคือ เพลงสมัยนิยมเป็นวาทกรรมโต้ตอบเพลงมาร์ชประจำหน่วย และช่วยตีแผ่ให้เห็นมิติด้านลบของทหารซึ่งไม่ได้รับการกล่าวถึงในเพลงมาร์ชประจำหน่วย การปะทะกันระหว่างวาทกรรมบทเพลงทั้งสองประเภทนี้สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการช่วงชิงและต่อรองความหมายของภาพตัวแทนทหารระหว่างกองทัพกับประชาชนซึ่งกำลังเกิดขึ้นในสังคมไทย

ความแตกต่างด้านลักษณะภาพตัวแทนของทหารในบทเพลงสามารถส่งอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อผ่านกระบวนการถ่ายทอดผลิตซ้ำในหมู่ผู้ที่ได้รับฟังและขับร้องสืบทอดไป ทว่าหากเปรียบเทียบลักษณะตัวบทเพลงมาร์ชประจำหน่วยกับตัวบทเพลงสมัยนิยมจะพบว่า เพลงมาร์ชประจำหน่วยมีลักษณะคล้ายกับวาทกรรมภาครัฐ คือ ผลิตขึ้นโดยหน่วยงานภาครัฐ และนิยมใช้ในองค์กรหน่วยงานของตน ส่วนเพลงสมัยนิยมมีลักษณะคล้ายวาทกรรมสาธารณะ คือ ผลิตขึ้นโดยบุคคลทั่วไปและใช้ขับร้องรับฟังกันในวงกว้าง ทั้งนี้ ตัวบทที่ได้รับความสนใจหรือเผยแพร่ในวงกว้างจะสร้างผลกระทบแก่คนในสังคมได้มากกว่าตัวบทที่รับรู้กันเฉพาะกลุ่ม (ธีระ บุชบกแก้ว, 2562: 417-419; สิริภัทร เชื้อกุล, 2563: 437-438) และเนื่องจากเพลงสมัยนิยมได้รับความสนใจในวงกว้างมากกว่าเพลงมาร์ชประจำหน่วย จึงอาจกล่าวได้ว่า คนในสังคมจะรับรู้เข้าใจลักษณะภาพตัวแทนทหารตามที่ปรากฏในเพลงสมัยนิยมมากกว่าที่ปรากฏในเพลงมาร์ชประจำหน่วย เมื่อเพลงสมัยนิยมนำเสนอภาพตัวแทนในเชิงลบ คนในสังคมก็จะรับรู้ภาพตัวแทนดังกล่าวและอาจก่อให้เกิดภาพจำแบบเหมารวม (stereotype) โดยเฉพาะเมื่อบทเพลงใช้การแสดงผู้กระทำทางสังคมด้วยคำอ้างถึงแบบรวมกลุ่มเพื่อกล่าวถึงบุคคลบาง

คนหรือบางกลุ่ม ก็จะส่งผลให้ภาพตัวแทนเชิงลบของบางคนหรือบางกลุ่มนั้นกลายเป็นภาพเหมารวมของทั้งกลุ่มไปในที่สุด

ปัญหาดังกล่าวสามารถแก้ไขได้โดยผู้รับสารต้องมีการพิจารณาในการแยกแยะไม่ตัดสินแบบเหมารวม รู้เท่าทันว่าภาพแทนที่ปรากฏผ่านบทเพลงรวมถึงสื่อต่าง ๆ นั้นมิใช่ภาพสะท้อนของความจริงทั้งหมด แต่เป็นภาพที่ผู้ผลิตตัวบทคัดเลือกเพียงบางแง่มุมมานำเสนอ (นพวรรณ เมืองแก้ว และเชิดชัย อุดมพันธ์, 2567: 22) ในขณะเดียวกันผู้ผลิตตัวบทต้องเลือกใช้ภาษาและนำเสนอเนื้อหาอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม อย่างไรก็ตาม เพลงสมัยนิยมคือตัวบทที่คนในสังคมใช้ถ่ายทอดความคิดและปลดปล่อยความรู้สึกอันเนื่องมาจากประสบการณ์ในชีวิต เพลงสมัยนิยมซึ่งนำเสนอภาพตัวแทนทหารในเชิงลบแล้วได้รับความนิยมก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากความสอดคล้องกับประสบการณ์ร่วมของคนในสังคม ดังนั้นกองทัพจึงต้องพัฒนาองค์กรเพื่อแก้ไขปัญหาที่สะท้อนจากภาพตัวแทนเชิงลบในเพลงสมัยนิยมด้วย มิเช่นนั้นภาพตัวแทนเชิงลบดังกล่าวก็จะยังคงได้รับการผลิตซ้ำและผลิตสร้างในเพลงสมัยนิยมอย่างต่อเนื่อง และถึงแม้กองทัพจะผลิตสร้างตัวบทเพลงมาร์ชประจำหน่วยที่มุ่งนำเสนอภาพตัวแทนเชิงบวกเพียงด้านเดียวเพื่อต่อรองทางความหมาย แต่ก็คงไม่อาจลบล้างภาพตัวแทนเชิงลบในเพลงสมัยนิยมซึ่งกลั่นกรองถ่ายทอดออกมาโดยสอดคล้องกับประสบการณ์ร่วมของคนในสังคมได้

รายการอ้างอิง

กมลลฎา นาคแทน และพัชรินทร์ อนันต์ศิริวัฒน์. (2563). แม่ไม้มเพลงไทย : การศึกษาภาพแทนในพื้นที่สังคมชนบท. สักทอง : วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (สทสมส.). 26(1), 135-147.

- กิตติศักดิ์ มงคลชาติ. (2559). ปัจจัยด้านอุดมการณ์ทหารที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติของพลทหารกองประจำการ กองพันทหารปืนใหญ่ที่ 19. **วารสารสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ**. 7(1), 100-109.
- โหมสิตพงษ์ นิลเอก. (2566). การเสริมสร้างคุณลักษณะทหารสำหรับนักเรียนนายสิบทหารบก. **รัฐสารภีรักษ์**. 65(1), 93-104.
- ญาศิณี บุญมา และอรทัย ชินอัครพงศ์. (2565). สัญญาที่สื่ออุดมการณ์ในเพลงมาร์ชประจำโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา. **วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**. 19(1), 26-37.
- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2556). **วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวภาษาศาสตร์ : แนวคิดและการนำมาศึกษาวาทกรรมในภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีระ บุชบกแก้ว. (2562). **ภาพตัวแทนผู้สูงอายุไทยที่สื่อผ่านกลวิธีทางภาษาในวาทกรรมสื่อสาธารณะ** (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นพวรรณ เมืองแก้ว และเชิดชัย อุดมพันธ์. (2567). กลวิธีทางภาษาที่สื่อภาพแทนผู้ป่วยโรคซึมเศร้าในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย. **วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้**. 11(2), 20-39.
- พลทหารซึ้งใจ ผบ.มทบ.39 รุดช่วยเหลือครอบครัว หลังรู้ข่าวสุดลำบากอาศัยนอนโกดังเก่า. (14 พฤศจิกายน 2563). **คมชัดลึก**. สืบค้น 28 ธันวาคม 2566, จาก<https://www.komchadluek.net/news/448973>
- พิชญาวี ทองกลาง และจามจุรี นิศยันต์. (2563). ภาพแทนผ้า – เมีย ในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่งอีสาน. **วิธีวรรณสาร**. 4(3), 53-85.

- พิชญาวี ทองกลาง และทินวัฒน์ สร้อยกุดเรือ. (2563). กลวิธีการใช้คำกริยากับการประกอบ
สร้างภาพแทนครูในบทเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับครู. **วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัย
ราชภัฏนครราชสีมา**. 15(1), 209-222.
- ระพีพัฒน์ หาญโสภณ, เชษฐา จักรไชย, และพยางค์ มูลวาปี. (2564). การนำเสนอภาพผู้หญิง
ในบทเพลงลูกทุ่งยอดนิยม. **วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต
ร้อยเอ็ด**. 10(2), 184-197.
- เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ. (2566). **วิถีวิทยาของฟูโกต์และวาทกรรมวิพากษ์**. กรุงเทพฯ: บริษัท
เคล็ดไทย จำกัด. โรม ชีไทยส่งตัว 3 ชาวเมียนมาด่านรบ.ทหาร ‘กลับประเทศ’
สะท้อนเผด็จการ 2 ปท. แนบแน่น. (8 เมษายน 2566). **มติชนออนไลน์**. สืบค้น 28
ธันวาคม 2566, จากhttps://www.matichon.co.th/politics/news_3918088
- วิชชกานต์ เมธาวิริยะกุล, เพ็ญณา คล้ายสิงโต, และศิระวิสัย กาวิละนันท์. (2563). การ
วิเคราะห์หัวข้อข่าวสรรพากร: มิติ อภินิหารที่. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม**. 39(6), 99-114.
- ศิริพร รักดีผาสุข. (2561). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์และแนวทางการนำมา
ศึกษาภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริพร รอดเกลี้ยง. (2565). ภาพแทนผู้หญิงในเพลงกล่อมเด็กภาคใต้. **วารสารมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา**. 4(1), 115-148.
- สิริภัทร เชื้อกุล. (2563). ภาพตัวแทนผู้เรียนอาชีวศึกษาที่ประกอบสร้างผ่านภาษาใน
วาทกรรมสื่อมวลชนและวาทกรรมสื่อภาครัฐ: การศึกษาแนววาทกรรมวิเคราะห์
เชิงวิพากษ์ (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- Anggraini, N. and Fidiyanti, M. (2018). Transitivity Process and Ideological Construction of Donald Trump's Speeches. **NOBEL: Journal of Literature and Language Teaching**. 9(1), 26-44. doi:10.15642/NOBEL. 2018.9.1.26-44
- Beji, Y. (2016). Transitivity and Context in Critical Discourse Analysis Case study: TAP headlines on regions in Tunisia. **International Journal of Humanities and Cultural Studies**. 2(4), 326-342.
- Fairclough, N. (2013). Critical discourse analysis. In Handford, M., & Gee, J.P. (Eds.). (2013). **The Routledge Handbook of Discourse Analysis**. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203809068>
- Hall, S. (1997). The Work of Representation. In S. Hall (Ed.), **Representation: Cultural Representations and Signifying Practices**. (pp. 13-64). London: Sage.
- Halliday, M. A. K. (1994). **An Introduction to Functional Grammar**. London: Edward Arnold.
- Halliday, M. A. K. & Matthiessen C. M. I. M. (2004). **An introduction to functional grammar**. 3rd edition. London: Arnold. <https://doi.org/10.4324/9780203783771>
- Kheirabadi, R. and Moghaddam, S. (2012). The Linguistic Representation of Iranian and Western Actors of Iran's Nuclear Program in International Media: A CDA Study. **Theory and Practice in Language Studies**. 2(10), 2183-2188. doi:10.4304/tpsls.2.10.2183-2188.

- Perez, M. C. (2007). **Transitivity in Translating, the Interdependence of Texture and Context**. Bern: Peter Lang AG.
- Rahimpour, S., Sotoudehnama, E., & Sasani, F. (2018). Investigation into researcher identity in qualitative research articles in applied linguistics journals through lens of CDA. **Journal of Research in Applied Linguistics**. 9(2), 74-100.
- Van, L. T. (2008). **Discourse and Practice: New Tools for Critical Discourse Analysis**. New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195323306.001.0001>

รายการอ้างอิงบทเพลง

- กองดุริยางค์ทหารอากาศ. (2558). เพลงกรมอากาศโยธิน. ใน **โน้ตเพลงกองทัพอากาศ**
โน้ตเพลงกองบินต่าง ๆ เพลงประจำหน่วยงาน. http://rtafband.com/new/index.php?mode=maincontent&group=54&id=51&date_start=&date_end=
- _____. (2558). เพลงมาร์ชกรมเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารทหารอากาศ. ใน **โน้ตเพลงกองทัพอากาศโน้ตเพลงกองบินต่างๆ เพลงประจำหน่วยงาน**. http://rtafband.com/new/index.php?mode=maincontent&group=54&id=51&date_start=&date_end=
- ฝ่ายกิจการพลเรือน ฐานทัพเรือสงขลา. (2563, เมษายน 1). **เพลง มาร์ชฐานทัพเรือสงขลา**
ทัพเรือภาคที่ ๒ [วิดีโอ]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=CZq3ns9lqWk>

- โรงเรียนทหารขนส่ง กรมการขนส่งทหารบก. (ม.ป.ป.). เพลงมาร์ชทหารขนส่ง. https://atsschool.rta.mi.th/?page_id=166
- สำนักงานประชาสัมพันธ์เขต 2. (2556). เพลงมาร์ชทหารอากาศ กองบิน 21 [วิดีโอ]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=PkmZLklwm1Q>
- Adidear. (2555, มิถุนายน 30). [HD] MV คนดีไม่มีวันตาย - ชีโร่ ไชยเดช [วิดีโอ]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=wY02J2HZ0kY>
- Carabao Official. (2559, มีนาคม 8). คาราบาว - ท ทหารอดทน [Official Audio] [วิดีโอ]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=bdzCrghHSL0>
- Grammy Gold Official. (2559, มกราคม 29). ทหารเกณฑ์ผลิตสอง - ไมค์ ภิรมย์พร : ลูกทุ่ง คู่บ้านคู่เมือง [OFFICIAL MV] [วิดีโอ]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=eAZKpWefjZ8>
- JNL Channel. (2561, 26 มิถุนายน). มาร์ชกองบิน 5 : Wing 5 March [subtitles] [วิดีโอ]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=xhNsSi261eA&list=TLGGI4SIZxHekXUyMzA3MjAyNA&t=6s>
- NCR. (2563, กันยายน 18). รัฐทหาร NCR [Official Music video] [วิดีโอ]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=Czk0AMkhHZ0>
- Prapas Channel. (2555). เพลง ทหารของแผ่นดิน [วิดีโอ]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=7LI-pC2dmyl>
- Rapper Tery [Official]. (2557, กุมภาพันธ์ 8). ท.ทหารอดทน - Rapper Tery Feat.CHITSWIFT (กองทัพบกMV) [Fix] [วิดีโอ]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=iZSx-V9p4ug>
- Sattahip Today. (2564, พฤษภาคม 26). มาร์ชกองทัพภาคที่ 1 [วิดีโอ]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=vjHO4waOS4k>

- Sing Music Channel. (2560, มีนาคม 5). เพลง อ้ายรักษาการ เจ้ารักษาใจ - อี้ด ศุภกร [Lyric Version] [วิดีโอ]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=KBmosplfDl4>
- Sure Entertainment. (2561, มิถุนายน 19). ทหารเกณฑ์คนจน - เอกพจน์ วงศ์นาค [ต้นฉบับ] [วิดีโอ]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=9yWU_h0kvC4
- ZABATUN. (2564). ทำไมไทยแลนด์ Why Thailand | ZABATUN (Prod. by Raspo) [วิดีโอ]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=8_sRlvcwcis

ขึ้นเขาเผาข้าวหลาม: พลวัตและบทบาทของบุญข้าวหลาม

ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย¹

Khuen Khao Phao Khao Lam : Dynamics and Role of
Khao Lam merit-making in Contemporary Thai Society

ชลธิชา นิสัยสัตย์²

Chonticha Nisaisat²

Received: March 25, 2024

Revised: November 1, 2024

Accepted: November 7, 2024

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง การส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้รับการสนับสนุนการวิจัยจากทุนอุดหนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ประเภททุนวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ระดับคณะ (FRMU) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2564 (This article is part of a research project titled "The Promotion and Preservation of Intangible Cultural Heritage of the Khuen Khao Phao Khao Lam Tradition in Chachoengsao Province." The project received research funding from the Rajabhat Rajanagarindra University Research Grant, specifically from the Faculty-level Area Development Research Fund (FRMU) for the fiscal year 2021)

² สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ (Thai Language Department, Faculty of Humanities and Social Sciences, Rajabhat Rajanagarindra University) E-mail: chontichaa2526@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม ในประเด็นพลวัตและบทบาทของประเพณีบุญข้าวหลามเมื่อดำรงอยู่ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามระหว่างปี พ.ศ.2565-2566 ในชุมชนบ้านหนองแห่น อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา และชุมชนบ้านหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยใช้ทฤษฎีคติชนสร้างสรรค์และบทบาทหน้าที่เป็นแนวทางวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามของชาวลาวเวียง ตำบลหนองแห่น อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือนสามซึ่งเป็นวันมาฆบูชา มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำบุญถวายข้าวหลามและปิดทองรอยพระพุทธรูปจำลองที่ประดิษฐานบนยอดเขาตงยาง ประเพณีนี้แพร่กระจายสู่ชุมชนเขมรบ้านหัวสำโรงซึ่งตั้งอยู่ในเส้นทางผ่านไปเขาตงยาง ต่อมาหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีบทบาทจัดงานประเพณี เกิดการประยุกต์ประเพณีกับการแสดง ทำให้เกิดบทบาทใหม่ในฐานะประเพณีส่งเสริมการท่องเที่ยวเนื่องในวันมาฆบูชาของจังหวัดฉะเชิงเทรา

คำสำคัญ: ประเพณี ขึ้นเขาเผาข้าวหลาม, พลวัตของคติชน, บทบาทของประเพณีบุญข้าวหลาม

Abstract

This article investigated the Khuen Khao Phao Khao Lam tradition, focusing on its dynamics and the role of Khao Lam merit-making tradition within the context of contemporary Thai society. Field research was conducted from 2022 to 2023 in the Nong Naen community, Phanom Sarakham district, and the Hua Samrong community, Plaeng Yao district, both in Chachoengsao province. The study employed theories of creative folklore and functionalism as its analytical framework. The study found that the Lao Wiang "Khuen Khao Phao Khao Lam" tradition took place on the full moon day of the third lunar month,

which was Makha Bucha Day. The purposes of this tradition were to make merit by offering Khao Lam (sticky rice roasted in bamboo) to Buddhist monks and to glide the replica of the Buddha's footprint at the top of Dong Yang Mountain. This tradition spread to the Khmer community in Hua Samrong, which was located on the path to Dong Yang Mountain. Subsequently, state agencies became involved in organizing the tradition, incorporating performances and transforming it into a festival to promote tourism, and it assumed a new role as a tradition promoting tourism during Makha Bucha Day in Chachoengsao province.

Keywords: Khuen Khao Phao Khao Lam tradition, Dynamics of Folklore, Role of Khao Lam merit-making tradition

บทนำ

ประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม เป็นชื่อเรียกงานประเพณีในเชิงการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหนองแหน อำเภอนมสารคาม และชุมชนบ้านหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา จัดขึ้นวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ตรงกับวันมาฆบูชาของทุกปี แต่เดิมประเพณีนี้เรียกในชื่อ “บุญข้าวหลาม” เป็นพิธีทำบุญถวายข้าวหลามแด่พระภิกษุสงฆ์ของชาวลาวเวียงในชุมชนหนองแหน ซึ่งมีประวัติเล่าว่าเป็นกลุ่มคนลาวเวียงที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาเป็นเชลยตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คราวศึกเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ (นารีสาริกะภูติ, 2528: 54) การจัดพิธีทำบุญข้าวหลามในอดีตจะทำในช่วงเดือนสาม ราวเดือนกุมภาพันธ์ เนื่องจากเป็นเวลาที่ชาวนาเก็บเกี่ยวผลผลิตเรียบร้อยแล้ว จึงจัดให้มีประเพณีถวายข้าวหลามแด่พระภิกษุสงฆ์เพื่อความเป็นสิริมงคล มีกิจกรรม 2 วัน วันแรก คือ วันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 3 ทำขนมจีนน้ำยาไปถวายพระ เวลาบ่ายชาวลาวเวียงจะเข้าป่าไปตัดไม้ไผมาทำกระบอกรับข้าวหลามนำมาเผาที่ลานบ้านตน ข้าวหลามที่เผาสุกแล้วจะแยกออกไว้ทำบุญส่วนหนึ่ง อีกส่วนเก็บไว้รับประทานเองและนำไปแจกจ่ายให้ญาติพี่น้อง คนบ้านใกล้เคียง

วันที่สอง คือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ประกอบพิธีถวายข้าวหลามและขนมจีนน้ำยาป่าแด่พระภิกษุสงฆ์ที่วัดหนองแห่น มีความเชื่อว่าการนำข้าวใหม่หรือผลผลิตแรกมาถวายพระจะได้ อาานิสงส์มาก เมื่อตายแล้วจะได้ไปเกิดบนสวรรค์ ดังนั้นเรื่องนางปทุมณฑาสีถวายข้าวรำแด่พระพุทเจ้าแล้วได้ไปเกิดเป็นเทวดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ชาวลาวเวียงในชุมชนหนองแห่นเกิดความนิยมที่จะเดินทางขึ้นไปปิดทองรอยพระพุทบาทจำลองบนยอดเขาดงยางหลังจากทำบุญข้าวหลามเสร็จในช่วงเช้าด้วย เชื่อกันว่ารอยพระพุทบาทนี้เป็นรอยพระพุทบาทในยุคสมัยเดียวกับรอยพระพุทบาทที่เขาค้อพระพุทบาทจังหวัดสระบุรี โดยรอยพระพุทบาทที่จังหวัดสระบุรีเป็นพระบาทขวา ส่วนรอยพระบาทที่เขาดงยางเป็นรอยพระบาทซ้าย (ยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดฉะเชิงเทรา, 2553: 69-70) พระพุทบาททองคำนี้มีเรื่องเล่าว่าเคยถูกฟ้าผ่าและไฟไหม้ แต่ก็ไม่ได้ได้รับความเสียหาย ชาวบ้านจึงเคารพศรัทธามาก และเลือกใช้เวลาว่างในช่วงสายหลังจากทำบุญข้าวหลามแล้วเดินทางไปสักการะรอยพระพุทบาทเป็นประจำทุกปี เป็นที่มาของประเพณีขึ้นเขาดงยางหลังเสร็จจากพิธีทำบุญข้าวหลาม สืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน (ชำนาญ สรรวมศิริ และคณะ, 2549)

การเดินทางไปเขาดงยางในอดีตใช้เวลาานเพราะยังไม่มีถนนตัดเข้าสู่หมู่บ้าน ชาวบ้านจึงนิยมนำข้าวหลามที่เหลือจากการถวายพระติดตัวไปเป็นเสบียงระหว่างเดินทางขึ้นเขาดด้วย ฉันทนา สระบุรีรินทร์ เล่าว่า การเดินทางขึ้นเขาดงยางในอดีตใช้เส้นทางเกวียนซึ่งชาวบ้านใช้ขึ้นไปหาของป่าและล่าสัตว์ เป็นทางคดเคี้ยว รก และบางจุดค่อนข้างชัน ต้องปีนเขาและโหนเถาวัลย์ขึ้นไปเอง ระหว่างทางคนที่เหนื่อยจะหยุดพักตามร่มไม้ แล้วนำข้าวหลามกับน้ำขึ้นมารับประทาน (ฉันทนา สระบุรีรินทร์, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2566) ในวันนี้นอกจากจะได้สักการะรอยพระพุทบาทเพื่อความเป็นสิริมงคลแล้ว เด็ก ๆ คนหนุ่มสาวมักจะนัดกันไปเที่ยว รวมถึงญาติพี่น้องที่ออกไปทำงานต่างถิ่นก็จะนัดหมายกลับมาเจอกันที่เขาดงยางด้วย วันขึ้นเขาดงยางจึงเป็นช่วงเวลาที่คนในครอบครัวได้กลับมาพบกัน กลายเป็นประเพณีที่ทุกปีเมื่อถึงวันเพ็ญเดือนสามจะต้องไปขึ้นเขาดงยาง (ณรงค์ นิยมสุข, สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2566)

การเดินทางไปเขาดงยาง ชาวลาวเวียงใช้เส้นทางลัดผ่านบ้านหัวสำโรงซึ่งมีประวัติเล่าว่าเป็นชุมชนชาวเขมรที่ถูกกวาดต้อนมาในสมัยสมเด็จพระนเรศวร คราวศึกปราบกบฏพระยาละแวก (ชำนานู สรวมศิริ และคณะ, 2549) ประเพณีทำบุญข้าวหลามจึงแพร่กระจายเข้าสู่หมู่บ้านหัวสำโรง และกลายเป็นประเพณีท้องถิ่นของชาวหัวสำโรงในเวลาต่อมาด้วย (นารีสาริกภูติ, 2536: 699)

ปัจจุบัน ประเพณีทำบุญข้าวหลามใน 2 ชุมชนมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาดำเนินงานสืบทอดประเพณีตามภารกิจในบทบาทหน้าที่ของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ว่าด้วยการสืบทอดรักษาวินัยวัฒนธรรมประเพณีชุมชน จากการเก็บข้อมูลพบว่า ปัจจุบัน องค์การบริหารส่วนตำบลหนองแห่นได้เข้ามารับผิดชอบการจัดงานประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามในชุมชนหนองแห่น โดยดำเนินงานร่วมกับวัดสุวรรณคีรี (วัดเขาดงยาง) จัดงานในชื่อ “งานสืบสานวัฒนธรรมประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม” ในปี พ.ศ.2566 ที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนาม ระหว่างวันที่ 4-5 กุมภาพันธ์ 2566 พบว่านอกจากพิธีทำบุญถวายข้าวหลามแล้ว ในงานยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวหลากหลาย เช่น การสาธิตเผาข้าวหลาม กิจกรรมเดินขึ้นเขาดงยาง ปิดทองรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง สักการะบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เช่น บูชาท้าวเวสสุวรรณและหลวงพ่отันใจ บูชาพระสี่ลี้ บูชาเจ้าแม่กวนอิม บูชาพระราหูแก้ปีชง สักการะพระพุทธรูปปางไสยาสน์ และการออกร้านจำหน่ายข้าวหลาม สินค้าท้องถิ่นต่าง ๆ มีนักท่องเที่ยวทั้งในและนอกจังหวัดฉะเชิงเทรามาเที่ยวชมงานจำนวนมาก ตั้งแต่เช้าจรดเย็น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นิยมเดินขึ้นเขาไปปิดทองรอยพระพุทธรูปบาทและชมทิวทัศน์เมืองพนมสารคาม ลักษณะดังกล่าวนี้ สะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของงานบุญข้าวหลามที่กลายเป็นประเพณีเพื่อการท่องเที่ยว มีองค์ประกอบของงานแตกต่างจากเดิมและมีบทบาทแตกต่างจากอดีตอย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาทของประเพณีที่เปลี่ยนแปลงจากช่วงเวลาพบปะกันของญาติพี่น้องมาเป็นช่วงเวลาเดินทางท่องเที่ยวและเปลี่ยนแปลงจากธรรมเนียมนำข้าวหลามขึ้นไปเป็นเสบียงมาเป็นการจำหน่ายข้าวหลามของฝากนักท่องเที่ยวและเพื่อให้สอดคล้องกับชื่องานประเพณี

การเข้ามาสืบทอดงานประเพณีบุญข้าวหลามขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำให้เห็นวิถีคิดในการปรับใช้ประเพณีเดิมมาประยุกต์สร้างสรรค์เพื่อสร้างจุดเด่นทางการท่องเที่ยว นอกเหนือจากการสืบทอดวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ต่อไปในบริบทสังคมปัจจุบัน ส่งผลให้ประเพณีบุญข้าวหลามมีลักษณะเป็นการแสดง และมีบทบาทหน้าที่เพิ่มเติมในฐานะประเพณีเพื่อการท่องเที่ยว ลักษณะดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับทฤษฎี “คติชนสร้างสรรค์” (creative folklore) ที่ ศิราพร ณ ถลาง กล่าวว่า ในบริบทใหม่โดยเฉพาะบริบทสังคมโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการท่องเที่ยว คติชนในสังคมประเพณีมักถูกนำมาปรับใช้เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ใหม่ ๆ ผู้จัดงาน มักมีวิถีคิดในการผลิตซ้ำ ประยุกต์ ผสมผสาน สร้างใหม่ หรือสร้างความหมายใหม่ ทำให้คติชนอันเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมมีพลวัต เกิดเป็นคติชนรูปแบบใหม่ที่ยังคงอิงกับความเชื่อเดิม ลักษณะดังกล่าวนี้คติชนจะมีบทบาทหน้าที่ใหม่ โดยเฉพาะบทบาททางการท่องเที่ยว การสร้างมูลค่าเพิ่มแก่สินค้าทางวัฒนธรรมและการนำเสนออัตลักษณ์ (ศิราพร ณ ถลาง, 2562) ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจนำทฤษฎีคติชนสร้างสรรค์ซึ่งเป็นทฤษฎีที่มุ่งอธิบายพลวัตและบทบาทของประเพณีพิธีกรรมเมื่อดำรงอยู่ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัยมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ เพื่อตอบคำถามว่าการนำประเพณีบุญข้าวหลามมาประยุกต์เพื่อนำเสนอเป็นการท่องเที่ยว ทำให้ประเพณีดำรงอยู่อย่างมีพลวัตอย่างไร และในปัจจุบันประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามมีบทบาทหน้าที่อย่างไรต่อสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์พลวัตของประเพณีบุญข้าวหลามและบทบาทของประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ทบทวนวรรณกรรม

1. เอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับประเพณีบุญข้าวหลามของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในภาคตะวันออกเฉียงใต้ที่น่าสนใจ ได้แก่ วิทยานิพนธ์เรื่อง การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของกลุ่มชาติ

พันธุ์ลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: พลวัตในบริบทสังคมไทย ของ ประรณนา แซ่อึ้ง (2556) พบว่า ลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อศาสนาพุทธและผี เมื่อถึงเดือนสามซึ่งเป็นระยะที่ว่างเว้นจากการทำนา นิยมจัดประเพณีบุญก่ำฟ้า บุญข้าวหลาม เพื่อเป็นพุทธบูชา ระลึกถึงแม่โพสพ ตลอดจนอุทิศส่วนกุศลให้ผีบรรพบุรุษที่คุ้มครองการทำนาให้ได้ผลดี เตรียมงานในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 3 นำข้าวใหม่ที่เก็บเกี่ยวได้มาเผาเป็นข้าวหลาม รุ่งขึ้นตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 นำข้าวปลาอาหารและข้าวหลามไปทำบุญถวายพระที่วัด งานวิจัยเรื่องนี้ ทำให้เห็นว่าการทำบุญข้าวหลามเป็นวัฒนธรรมร่วมของชาวลาว และเป็นงานบุญที่มีความเชื่อเกี่ยวเนื่องกับอานิสงส์การถวายทานด้วยข้าวใหม่ และความเชื่อเกี่ยวกับผีที่เอื้ออำนวยความอุดมสมบูรณ์ในการทำนา

2. เอกสารงานวิจัยที่ศึกษาการสืบทอดภูมิปัญญาการเผาข้าวหลามและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวหลาม งานวิจัยในกลุ่มนี้มีค่อนข้างมาก แบ่งเป็น 1) งานวิจัยที่สนใจศึกษาการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสืบทอดภูมิปัญญาเผาข้าวหลาม เช่น งานวิจัยเรื่อง การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น: กรณีศึกษาการทำข้าวหลามหนองมน เทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี ของ หลิน หยูเจีย (2555) ศึกษากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการทำข้าวหลามหนองมน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดภูมิปัญญาการทำข้าวหลามหนองมน 2) งานวิจัยที่สนใจศึกษาแนวทางการพัฒนาข้าวหลามเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น งานวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาธุรกิจข้าวหลามเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดนครปฐม ของ พงษ์สันต์ ตันหยง ณิชชา ศิริธนาธร และวิศิษฐ์ ฤทธิบุญไชย (2558) วิเคราะห์สภาพปัญหา อุปสรรคของผู้ประกอบการธุรกิจข้าวหลามในจังหวัดนครปฐม วิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภค ปัจจัยส่วนผสมทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อข้าวหลามนครปฐมของนักท่องเที่ยว จากนั้นกำหนดแนวทางการพัฒนาธุรกิจข้าวหลามนครปฐมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว 3) งานวิจัยที่สนใจพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวหลามให้มีมูลค่าขณะเดียวกันก็สร้างอัตลักษณ์ให้กับชุมชน เช่น งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวหลามเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ของ นรินทร์ เจริญพันธ์ และสุธี วังเตื่อย (2560) มุ่งพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวหลามให้เป็นอาหารเพื่อสุขภาพ ผลิตภัณฑ์ข้าวหลามจากข้าวกล้องงอกเพื่อเสริมคุณค่า

โภชนาการ โดยใช้วัตถุดิบจากพืชเศรษฐกิจในท้องถิ่นสระแก้ว ได้แก่ อ้อย น้ำมันสำปะหลัง มันเทศ ลำไย เพื่อเสริมคุณค่าทางอาหารและสร้างอัตลักษณ์ให้กับผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น

การทบทวนวรรณกรรมทำให้เห็นว่าการวิจัยส่วนใหญ่มุ่งศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวหลามให้เป็นสินค้า และงานวิจัยที่เน้นเก็บข้อมูลกระบวนการผลิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำข้าวหลามของท้องถิ่น ขณะที่งานวิจัยที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการทำข้าวหลามกับวิถีชีวิต คติความเชื่อทางศาสนา และบทบาทของประเพณีบุญข้าวหลามที่มีต่อชุมชนมีจำนวนน้อย รวมถึงขาดงานวิจัยที่ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีบุญข้าวหลามในบริบทการท่องเที่ยว งานวิจัยนี้จึงมุ่งหวังที่จะศึกษาบุญข้าวหลามในประเด็นพลวัตและบทบาทของประเพณีเมื่อถูกนำมาประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลตามทฤษฎีคติชนวิทยา และนำข้อมูลที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมมาอภิปรายผล

3. ทบทวนแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม ประกอบด้วยแนวคิดพลวัต ทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม ทฤษฎีคติชนสร้างสรรค์ แนวคิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

พลวัต (Dynamic) หมายถึง ภาวะความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา การเคลื่อนไหวนี้มีได้ทั้งการเคลื่อนไหวที่สังเกตเห็นได้ และการเคลื่อนไหวที่สังเกตไม่ได้ (พนม ล้มอารีย์, 2529: 1) แนวคิดพลวัตถูกนำมาใช้วิเคราะห์และอธิบายความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมประเพณีในบริบทสังคมปัจจุบัน แนวคิดพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมมองว่าวัฒนธรรมเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมและจิตใจของมนุษย์ ช่วยให้โครงสร้างทางสังคมคงอยู่ และยังทำให้สังคมสามารถขับเคลื่อนไปสู่อนาคตได้ ด้วยเหตุนี้เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมประเพณีจึงต้องปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการอาศัยอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน (สุภาวดี เชื้อพราหมณ์, 2556) การวิเคราะห์พลวัตเป็นการวิเคราะห์กระบวนการปฏิสัมพันธ์ตอบโต้กันไปมา (interactive process) ระหว่างแนวคิดทางทฤษฎีและข้อมูล ระหว่างข้อมูลกับข้อมูล ซึ่งทำให้ไม่เพียงอธิบายได้ว่าเกิดความเปลี่ยนแปลงอะไรบ้างกับประเพณีพิธีกรรม แต่ยังอธิบายได้ว่าความเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดจากใคร คนกลุ่มใด และวิธีการหรือกระบวนการที่ทำให้เปลี่ยนแปลง

เกิดขึ้นอย่างไร เพื่อวัตถุประสงค์ใด ผู้วิจัยนำแนวคิดพลวัตมาเป็นแนวทางวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม โดยจะนำมาอธิบายให้เห็นว่าความเปลี่ยนแปลงของประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามเป็นความเปลี่ยนแปลงภายใต้กระบวนการทางสังคม ซึ่งมีบริบทและปัจจัยทั้งภายนอกและภายในอันหลากหลายกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้น ทำให้ประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบันอย่างมีพลวัต โดยปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติ รูปแบบบางประการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ค่านิยมของคนในสังคมร่วมสมัย ขณะเดียวกันก็ยังรักษาคุณค่าความหมายของพิธีกรรมที่มีหน้าที่ตอบสนองความต้องการทางจิตใจด้วย

ทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม (Functionalism) เป็นทฤษฎีที่สนใจอธิบายความหมายของการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมต่าง ๆ ในสังคมด้วยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลทางวัฒนธรรมกับบริบท ทฤษฎีนี้มองว่าวัฒนธรรมส่วนต่าง ๆ ในสังคมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งด้านปัจจัยพื้นฐาน ความมั่นคงทางสังคม และความมั่นคงทางจิตใจ การศึกษาวัฒนธรรมตามแนวคิดทฤษฎีนี้จะศึกษาวัฒนธรรมที่ยังคงดำรงอยู่ในสังคม ซึ่งทำให้เกิดการศึกษาวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญทั้งกับวัฒนธรรม (text) และบริบท (context) ของวัฒนธรรมนั้นควบคู่กัน เมื่อนำทฤษฎีนี้มาวิเคราะห์ข้อมูลคติชน วิลเลียม บาสคอม (William Bascom) พบว่า คติชนมีบทบาทหน้าที่ต่อสังคม 4 ประการ คือ ทำหน้าที่อธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม ทำหน้าที่ให้การศึกษาในสังคมที่ใช้ประเพณีบอกเล่า ทำหน้าที่รักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม และทำหน้าที่ให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคล (ศิริพร ฅ กลาง, 2562) ในงานวิจัยนี้จะใช้ทฤษฎีบทบาทหน้าที่วิเคราะห์บทบาทของประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามเพื่ออธิบายเหตุผลที่ประเพณีนี้ยังคงดำรงอยู่แม้บริบทสังคมวัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงไป

ทฤษฎีคติชนสร้างสรรค์ (creative folklore) เกิดขึ้นจากการสังเกตเห็นปรากฏการณ์การนำคติชนในสังคมประเพณีไปใช้ในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน อันทำให้คติชนประเภทต่าง ๆ เกิดพลวัตขึ้นทั้งในด้านรูปแบบ จุดประสงค์ วิธีการถ่ายทอด ตลอดจนบทบาทหน้าที่ที่ถูกใช้เพื่อรองรับบริบทสังคมใหม่ เช่น การนำนิทานตำนานไปใช้เพื่อการท่องเที่ยว

การประยุกต์ประเพณีหรือประดิษฐ์ประเพณีใหม่ ๆ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น การวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางทฤษฎีคติชนสร้างสรรค์มีประเด็นสำคัญ 2 ประการ คือการอธิบายบริบทที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์คติชนสร้างสรรค์ และการวิเคราะห์วิถีคิดของคนไทยที่น่าคติชนมาใช้ในบริบทดังกล่าว บริบทสำคัญ ได้แก่ บริบทสังคมโลกาภิวัตน์และการท่องเที่ยว บริบทสังคมทุนนิยมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และบริบทสังคมข้ามชาติ-ข้ามพรมแดน บริบทแรกเป็นปฐมเหตุที่ทำให้เกิดนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว และทำให้ชุมชนต่าง ๆ ต้องเข้าไปรื้อฟื้นวัฒนธรรมของตนเองมานำเสนอนักท่องเที่ยว บริบทที่สอง ทำให้เกิดการสร้างสินค้าทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ บริบทที่สามทำให้เกิดภาวะการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผ่านกลไกทางวัฒนธรรม สำหรับวิถีคิดในการนำคติชนมาใช้ มี 2 ลักษณะ คือ วิถีคิดในการนำนิทานพื้นบ้านมาปรับใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย และวิถีคิดในการสร้างสรรค์ประเพณีใหม่ ๆ ในสังคมไทยร่วมสมัย ได้แก่ การประยุกต์ประเพณีเดิมมาใช้ในบริบทใหม่ ๆ การผสมผสานหลายพิธีเข้าด้วยกัน การรื้อฟื้นประเพณีเก่า การสร้างประเพณีใหม่บนฐานความเชื่อเดิม และการหยิบยืมประเพณี “ข้ามภาค” (ศิราพร ณ ถลาง, 2562) ผู้วิจัยนำแนวคิดทฤษฎีคติชนสร้างสรรค์มาวิเคราะห์รูปแบบการจัดงานประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามของชุมชนบ้านหนองแห่นและชุมชนบ้านหัวสำโรง ซึ่งมีลักษณะการสร้างสรรค์ใหม่โดยหน่วยงานภาครัฐ

การผลิตซ้ำวัฒนธรรม (cultural reproduction) เป็นกระบวนการพลวัตทางวัฒนธรรม เมื่อวัฒนธรรมบางอย่างมีการสืบทอดส่งต่อภายในสังคมหนึ่ง ๆ จากรุ่นสู่รุ่นทำให้วัฒนธรรมนั้นยังคงดำรงอยู่หรือมีบทบาทในสังคมต่อไป การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมยังหมายถึงการรื้อฟื้นวัฒนธรรมบางอย่างในอดีตขึ้นมาผลิตซ้ำและปฏิบัติใหม่โดยอาจปรับเปลี่ยนรูปแบบบ้างเพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในปัจจุบัน ในกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ความหมายหรือวิถีปฏิบัติบางอย่างที่ได้รับการสืบทอดคือสิ่งที่ถูกเลือกให้ดำรงอยู่ผ่านกระบวนการเลือกสรรของสังคมซึ่งจะได้รับการยอมรับให้เป็นวัฒนธรรมของสังคม (วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน, 2557: 16-17) นอกจากนี้ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2532) กล่าวว่า การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมถือเป็นการปรับปรุงวัฒนธรรมให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นการนำภูมิปัญญาไทย

ซึ่งเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วในสังคมไทยมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อจะเผชิญหน้ากับกระแสวัตถุนิยม บริโภคนิยม พาณิชนิยมและอำนาจนิยมที่ครอบงำสังคมไทยสมัยใหม่ ทั้งนี้อาจประยุกต์ใช้ด้วยวัตถุประสงค์ที่ต่างจากเดิม อาจปรับเปลี่ยนรูปแบบ ลดทอนพิธีกรรมบางอย่าง หรือตีความใหม่ แต่สาระสำคัญยังคงดำเนินตามฐานความเชื่อเดิม ผู้วิจัยนำแนวคิดการผลิตซ้ำวัฒนธรรมมาศึกษาประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามเพื่อวิเคราะห์ความหมายของสิ่งที่ถูกเลือกมานำเสนอในงานประเพณี อันเป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองสถานการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลง

วิธีการวิจัย

1. ศึกษาแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. เก็บข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม เก็บข้อมูลภาคสนามจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในงานประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม 2 แห่ง ได้แก่ 1) ประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม จัด ณ โรงเรียนวัดหัวสำโรง ตำบลหัวสำโรง อำเภอบางบาล จังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่างวันที่ 4-5 กุมภาพันธ์ 2566 2) ประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม จัดขึ้น ณ วัดสุวรรณคีรี ตำบลหนองแขน อำเภอบางบาล จังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่างวันที่ 4-5 กุมภาพันธ์ 2566

ผู้วิจัยยังเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ในหัวข้อสัมภาษณ์ที่วางโครงสร้างไว้ ประกอบด้วย 1) ผู้บอกข้อมูลที่เป็นบุคลากรในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 3 คน 2) ผู้บอกข้อมูลที่เป็นบุคลากรในหน่วยงานด้านวัฒนธรรม นักวิชาการ ประชาชนท้องถิ่น จำนวน 2 คน และ 3) ผู้บอกข้อมูลที่เป็นผู้ประกอบการพิธีกรรมทางศาสนา จำนวน 1 คน ใช้เวลาในการสัมภาษณ์ประมาณครั้งละ 1 ชั่วโมง

3. วิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ทฤษฎีทางคติชนวิทยาและแนวคิดทฤษฎีอื่นๆ ได้แก่ ทฤษฎีคติชนสร้างสรรค์ (Creative Folklore) ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ แนวคิดพลวัต แนวคิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

4. นำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบบทความวิจัย โดยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา

บทความนี้นำเสนอผลการศึกษา 2 ประเด็น คือ 1. พลวัตของประเพณีบุญข้าวหลาม เป็นการสรุปผลการวิเคราะห์กระบวนการที่ทำให้ประเพณีบุญข้าวหลามมีองค์ประกอบและความหมายเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต และ 2. บทบาทของประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม เป็นการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน

1. พลวัตของประเพณีบุญข้าวหลาม การจัดงานสืบสานประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองแห่น เทศบาลตำบลหัวสำโรง องค์การบริหารส่วนตำบลหัวสำโรง รวมถึงวัฒนธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ทำให้เกิดการประยุกต์ใช้ประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามมาสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมการแสดงเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในช่วงวันมาฆบูชาของจังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประเพณีบุญข้าวหลามมีพลวัตจากพิธีกรรมทางศาสนาที่มีบทบาทสร้างเสริมกำลังใจแก่ชาวนา เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องอานิสสการถวายทานและความเชื่อเรื่องความอุดมสมบูรณ์ไปเป็นพิธีกรรมกับการแสดง พลวัตที่เกิดขึ้นแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ พลวัตด้านองค์ประกอบของพิธีกรรม และพลวัตด้านความหมายของพิธีกรรม

1.1 พลวัตด้านองค์ประกอบของพิธีกรรม พบว่า มี 7 ประการ ได้แก่

1) ด้านชื่อเรียกประเพณี มติของคณะกรรมการจัดงานขึ้นเขาเผาข้าวหลามในยุคบุกเบิกที่ต้องการตั้งชื่องานประเพณีให้ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว อีกทั้งต้องการสร้างอัตลักษณ์ให้กับประเพณีด้วยการนำประเพณีขึ้นเขาแดงยามากล่าวถึงด้วย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชื่อเรียกประเพณีจาก “บุญข้าวหลาม” ซึ่งไม่ได้กล่าวถึงการขึ้นเขาแดง มาเป็น “ประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม” ซึ่งมีคำคล้องจองกัน (วงศ์เดือน ทิมทอง, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2566) การประดิษฐ์ชื่อเรียกงานประเพณีใหม่ทำให้บุญข้าวหลามได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว มีการบันทึกชื่องานไว้ในปฏิทินการท่องเที่ยวของจังหวัดฉะเชิงเทรา และทำให้ปัจจุบันประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามเป็นหนึ่งในงานประเพณีเพื่อการท่องเที่ยวที่ได้รับการส่งเสริมจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

2) ด้านรูปแบบการจัดงาน การดำเนินงานสืบสานประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จัดทำในรูปแบบโครงการ มีข้อจำกัดในการเบิกจ่ายงบประมาณตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย และวัตถุประสงค์ที่ต้องการพัฒนาประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามเป็นการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้แก่ชุมชน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบงานจากเดิมเป็นงานบุญที่เน้นพิธีกรรมถวายข้าวหลาม มีวัดเป็นศูนย์กลางการประกอบพิธีกรรม มาเป็นงานประเพณีประจำปี (annual fair) ที่เน้นกิจกรรมการแสดงรื่นเริง ทำให้ประเพณีบุญข้าวหลามซึ่งเคยมีบทบาทสำคัญในมิติความเชื่อทางศาสนาเปลี่ยนแปลงไปเป็นประเพณีที่มีบทบาทเป็นพื้นที่การแสดงทางวัฒนธรรม เน้นความสนุกสนาน และความบันเทิง

3) ด้านวัตถุประสงค์ เป้าหมายการจัดงานประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ไม่เพียงต้องการสืบทอดประเพณีตามพันธกิจที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ยังต้องการนำเสนอประเพณีเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวด้วยนั้น ทำให้เกิดการเลือกนำเสนอกิจกรรมความบันเทิงเป็นหลัก เช่น แข่งขันกินข้าวหลาม เผาข้าวหลามยาวที่สุดในโลก วัตถุประสงค์ที่เพิ่มเติมขึ้นดังกล่าวทำให้พิธีกรรมถวายข้าวหลามซึ่งแต่เดิมเคยเป็นสาระสำคัญของประเพณี ลดระดับความสำคัญลงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของงาน และทำให้บทบาทด้านความบันเทิงและการท่องเที่ยวโดดเด่นกว่าบทบาททางพิธีกรรม

4) ด้านสถานที่ การจัดงานที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเน้นกิจกรรมความบันเทิง เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้คณะผู้จัดงานต้องแสวงหาพื้นที่จัดงานที่กว้างขวาง สามารถรองรับนักท่องเที่ยวและการจัดกิจกรรมความบันเทิงต่าง ๆ ได้ เช่น การออกร้านขายสินค้า เวทีการแสดงดนตรี นิทรรศการวัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดงานประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามในปัจจุบันจึงไม่เพียงมีวัดเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรม แต่ยังมีพื้นที่สาธารณะ เช่น สนามกีฬาโรงเรียน เป็นส่วนหนึ่งของงานประเพณีลักษณะดังกล่าวนี้ ทำให้ประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามมีบทบาททั้งด้านพิธีกรรมซึ่งยังคงจัดในพื้นที่วัด และบทบาทด้านเศรษฐกิจและสังคมซึ่งจัดในพื้นที่สาธารณะของชุมชน

5) ด้านผู้ประกอบการพิธีกรรม รูปแบบการจัดงานของหน่วยงานภาครัฐที่นิยมเชิญผู้บริหารระดับสูง ผู้มีชื่อเสียง บุคคลสำคัญ เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ฯลฯ มาเป็นประธานในพิธีเปิดงานเพื่อประชาสัมพันธ์และรับรองสถานะความสำคัญของงานประเพณี ทำให้พระสงฆ์ซึ่งเคยมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมลดระดับความสำคัญลง ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ประเพณีขึ้นเขาเผ่าข้าวหลามได้รับความสนใจในเชิงการท่องเที่ยวมากกว่าสนใจการประกอบพิธีกรรมทำบุญข้าวหลามซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของประเพณี การดำรงอยู่ของประเพณีขึ้นเขาเผ่าข้าวหลามจึงมีพลวัตจากประเพณีที่เน้นความศักดิ์สิทธิ์เป็นประเพณีที่เน้นความยิ่งใหญ่อลังการโดยอ้างอิงจากผู้เป็นประธานเปิดงานซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในสังคม

6) ด้านผู้ร่วมพิธีกรรม เนื่องจากประเพณีขึ้นเขาเผ่าข้าวหลามเป็นประเพณีที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวจำนวนมาก เป็นผลมาจากการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวและการดำเนินงานสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ร่วมประเพณีในปัจจุบันจึงไม่เพียงมีชาวบ้านในชุมชนหนองแห่นและชุมชนหัวสำโรง แต่ยังรวมถึงบุคลากรในหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และนักท่องเที่ยวจากจังหวัดใกล้เคียงด้วย ความเปลี่ยนแปลงด้านผู้ร่วมประเพณีดังกล่าว ทำให้ประเพณีบุญข้าวหลามที่เคยมีบทบาทกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน และสมาชิกในครอบครัว เปลี่ยนแปลงไปเป็นบทบาทด้านการเมืองวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว ที่สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ใหม่กับคนนอกและมีความสำคัญในด้านการสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนในช่วงวันหยุดเทศกาลมาฆบูชา

7) ด้านพิธีกรรมและกิจกรรม การจัดงานประเพณีขึ้นเขาเผ่าข้าวหลามทั้งในชุมชนหนองแห่นและชุมชนหัวสำโรงในปัจจุบัน มีกิจกรรมจำนวนมากและแตกต่างจากกิจกรรมในอดีต ประกอบด้วยกิจกรรมที่ประยุกต์สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ และกิจกรรมที่อ้างอิงกับพิธีกรรมและวิถีปฏิบัติเดิม การจัดงานวันแรก ตามประเพณีเดิมมีเพียงการทำข้าวหลามและขนมน้ำยาป่า ปัจจุบัน การทำข้าวหลามถูกดัดแปลงเป็นงานพิธีการที่มีผู้บริหารในหน่วยงานภาครัฐเป็นผู้เปิดงาน และเพิ่มกิจกรรมใหม่ ๆ ขึ้นจำนวนมาก เช่น

ประกวดข้าวหลามรสอร่อย แข่งขันกินข้าวหลาม นอกจากนี้ ยังขยายการขึ้นเขาดงยางมาจัดตั้งแต่วันแรก ทำให้จำนวนวันขึ้นเขาดงยางเพิ่มมากขึ้น จากวันเดียวเป็นการขึ้นเขาดงยางตลอด 2 วัน การจัดงานวันที่สอง แต่เดิมมีเพียงพิธีถวายข้าวหลาม ขนมน้ำยาป่า และเดินทางไปปิดทองรอยพระพุทธรูป ปัจจุบัน การเดินทางไปเขาดงยางถูกดัดแปลงเป็น ขบวนแห่รถตกแต่งข้าวหลาม มีกิจกรรมสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ นอกเหนือจากรอยพระพุทธรูป และการเดินขึ้นเขาดงยางที่ทำตลอดทั้งกลางวันกลางคืน การเพิ่มเติมกิจกรรมและดัดแปลงพิธีกรรมที่เคยมีในอดีตดังกล่าว ทำขึ้นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ทำให้ประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามที่เคยมีบทบาททางศาสนา ส่งเสริมการทำบุญถวายทาน ให้ความหวังต่อความสำเร็จในการทำเกษตรกรรม มีพลวัตไปเป็นประเพณีที่มีบทบาททางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว โดยใช้วิธีคิดแบบประยุกต์สร้างสรรค์ เปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของประเพณีเดิมให้อยู่ในรูปแบบใหม่ เพื่อให้เข้ากับรสนิยมของคนยุคปัจจุบัน โดยไม่ละทิ้งประเพณีเดิม

1.2 พลวัตด้านความหมายของพิธีกรรม

1.2.1 พลวัตของประเพณีบุญข้าวหลาม: จากพิธีกรรมที่มุ่งเน้นการทำบุญถวายทานข้าวใหม่และความหมายด้านความอุดมสมบูรณ์สู่พิธีกรรมกับการแสดง การทำบุญเดือนสามเป็นสัญญาณของการเริ่มต้นกินข้าวใหม่ และเป็นเวลาที่ชาวนาได้แสดงออกถึงความสำเร็จในการเพาะปลูก ความมีอยู่มีกิน และความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหารในปีนั้นผ่านพื้นที่การทำบุญ การทำบุญทานข้าวใหม่ในช่วงนี้มี 2 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ ถวายข้าวสารใหม่แบบหนึ่ง เช่น ทานดอยเงินดอยคำ ในภาคเหนือ กับถวายอาหารที่ปรุงมาจากข้าวใหม่อีกแบบหนึ่งที่นิยมมากคือปรุงเป็นข้าวหลามและข้าวจี เชื่อว่าการทำบุญถวายข้าวหลามข้าวจีมีอันสืบส่งสูงจะทำให้มีชีวิตสุขสบายทั้งในภพนี้และภพหน้า ดังปรากฏในพระธรรมเทศนาเรื่องนางปุลนทาสีที่ได้ถวายข้าวรำแด่พระพุทธเจ้า แล้วได้ไปเกิดเป็นเทวดาบนสวรรค์ (ธวัช ปุณโณทก, 2542: 505)

แม้ว่าการถวายทานด้วยข้าวหลามข้าวจีจะเป็นวิธีการทำบุญในเดือนสามที่แพร่หลายในหมู่ชนที่นับถือพุทธศาสนา แต่สันนิษฐานว่าในยุคแรกเริ่มการเผาข้าวหลามข้าวจี น่าจะมีวัตถุประสงค์เพื่อเลี้ยงผีที่ดูแลไร่นาเป็นสำคัญ และเกี่ยวข้องกับความอุดม

สมบูรณ์ด้วย ดังบทวิเคราะห์ความหมายของ “บุญเดือนสาม ประเพณีข้าวเหนียว เผาข้าว หลาม ทำข้าวจี” ปราณี วงษ์เทศ กล่าวว่า การเผาข้าวหลามของชนพื้นเมืองแต่เดิมเป็น พิธีกรรมเลี้ยงผีเพื่อตอบแทนบุญคุณที่ผีผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติได้ช่วยบันดาลพืชพันธุ์ ธัญญาหารให้อุดมสมบูรณ์ หลังเก็บเกี่ยวแล้วจึงนำผลผลิตใหม่เป็นข้าวเหนียวมาเผาข้าวหลาม ในกระบอกไม้ไผ่ หรือทำข้าวจีด้วยข้าวเหนียวใหม่มาไหว้ผีเป็นการตอบแทน (ปราณี วงษ์เทศ, 2548: 46-47) ภายหลังเมื่อรับพุทธศาสนาจากอินเดีย การทำอาหารเช่นไหว้ผีจึงถูก ปรับเปลี่ยนความหมายไปเป็นประเพณีทำบุญ เรียกในชื่อ บุญข้าวหลาม บุญข้าวจี บุญกำฟ้า แต่ยังคงแฝงความหมายเกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์อยู่เช่นเดิม

ปัจจุบัน ประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามที่จัดขึ้นโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้นำคติชนในประเพณีเดิมมาผลิตซ้ำด้วยการประยุกต์ สร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ ทำให้ ประเพณีมีพลวัตไปเป็นพิธีกรรมกับการแสดง (performance) ที่เน้นสีสันความบันเทิง ผลการเก็บข้อมูลภาคสนามพบกิจกรรมที่ประยุกต์ใช้วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีบุญ ข้าวหลามมาจัดแสดงอย่างหลากหลาย ได้แก่

- 1) ดัดแปลงวัฒนธรรมเผาข้าวหลามมาสร้างพิธีเปิดงานประเพณีประจำปี เดิมการเผาข้าวหลามเป็นวิธีที่ชาวนาใช้ประโยชน์ในการจัดการต่อข้าวและได้เตรียมพื้นที่นา สำหรับฤดูเพาะปลูกต่อไป ปัจจุบัน การจัดงานประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม ตำบลหัวสำโรง ได้ดัดแปลงวัฒนธรรมเผาข้าวหลามมาสร้างสรรค์เป็นพิธีเปิดงาน เชิญผู้บริหารหน่วยงาน ภาครัฐเป็นประธานจุดไฟเผาข้าวหลาม เพื่อแสดงสัญลักษณ์การเปิดงานอย่างเป็นทางการ และมีภาพประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ลักษณะดังกล่าวนี้ ทำให้วัฒนธรรมการเผาข้าวหลาม มีพลวัตจากประเพณีเรียบง่ายไปเป็นงานพิธีการแบบรัฐ ที่ให้ความสำคัญกับฤกษ์ยามและให้ ความสนใจตัวบุคคล

- 2) การสร้างอัตลักษณ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว การจัดงานประเพณีขึ้นเขา เผาข้าวหลาม ตำบลหัวสำโรง มีจุดเด่นทางการท่องเที่ยวอยู่ที่กิจกรรมเผาข้าวหลามยาวที่สุดในโลก ผู้จัดงานปรับใช้วัฒนธรรมเผาข้าวหลามที่แต่เดิมชาวบ้านต่างเผาข้าวหลามกันเองที่ ลานบ้านตนมาเป็นการรวมกลุ่มเผาข้าวหลามร่วมกันของตัวแทนชุมชนทั้ง 12 ชุมชนในตำบล

หัวสำโรง ทำให้ได้ภาพกิจกรรมเผาข้าวหลามยาวที่สุดในโลกที่เป็นอัตลักษณ์ของตำบลหัวสำโรง แตกต่างจากประเพณีเผาข้าวหลามในพื้นที่อื่น ๆ ในบริบทประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามที่จัดขึ้นในปัจจุบัน ปริมาณข้าวหลามจึงมีบทบาทเป็นสิ่งที่แสดงอัตลักษณ์การท่องเที่ยวและใช้ประชาสัมพันธ์งานประเพณี ดังปรากฏว่า มีการรายงานข่าวเรื่องจำนวนข้าวหลามและภาพถ่ายแนวกระบอกข้าวหลามที่ยาวกว่า 1 กิโลเมตร เสมอเมื่อนำเสนอข่าวประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม ณ ชุมชนหัวสำโรง ความหมายของปริมาณข้าวหลามที่เกิดจากการผลิตข้าววัฒนธรรมเผาข้าวหลามในพื้นที่งานประเพณีจึงมีพลวัตจากความหมายเดิมที่ปริมาณข้าวหลามเป็นสัญลักษณ์สะท้อนความอุดมสมบูรณ์ของการผลิตข้าวไปเป็นอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวซึ่งจะต้องนำเสนอความแตกต่างไม่เหมือนใครเพื่อจูงใจให้นักท่องเที่ยวมาชมงาน

3) ประยุกต์ใช้ข้าวหลามสร้างกิจกรรมความบันเทิง ในอดีต ข้าวหลามถือเป็นอาหารในพิธีกรรม ชาวบ้านนำข้าวหลามที่เผาเองมาถวายพระในวันเพ็ญเดือนสามเพื่อทำบุญสร้างกุศล ตามความเชื่อว่าเป็นสิริมงคลจากการถวายทานด้วยข้าวหลามจะทำให้ได้เกิดในภพภูมิที่ดี ปัจจุบัน การจัดงานประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม ตำบลหัวสำโรง ได้ประยุกต์ใช้ข้าวหลามมาสร้างกิจกรรมความบันเทิง เช่น กิจกรรมแข่งขันกินข้าวหลาม กิจกรรมประกวดข้าวหลามรสอร่อย ใช้ข้าวหลามตกแต่งพื้นที่จัดงาน ใช้เป็นอุปกรณ์การแสดงรำรำ ใช้ตกแต่งรถขบวนแห่ ลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้ข้าวหลามมีพลวัตจากอาหารในพิธีกรรมและเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา ไปเป็นอุปกรณ์การแสดงที่มีบทบาทด้านสร้างสีสันความบันเทิงในงานประเพณี

ภาพที่ 1 การประยุกต์ใช้ข้าวหลามมาสร้างสรรครถขบวนแห่

ภาพที่ 2 การประยุกต์ใช้ข้าวหลามมาตกแต่งสถานที่

1.2.2 พลวัตของประเพณีขึ้นเขาตองยาง: จากบุญยatraและวันชมนมญาติสู่การท่องเที่ยวและนำเสนออัตลักษณ์ การเดินทางขึ้นเขาตองยางเป็นประเพณีที่เกิดจากความเชื่อความศรัทธาต่อรอยพระพุทธรูปบนยอดเขาตองยางของชาวบ้านในชุมชนหนองแห่นและชุมชนหัวสำโรง นิยมเดินทางขึ้นไปปิดทองรอยพระพุทธรูปบนยอดเขาในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 และนัดหมายพบเจอญาติพี่น้องในวันนี้ด้วย ปัจจุบัน การเดินทางขึ้นเขาตองยางถูกดัดแปลงเป็นกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม การจัดงานขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองแห่น เน้นส่งเสริมให้ประเพณีขึ้นเขาตองยางเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญ มีการขยายวันเวลาขึ้นเขาจากเดิมเพียงวันเดียว ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 มาเป็นกิจกรรมขึ้นเขา 2 วัน ระหว่างวันขึ้น 14 ค่ำ และ 15 ค่ำ เดือน 3 และขยายระยะเวลาขึ้นเขาจากช่วงกลางวันมาเป็นขึ้นเขาตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน นอกจากนี้ ผู้จัดงานยังเพิ่มกิจกรรมที่เนื่องกับความเชื่อทางศาสนา เช่น การเคาะระฆังเพื่ออธิษฐานขอพระพรหว่านขึ้นเขา เพิ่มการประดิษฐ์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ใหม่ ๆ บนยอดเขาเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้กราบไหว้ ทำบุญบริจาคทาน สร้างจุดเช็คอินบนยอดเขาและประดับไฟสวยงาม การขึ้นเขาตองยางในบริบทใหม่ ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาจึงมีพลวัตทางความหมายจากความเชื่อเรื่องบุญกุศลที่เกิดจากการนมัสการรอยพระพุทธรูปและวันชมนมญาติเป็นความหมายด้านการท่องเที่ยวที่มีอัตลักษณ์โดดเด่นด้วยกิจกรรมขึ้นเขาตองยาง ในขณะที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองแห่นเน้นนำเสนอกิจกรรมขึ้นเขาตองยาง องค์การบริหารส่วนตำบลหัวสำโรงก็เน้นนำเสนอกิจกรรม

ขบวนแห่รถตกแต่งข้าวหลามที่จำลองการเดินทางจากชุมชนหัวสำโรงไปเขาดงยางของชาวบ้านในอดีต ผู้จัดงานประยุกต์วิถีชีวิตที่ชาวบ้านในอดีตนิยมนำข้าวหลามติดตัวไปเป็นเสบียงระหว่างเดินทางมาสร้างสรรค์ใหม่เป็นรถแห่ตกแต่งข้าวหลาม และเลือกใช้เส้นทางโบราณที่ชาวบ้านเคยใช้เดินทางไปเขาดงยางมาเป็นเส้นทางแห่รถ เพื่อแสดงการสืบทอดประเพณี การเดินทางไปเขาดงยางในบริบทใหม่จึงมีความหมายเปลี่ยนแปลงไปเป็นการแสดงเพื่อนำเสนออัตลักษณ์ชุมชนหัวสำโรงที่มีประเพณีเดินทางไปขึ้นเขาดงยาง มีบทบาทในการประชาสัมพันธ์ให้เห็นว่าชุมชนหัวสำโรงยังคงรักษาทั้งวัฒนธรรมเผ่าข้าวหลามและวัฒนธรรมการเดินทางจากชุมชนไปเขาดงยางเช่นที่บรรพบุรุษเคยปฏิบัติมา การนำวัฒนธรรมการขึ้นเขาดงยางเพื่อนมัสการรอยพระพุทธรูปมาสร้างสรรค์เป็นการท่องเที่ยว ทำให้การขึ้นเขาดงยางกลายเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันก็เปลี่ยนสถานะจากเดิมที่เคยเป็นกิจกรรมสำคัญรองจากการทำบุญข้าวหลามมาเป็นกิจกรรมที่โดดเด่นที่สุดปัจจุบัน การขึ้นเขาดงยางได้รับความสนใจอย่างมากจากนักท่องเที่ยว เพราะเข้าถึงได้ง่าย ไม่มีพิธีกรรมยุ่งยาก รวมทั้งได้ท่องเที่ยวหลายรูปแบบ ทั้งการทำบุญ ชมทัศนียภาพ ซื้อสินค้า อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่า การจัดงานที่เน้นการท่องเที่ยว ทำให้การขึ้นเขาและเผาข้าวหลามกลายเป็นเรื่องแยกส่วน ไม่เชื่อมโยงถึงกันดังอดีตที่ผ่านมา การเผาข้าวหลามกลายเป็นพิธีการของหน่วยงานรัฐที่จัดขึ้นเพื่อแสดงการสืบทอดวัฒนธรรมชุมชนและใช้แสดงอัตลักษณ์ ขณะที่การขึ้นเขาดงยางเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการทำบุญ ชมทิวทัศน์ นอกจากนี้วัฒนธรรมการนำข้าวหลามติดตัวไปเป็นเสบียงก็สูญหายไป ไม่ปรากฏในกิจกรรมใด จนกล่าวได้ว่า ประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบันได้คลี่คลายรูปแบบและความสำคัญจากงานบุญในเดือนสามไปเป็นงานประจำปีเพื่อการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและถูกใช้ประโยชน์ด้านประชาสัมพันธ์อัตลักษณ์ชุมชน

2. บทบาทของประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม การนำประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามมาสืบทอดในบริบทสังคมไทยร่วมสมัยของหน่วยงานภาครัฐ ทำให้บทบาทของประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต กลายเป็นงานประเพณีประจำปีที่มีความสำคัญต่อชุมชนที่จัดงาน 3 ด้าน ได้แก่ บทบาทด้านสังคม บทบาทด้านจิตใจ และบทบาทด้านเศรษฐกิจ

2.1 บทบาทด้านสังคม แม้ว่า การเข้ามาสืบทอดงานประเพณีขึ้นเขาเผ่าข้าวหลามของหน่วยงานภาครัฐจะทำให้รูปแบบ ขั้นตอน และความหมายของประเพณีทำบุญข้าวหลาม และขึ้นเขาดงยางเปลี่ยนแปลงไป แต่วิถีคิดในการจัดงานที่กำหนดให้มีกิจกรรมที่คล้ายคลึงกับวิถีวัฒนธรรมเดิม เช่น การเผาข้าวหลามแบบพื้นบ้าน การเดินทางไปเขาดงยาง การทำบุญถวายข้าวหลาม การเดินขึ้นเขาดงยาง และการนำงบประมาณเข้ามาสืบทอดการจัดงานอย่างต่อเนื่องทุกปี ก็ทำให้ประเพณีนี้กลายเป็นงานประจำปีที่สำคัญ และยังทำให้ผู้เข้าร่วมงานซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนและเยาวชนในท้องถิ่นได้เรียนรู้วัฒนธรรมของตนเองและอาจทำให้เกิดการสืบทอดรักษาไว้ได้ต่อไป จึงนับได้ว่า การจัดงานประเพณีของภาครัฐที่มีการผลิตซ้ำประเพณีขึ้นเขาเผ่าข้าวหลามในบริบทใหม่ มีความสำคัญต่อการเปิดพื้นที่ให้มีการสืบทอดความเชื่อเรื่องอานิสสงส์การถวายทานข้าวหลามและสืบทอดประเพณีขึ้นเขาดงยางของชาวชุมชนหนองแวนและหัวสำโรงต่อไป นอกจากนี้ ประเพณีขึ้นเขาเผ่าข้าวหลามยังมีบทบาทเป็นสิ่งที่แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนหนองแวนและชุมชนหัวสำโรง ทำให้เห็นว่าเป็นชุมชนที่น่าสนใจและแตกต่างจากชุมชนอื่นในด้านที่มีประเพณีทำบุญเดือนสามที่มีลักษณะเฉพาะไม่เหมือนใคร มีวิธีเน้นย้ำอัตลักษณ์ด้วยการผนวกชื่อประเพณีขึ้นเขาเผ่าข้าวหลามไว้ในคำขวัญประจำอำเภอแปลยาวว่า “ทุ่งนาบอกนาม เผ่าข้าวหลามประเพณี ผลไม้รสดี ถิ่นที่อุดมสมบูรณ์” นอกจากนี้ ในบริบทการจัดงานประเพณียังมีการแต่งและเปิดเพลงประจำงานเพื่อประกาศว่าประเพณีขึ้นเขาเผ่าข้าวหลามเป็นวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนด้วย บทบาทด้านสังคมดังกล่าวนี้ แตกต่างจากอดีตที่ประเพณีบุญเดือนสามมีบทบาทเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมและกระชับความสัมพันธ์ภายในชุมชน ซึ่งจะกระทำผ่านกิจกรรมเผาข้าวหลาม การทำบุญข้าวหลาม การขึ้นเขาดงยาง การรับประทานข้าวหลามและแบ่งปันข้าวหลาม การนัดพบกันบนยอดเขาดงยาง นอกจากนี้ ประเพณียังมีหน้าที่หลอมรวมสมาชิกในชุมชนซึ่งเป็นคนเขมรและลาวให้ผสมกลมกลืนกันโดยมีบุญข้าวหลามหรือศรัทธาในพุทธศาสนาเป็นสื่อเชื่อมโยงด้วย

2.2 บทบาทด้านจิตใจ เดิมประเพณีขึ้นเขาเผ่าข้าวหลามมีบทบาทสำคัญในด้านจิตใจ เพราะเป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องอานิสสงส์จากการทำบุญ

ถวายทานข้าวใหม่ และมีนัยยะทางพิธีกรรมที่มุ่งหวังเรื่องความอุดมสมบูรณ์ การทำบุญถวายข้าวหลามในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 เป็นช่วงเวลาศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยเสริมสร้างขวัญและกำลังใจในการทำนา เพราะชาวนาจะได้ “บอกตนเอง” ว่า ได้ประกอบพิธีทำขวัญข้าวแล้ว ปีนี้ผลผลิตก็จะดี ข้าวออกงาม ไม่มีแมลงรบกวน ปัจจุบัน ประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามมีบทบาทสัมพันธ์กับการเสริมสร้างกำลังใจและให้ความหวังในการดำเนินชีวิต จากการเป็นประเพณีที่เปิดพื้นที่ให้มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหลายรูปแบบ เช่น ทำบุญขอพรท้าวเวสสุวรรณ การบนบานขอพรหลวงพ่อบ้านใจ การบูชาพระสวลี การสักการะเจ้าแม่กวนอิม การทำบุญผ้าป่าลอยฟ้า การกราบสักการะขอพระพุทธรูปปางไสยาสน์ การกราบขอพรพระเจ้าตากสิน การปิดทองรอยพระพุทธรูปและพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ในวิหาร กล่าวได้ว่า ประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามยังคงเป็นพื้นที่ที่มีบทบาทเสริมสร้างกำลังใจแก่ผู้คน เพียงแต่กิจกรรมที่มีบทบาทดังกล่าวนี้อาจเปลี่ยนแปลงมาเป็นกิจกรรมการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัดสุวรรณคีรี ซึ่งสามารถให้ความหวังในการดำเนินชีวิตในโลกนี้ที่ต้องการความมั่งคั่งร่ำรวย และความเจริญรุ่งเรืองในอาชีพการงาน นอกจากนี้ ประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามยังมีบทบาทในการสร้างสำนึกความภูมิใจในท้องถิ่น จากการเป็นประเพณีที่ได้รับการส่งเสริมให้เป็นงานเพื่อการท่องเที่ยวของจังหวัดฉะเชิงเทราและได้รับความสนใจจากคนนอก ทำให้คนในชุมชนหันกลับมาสนใจท้องถิ่นและเกิดความภูมิใจในท้องถิ่นตนเองที่มีประเพณีที่มีชื่อเสียง มีอัตลักษณ์ไม่เหมือนใคร หรือมีเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย ดังพบว่า ในช่วงที่จัดงานประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม คนในชุมชนหนองแวนและหัวสำโรงจะร่วมกันโพสต์ข้อความเชิญชวนนักท่องเที่ยวให้มาท่องเที่ยวงานประเพณีในชุมชนตน มีการเผยแพร่ภาพป้ายประชาสัมพันธ์วันจัดงาน ข้อมูลประวัติความเป็นมาของประเพณี การเล่าบรรยากาศความสนุกสนานในงานที่ตนได้ไปร่วมมา และการโพสต์ภาพกิจกรรมในงาน

2.3 บทบาทด้านเศรษฐกิจ ประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามเป็นประเพณีที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเนื่องในวันมาฆบูชาของจังหวัดฉะเชิงเทรา เนื่องจากมีช่วงเวลาจัดงานตรงกับวันมาฆบูชาซึ่งเป็นวันหยุดราชการ รูปแบบงานประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามที่มีความโดดเด่นสอดคล้องกับค่านิยมการท่องเที่ยวของคนไทย ทั้งชื่อเรียกงานที่ชวนให้ตั้งคำถาม กิจกรรม

เผาข้าวหลามที่หาชมได้ยากในปัจจุบัน กิจกรรมขึ้นเขาที่ทำหายกำลังกายกำลังใจ การได้ทำบุญขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การได้ชมทิวทัศน์ยามค่ำคืนบนยอดเขาตรงยาว ตลอดจนการได้เที่ยวชมงานการแสดงสินค้า ทำให้ประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามเป็นที่นิยมในหมู่นักท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่นและกระตุ้นเศรษฐกิจในช่วงวันหยุดเทศกาลทางศาสนาได้อย่างดี

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย บทความนี้นำเสนอการวิเคราะห์พลวัตและบทบาทของประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย ผลการศึกษาพบว่า การเข้ามาดำเนินงานสืบทอดประเพณีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในชุมชนหนองแห่นและชุมชนหัวสำโรงเพื่อปฏิบัติตามภารกิจที่บัญญัติไว้ในกฎหมายและเพื่อตอบสนองนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐ เป็นบริบทและปัจจัยที่ทำให้เกิดการผลิตซ้ำประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามมาเสนอด้วยการประยุกต์สร้างสรรค์องค์ประกอบบางอย่างในพิธีกรรมเดิมให้สอดคล้องกับรสนิยมของคนในยุคปัจจุบัน และทำให้ประเพณีบุญข้าวหลามมีพลวัตในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย พลวัตที่เกิดขึ้นแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือพลวัตด้านองค์ประกอบของพิธีกรรม และพลวัตด้านความหมายของพิธีกรรม การสืบทอดประเพณีของหน่วยงานภาครัฐในปัจจุบันทำให้บทบาทของประเพณีเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต กลายเป็นประเพณีประจำปีที่มีความสำคัญต่อชุมชนที่จัดงานในด้านสังคม ด้านจิตใจ และด้านเศรษฐกิจ

อภิปรายผล วิธีคิดของหน่วยงานภาครัฐที่ผลิตซ้ำ ประยุกต์ สร้างสรรค์ ประเพณีบุญข้าวหลามมาสืบทอดและนำเสนอเป็นการท่องเที่ยว ทำให้ประเพณีบุญข้าวหลามมีพลวัตจากพิธีกรรมทางศาสนาที่มุ่งหวังอันสืบเนื่องจากการถวายทานข้าวใหม่และความอุดมสมบูรณ์ในวิถีเกษตรกรรมไปเป็นพิธีกรรมกับการแสดงที่เน้นความบันเทิง การนำประเพณีท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในบริบทสังคมใหม่ ส่งผลให้ความหมายของงานบุญข้าวหลามที่เดิมมีบทบาทสำคัญต่อการให้ความหวังในการดำเนินชีวิตและเสริมสร้างกำลังใจในการทำนา เปลี่ยนแปลงไปเป็นงานเทศกาลประจำปีที่มีบทบาทด้านสังคมและเศรษฐกิจ ทำให้ช่วงเวลาจัดงานเป็น

พื้นที่นำเสนอการทำงานภาครัฐ ตลอดจนเป็นพื้นที่สืบทอดความเชื่อเรื่องอานิสงส์การถวายทานข้าวหลามและสืบทอดประเพณีขึ้นเขาตงยางของชาวชุมชนหนองแห่นและชุมชนหัวลำโรง ข้อค้นพบดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่าประเพณีที่ดำรงอยู่ในบริบทสังคมปัจจุบัน มักมีบทบาทหน้าที่ใหม่ ๆ แตกต่างจากบทบาทหน้าที่เดิมในอดีตที่ศาสนาพิธีกรรมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในด้านสังคมและด้านจิตใจ ดังที่ ศิราพร ณ ถลาง กล่าวว่า ตามแนวทางทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม ในสังคมประเพณี (traditional societies) ศาสนาพิธีกรรมจะมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในด้านสังคมและด้านจิตใจ ด้านสังคม พิธีกรรมมีบทบาทในการ “รวมพลัง” ของคนในสังคม เพราะการประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้งทำให้สมาชิกในสังคมรู้สึกมั่นคงอบอุ่น พิธีกรรมช่วยสร้างความรู้สึก “ความเป็นพวกเดียวกัน” ดังนั้น พิธีกรรมจึงเป็นกลไกในการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชนด้วย ส่วนด้านจิตใจ พิธีกรรมมีบทบาทช่วยให้มนุษย์มีความมั่นคงทางใจ มีความสบายใจขึ้นเพราะพิธีกรรมมักเกี่ยวข้องกับการขอรับรองให้อ่านาจนี้อธรรมชาติช่วยเหลือในสิ่งที่มนุษย์ไม่มั่นใจ เช่น ขอฝน ขอให้ผลผลิตดี ขอให้หายเจ็บไข้ พิธีกรรมจึงมีหน้าที่สำคัญยิ่งในการสร้างความมั่นใจและให้กำลังใจแก่บุคคลในสังคม (ศิราพร ณ ถลาง, 2562)

งานวิจัยนี้ได้นำทฤษฎีคติชนสร้างสรรค์ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อตอบคำถามและอธิบายความเปลี่ยนแปลงของคติชนที่ถูกใช้เพื่อรองรับบริบทสังคมใหม่มาเป็นแนวทางวิเคราะห์ ได้ผลการศึกษาที่สอดคล้องกับทฤษฎีในแง่ที่พบว่าบริบทสังคมโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการท่องเที่ยวเป็นบริบทสำคัญที่ทำให้ประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลามมีพลวัตจากการที่ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบและจุดเน้นของงานให้สอดคล้องกับความนิยมของคนรุ่นใหม่และสอดคล้องกับนโยบายการทำงานของหน่วยงานภาครัฐระดับท้องถิ่นซึ่งเป็นคนกลุ่มใหม่ที่เข้ามาสืบทอดประเพณีแทนชาวบ้าน พลวัตของคติชนเป็นผลมาจากวิถีคิดแบบประยุกต์ สร้างสรรค์ ที่นำคติชนเกี่ยวกับบุญข้าวหลามมาผลิตซ้ำและดัดแปลงเป็นการแสดง เช่น แข่งขันกินข้าวหลามประกวดข้าวหลาม การแสดงข้าวหลาม ขณะเดียวกันก็ยังคงรักษารูปแบบประกอบเดิมของประเพณีไว้ ทั้งการเผาข้าวหลาม การถวายข้าวหลาม การเดินทางขึ้นเขาตงยาง ทำให้ประเพณีมีลักษณะผสมผสานทั้งกิจกรรมที่อิงกับประเพณีเดิมและกิจกรรมสร้างสรรค์ใหม่

ผลการศึกษาในงานวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยก่อนหน้านี้หลายเรื่องที่น่าทึ่งนักคือคนสร้างสรรค์ไปศึกษาความเปลี่ยนแปลงของประเพณีท้องถิ่นต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย เช่น งานวิจัยของ พลกฤษณ์ วสีวัฒน์ (2563) พบว่าบริบทการผลักดันเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมต่อองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เป็นจุดตั้งต้นให้เกิดการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ เช่น ตำนาน ความเชื่อ พิธีกรรม มาประยุกต์ใช้เพื่อนำเสนอความโดดเด่นของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารให้เป็นไปตามเกณฑ์การพิจารณาของคณะกรรมการมรดกโลก ทำให้คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มีพลวัตจากมิติตามศักดิ์สิทธิ์ไปเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่ผลิตเป็นวัตถุมงคล จัดแคมเปญท่องเที่ยว และก่อให้เกิดการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใหม่และพิธีกรรมใหม่ ในบริบทใหม่คติชนจึงมีบทบาทเปลี่ยนแปลงจากการมุ่งหวังเรื่องสิริมงคล ความอุดมสมบูรณ์ มาเป็นเครื่องมือต่อรองความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ และบทบาทด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจภายในจังหวัดนครศรีธรรมราช

ที่ผ่านมาการศึกษาวัฒนธรรมข้าวหลามในสังคมไทยมักเป็นการศึกษาภูมิปัญญาการทำข้าวหลามเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมและสืบทอดภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่นให้คงอยู่ และศึกษาข้าวหลามเพื่อพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นสำหรับสร้างอัตลักษณ์ของจังหวัด ดึงนำเสนอข้อมูลไว้ในหัวข้อบทวนวรรณกรรม งานวิจัยเรื่องนี้มีประเด็นศึกษาที่มุ่งวิเคราะห์พลวัตของประเพณีบุญข้าวหลามที่เป็นผลมาจากบริบทการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เป็นการศึกษาวัฒนธรรมข้าวหลามในมิติที่เป็นประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่น ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้จึงเพิ่มเติมองค์ความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวหลาม จากการนำเสนอผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการทำข้าวหลามกับวิถีชีวิต การเพาะปลูกข้าว คติความเชื่อทางศาสนา และสังคม

รายการอ้างอิง

- ชำนาญ สรวมศิริ, สมเกียรติ ใหม่เอี่ยม, ทองคำ สรวมศิริ, จำเนียร โคตน, ไพศาล สวมมะลิ, ฉันทนา สระบุรินทร์, มลทการ แก้วกิจวิไล. (2549). **การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวหัวสำโรงตำบลหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.
- ธวัช ปุณโณทก. (2542). บุญข้าวจี๋. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 2**. (น. 503-505). กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- นรินทร์ เจริญพันธ์ และสุธี วังเต้อย. (2560). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวหลามเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์เกษตรท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดสระแก้ว. **วารสารเทคโนโลยีการอาหาร มหาวิทยาลัยสยาม**. 12(1), 48-58.
- นารี สาริกะภูติ. (2528). **วัฒนธรรมพื้นบ้านของฉะเชิงเทรา**. ฉะเชิงเทรา: วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา.
- _____. (2536). วัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวไทยเชื้อสายเขมรบ้านหัวสำโรง สระสองตอน และดงยาง. ใน เพ็ญศรี ตึก (บรรณาธิการ). **วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ**. (น.690-737). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรานี วงษ์เทศ. (2548). **ประเพณี 12 เดือนในประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมเพื่อความอยู่รอดของคน**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ปรารธนา แซ่อึ้ง. (2556). **การตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: พลวัตในบริบทสังคมไทย** (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พงษ์สันต์ ต้นหยง, ณัฏชา ศิริธนาธร และวิศิษฐ์ ฤทธิบุญไชย. (2558). แนวทางการพัฒนาธุรกิจข้าวหลามเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดนครปฐม. **วารสารดุษฎีบัณฑิตทางสังคมศาสตร์ (ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)**. 5(3), 128-146.
- พนม ลิมอารีย์. (2529). **กลุ่มสัมพันธ์** (พิมพ์ครั้งที่ 3). มหาสารคาม: ปรีดาออฟเซตการพิมพ์.

- พลกฤษณ์ วสีวิวัฒน์. (2563). **พลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราชในสังคมไทยร่วมสมัย** (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัชรภรณ์ ดิษฐปาน. 2557. พระอุปคุต: การสืบทอดและการผลิตซ้ำความเชื่อ ตำนานและพิธีกรรมในสังคมไทยปัจจุบัน (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิราพร ณ ถลาง. (2562). **“คติชนสร้างสรรค์”: บทสังเคราะห์และทฤษฎี**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- สุภาวดี เชื้อพราหมณ์. (2556). **พลวัตวิถีชีวิตพื้นถิ่นของชุมชนและเรือนในลุ่มทะเลสาบสงขลา**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- หลิน หยูเจีย. (2555). **การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น: กรณีศึกษาการทำข้าวหลามหนองมนเทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี** (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2532). **การสืบทอดและปรับปรุงวัฒนธรรมให้สมัย. ใน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (บรรณาธิการ). สู่โฉมหน้าใหม่ของวัฒนธรรมกับการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.

การสัมภาษณ์

- ฉันทนา สระบุรีรินทร์. (2566, 13 กันยายน). สัมภาษณ์.
- ณรงค์ นิยมสุข. (2566, 8 กันยายน). สัมภาษณ์.
- วงศ์เดือน ทิมทอง. (2566, 13 กันยายน). สัมภาษณ์.

ชื่อภาษาจีนของผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีน:

ลักษณะภาษาและความหมาย

Chinese Names of Thai Food Products in China: Language Characteristics and Meanings

เพ็ญพรสา ชัยธีระสุเวท¹

Phenphansa Chaitheerasuwet¹

Received: January 12, 2024

Revised: July 29, 2024

Accepted: August 14, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะภาษาและวิเคราะห์ความหมายที่ปรากฏในชื่อภาษาจีนของผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีน 4 ประเภท ได้แก่ ข้าวสาร ขนมขบเคี้ยว ขนมอบ และผลไม้แปรรูปด้วยการทำแห้ง จากเว็บไซต์ขายสินค้าออนไลน์ของประเทศจีน 3 เว็บไซต์ ได้แก่ www.taobao.com www.1688.com และ www.tmall.com

ผลการศึกษาลักษณะภาษาพบการใช้ชื่อภาษาจีน ชื่อภาษาไทย และชื่อภาษาอังกฤษในรูปแบบภาษาเดียว สองภาษา และสามภาษา ทั้งสิ้น 7 รูปแบบ โดยรูปแบบสามภาษาเป็นที่นิยมมากที่สุด ในขณะเดียวกันพบว่า ภาษาจีนเป็นภาษาพื้นฐานที่ปรากฏใช้ในชื่อผลิตภัณฑ์

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาจีน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
(Lecturer of Chinese language department, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Lampang Rajabhat University) E-mail: Phenphansa.bee@gmail.com

มากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ภาษาอังกฤษและภาษาไทยตามลำดับ จำนวนพยางค์ที่ใช้ในการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนพบตั้งแต่ 2 พยางค์ไปจนถึง 18 พยางค์ โดยชื่อ 6 พยางค์นิยมมากที่สุด การตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนด้วยโครงสร้างไวยากรณ์เดี่ยวโดยใช้วิธีส่วนขยาย-ส่วนหลักพบมากที่สุด สำหรับผลการวิเคราะห์ความหมายพบ 13 กลุ่มความหมายที่สัมพันธ์โดยตรงกับประเภทของผลิตภัณฑ์อาหารทั้ง 4 ประเภท ทั้งยังเป็นความหมายตรงที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์แก่ผู้บริโภคได้อย่างชัดเจนและตรงไปตรงมา สำหรับโครงสร้างทางความหมายของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนที่ปรากฏทั้งหมดต่างเป็นชื่อที่มีโครงสร้างความหมายประกอบตั้งแต่ 2-11 กลุ่มความหมาย ในทางกลับกันไม่พบชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนที่มีโครงสร้างความหมายเดี่ยว เนื่องจากชื่อผลิตภัณฑ์อาหารส่วนใหญ่เป็นชื่อที่บรรยายถึงรสชาติ ลักษณะ วัตถุดิบสำคัญ กรรมวิธีการผลิต ประเภท และชื่อแบรนด์ของผลิตภัณฑ์

คำสำคัญ: การตั้งชื่อผลิตภัณฑ์, ชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน, ผลิตภัณฑ์อาหารไทย, ลักษณะภาษา, ความหมาย

Abstract

The objective of this research article is to study the language characteristic and analyze the meanings found in Chinese names of 4 types of Thai food products in China: rice, snacks, pastries, and dried fruits. The study draws data from 3 Chinese online selling websites: www.taobao.com, www.1688.com and www.tmall.com

The analysis reveals that the product names incorporate Chinese, Thai, and English in monolingual, bilingual, and trilingual forms, with a total of seven combinations. Trilingual names are the most prevalent. Chinese is the most frequently utilized language in product names, followed by English and Thai. The number of syllables in Chinese product names ranges from 2 to 18, with 6-syllable names being the most popular. Naming the products with a

single grammatical structure using the modifier-head method is most common. Regarding the meaning analysis, 13 groups of meanings were identified, all of which show a direct connection to the products in the study. These meanings provide some details about the products to consumers clearly and directly. All the product names feature compound semantic structures, with the number of meaning groups ranging from 2 to 11. None of the names consist of a single semantic unit. These names may include information about flavors, product characteristics, key ingredients, production processes, types of products, and brand names.

Keywords: Product Naming, Chinese Product Name, Thai Food Product, Language Characteristic, Meaning

บทนำ

ชื่อผลิตภัณฑ์ (Product Name) เป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญที่ปรากฏบนบรรจุภัณฑ์หรือฉลากที่แสดงบนบรรจุภัณฑ์ “เพื่อทำหน้าที่บ่งชี้หรือแจ้งข้อมูลรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ให้แก่ผู้บริโภคทราบว่าสินค้านี้เป็นสินค้าชนิดไหนหรือเป็นสินค้าอะไร” (ปูน คงเกียรติเจริญ และสมพร คงเกียรติเจริญ, 2541: 8-9) การระบุข้อความหรือรายละเอียดใด ๆ บนบรรจุภัณฑ์หรือฉลากให้กับผลิตภัณฑ์ประเภทอาหารและยา โดยปกติแล้วผู้ประกอบการจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายหรือระเบียบที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด ยกตัวอย่างเช่น ในประเทศไทยการตั้งชื่ออาหารต้องปฏิบัติตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข (ฉบับที่ 367) พ.ศ. 2557 เรื่องการแสดงฉลากของอาหารในภาชนะบรรจุ สำหรับในประเทศจีน หากผู้ประกอบการไทยต้องการส่งออกผลิตภัณฑ์สินค้าแบบบรรจุหีบห่อไปประเทศจีน ผู้ประกอบการจำเป็นต้องศึกษาและปฏิบัติตามกฎระเบียบและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการนำเข้าสินค้า ได้แก่ “มาตรการทางการค้าที่ไม่ใช่ภาษี (Non-Tariff Measures: NTMs)

ระเบียบทางการค้าที่ไม่ใช่มาตรการทางภาษี (Non-Tariff Barriers: NTB) หรือกฎระเบียบทางเทคนิค (Technical Regulations) เพื่อให้เกิดความมั่นใจถึงความปลอดภัยและมาตรฐานของสินค้าที่จะนำเข้ามาบริโภคภายในประเทศ และไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสุขอนามัยของมนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อม” ในประเทศจีน (นิวิติ จรรยาสวัสดิ์, 2560) อีกทั้งยังพบว่า กฎทั่วไป ว่าด้วยมาตรฐานฉลากผลิตภัณฑ์อาหารบรรจุหีบห่อ ฉบับ GB7718-2011 ของสาธารณรัฐประชาชนจีน (Ministry of Health of the People’s Republic of China, 2011) ได้กำหนดให้ระบุชื่อผลิตภัณฑ์บนฉลากผลิตภัณฑ์อาหารบรรจุหีบห่อด้วย อันแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของชื่อผลิตภัณฑ์ว่าเป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญที่ปรากฏบนบรรจุภัณฑ์หรือฉลากที่แสดงบนบรรจุภัณฑ์ ทั้งนี้ยังพบอีกว่า “ชื่อผลิตภัณฑ์และการพรรณนาสามารถส่งผลกระทบต่อตรงต่อการประเมินผลิตภัณฑ์และความชอบในการบริโภคของผู้บริโภค” (Bryant and Barnett, 2019; Kronrod et al., 2021; Papies et al., 2020) ทั้งยัง “ส่งผลกระทบต่อรับรู้ของผู้บริโภคเชิงพฤติกรรมและคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์ได้” เช่นกัน (Ye, Mattila and Dai, 2023)

เมื่อได้สำรวจผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ พบการศึกษาชื่อผลิตภัณฑ์ในกลุ่มตัวอย่างต่าง ๆ จำนวน 5 เรื่องที่มีรายละเอียดแตกต่างกันดังนี้ ญัฐดาพร เลิศชีวะ (2553) ศึกษาชื่อผลิตภัณฑ์จากชาวเศรษฐกิจในหนังสือพิมพ์ของไทยที่อยู่ในรูปตัวเขียนของภาษาไทยและภาษาอังกฤษ Snodin, Higgins and Yoovathaworn (2017) ศึกษาชื่อผลิตภัณฑ์ OTOP ภาษาอังกฤษใน 5 กลุ่มผลิตภัณฑ์ที่ได้รับรางวัลสินค้ายอดเยี่ยมห้าดาวในปี พ.ศ. 2555 Laokhetkit and Kanchanakhuha (2018) ศึกษาชื่อผลิตภัณฑ์ OTOP ภาษาไทยใน 3 กลุ่มผลิตภัณฑ์ Ebaid (2018) ศึกษาชื่อผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ที่จำหน่ายในประเทศต่าง ๆ ในรูปตัวเขียนของภาษาอังกฤษและภาษาอารบิก และนิรุตน จีระมะกร และคณะ (2563) ศึกษาชื่อสินค้าในธุรกิจสายการบินของไทย โดยการศึกษาข้างต้นมีวัตถุประสงค์และวิธีการศึกษาที่ต่างกันและเหมือนกัน 3 ลักษณะ ได้แก่ การศึกษาลักษณะและรูปแบบการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ (ญัฐดาพร เลิศชีวะ, 2553; นิรุตน จีระมะกร และคณะ, 2563; Snodin, Higgins and Yoovathaworn, 2017) การวิเคราะห์โครงสร้าง

ทางความหมายของชื่อผลิตภัณฑ์ (Laokhetkit and Kanchanakhuha, 2018) และ การศึกษาคำคุณศัพท์ที่ปรากฏใช้ในชื่อผลิตภัณฑ์ (Ebaid, 2018)

โดยการศึกษาลักษณะและรูปแบบการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ ณัฐดาพร เลิศชีวะ (2553) พบว่า ชื่อผลิตภัณฑ์มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ คำบอกชนิดผลิตภัณฑ์ คำบ่งบอกชื่อตราสินค้า ชื่อตราสินค้า คำบ่งบอกชื่อประเภทของผลิตภัณฑ์ และชื่อประเภทผลิตภัณฑ์ โดยองค์ประกอบที่พบมากที่สุด ได้แก่ ชื่อตราสินค้าและชื่อประเภทผลิตภัณฑ์ รูปแบบชื่อผลิตภัณฑ์พบ 10 รูปแบบ โดยรูปแบบที่ปรากฏใช้มากที่สุด คือ ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ปรากฏแต่คำหลัก และคำหลักปรากฏอยู่ตำแหน่งท้ายสุดของชื่อผลิตภัณฑ์ตามลำดับ ในขณะที่ Snodin, Higgins and Yoovathaworn (2017) พบรูปแบบที่ใช้ในการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ OTOP ภาษาอังกฤษ 6 รูปแบบ ได้แก่ การใช้คำนามทั่วไปในภาษาอังกฤษ การใช้คำนามผสม ภาษาอังกฤษ การใช้ตัวอักษรขึ้นต้นชื่อ การใช้ตัวอักษรภาษาอังกฤษขึ้นต้นชื่อและตามด้วย ตัวอักษรภาษาไทย การปนภาษาไทย-อังกฤษ การใช้คำขยายในภาษาอังกฤษซึ่งเป็นคำที่สร้างขึ้นใหม่โดยไม่มีความหมายเพื่อเป็นการสร้างความจดจำของชื่อผลิตภัณฑ์ในเบื้องต้น ในทางตรงกันข้ามนิรุตน จีระมะกร และคณะ (2563) พบว่าชื่อสินค้าในธุรกิจสายการบินของไทย มีการใช้ชื่อภาษาอังกฤษมากกว่าการใช้ชื่อภาษาไทย อีกทั้งนิยมการตั้งชื่อเฉพาะมากกว่าการตั้งชื่อทั่วไป

สำหรับโครงสร้างทางความหมายของชื่อผลิตภัณฑ์ Laokhetkit and Kanchanakhuha (2018) พบว่าชื่อผลิตภัณฑ์ OTOP ภาษาไทยมี 2 ประเภท ได้แก่ ชื่อที่มีโครงสร้างความหมายเดียวและชื่อที่มีโครงสร้างความหมายประกอบ โดยประกอบตั้งแต่ 2 ความหมายไปจนถึง 6 ความหมาย ในขณะเดียวกัน Ebaid (2018) พบว่าการใช้คำคุณศัพท์ในการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์สามารถสร้างความประทับใจและดึงดูดผู้ฟังและผู้บริโภคให้ซื้อผลิตภัณฑ์ได้ คำคุณศัพท์ยังเป็นเครื่องมือโน้มน้าวใจที่มีอิทธิพลให้ผู้ผลิตและเอเจนซีโฆษณาใช้ในการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์เดียว ๆ ทั้งยังพบว่าคำคุณศัพท์บางคำสามารถสะท้อนถึงแง่มุมทางสังคมวัฒนธรรมได้ กล่าวโดยสรุป จากการสำรวจข้างต้นทำให้พบว่ายังขาดการศึกษาชื่อ

ภาษาจีนของผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีน ในประเด็นลักษณะภาษาและความหมายของชื่อผลิตภัณฑ์

จากความสำคัญของชื่อผลิตภัณฑ์ข้างต้น ช่องว่าง และโอกาสที่พบในการวิจัยครั้งนี้ กอปรกับข้อสังเกตที่พบในการปรากฏใช้ชื่อภาษาจีนกับผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่มากขึ้นเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่วางจำหน่ายในประเทศหรือต่างประเทศ ผู้วิจัยจึงเกิดความสนใจและเป็นที่มาของคำถามนำในการศึกษาครั้งนี้ คือ ลักษณะภาษาที่ปรากฏในชื่อภาษาจีนของผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีนมีลักษณะและมีลักษณะเป็นอย่างไร รวมถึงความหมายที่ปรากฏในชื่อภาษาจีนของผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีนมีความหมายและมีความหมายใด ดังนั้นการศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะภาษาและวิเคราะห์ความหมายที่ปรากฏในชื่อภาษาจีนของผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีน 4 ประเภท ได้แก่ ข้าวสาร ขนมขบเคี้ยว ขนมอบ และผลไม้แปรรูปด้วยการทำแห้ง โดยเก็บข้อมูลจากเว็บไซต์ขายสินค้าออนไลน์ของประเทศจีน 3 เว็บไซต์ ได้แก่ www.taobao.com www.1688.com และ www.tmall.com ทั้งนี้ผู้วิจัยหวังว่าการศึกษานี้ นอกจากจะทำให้ทราบแนวนิยมและแนวทางในการตั้งชื่อภาษาจีนของผลิตภัณฑ์อาหารไทยแล้ว ยังหวังว่าองค์ความรู้ที่ได้จะช่วยอำนวยความสะดวกในการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน ทั้งยังเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับผู้ประกอบการหรือเจ้าของผลิตภัณฑ์อาหารที่ต้องการส่งออกผลิตภัณฑ์ไปยังประเทศจีน ในขณะเดียวกันผลการศึกษานี้สามารถนำไปขยายผลการศึกษาในมิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นประโยชน์ในวงวิชาการและวงธุรกิจการค้าต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาลักษณะภาษาและวิเคราะห์ความหมายที่ปรากฏในชื่อภาษาจีนของผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีน

นิยามคำศัพท์เฉพาะ

ชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน หมายถึง ชื่อที่ใช้เรียกหรือใช้ระบุถึงสินค้า ผลิตภัณฑ์ หรือบริการหนึ่งภายใต้ชื่อแบรนด์หนึ่ง ๆ ใช้เพื่อบอกชนิด คุณสมบัติ และลักษณะของผลิตภัณฑ์นั้น โดยองค์ประกอบด้านภาษาศาสตร์ของชื่อผลิตภัณฑ์จะประกอบขึ้นจากคำหรือกลุ่มคำ เช่น 玛努拉牌香酥虾味木薯片 เป็นต้น

ผลิตภัณฑ์อาหารประเภทข้าวสาร หมายถึง ข้าวหอม ข้าวหอมมะลิ ข้าวเหนียว ข้าวดำ ข้าวไรซ์เบอร์รี่ ข้าวกล้อง และข้าวซ้อมมือ (กรมการข้าว, 2566)

ผลิตภัณฑ์อาหารประเภทขนมขบเคี้ยว หมายถึง มันฝรั่งทอดกรอบ อบกรอบ หรืออบเนย ถั่วและเมล็ดผลไม้ชนิดต่าง ๆ ปลาเส้น ปลาแผ่น ปูจรัส ปลาหมึกปูจรัส ข้าวเกรียบ ข้าวอบกรอบปูจรัส ข้าวโพดกรอบปูจรัส และขนมที่ทำจากธัญพืช ถั่ว นัท ผัก หรือผลไม้ (สำนักโภชนาการ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2560)

ผลิตภัณฑ์อาหารประเภทขนมอบ หมายถึง ขนมปัง บราวนี่ คุกกี้ เค้ก เค้กกาแฟ โดนัท มัฟฟิน ขนมปังกรอบ แครกเกอร์ เวเฟอร์ บิสกิต แครกเกอร์ที่เป็นกรวยไอศกรีม แพนเค้ก วอฟเฟิล พาย หรือเพสตรี (สำนักโภชนาการ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2560)

ผลิตภัณฑ์อาหารประเภทผลไม้แปรรูปด้วยการทำแห้ง หมายถึง ผลไม้สดที่นำมาลดปริมาณน้ำในอาหาร หรือการไล่น้ำออกจากอาหารให้เหลืออยู่ในปริมาณน้อยที่สุด เพื่อไม่ให้จุลินทรีย์เจริญเติบโตและยืดอายุการเก็บรักษาอาหาร โดยสามารถทำได้หลายวิธี เช่น การตากแดด การใช้ตู้อบแห้งแบบลมร้อน การทำแห้งโดยใช้พลังงานแสงอาทิตย์ การใช้ตู้อบแห้งแบบสุญญากาศ การทำแห้งแบบแช่เยือกแข็ง การทำแห้งแบบพ่นฝอย หรือการทำแห้งแบบลูกกลิ้ง เป็นต้น (กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2563)

วิธีการวิจัย

1. ศึกษาทฤษฎีและทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชื่อผลิตภัณฑ์ ลักษณะภาษา และความหมาย

2. กำหนดขอบเขตที่จะศึกษา ดังนี้

2.1 ขอบเขตของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีนที่ปรากฏบนบรรจุภัณฑ์ 4 ประเภท ได้แก่ ข้าวสาร ขนมขบเคี้ยว ขนมอบ และผลไม้แปรรูปด้วยการทำแห้ง โดยเก็บทั้งชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน ชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาไทย และชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาอังกฤษ จากเว็บไซต์ขายสินค้าออนไลน์ของประเทศจีน 3 เว็บไซต์ ได้แก่ www.taobao.com www.1688.com และ www.tmall.com

2.2 ขอบเขตเวลา กำหนดตั้งแต่เดือนมิถุนายน-เดือนตุลาคม พ.ศ. 2565

3. สร้างเครื่องมือที่จะใช้ในการวิจัย โดยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบเครื่องมือซึ่งประกอบด้วย (1) ตารางเก็บรวบรวมข้อมูล (2) ตารางวิเคราะห์ลักษณะภาษา และ (3) ตารางวิเคราะห์ความหมาย ทั้งนี้ยังรวมถึงพจนานุกรมจีน-ไทย ฉบับใหม่ (เจียร์ชัย เอี่ยมวรเมธ, 2560) พจนานุกรมภาษาจีนปัจจุบัน (CASS Institute of Linguistics Dictionary, 2016) และพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2554)

4. เก็บรวบรวมกลุ่มตัวอย่างตามขอบเขตและเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่กำหนด จากนั้นทำการบันทึกและใส่รหัสข้อมูลลงในตารางเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

4.1.1 สืบค้นข้อมูลเบื้องต้นด้วยการจำกัดการค้นหากลุ่มตัวอย่างบนเว็บไซต์ข้างต้น โดยสืบค้นจากคำสำคัญที่บอกแหล่งที่มาของผลิตภัณฑ์ไทย ได้แก่ 泰国 หรือ 泰国进口 และคำสำคัญที่บอกประเภทของผลิตภัณฑ์อาหาร เช่น ผลิตภัณฑ์อาหารประเภทข้าวสาร ได้แก่ 大米 หรือ 米 ผลิตภัณฑ์อาหารประเภทขนมขบเคี้ยวและขนมอบ ได้แก่ 零食 และผลิตภัณฑ์อาหารประเภทผลไม้แปรรูปด้วยการทำแห้ง ได้แก่ 水果干 เป็นต้น

4.1.2 คัดกรองผลิตภัณฑ์ไทย โดยสังเกตข้อความ สัญลักษณ์ธงชาติไทย หรือสิ่งอื่นที่บ่งชี้ได้ว่าเป็นผลิตภัณฑ์ไทยที่มาจากประเทศไทย เช่น ข้อความที่บ่งชี้ถึงผลิตภัณฑ์ไทย 15 ข้อความ ได้แก่ (1) Made in Thailand (2) Product of Thailand (3) Imported (4) 泰国原装进口 (5) 泰国原产地包装 (6) 泰国原产 (7) 泰国产品 (8) 泰国原产地

(9) 泰国原粮进口 (10) 泰国物产 (11) 泰国进口 (12) 原装进口 (13) 100%原装进口 (14) 原产国: 泰国 หรือ (15) 产地: 泰国

4.1.3 คัดกรองประเภทของผลิตภัณฑ์อาหาร ดังนี้ ผลิตภัณฑ์อาหารประเภทข้าวสารคัดกรองตามคำนิยามในการแบ่งชนิดพันธุ์ข้าวของกรมการข้าว (2566) ผลิตภัณฑ์อาหารประเภทขนมขบเคี้ยวและขนมอบคัดกรองตามการแบ่งประเภทขนมขบเคี้ยวและขนมอบของสำนักโภชนาการ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข (2560) และผลิตภัณฑ์อาหารประเภทผลไม้แปรรูปด้วยการทำแห้งคัดกรองตามคำนิยามของกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2563)

5. วิเคราะห์ข้อมูลที่จะศึกษาตามวัตถุประสงค์ โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

5.1 ประเด็นที่ 1 การศึกษาลักษณะภาษาของชื่อผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีน ใช้แนวคิดการวิเคราะห์ลักษณะภาษาของ Chan and Huang (1997) และ Boonpaisarnsatit and Srioutai (2012) โดยแบ่งออกเป็น 3 หัวข้อ ได้แก่ (1) รูปแบบของชื่อผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีนที่ปรากฏบนบรรจุภัณฑ์ (2) จำนวนพยางค์ของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน และ (3) โครงสร้างไวยากรณ์ของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน

5.2 ประเด็นที่ 2 การวิเคราะห์ความหมายของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน ใช้ทฤษฎีการจัดกลุ่มทางความหมาย (Semantic Field Theory) โดยแยกหน่วยความหมายของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนออกจากกัน เพื่อพิจารณาความหมายประจำรูปของหน่วยคำภาษาจีน ยึดความหมายตามพจนานุกรมจีน-ไทย ฉบับใหม่ (เอียร์ชัย เอี่ยมวรเมธ, 2560) รวมถึงความหมายของหน่วยคำที่เป็นคำยืมแบบทับศัพท์ภาษาไทยที่ปรากฏในชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2554) ทั้งนี้จะแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 หัวข้อ ได้แก่ (1) กลุ่มความหมายของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน โดยจะวิเคราะห์จากความหมายประจำรูปของหน่วยคำที่ปรากฏในชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน และ (2) โครงสร้างทางความหมายของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน โดยจะวิเคราะห์จากองค์ประกอบทางความหมายของชื่อผลิตภัณฑ์

6. สรุปข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษาและแสดงผลการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analytics) ในรูปแบบตารางและแผนภูมิแท่งประกอบการอธิบาย โดยนำเสนอเป็นค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage)
7. อภิปรายผลการวิจัย ตามวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ข้อ

ผลการศึกษา

1. การศึกษาลักษณะภาษาของชื่อผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีน สามารถสรุปผลการศึกษได้ 3 หัวข้อ ดังนี้
- 1.1 รูปแบบของชื่อผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีนที่ปรากฏบนบรรจุภัณฑ์
- ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีนที่ปรากฏบนบรรจุภัณฑ์ จำนวน 408 ชื่อ พบการใช้ชื่อภาษาจีน ชื่อภาษาไทย และชื่อภาษาอังกฤษในรูปแบบภาษาเดียว สองภาษา และสามภาษา ทั้งนี้สามารถจำแนกออกได้เป็น 7 รูปแบบ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 รูปแบบของชื่อผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีนที่ปรากฏบนบรรจุภัณฑ์

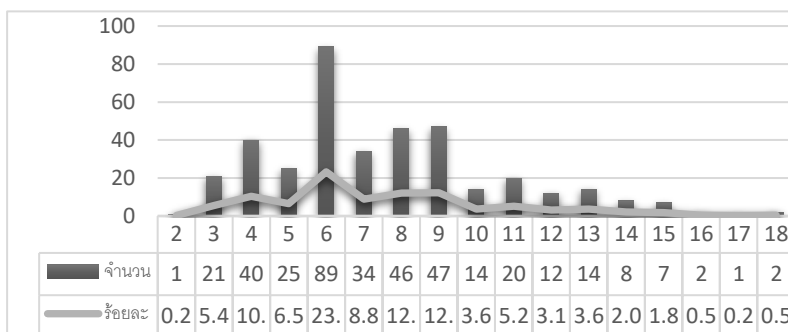
อันดับ	รูปแบบของชื่อผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีนที่ปรากฏบนบรรจุภัณฑ์	จำนวน	ร้อยละ
1	รูปแบบ 3 ภาษา (ภาษาจีน-ภาษาไทย-ภาษาอังกฤษ)	127	31.13
2	รูปแบบ 2 ภาษา (ภาษาจีน-ภาษาอังกฤษ)	107	26.23
3	รูปแบบภาษาเดียว (ภาษาจีน)	93	22.79
4	รูปแบบ 2 ภาษา (ภาษาจีน-ภาษาไทย)	56	13.73
5	รูปแบบภาษาเดียว (ภาษาอังกฤษ)	10	2.45
6	รูปแบบ 2 ภาษา (ภาษาอังกฤษ-ภาษาไทย)	9	2.21
7	รูปแบบภาษาเดียว (ภาษาไทย)	6	1.47
รวม		408	

จากตารางพบว่า รูปแบบของชื่อผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีนที่ปรากฏบนบรรจุภัณฑ์พบมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 7 รูปแบบ ได้แก่ (1) รูปแบบสามภาษา โดยใช้ชื่อภาษาจีนควบคู่กับชื่อภาษาไทยและชื่อภาษาอังกฤษ พบ 127 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 31.13 (2) รูปแบบสองภาษา โดยใช้ชื่อภาษาจีนควบคู่กับชื่อภาษาอังกฤษ พบ 107 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 26.23 (3) รูปแบบภาษาเดียว โดยปรากฏเพียงชื่อภาษาจีนเท่านั้น พบ 93 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 22.79 (4) รูปแบบสองภาษา โดยใช้ชื่อภาษาจีนควบคู่กับชื่อภาษาไทย พบ 56 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 13.73 (5) รูปแบบภาษาเดียว โดยปรากฏเพียงชื่อภาษาอังกฤษ พบ 10 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 2.45 (6) รูปแบบสองภาษา โดยใช้ชื่อภาษาอังกฤษควบคู่กับชื่อภาษาไทย พบ 9 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 2.21 และลำดับสุดท้าย ได้แก่ (7) รูปแบบภาษาเดียว โดยปรากฏเพียงชื่อภาษาไทยเท่านั้น พบ 6 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 1.47 จากข้อมูลข้างต้นจึงทำให้พบว่า ชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนมีทั้งสิ้น 383 ชื่อ โดยปรากฏใช้ใน 4 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบภาษาเดียว (ภาษาจีน) รูปแบบสองภาษา (ภาษาจีน-ภาษาอังกฤษ) รูปแบบสองภาษา (ภาษาจีน-ภาษาไทย) และรูปแบบสามภาษา (ภาษาจีน-ภาษาไทย-ภาษาอังกฤษ)

1.2 จำนวนพยางค์ของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน

ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีนที่ปรากฏบนบรรจุภัณฑ์ จำนวน 408 ชื่อนั้น พบชื่อภาษาจีน จำนวน 383 ชื่อ โดยจำนวนพยางค์ที่ใช้ในการการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนมีรายละเอียด ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนพยางค์ของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน

จากตารางแสดงให้เห็นถึงจำนวนพยางค์ที่ใช้ในการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนซึ่งพบตั้งแต่ 2 พยางค์ไปจนถึง 18 พยางค์ โดยจะพบว่าชื่อผลิตภัณฑ์ 6 พยางค์เป็นที่นิยมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 23.2 รองลงมา 5 อันดับ ได้แก่ ชื่อผลิตภัณฑ์ 9 พยางค์ (ร้อยละ 12.2) ชื่อผลิตภัณฑ์ 8 พยางค์ (ร้อยละ 12) ชื่อผลิตภัณฑ์ 4 พยางค์ (ร้อยละ 10.4) ชื่อผลิตภัณฑ์ 7 พยางค์ (ร้อยละ 8.88) และชื่อผลิตภัณฑ์ 5 พยางค์ (ร้อยละ 6.53) ตามลำดับ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าร้อยละ 73.21 ของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนนิยมตั้งชื่อที่มีจำนวนพยางค์ตั้งแต่ 4 พยางค์จนถึง 9 พยางค์ โดยชื่อ 6 พยางค์เป็นชื่อที่นิยมมากที่สุด

1.3 โครงสร้างไวยากรณ์ของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน

โครงสร้างไวยากรณ์ที่ใช้ในการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน จำนวน 383 ชื่อสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ โครงสร้างไวยากรณ์เดี่ยวและโครงสร้างไวยากรณ์คู่ ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 โครงสร้างไวยากรณ์ของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน

อันดับ	โครงสร้างไวยากรณ์ของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน	จำนวน	ร้อยละ
1	โครงสร้างไวยากรณ์เดี่ยว	310	80.9
2	โครงสร้างไวยากรณ์คู่	73	19.1
รวม		383	100

จากตารางพบว่าโครงสร้างไวยากรณ์ที่ใช้ในการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนมากที่สุด ได้แก่ โครงสร้างไวยากรณ์เดี่ยว จำนวน 310 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 80.9 รองลงมา ได้แก่ โครงสร้างไวยากรณ์คู่ จำนวน 73 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 19.1 โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.3.1 โครงสร้างไวยากรณ์เดี่ยว

โครงสร้างไวยากรณ์เดี่ยว หมายถึง โครงสร้างไวยากรณ์ที่ประกอบด้วยประสมคำตั้งแต่ 1 คำขึ้นไปด้วยวิธีการสร้างคำตามหลักไวยากรณ์จีนเพียงหนึ่งวิธีกับชื่อ

ผลิตภัณฑ์ภาษาจีนหนึ่งชื่อ โดยโครงสร้างไวยากรณ์เดียวที่พบในการศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ โครงสร้างไวยากรณ์เดียวที่ใช้วิธีส่วนขยาย-ส่วนหลัก จำนวน 276 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 89.03 และโครงสร้างไวยากรณ์เดียวที่ใช้วิธีภาคประธาน-ภาคแสดง จำนวน 34 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 10.97 ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 โครงสร้างไวยากรณ์เดียวของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน

อันดับ	โครงสร้างไวยากรณ์เดียว	จำนวน	ร้อยละ
1	วิธีส่วนขยาย-ส่วนหลัก	276	89.03
2	วิธีภาคประธาน-ภาคแสดง	34	10.97
รวม		310	100

โครงสร้างไวยากรณ์เดียวที่ใช้วิธีส่วนขยาย-ส่วนหลัก สามารถแบ่งโครงสร้างออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนขยายและส่วนหลัก โดยส่วนขยายจะทำหน้าที่เพื่อขยายความหรืออธิบายคำที่อยู่ในส่วนหลักซึ่งส่วนขยายสามารถเป็นได้ทั้งคำหรือวลีที่ประกอบกันมากกว่า 1 กลุ่มความหมาย โดยกลุ่มความหมายที่พบในส่วนขยาย ได้แก่ กลุ่มบอกชื่อแบรนด์ (口口牌) กลุ่มบอกชื่อจังหวัด ชื่อรัฐ (清莱府、夏威夷) หรือชื่อเฉพาะของพื้นที่ (豚谷拉隆海 หน่วยคำที่ยืมมาจากภาษาไทย “ทุ่งกุลาร้องไห้”) กลุ่มบอกรสชาติ (火辣味) กลุ่มบอกสัตว์ (鱼) กลุ่มบอกกริยาอาการ (混合、夹心、选、装) และกลุ่มบอกลักษณะ (原、脆、香) ในขณะที่ส่วนหลักจะมีเพียง 1 คำ โดยคำที่พบในส่วนหลัก ได้แก่ คำบอกวัตถุดิบสำคัญของผลิตภัณฑ์ เช่น คำบอกข้าว (米) คำบอกพืช ผัก ผลไม้ (榴莲、椰子) คำบอกถั่ว (青豆、果仁) คำบอกประเภทของอาหาร (饼、饼干) หรือคำบอกรูปร่าง ลักษณะทางกายภาพ (条、片、卷) ยกตัวอย่างเช่น ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทข้าวสาร 泰国清莱府茉莉香米 ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทขนม

ขบเคี้ยว 香酥虾味木薯片 ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทขนมอบ 椰子日记芋头味蛋卷 หรือชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทผลไม้แปรรูปด้วยการทำแห้ง 原味椰子片 เป็นต้น

สำหรับโครงสร้างไวยากรณ์เดี่ยวที่ใช้วิธีภาคประธาน-ภาคแสดง สามารถแบ่งโครงสร้างออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ภาคประธานและภาคแสดง โดยภาคประธานจะเป็นคำหลักที่บอกวัตถุบสำคัญของผลิตภัณฑ์ ได้แก่ คำบอกถั่ว เช่น 豌豆 (ถั่วลันเตา) หรือ คำบอกพืช ผัก ผลไม้ เช่น 榴莲 (ทุเรียน) หรือ 椰子 (มะพร้าว) โดยภาคประธานสามารถมีส่วนขยายเพิ่มเติมเพื่อบรรยายหรือบอกรายละเอียดให้กับคำหลักที่เป็นภาคประธานได้มากกว่า 1 คำ สำหรับภาคแสดงจะเป็นการแสดงถึงอาการหรือการบรรยายลักษณะของภาคประธาน เช่น คำบอกลักษณะของอาหาร เช่น 香 (หอม) 脆 (กรอบ) หรือ 干、乾 (แห้ง) เป็นต้น ยกตัวอย่างเช่น ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทขนมขบเคี้ยว 海苔味豌豆脆 หรือชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทผลไม้แปรรูปด้วยการทำแห้ง เช่น 榴莲干 เป็นต้น

1.3.2 โครงสร้างไวยากรณ์คู่

โครงสร้างไวยากรณ์คู่ หมายถึง โครงสร้างไวยากรณ์ที่ประกอบขึ้นจากโครงสร้างไวยากรณ์เดี่ยว 2 โครงสร้างในชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนหนึ่งชื่อ โดยโครงสร้างไวยากรณ์คู่ที่พบในการศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ โครงสร้างไวยากรณ์คู่ที่ใช้วิธีการซ้ำโครงสร้างไวยากรณ์ จำนวน 69 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 94.52 และโครงสร้างไวยากรณ์คู่ที่ใช้วิธีการประสมโครงสร้างไวยากรณ์ จำนวน 4 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 5.48 ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 โครงสร้างไวยากรณ์คู่ของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน

อันดับ	โครงสร้างไวยากรณ์คู่	จำนวน	ร้อยละ
1	วิธีการซ้ำโครงสร้างไวยากรณ์	69	94.52
2	วิธีการประสมโครงสร้างไวยากรณ์	4	5.48
รวม		73	100

โครงสร้างไวยากรณ์คู่ที่ใช้วิธีการซ้ำโครงสร้างไวยากรณ์เป็นการซ้ำโครงสร้างไวยากรณ์เดี่ยว ได้แก่ (1) การซ้ำโครงสร้างไวยากรณ์ส่วนขยายและส่วนหลัก เช่น ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทข้าวสาร 泰国茉莉香米 (苏齐府) ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทขนมขบเคี้ยว 采汇全麦脆片—原味 หรือ 小米果 咸蛋口味 รวมถึง (2) การซ้ำโครงสร้างไวยากรณ์ภาคประธาน-ภาคแสดง เช่น ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทผลไม้แปรรูปด้วยการทำแห้ง 马卡兰芒果干 (蜜饯) เป็นต้น

สำหรับโครงสร้างไวยากรณ์คู่ที่ใช้วิธีการประสมโครงสร้างไวยากรณ์เป็นการประสมระหว่างโครงสร้างส่วนขยาย-ส่วนหลักกับโครงสร้างภาคประธาน-ภาคแสดง เช่น ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทผลไม้แปรรูปด้วยการทำแห้ง Utopia food 榴莲干 (冷冻干燥) เป็นต้น

จากผลการวิเคราะห์ข้างต้นพบลักษณะร่วม 2 ประการของโครงสร้างไวยากรณ์คู่ที่ปรากฏใช้ในชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนดังนี้ ประการที่หนึ่ง ส่วนประกอบภายในโครงสร้างไวยากรณ์จะแบ่งหน้าที่ออกเป็น 2 ส่วนอย่างชัดเจน ได้แก่ ส่วนหลักและส่วนรอง โดยส่วนหลักจะเป็นโครงสร้างไวยากรณ์ชุดที่ 1 ซึ่งอยู่ในตำแหน่งด้านหน้า และส่วนรองจะเป็นโครงสร้างไวยากรณ์ชุดที่ 2 ซึ่งอยู่ในตำแหน่งด้านหลัง ประการที่สอง หากพิจารณาถึงกลุ่มความหมายที่ปรากฏใช้และบทบาทหน้าที่ของส่วนหลักและส่วนรองพบว่า ส่วนหลักมีจุดประสงค์เพื่อบรรยายรายละเอียดของผลิตภัณฑ์เป็นหลัก ได้แก่ วัตถุดิบสำคัญ ลักษณะกลิ่น หรือชื่อแบรนด์ของผลิตภัณฑ์ ในขณะที่ส่วนรองมีจุดประสงค์เพื่อเพิ่มรายละเอียดของผลิตภัณฑ์ เช่น ที่มา รสชาติ ประเภทของผลิตภัณฑ์ หรือกรรมวิธีการผลิต โดยจะใช้เครื่องหมายวงเล็บ เครื่องหมายยัติภาค รวมถึงการเว้นวรรค เพื่อแบ่งหน้าที่ระหว่างส่วนหลักและส่วนรองออกอย่างชัดเจน

2. การวิเคราะห์ความหมายของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน สามารถสรุปผลการศึกษาได้ 2 หัวข้อ ดังนี้

2.1 กลุ่มความหมายของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน

จากการวิเคราะห์หน่วยความหมายของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน พบหน่วยคำที่แสดงความหมายทั้งสิ้น 1,678 หน่วยคำ โดยได้จัดกลุ่มความหมายออกเป็น 13 กลุ่มความหมาย เรียงลำดับจากมากไปน้อย ดังตารางที่ 6 ต่อไปนี้

ตารางที่ 6 กลุ่มความหมายของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน

อันดับ	กลุ่มความหมาย	จำนวน	ร้อยละ
1	กลุ่มบอกลักษณะ	544	32.42
2	กลุ่มบอกอาหาร	330	19.67
3	กลุ่มบอกดอกไม้ พืช	238	14.18
4	กลุ่มบอกรสชาติ	229	13.65
5	กลุ่มบอกชื่อแบรนด์	133	7.93
6	กลุ่มบอกกริยาอาการ	94	5.60
7	กลุ่มบอกสิ่งของ วัตถุ	33	1.97
	กลุ่มบอกชื่อเฉพาะ	33	1.97
8	กลุ่มบอกสัตว์	19	1.13
9	กลุ่มบอกส่วนของพืชหรือสัตว์	13	0.77
10	กลุ่มบอกกระดืบ	7	0.42
11	กลุ่มบอกจำนวน ปริมาณ	3	0.18
12	กลุ่มที่เกี่ยวกับคน	2	0.12
รวม		1,678	100

จากตารางแสดงให้เห็นถึงกลุ่มความหมายทั้ง 13 กลุ่มที่ปรากฏใช้ในชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กลุ่มบอกลักษณะ พบมากเป็นลำดับที่ 1 (ร้อยละ 32.42) โดยหน่วยความหมายที่พบ เช่น คำบอกกลิ่น (香) คำบอกลักษณะของอาหาร (糯、脆、酥、干) คำบอกลักษณะดั้งเดิม (原、经典、正宗、天然) คำบอกสี (黑、金) คำบอกขนาด รูปร่าง ลักษณะทางกายภาพ (大、小、薄、条、片、卷、球、层、串、棒、丝、块) คำบอกอุณหภูมิ (温、冻、冷冻、热) หรือคำบอกลักษณะที่ดี (优、精、珍、纯) ยกตัวอย่างเช่น ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทข้าวสาร 经典系列泰国茉莉香米 ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทขนมขบเคี้ยว 海苔味豌豆脆 ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทขนมอบ Suthera 椰泰美椰子卷 (香蕉味) หรือชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทผลไม้แปรรูปด้วยการทำแห้ง 香脆椰子片 เป็นต้น

กลุ่มบอกอาหาร พบมากเป็นลำดับที่ 2 (ร้อยละ 19.67) โดยหน่วยความหมายที่พบ เช่น คำบอกประเภทอาหาร (食品、膳、饼 (餅)、饼干、糕点、面包) คำบอกข้าว ธัญพืช (米、粮、谷、稻、麦、麦芽) และคำบอกถั่ว (豆、豌豆、青豆、蚕豆) ยกตัวอย่างเช่น ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทข้าวสาร 泰国黑米 ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทขนมขบเคี้ยว 河马莉米饼 หรือชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทขนมอบ Suthera 芝麻味饼干 เป็นต้น

กลุ่มบอกดอกไม้ พืช พบมากเป็นลำดับที่ 3 (ร้อยละ 14.18) โดยหน่วยความหมายที่พบ เช่น คำบอกดอกไม้ (茉莉、莲花) และคำบอกพืช ผัก ผลไม้ (薯、木薯、紫菜、水果、黑莓果、椰子、榴莲、芒果) ยกตัวอย่างเช่น ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทข้าวสาร 茉莉香稻米 หรือชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทผลไม้แปรรูปด้วยการทำแห้ง 芒果干 เป็นต้น

กลุ่มบอกรสชาติ พบเป็นลำดับที่ 4 (ร้อยละ 13.65) โดยหน่วยความหมายที่พบ เช่น คำบอกรสชาติ (味、口味、风味、甜甜) ยกตัวอย่างเช่น ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทขนมขบเคี้ยว 咸蛋黄风味鱼皮 (熟制动物性水产制品) หรือ 奇乐达巧克力味甜甜圈 (膨化食品) เป็นต้น

กลุ่มบอกรหัสแบรนด์ พบเป็นลำดับที่ 5 (ร้อยละ 7.93) เช่น ชื่อแบรนด์ที่ใช้ตัวอักษรจีนล้วน (泰茗氏、口口牌) ชื่อแบรนด์ที่ใช้ตัวอักษรภาษาอังกฤษผสมตัวอักษรจีน (Aroi 阿罗伊、Suthera 椰泰美、WHOLESOME 牌) และชื่อแบรนด์ที่ใช้ตัวอักษรภาษาอังกฤษล้วน (Ovaltine、Pocky) เช่น ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทข้าวสาร 泰茗氏泰国茉莉香米 หรือชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทขนมอบ Pocky 草莓味涂层饼干 เป็นต้น

กลุ่มบอกกริยาอาการ พบเป็นลำดับที่ 6 (ร้อยละ 5.60) โดยหน่วยความหมายที่พบ เช่น คำบอกกริยาการทำอาหาร (夹心、膨化、烤、烘焙) คำบอกการเลือก (选) และคำบอกกริยาอาการอื่น ๆ (装、进口) เช่น ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทข้าวสาร 臻选进口泰国香米 หรือชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทขนมอบ 麦芽巧克力夹心饼干 เป็นต้น

นอกจากนี้ กลุ่มความหมายที่ปรากฏใช้ต่ำกว่าร้อยละ 2 ได้แก่ กลุ่มบอกสิ่งของวัตถุ (品) กลุ่มบอกชื่อเฉพาะ (乌汶府、清莱府) กลุ่มบอกสัตว์ (鱼、鲑鱼、雞) กลุ่มบอกส่วนของพืชหรือสัตว์ (腿、皮、肉) กลุ่มบอกระดับ (尚、低) กลุ่มบอกจำนวน ปริมาณ (一) และกลุ่มที่เกี่ยวกับคน (皇族、总厨) ตามลำดับ

2.2 โครงสร้างทางความหมายของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน

จากการวิเคราะห์กลุ่มความหมายที่ปรากฏใช้ในชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนทั้ง 383 ชื่อนั้น พบว่าโครงสร้างทางความหมายของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนเป็นชื่อที่มีโครงสร้างความหมายประกอบทั้งสิ้น คิดเป็นร้อยละ 100 ในทางตรงกันข้ามไม่พบชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนที่มีโครงสร้างความหมายเดียว ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 โครงสร้างทางความหมายของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน

โครงสร้างทางความหมาย	จำนวน	ร้อยละ
โครงสร้างความหมายประกอบ	383	100
โครงสร้างความหมายเดียว	0	0
รวม	383	100

ชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนที่มีโครงสร้างความหมายประกอบ หมายถึง ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ประกอบขึ้นจากกลุ่มความหมายมากกว่า 1 กลุ่มความหมายซึ่งพบได้ตั้งแต่ 2-11 กลุ่มความหมายในหนึ่งชื่อ ดังตัวอย่างในตารางที่ 8

ตารางที่ 8 ตัวอย่างชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนที่มีโครงสร้างความหมายประกอบ

ตัวอย่างที่	ชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน	จำนวนกลุ่มความหมาย
1	榴莲 + 干	2
2	芥末虾味 + 木薯 + 片	3
3	香 + 脆 + 椰子 + 片	4
4	派力奥 + 咖啡风味 + 椰子 + 脆 + 片	5
5	爱良仓 + 罗望子 + 夹心 + 香蕉 + 脆 + 片	6
6	座山 + 辣味 + 猪 + 肉 + 鬆 + 米 + 餅	7
7	辣味 + 雞 + 肉 + 鬆 + 香 + 米 + 脆 + 酥 + 餅	9
8	座山牌 + 雞 + 肉 + 鬆 + 香 + 米 + 脆 + 酥 + 餅 + (膨化 + 食品)	11

ตัวอย่างที่ 1 ชื่อผลิตภัณฑ์ 榴莲干 ประกอบขึ้นจาก 2 กลุ่มความหมาย ได้แก่ กลุ่มบอกดอกไม้ พืช (榴莲) และกลุ่มบอกลักษณะ (干)

ตัวอย่างที่ 2 ชื่อผลิตภัณฑ์ 芥末虾味木薯片 ประกอบขึ้นจาก 3 กลุ่มความหมาย ได้แก่ กลุ่มบอกรสชาติ (芥末虾味) กลุ่มบอกดอกไม้ พืช (木薯) และกลุ่มบอกลักษณะ (片)

ตัวอย่างที่ 3 ชื่อผลิตภัณฑ์ 香脆椰子片 ประกอบขึ้นจาก 4 กลุ่มความหมาย ได้แก่ กลุ่มบอกลักษณะ (香) กลุ่มบอกลักษณะ (脆) กลุ่มบอกดอกไม้ พืช (椰子) และกลุ่มบอกลักษณะ (片)

ตัวอย่างที่ 4 ชื่อผลิตภัณฑ์ 派力奥咖啡风味椰子脆片 ประกอบขึ้นจาก 5 กลุ่มความหมาย ได้แก่ กลุ่มบอกชื่อแบรนด์ (派力奥) กลุ่มบอกรสชาติ (咖啡风味) กลุ่มบอกดอกไม้ พืช (椰子) กลุ่มบอกลักษณะ (脆) และกลุ่มบอกลักษณะ (片)

ตัวอย่างที่ 5 ชื่อผลิตภัณฑ์ 爱良仓罗望子夹心香蕉脆片 ประกอบขึ้นจาก 6 กลุ่มความหมาย ได้แก่ กลุ่มบอกชื่อแบรนด์ (爱良仓) กลุ่มบอกดอกไม้ พืช (罗望子) กลุ่มบอกกริยาอาการ (夹心) กลุ่มบอกดอกไม้ พืช (香蕉) กลุ่มบอกลักษณะ (脆) และกลุ่มบอกลักษณะ (片)

ตัวอย่างที่ 6 ชื่อผลิตภัณฑ์ 座山辣味猪肉鬆米餅 ประกอบขึ้นจาก 7 กลุ่มความหมาย ได้แก่ กลุ่มบอกชื่อแบรนด์ (座山) กลุ่มบอกรสชาติ (辣味) กลุ่มบอกสัตว์ (猪) กลุ่มบอกส่วนของพืชหรือสัตว์ (肉) กลุ่มบอกลักษณะ (鬆) กลุ่มบอกอาหาร (米) และกลุ่มบอกอาหาร (餅)

ตัวอย่างที่ 7 ชื่อผลิตภัณฑ์ 辣味雞肉鬆香米脆酥餅 ประกอบขึ้นจาก 9 กลุ่มความหมาย ได้แก่ กลุ่มบอกรสชาติ (辣味) กลุ่มบอกสัตว์ (雞) กลุ่มบอกส่วนของพืชหรือสัตว์ (肉) กลุ่มบอกลักษณะ (鬆) กลุ่มบอกลักษณะ (香) กลุ่มบอกอาหาร (米) กลุ่มบอกลักษณะ (脆) กลุ่มบอกลักษณะ (酥) และกลุ่มบอกอาหาร (餅)

ตัวอย่างที่ 8 ชื่อผลิตภัณฑ์ 座山牌雞肉鬆香米脆酥餅 (膨化食品) ประกอบขึ้นจาก 11 กลุ่มความหมาย ได้แก่ กลุ่มบอกชื่อแบรนด์ (座山牌) กลุ่มบอกสัตว์ (雞) กลุ่มบอกส่วนของพืชหรือสัตว์ (肉) กลุ่มบอกลักษณะ (鬆) กลุ่มบอกลักษณะ (香) กลุ่มบอกอาหาร (米) กลุ่มบอกลักษณะ (脆) กลุ่มบอกลักษณะ (酥) และกลุ่มบอกอาหาร (餅) กลุ่มบอกกริยาอาการ (膨化) และกลุ่มบอกอาหาร (食品)

จากการวิเคราะห์โครงสร้างความหมายประกอบของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนพบข้อสังเกตที่น่าสนใจ กล่าวคือ กลุ่มความหมายที่ปรากฏใช้มากที่สุดในโครงสร้างความหมาย

ประกอบจะสอดคล้องกับกลุ่มความหมายที่พบมากที่สุด 6 อันดับในตารางที่ 6 ซึ่งได้แก่ กลุ่มบอกลักษณะ กลุ่มบอกอาหาร กลุ่มบอกดอกไม้ พืช กลุ่มบอกรสชาติ กลุ่มบอกชื่อแบรนด์ และกลุ่มบอกกริยาอาการ

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาลักษณะภาษาและการวิเคราะห์ความหมายที่ปรากฏในชื่อภาษาจีนของผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีนสามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีนที่ปรากฏบนบรรจุภัณฑ์ 4 ประเภท ได้แก่ ข้าวสาร ขนมขบเคี้ยว ขนมอบ และผลไม้แปรรูปด้วยการทำแห้ง จำนวน 408 ชื่อพบการใช้ชื่อภาษาจีน ชื่อภาษาไทย และชื่อภาษาอังกฤษในรูปแบบภาษาเดียว สองภาษา และสามภาษา ทั้งสิ้น 7 รูปแบบ โดยรูปแบบที่นิยมมากที่สุด 3 อันดับ ได้แก่ (1) รูปแบบสามภาษา (ชื่อภาษาจีน-ชื่อภาษาไทย-ชื่อภาษาอังกฤษ) (2) รูปแบบสองภาษา (ชื่อภาษาจีน-ชื่อภาษาอังกฤษ) และ (3) รูปแบบภาษาเดียว (ชื่อภาษาจีน) ในทางตรงกันข้าม รูปแบบที่นิยมน้อยที่สุด 3 อันดับ ได้แก่ (1) รูปแบบภาษาเดียว (ชื่อภาษาอังกฤษ) (2) รูปแบบสองภาษา (ชื่อภาษาอังกฤษ-ชื่อภาษาไทย) และ (3) รูปแบบภาษาเดียว (ชื่อภาษาไทย) จากผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีนที่ปรากฏบนบรรจุภัณฑ์ ไม่ว่าจะเป็นปรากฏในรูปแบบภาษาเดียว สองภาษา หรือสามภาษา ภาษาจีนจะเป็นภาษาพื้นฐานที่ปรากฏใช้ในชื่อผลิตภัณฑ์มากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ภาษาอังกฤษและภาษาไทยตามลำดับ ทั้งนี้รูปแบบการใช้ชื่อผลิตภัณฑ์ข้างต้นสอดคล้องกับกฎทั่วไปว่าด้วยมาตรฐานฉลากผลิตภัณฑ์อาหารบรรจุหีบห่อ ฉบับ GB7718-2011 ของสาธารณรัฐประชาชนจีน (Ministry of Health of the People's Republic of China, 2011: 2) ซึ่งได้กำหนดได้ว่า รายละเอียดบนฉลากต้องใช้ตัวอักษรจีนมาตรฐาน (Standard Chinese Word) โดยสามารถใช้ควบคู่กับภาษาต่างประเทศได้ แต่ขนาดของตัวอักษรภาษาต่างประเทศต้องไม่ใหญ่กว่าตัวอักษรจีนที่มีความหมายเดียวกัน ทั้งนี้ยังสามารถอภิปรายเพิ่มเติมได้ว่า การใช้ภาษาจีนกับชื่อผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่วางจำหน่ายในประเทศจีน นอกจากผู้ประกอบการจะแสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติ

ตามข้อกำหนดของสาธารณรัฐประชาชนจีนในข้างต้นแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของผลิตภัณฑ์ไทยให้เข้ากับบริบทของตลาดผู้บริโภคในประเทศจีน ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจและความตั้งใจของผู้ประกอบการที่ต้องการสื่อสารชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนเพื่อให้ข้อมูลที่จำเป็นของผลิตภัณฑ์สื่อสารไปยังกลุ่มผู้บริโภคชาวจีนให้ทราบโดยตรง สอดคล้องกับสาระสำคัญของเนื้อหาที่แสดงบนฉลากผลิตภัณฑ์ตามกฎหมายทั่วไปว่าด้วยมาตรฐานฉลากผลิตภัณฑ์อาหารบรรจุหีบห่อ ฉบับ GB7718-2011 ของสาธารณรัฐประชาชนจีน (Ministry of Health of the People's Republic of China, 2011: 2) ที่ระบุว่า ผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายให้แก่ผู้บริโภคโดยตรงจำเป็นต้องระบุชื่อผลิตภัณฑ์อาหารบนฉลากผลิตภัณฑ์

จำนวนพยางค์ที่ใช้ในการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนพบตั้งแต่ 2 พยางค์ไปจนถึง 18 พยางค์ โดยชื่อ 6 พยางค์เป็นที่นิยมมากที่สุด ในขณะที่ตัวอักษรน้อยละ 73.21 ของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน จำนวนพยางค์ที่นิยมใช้ในการตั้งชื่ออยู่ระหว่าง 4 พยางค์ถึง 9 พยางค์ เนื่องจากชื่อผลิตภัณฑ์อาหารจะเป็นชื่อที่สามารถบรรยายถึงรสชาติ ลักษณะ วัตถุดิบสำคัญ กรรมวิธีการผลิต ประเภท รวมถึงชื่อแบรนด์ของผลิตภัณฑ์ให้แก่ผู้อ่านซึ่งเป็นผู้บริโภค รับทราบเบื้องต้นได้ จากข้อค้นพบข้างต้นทำให้ทราบว่า การตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนไม่มีข้อจำกัดในเรื่องจำนวนพยางค์ หากแต่การตั้งชื่อผลิตภัณฑ์จะให้ความสำคัญกับความครบถ้วนของข้อมูลผลิตภัณฑ์ที่สามารถสื่อสารผ่านชื่อผลิตภัณฑ์ออกไปได้

สำหรับโครงสร้างไวยากรณ์ที่ใช้ในการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนพบทั้งการใช้โครงสร้างไวยากรณ์เดี่ยวและโครงสร้างไวยากรณ์คู่ โดยโครงสร้างไวยากรณ์เดี่ยวที่ใช้ในการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนพบ 2 วิธี ได้แก่ วิธีส่วนขยาย-ส่วนหลักซึ่งปรากฏการใช้มากที่สุด และวิธีภาคประธาน-ภาคแสดง ทั้งนี้พบลักษณะร่วมของโครงสร้างไวยากรณ์เดี่ยว 2 ประการ กล่าวคือ ส่วนหลักและภาคประธานของชื่อผลิตภัณฑ์จะเป็นคำหลักที่บอกวัตถุดิบสำคัญของผลิตภัณฑ์เหมือนกัน ในขณะที่ส่วนขยายและภาคแสดงของชื่อผลิตภัณฑ์จะปรากฏคำหรือวลีที่อยู่ในกลุ่มบอกลักษณะของผลิตภัณฑ์เช่นเดียวกัน สำหรับโครงสร้างไวยากรณ์คู่ที่ใช้ในการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนพบ 2 วิธี ได้แก่ วิธีการซ้ำโครงสร้างไวยากรณ์ซึ่งปรากฏการใช้มากที่สุด และวิธีการประสมโครงสร้างไวยากรณ์ ทั้งนี้โครงสร้างไวยากรณ์คู่สามารถแบ่งหน้าที่

ออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ (1) ส่วนหลักซึ่งมีหน้าที่เพื่อบรรยายรายละเอียดของผลิตภัณฑ์เป็นหลัก ได้แก่ วัตถุประสงค์ ลักษณะ กลิ่น หรือชื่อแบรนด์ของผลิตภัณฑ์ (2) ส่วนรองจะมีหน้าที่เพื่อเพิ่มรายละเอียดของผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ที่มา รสชาติ ประเภของผลิตภัณฑ์ หรือกรรมวิธีการผลิต ซึ่งส่วนรองจะปรากฏเป็นส่วนที่ 2 ของชื่อผลิตภัณฑ์สังเกตได้จากการใช้เครื่องหมายวงเล็บ เครื่องหมายยัติภาค และการเว้นวรรค

จากผลการวิจัยข้างต้นสามารถอภิปรายได้ 2 ประเด็น กล่าวคือ ชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนที่มีโครงสร้างไวยากรณ์ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ภาษาจีนสามารถลดปัญหาและอุปสรรคด้านความเข้าใจของผู้รับสารอันเกิดจากการใช้หลักไวยากรณ์ผิด อีกทั้งการสื่อสารชื่อผลิตภัณฑ์ด้วยโครงสร้างไวยากรณ์ภาษาจีนที่ถูกต้อง ไม่เพียงช่วยเพิ่มความเข้าใจ ทั้งยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารให้กับผู้รับสารซึ่งเป็นผู้บริโภคชาวจีนได้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Snodin, Higgins and Yoovathaworn (2017: 5) ที่พบปัญหาการใช้ภาษาอังกฤษกับชื่อผลิตภัณฑ์ที่ผิดหลักไวยากรณ์ภาษาอังกฤษซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความเข้าใจของผู้พูดภาษาอังกฤษ ประเด็นที่สอง ส่วนขยายที่ปรากฏในวิธีส่วนขยาย-ส่วนหลัก และส่วนขยายที่ปรากฏหน้าภาคประธานนั้น ส่วนขยายสามารถประกอบขึ้นจากคำหรือวลีที่มากกว่า 1 กลุ่มความหมายได้ ในกรณีข้างต้นจะมีการเรียงลำดับของส่วนขยาย โดยรูปแบบการเรียงลำดับของส่วนขยายที่มีหลายกลุ่มความหมายนั้นจะเรียงลำดับจากการจำกัดขอบเขตของผลิตภัณฑ์ในภาพรวมก่อน ได้แก่ ชื่อแบรนด์หรือแหล่งที่มา จากนั้นตามด้วยการบรรยายผลิตภัณฑ์แบบเฉพาะเจาะจง ได้แก่ รสชาติ วัตถุประสงค์ กรรมวิธีการผลิต ลักษณะของผลิตภัณฑ์ หรือประเภของผลิตภัณฑ์ ทั้งนี้รูปแบบการเรียงลำดับส่วนขยายข้างต้นสอดคล้องกับรูปแบบการเรียงลำดับส่วนขยายนาม (定语) ที่มากกว่า 2 ข้อความตามหลักไวยากรณ์จีน โดยจะเรียงลำดับจากประเภจำกัดความ (限定性) ก่อน ได้แก่ การบ่งบอกจำนวน เวลา สถานที่ สังกัด หรือขอบเขต และตามด้วยประเภพรรณนา (描写性) ได้แก่ ลักษณะ คุณสมบัติ หรือสภาวะตามลำดับ (เหยิน จิงเหวิน, 2558: 246; Liu, Pan and Gu, 2010: 486) รูปแบบการเรียงลำดับส่วนขยายในชื่อผลิตภัณฑ์ดังกล่าวยังสามารถอภิปรายได้ว่าเป็นหนึ่งในวิธีการสื่อสารที่ให้ความสำคัญกับการสื่อสารทั้งยังสามารถดึงดูดความสนใจของผู้อ่านให้ติดตาม

ข้อความทั้งหมดได้ จากข้อความที่แสดงถึงภาพรวมของผลิตภัณฑ์ก่อนไปยังข้อความที่พรรณนาถึงคุณสมบัติ ลักษณะ และประเภทของผลิตภัณฑ์โดยละเอียด ข้างต้นสอดคล้องกับผลการศึกษาของณัฐดาพร เลิศชีวะ (2553: 49) ที่พบว่า รูปแบบชื่อผลิตภัณฑ์ที่ค่าหลักปรากฏอยู่ตำแหน่งท้ายสุดของชื่อผลิตภัณฑ์นั้นเป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับการสื่อความทำให้ผู้อ่านทราบเบื้องต้นว่า ชื่อผลิตภัณฑ์นั้นเป็นสินค้าชนิดใด ประเภทใด หรือเพื่อเป็นการย้ำเตือนว่าองค์ประกอบที่ตามมาจะเป็นชื่อตราสินค้า หรืออาจเป็นชื่อประเภทของผลิตภัณฑ์

ด้านความหมายของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน พบ 13 กลุ่มความหมายจากจำนวน 1,678 หน่วยคำที่ปรากฏใช้ในชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีน เรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ กลุ่มบอกลักษณะ กลุ่มบอกอาหาร กลุ่มบอกดอกไม้ พืช กลุ่มบอกรสชาติ กลุ่มบอกชื่อแบรนด์ กลุ่มบอกกริยาอาการ กลุ่มบอกสิ่งของ วัตถุ กลุ่มบอกชื่อเฉพาะ กลุ่มบอกสัตว์ กลุ่มบอกส่วนของพืชหรือสัตว์ กลุ่มบอกระดับ กลุ่มบอกจำนวน ปริมาณ และกลุ่มที่เกี่ยวกับคน ทั้งนี้สามารถอภิปรายได้ว่ากลุ่มความหมายที่พบในชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนข้างต้นสัมพันธ์กับประเภทของผลิตภัณฑ์อาหารโดยตรงซึ่งได้แก่ ข้าวสาร ขนมขบเคี้ยว ขนมอบ และผลไม้แปรรูปด้วยการทำแห้ง ทั้งนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของณัฐดาพร เลิศชีวะ (2553: 37) ที่พบว่า คำบ่งบอกชื่อประเภทของผลิตภัณฑ์จะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับหมวดหมู่ของผลิตภัณฑ์ เช่น รส รสชาติ ซึ่งเป็นคำบ่งบอกชื่อประเภทของผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสินค้าหมวดหมู่อาหาร แต่ในทางตรงกันข้ามพบว่าไม่สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Snodin, Higgins and Yoovathaworn (2017: 5) ที่พบว่าชื่อผลิตภัณฑ์ OTOP ภาษาอังกฤษที่ใช้ไม่สอดคล้องกับประเภทของผลิตภัณฑ์ เช่น ชื่อ “Banana” กับผลิตภัณฑ์ประเภทข้าวสาร เป็นต้น

อนึ่งความหมายที่ใช้ในการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนต่างเป็นความหมายตรง (Denotation) ที่แสดงความชัดเจน ตรงไปตรงมา ไม่ทำให้ผู้บริโภคเข้าใจผิด หลงผิด หรือหลอกลวงผู้บริโภค เนื่องจากชื่อผลิตภัณฑ์มีหน้าที่บรรยายและให้รายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ เช่น ชื่อแบรนด์ แหล่งที่มา รสชาติ วัตถุดิบสำคัญ กรรมวิธีการผลิต ลักษณะของผลิตภัณฑ์ หรือประเภทของผลิตภัณฑ์ กับผู้รับสารหรือผู้อ่านชื่อผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นผู้บริโภค

โดยตรง โดยกลุ่มความหมายที่พบในการศึกษาคำนี้สามารถแสดงความหมายที่ชัดเจนตรงไปตรงมาตามลักษณะของผลิตภัณฑ์นั้น ๆ โดยไม่เสริมแต่งคำหรือข้อความใด ๆ ที่จะทำให้ผู้บริโภคเข้าใจผิดได้ ลักษณะการเลือกใช้กลุ่มความหมายข้างต้นในการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนเป็นไปตามกฎทั่วไปว่าด้วยมาตรฐานฉลากผลิตภัณฑ์อาหารบรรจุหีบห่อฉบับ GB7718-2011 ของสาธารณรัฐประชาชนจีน (Ministry of Health of the People's Republic of China, 2011: 1) ที่ระบุว่า ข้อมูลที่ระบุบนฉลากต้องมีความชัดเจน ไม่บิดเบือนข้อมูล อ้างอิงตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ได้อย่างถูกต้อง ไม่มีเนื้อหาที่สร้างความงมงาย ไม่ใช่ข้อมูลเกินจริงที่มีนัยยะอาจทำให้ผู้บริโภคเข้าใจผิดหรือเป็นการหลอกลวงผู้บริโภค

สำหรับโครงสร้างทางความหมายของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนเป็นชื่อที่มีโครงสร้างความหมายประกอบ ตั้งแต่ 2-11 กลุ่มความหมาย โดยชื่อผลิตภัณฑ์อาหารจะประกอบขึ้นจากกลุ่มความหมายที่พบมากที่สุด 6 อันดับ ได้แก่ คำที่แสดงถึงรสชาติ ลักษณะ วัตถุดิบสำคัญ กรรมวิธีการผลิต ประเภท และชื่อแบรนด์ของผลิตภัณฑ์ ในทางตรงกันข้ามไม่พบชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนที่มีโครงสร้างความหมายเดียว เนื่องจากชื่อผลิตภัณฑ์ที่ปรากฏเป็นชื่อที่มีลักษณะของการบรรยายผลิตภัณฑ์เป็นหลัก ดังนั้นชื่อผลิตภัณฑ์จึงประกอบขึ้นจากกลุ่มความหมายที่มากกว่า 1 กลุ่มความหมายขึ้นไป ผลการศึกษาข้างต้นไม่สอดคล้องกับผลการศึกษาของณัฐดาพร เลิศชีวะ (2553: 43-44) ที่พบชื่อผลิตภัณฑ์จากข้าวเศรษฐกิจในหนังสือพิมพ์ของไทยที่ปรากฏแต่คำหลัก ได้แก่ ชื่อตราสินค้าหรือชื่อประเภทของผลิตภัณฑ์เดียว ๆ แต่ทว่าสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Laokhetkit and Kanchanakhuha (2018: 107-111) บางประการที่พบว่าชื่อผลิตภัณฑ์ OTOP ภาษาไทยพบทั้งชื่อที่มีโครงสร้างความหมายเดียวและชื่อที่มีโครงสร้างความหมายประกอบ โดยประกอบตั้งแต่ 2 ความหมายไปจนถึง 6 ความหมาย

จากผลการศึกษาข้างต้นอาจกล่าวได้ว่า จำนวนพยางค์ของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนสัมพันธ์กับโครงสร้างไวยากรณ์และโครงสร้างทางความหมายของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้เนื่องจากชื่อผลิตภัณฑ์เป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญที่จะปรากฏบนบรรจุภัณฑ์หรือแสดงบนฉลากของผลิตภัณฑ์ เพื่อทำหน้าที่สื่อสารข้อมูลที่สำคัญและจำเป็นต่อการ

รับรู้ข้อมูลของผู้บริโภคโดยตรง ดังนั้นการสื่อสารชื่อผลิตภัณฑ์กับผู้บริโภคโดยตรงไม่ได้มีข้อจำกัดเรื่องจำนวนพยางค์หรือโครงสร้างไวยากรณ์แต่อย่างใด หากแต่ในฐานะของผู้ประกอบการหรือเจ้าของผลิตภัณฑ์ การตั้งชื่อภาษาจีนให้กับผลิตภัณฑ์อาหารไทยเพื่อส่งออกไปยังประเทศจีนนั้น นอกจากต้องปฏิบัติตามกฎและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการส่งออกสินค้าไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน เช่น กฎทั่วไปว่าด้วยมาตรฐานฉลากผลิตภัณฑ์อาหารบรรจุหีบห่อ ฉบับ GB7718-2011 แล้ว การตั้งชื่อผลิตภัณฑ์โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้บริโภคจะได้รับทราบเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์นั้น ๆ ยังควรเป็นชื่อที่สามารถสื่อสารกับผู้บริโภคได้อย่างครบถ้วน ชัดเจน และตรงไปตรงมา โดยอาศัยการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ที่ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ภาษาจีน เพื่อลดอุปสรรคด้านการสื่อสารและเพิ่มความเข้าใจให้กับผู้รับสารซึ่งเป็นผู้บริโภคชาวจีนอีกด้วย

ถึงแม้จะพบการซ้ำของชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนจากผลิตภัณฑ์ประเภทเดียวกัน เช่น ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารประเภทข้าวสารพบชื่อผลิตภัณฑ์ 泰国茉莉香米 (ข้าวหอมมะลิไทย) จำนวน 45 ชื่อ แต่ทั้งนี้ผู้วิจัยพบว่า นอกจากคุณลักษณะเฉพาะของผลิตภัณฑ์ที่ปรากฏใช้ในชื่อผลิตภัณฑ์ เช่น แหล่งที่มา รสชาติ ลักษณะ หรือวัตถุดิบสำคัญของผลิตภัณฑ์ที่ได้นำเสนอความโดดเด่นและความแตกต่างแล้ว การเลือกใช้คำหรือวลีที่แสดงความหมายเชิงบวกในชื่อผลิตภัณฑ์สามารถสร้างความโดดเด่นและความพิเศษจากชื่อผลิตภัณฑ์อาหารอื่น ๆ ในประเภทเดียวกันได้ เช่น ชื่อผลิตภัณฑ์อาหารภาษาจีนประเภทข้าวสารพบการเลือกใช้คำขยายที่มีความหมายเชิงบวกกับคำที่แสดงการเลือก เพื่อแสดงถึงการเลือกสรรผลิตภัณฑ์นั้น ๆ เช่น 特选、精选、优选 หรือ 臻选 รวมถึงการเลือกใช้วลีที่แสดงถึงคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ซึ่งจัดอยู่ในลำดับที่หนึ่ง เช่น 一级 หรือ 一品 การใช้คำหรือวลีที่แสดงความหมายเชิงบวกข้างต้น นอกจากจะเป็นการสร้างความโดดเด่นให้กับชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนที่อยู่ในประเภทเดียวกันแล้วยังเป็นการให้ข้อมูลเพิ่มเติมแก่ผู้บริโภค ทั้งยังสามารถโน้มน้าวและจูงใจให้ผู้บริโภคพิจารณาเลือกชื่อผลิตภัณฑ์ดังกล่าวได้เช่นกัน ในขณะเดียวกันยังพบว่ากลุ่มความหมายบอกลักษณะที่พบมากเป็นลำดับแรกนั้น ชนิดของคำที่พบส่วนมากเป็นคำคุณศัพท์ เช่น คำบอกลักษณะที่ดี (优、精、珍、纯) หรือคำบอกกลิ่น (香) คำคุณศัพท์

ที่แสดงความหมายเชิงบวกเหล่านี้สามารถสร้างความประทับใจ โน้มน้าวใจและดึงดูดผู้บริโภคในการซื้อผลิตภัณฑ์ได้เช่นกัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Ebaid (2018) ที่พบว่าการใช้คำคุณศัพท์ในการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์สามารถสร้างความประทับใจและดึงดูดผู้ฟังและผู้บริโภคให้ซื้อผลิตภัณฑ์ที่มีประสิทธิภาพได้

กล่าวโดยสรุป จากผลการศึกษาลักษณะภาษาและการวิเคราะห์ความหมายที่ปรากฏในชื่อภาษาจีนของผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีน นอกจากจะทำให้ทราบถึงลักษณะภาษาและความหมายที่ใช้ในการตั้งชื่อภาษาจีนให้กับผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีนแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มในการตั้งชื่อภาษาจีนของผลิตภัณฑ์อาหารไทยทั้ง 4 ประเภทอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อผู้ประกอบการไทย นักวิจัย หรือผู้สนใจสามารถนำไปเป็นแนวทางในการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ภาษาจีนต่อไปได้ นอกจากนี้การศึกษาในครั้งนี้สามารถขยายผลการศึกษาต่อไปในเรื่องการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ของไทยในประเภทต่าง ๆ เพื่อขยายขอบเขตและขยายมิติในการศึกษาต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานการวิจัย โดยใช้ทุนส่วนตัว ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 เรื่อง “ลักษณะภาษาและความสัมพันธ์ทางความหมายของชื่อแบรนด์และชื่อผลิตภัณฑ์อาหารภาษาจีนของประเทศไทย”

รายการอ้างอิง

- กรมการข้าว. (2566). **องค์ความรู้เรื่องข้าว**. สืบค้น 31 มีนาคม 2566, จาก <http://www.ricethailand.go.th/rkb3/Varieties.htm>
- กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2563). **การแปรรูปผัก ผลไม้ เพื่อเพิ่มมูลค่า**. สืบค้น 31 มีนาคม 2566, จาก https://mediatank.doae.go.th/medias/file_upload/07-2022/2-173885081168_5209.pdf

- ณัฐตาพร เลิศชีวะ. (2553). **การรู้จำชื่อเฉพาะภาษาไทย: การศึกษาชื่อผลิตภัณฑ์ในข้าวเศรษฐกิจ.** (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สืบค้นจาก <https://www.arts.chula.ac.th/~ling/thesis/2553MA-Ling-Nattadaporn.pdf>
- เนียรชัย เอี่ยมวรเมธ. (2560). **พจนานุกรมจีน-ไทย ฉบับใหม่.** กรุงเทพฯ: รวมสาส์น (1997).
- นิธิตี จรรยาสวัสดิ์. (2560). การศึกษามาตรการกีดกันที่มีใช้ภาษีของประเทศจีน: ข้อกำหนดและแนวปฏิบัติว่าด้วยฉลากสินค้าอาหารบรรจุหีบห่อสำหรับสินค้าส่งออก. **วารสารนักบริหาร**, 37(2), 83-100.
- นิรุตน จีระมะกร, จิราพร เกิดชูชื่น, ศราวุธ แจ่มใจดี และสุชารัตน์ ศศิพัฒน์วงศ์. (2563). การตั้งชื่อสินค้าในธุรกิจสายการบินของไทย: การเลือกใช้ภาษาและลักษณะของชื่อ. **วารสารนักบริหาร**, 40(2), 95-107.
- ปุ่น คงเกียรติเจริญ และสมพร คงเกียรติเจริญ. (2541). **บรรจุภัณฑ์อาหาร โดยความร่วมมือระหว่างกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรมและสมาคมการบรรจุภัณฑ์ไทย.** กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2554). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.** สืบค้น 15 พฤศจิกายน 2566, จาก <https://dictionary.orst.go.th/>
- สำนักโภชนาการ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. (2560). **คู่มือการจำแนกอาหาร ขนมนม และเครื่องดื่ม ตามมาตรฐานโภชนาการ สำหรับเด็กอายุ 3-15 ปี (ฉบับปรับปรุง).** สืบค้น 31 มีนาคม 2566, จาก <https://nutrition2.anamai.moph.go.th/th/book/201526>
- เหียน จิงเหวิน. (2558). **สุดยอดคัมภีร์ไวยากรณ์จีน ฉบับสมบูรณ์.** กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- Boonpaisarnsatit, N. & Srioutai, J. (2012). Thailand's Exported Food Product Brand Naming: A Focus on Semantics and Pragmatics. **FEU Academic Review Journal**, 6(1), 63-78.

- Bryant, C. J. & Barnett, J. C. (2019). What's in a Name? Consumer Perceptions of In Vitro Meat under Different Names. **Appetite**, 137, 104-113.
- CASS Institute of Linguistics Dictionary. (2016). **The Contemporary of Chinese Dictionary (7th ed.)**. Beijing: The Commercial Press.
- Chan, A. and Huang, Y. (1997). Brand Naming in China: A Linguistics Approach. **Marketing Intelligence & Planning**, 15(5), 227-234.
- Ebaid, H. A. (2018). Adjectives as Persuasive Tools: The Case of Product Naming. **Open Journal of Modern Linguistics**, 8, 262-293.
- Kronrod, A., Hammar, M.E., Lee, J., Thind, H.K. & Mangano, K.M. (2021). Linguistic Delight Promotes Eating Right: Figurative Language Increases Perceived Enjoyment and Encourages Healthier Food Choices. **Health Communication**, 36(14), 1898-1908.
- Laokhetkit, A. & Kanchanakhuha, W. (2018). **Structure Meaning Names of OTOP**. The 9th International Science, Social Science, Engineering and Energy Conference's e-Proceeding, May 2nd– 4th 2018. Bangkok: Kasem Bundit University. Retrieved from http://iseec2018.kbu.ac.th/e-Proceeding/proceeding_docs/Proceeding-Track-II-SocialScience/v2/09-Art8_180220100121-Amonwadee.pdf
- Liu, Y., Pan, W. & Gu, W. (2010). **Shiyong Xiandai Hanyu Yufa [Practical Grammar of Modern Chinese]**. Beijing: The Commercial Press.
- Ministry of Health of the People's Republic of China. (2011). **National Food Safety Standard General Rules for the Labeling of Prepackaged Foods: GB7718-2011**. Retrieved December 1, 2023, from https://fic.nfi.or.th/law/upload/file1/LR5712-1-CN_ฉลากอาหารทั่วไปในภาชนะบรรจุ-Dec2014_fic.pdf

- Papies, E.K., Johannes, N., Daneva, T., Semyte, G. & Kauhanen, L.L. (2020). Using Consumption and Reward Simulations to Increase the Appeal of Plant-Based Foods. **Appetite**, 155, 104812.
- Snodin, N. S.; Higgins, J. & Yoovathaworn, S. (2017). How Thai Businesses Utilize English in Their Product Names. **Kasetsart Journal-Social Sciences**, 38(2), 1-6.
- Ye, T., Mattila, A. S. & Dai, S. (2023). The Impact of Product Name on Consumer Responses to Meat Alternatives. **International Journal of Contemporary Hospitality Management**, 35(3), 1051-1067.

บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านล้านนาต่อการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ Role Of Lanna Folk Media Towards Well-being Promotion of The Elderly

สุรัชย์ ศรีนรจันทร์¹, อธิพงษ์ ทองศรีเกตุ², จิรวัดน์ รักชาติ³

Surachai Srinorajan¹, Ittipong Thongsrikate², Jirawat Rugchat³

Received: April 30, 2024

Revised: August 19, 2024

Accepted: August 20, 2024

บทคัดย่อ

สื่อพื้นบ้านที่เกิดจากระบบความคิด ความเชื่อ ประเพณีปฏิบัติของคนล้านนา เป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้บุคคลมีชีวิตที่ยืนยาว สืบต่ออายุ ขอให้ประสบพบเจอแต่สิ่งที่ดี เสริมพลังกาย พลังใจ และพลังสังคม ภายใต้ความเชื่อและยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต สื่อพื้นบ้านล้านนาจึงมีบทบาทหน้าที่เสริมสร้างสุขภาวะทั้ง 4 มิติ คือ สุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางจิต สุขภาวะทางอารมณ์ และสุขภาวะทางสังคม โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวม

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรนิเทศศาสตรบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (Lecturer of the Integrated Communication Arts, Faculty of Liberal Arts, Maejo University) E-mail: surachaisrinorajan@gmail.com

² อาจารย์ประจำหลักสูตรนิเทศศาสตรบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (Lecturer of the Social Study, Faculty of Liberal Arts, Maejo University) E-mail: Thongsrikatei@gmail.com

³ อาจารย์ประจำหลักสูตรนิเทศศาสตรบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (Lecturer of the Social Study, Faculty of Liberal Arts, Maejo University) E-mail: Jira_r@hotmail.com

ข้อมูลกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ 8 จังหวัดภาคเหนือ จำนวน 110 กลุ่มตัวอย่าง จากผลการศึกษาพบว่า บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านล้านนาแบ่งออกเป็น 5 บทบาทสำคัญ ประกอบด้วย 1) บทบาทหน้าที่เกี่ยวกับความบันเทิง เป็นการละเล่นของคนในชุมชนเพื่อสร้างความสนุกสนานให้กับกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี 2) บทบาทหน้าที่เกี่ยวกับความเชื่อในการรักษาโรค ซึ่งเชื่อมโยงกับความเชื่อในด้านไสยศาสตร์ ความลี้ลับ มักใช้เมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยที่รักษาทางวิทยาศาสตร์ด้านแพทย์แผนปัจจุบันแล้วไม่ดีขึ้นจึงทำพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ความเจ็บป่วยดีขึ้น 3) บทบาทหน้าที่เกี่ยวกับชีวิต เป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้บุคคลมีชีวิตที่ยืนยาวด้วยพิธีกรรมที่คนล้านนายึดถือปฏิบัติมาอย่างยาวนาน 4) บทบาทหน้าที่เกี่ยวกับการจัดระเบียบชุมชน เป็นความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองรักษาพื้นที่และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน 5) บทบาทหน้าที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ คนในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นว่าควรต่อธรรมชาติ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและอำนาจเหนือธรรมชาติ

คำสำคัญ: บทบาทหน้าที่สื่อ, สื่อพื้นบ้าน, สุขภาวะ

Abstract

Folk media was raised from the belief system and tradition of the Lanna people as practice guidelines for people to have a long life, extend their lives, and experience good things. This is under the beliefs as guidelines for living life. Therefore, Lanna folk media play a role in promoting well-being in dimensions: physical, mental, emotional and social aspects. The research used qualitative research. Data were collected from target groups in 8 northern provinces, totaling 110 sample groups. The findings reveal that the roles of Lanna folk media can be categorized into five key functions: 1) Entertainment, involving community games to enhance the enjoyment of cultural traditional; 2) Healing beliefs, connected to mysticism and used when modern medical treatments are ineffective; 3) Life longevity practices, including long-standing rituals aimed

at extending life; 4) Community organization, involving beliefs in protective spirits that strengthen community cohesion; and 5) Occupational practices, reflecting respect for nature and fostering relationships between humans, nature, and supernatural forces.

Keywords: Role Of Media, Folk Media, Well-being

บทนำ

สื่อพื้นบ้านมักจะเป็นสื่อที่สร้างขึ้นโดยชุมชนหรือกลุ่มคนในพื้นที่เพื่อสื่อสารหรือสร้างสรรค์เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและไลฟ์สไตล์ของตนเอง บริบทของสังคม วัฒนธรรมล้านนายังมีแนวคิดและภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านล้านนา ซึ่งเป็นการผสมผสานเชื่อมโยงระหว่างคน กับธรรมชาติ และคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ รูปแบบและแนวคิดเหล่านี้ได้มีพัฒนาการและอยู่ร่วมกับวิถีชีวิตเป็นเวลาหลายร้อยปี (ศูนย์วิจัยและพัฒนาการแพทย์พื้นบ้าน, 2544) หรือเรียกว่า ภูมิปัญญาสะสม (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544) ภูมิปัญญาล้านนานอกจากเป็นความรู้ที่สั่งสมกันมาอย่างยาวนานแล้วไม่ว่าจะเป็นการดำเนินชีวิต วิถีการปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ยังสะท้อนให้เห็นภาพวัฒนธรรมของคนล้านนา หรือเป็นสื่ออย่างหนึ่งที่สามารถนำมาพัฒนาในมิติของสื่อเพื่อก่อให้เกิดการปฏิบัติที่ช่วยส่งเสริมสุขภาพได้อีกทางหนึ่ง ตัวอย่างเช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับการสืบทอดอายุและเรียกขวัญกำลังใจให้กับผู้สูงอายุภายหลังการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บจนหาย ด้วยการสืบทอดและการส่งเคราะห์บูชาเทียน (ชาวพมพรรณ จันทรประสิทธิ์และคณะ, 2563) สูงอายุในอีสานได้นำภูมิปัญญาพื้นบ้านมาใช้ในการดูแลสุขภาพจิตด้วยการใช้พิธีผูกเสี่ยว พิธีเหยา และบายศรีสู่ขวัญเพื่อให้ตนเองมีอายุยืนยาวและปราศจากโรคร้ายไข้เจ็บ (มะยูริ วงศ์กวางกลม, 2561) และการเล่าเรื่องราวประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุและนำมาจัดทำเป็นสื่อในรูปแบบของผลงานศิลปะที่สื่อความหมายช่วยให้ลด หรือชะลอภาวะความเสื่อมถอยที่เกิดขึ้นในร่างกาย จิตใจ สังคมและปัญญาได้ (อรทยา สารมาศและคณะ, 2563) ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจาก ความศรัทธา

ความเชื่อ และประสบการณ์ร่วมกันของบุคคล ซึ่งเราจะเห็นว่าเอกลักษณ์สำคัญของสื่อพื้นบ้านกับงานสุขภาวะต้องเป็นสื่อที่ “พูดภาษาเดียวกัน” ของ “คนในวัฒนธรรมเดียวกัน”

ดังนั้น การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการสำรวจและบันทึกความรู้ ความเชื่อ และภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวล้านนา การวิจัยนี้จะช่วยสร้างความเข้าใจและสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งมีความสำคัญต่อการสืบทอดและส่งต่อให้กับคนรุ่นหลัง และการเชื่อมโยงระหว่างสื่อพื้นบ้านกับสุขภาวะซึ่งเป็นการเน้นย้ำถึงความสำคัญของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่มีต่อสุขภาพจิตและกายของชุมชน นำไปสู่การพัฒนาเนื้อหาสื่อที่สามารถนำมาใช้ในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเนื้อหาเหล่านี้สามารถนำไปใช้ในการอบรมหรือการทำกิจกรรมในชุมชนในอนาคต

ทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดการสื่อสารสื่อพื้นบ้าน

สื่อพื้นบ้าน (Folk Media) เป็นได้ทั้งสื่อบุคคล คณะบุคคล สิ่งของ กิจกรรม หรือ วัฒนธรรมการดำรงอยู่ในทุกประเภท (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2543: น.14) โดยมีรูปแบบของการสื่อสารระหว่างบุคคล หรือบุคคลไปยังกลุ่มบุคคลที่มีการสืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี ขนบธรรมเนียม แนวปฏิบัติ ซึ่งเป็นสื่อกลางในการสื่อสารกับคนในสังคมนั้นๆ (นิธิมา ชูเมือง, 2544: น.46, ศรีธยา สีนสมรส, 2546: น.11) โดยมีส่วนองค์ประกอบของการสื่อสารในสื่อพื้นบ้านประกอบด้วย ผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Message) ช่องทางการสื่อสารหรือสื่อ (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) สื่อพื้นบ้านเหล่านี้เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น และสังคม รวมทั้งนำเสนออัตลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย (กาญจนา แก้วเทพ, 2549) ทั้งนี้ Seal (1989) อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ (2544) ได้จัดแบ่งประเภทของสื่อพื้นบ้านตามแนวคิดสัญวิทยา (Semiology) คือ 1) รูปแบบวจนภาษา (Verb Form) โดยการใช้การพูด การขับร้อง เล่าเรื่อง 2) รูปแบบพฤติกรรม (Behavior Form) แนวทางปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม ความเชื่อ ประเพณี 3) รูปแบบที่เป็นวัตถุ (Material Form) การ

แสดงออกผ่านเสื้อผ้าประจำถิ่น อาหาร รวมถึงเครื่องมือในการดำรงชีวิต 4) รูปแบบอวัจนภาษา (Non-Verbal Form) เป็นรูปแบบการสื่อสารผ่านท่าทาง การแสดง การพ้องร่ำ ฯลฯ

สื่อพื้นบ้านล้านนา หรือสื่อพื้นบ้านภาคเหนือ เป็นสื่อพื้นบ้านที่ถูกแบบออกตามพื้นที่ภูมิภาคของประเทศไทย (อรุณรัตน์ ชินวรรณ, 2553: น.168-177) ซึ่งสร้างขึ้นโดยชุมชนหรือกลุ่มคนในพื้นที่เพื่อสื่อสารหรือสร้างสรรค์เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและไลฟ์สไตล์ของล้านนา นอกจากนี้สื่อพื้นบ้านล้านนายังเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยในการรักษาและสืบสานวัฒนธรรมแบบท้องถิ่นให้ยังคงอยู่ต่อไปในกระแสของวิถีชีวิตประจำวันของคนในพื้นที่นั้น ๆ โดยมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างเอกลักษณ์และความเชื่อมโยงของชุมชนด้วยกัน สื่อพื้นบ้านล้านนา สามารถแบ่งออกเป็นหลายประเภทได้ เช่น

- 1) เพลงพื้นบ้าน เพลงที่สร้างขึ้นในชุมชนเพื่อแสดงความรักในวัฒนธรรม ประเพณี หรือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชุมชน
- 2) นิทานหรือตำนาน เรื่องราวที่ถ่ายทอดสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่โบราณถึงปัจจุบัน เพื่อสอนความรู้ ค่านิยม หรือเพื่อความบันเทิง
- 3) การละครท้องถิ่น การแสดงละครที่มีเนื้อหาและรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและชีวิตประจำวันของชุมชน
- 4) ศาสนาและพิธีกรรม สื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา พิธีกรรม และความเชื่อทางด้านศาสนาของชุมชน
- 5) งานศิลปะพื้นบ้าน เช่น หัตถกรรม หรืองานประดิษฐ์ที่เป็นผลิตภัณฑ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 6) การเล่าเรื่องสืบทอด การสืบทอดประวัติศาสตร์ ความรู้ และประสบการณ์ผ่านการเล่าเรื่องจากพ่อบ้าน แม่บ้าน หรือผู้สูงอายุในชุมชน

แนวคิดเรื่องสุขภาวะ

การเติบโตทางสุขภาวะเป็นเรื่องที่หลากหลาย และสำคัญในชีวิตประจำวันของเรา ไม่เพียงแต่เกี่ยวกับการรักษาสุขภาพกายเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิต ความสุขทาง

อารมณ์ และความเจริญอย่างทั่วถึงในด้านทางการเงิน ความสัมพันธ์ และการพัฒนาส่วนตัว เป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการมีความสุขอย่างมีความสุขและความพึงพอใจในชีวิตทั้งด้าน มั่นมีความหมายต่อจิตใจและร่างกาย เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการทำงาน การพักผ่อน และการเติบโตส่วนตัวอย่างถูกต้อง เมื่อมนุษย์มีสุขภาวะที่ดีนั้นหมายถึงบุคคลนั้นมีสุขภาพที่ดีเช่นกัน สุขภาพ คือ สุขภาวะที่กาย จิต สังคม และปัญญา ที่มีความสมบูรณ์ ตามแนวคิดของอดัมส์ (Adams, et al., 2010) ได้เสนอโมเดลสุขภาวะของมนุษย์มีลักษณะเป็นรูปกรวย หายใจ ประกอบด้วย 6 ด้าน ได้แก่ 1) ร่างกาย (Physical wellness) 2) จิตวิญญาณ (Spiritual wellness) 3) ปัญญาและการรู้คิด (Intellectual wellness) 4) สังคม (Social wellness) 5) อารมณ์ (Emotional wellness) และ 6) จิตใจ (Psychological wellness) ส่วนของไมเยอร์ (Myer, Sweeney, & Witmer, 2000) มองประเด็นในด้านของการเชื่อมโยง สุขภาวะเป็นแบบงล้อเชื่อมโยงกัน 5 ด้าน ได้แก่ จิตวิญญาณ (Spirituality) 2) จุดมุ่งหมาย ในชีวิตตนเอง (Self-Direction) 3) การทำงานกับการใช้เวลาว่าง (Work and Leisure) 4) มิตรภาพ (Friendship) และ 5) ความรัก (Love) จากคนรอบข้างและมีความผูกพันใกล้ชิด การรักษาสุขภาวะในทุกด้านเหล่านี้จะช่วยให้เกิดความสมดุลและความพึงพอใจในชีวิต ทุกด้าน และเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญกับความท้าทายและปรับตัวกับสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ดังนั้น การรักษาสุขภาวะในทุกด้านเหล่านี้จะช่วยให้เกิดความสมดุล และความพึงพอใจในชีวิต และเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญกับความท้าทายและปรับตัวกับสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ประกอบด้วยองค์ประกอบหลายประการที่มีผลต่อความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคลซึ่งส่วนหนึ่ง ได้แก่

1) สุขภาพกาย การรักษาสุขภาพกายให้แข็งแรงและมีสมรรถภาพที่ดี เช่น การออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ การบริโภคอาหารที่มีโภชนาการสูง การนอนหลับเพียงพอ และการรักษาสุขอนามัยให้ดี

2) สุขภาพจิต การดูแลและปรับปรุงสุขภาพจิต เช่น การจัดการความเครียด การสร้างความสมดุลในชีวิต การพัฒนาทักษะในการแก้ไขปัญหา และการเสริมสร้างความเชื่อมั่นและความเป็นกลาง

3) ความสุขทางอารมณ์ การเรียนรู้และปฏิบัติตามทฤษฎีและหลักการที่ส่งเสริมความสุขทางอารมณ์ เช่น การให้ความสำคัญกับความสุขและความพึงพอใจ การฝึกสมาธิและการเชื่อมโยงกับความสุขในปัจจุบัน

4) ความเจริญอย่างทั่วถึง การพัฒนาด้านส่วนตัวและการเติบโตทางการอาชีพ ซึ่งรวมถึงการพัฒนาทักษะและความรู้ การมีเป้าหมายและความมุ่งมั่นในชีวิต การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ทำให้รู้สึกพึงพอใจและมีความสุข

แนวคิดเรื่องบทบาทของสื่อพื้นบ้านต่อสุขภาวะของคนในชุมชน

การสร้างสุขภาวะทางใจในชุมชนส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้สื่อพื้นบ้านในการสร้างความสุขและความเข้าใจในระดับทางจิตใจของผู้คนในชุมชน สื่อพื้นบ้านจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างสุขภาวะทางใจในชุมชน โดยการใช้สื่อเหล่านี้เพื่อสร้างสรรค์ประสบการณ์ที่จะช่วยเสริมสร้างความสุขในชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชนได้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2557: น.421) เช่น

1) ให้ความบันเทิง เช่น เพลงและนิทาน ที่มีเนื้อหาที่สร้างสรรค์และกระตุ้นทางอารมณ์ การสร้างเพลงเพื่อสร้างความเข้าใจในความรัก ความสงบสุข หรือความเข้าใจในเรื่องทางจิตวิญญาณ

2) การแจ้งข่าวสาร ผ่านเนื้อของเพลง การแสดง การละครท้องถิ่นและการแสดงที่มีเนื้อหาที่เต็มไปด้วยความฮาและความสนุกสนาน สามารถสร้างความสุขและความพอใจให้กับผู้ชม สอดแทรกข่าวสาร คำเตือน ให้กับผู้ฟัง

3) การให้การศึกษา เช่น พิธีกรรมและเทศน์ การมีส่วนร่วมในพิธีกรรมและเทศน์ที่มีความสุขและเชื่อมโยงกัน เช่น การเฉลิมฉลองวันสำคัญในชุมชน หรือพิธีกรรมที่เป็นการเชื่อมโยงกันของชุมชน

4) การวิพากษ์วิจารณ์สังคม หรือการต่อต้านผู้มีอำนาจ เป็นเสน่ห์ที่สื่อมวลชนไม่สามารถทำได้ เป็นช่องทางในการวิพากษ์วิจารณ์สภาพสังคมที่เป็นอยู่ สามารถดึงดูดความสนใจ และเป็นที่ยินยอมของผู้คน

5) การทำหน้าที่เป็นตัวประสานความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ให้ความสำคัญความเป็นส่วนรวม (Collectivity) เนื่องจากลักษณะทางประชากรที่มีความแตกต่างกันไม่ว่าจะเป็น เพศ อายุ ศาสนา อาชีพ ฯลฯ สื่อพื้นบ้านจึงทำหน้าที่ประสานความสัมพันธ์กัน

6) หน้าที่การสร้างอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน (Collective Identity) จุดเริ่มต้นของสื่อพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่นจะมีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ซึ่งจุดเด่นนี้จะทำให้คนต่างถิ่นทราบได้ทันทีว่ามาจากท้องถิ่นใด

นอกจากนั้น เจริญชัย อิศรเดช (2552: น.31) ยังอธิบายถึงหน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน ในมิติของความแตกต่างทางอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ผ่านทาง ภาษา เครื่องแต่งกาย วิถีชีวิต ความคิดความเชื่อ ส่งผลให้สื่อพื้นบ้านยังมีหน้าที่ ในการเป็นสื่อสร้างสุขภาวะทางกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ เช่น การรักษาโรคภัย การปลูกขวัญกำลังใจ การออกกำลังกาย เป็นต้น สอดคล้องกับ วลัยวัชรพร จิยังศ์วัต (2559: น.101-102) การฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน เป็นสื่อพื้นบ้านล้านนา ที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นสื่อกลางทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา (สุขภาวะด้านจิตวิญญาณ) นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการสร้างสีสัน สร้างบรรยากาศ (สุขภาวะด้านจิตใจ) และทำให้เห็นถึงความสามัคคี ความพร้อมใจของคนในชุมชน (สุขภาวะด้านสังคม)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สามารถ ใจดี (2561) เมื่อเกิดสภาวะความเจ็บป่วยทางด้านร่างกาย เกิดความวิตกกังวลทางจิต บางคนมักมีความคิดแยกตนเองออกจากสังคม พิธีกรรมล้านนาจึงมีบทบาทหน้าที่ในการดูแลจิตใจ บรรเทาความวิตกกังวลที่สะท้อนอยู่ในรูปแบบพิธีกรรมหรือสัญลักษณ์ของการรักษา เช่น การส่งเคราะห์ เป็นการเซ่นสังเวยแก้ผีตามความเชื่อหากเมื่อเราแสดงออกถึงความประนีประนอมต่ออำนาจเหนือธรรมชาติเมื่อมีการสังเวยแก้เทพหรือผีเหล่านั้นจะทำให้พ้นจากชะตากรรมดังกล่าว การเลี้ยงผี เป็นการประกอบพิธีกรรมที่นำปัญหาของตนเองมาต่อรองกับความเชื่อเรื่องผี โดยการเลี้ยงอาหารแก้ผี ทำให้ผีเกิดความพึงพอใจหรือทำให้ผีหายโกรธ การเลี้ยงผีจึงเป็นการทำให้ผีกลับมาคุ้มครองตลอดจนบันดาลให้เกิดสิ่งที่ดีงามแก่ตนเอง

ขวพรพรรณ จันทรประสิทธิ์ และคณะ (2563) การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุล้านนา รวมทั้งการส่งเสริมและปกป้องสุขภาพ ความเชื่อการนับถือผี (เทวดา) และพิธีกรรมผูก ผสมผสานในการดูแลเพื่อสุขภาพะทางกายและอารมณ์ คือ การสืบชะตา การส่งเคราะห์บูชา เทียน เมื่อผู้สูงอายุเจ็บป่วยจะทำการบำบัดเยียวยาจากแพทย์พื้นบ้าน ทั้งสมุนไพรบำบัดและ พิธีกรรมบำบัด เป็นการดูแลทั้งกายและใจตามแนวคิดสุขภาพองค์รวม

เนตรดาว ธงชีว และคณะ (2554) ความเชื่อของคนล้านนา เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพว่ามีความสัมพันธ์กันระหว่างธาตุ (กาย) กับขวัญ (จิตใจ) คือเมื่อมีเหตุทำให้ ร่างกาย และจิตใจเสียสมดุลก็จะส่งผลกระทบต่อภาวะ สุขภาพ ภูมิปัญญาล้านนา จึงมีการดูแลสุขภาพ อย่าง ครอบคลุม ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม เช่นเดียวกับการดูแลสุขภาพของผู้ที่เป็น โรคติดสุรา การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาในการบำบัดรักษาขวัญ (จิต) มุ่งเน้นการใช้ พิธีกรรม เรียกขวัญ การผสานหลักพุทธธรรม โดยเป็นการใช้กุศโลบายที่นำหลักพุทธศาสนา มาผนวกกับพิธีกรรม ทำให้เกิดกำลังใจในการเลิกดื่มสุรา เช่น บวชเพื่อเลิกเหล้า เลิกเหล้า เข้าพรรษา การสืบชะตา และการรดน้ำมนต์

วลัญช์ภัทร จิยังศุวัต (2559) เดิมรูปแบบการดำรงชีวิตของชาวล้านนาที่มี พระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญมาอย่างยาวนาน การฟ้อนเล็บฟ้อนเทียน เป็นชุดการแสดง พื้นบ้านหนึ่งในการบูชาทางพระพุทธศาสนาตามความเชื่อล้านนา โดยมีบทบาท 3 ด้าน คือ 1) จุดเชื่อมระหว่างคนกับศาสนา 2) สร้างความบันเทิง และ 3) สร้างความสามัคคี อย่างไรก็ตาม เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป ทำให้บทบาทการฟ้อนเล็บฟ้อนเทียนเปลี่ยนแปลงไป เมื่อศาสนา เริ่มมีบทบาทน้อยลง แต่จะมีบทบาทอื่นๆ ได้แก่ 1) บทบาทด้านความบันเทิง 2) บทบาทด้านการเผยแพร่วัฒนธรรม และ 3) บทบาทด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว และ 4) บทบาทด้าน ความสามัคคี

นริสวรรณ หารทวี (2563) สื่อพื้นบ้าน เป็นสื่อที่เข้าถึงผู้รับสารได้เฉพาะเจาะจง ตามบริบทของภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อ ในท้องถิ่นนั้นๆ สื่อพื้นบ้านภาคกลาง มีบทบาท หน้าที่อยู่ 4 บทบาท ได้แก่ บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษาจากภาครัฐสู่ประชาชน บทบาท หน้าที่ในการเป็นกระบอกเสียงของผู้เกี่ยวข้อง บทบาทหน้าที่ในการบันทึกภาพทางสังคม และ

บทบาหน้าที่ด้านความบันเทิง ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา สื่อพื้นบ้านมีบทบาทหน้าที่ที่พบมากที่สุด คือ บทบาหน้าที่ในการให้การศึกษาจากภาครัฐสู่ประชาชน เนื่องจากต้องการให้ที่ผู้รับสารได้เข้าถึงข้อมูลหลักปฏิบัติต่าง ๆ ได้โดยทั่วกัน

วิธีการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในประเด็นที่การพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุภาคเหนือโดยใช้ภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐาน ในมิติของการบริโภค การทำการเกษตร โดยเฉพาะการใช้สื่อภูมิปัญญา หรือ สื่อพื้นบ้านล้านนาในการพัฒนาสุขภาวะ เก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยในพื้นที่ 8 จังหวัดภาคเหนือที่มีประชากรผู้สูงอายุมากที่สุดโดยใช้ข้อมูลของกรมกิจการผู้สูงอายุ (2565) ได้แก่ ชุมชนเมืองคอง ตำบลเมืองคอง อำเภอเมืองคอง จังหวัดเชียงใหม่ ชุมชนหนองไซ ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ชุมชนท่าข้าว ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ชุมชนน้ำเลา ตำบลน้ำเลา อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ ชุมชนบ้านแหวน ตำบลผาทอง จังหวัดน่าน ชุมชนบ้านถ้ำ ตำบลบ้านถ้ำ จังหวัดพะเยา ชุมชนเวียงเชียงแสน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย และชุมชนแม่สะเรียง ตำบลแม่สะเรียง อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย แบ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลระดับองค์กรคือ ผู้นำกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่การวิจัย ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุประจำตำบล รองประธาน และ/หรือเลขานุการ ผู้ให้ข้อมูลระดับชุมชนคือ ผู้นำชุมชนทั้งผู้ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่อยู่ในพื้นที่การวิจัยคือ ประธานชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ผู้อาวุโสในชุมชน และผู้ให้ข้อมูลระดับปัจเจกคือ ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป ทั้งเพศชายและเพศหญิงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การวิจัย โดยใช้การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) รวมผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยทั้งสิ้น 110 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คณะผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus group) โดยมีแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

ซึ่งผ่านการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือน มีนาคม -พฤศจิกายน 2565

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) ด้วยการนำเทปเสียงที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเป็นเนื้อความแบบคำต่อคำ แยกบทสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล และบทสนทนากลุ่มเป็นรายประเด็น พร้อมตรวจสอบความถูกต้อง กำหนดรหัสให้กับข้อความ หรือเนื้อความที่ได้จากการทบทวนเอกสาร งานวิจัย และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และเรียบเรียงเพื่อจัดกลุ่มสำหรับตอบวัตถุประสงค์การวิจัย อนึ่งการวิจัยนี้ได้ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เลขที่ PYU_REC No.65/003

ผลการศึกษา

สื่อพื้นบ้านล้านนา ในการวิจัยนี้หมายถึง การบอกเล่า การแสดง วัตถุ และพิธีกรรมที่ใช้ในการกระบวนการสื่อสารเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งเกี่ยวข้องกับความคิด ความเชื่อ และวิถีปฏิบัติของคนในชุมชน ความรู้เกี่ยวกับสื่อพื้นบ้านล้านนา มีการปฏิบัติและสืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุโดยผู้สูงอายุจะเรียนรู้จากการสังเกตและจดจำจากการปฏิบัติ ของพ่อ แม่ ญาติผู้ใหญ่ และพระสงฆ์ที่ตนเองเคารพนับถือ อีกทั้งยังเป็นการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม การมีโอกาสได้เข้าร่วมพิธีกรรมจะทำให้พ้นจากเคราะห์กรรม แคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่าง ๆ จิตใจสงบ ทำให้อยู่เย็นเป็นสุขหายจากโรคภัยไข้เจ็บ มีกำลังใจ รู้สึกสบายใจ ได้รับการดูแลจากสิ่งเหนือธรรมชาติ เพื่อให้คนในชุมชนมีความสุข รวมถึงก่อเกิดความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน โดยแบ่งออกตามแนวคิดสุขภาวะ 4 ด้าน คือ สุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางจิต สุขภาวะทางอารมณ์ และสุขภาวะทางสังคม ดังนี้

ตารางที่ 1 สื่อบ้านล้านนาที่สอดคล้องกับสุขภาวะ (กาย จิต อารมณ์ และสังคม)

บทบาท หน้าที่	สื่อบ้าน	สุขภาวะ			
		ทางกาย	ทางจิต	ทาง อารมณ์	ทาง สังคม
ความบันเทิง	รำวง	/	/	/	/
	ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน	/	/	/	/
	ตีกลองพื้นเมือง	/	/	/	/
	สะล้อ ซอซึง	/	/	/	/
การรักษา โรค	กินยาเมือง	/			
	ฝ้ายหมอนึ่ง	/	/		
	ถามผีโรง	/	/		
	เสกน้ำมันต์ให้คน ป่วยดื่ม	/	/		
	หมอมแฮก(แหก)	/	/		
	ผีเจ้าทรง	/	/		
เกี่ยวข้องกับ ชีวิต	การส่งเคราะห์ หรือ สะเดาะเคราะห์		/		/
	พิธีการเอาขวัญ (ทูล ขวัญ หรือเรียกขวัญ)		/		/
	การสืบชะตา		/		/
	การบูชาเทียน		/		
	ทำบุญไหว้พระ		/		
	การสงฆ์น้ำพระธาตุ		/		

	โคม ตัดตุง สรวายดอก (กรวยดอกไม้)	/	/
การจัด	เลี้ยงผี	/	/
ระเบียบ	บูชาผีเจ้าบ้าน เลี้ยงผี	/	/
สังคม	ปูย่า พิธีรดน้ำดำหัว	/	/
การประกอบ	บวชป่า		/
อาชีพ	สืบชะตาขุนน้ำ		/

จากตารางที่1 สื่อพื้นบ้านล้านนาแต่ละอย่างมีผลต่อสุขภาวะในแต่ละมิติที่แตกต่าง กัน ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของสื่อพื้นบ้านนั้น ซึ่งหนึ่งสื่อสามารถสร้างสุขภาวะได้มากกว่า 1 มิติ โดยเฉพาะบทบาทของสื่อพื้นบ้านล้านนาที่เกี่ยวข้องกับความบันเทิง สามารถส่งเสริมสุขภาวะ ได้ครบทั้งทางกาย จิต อารมณ์ และสังคม เช่น รำวง ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ตีกลองปูजा (บูชา) สะล้อ ซอซึง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการแสดงที่ต้องอาศัยการทำงานเป็นทีมเป็นกลุ่มบุคคล ต้องมีการฝึกซ้อมรวมกัน นอกจากจะได้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ผ่อนคลายทางอารมณ์แล้ว ยังได้สังคม เสริมสร้างความสามัคคีในชุมชนอีกด้วย ดังนั้นแล้ว บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน ล้านนาต่อสุขภาวะของคนในชุมชน มีดังนี้

1) บทบาทหน้าที่สื่อพื้นบ้านล้านนาที่เกี่ยวข้องกับความบันเทิง

สื่อพื้นบ้านล้านนาที่มีความเกี่ยวข้องกับความบันเทิง ในรูปแบบการแสดงดนตรี การฟ้อนรำ ในชุมชนก็จะมีจัดงานรื่นเริง มีการฟ้อน รำวง การแสดงดนตรี สะล้อ ซอซึง และร้องเพลงขอ เป็นต้น สื่อ พิธีกรรม ภูมิปัญญาล้านนาที่เกี่ยวข้องกับความบันเทิง เป็นการ แสดง การละเล่นที่ควบคู่กับการจัดกิจกรรมในงานบุญ ประเพณีของชาวล้านนา เช่น การขึ้น เือนใหม่ (ขึ้นบ้านใหม่) การแต่งงาน งานบวช ก็จะมีการจัดเลี้ยงและมีดนตรีมาแสดงเพื่อ

สร้างความสนุกสนานให้กับผู้ที่มาร่วมงาน ผู้ที่มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่างรับรู้ได้ถึงบรรยากาศของความสุขสนุกสนาน ดังคำบอกเล่าของผู้สูงอายุที่ว่า

“...มีรางวัล มีข้างซอ หนึ่งกลางแปลง ม่วน แล้วก็มีก (ชอบ) ทุกอย่าง เวลา มีหนึ่งกลางแปลงก็เอาสาตไปโดย ส่วนรางวัลบ้านรู้สึกว่ามีอยู่สามสี่คณะ แต่ซอ (เพลงซอ) นี่ไม่ค่อยดังเท่าไร มีแต่ซอล่องน่านกับเซียงใหม่ที่ดัง...” (ผู้สูงอายุตำบลน้ำเลา จังหวัดแพร่, สือพื้นบ้านกับสุขภาวะชุมชน, 23 เมษายน 2565)

2) บทบาทหน้าที่สื่อพื้นบ้านล้านนาที่เกี่ยวข้องกับการรักษาโรค

คนล้านนา หรือคนเมือง ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีความเชื่อในด้านไสยศาสตร์ สิ่งลี้ลับ สิ่งทมิฬไม่เห็น การเชื่อในฤกษ์ยาม โดยผ่านการทำพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น เมื่อเจ็บป่วยรักษาทางวิทยาศาสตร์ด้านแพทย์แผนปัจจุบันแล้ว แต่อาการไม่ดีขึ้น อาการไม่ทุเลาก็จะมีการทำพิธีกรรมต่าง ๆ โดยมีสื่อ พิธีกรรมที่ใช้ในการรักษาโรค การรักษาความสมดุลของจิตใจ เช่น ฝ้ายหมอนึ่ง การเข้าผีหรือผีโง่ การใช้คาถาเสกน้ำมันดีให้คนป่วยดื่ม การใช้มิดหมอแฮก (แหก) ถามผีเจ้าทรง เป็นต้น

“...เราก็กินยาเมือง แต่ว่าตอนนี้หนูที่เป็นแปลงนี้ก็เป็นก็ตายไปหมดแล้ว เลยนะเราก็มีการถามผี ถามเจ้าทรง เราก็ไปถามผีก่อน ไปหาเจ้าทรงก่อนว่าเป็นอย่างไรอย่างนี้นี้แล้วเราก็เลี้ยงไก่เลี้ยงอะไรไปถ้ามั่นหายเราก็จึงไม่ต้องไปโรงบาล แต่ถ้ามั่นไม่หายเราก็จึงไปโรงบาลต่อ...” (ผู้สูงอายุตำบลปาลัก จังหวัดลำพูน, สือพื้นบ้านกับสุขภาวะชุมชน, 27 มีนาคม 2565)

3) บทบาทหน้าที่สื่อพื้นบ้านล้านนาที่เกี่ยวข้องกับชีวิต

สื่อพื้นบ้านล้านนาที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ส่วนใหญ่เป็นความคิดความเชื่อ หรือเป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้บุคคลมีชีวิตที่ยืนยาวสืบต่ออายุ ขอให้ประสบพอกเจอแต่สิ่งที่ดี ไม่เจ็บป่วย เป็นต้น เป็นพิธีกรรมที่คนล้านนาศึกษาปฏิบัติมาอย่างยาวนาน แม้ว่าบางพิธีจะมีการปฏิบัติกันน้อยลงแต่ในพื้นที่ชุมชนที่เป็นชุมชนชนบทส่วนใหญ่ยังคงยึดถือธรรมเนียมปฏิบัติในพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตอยู่และได้ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับปัจจุบันมากยิ่งขึ้นควบคู่กับการใช้

เทคโนโลยีสมัยปัจจุบันไปด้วย เช่น พิธีการส่งเคราะห์ หรือสะเดาะเคราะห์ พิธีการเอาขวัญ (ทูลขวัญ หรือเรียกขวัญ) การสืบทอด บูชาเทียน เป็นต้น

“...การสืบทอดเทียน ก็มีที่บ้านเรา การสืบทอดทำให้ชีวิตเราดีขึ้น ดวงชะตาเราดีขึ้นเรื่อยๆ อย่างขึ้นบ้านใหม่ก็มีสืบทอด คนเผ่านี้ก็มีสืบทอด บูชาเทียนนี้ก็มี เทียน ขี้ผึ้งอะคะ ถ้ามีเทศกาลอย่างสงกรานต์ เดี่ยวเค้าก็หากันแล้ว แล้วแต่หมู่เฮาไมจะบูชา ก็หื้อ โชคดี หื้อพระคุ้มครอง ดวงชะตาดี ปีนี้ไม่ให้มีเคราะห์ มีภัยอะหยังเนี่ย...” (ผู้สูงอายุตำบลบ่อแฮ้ว จังหวัดลำปาง, สื่อบ้านกับสุขภาวะชุมชน, 22 มกราคม 2565)

4) บทบาทหน้าที่สื่อพื้นบ้านล้านนาที่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบชุมชน

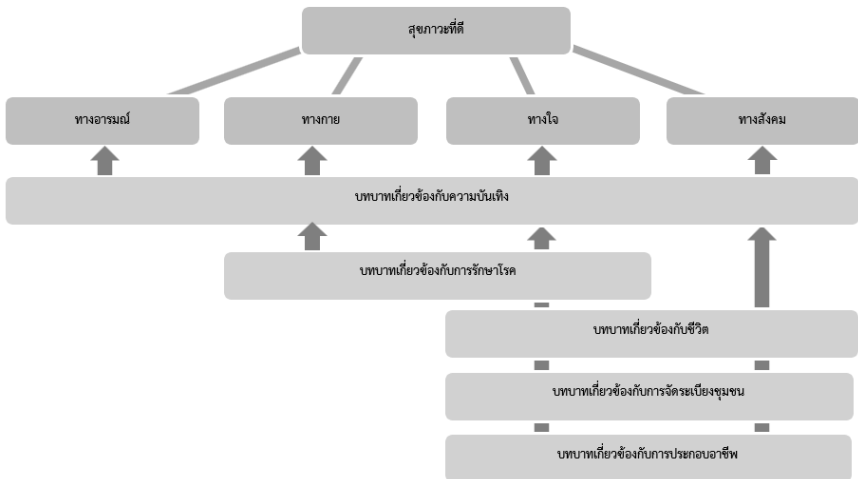
สื่อพื้นบ้านล้านนาที่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบชุมชน ส่วนใหญ่ปรากฏในรูปแบบของการจัดพิธีกรรมการบูชา บวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน เป็นพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองรักษาหมู่บ้าน ชุมชน ซึ่งในแต่ละพื้นที่ก็มีศาลประจำหมู่บ้าน โดยมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป ชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านจะมีพิธีกรรมบูชา เช่น ไหว้ศาลประจำหมู่บ้านขึ้นเป็นประจำในทุกปี ถือเป็นงานประจำปีของชุมชน เช่น พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อล้านช้าง ชุมชนบ้านถ้ำ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ไหว้มาบูชาผีเจ้าบ้าน หรือ เลี้ยงผีปู่ย่า หรือ เลี้ยงเสื่อบ้านเสื่อเมือง เรียกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ เป็นต้น

“...เป็นรักษา เวลาบอกหื้อโรคภัยไข้เจ็บอะหยังมา ปกปักรักษาชาวบ้านนะคะอย่างในบ้านนี้ก็มีเจ้าพ่อหลวงคำแดงเนาะ เป็นปกปักรักษา ถ้านับถือก็ไปเลี้ยงเป็น ไปนอกไปไ้ไปไร่ไปเรื่อ อยากให้ลูกเป็นครูเป็นหยัง ก็ไปขอเป็นขอให้ขอเป็นช่วย ถ้าได้เป็นมากี่เลี้ยง เจ็บอะหยังก็ไปขอเป็น อย่างคนเมืองคองก็เคยเอารถไปตกเหวดกหย่างดีก็ไปชนต้นไม้ ก็บ่ตายเจ้า ก็เป็นศาลศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านในเมืองคอง เป็นเคารพนับถือ ก็ไปเลี้ยงเป็น ทุกปี...” (ผู้นำตำบลเมืองคอง จังหวัดเชียงใหม่, สื่อบ้านกับสุขภาวะชุมชน, 18 มีนาคม 2565)

5) บทบาทหน้าที่สื่อพื้นบ้านล้านนาที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ

สื่อพื้นบ้านล้านนาที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่เป็นพิธีกรรมที่คนในชุมชนได้แสดงความเคารพต่อธรรมชาติ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและอำนาจเหนือธรรมชาติ เนื่องจากโลกทัศน์ของชาวล้านนา โดยเฉพาะในอดีต ผี หรือเทวดา ให้อภัยและโทษต่อชีวิตมนุษย์ได้ สิ่งสถิตอยู่ในทุกหนแห่ง ทั้งในสถานที่ทางธรรมชาติ ภูเขา ป่าไม้ แม่น้ำลำธาร เพื่อเป็นแหล่งอาหารและการหาของป่าในการประกอบอาชีพ มนุษย์จึงต้องให้การเซ่นสรวงบูชาในโอกาสต่างๆ เช่น พิธีบวชป่า สืบชะตาขุนน้ำ เลี้ยงผีขุนน้ำ นอกจากนั้นยังเป็นเป็นระบบสังคมและวัฒนธรรมของชาวล้านนาที่เปรียบเสมือนกลไกที่ทำหน้าที่ควบคุมผู้คนในสังคม มิให้มีการทำลายป่าอันเป็นแหล่งต้นน้ำ และใช้ทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

“...ก็มีในหมู่บ้าน แล้วก็เลี้ยงฝาย หมูตัวหนึ่ง ไก่ห้าหกคู่ เป็นกั้เก็บสตางค์กันทุกบ้าน หอเนี้ยเก็บห้าสิบบาท ที่ฝายนี้เก็บคนละหนึ่งร้อย ถ้าเลี้ยงหอ (หอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน) เนี้ยในหมู่บ้านเองเก็บหมดละ ถ้าเลี้ยงฝายนี้บ้านหลังหนึ่งก็เก็บก็หลังละร้อย ไปซื้อหมู ซื้อเหล้า ไปเลี้ยงกัน ไปเลี้ยงแล้วก็กินกัน เลี้ยงหอก็ต้องมีดนตรี ก็เลี้ยงช่วงเดือนเก้าของล้านนา ส่วนเดือนไทยก็น่าจะเดือนมิถุนายน...” (ผู้นำตำบลเมืองคอง จังหวัดเชียงใหม่, สื่อพื้นบ้านกับสุขภาวะชุมชน, 18 มีนาคม 2565)

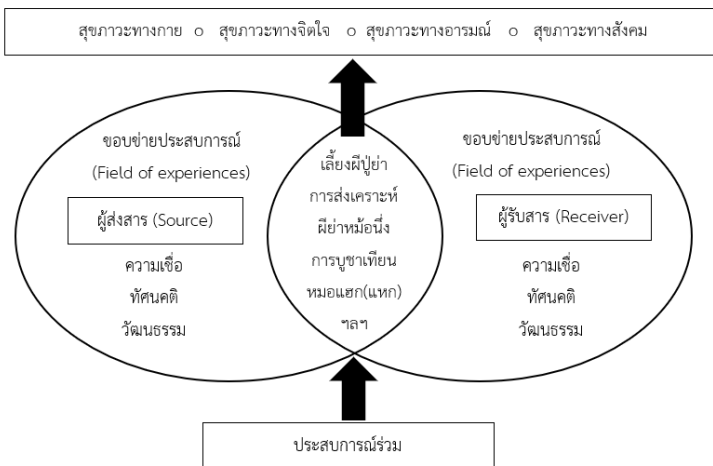
ภาพที่ 1 ความสอดคล้องของบทบาทหน้าที่สื่อพื้นบ้านล้านนากับการส่งเสริมสุขภาวะ

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

สื่อ พิธีกรรม ที่เกิดจากระบบความคิด ความเชื่อ ประเพณีปฏิบัติของคนล้านนา เป็น แนวปฏิบัติเพื่อให้บุคคลมีชีวิตที่ยืนยาว สืบต่ออายุ ขอให้ประสบพบเจอแต่สิ่งที่ดี ไม่เจ็บป่วย เสริมพลังกาย พลังใจ และพลังสังคม ภายใต้ความเชื่อและยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนิน ชีวิต โดยสื่อ พิธีกรรมจึงมีบทบาทหน้าที่เสริมสร้างสุขภาวะทั้ง 4 มิติ ดังนี้ มิติที่ 1 เสริมสร้าง สุขภาวะทางกาย จากการแสดงออกทางวัฒนธรรม ดนตรี การฟ้อนรำ ที่มีการขยับร่างกาย มิติที่ 2 เสริมสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลิน มิติที่ 3 เสริมสร้างสุข ภาวะทางจิตใจ ด้วยความเชื่อ ความศรัทธา เช่น การบูชาเทียน สะเดาะเคราะห์ .พิธีการเอา ขวัญ (พุลขวัญ หรือเรียกขวัญ) การสืบทอด นอกจากนั้น สื่อ พิธีกรรม ยังส่งผลต่อ มิติที่ 4 สุขภาวะทางสังคม แม้สื่อพิธีกรรมบางอย่างจะเป็นการทำเพื่อความสบายใจส่วนบุคคล แต่รูปแบบและวิธีการทำให้เห็นถึงการใส่ใจ เอื้ออาทรต่อกันในชุมชน เช่น พิธีการเอาขวัญ

จะมีการผูกแขนด้วยด้ายสายสิญจน์จากผู้ร่วมงาน มีการให้พร อวยพร เป็นต้น ฉะนั้นแล้ว เมื่อพิจารณาจากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่า การที่สื่อพื้นบ้านมีอิทธิพลต่อผู้รับสาร เช่น ชาวบ้าน ผู้เจ็บไข้/ป่วย ทุกข์ร้อนใจ มีความยอมรับในการเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ส่งผลให้มี บทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ข้างต้นแล้วนั้น มีความสอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารของ ชรัมม์ (Wilber Schramm) และ ออสกู๊ด (C.E. Osgood) กล่าวคือ การสื่อสารจะเกิดมีประสิทธิภาพเมื่อผู้ส่งและผู้รับมีประสบการณ์ร่วมกัน หากในส่วนของผู้ส่งและผู้รับซ้อนกันเป็นวงกว้างมากเท่าใด การสื่อสารนั้นเป็นไปได้โดยสะดวกและง่ายมากยิ่งขึ้น ดังนั้น สุขภาวะทางกาย ทางจิตใจ ทางอารมณ์ และทางสังคม ที่จะส่งผลต่อสุขภาพที่ดี เกิดได้จาก ขอบข่ายประสบการณ์ (Field of experiences) เมื่อผู้รับสารมีประสบการณ์ ความเชื่อ วัฒนธรรม เดียวกันกับผู้รับสารมากเพียงใด ก็จะทำให้ผลของการสื่อสารมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังเช่น สื่อพื้นบ้านล้านนาในหลาย ๆ กิจกรรม มีบทบาทหน้าที่ในการ เป็นสื่อกลางในการขับเคลื่อนสิ่งต่าง ๆ เช่นเดียวกับบทบาทในการส่งเสริมสุขภาวะทางกาย ทางจิตใจ ทางอารมณ์ และทางสังคม ดังภาพที่ 2 ขอบข่ายประสบการณ์ร่วมของสื่อพื้นบ้านกับการส่งเสริมสุขภาวะ

ภาพที่ 2 ขอบข่ายประสบการณ์ร่วมของสื่อพื้นบ้านกับการส่งเสริมสุขภาวะ

อภิปรายผลการวิจัย

สื่อพื้นบ้านล้านนาหมายถึง การบอกเล่า การแสดง วัตถุ และพิธีกรรมที่ใช้ในการ กระบวนการสื่อสารเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งเกี่ยวข้องกับความคิด ความเชื่อ และวิถีปฏิบัติของคนในชุมชน และจากการเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญ ในพื้นที่การวิจัย ประกอบด้วย 1) สื่อพื้นบ้านล้านนามีบทบาทหน้าที่กับความบันเทิง เป็นการละเล่นของคนในชุมชนเพื่อสร้างความสนุกสนานให้กับกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี เช่น การฟ้อน การแสดงดนตรี สะล้อ ซอ ซึง และร้องเพลงซอ 2) สื่อพื้นบ้านล้านนามีบทบาท หน้าที่กับความเชื่อในการรักษาโรค ซึ่งเชื่อมโยงกับความเชื่อในด้านไสยศาสตร์ สิ่งลี้ลับ สิ่ง ที่มองไม่เห็น เช่น เมื่อเจ็บป่วยรักษาทางวิทยาศาสตร์ด้านแพทย์แผนปัจจุบันแล้ว แต่อาการไม่ ดีขึ้น อาการไม่ทุเลาก็จะมีการทำพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อใช้ในการรักษาความเจ็บป่วย 3) สื่อ พื้นบ้านล้านนามีบทบาทหน้าที่กับชีวิต ส่วนใหญ่เป็นความคิดความเชื่อ หรือเป็นแนวปฏิบัติ เพื่อให้บุคคลมีชีวิตที่ยืนยาว สืบต่ออายุ ขอให้ประสบพอกเจอแต่สิ่งที่ดี ไม่เจ็บป่วย เป็นต้น เป็นพิธีกรรมที่คนล้านนายึดถือปฏิบัติมาอย่างยาวนาน เช่น การส่งเคราะห์ การสืบชะตา การบูชาเทียน เป็นต้น 4) สื่อพื้นบ้านล้านนามีบทบาทหน้าที่กับการจัดระเบียบชุมชน เป็น พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองรักษาหมู่บ้าน ชุมชน และ 5) สื่อพื้นบ้าน ล้านนามีบทบาทหน้าที่กับการประกอบอาชีพ เป็นพิธีกรรมที่คนในชุมชนได้แสดงความเคารพ ต่อธรรมชาติ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและอำนาจเหนือธรรมชาติ

บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านล้านนาข้างต้นล้วนแล้วแต่เกิดจาก ความเชื่อที่สืบทอด กันมาที่ ขณะเดียวกันพิธีกรรมเป็นการทำตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดโดยสังคม โดยเฉพาะ พิธีกรรมที่ก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลของชีวิต เช่น การสืบชะตา หรือการบูชาเทียน สะท้อน ความเชื่อของชาวล้านนาในด้านพิธีกรรมทางลัทธิพราหมณ์และพุทธศาสนา และความเชื่อ เรื่องผีสาร เกิดการเรียนรู้ศุภคติโลกาบายการแก้ไขปัญห สุขภาพ สร้างเสริมขวัญ และกำลังใจอย่าง เป็นรูปธรรม มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เมื่อนำแนวคิดเรื่องของสุขภาวะ ของอดัมส์ (Adams, et al., 2010) และ ไมเยอร์ (Myer, Sweeney, & Witmer, 2000) บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านล้านนาก็มีความสอดคล้องในทุกด้าน ช่วยให้เกิดความสมดุลและ

ความพึงพอใจในชีวิตทุกด้าน และเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญกับความท้าทายและปรับตัวกับสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน เช่นเดียวกับ สามารถ ใจเดียว (2561), ขวพรพรรณ จันทรประสิทธิ์ และคณะ (2563), เนตรดาว ธงชีว และคณะ (2554), วลัยซ์ ภัทร จิยังสุวัต (2559) ที่ว่า เมื่อเกิดสภาวะความเจ็บป่วยทางด้านร่างกาย เกิดความวิตกกังวลทางจิต พิธีกรรมมีบทบาทหน้าที่ในการดูแลจิตใจ บรรเทาความวิตกกังวล ความเชื่อของคนล้านนา เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพว่ามีความสัมพันธ์กันระหว่างธาตุ (กาย) กับขวัญ (จิตใจ) เมื่อร่างกายและจิตใจเสียสมดุลก็จะส่งผลกระทบต่อภาวะ สุขภาพ ภูมิปัญญาล้านนา จึงมีการดูแลสุขภาพอย่างครอบคลุม ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม

รายการอ้างอิง

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2565). สถิติผู้สูงอายุของประเทศไทย 77 ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2564. เข้าถึงจาก <http://www.dop.go.th/th/know/1/275> สืบค้นเมื่อ 10 เมษายน 2565.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2543). สื่อเพื่อชุมชน: การประมวลความรู้. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- กาญจนา แก้วเทพ. (2544). ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2549). ปฐมบทแห่งองค์ความรู้เรื่องสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข. นนทบุรี: โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2557). ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.
- ขวพรพรรณ จันทรประสิทธิ์, สุมาลี เลิศมัลลิกาพร, ธาณี แก้วธรรมานุกุล, วรันธรณ์ จรุงโรจน์สกุล และปิยวรรณ สวัสดิ์สิงห์. (2563). ภูมิปัญญาท้องถิ่น “ล้านนา” ในการสร้างเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุ: การศึกษานำร่อง. *พยาบาลสาร*, 47(1), 185-197.

- เจียรชัย อิศรเดช. (2552). อัตลักษณ์กับสื่อ : ตัวตนกับการสื่อสาร. **นิเทศศาสตร์ปริทัศน์**, 13(1), 25-39.
- นริสวรรณ หารทวิ. (2563). องค์ประกอบและบทบาทของเพลงพื้นบ้านภาคกลางในฐานะสื่อพื้นบ้านในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา. **วารสารมนุษยสังคมปริทัศน์**, 22(2), 159-175.
- นิธิดา ชูเมือง. (2544). การปรับตัวของสื่อพื้นบ้านโนราในสังคมไทย (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เนตรดาว ธงชีว, หรรษา เศรษฐบุปผา และชวพรพรรณ จันทร์ประสิทธิ์. (2554). ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาในการดูแลสุขภาพของผู้ที่เป็นโรคติดต่อ. **พยาบาลสาร**. 38(3), 110-121.
- มะยุรี วงศ์กานกลม. (2561). ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในสังคมวัฒนธรรม อีสาน. **วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม ฉบับการประชุมวิชาการครบรอบ 25 ปี**. 140-148.
- วลัญช์ภัทร จิยงศ์วัต และพรพรรณ ประจักษ์เนตร. (2559). กระบวนการเปลี่ยนแปลงสื่อพื้นบ้านการฟ้อนเล็บฟ้อนเทียน (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ศรันธยา สิ้นสมรส. (2546). บทบาทการเปลี่ยนแปลงไปของสื่อพื้นบ้านลิเกฮูลูที่มีต่อชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภชัยวิชัยและพัฒนการแพทย์พื้นบ้าน. (2544). โครงการสังคายนาคำความรู้ “หมอเมือง” เพื่อพัฒนาระบบและตำราอ้างอิงของการแพทย์พื้นบ้านล้านนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สามารถ ใจเตี้ย. (2561). การสื่อสารพิธีกรรมล้านนาเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ. **วารสารวิชาการ นวัตกรรม สื่อสาร สังคม**, 6(2), 142-151.

อรทยา สารมาศ ปุณณรัตน์ พิชญ์ไพบูลย์ ขนบพร แสงวรรณิช. (2563). ศิลปะเป็นฐานด้วย
การเล่าเรื่องจากภาพเพื่อสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ. **วารสารการพัฒนาชุมชนและ
คุณภาพชีวิต**. 8(1), 1-15.

อรุณรัตน์ ชินวรรณ. (2553). **สื่อประชาสัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

เอกวิทย์ ณ ถกลาง. (2544). **ภาพรวมภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง
แอนด์พับลิชชิ่ง.

Adams, Bezner, Drabbs, Zambarano, & Steinhard. (2010). Conceptualization
and measurement of the spiritual and psychological dimensions of
wellness in a college population. **American Journal of Health
Promotion**, 11(3), 208-218.

Myers, J. E., Sweeney, T. J., & Witmer, J. M. (2000). The Wheel of Wellness
counseling for wellness: A holistic model for treatment planning.
Journal of Counseling & Development, 78(3), 251–266.

ผลประโยชน์แห่งชาติในความสัมพันธ์อินเดีย-จีน ตั้งแต่ ค.ศ. 1959-2023
National Interest in a Relationship between India-China
during 1959-2023

นารีรัตน์ ปริสุทธิวุฒิพร¹, วิริยา สิบบุญเรือง², สก็อต รอลส์ตัน³
Nareerat Parisuthiwuthiporn¹, Wiriya Sibunruang², Scott Laird Rolston³

Received: November 9, 2023

Revised: July 5, 2024

Accepted: August 14, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียและจีนตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน (2023) และศึกษาเหตุปัจจัยที่นำไปสู่ความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงนั้น ๆ

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
(Lecturer, Department of History, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University) E-mail: nareerat_hi@hotmail.com

² อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
(Lecturer, Department of History, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University) E-mail: wiriya.s@msu.ac.th

³ อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
(Lecturer, Department of History, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University) E-mail: scott.l@msu.ac.th

ผลการศึกษาพบว่าหลังจากที่อินเดียได้รับเอกราชหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อินเดียถือว่าเป็นกลุ่มประเทศแรกที่ทำให้การยอมรับประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน จนกระทั่งเกิดความขัดแย้งกันขึ้น จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างอินเดีย-จีนขึ้น สามารถแบ่งการศึกษาได้เป็น 3 ช่วงเวลา คือช่วงที่หนึ่ง คือช่วงการแตกหักระหว่างอินเดีย-จีน ใน ค.ศ. 1959-1990 ช่วงที่ 2 การร่วมมือกันของอินเดีย-จีน ค.ศ.1991-2015 ช่วงที่ 3 ความหวาดระแวงระหว่างอินเดีย-จีน ค.ศ. 2016-2023

คำสำคัญ: อินเดีย, จีน, ความสัมพันธ์

Abstract

This article aimed to explore the relationship between India and China from the post-World War II (WWII) to the present (2023) and to examine factors causing at the alteration of the relationships.

The finding revealed that India, with its independence after WWII, became the primary country among other countries as the group recognized the People's Republic of China. However conflicts arose between the two countries, leading to change in their relationship. Then, there were 3 periods of transformation: The first period reflected the breach between India and China during 1959-1990. The second period revealed the cooperation between them during 1991-2015. The third period indicated the suspicion between the two countries during 2016-2023.

Keyword: India, China, Relationship

บทนำ

อินเดียและจีนเป็นชาติใหญ่ที่สุดในเอเชีย ทั้งมีอาณาบริเวณกว้างใหญ่ และประชากรล้นหลาม รวมทั้งเป็นแหล่งอารยธรรมเก่าแก่ของโลกด้วยเช่นกัน แต่ทั้ง 2 ชาติก็หนีไม่พ้นการ

เข้ามามีอิทธิพลของชาติตะวันตก จนทำให้ชาติที่เป็นแหล่งอารยธรรมของโลกต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามแบบตะวันตกด้วยเช่นเดียวกัน กล่าวคือ

เมื่อหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา อินเดียได้รับเอกราชจากอังกฤษ ได้มีสิทธิในการปกครองตนเอง อินเดียได้สร้างรัฐธรรมนูญแห่งชาติอินเดียขึ้น ซึ่งสิทธิและอำนาจได้มาจากประชาชน และถึงแม้อินเดียจะเป็นสหภาพ ซึ่งประกอบไปด้วยรัฐ และสหอาณาเขต แต่ประชาชนอินเดียก็ได้แบ่งแยกกัน ยังคงยึดถือรัฐธรรมนูญฉบับเดียวกันในการปกครองประเทศ

ในส่วนพรรคการเมืองที่ขึ้นมาบริหารประเทศในสมัยอาวหะลาล เนห์รู (ค.ศ.1947-1964) เป็นนายกรัฐมนตรีนั้น ได้กำหนดนโยบายด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศว่า
1. สร้างความเป็นมิตรกับประเทศเพื่อนบ้านทุกประเทศ 2. ดำเนินนโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด

ส่วนในประเทศจีน หลังจากทีพรรคคอมมิวนิสต์สามารถเอาชนะจีนคณะชาติได้สำเร็จ จึงรวบรวมแผ่นดินจีน และเปลี่ยนระบอบการปกครองเป็นประเทศสังคมนิยม โดยมีเหมาเจ๋อตุงเป็นผู้นำสำคัญ หลังจากทีจีนเปลี่ยนการปกครองเป็นสังคมนิยม จึงยากจะมีชาติไหนให้การยอมรับ เพราะเกรงกลัวภัยคอมมิวนิสต์ ยกเว้นอินเดีย

อินเดียเป็นชาติแรกๆที่ให้การรับรองรัฐบาลใหม่ของสาธารณรัฐประชาชนจีน พร้อมทั้งยังสนับสนุนให้รัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนได้มีที่นั่งในองค์การสหประชาชาติแทนที่รัฐบาลจีนไต้หวัน ตั้งแต่ค.ศ.1950 อินเดียยินยอมลงนามในสนธิสัญญาข้อตกลงทางการค้าและการติดต่อระหว่างทิเบตของจีนกับอินเดีย เท่ากับว่าอินเดียยอมรับว่าจีนมีอำนาจเด็ดขาดเหนือทิเบต ซึ่งทั้งสองประเทศยืนหยัดในหลักปณิธศัล จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงระหว่างความสัมพันธ์นี้ จึงน่าสนใจว่าเหตุปัจจัยใดที่ทำให้ความสัมพันธ์อินเดีย-จีนถึงมีการเปลี่ยนแปลง และเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอินเดีย-จีน ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2-ปัจจุบัน (2023)
2. เหตุปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในแต่ละช่วงเวลา

แนวคิดผลประโยชน์แห่งชาติ (National Interest)

แนวคิดผลประโยชน์แห่งชาติ (National Interest) ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกชาติทุกภาษาต้องคำนึงถึงเป็นสิ่งแรกในการดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อรัฐด้วยกัน เช่น James N. Rosenau (1969) อธิบายแนวคิดผลประโยชน์แห่งชาติว่า “ใช้ในการวิเคราะห์ทางการเมืองและการดำเนินการทางการเมือง ในด้านเครื่องมือการวิเคราะห์การเมือง(ผลประโยชน์แห่งชาติ) สามารถใช้อธิบาย บรรยาย หรือประเมินแหล่งข้อมูลและนโยบายต่างประเทศ ส่วนการดำเนินทางการเมือง (ผลประโยชน์แห่งชาติ) ใช้ในการให้เหตุผลและชาติในเรื่องการต่างประเทศ ตัวแสดงทางการเมืองไม่เพียงแต่จะรับรู้และโต้เถียงกันในเรื่องเป้าหมายในแง่ผลประโยชน์แห่งชาติ แต่ยังเหมารวมกันว่าเป้าหมายของพวกเขา คือ ผลประโยชน์แห่งชาติ

Joseph Frankel (1970) อธิบายว่าแม้ผลประโยชน์แห่งชาติจะเป็นหลักในการดำเนินนโยบายต่างประเทศแต่โดยความหมายของคำว่าผลประโยชน์แห่งชาติแต่ละประเทศนั้นตีความกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอำนาจแห่งรัฐ ระบบของรัฐบาล โครงสร้างทางสังคม หรือขึ้นอยู่กับรัฐอื่น และปัจจัยที่แตกต่างกันออกไป ทำให้การนิยามและทำความเข้าใจผลประโยชน์แห่งรัฐเป็นไปได้อย่างยากยิ่ง

ผลประโยชน์แห่งชาติ (National Interest) ตามความคิดของ อรุณ ภาณุพงศ์ (2530) อธิบายการทูตอาชีวะ เชื่อว่าเป็นหัวใจของการกำหนดและดำเนินนโยบายต่างประเทศ ซึ่งท่านจำแนกผลประโยชน์แห่งชาติเป็น หลักสำคัญ 4 ประการคือ

ประการแรก การอยู่รอดปลอดภัย (Self-Preservation) คือ ทำให้ชาติอยู่รอดในฐานะที่เป็นเอกราช การมีเอกราชอธิปไตย การมีบูรณภาพทางอาณาเขตที่สมบูรณ์ ไม่ถูกทำลาย ไม่ถูกลูกล้า และไม่ถูกลดอำนาจของรัฐบาลที่จะใช้อำนาจอธิปไตย

ประการที่สอง ความมั่นคงของชาติ ทั้งในทางบูรณภาพของอาณาเขต ความมั่นคงของประชาชน คือการอยู่ดีกินดีของประชาชน รัฐบาลสามารถดำรงการปกครองของตนเองได้ ความมั่นคงในเอกลักษณ์ที่ค่านิยมไม่ถูกรบกวนถูกทำลาย

ประการที่สาม คือ ความเจริญของชาติ หรือการพัฒนาประเทศ ทั้งทางวัตถุและทางอื่นที่ไม่ใช่วัตถุ

ประการที่สี่ คือ เกียรติภูมิของชาติ

นอกจากนี้ อรุณ ภาณุพงศ์ ยังอธิบายด้วยว่าในบรรดาผลประโยชน์แห่งชาติข้างต้น นั้น มีอยู่หลายเรื่อง ดังนั้น ควรที่จะลำดับความสำคัญของประโยชน์นั้น ๆ (Priority) ก่อน แล้วจึงตัดสินใจเลือก แม้ว่าจะมีผลประโยชน์บางอย่างที่อาจขัดแย้งกันเองกันเอง และสิ่งที่ควรพิจารณาอีกประการหนึ่งคือ ความเร่งด่วนว่ามีเรื่องใดเป็นเรื่องที่ควรดำเนินการก่อนตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

ผลประโยชน์แห่งชาติที่มีอาจแบ่งได้ออกเป็นผลประโยชน์ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว และการกำหนดประโยชน์ของชาติต้องคิดว่าสิ่งใดเป็นจุดหมายปลายทางและเราต้องการอะไร สิ่งใดเป็นเป้าหมาย และสิ่งใดเป็นวิธีการ ซึ่งสมควรต้องกำหนดให้แน่ชัด อย่างไรก็ตามศาสตราจารย์ อรุณ ภาณุพงศ์ย้ำว่าเรื่องผลประโยชน์แห่งชาติเป็นเรื่องที่มีความยากลำบากมาก ในการที่จะกำหนด บางเรื่องสามารถมองเห็นได้ชัด แต่บางเรื่องมองเห็นได้ยากคลุมเครือ และในการคิดคำนวณเพื่อดำเนินการนั้น นอกจากจะมองผลประโยชน์แห่งชาติของตนเองแล้วยัง ต้องมองผลประโยชน์แห่งชาติของผู้อื่นด้วยว่าอยู่ที่ใด ว่าคิดอย่างไร ทั้งนี้ เพื่อที่จะได้ดำเนินการให้ถูกต้องในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ

ขณะที่เจ้าตำราต้นฉบับที่มีชื่อทางวิชารัฐศาสตร์ อย่าง Hans J Morgentau (1966) ได้กำหนดผลประโยชน์ของรัฐว่ามี 2 ประเภท นั่นคือ ผลประโยชน์ของรัฐเดี่ยวและระดับความร่วมมือกันของผลประโยชน์ของรัฐสองรัฐ หรือหลายรัฐ ว่าดูจากระดับ ความเป็นเอกราธ ความมั่นคง และระดับหลักทั่วไปของผลประโยชน์ ซึ่งผลประโยชน์ของรัฐแบ่งได้ 6 ระดับคือ

1. ผลประโยชน์ขั้นแรก คือ การพิทักษ์รักษาการดำรงอยู่ของรัฐ ทั้งทางการเมืองและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นประโยชน์ที่ทุกชาติจะต้องพิทักษ์โดยมิยอมให้มีการต่อรองใด

2. ผลประโยชน์ในชั้นรองลงมาคือ สิ่งที่มีส่วนในการคงไว้ซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติในขั้นแรก เช่น การคุ้มครองพลเมืองของตนที่อยู่ในต่างประเทศ และการรักษาไว้ซึ่งสิทธิของความคุ้มกันทางการทูตของนักการทูตชาติตน

3. ผลประโยชน์ถาวร คือ ผลประโยชน์ที่มีอยู่ตลอดมา เพียงแต่เปลี่ยนไปตามกาลเวลา เช่น ผลประโยชน์ในเรื่องเสรีภาพทางการเดินเรือของอังกฤษ

4. ผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงได้ คือ ผลประโยชน์ที่ชาติในเวลานั้นเลือก ถือว่าเป็นผลประโยชน์ของรัฐ ดังนั้น ผลประโยชน์ขั้นแรก หรือผลประโยชน์ถาวรก็อาจเป็นผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงได้

5. ผลประโยชน์ทั่วไป คือ ผลประโยชน์ที่ชาติจะนำมาใช้ในเรื่องต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ การค้า ความสัมพันธ์ทางการทูต กฎหมายระหว่างประเทศ

6. ผลประโยชน์ที่จำเพาะเจาะจงลงไป คือ ผลประโยชน์ที่มีผลสืบเนื่องมาจากผลประโยชน์ทั่วไป

นอกจากนี้ผลประโยชน์ในความคิดของศาสตราจารย์ มอแกนธอร์ ยังมีผลประโยชน์ที่รวมกัน เสริมกันและกัน และขัดกันอีกด้วย แต่สำหรับ Philip Alan Reynolds (1994) มองว่าแท้จริงแล้ว ผลประโยชน์แห่งชาติเป็นแนวคิดรวบยอดของเป้าหมาย (goals) ซึ่งศาสตราจารย์ เรย์โนลด์ ให้ไว้ อยู่ 3 ประการ

1. การอยู่รอดของรัฐ (State Survival)
2. ความมั่งคั่งสูงสุด (Wealth Maximization)
3. การรักษาส่งเสริมค่านิยม (Preservation and Promotion of Values)

Reynolds ยังอธิบายต่อว่า ผลประโยชน์ทั้งสามสิ่งเป็นสิ่งที่อาจขัดแย้งกันได้ แต่สิ่งสำคัญคือ ต้องตอบสนองผลประโยชน์ที่แท้จริงของประชาชน ซึ่งเป็นสิ่งที่รับรู้ได้ยาก จะเห็นได้แต่ในทฤษฎีเท่านั้นแต่ในทางปฏิบัติของผู้นำเป็นสิ่งที่ผู้นำแต่ละคนมองแต่ต่างกันออกไปในแต่ละมุมมอง

Kalevi J Holsti (1995) เป็นเจ้าตำราอีกท่านหนึ่งที่ได้กล่าวถึง ผลประโยชน์แห่งชาติเอาไว้สามารถแบ่งออกเป็น 5 ข้อหลัก คือ

1. ความมั่นคงปลอดภัย (Security) นโยบายในการตอบโต้เพื่อลดภัยคุกคามต่าง ๆ ของรัฐพบเห็นได้ทั่วไป เช่น การโดดเดี่ยวตนเอง การพึ่งพาตนเองและไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด
2. เอกราชและอธิปไตย (Autonomy)

3. ความมั่งคั่ง (Welfare) เช่น การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ ลัทธิพาณิชย์นิยม

4. การทำการค้าเสรีสถานะและเกียรติภูมิ (Status and Prestige)

5. วัตถุประสงค์อื่น ๆ เช่น การปกป้องผู้ที่นับถือศาสนาเดียวกัน ผู้ที่มีเชื้อชาติและ
อุดมการณ์เดียวกัน ความฝันที่จะสร้างอาณาจักรโลกใหม่

Holsti ยังได้แบ่งระดับของผลประโยชน์ของเป้าหมาย นโยบาย ต่างประเทศออกไป
เป็น 3 ระดับคือ

1. ผลประโยชน์และคุณค่าที่เป็นแกน (Core Interest and Values) เป็นเป้าหมาย
ที่สำคัญที่สุดของรัฐ เช่น การดำรงเอกราช (self- Preservation) อำนาจอธิปไตย และ
บูรณภาพแห่งดินแดน (Integrity)

2. เป้าหมายระดับกลาง (Middle-Range Goals) เป็นเป้าหมายที่รัฐพยายามจะ
บรรลุในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เช่น ความรู้เรื่องทางเศรษฐกิจ การสร้างเกียรติภูมิระหว่าง
ประเทศ และการขยายอิทธิพลเหนือรัฐอื่น เป็นต้น

3. เป้าหมายระยะยาว (long- Range Goals) มีลักษณะเป็นแนวคิดทางการเมือง
และอุดมการณ์ เป็นเป้าหมายในอนาคต หรือสิ่งที่รัฐปรารถนา

สำหรับเครื่องมือที่ใช้บรรลุเป้าหมายหรือผลประโยชน์แห่งชาติ โดยรวมแล้วมี
นักวิชาการกล่าวไว้ หลายท่าน แต่สามารถสรุปใจความสำคัญได้ 5 ประการ (บุญรัตน์
รัฐบริรักษ์, 2549) คือ

1. เครื่องมือทางการเมืองทูต

2. เครื่องมือทางเศรษฐกิจ

3. เครื่องมือทางสังคมวิทยาหรือการโฆษณาชวนเชื่อ

4. เครื่องมือทางการทหาร

5. ปฏิบัติการลับเข้าแทรกแซง

ผลประโยชน์แห่งชาติเป็นสิ่งสำคัญของแต่ละชาติ อย่างไรก็ตามผลประโยชน์ชาติ
อาจเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา ตามสถานการณ์ ลำดับความสำคัญ ปัญหาที่ประเทศกำลัง
เผชิญอยู่ และทัศนะของบุคคลผู้ใช้อำนาจตัดสินใจ ในยุคสงครามเย็นผลประโยชน์ของชาติจะ

เน้นความอยู่รอดปลอดภัย ความมั่นคงของประเทศและกำลังอำนาจทหารเป็นหลัก เมื่อหมดยุคสงครามเย็นประเทศเพื่อนบ้านมีความสงบสุข ความหวาดระแวงในความเชื่อที่แตกต่างกันเริ่มหมดสิ้นไป แนวความคิดเรื่องผลประโยชน์ของชาติก็เปลี่ยนไป มุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือเพื่อความมั่นคงและเศรษฐกิจร่วมกัน

หลังจากที่อินเดียปฏิรูปเศรษฐกิจภายในประเทศ อินเดียต้องการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อความกินดีอยู่ดีของคนในชาติ เพราะฉะนั้นเศรษฐกิจจึงกลายเป็นผลประโยชน์หลักของชาติ โดยมีประเทศจีนเป็นผู้ค้าและผู้ลงทุนรายใหญ่ของอินเดีย อินเดียจึงยิ่งเร่งพัฒนาชาติของตนให้ยิ่งใหญ่เท่าประเทศจีน อินเดียถือว่าตนเป็นพี่ใหญ่แห่งภูมิภาคเอเชียใต้ และมีอาณาบริเวณครอบคลุมถึงมหาสมุทรอินเดีย เมื่อภูมิภาคเอเชียใต้และมหาสมุทรอินเดียถูกรุกไล่จากโครงการเส้นทางสายไหมใหม่ของจีนที่ต้องการเข้ามาอิทธิพลเหนืออาณาบริเวณนี้ อินเดียย่อมไม่พอใจ และได้ปฏิเสธการเข้าร่วมในโครงการของจีนด้วย เมื่อปัญหาด้านพรมแดนปะทุขึ้น อันเป็นจุดเริ่มต้นที่ประชาชนอินเดียเกิดความรู้สึกชาตินิยมและเรียกร้องให้คว่ำบาตรสินค้าจากประเทศจีน ถึงแม้จะสร้างความเดือดร้อนให้กับประเทศตนก็ตาม จนรัฐบาลต้องออกนโยบายอินเดียพึ่งตนเอง

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยที่ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ โดยใช้มิติเวลา เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ความสัมพันธ์อันดีในระยะแรก

หลังจากที่อินเดียได้รับเอกราชจากอังกฤษในปี ค.ศ.1947 อินเดียได้ร่างรัฐธรรมนูญ โดยในรัฐธรรมนูญกำหนดให้อินเดียมีการปกครองแบบประชาธิปไตยเพื่อความเท่าเทียมกันทางสังคมและความเจริญทางเศรษฐกิจ โดยยึดถือแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม อินเดียได้ตั้งตนเป็นสาธารณรัฐโดยมีประธานาธิบดีเป็นประมุข และมีผู้ว่าการรัฐ (Governor) เป็นประมุขของรัฐ ในขณะที่จีน หลังการสู้รบระหว่างฝ่ายจีนคณะชาติ นำโดยเจียงไคเช็ค และ

ฝ่ายคอมมิวนิสต์ โดยเหมาเจ๋อตุง เมื่อคอมมิวนิสต์เป็นฝ่ายชนะในปี ค.ศ.1949 โดยสามารถขับไล่กลุ่มคณะชาตินิยมก๊กมินตั๋งไปอยู่ไต้หวันได้สำเร็จ คอมมิวนิสต์ได้ขึ้นมากปกครองประเทศจีนและเปลี่ยนชื่อประเทศเป็น ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

เมื่อวาทะลาล เนห์รูขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี และได้ใช้ “นโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด” เป็นกรอบนโยบายต่างประเทศของอินเดีย ซึ่งมีสาระ (วิมลวรรณ ภัทรโรดม, 2532) ดังนี้

1. การไม่ผูกพันหรือฝักใฝ่กับฝ่ายใด (Nonalignment) ซึ่งเป็นค่านิยมทางการเมืองหรือกลุ่มอำนาจทางการเมืองของโลกที่กำลังต่อสู้กันในขณะนั้น (สหรัฐอเมริกา กับ สหภาพโซเวียต) โดยไม่เข้าร่วมในระบบพันธมิตรทางทหาร หรือนำตัวเข้าไปผูกพันกับสนธิสัญญาตลอดจนข้อตกลงทางทหารใดๆทั้งสิ้น อันทำให้อินเดียต้องเสียอิสรภาพในการดำเนินนโยบายของตน หรือตกเป็นเครื่องมือทางการเมือง ของกลุ่มมหาอำนาจนั้น ๆ

2. การเป็นมิตรกับนานาประเทศ และดำรงรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์ฉันมิตรกับประเทศต่างๆทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้านในเอเชีย

3. การต่อต้านลัทธิอาณานิคมนิยม ลัทธิจักรวรรดินิยม การแบ่งแยกผิว เชื้อชาติ ตลอดจนการสนับสนุนการต่อสู้เพื่อเอกราชของประเทศชาติต่าง ๆ ที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของชาติอื่น

4. ส่งเสริมสันติภาพของโลก และการให้ความร่วมมือกับประเทศอื่น ๆ ในการสร้างสันติภาพอันถาวรให้กับโลก

5. การให้ความร่วมมือกับองค์การสหประชาชาติและองค์การระหว่างประเทศอื่น ๆ

6. การไม่เข้าไปแทรกแซงกิจการภายในของประเทศอื่น

7. การให้ความร่วมมือกับประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย

8. การอยู่ร่วมกันโดยสันติ

จากนโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดนี้ ทำให้อินเดียเปิดใจรับจีนเข้าเป็นมิตรประเทศด้วย ทำให้ทั้ง 2 ชาตินี้มีความกลมเกลียว สนิทสนมกันมาก นอกจากนี้การเป็นมิตรกับจีน ยังเอื้อต่อการสร้างความมั่นคงปลอดภัยตามแนวพรมแดนด้านเหนือ ซึ่งติดกับทิเบต (ซึ่งจีนอ้างว่าเป็นของจีน) ด้วย มิตรภาพที่ทั้ง 2 ประเทศมีต่อกันนี้ เช่น อินเดียให้การยอมรับประเทศ

สาธารณรัฐประชาชนจีน โดยให้การรับรองฐานะของรัฐบาลใหม่ของจีน ทั้งยังสนับสนุนจีนให้มีที่นั่งในองค์การสหประชาชาติแทนที่ไต้หวันด้วย แต่ช่วงเวลานั้นสหรัฐอเมริกายังไม่เห็นด้วย จึงใช้สิทธิยับยั้งการเข้าเป็นสมาชิกของจีนคอมมิวนิสต์ นอกจากนี้ยังมีการไปเยี่ยมเยียนกันอย่างเป็นทางการระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐบาลของทั้งสองประเทศด้วย และมีการแลกเปลี่ยนผู้แทนทางวัฒนธรรม ผู้แทนทางด้านการเกษตร และผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ เป็นต้น ในปี ค.ศ.1954 ยวาทะลาล เนห์รู นายกรัฐมนตรีอินเดีย และนายโจว เอินไหล นายกรัฐมนตรีจีน ได้จัดการประชุมเจรจากับที่เมืองซิมลา (Simla) โดยอินเดียยินยอมลงนามในข้อตกลงทางการค้า และการติดต่อระหว่างทิเบตของจีนและอินเดีย ซึ่งเท่ากับว่าอินเดียยอมรับว่าจีนมีอำนาจเด็ดขาดเหนือทิเบต ทั้งสองประเทศยังตกลงร่วมกัน ในหลักการเคารพบูรณภาพของอาณาเขต และไม่แทรกแซงกิจการภายในของประเทศอื่นตามหลักปณญาศีล (สุโขทัยธรรมาธิราช, 2529)

การแตกหักระหว่างอินเดีย-จีน ค.ศ.1959-1990

ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดีย-จีนเริ่มเสื่อมลง หลังจากทีจีนเข้ายึดครองทิเบต ซึ่งอินเดียถือว่าทิเบตเป็นรัฐกึ่งอิสระระหว่างจีนกับอินเดีย โดยอินเดียได้ยึดเส้นเขตแดนแมคมฮอน (McMahon Line) เป็นเส้นเขตแดนที่อังกฤษทำกับจีนตั้งแต่ปี ค.ศ.1914 ซึ่งทำให้ดินแดนบางส่วนของจีนตกอยู่ภายใต้การครอบครองของอินเดีย และอินเดียก็ยึดแนวพรมแดนนี้ตลอดมา ในขณะที่จีนไม่ยอมรับเส้นเขตแดนแมคมฮอน

ต่อมาในปีค.ศ.1956-1957 จีนได้ก่อสร้างเส้นทางเชื่อมต่อจีนไปยังทิเบต เพื่อให้ทิเบตกระชับเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจีนมากยิ่งขึ้น ดาไล ลามะเคลื่อนไหวก่อต่อต้านจีนโดยผ่านทางอินเดีย เมื่อสถานการณ์เลวร้ายมากขึ้น จนเกิดการปะทะกันระหว่างกองกำลังของจีนและอินเดีย ในปีค.ศ.1959 นายกรัฐมนตรีโจวเินไหลเสนอข้อตกลงในการกำหนดเขตปลอดยึดครอง (no-man land) จีนจะถอยห่างออกจากแนวแมคมฮอนด้านตะวันออกเฉียงเหนือ 20 กม.แต่ยังคงตรึงกำลังส่วนหนึ่งไว้ทางตะวันตกของเมืองลาดักห์ (Ladakh) และอักไซชิน (Aksai Chin) อีกทั้งขอให้อินเดียทบทวนแนวแมคมฮอนใหม่ แต่นายกรัฐมนตรียวาทะลาล เนห์รูปฏิเสธขอเสนอดังกล่าว จึงเป็นที่มาของการเกิดกรณีพิพาทขึ้น ฝ่ายจีนได้ส่งกองทัพบก

แนวแมคมายอนเข้ามาในอินเดีย และเรียกร้องดินแดนบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่อยู่ถัดจากแนวแมคมายอนเข้ามา รัฐบาลอินเดียได้ประท้วงการรุกรานของจีน แต่จีนกลับส่งกองทัพบุกยึดครองดินแดนของอินเดียเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนเกิดการปะทะกันทั้งสองฝ่าย

ในเดือนตุลาคม ค.ศ.1962 กองทัพจีนได้โจมตีดินแดนอินเดียทั้งทางตะวันออกเฉียงเหนือเลยแนวแมคมายอนเข้ามาในเขตอินเดีย และทางตะวันตกเฉียงเหนือในเขตลาดักห์ ซึ่งเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของแคว้นแคชเมียร์ (Kashmir) ที่ติดกับจีนและทิเบต กองทัพจีนสามารถยึดดินแดนของอินเดียส่วนหนึ่งในลาดักห์ได้ประมาณ 36,260 ตร.กม.และยึดดินแดนทางตะวันออกเฉียงเหนือต่อจากแนวแมคมายอนเข้าไปประมาณ 5,180 ตร.กม. ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียและจีนตึงเครียดอยู่ระยะหนึ่ง จนกระทั่งในปี ค.ศ.1963 จึงสามารถเจรจายุติกรณีพิพาทเรื่องพรมแดนกันได้ เนื่องจากจีนกำลังมีปัญหาด้านพรมแดนกับสหภาพโซเวียต จึงต้องระดมกำลังส่วนใหญ่ไปป้องกันพรมแดนดังกล่าว แม้อินเดียกับจีนจะตกลงกันเรื่องพรมแดน แต่ทั้งสองก็ตัดขาดความสัมพันธ์ระหว่างกัน ตั้งแต่ปี ค.ศ.1962 เป็นต้นมา โดยอินเดียต้องสูญเสียดินแดน 14,000 ตารางไมล์ให้แก่จีน

ผลของความขัดแย้งระหว่างอินเดียกับจีนนั้น ทำให้จีนเข้าไปสนิทสนมกับปากีสถานมากยิ่งขึ้น โดยจีนสนับสนุนข้อเรียกร้องของปากีสถานเกี่ยวกับเรื่องแคชเมียร์ และเมื่อเกิดสงครามระหว่างอินเดียกับปากีสถานขึ้นในปี ค.ศ.1965 จีนได้ให้การสนับสนุนปากีสถานอย่างเต็มที่ พร้อมทั้งสนับสนุนอาวุธให้แก่ปากีสถานด้วย นอกจากนี้จีนยังให้การสนับสนุนกลุ่มก่อการร้ายที่ต่อต้านรัฐบาลอินเดียทางรัฐพิหาร ส่วนฝ่ายอินเดียก็สนับสนุนให้ทิเบตเป็นอิสระจากจีนและยอมให้องค์คาโล ลามะ ผู้นำทิเบตลี้ภัยและตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นในอินเดีย (สุภัทธานิลวัชร วรรณพิน และศุภวรรณ ขวรัตน์วงศ์, 2551)

ความขัดแย้งระหว่างอินเดีย-จีนในช่วงนี้มาจากเรื่องพรมแดนที่ต่างก็ไม่ยอมลงให้กัน โดยทั้งคู่อ้างว่าดินแดนนั้นเป็นของตน จากความไม่สามารถตกลงกันเรื่องพรมแดนได้นี้ นำไปสู่สงครามระหว่างกันขึ้น ซึ่งทั้งอินเดียและจีนต่างก็อ้างว่านี่คือผลประโยชน์ของชาติตน จึงไม่สามารถยอมความกันได้

การร่วมมือกันของอินเดีย-จีน ค.ศ.1991-2015

หลังจากที่สงครามเย็นสิ้นสุดลง ทุกประเทศต้องหันมาสนใจในการพัฒนาเศรษฐกิจ ในชาติตน อินเดียก็เช่นกัน อินเดียมีการปฏิรูปเศรษฐกิจในปีค.ศ. 1991 ด้วยนโยบาย “ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้าวัวค้า” ซึ่งต่างจากเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมซึ่งเป็นแบบเก่าของ อินเดีย ส่งผลให้ธุรกิจที่อ่อนแอต้องปิดกิจการไป ระบบการแข่งขันแบบใหม่นี้ เปิดโอกาสให้นักลงทุนชาวอินเดียและชาวต่างชาติเข้ามาแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจมากมาย ภาคธุรกิจของอินเดียที่มีศักยภาพสูงในการริเริ่มนวัตกรรม โดยเฉพาะในด้านเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร และที่กำลังมาแรง คือ อุตสาหกรรมการรถยนต์ โดยมีตัวอย่างที่น่าสนใจที่สุด คือ ทาตา นาโนรถยนต์ที่มีราคาถูกที่สุดในโลก และใช้น้ำมันน้อยมาก นอกจากนี้รัวการรถที่ถูกลง ยังจะเป็นปัจจัยช่วยกระตุ้นการบริโภคภายในของอินเดียอีกทอดหนึ่ง (โพสต์ทูเดย์,2553) เพราะฉะนั้น ผลของการปฏิรูปเศรษฐกิจนี้ส่งผลให้เศรษฐกิจของอินเดียเติบโตขึ้นในอัตราที่สูง โดยใน ค.ศ.2008–2009 มีอัตราการเติบโตของ GDP ในระดับร้อยละ 6.7 และอินเดียมีปริมาณเงินสำรองต่างประเทศอยู่ที่ 286.7 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ

จากการพัฒนาเศรษฐกิจของอินเดียนี้ อินเดียต้องพึ่งพิงการลงทุนจากต่างประเทศเป็นอย่างมาก และนักลงทุนชาติหนึ่งที่ถือว่ามียุทธศาสตร์สำคัญในการลงทุนในอินเดีย นั่นคือ ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ถึงแม้ว่าความสัมพันธ์จีน-อินเดียลุ่มๆดอนๆมาโดยตลอด แต่หลังจากสหภาพโซเวียตล่มสลาย อินเดียซึ่งเคยพึ่งพาโซเวียตต้องพยายามหันมาพึ่งตนเอง ประกอบกับในช่วงเวลานั้น จีนเกิดเหตุการณ์เทียนอันเหมินในปี 1989 ขึ้น ทำให้จีนตระหนักว่าจีนพึ่งพาชาติอื่นมากเกินไป ถึงเวลาแล้วที่จีนจะต้องหันมาพึ่งตนเอง โดยการส่งเสริมให้นักลงทุนจีนไปลงทุนยังต่างประเทศมากยิ่งขึ้น เมื่ออินเดียปฏิรูปเศรษฐกิจ ทำให้ทุนจีนเข้าไปลงทุนในอินเดียมากขึ้น และอินเดียก็เปิดรับทุนจีนมากขึ้นเช่นกัน จนทำให้เศรษฐกิจอินเดียเติบโตขึ้น อย่างในปี 2000 การค้าแบบทวิภาคีระหว่างอินเดียและจีนจากที่เคยต่ำถึง 2,920 ล้านดอลลาร์ได้ขยับขึ้นมาเป็น 61,700 ล้านดอลลาร์ ใน ค.ศ. 2010 จีนใช้เวลาเพียง 10 ปีในการเป็นคู่ค้าที่ใหญ่ที่สุดของอินเดีย (จินดานันท์ บำรุงจิตร, 2561)

ในปีงบประมาณ 2011-2012 จีนเป็นฝ่ายได้เปรียบดุลการค้าถึง 39,651.46 ล้านเหรียญสหรัฐฯ เพิ่มขึ้นจากปีก่อนหน้าถึงร้อยละ 66.17 จีนและอินเดียพยายามลดช่องว่างการขาดดุลทางการค้านี้ โดยจีนต้องเปิดตลาดสินค้าให้บริษัทอินเดียมากยิ่งขึ้น และจีนจะนำเข้าสินค้าเกษตร เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) และเภสัชภัณฑ์ (Pharmaceutical Products) จากอินเดียมากขึ้น ในด้านการลงทุน ทั้งจีนและอินเดียเห็นชอบที่จะส่งเสริมให้มีการลงทุนระหว่างกันมากขึ้น โดยในปี 2012 จีนลงทุนในอินเดียเป็นมูลค่า 580 ล้านเหรียญสหรัฐฯ และอินเดียลงทุนในจีนเป็นมูลค่า 460 ล้านเหรียญสหรัฐฯ นอกจากนี้อินเดียให้เชื้อเชิญให้บริษัทของประเทศจีนเข้าไปลงทุนในพื้นที่ส่งเสริมการลงทุนแห่งชาติอินเดีย (National Investment and Manufacturing Zones : NMIZs) ด้วย (กรมส่งเสริมการส่งออก, 2555)

นอกจากนี้ จีนและอินเดียยังสร้างความร่วมมือระหว่างกันในด้านอื่นอีก อย่างกรณีการสร้างกรอบความร่วมมือการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์เพื่อสันติภาพและความมั่นคง ค.ศ. 2005 (Strategic and Cooperative Partnership For Peace and Prosperity 2005) เป็นกรอบความร่วมมือที่มีการตกลงกันระหว่างนายมานโมฮัน ซิงห์นายกรัฐมนตรีของอินเดียกับนาย เหวิน เจียเป่า นายกรัฐมนตรีของจีน โดยสาระสำคัญของกรอบความร่วมมือนี้ คือการจัดตั้งเวทีหารือ แลกเปลี่ยนและขยายความร่วมมือในด้านต่างๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ โดยมีการจัดตั้งกลุ่มศึกษาวิจัยร่วม (Joint Study Group: JSG) เพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการค้าการลงทุน การศึกษา เทคโนโลยี สุขภาพ ข้าวสาร การท่องเที่ยว เกษตรและด้านอื่น ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งกรอบความร่วมมือนี้ยังได้มีการตกลงแลกเปลี่ยนกันทางทหาร และแสดงความจริงใจที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกันด้วย

ทั้งนี้ยังมีการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันสำหรับการพัฒนาความร่วมมือการเป็นหุ้นส่วนยุทธศาสตร์ระหว่างจีนและอินเดียในอนาคต ปี ค.ศ.2013 (Joint Statement - A Version for Future development of India - China strategic and cooperation partnership 2013) โดยทั้งสองประเทศได้ทำความเข้าใจและขยายความร่วมมือด้านเศรษฐกิจและให้ความสำคัญกับกรอบการค้าแบบทวิภาคีในระดับภูมิภาค รวมไปถึงการจัดตั้ง

ระเบียงเศรษฐกิจ BCIM ซึ่งประกอบไปด้วย บังคลาเทศ จีน อินเดียและเมียนมา นอกจากนี้ทั้งสองประเทศยังได้ยืนยันในข้อตกลงเดิมที่เคยมีการหารือกันไว้แล้วตั้งแต่ ค.ศ. 1993, 1996 และ 2005 เพื่อสร้างความมั่นคงบริเวณพรมแดน โดยได้มีการแลกเปลี่ยนทางการทหารซ้อมรบร่วมกัน เพื่อสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และได้ก่อตั้งการฝึกการปฏิบัติการก่อการร้ายร่วมกันในระดับพหุภาคีอีกด้วย รวมทั้งการฝึกซ้อมปฏิบัติการทางทะเลร่วมกันระหว่างอินเดียและจีน ใน ค.ศ. 2005 เป็นการซ้อมการให้ความช่วยเหลือทางทะเล การซ้อมปฏิบัติการทางทะเลใน ค.ศ. 2005 นำไปสู่การซ้อมปฏิบัติการรักษาความปลอดภัยทางการขนส่งและซ้อมการค้นหาผู้ประสบภัยทางทะเล

เมื่อจีนนำโดยประธานาธิบดีสีจิ้นผิง ได้สร้างโครงการหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง One Belt One Road : OBOR หรือโครงการริเริ่มหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง หรือ Belt and Road Initiative: BRI ขึ้นในปี 2013 จีนได้เริ่มสานสัมพันธ์กับภูมิภาคเอเชียใต้ ประกอบด้วย ปีค.ศ. 2014 เป็นการเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนายเนเรนทรา โมดี แห่งอินเดีย ซึ่งนายเนเรนทรา โมดีก่อนได้ขึ้นตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เขาเคยเป็นมุขมนตรีแห่งเมืองคุชราต (Gujarat) ได้เคยเดินทางไปต่างประเทศหลายครั้งเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ทางธุรกิจกับมหาอำนาจทางเศรษฐกิจที่สำคัญ อย่างจีน

หลังจากที่นายเนเรนทรา โมดีได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแห่งอินเดียแล้ว ได้ขยายโครงการ Act East โดยอินเดียต้องการใช้นโยบายเชิงรุกกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พร้อมกับการให้ความสำคัญกับประเทศเพื่อนบ้านมากยิ่งขึ้น โดยการพยายามปรับปรุงความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน หรือสมาคมเอเชียใต้เพื่อความร่วมมือในภูมิภาค (The South Asian Association for Regional COOPERATION- SAARC) ให้มากยิ่งขึ้น และให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศสมาชิกในด้านต่างๆ เช่นเทคโนโลยี เป็นต้น เพื่อต้องการกันอิทธิพลของจีนที่กำลังรุกเข้ามาในภูมิภาคเอเชียใต้ และมีกรอบ “ความร่วมมือแห่งอ่าวเบงกอลสำหรับความร่วมมือในหลากหลายสาขาทางวิชาการและเศรษฐกิจ” (Bay of Bengal Initiative Multi-Sectoral Technical and Economic Cooperation- BIMSTEC) BIMTEC

เป็นกรอบความร่วมมือกรอบเดียวที่เชื่อมโยงเอเชียใต้กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้าด้วยกันเพื่อส่งเสริมความร่วมมือในทุก ๆ มิติ ด้วย (จินตานันท์ บำรุงจิตร, 2561)

นอกจากนี้ นายโมดียังเร่งพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศ โดยการสร้างโครงการ Made in India ขึ้น โดยที่มุ่งเป้าไปที่การดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ (FDI) ซึ่งรัฐบาลอินเดียได้จัดตั้งหน่วยพิเศษ (special cell) เพื่อทำหน้าที่ให้คำแนะนำและคำปรึกษาแก่เอกชนต่างชาติที่ต้องการไปลงทุนในอินเดีย โดยมีหน่วยงานที่ชื่อว่า Invest India ซึ่งเป็นองค์กรไม่หวังผลกำไรที่รัฐบาลอินเดียร่วมทุนกับสหพันธ์หอการค้าและอุตสาหกรรมอินเดีย (FICCI)

รัฐบาลอินเดียยังปรับปรุงแก้ไขกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการเข้าไปทำธุรกิจของต่างชาติในอินเดีย เช่น การยกเลิกการขอใบอนุญาตต่างๆ ที่ซับซ้อน การขยายเวลาใบอนุญาตต่างๆ จาก 1 ปีเป็น 3 ปี การจัดตั้งระบบ one-stop service ออนไลน์ (eBiz) สำหรับเป็นศูนย์รวมการขอรับใบอนุญาต การปรับใช้ระบบภาษีเดียว (GST) และการเพิ่มเขตแดนการลงทุน FDI ในสาขาต่างๆ (ประพันธ์ สามพายวรกิจ, 2557) โดยมีธุรกิจ 25 อุตสาหกรรมหลัก ได้แก่ ภาคยานยนต์ ภาคการบิน ภาคเคมีภัณฑ์ ภาคไอทีและการจัดการกระบวนการทางธุรกิจ ภาคเกษตรกรรม ภาคการก่อสร้าง ภาคการป้องกันประเทศ ภาคการผลิตเครื่องจักรไฟฟ้า ภาคการแปรรูปอาหาร ภาคการผลิตสิ่งทอและเสื้อผ้า ภาคการทำเรือ ภาคการผลิตเครื่องหนัง ภาคการผลิตสื่อและความบันเทิง ภาคสุขภาพ ภาคการทำเหมืองแร่ ภาคการท่องเที่ยวและการต้อนรับ ภาคการทางรถไฟ ภาคการผลิตชิ้นส่วนยานยนต์ ภาคน้ำมันและก๊าซ ภาคการผลิตพลังงานทดแทน ภาคเทคโนโลยีชีวภาพ ภาคอวกาศ ภาคพลังความร้อน ภาคการถนนและทางหลวง และภาคระบบอิเล็กทรอนิกส์ (กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์. ม.ป.ป.) เป็นต้น

รัฐบาลอินเดียยังได้สร้างเมืองอัจฉริยะขึ้นด้วย โดยรัฐบาลได้พยายามคัดเลือกเมืองขึ้นมา 100 เมืองทั่วประเทศ เพื่อพัฒนาเป็นเมืองต้นแบบมีความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ให้มีการพัฒนาระบบนิเวศแบบองค์รวมที่มีองค์ประกอบหลัก คือ ด้านองค์กร ด้านกายภาพ ด้านสังคม และด้านโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อให้สอดคล้องกับ

ความต้องการของพลเมือง โดยวัตถุประสงค์ของพันธกิจนี้ คือ ส่งเสริมเมืองที่จำเป็นต้องพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานหลัก เพิ่มคุณภาพชีวิตของชาวเมือง เช่น สภาพแวดล้อมที่สะอาด โดยทำการประยุกต์ใช้ความเป็นอัจฉริยะในเมือง และสร้างเมืองอัจฉริยะต้นแบบขนาดเล็ก สำหรับเป็นตัวอย่างในการพัฒนาที่ยั่งยืน (ฐิติพร พันธุ์ท่าช้าง, 2564)

ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับประเทศของนายโมดีนี้ ต้องใช้เงินทุนจากการลงทุนของต่างชาติทั้งสิ้น และทุนใหญ่ที่เข้ามาในอินเดียก็คือทุนจากจีนเป็นหลัก อย่างในปี 2015 เงินลงทุนที่นักลงทุนจีนลงทุนในสตาร์ทอัพของอินเดียสูงกว่า 4,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ อย่างเช่นอาลีบาบา ที่เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาดิจิทัลโคโมมิของอินเดีย โดยได้ลงทุนใน “สแนปดีล” แพลตฟอร์มอีคอมเมิร์ซ, “เพย์ทีเอ็ม” ผู้ให้บริการชำระเงินออนไลน์ รวมถึง “โซมาโต้” ผู้ให้บริการดีลิเวอรี่ (ประชาชาติธุรกิจ, 2563)

จากการเข้ามามีอำนาจของรัฐบาลชุดใหม่ที่พยายามสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของอินเดีย ไม่ว่าจะเป็นโครงการ Made in India หรือโครงการเมืองอัจฉริยะ เพื่อดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศให้เข้ามาร่วมพัฒนาชาติอินเดียแล้ว แนนอนที่จีนก็เป็นหนึ่งในนักลงทุนต่างชาติที่เข้ามาร่วมพัฒนาชาติอินเดียด้วย แต่กระนั้นการสร้างโครงการ One Belt One Road ของจีน ที่พยายามรุกคืบเข้ามาในเอเชียใต้ ก็ได้สร้างความหวาดระแวงให้อินเดียไม่น้อย

ความหวาดระแวงระหว่างอินเดีย-จีน ค.ศ.2016-2022

จุดเริ่มต้นของความหวาดระแวง เริ่มจากความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับปากีสถาน ซึ่งในวันที่ 21 เมษายน ปี ค.ศ. 2015 จีนและปากีสถานก็ได้ลงนามในข้อตกลง แผนงานริเริ่มของระเบียงเศรษฐกิจจีน-ปากีสถาน หรือ China-Pakistan Economic Corridor: CPEC เพื่อให้จีนเข้ามาลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ด้วยงบประมาณที่มีมูลค่าถึง 46,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งคิดเป็นจำนวนเงินประมาณ 21% ของจีดีพีประจำปีของปากีสถาน และปัจจุบันได้ขยายเป็นจำนวนเงินมูลค่า 62,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ จุดเริ่มต้นของกลยุทธ์ร่วมกันนี้คือการเพิ่มการแลกเปลี่ยนและความร่วมมือระหว่างจีนและปากีสถาน ด้านการขนส่ง พลังงาน เสริมสร้างการเชื่อมต่อ และการส่งเสริมการพัฒนาาร่วมกัน เส้นทางของ

ระเบียงเศรษฐกิจระหว่างจีนและปากีสถานนี้เริ่มต้นที่เมืองคัชการ์ (Kashgar) ของจีน และสิ้นสุดที่เมืองกวาดาร์ (Gwadar) ของปากีสถานโดยมีระยะทางทั้งสิ้น 3,000 กิโลเมตร เมืองกวาดาร์นั้นมีก๊าซธรรมชาติสำรองอยู่มากมายและเป็นที่ตั้งของท่าเรือน้ำลึกที่ใหญ่ที่สุดในโลกอย่างท่าเรือกวาดาร์พอร์ต (Gwadar Port) ซึ่งมีความยาวถึง 3.2 กิโลเมตร

จีนได้เข้ามาพัฒนาจากท่าเรือน้ำลึกเดิมด้วยงบประมาณ 1.62 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งท่าเรือน้ำลึกนี้ถือเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญของเส้นทางสายไหมใหม่ เนื่องจากเป็นเส้นทางที่สามารถขนส่งสินค้าจากจีนออกไปยังทะเลอาหรับได้และเป็นทางออกที่สองต่อจากท่าเรือน้ำลึกในช่องแคบมะละกา สำหรับเส้นทางกวาดาร์นี้ สามารถนำสินค้าจากท่าเรือกวาดาร์พอร์ตขนส่งไปสู่ประเทศจีนในเขตปกครองตนเองซินเจียงอุยกูร์ ผ่านทางรถไฟและทางหลวงของปากีสถาน แต่เนื่องจากเส้นทางนี้ต้องผ่านแคชเมียร์ ซึ่งเป็นดินแดนกรณีพิพาทระหว่างอินเดียกับปากีสถาน และนอกจากนี้แคชเมียร์ ยังเป็นพื้นที่เดียวที่เชื่อมต่อกับจีนกับภูมิภาคเอเชียใต้ และเอเชียตะวันตก และยังเป็นแหล่งน้ำมัน ซึ่งเป็นสิ่งที่จีนต้องการ การที่ระเบียงเศรษฐกิจจีน-ปากีสถาน จึงทำให้อินเดียไม่พอใจอย่างมากเกี่ยวกับเรื่องนี้ เนื่องจากเกรงว่าจีนและปากีสถานอาจพัฒนาและใช้เส้นทางนี้เพื่อวัตถุประสงค์ทางทหารในอนาคตก็เป็นได้ (อดิ๊บ ยูซุฟ, 2560)

นอกจากนี้ จีนยังเชื่อมความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ ในเอเชียใต้เพิ่มขึ้นด้วย ได้แก่ มัลดีฟส์ โดยจีนและมัลดีฟส์มีส่วนร่วมในโครงการมิตรภาพมัลดีฟส์-จีน ภายใต้โครงการริเริ่มหนึ่งแถบและหนึ่งเส้นทาง หรือ BRI เป็นสะพานยาว 1.39 กิโลเมตรที่เชื่อมระหว่างเมืองหลวง Malé กับเกาะ Hulhule Yameen สำหรับอัฟกานิสถาน จีนได้มีข้อเสนอต่อกลุ่มตอลิบานคือการสร้างทางหลวงและเชื่อมต่อเมืองในอัฟกานิสถานทั้งหมดเข้าด้วยกัน ข้อเสนออื่น ๆ ได้แก่ โครงการพลังงานเพื่อพัฒนาอัฟกานิสถาน ในขณะที่กลุ่มตอลิบานต้องสัญญาว่าจะมีสันติภาพเป็นการตอบแทน ส่วนอิหร่าน จีนและอิหร่านหันมาจับมือกัน และจีนวางแผนที่จะลงทุน ในภาคน้ำมัน ก๊าซ และปิโตรเคมี อิหร่านจะให้สิทธิแก่บริษัทจีนในการเข้าร่วมประกวดราคาสำหรับโครงการใหม่เพื่อพัฒนาแหล่งน้ำมันและก๊าซ ตลอดจนโครงการปิโตรเคมีทั้งหมด รวมถึงการจัดหาเทคโนโลยีและพนักงานเพื่อดำเนินงานในโครงการเหล่านี้ เนปาลเกิดปัญหา

ภายในประเทศอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนแรงกดดันทางการเมืองของอินเดียที่มีท่าทีค่อนข้างชัดเจนในการไม่ยอมรับต่อรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ของเนปาล เห็นได้จากการปิดพรมแดนระหว่างสองประเทศ อันส่งผลให้เกิดปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรภายในประเทศ จึงเป็นการเปิดโอกาสสำคัญให้จีนขยายอิทธิพลเข้ามาในเนปาลได้มากยิ่งขึ้น เนปาลยังเป็นหนึ่งในประเทศที่เข้าร่วมโครงการBRI ของจีน และในปัจจุบันเนปาลมีความตกลงร่วมมือกับจีนในการพัฒนาโรงไฟฟ้าพลังงานน้ำ (ศุภวิชญ์ แก้วคุณอก, 2561)

สำหรับบังคลาเทศนั้น ภายใต้การริเริ่มโครงการ BRI จีนมีความพยายามในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจบังกลาเทศ – จีน – อินเดีย – เมียนมา (Bangladesh – China – India – Myanmar Economic Corridor : BCIM) เส้นทางดังกล่าวจะเริ่มตั้งแต่เมืองโกลกัตตา (อินเดีย) ผ่านไปยังกรุงธากา (บังกลาเทศ) เมืองมันทะเลย์(เมียนมา) และเข้าสู่เมืองคุนหมิง (จีน) ซึ่งเส้นทางทั้งหมดต้องผ่านเมืองสำคัญทางเศรษฐกิจของแต่ละประเทศ โครงการดังกล่าวนี้เป็นความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่าง 4 ประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาเชื่อมต่อระหว่างภูมิภาคเอเชียตะวันออก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียใต้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โครงการ BRI เข้าไปอัปเดตอุปกรณ์การพาณิชย์ท่าเรือจิตตะกอง (Chittagon) ได้ขยาย BNS Issa Khan เป็นฐานทัพเรือหลักของประเทศ

ส่วนศรีลังกา จีนมองว่าศรีลังกาถือเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญสำหรับการขนส่งทางทะเล เนื่องจากศรีลังกาตั้งอยู่ใจกลางของมหาสมุทรอินเดียสามารถเป็นจุดเชื่อมโยงการขนส่งระหว่างฝั่งตะวันตกของแอฟริกาและยุโรป และฝั่งตะวันออกอย่างอาเซียน ญี่ปุ่น และจีนได้ศรีลังกามีนโยบายให้ความสำคัญกับการพัฒนาท่าเรือของประเทศ โดยมีท่าเรือสำคัญ คือ ท่าเรือโคลัมโบ (Colombo Port) และท่าเรือฮัมบันโตตา (Hambantota Port) ซึ่งมีจีนเข้าไปลงทุน

การเข้ามาของจีนในเอเชียใต้และการเข้ามามีอิทธิพลในมหาสมุทรอินเดีย ซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่อินเดียหวงแหนมากนี้ อินเดียจึงมองว่าจีนกำลังสร้างยุทธศาสตร์ String of Pearls หรือ “ยุทธศาสตร์สร้อยไข่มุก” ขึ้นในมหาสมุทรอินเดีย คือการดำเนินการทางการทูต เศรษฐกิจ การเมือง การทหารกับประเทศชายฝั่งมหาสมุทรอินเดีย เพื่อที่จะรักษาขอบเขต

อำนาจของจีนตามเมืองท่าชายฝั่งแนวมหาสมุทรอินเดีย ซึ่งสาระสำคัญของยุทธศาสตร์นี้คือ ตำแหน่งของไข่มุก นั่นคือประเทศต่าง ๆ ที่สามารถตอบสนองผลประโยชน์แห่งชาติของจีนได้ ทั้งทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางทหาร โดยจีนได้ดำเนินนโยบายผูกมิตรกับประเทศเพื่อนบ้านรอบ ๆ อินเดีย เพื่อคงอำนาจของตนไว้ในมหาสมุทรอินเดีย ในส่วนของอินเดีย อินเดียได้ตอบโต้จีนด้วยการสร้างยุทธศาสตร์สร้อยเพชร หรือ Necklace of Diamonds Strategy ขึ้น โดยอินเดียได้ร่วมมือกับประเทศต่าง ๆ เพื่อเข้าไปตั้งฐานทัพเรือ ได้แก่ฐานทัพเรือ Changi ประเทศสิงคโปร์, ท่าเรือ Sabang อินโดนีเซีย, Duqm Port, โอมาน, เกาะอัสสัมชัญ เซเชลส์ และท่าเรือ Chabahar ประเทศอิหร่าน เป็นต้น (ARFA JAVAID, 2020)

นอกจากนี้ อินเดียยังร่วมมือกับญี่ปุ่น ออสเตรเลียและสหรัฐอเมริกา ร่วมกันสร้างกลุ่มสนทนาความมั่นคงจตุรภาคี (Quadrilateral Security Dialogue หรือ Quad ขึ้น โดยมียุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก (Indo-Pacific Strategy) เป็นตัวขับเคลื่อน แผนการของกลุ่ม Quad นี้ ถือว่าเป็นทางเลือกให้กับประเทศต่างๆ ที่เคยยึดโครงการของจีนเป็นตัวหลัก ซึ่งญี่ปุ่นได้เสนอยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก (Indo-Pacific Strategy) เพื่อมุ่งพัฒนาสาธารณูปโภคคุณภาพสูงในย่านมหาสมุทรอินเดีย ย่านตอนกลางและฝั่งตะวันตกของมหาสมุทรแปซิฟิก และย่านทะเลต่าง ๆ ในแถบหมู่เกาะอินโดนีเซีย ครอบคลุมเส้นทางจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไปยังแอฟริกา (สาธิต มั่นสสุรกุล, 2561)

บทบาทของอินเดียในอินโด-แปซิฟิก คือการลงนามในข้อตกลงแลกเปลี่ยนโลจิสติกส์ และการเจรจาข้อตกลงกับสหรัฐฯ รัสเซีย ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น สิงคโปร์ และสาธารณรัฐเกาหลี (เกาหลีใต้) ในปี 2016 ทั้งนี้อินเดียได้ลงนามในบันทึกข้อตกลงการแลกเปลี่ยนโลจิสติกส์ กับสหรัฐฯ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กองทัพอินเดียในการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกทางทหารของประเทศ เช่น เซเชลส์ เป็นต้น

นอกจากนี้ อินเดียยังมีส่วนร่วมในการเจรจากับบางประเทศเพื่อปรับปรุงปฏิบัติการทางทะเลในมหาสมุทรแปซิฟิก การรักษาความปลอดภัยของสายการสื่อสารทางทะเล (SLOCs) และการปกป้องผลประโยชน์ในต่างประเทศของอินเดีย ทั้ง “นโยบาย Act East” และ “วิสัยทัศน์อินโด-แปซิฟิก” ซึ่งอินเดียได้เรียกร้องให้เสริมสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจ

และยุทธศาสตร์กับประเทศต่าง ๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิกตะวันตกด้วย (Puyam Rakesh Singh, 2019)

จากความร่วมมือกับประเทศต่างๆเพื่อต่อต้านจีนแล้ว กรณีรุนแรงสุดเริ่มเกิดขึ้นจากความขัดแย้งเรื่องพรมแดน กล่าวคือ พื้นที่พิพาทใหญ่ ๆ มี 2 จุดคือบริเวณ “รัฐอรุณาจัลประเทศ” ตั้งอยู่ตรงภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย และพื้นที่ “อักไซ ชิน” ตั้งอยู่ภาคตะวันตกของอินเดีย ทั้ง 2 จุดเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญเพราะเชื่อมระหว่างจุดปกครองตัวเอง ชินเจียงอุยกูร์และเขตปกครองทิเบตของจีน จุดปะทะล่าสุดคือบริเวณ “อักไซ ชิน” บริเวณหุบเขากัลวานซึ่งอยู่บนสันเขา เป็นเส้นพรมแดนระหว่างจีนกับภูมิภาคลาดักห์ในแคชเมียร์อยู่ภายใต้เขตการปกครองของอินเดีย จุดที่ทับซ้อนกันอยู่มีระยะทางประมาณกว่า 4,000 กิโลเมตรมีปัญหากันมานานเนื่องจากเป็นเส้นแบ่งพรมแดนธรรมชาติ จึงกำหนดตายตัวไม่ได้ เพราะเป็นพรมแดนที่กำหนดด้วย แม่น้ำ ทะเลสาบ หิมะ ซึ่งปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ส่งผลทำให้การลาดตระเวนสามารถลาดเคลื่อนได้ (อิรดา พิศสุวรรณ, 2563)

สำหรับปมความขัดแย้งครั้งนี้มาจากการอ้างปัญหาเหนือพื้นที่พิพาทที่แก้ไม่ตกมายาวนาน โดยทางอินเดียเริ่มสร้างถนนเลียบเส้นแบ่งพรมแดนบริเวณเขตควบคุมตามความเป็นจริง (Line of Actual Control-LAC) และก่อสร้างแล้วเสร็จในปี 2019 จีนคัดค้านการสร้างถนนดังกล่าวบริเวณหุบเขาแม่น้ำกัลวาน เพราะเป็นพื้นที่ข้อพิพาท ในขณะที่จีนเองก็เร่งปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคบริเวณพรมแดนจีน-อินเดียในทิเบต นอกจากนี้ยังมีประเด็นขัดแย้งเรื่องพรมแดนอีกประเด็นหนึ่ง คือ การตัดสินใจของอินเดียในการยกเลิกสถานะพิเศษและสร้างแผนที่ใหม่ของรัฐจัมมูและแคชเมียร์ (Jammu & Kashmir) ซึ่งไปกระทบต่อแผนที่และสถานภาพเดิมของเขตพรมแดนระหว่างอินเดียนับจีนนั่นเอง หลังจากอินเดียผ่านกฎหมายปฏิรูปโครงสร้างแคชเมียร์ แยกจัมมูและแคชเมียร์เป็น 2 ส่วน ส่วนที่ 1 จัมมูและแคชเมียร์ทางตะวันตก โดยแผนที่ของอินเดียคลุมอาซาดแคชเมียร์ในฝั่งปากีสถาน และอีกส่วนทางตะวันออกหรือลาดักห์คลุมไปถึงอักไซชินในฝั่งของจีน หมายความว่าอินเดียยังยึดตามข้อตกลงปี 1947 ไม่ได้ยึดตามข้อตกลงที่ทำกับจีนหลังสงครามปี 1962 อีกต่อไป จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้จีนไม่พอใจอย่างมาก โดยจีนได้โต้ตอบโดยการออกแผนที่ฉบับใหม่ ซึ่งรวมรัฐ

อรุณาจักรประเทศของอินเดียและอีกไซจีนเข้าในแผนที่ใหม่โดยใช้เส้นทึบแทนที่เส้นไขปลาในแผนที่เดิม นั้นหมายความว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของจีนไปแล้ว ไม่ใช่พื้นที่พิพาทอีกต่อไป (มานิชญ์ อารี, 2563)

จากความขัดแย้งเรื่องพรมแดนนี้ ทั้งจีนและอินเดียพยายามเจรจาไกล่เกลี่ยกันหลายรอบ ซึ่งบางรอบก็ตกลงกันได้ และยอมถอนทหารออกจากพื้นที่พิพาท แต่บางรอบก็ตกลงกันไม่ได้ จนเป็นเหตุของการปะทะกันทั้ง 2 ฝ่าย จนนำไปสู่ความไม่พอใจของกลุ่มประชาชนคนอินเดียที่มีความรู้สึกชาตินิยมเรียกร้องให้มีการคว่ำบาตรสินค้าจีน ซึ่งทำให้รัฐบาลอินเดียได้ออกมาตรการคุมเข้มสินค้าอิเล็กทรอนิกส์นำเข้าจากจีน ได้แก่ Xiaomi, Oppo และ หัวเว่ย และการสั่งแบนแอปพลิเคชันต่างๆของบริษัทเทคโนโลยีชั้นนำของจีน ไม่ว่าจะเป็น Tencent, Alibaba หรือ ByteDance เช่น แอปฯ TikTok ของ ByteDance ที่ประเทศอินเดีย ถือเป็นหนึ่งในตลาดใหญ่ของ TikTok โดยมีผู้ใช้งานมากถึง 120 ล้านคน และ WeChat ของกลุ่ม Tencent บริษัทเทคโนโลยีรายใหญ่ของจีน และระดับโลก แอปวิดีโอคอลล์ ของ Xiaomi, UC Browser และ UC News ของ Alibaba เป็นต้น โดยให้เหตุผลถึงความมั่นคงทางอธิปไตยของอินเดีย (Brandbuffet, 2020)

ในขณะที่ในส่วนภาคการผลิตของอินเดียจะไม่สามารถดำเนินต่อไปได้โดยปราศจากการพึ่งพาสินค้าจากจีนโดยเฉพาะในอุตสาหกรรมโทรคมนาคมและเซมิคอนดักเตอร์ หรือแม้แต่การผลิตสมาร์ทโฟนหรือแท็บเล็ตก็อาจจะเป็นอัมพาตได้ ถ้ายกเลิกการนำเข้าวัตถุดิบจากจีนโดยทันที การแบนสินค้าจากจีนจึงส่งผลโดยตรงต่อผู้บริโภคภายในประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มรายได้น้อย-คนจนในประเทศอินเดียที่อาจจะไม่สามารถจ่ายเพื่อซื้อสินค้าได้ (“อยากเอาคืน แต่ทำไม่ได้” ผู้เชี่ยวชาญเตือน อินเดียบอยคอตจีน สุดท้ายอาจเดือดร้อนเอง”, 2563) ประกอบกับสถานการณ์โควิด-19 แพร่กระจายไปทั่วโลก ทำให้อินเดียต้องหันมาพึ่งตนเอง ผลักดันให้มีการผลิตและบริโภคภายในประเทศเป็นหลัก พยายามพึ่งจีนให้น้อยที่สุด

เมื่อสถานการณ์โรคระบาดคลี่คลายลง ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดีย-จีน ก็เหมือนจะเริ่มดีขึ้นในบางสถานการณ์ อย่างในกรณีด้านเศรษฐกิจ อินเดียได้ให้เงินลงทุนจากจีนเข้ามาลงทุนในอินเดียมากมาย เช่นโครงการ Startup India ที่ครอบคลุมอุตสาหกรรมต่าง ๆ

ตั้งแต่ฟินเทค เทคโนโลยีการเกษตร เทคโนโลยีการศึกษา และเทคโนโลยีด้านสุขภาพ มีการวิเคราะห์ว่าการเติบโตของสตาร์ทอัพได้สร้างงานใหม่ที่น่าดึงดูดเพิ่มขึ้น 110% ต่อปี และอินเดียได้กลายเป็นตลาดเกิดใหม่ที่เป็นเป้าหมายสำหรับนักลงทุนทั่วโลก รวมถึงจีนด้วย สำหรับการการค้าระหว่างอินเดีย-จีน ในปี 2021 อินเดียส่งสินค้าไปจีน 28,000 ล้านดอลลาร์ และนำเข้า 98,000 ล้านดอลลาร์ ขาดดุลไป 70,000 ล้านดอลลาร์ ส่วนในปี 2022 ส่งออก 17,000 ล้านดอลลาร์ และนำเข้า 119,000 ล้านดอลลาร์ อินเดียขาดดุลให้จีน 102,000 ล้านดอลลาร์ (กฤษฎา บุญเรือง, 2566) ด้านการค้าอินเดียยังขาดดุลการค้ากับจีนเป็นจำนวนมาก ซึ่งอินเดียก็กังวลใจ ทั้งยังคงหาตระเวนเงินอยู่ โดยเฉพาะการลงทุนด้านเศรษฐกิจดิจิทัลในอินเดีย ซึ่งทำให้จีนสามารถเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ เทคโนโลยี และอิทธิพลเหนือผู้บริโภคธุรกิจ ทั้งยังเป็นผู้กำหนดนโยบายของอินเดียได้เพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยจีนสามารถใช้การลงทุนนี้เพื่อสร้างข้อได้เปรียบในการปรับปรุงความสัมพันธ์ทางการทูตกับอินเดีย และลดความตึงเครียดในประเด็นที่เป็นข้อถกเถียงอื่น ๆ ได้ด้วย ซึ่งอินเดียเองก็ไม่สบายใจ เพราะความขัดแย้งด้านพรมแดน ทำให้อินเดียตระหนักมากขึ้นถึงการพึ่งพาการลงทุนจากจีนที่มากเกินไป ส่งผลให้ทางเลือกในนโยบายต่างประเทศของตนมีน้อยลง

ดังนั้น อินเดียจึงได้แสวงหาแนวทางที่จะสร้างความสมดุลในการจัดการกับการลงทุนของจีนในบริษัทสตาร์ทอัพ มากขึ้น ในด้านหนึ่ง อินเดียให้การต้อนรับและอำนวยความสะดวกในการลงทุนของจีนก็จริง แต่ในขณะเดียวกัน อินเดียก็เสริมสร้างกรอบและกลไกการกำกับดูแลสำหรับการลงทุนจากต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคส่วนที่มีความละเอียดอ่อน เช่น ข้อมูล เทคโนโลยี สื่อ และโครงสร้างพื้นฐาน นอกจากนี้ อินเดียยังผลักดันนโยบายใหม่ ๆ เพื่อให้เกิดการกระจายแหล่งเงินทุนและเทคโนโลยีที่หลากหลายด้วยการมีส่วนร่วมกับนักลงทุนชาติอื่น ๆ เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น ยุโรป และอิสราเอล นอกจากนี้ อินเดียยังเพิ่มขีดความสามารถและศักยภาพของตนเองโดยลงทุนเพิ่มเติมในการวิจัยและพัฒนา (R&D) ระบบนิเวศนวัตกรรม การพัฒนาทุนมนุษย์ และโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล (ศุภวิชญ์ แก้วคุณอก, 2566) พร้อมทั้งออกมาตรการในการควบคุมการเข้ามาลงทุนของจีนด้วย โดยในปี 2020-

2023 บริษัทจีนยื่นข้อเสนอขอเข้ามาลงทุนในอินเดียกว่า 435 ข้อเสนอ แต่รัฐบาลอินเดียอนุมัติข้อเสนอเหล่านั้นน้อยกว่า 1 ใน 4 ของทั้งหมด (ศุภวิชญ์ แก้วคุณอก, 2567)

นอกจากนี้ ในช่วงปีงบประมาณที่ผ่านมา (เม.ย. 2022 – มี.ค. 2023) ประเทศที่มีการลงทุนโดยตรงในอินเดียมากที่สุดคือประเทศมอริเชียส ในสัดส่วน 26% ของ FDI ทั้งหมด ตามด้วยสิงคโปร์ (23%) สหรัฐอเมริกา (9%) เนเธอร์แลนด์ (7%) ญี่ปุ่น (6%) และ สหราชอาณาจักร (5%) ในขณะที่ สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ เยอรมนี ไชปรัส และหมู่เกาะเคย์แมน มีสัดส่วนใน FDI ของอินเดีย ประมาณประเทศละ 2% (สำนักงานส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ ณ เมืองมุมไบ ประเทศอินเดีย, 2566) จะเห็นได้ว่าไม่มีประเทศจีน ซึ่งอินเดียต้องการลดปัญหาการขาดดุลการค้าที่มีกับจีนลง และส่งเสริมผู้ประกอบการรายย่อยในบ้านตัวเองให้มีที่อยู่ในวงการธุรกิจของหมวดสินค้าราคาถูก ซึ่งจีนนำสินค้าเหล่านี้มาขายให้กับอินเดียเป็นหลัก เพราะนี่คือ ผลประโยชน์ของชาติ นั่นเอง

สรุป

ความต้องการรักษาผลประโยชน์ของชาติเป็นหลัก ทำให้ความสัมพันธ์อินเดีย-จีนมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับว่าช่วงเวลาไหนที่อินเดียหรือจีนเห็นว่าผลประโยชน์ด้านไหนสำคัญกว่ากัน โดยในช่วงแรก ความสำคัญด้านพรมแดน อันแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของประเทศ มิให้ใครเข้ามารุกรานประเทศตน เรื่องพรมแดนจึงสำคัญ เมื่อสถานการณ์โลกเปลี่ยนแปลง แต่ละประเทศต้องแสวงหาความร่วมมือจากประเทศอื่น เพื่อเข้ามาลงทุนและสร้างบ้านเมืองให้เจริญยิ่งขึ้นไป ผลประโยชน์จึงมาอยู่ที่ด้านเศรษฐกิจ ทำให้อินเดียและจีนหันมามองปัญหาด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก จนกระทั่งจีนเริ่มขยายวงในโครงการ One Belt One Road เข้ามาในมหาสมุทรอินเดีย เขตหวงแหนของอินเดียซึ่งอินเดียถือว่าตน คือผู้นำแห่งมหาสมุทรนี้ จึงกระทบกับจีนที่ต้องการเข้ามาในมหาสมุทรนี้เช่นเดียวกัน ถึงแม้ว่าอินเดียยังต้องการการลงทุนของจีนอยู่ แต่ขณะเดียวกันก็หวาดระแวงว่าจีนจะเข้ามามีอิทธิพลเหนือบ้านตัวเอง อินเดียเริ่มถอยห่าง ประกอบกับปัญหาพรมแดนยังไม่ลงตัว ยิ่งทำให้อินเดียต้องใช้นโยบายพึ่งตนเอง เมื่อประสบกับภาวะโรคระบาด COVID-19 อีก อินเดียเน้นให้ทุกคนในชาติ

หันกลับมาบริโภคและใช้สินค้าที่ผลิตในประเทศเป็นหลัก เมื่อสถานการณ์โรคระบาดเริ่มคลี่คลายลง ความสัมพันธ์อินเดีย-จีน เริ่มกลับมาอีกครั้ง แต่ไม่เหมือนเดิม เนื่องจากอินเดียเสียประโยชน์ทางการค้าและการลงทุนกับจีนมาก จึงต้องให้ไปพึ่งชาติอื่น ๆ ให้ช่วยมาคานอำนาจกับจีน และตัวอินเดียเองก็พยายามจะพึ่งตนเองให้มากยิ่งขึ้น โดยทำโครงการ Made in India ให้เป็นประโยชน์ได้จริงให้มากที่สุด เพราะนี่คือผลประโยชน์ที่สำคัญของชาตินั่นเอง

รายการอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการส่งออก. (2555). การประชุมร่วมสองฝ่าย อินเดีย-จีน ว่าด้วยความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การค้า วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ครั้งที่ 9 ณ กรุงนิวเดลี อินเดีย. สืบค้น 10 กันยายน 2566. จาก <https://www.ryt9.com/s/expd/157389>
- กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์. (ม.ป.ป.). Made in India-ความพยายามสู่การเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมการผลิตของโลก. สืบค้น 5 กันยายน 2566. จาก https://build.boi.go.th/download/article /article_20210111092957.pdf
- กฤษฎา บุญเรือง. (2566). “สามพลังที่ต้องจับตา : สหรัฐ จีน และอินเดีย” กรุงเทพฯธุรกิจ. สืบค้น 8 เมษายน 2567. จาก <https://www.bangkokbiznews.com/blogs/business/economic/1053938>
- จินดานันท์ บำรุงจิตร. (2561). ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับจีน ระหว่างค.ศ.1991-2014 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- “จีน-อินเดีย” ยากแตกหัก เศรษฐกิจ-เทคโนโลยีเชื่อมโยงแน่น”. (2563). ประชาชาติธุรกิจ. สืบค้น 8 ตุลาคม 2566. จาก <https://www.prachachat.net/world-news/news-480222>
- “จับตาพิพาทจีน-อินเดีย สู่สงครามการค้า! “Huawei” เลิกจ้างพนักงานในอินเดีย-หันเป่ารายได้ปี 2020”. (2563). brandbuffet. สืบค้น 27 ตุลาคม 2566.

จาก <https://www.brandbuffet.in.th/2020/07/huawei-cuts-india-revenue-target-and-layoff-staff/>

“จับตาคอนาคตอินเดีย วันข้างหน้า...ที่ไม่เป็นรองจีน”. (2563). โพสต์ทูเดย์. สืบค้น 5 ตุลาคม 2566 . จาก <https://www.posttoday.com/politic/analysis/53103>

ฐิติพร พันธุ์ท่าช้าง.(2564). การพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนกรณีศึกษา กรณีศึกษา กรุงเทพฯ และ เมืองชัยปุระ สาธารณรัฐอินเดีย. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา. 9 (1), 279-299.

บุญรัตน์ รัฐบริรักษ์. (2549). นโยบายต่างประเทศไทยต่อเวียดนามนับจากสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ถึงสมัยรัฐบาลพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ) กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประพันธ์ สามพายวรกิจ. (2557). “‘MAKE IN INDIA’ ปูพรมแดงต้อนรับนักลงทุนต่างชาติ”. **ฐานเศรษฐกิจ**. 34 (2987).

มานัญญ์ อารีย์. (2563). เปิดภูมิหลังความขัดแย้งจีน-อินเดีย จากปัญหาพรมแดนโหมกระพือกระแสชาตินิยม และโอกาสเกิดสงครามใหญ่. สืบค้น 8 ตุลาคม 2566. จาก <https://thestandard.co/china-india-border-conflict/>

วิมลวรรณ ภัทโรตม. (2532). ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอินเดียสมัยใหม่กับสหรัฐอเมริกา (ค.ศ.1947-1980). กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช.

ศุภวิชญ์ แก้วคูนอก. (2561). นโยบายเศรษฐกิจเนปาลภายใต้การนำของ KP Sharma Oli: ภาพรวมนโยบายการค้าและการลงทุน. สำนักงานส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ ณ กรุงนิวเดลี. สืบค้น 15 ตุลาคม 2566 จาก https://www.ditp.go.th/contents_attach/236399/236399.pdf

ศุภวิชญ์ แก้วคูนอก. (2566). เมื่อทุนจีนไหลสู่ Start-up อินเดีย: สายสัมพันธ์เศรษฐกิจจีน-อินเดียที่ซับซ้อนกลางความขัดแย้ง. สืบค้น 9 เมษายน 2567. จาก <https://www.the101.world/chinese-capital-and-indian-start-ups/>

- _____ . (2567). **อ่านมาตรการ (กีดกัน) ทางเศรษฐกิจแบบเนียนๆ ของอินเดีย ที่จีนเองก็พูดไม่ออก**. สืบค้น 9 เมษายน 2567. จาก <https://www.the101.world/india-trade-measures-against-china/>
- สาธิต มนัสสุรกุล. (2561). **“ญี่ปุ่น อินเดีย สหรัฐฯ ออสเตรเลียจะร่วมกันสู้ ‘เส้นทางสายไหมใหม่’ ของจีน ?”**. สืบค้น 9 ตุลาคม 2566 จาก <https://themomentum.co/author/sathitm/>
- สุภัทรา นิลวัชร วรรณพิน, ศุภวรรณ ขวรัตน์วงศ์. (2551). **อินเดีย : อดีต-ปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุโขทัยธรรมาธิราช, มหาวิทยาลัย. (2529). **เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย : International Politics in Asia (หน่วยที่ 11-15)** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สำนักงานส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ ณ เมืองมুমไบ ประเทศอินเดีย. (2566). **ต่อ ยอดการส่งออกสู่การลงทุน อินเดียหนุน 14 กลุ่มสินค้าและหาหุ้นส่วนให้สตาร์ทอัพ**. สืบค้น 9 เมษายน 2567. จาก https://oldweb.ditp.go.th/ditp_web61/article_sub_view.php?filename=contents_attach/944686/944686.pdf&title=944686&cate=638&d=0
- อดิ บ ยูซุฟ. (2560). **นโยบายหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (One Belt One Road Initiative): ความร่วมมือและความขัดแย้ง กรณีศึกษากวาดาร์พอร์ต รัฐบาลบาลอจิสถาน (Gwadar Port, Balochistan) ประเทศปากีสถาน (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต)** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อรุณ ภาณุพงศ์. (2530). **การทูตและการระหว่างประเทศ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- อิรดา พิศสุวรรณ. (2563). “ความขัดแย้งระหว่างจีน-อินเดีย สงครามชายแดนพิพาทครั้งแรกในรอบ 50 ปี”. สืบค้น 1 พฤศจิกายน 2566. จาก <https://workpointtoday.com/china-india-worstclash/>
- ““อยากเอาคืน แต่ทำไม่ได้” ผู้เชี่ยวชาญเตือน อินเดียบอยคอตจีน สุดท้ายอาจเดือดร้อนเอง”. (2563). แบรินด์อินไซด์. สืบค้น 1 พฤศจิกายน 2566. จาก <https://brandinside.asia/india-boycott-china/>
- ARFA JAVAID. (2020). **What is Necklace of Diamonds Strategy?**. accessed Oct 26 2023 . From <https://www.jagranjosh.com/general-knowledge/necklace-of-diamond-strategy-1592404137-1>
- Frankel Joseph. (1970). “**National Interest**”. London: Pall Mall Press Ltd.
- Holsti, Kalevi J. (1995). **International Politics: A Framework for Analysis**. (7th ed.). Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall
- Morgenthau, Han J. (1966) “Another Great Debate: The National Interest of the United States”, **Contemporary Theory in International Relations**, Edited by William C. Olson and Fred A. Sondermann, New Jersey : Prentice-Hall, Inc.,Englewood Cliffs.
- Puyam Rakesh Singh. (2019). **Emerging Security Dynamics in India-China Relations in the Indo-Pacific region**. accessed Oct 26 2023. from <https://diplomatist.com/2019/12/26/emerging-security-dynamics-in-india-china-relations-in-the-indo-pacific-region/>
- Reynolds, Philip Alan. (1994). **An Introduction to International Relations**. (3rd ed.). London; New York: Longman.
- Rosenau, James N. (1969). **Linkage politics: Essays on the convergence of national and international systems**. New York: The Free Press.

สถานภาพและแนวโน้มงานวิจัยภาษาไทยในฐานะภาษาที่สอง Status and Trends of Thai as a Second Language Research

ดีอานา คาซา¹

Deeana Kasa¹

Received: April 22, 2024

Revised: August 18, 2024

Accepted: August 20, 2024

บทคัดย่อ

การศึกษาภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมถือเป็นแขนงหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจอย่างยิ่งในโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจากภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ภาพรวมสถานภาพงานวิจัย สังเคราะห์เนื้อหาและชี้ให้เห็นแนวโน้มของงานวิจัยภาษาไทยในฐานะภาษาที่สอง โดยรวบรวมข้อมูลงานวิจัยจากฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์กลางของประเทศไทย หรือ Thai Journals Online (ThaiJo) และวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษาของสถาบันอุดมศึกษา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552-2566 รวม 74 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่า การศึกษาเกี่ยวกับภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองมีสองแนวทางหลัก คือ ภาษาศาสตร์และศึกษาศาสตร์ ทั้งสองแนวทางต่างมีลักษณะการวิจัยเฉพาะทางของตนเอง แนวทางภาษาศาสตร์เน้น การศึกษาระบบภาษาไทยและการประยุกต์ใช้ผลการวิจัยเพื่อออกแบบในการเรียนการสอน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยข้อมูลธรรมชาติ ส่วนแนวทางศึกษาศาสตร์มุ่งวิเคราะห์

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (Department of Thai, Faculty of Humanities, Kasetsart University) Email: deeana.k@ku.th

ปัจจัยต่าง ๆ และการจัดการเรียนการสอน โดยใช้ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยข้อมูลกึ่งทดลอง โดยทั้งสองแนวทางมีความสนใจในกลุ่มประชากรที่หลากหลายในการศึกษา ผู้วิจัยเห็นว่าการวิจัยลักษณะนี้จะได้รับการพัฒนาให้มีประเด็นการศึกษาที่หลากหลายมากขึ้นและมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในอนาคต

คำสำคัญ: สถานภาพงานวิจัย, ภาษาไทยในฐานะภาษาที่สอง, การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม, การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม

Abstract

The study of Thai as a second language, as part of intercultural communication, represents a particularly engaging field in the era of globalization, characterized by interactions among individuals from diverse cultural backgrounds. This research aims to analyze the overall status of research, synthesize content, and identify trends in the study of Thai as a second language. Data was collected from Thai Journals Online (ThaiJo) and postgraduate theses in Thailand from 2009 to 2023. There were 74 research studies in total. The findings reveal two primary approaches within this research domain: linguistics and education. The linguistic approach focuses on analyzing the Thai language system and applying research findings to design teaching methodologies, utilizing qualitative methods with naturalistic data. Conversely, the educational approach examines various factors and instructional management using quantitative with quasi-experimental data. Both approaches show interest in a diverse range of study populations. The researcher suggests that this field will continue to evolve, presenting a broader spectrum of research topics and an increasing trend in future studies.

Keywords: Status of Research, Thai as a Second Language, Intercultural Communication, Cross-Cultural Communication

บทนำ

การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมมีความสำคัญอย่างมากในโลกที่เชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดในปัจจุบัน ผู้คนจากหลากหลายวัฒนธรรมพยายามเข้าใจและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีวัฒนธรรมและพฤติกรรมที่แตกต่างกันด้วยเหตุปัจจัยอันหลากหลายตามบริบทโลกที่ไม่หยุดนิ่ง เช่น การทำธุรกิจ การศึกษา การแต่งงาน การท่องเที่ยว ดังเช่นในประเทศไทยที่มีการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมมากมายโดยใช้ภาษาไทยเป็นภาษากลางในการสื่อสารระหว่างกัน ความพยายามศึกษาการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมในลักษณะที่มีภาษาไทยเป็นภาษาที่สองหรือในฐานะภาษากลางในการสื่อสารนี้ นอกจากที่จะช่วยให้เข้าใจกันได้มากขึ้น โดยป้องกันความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นจากความเข้าใจที่ผิดพลาด ลดความเข้าใจผิดหรือความขัดแย้งทางวัฒนธรรมลงได้แล้ว การศึกษาในด้านการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมยังช่วยขยายมุมมองและเพิ่มความเข้าใจวิถีชีวิตและคุณค่าที่แต่ละวัฒนธรรมมีต่างกัน การทำความเข้าใจมุมมองเหล่านั้นนับเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสัมพันธภาพ รวมถึงยังเป็นการสร้างโอกาสในการทำธุรกิจระหว่างวัฒนธรรมอันจะเป็นตัวเร่งกระบวนการพัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมต่อไป

นักวิจัยด้านการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมที่สนใจภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองจึงพยายามแก้ไขปัญหาเพื่อวัตถุประสงค์บางประการที่มีจุดมุ่งเน้นที่แตกต่างกันไปตามบริบทของงาน แต่ก็ล้วนมีเป้าหมายเดียวกันคือต้องการให้ผู้คนต่างวัฒนธรรมเกิดความเข้าใจอันดีระหว่างกัน อันจะนำไปสู่ผลดีในด้านต่าง ๆ ตามมา ไม่ว่าจะเป็นบริบทการใช้ชีวิตประจำวัน บริบทที่เกี่ยวข้องกับการทำงานหรือธุรกิจ หากได้สำรวจและประมวลงานวิจัยเหล่านี้ย่อมช่วยให้เข้าใจแนวโน้มทางสังคมและวัฒนธรรมที่กำลังเปลี่ยนแปลง ผลการวิจัยที่ได้สามารถนำไปใช้ในการพัฒนากลยุทธ์และนโยบายต่าง ๆ เกิดการพัฒนาทางแนวคิดทฤษฎีและวิธีการในสาขาวิชาต่าง ๆ เช่น ภาษาศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ ทั้งยังช่วยพัฒนานวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับ

ภาษาไทยในฐานะภาษาที่สอง ซึ่งสามารถนำไปใช้ในหลายด้าน เช่น เทคโนโลยีสารสนเทศ การสื่อสารองค์กร การทำนุบำรุงนโยบายที่สนับสนุนการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมและความหลากหลายทางวัฒนธรรม

นักวิชาการที่ศึกษาและวิจัยด้านการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมในประเทศไทยก็ให้ความสนใจรวบรวมงานวิจัยเกี่ยวกับหัวข้อนี้เช่นกัน ดังที่เมตตา วิวัฒนานุกูล (กฤตวิทย์) (2551) ได้ศึกษาสถานภาพการศึกษาการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมระหว่างปี พ.ศ. 2540-2551 พบว่าปัญหาด้านความสามารถในการครอบคลุมผลวิจัยเพื่ออธิบายในวงกว้างเป็นปัญหาทางด้านการสื่อสารต่างวัฒนธรรมที่พบมากที่สุด การรับรู้ของชาวต่างประเทศที่มีต่อชาวไทยมีทั้งเชิงบวกและเชิงลบ หัวข้อที่ศึกษาเน้นเรื่องความแตกต่างทางด้านการใช้วัจนภาษา ปัญหาการสื่อสารต่างวัฒนธรรมแตกต่างกันในแต่ละบริบท ทั้งนี้ยังให้ข้อเสนอแนะไว้ว่าควรใช้คณะผู้วิจัยที่มาจากหลายวัฒนธรรม ควรศึกษาหัวข้อรูปแบบใหม่ พัฒนาแนวทางการสื่อสารต่างวัฒนธรรมที่น่าสนใจ และสร้างกรอบแนวคิดใหม่ ๆ สำหรับการศึกษา อีกรางหนึ่งของเมตตา วิวัฒนานุกูล (กฤตวิทย์) (2555) ได้ศึกษาสถานภาพการจัดการความรู้การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมในประเทศไทย ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการศึกษางานด้านนี้ควรเน้นที่ความสามารถในการอยู่ร่วมกันภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากกว่าการศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างทางวัฒนธรรม ส่วนงานของพิมพ์ภาภรณ์ บุญประเสริฐ (2559) สำนวณสถานภาพงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย เพื่อวิเคราะห์สถานภาพงานวิจัย สังเคราะห์เนื้อหา รวมทั้งแนวโน้มของงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ ของหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา จากสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยในกำกับของรัฐทั้ง 80 แห่ง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545-2555 พบว่าเนื้อหาของงานวิจัยมุ่งผลิตรายการเรียนการสอน การหาวิธีการที่จะช่วยให้การเรียนการสอนมีความหลากหลาย สอดคล้องกับบริบทของยุคสมัย และความสนใจของผู้เรียน

ผลการวิจัยของงานที่สำรวจสถานภาพงานวิจัยที่ผ่านมาช่วยให้เห็นถึงแนวโน้มของการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมในแต่ละช่วง ทั้งนี้ยังให้ข้อเสนอแนะที่ช่วยเผยแพร่และให้ความรู้

แก่บุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อลดปัญหาการสื่อสารระหว่างชาวไทยกับชาวต่างประเทศ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและความร่วมมือทั้งระดับในประเทศและระดับชาติ อย่างไรก็ตาม งานที่ผ่านมายังไม่พบการสำรวจสถานภาพงานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมที่มุ่งเน้นภาษาไทยในฐานะภาษาที่สอง แม้จะมีงานของพิมพาภรณ์ บุญประเสริฐ (2559) ที่ใกล้เคียง แต่ก็มุ่งไปที่การสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศเป็นหลัก และงานของเมตตา วิวัฒนานุกุล (กฤตวิทย์) (2551) ที่ครอบคลุมในทุกมิติที่เกี่ยวข้อง ไม่เพียงแต่ด้านภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองเท่านั้น จึงทำให้เห็นว่ยังไม่ม้งงานใดที่สำรวจสถานภาพงานวิจัยภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองอย่างเฉพาะเจาะจง ผู้วิจัยจึงสนใจว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองม้งศึกษาด้วยแนวทางใด ชาวต่างประเทศกลุ่มใด เนื้อหาของงานวิจัยม้งเน้นประเด็นใด ใช้เครื่องมือใดในการวิจัย ซึ่งน่าจะทำให้เห็นทิศทางหรือแนวโน้มของงานวิจัยด้านนี้ในอนาคต งานวิจัยนี้จึงต้องการวิเคราะห์ภาพรวมสถานภาพงานวิจัยและชี้ให้เห็นแนวโน้มของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองในงานวิจัยภาษาไทย

ภาษาที่สอง (second language) หรือภาษาต่างประเทศ (foreign language)

คำว่า “ภาษาที่สอง” และ “ภาษาต่างประเทศ” มักมีผู้ใช้สลับกันในวงกว้าง ทั้งนี้ นักวิชาการมักมีมุมมองเรื่อง ‘บริบท’ เข้ามาตัดสิน อย่างไรก็ตาม คำว่าภาษาที่สองนั้นพบว่าผู้ให้ความหมายทั้งในความหมายแบบกว้างและแบบแคบ

นักวิชาการหลายคน (Ringbom, 1980; Bill & Benati Alessandro, 2010; Ellis, 2015) ชี้ให้เห็นว่าความแตกต่างระหว่างภาษาที่สองกับภาษาต่างประเทศตามบริบท กล่าวคือ ภาษาที่สองและภาษาต่างประเทศขึ้นอยู่กับบริบทในการเรียนรู้ภาษา ภาษาที่สองคือภาษาที่เรียนรู้เมื่อมีการพูดภาษานั้นในชีวิตประจำวันทั่วไป เช่น เรียนภาษาไทยในประเทศไทย ภาษาต่างประเทศเป็นภาษาที่มีการเรียนรู้เฉพาะในห้องเรียน ไม่ได้พูดหรือใช้ภาษานั้นกันตามปกติ เช่น เรียนภาษาไทยในประเทศจีน ซึ่งเป็นการให้คำนิยามแบบแคบ

อย่างไรก็ตาม ภาษาที่สองนั้นอาจมีความหมายอีกนัยหนึ่งที่กว้างกว่านิยามข้างต้น คือ ภาษาที่สองเป็นภาษาที่บุคคลเรียนรู้หลังจากภาษาแรก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2553: 397) เช่นเดียวกับ Krashen (1981) ที่เห็นว่าการรับภาษาที่สอง (second language acquisition) คือ กระบวนการเรียนรู้ภาษาอื่นที่ไม่ใช่ภาษาแม่ อาจมีมากกว่าหนึ่งหรือสองภาษาก็ได้

จะเห็นได้ว่า ภาษาที่สองมีทั้งมุมมองความหมายแบบกว้างและความหมายแบบแคบ ทัศนคติความหมายแบบแคบมุ่งเน้นที่ปริบทการเรียนรู้ภาษาว่าอยู่ในสภาพแวดล้อมการใช้ภาษาเป้าหมายหรือไม่ ส่วนทัศนคติความหมายแบบกว้างนั้นกินความถึงภาษาใดก็ตามที่ไม่ใช่ภาษาแม่ของตนเอง แม้ว่าบุคคลอาจเรียนรู้ภาษาเป้าหมายเป็นภาษาที่สอง สาม หรือสี่ก็ตาม

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้คำว่า “ภาษาไทยในฐานะภาษาที่สอง” ที่มีความหมายครอบคลุมมากกว่าภาษาต่างประเทศ ทั้งในกรณีลักษณะของปริบทและการเรียนรู้ภาษาเป้าหมาย

วิธีการวิจัย

ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสำรวจสถานภาพการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม และงานที่ใกล้เคียงกับภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์สถานภาพงานวิจัยและการสังเคราะห์เนื้อหา เช่น การจัดประเภทของการสังเคราะห์เนื้อหา ขั้นตอนในการสังเคราะห์เนื้อหา ฯลฯ รวมทั้งเพื่อศึกษาข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่อาจเป็นประโยชน์ต่อการอภิปรายผลการวิจัยในครั้งนี้

2. สืบค้นและรวบรวมข้อมูลจากระบบฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์กลางของประเทศไทย Thai Journals Online (ThaiJO) และวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษา จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร ด้วยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง

3. รวบรวมข้อมูลและคัดเลือกข้อมูล

3.1) เก็บข้อมูลงานวิจัยโดยกำหนดคำสำคัญ (keywords) ที่ใช้ในการสืบค้นข้อมูล ได้แก่ “ภาษาไทยในฐานะภาษาที่สอง” “ภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ” “การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม” “การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม” “การสื่อสารพหุวัฒนธรรม” “วัจนปฏิบัติศาสตร์อันตรภาษา” “วัจนปฏิบัติศาสตร์ภาษาระหว่างกลาง” และ “วัจนปฏิบัติศาสตร์ระหว่างวัฒนธรรม”

3.2) รวบรวมบทความและงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาที่สอดคล้องกับคำสืบค้นดังกล่าว กรณีของบทความ ผู้วิจัยเลือกเฉพาะบทความวิจัยเท่านั้น

3.3) รวบรวมงานวิจัยเฉพาะช่วงปีพ.ศ. 2552-2566 เท่านั้น (ค.ศ. 2008-2023) เนื่องจากจากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบงานของเมตตา วิวัฒนานุกูล (กฤตวิทย์) (2551) ที่ทำครอบคลุมงานที่เกี่ยวกับภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองในแง่ของการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 2540-2551 แล้ว

4. วิเคราะห์ข้อมูล

4.1) วิเคราะห์ภาพรวมของแนวทางการศึกษา (approach) ประเด็นการศึกษาและผลการศึกษา กลุ่มประชากร และเครื่องมือ ของแต่ละงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาแจกแจงและจัดกลุ่มประเด็น เพื่อวิเคราะห์ภาพรวมของสถานภาพงานวิจัย พร้อมทั้งคำนวณเป็นค่าร้อยละ

4.2) วิเคราะห์แนวโน้มของงานวิจัย สังเคราะห์เนื้อหา พร้อมทั้งเสนอแนะข้อคิดเห็นที่จะเป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัยในอนาคต

5. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลในประเด็นที่น่าสนใจ

ผลการศึกษา

จากการศึกษาข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวกับความแตกต่างของผู้คนจากต่างวัฒนธรรมกัน พบงานวิจัย จำนวน 74 เรื่อง อย่างไรก็ตาม เมื่อคัดเลือกเฉพาะงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองพบ 33 เรื่อง แสดงให้เห็นว่างานทางภาษาไทยในฐานะภาษา

ที่สองคิดเป็นร้อยละ 44.59 ของงานด้านการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมหรือการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม

การเสนอผลการวิจัยนี้แบ่งเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ 1) ภาพรวมของสถานภาพงานวิจัยภาษาไทยในฐานะภาษาที่สอง และ 2) แนวโน้มของงานวิจัยภาษาไทยในฐานะภาษาที่สอง ดังนี้

1. ภาพรวมของสถานภาพงานวิจัยภาษาไทยในฐานะภาษาที่สอง

งานที่เกี่ยวกับภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองพบ 2 แนวทางการศึกษา (approach) ได้แก่ แนวทางภาษาศาสตร์และแนวทางศึกษาศาสตร์ งานวิจัยที่เน้นการใช้วิธีการหรือแนวคิดทางภาษาศาสตร์ในการศึกษาและการใช้ภาษาในหลายรูปแบบพบทั้งหมด 17 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 51.52 ส่วนงานวิจัยที่เน้นศึกษา วิเคราะห์ และปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนหรือสภาพแวดล้อมการศึกษาพบทั้งหมด 16 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 48.48

เมื่อพิจารณาประเด็นการศึกษาและผลการศึกษาพบว่างานทางภาษามุ่งศึกษาการใช้ภาษาตามระบบภาษา เช่น การใช้บุรุษสรรพนาม โครงสร้างประโยค คำประสม ความหมาย การเชื่อมโยงความ วจนกรรม ในลักษณะของการศึกษาวิเคราะห์แจกแจงถึงประเด็นที่ค้นพบหรือหาข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นในการใช้ภาษา ผลการศึกษาช่วยให้เข้าใจถึงลักษณะภาษาของผู้พูดหรือผู้เรียนภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองในแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับภาษาในหลากหลายสถานการณ์ ผลที่ได้ในแนวทางที่มักมีข้อเสนอแนะเป็นแนวทางในการเรียนการสอนต่อไป

ส่วนงานทางศึกษาศาสตร์นั้นใช้หลักการ ทฤษฎี และวิธีการทางการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยหรือความจำเป็นของคู่ปฏิสัมพันธ์ เช่น ครูกับนักเรียนต่างวัฒนธรรม ผู้เรียนต่างชาติกับคนในชุมชน อีกทั้งยังศึกษาการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน เช่น วิธีสอนแบบต่าง ๆ (ใช้เพลง สร้างแบบฝึก นิทาน) การจัดกิจกรรมที่เน้นสำรวจ ทดสอบ และทดลองวิธีการ ผลการศึกษาของงานลักษณะนี้จึงไม่จำกัดแค่ภาษา แต่เสนอให้เห็นวิธีการปรับตัว ทักษะการมารยาท ทั้งผลที่ได้ยังนำไปเป็นแนวทางในการบริหารหรือหาวิธีการจัดการเรียนการสอนและสร้างนวัตกรรมการสอนที่เหมาะสมกับบริบทในการจัดการเรียนการสอนอีกด้วย

กลุ่มประชากรที่ทั้งสองแนวทางให้ความสนใจนั้นมีความหลากหลาย โดยงานทางภาษาศาสตร์กลุ่มประชากรที่หลากหลายมากกว่า ได้แก่ ผู้พูดภาษาจีน ร้อยละ 41.18 ผู้พูดภาษาเกาหลี ร้อยละ 17.65 ผู้พูดภาษาอินโดนีเซีย ร้อยละ 11.76 ผู้พูดภาษากัมพูชา ร้อยละ 5.88 ผู้พูดภาษาเมียนมาร์ ร้อยละ 5.88 ผู้พูดภาษาเวียดนาม ร้อยละ 5.88 ผู้พูดชาวอเมริกัน ร้อยละ 5.88 และผู้พูดต่างชาติที่หลากหลายหรือไม่ระบุเจาะจง ร้อยละ 5.88 ส่วนงานทางศึกษาศาสตร์มีกลุ่มประชากร ได้แก่ ผู้พูดภาษาจีน ร้อยละ 56.25 ผู้พูดต่างชาติที่หลากหลายหรือไม่ระบุเจาะจง ร้อยละ 25 ผู้พูดภาษาญี่ปุ่น ร้อยละ 6.25 ผู้พูดภาษาเมียนมาร์ ร้อยละ 6.25 ผู้พูดภาษาเกาหลี ร้อยละ 6.25

งานภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองพบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยทั้งแบบเดี่ยว (single-method research) และการวิจัยแบบผสมผสาน (multimethod research) งานทางภาษาพบการวิจัยแบบเดี่ยวมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 76.47 และการวิจัยแบบผสมผสาน คิดเป็นร้อยละ 23.53 ส่วนงานทางศึกษาศาสตร์พบการวิจัยแบบเดี่ยว คิดเป็นร้อยละ 62.50 และการวิจัยแบบผสมผสาน คิดเป็นร้อยละ 37.50 สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยยังจัดกลุ่มได้หลายวิธีตามลักษณะของการเก็บข้อมูลและลักษณะของข้อมูล

การจัดกลุ่มตามวิธีการเก็บข้อมูล แบ่งได้เป็น การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (qualitative data collection) และการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ (quantitative data collection) งานทางภาษาพบการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณ โดยการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพพบร้อยละ 76.47 ด้วยการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ ปรัชญาการเขียนและการสนทนา ส่วนการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณพบร้อยละ 23.53 ด้วยแบบสอบถาม ขณะที่งานทางศึกษาศาสตร์พบการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณมากกว่าเชิงคุณภาพ คิดเป็นร้อยละ 56.25 ด้วยแบบสอบถาม แบบทดสอบ บทเรียน แบบฝึก แผนการจัดการเรียนรู้ ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพพบร้อยละ 43.75 ด้วยการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์

กรณีจัดกลุ่มตามลักษณะข้อมูล แบ่งได้เป็น ข้อมูลธรรมชาติและข้อมูลกึ่งทดลอง (quasi-experimental data) งานภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองในแนวทางภาษาศาสตร์นั้นพบว่ามักเป็นข้อมูลธรรมชาติถึงร้อยละ 58.82 ด้วยการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ ปรัชญา

การเขียนและการสนทนา ส่วนข้อมูลกึ่งทดลอง คิดเป็นร้อยละ 41.18 ด้วยแบบสอบถาม
สุนทรพจน์ ขณะที่งานทางศึกษาศาสตร์นั้นมักพบข้อมูลกึ่งทดลอง คิดเป็นร้อยละ 56.25
ด้วยแบบสอบถาม แบบทดสอบ บทเรียน แบบฝึก แผนการจัดการเรียนรู้ และพบข้อมูล
ธรรมชาติ คิดเป็นร้อยละ 43.75 ด้วยการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์

2. แนวโน้มของงานวิจัยภาษาไทยในฐานะภาษาที่สอง

จากภาพรวมของสถานภาพงานวิจัยภาษาไทยในฐานะภาษาที่สอง ทั้งแนวทางการศึกษา ประเด็นการศึกษา ผลการศึกษา กลุ่มประชากร และเครื่องมือช่วยเผยให้เห็น
แนวโน้มของงานวิจัยภาษาไทยในฐานะภาษาที่สอง ดังนี้

2.1) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองพบร้อยละ 44.59
ของงานด้านการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมหรือการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม สะท้อนว่านักวิจัยให้
ความสำคัญกับภาษาไทยในฐานะภาษากลางในการสื่อสารค่อนข้างมาก จากงานวิจัยที่
เกี่ยวข้องแสดงให้เห็นว่างานทางด้านนี้อาจเกิดจากหลายปัจจัย ได้แก่ 1) ความสำคัญของ
ภาษาไทยในบริบทภูมิภาคซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชาวต่างประเทศที่ทำงานหรืออาศัยอยู่ใน
ไทย และสำหรับนักธุรกิจและนักท่องเที่ยวที่ต้องการทำความเข้าใจภาษาและวัฒนธรรมไทย
2) การส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาที่สอง การเรียนรู้ภาษาไทยช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจ
วัฒนธรรม ประเพณี และแนวคิดของไทยได้ดียิ่งขึ้น 3) การพัฒนาวิธีการสอนและเรียนรู้ที่มี
ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น 4) ความต้องการของตลาดแรงงานที่สามารถทำงานในสภาพแวดล้อมทาง
วัฒนธรรมที่หลากหลาย โดยเฉพาะในบริบทของการท่องเที่ยวและธุรกิจ

2.2) แนวทางการศึกษา ภาพรวมของงานวิจัยเกี่ยวกับภาษาไทยในฐานะภาษาที่สอง
แสดงให้เห็นว่ามีการศึกษาอย่างลุ่มลึกและครอบคลุมในสองแนวทางหลัก ได้แก่ แนวทาง
ภาษาศาสตร์และแนวทางศึกษาศาสตร์ ซึ่งทั้งสองด้านนี้มีความสนใจการวิจัยภาษาไทยใน
ฐานะภาษาที่สองที่ใกล้เคียงกันอย่างมาก แสดงให้เห็นถึงความต้องการทำความเข้าใจ
ภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองอย่างลึกซึ้ง ทั้งด้านภาษาและด้านการเรียนการสอน การที่
แนวทางทั้งสองแนวทางนี้ให้ความสนใจภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองแสดงให้เห็นว่าแนวทาง
การศึกษาเหล่านี้ช่วยให้การเรียนการสอนภาษาไทยไม่เพียงแต่นำที่หลักภาษาเท่านั้น แต่ยัง

รวมถึงความเข้าใจในการปฏิสัมพันธ์ต่างวัฒนธรรมและการใช้ภาษาในบริบทต่าง ๆ ซึ่งนำไปสู่การปรับปรุงและการพัฒนาวิธีการสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนมีประสิทธิภาพในการใช้ภาษาไทยในชีวิตจริงได้ดียิ่งขึ้น

2.3) ประเด็นการศึกษาและผลการศึกษา การศึกษาภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองมีหลากหลายแง่มุมทั้งในด้านภาษาศาสตร์และศึกษาศาสตร์ การศึกษาทั้งสองแนวทางต่างมุ่งเน้นการวิจัยตัวบททางภาษา แกไขปัญหาการเรียนการสอน และการใช้ภาษาในบริบทที่หลากหลาย เมื่อสังเคราะห์เนื้อหาจากงานภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองพบว่าเนื้อหาของการวิจัยมุ่งเน้นที่ด้านต่าง ๆ ได้แก่ โครงสร้างและหลักภาษา การใช้ภาษาและการสื่อสารในบริบทต่าง ๆ ปัญหาและอุปสรรคการเรียนรู้ภาษา วัฒนธรรมและการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม และนวัตกรรมและวิธีการสอน

โครงสร้างและหลักภาษา การศึกษานี้วิเคราะห์ลักษณะพื้นฐานของภาษาไทย รวมถึงโครงสร้างประโยค การใช้บุรุษสรรพนาม และคำประสม ของผู้ที่ไม่ใช่เจ้าของภาษาไทย ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจวิธีการใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม เช่น งานวิจัยเรื่องโครงสร้างวากยสัมพันธ์คำประสมไทย-จีนที่ส่งผลต่อผู้เรียนภาษาในฐานะภาษาที่สอง (ทรรศนีย์ โมรา, 2560)

การใช้ภาษาและการสื่อสารในบริบทต่าง ๆ งานวิจัยมุ่งเน้นที่การใช้ภาษาในบริบทการสื่อสารสถานการณ์จริง เช่น การเชื่อมโยงความ วัฒนธรรม ความสุภาพ ตามแนวทางปริเฉทและวัจนปฏิบัติศาสตร์ งานวิจัยเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าการใช้ภาษาของผู้ที่ไม่ใช่เจ้าของภาษาแตกต่างจากภาษาเป้าหมายและผู้พูดแต่ละกลุ่มก็ใช้ภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองแตกต่างกันไป ทั้งนี้อาจเกิดจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น การถ่ายโอนจากภาษาแม่มายังภาษาที่สอง การขาดความรู้ความสามารถในภาษาที่สอง ผลที่ได้ย่อมช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำภาษาไปใช้ในการสื่อสารได้อย่างราบรื่นและเหมาะสมในบริบทต่าง ๆ มากขึ้น เช่น งานวิจัยเรื่องสิทธิทางสังคม หรือ หน้า?: ข้อคำนึงที่เป็นเหตุจูงใจในการปฏิสัมพันธ์ของชาวอินโดนีเซียที่ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาที่สองกับชาวไทย (ดิอานา คาซาและณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2566)

ปัญหาและอุปสรรคการเรียนรู้ภาษา การวิจัยมักวิเคราะห์และหาข้อบกพร่องของผู้เรียนภาษาไทยในฐานะภาษาที่สอง ผลที่ได้มักมุ่งเน้นที่การค้นพบแนวทางแก้ไขปัญหานั้น เพื่อปรับปรุงวิธีการสอนและแก้ไขอุปสรรคในการเรียนภาษาไทย เช่น งานวิจัยเรื่องการศึกษาปัญหาการกล่าวสุนทรพจน์ภาษาไทยของนักศึกษาจีน มหาวิทยาลัยหัวเฉียว เฉลิมพระเกียรติ (วิไล ธรรมวาจา, 2561)

วัฒนธรรมและการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม งานวิจัยบางส่วนเน้นที่การเปรียบเทียบวัฒนธรรมที่ต่างกัน การสอนภาษาไทยในบริบททางวัฒนธรรม การสำรวจปัจจัย ความจำเป็น การปรับตัวของผู้คนต่างวัฒนธรรม และผลกระทบของภาษาต่อการสื่อสารระหว่างบุคคลจากวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น งานวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความเข้าใจในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมของนักศึกษาจีนและชุมชนบริเวณโดยรอบของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (อรทัย ชันโท, 2563)

นวัตกรรมและวิธีการสอน งานวิจัยลักษณะนี้มีความพยายามนำเสนอวิธีการสอนและกลยุทธ์ใหม่ ๆ ในการสอนภาษาไทย เช่น การใช้เพลง นิทาน หรือแบบฝึกต่าง ๆ ซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมที่เน้นการทดลองและสำรวจเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนชาวต่างประเทศ เช่น งานวิจัยเรื่องการสร้างแบบฝึกการเขียนสละคำเพื่อพัฒนาทักษะการเขียนภาษาไทยของนักศึกษาจีนที่เรียนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ (เย็นน หลัว, 2556)

ผลการศึกษาที่ได้จากประเด็นงานวิจัยเหล่านี้มีความสำคัญในการพัฒนาวิธีการสอนภาษาไทยให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนที่มีภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ทั้งยังช่วยให้เกิดการปรับปรุงและสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ในการสอนภาษาทำให้ผู้เรียนสามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตจริง

อย่างไรก็ตาม ประเด็นการศึกษาและผลการศึกษตามแนวทางภาษาศาสตร์และศึกษาศาสตร์ แม้จะมีจุดมุ่งหมายเดียวกันดังที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว แต่แต่ละแนวทางต่างก็มีวัตถุประสงค์การศึกษาและนัยทางวิชาการที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ แนวทางภาษาศาสตร์มุ่งวิเคราะห์ถึงประเด็นที่ค้นพบหรือข้อบกพร่องในการใช้ภาษา ผลการศึกษาช่วยให้เข้าใจ

ลักษณะการใช้ภาษาของผู้พูดภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองในแง่มุมมองต่าง ๆ มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการเรียนการสอนเพื่อปรับปรุงและพัฒนาการสอนภาษาไทยให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น องค์ความรู้ที่ค้นพบสามารถนำไปใช้ประกอบการออกแบบหลักสูตรบทเรียน และสื่อการสอนภาษาไทย ตลอดจนการประเมินและการวิเคราะห์ความสามารถทางภาษาของผู้เรียน ขณะที่แนวทางศึกษาศาสตร์มีวัตถุประสงค์การศึกษาที่มุ่งวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้และการปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียน โดยเน้นการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการของครูและนักเรียนต่างวัฒนธรรม ผลการศึกษาจึงเสนอวิธีการและกลยุทธ์การสอนภาษาไทย ทั้งในแง่ของเนื้อหา การใช้สื่อการสอน ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนชาวต่างประเทศปรับตัวและเข้าใจภาษาและวัฒนธรรมไทยได้ดีขึ้น องค์ความรู้ที่ค้นพบมีความสำคัญต่อการสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมการสอนและการจัดการเรียนรู้ภาษาไทยที่มีประสิทธิภาพ ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจไม่เพียงแค่ภาษาเท่านั้น แต่ยังรวมถึงวัฒนธรรมและทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาอีกด้วย

ความเหมือนในความต่างของงานทั้งแนวทางภาษาศาสตร์และศึกษาศาสตร์นั้นคือ ผลที่ได้มุ่งพัฒนาผู้เรียนและการเรียนการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาที่สอง เน้นการประยุกต์ใช้ผลลัพธ์ที่ได้จากงานวิจัย ส่วนความต่างคืองานทางภาษามุ่งที่ระบบภาษาเป็นหลัก ผลที่ได้จึงมีความเป็นนามธรรมมากกว่างานทางศึกษาศาสตร์ที่มุ่งสร้างสิ่งที่เป็นรูปธรรม ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการศึกษาทั้งสองแนวทางต่างมีจุดแข็งเป็นของตนเอง คงจะดีไม่น้อยหากมีการบูรณาการแนวทางทั้งสองเข้าไว้ด้วยกัน งานวิจัยภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองคงจะได้ข้อค้นพบที่มีทั้งความลุ่มลึกในแง่มุมมองทางภาษา อันจะนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมการเรียนการสอนหรือการจัดการชั้นเรียนที่เหมาะสมต่อไป

2.4) กลุ่มประชากร งานวิจัยภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองพบว่า มีการวิจัยกับกลุ่มประชากรที่หลากหลาย เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงความสำคัญและความต้องการในการเรียนภาษาไทยในกลุ่มผู้พูดภาษาต่าง ๆ และแสดงให้เห็นความสำคัญของประเทศไทยในบริบทภูมิภาคและบริบทโลกที่ทำให้เกิดความต้องการศึกษาภาษาไทยเพื่อการศึกษา การสื่อสารหรือการทำธุรกิจ โดยผู้พูดภาษาจีนมีอัตราส่วนที่นักวิจัยภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองให้

ความสนใจมากที่สุด อาจสะท้อนถึงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการค้าระหว่างจีนและไทยที่แน่นแฟ้น รวมทั้งคนกลุ่มนี้ต้องการเรียนภาษาไทยเพื่อสร้างโอกาสในการทำงานและการดำเนินธุรกิจ นอกจากนี้การที่กลุ่มประชากรในการวิจัยจากเอเชียมีสัดส่วนมากกว่ากลุ่มประชากรจากตะวันตกสะท้อนให้เห็นถึงความใกล้ชิดและความสำคัญของประเทศไทยในภูมิภาคเอเชียและการมีส่วนร่วมที่เพิ่มขึ้นของประชากรเหล่านี้ในด้านการค้า การท่องเที่ยว และการศึกษาในประเทศไทย อาจเนื่องมาจากนโยบายภาครัฐ โดยเฉพาะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ในช่วงเวลา 2552-2566 นี้ ตรงกับฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ถึงฉบับที่ 13 (2566-2570) ที่เน้นการพัฒนาที่มีความเชื่อมโยงและร่วมมือกับภูมิภาคเอเชีย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549; 2554; 2559; 2565)

การที่กลุ่มประชากรจากเอเชียมีส่วนร่วมในการวิจัยในแง่มุมภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองในสัดส่วนที่สูงกว่าประชากรจากตะวันตกประกอบกับปัจจัยทางสังคมที่ยังมุ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างกันในภูมิภาคน่าจะยิ่งทำให้ทิศทางการวิจัยมีผู้ที่มีส่วนร่วมในงานวิจัยภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองยังคงเป็นกลุ่มจากเอเชียเป็นหลัก แต่อาจศึกษาในแง่มุมที่กว้างขึ้นหรือหลากหลายมากขึ้น

2.5) เครื่องมือ งานวิจัยภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองทั้งงานวิจัยทางภาษาศาสตร์และศึกษาศาสตร์เน้นการใช้การวิจัยแบบเต็มมากกว่าการวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งนี้จะเป็นเพราะลักษณะของวัตถุประสงค์การวิจัยและความเฉพาะเจาะจงของข้อมูลที่ต้องการความเชี่ยวชาญและความแม่นยำในการวิเคราะห์สังเคราะห์เชิงภาษาหรือเพื่อตอบสนองความต้องการในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เฉพาะตัว อีกทั้งยังช่วยควบคุมตัวแปรได้ดีในการออกแบบงานวิจัยที่มีลักษณะเฉพาะ

การแบ่งประเภทข้อมูลในการวิจัยเป็น “ข้อมูลเชิงคุณภาพ” “ข้อมูลเชิงปริมาณ” “ข้อมูลธรรมชาติ” และ “ข้อมูลกึ่งทดลอง” ในงานวิจัยทางภาษาศาสตร์และศึกษาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองมีความแตกต่างที่น่าสนใจและสะท้อนถึงลักษณะและวัตถุประสงค์ของการวิจัยในแต่ละแนวทางการศึกษา

การวิจัยภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองตามแนวทางภาษาศาสตร์ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้นถึงความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับพฤติกรรมทางภาษาและการใช้ภาษา งานลักษณะนี้ต้องการการสังเกตและการวิเคราะห์ที่ลุ่มลึก เครื่องมือที่ใช้จึงมักพบการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ซึ่งช่วยให้นักวิจัยเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกและเข้าใจบริบทการใช้ภาษา ทั้งยังช่วยวิเคราะห์รูปแบบการสื่อสารที่ซับซ้อนได้

งานทางศึกษาศาสตร์เน้นการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ เพื่อวัดผลและประเมินผลลัพธ์ของวิธีการสอนหรือการดำเนินนโยบายทางการศึกษา ซึ่งต้องการข้อมูลที่สามารถวัดผลได้และเปรียบเทียบได้ เครื่องมือที่ใช้จึงนิยมใช้แบบสอบถามและแบบทดสอบซึ่งช่วยให้สามารถรวบรวมข้อมูลทางสถิติหรือเน้นปริมาณจำนวนมากได้อย่างรวดเร็ว ทำให้ง่ายต่อการวิเคราะห์และสร้างความเข้าใจที่สามารถสรุปและนำไปใช้ในนโยบายหรือการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนได้

การเลือกใช้เครื่องมือการวิจัยที่เหมาะสมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ผลลัพธ์ของการวิจัยนั้นมีประโยชน์สูงสุดต่อเป้าหมายที่ต้องการ และการเข้าใจถึงวิธีการเหล่านี้ช่วยให้แก่นักวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถได้ผลการวิจัยในการตัดสินใจและการพัฒนาที่เกี่ยวข้องได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เมื่อพิจารณาลักษณะของข้อมูลแล้วพบว่าสอดคล้องไปตามทิศทางของแต่ละแนวทาง แต่ละเครื่องมือ โดยงานตามแนวทางภาษาศาสตร์ที่เน้นใช้เครื่องมือเชิงคุณภาพมักเลือกใช้ลักษณะข้อมูลธรรมชาติ เพื่อเน้นความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับการใช้ภาษาในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่หลากหลาย นักวิจัยสามารถเห็นปฏิสัมพันธ์จริงและอาจเกิดการตอบสนองของผู้มีส่วนร่วมในงานวิจัยที่ไม่ได้คาดหมายไว้ล่วงหน้า การวิจัยที่ใช้ข้อมูลธรรมชาติจึงเปิดโอกาสให้นักวิจัยสามารถปรับเปลี่ยนแนวทางการวิจัยตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ซึ่งถือว่ามีความยืดหยุ่นในการเก็บข้อมูล ขณะเดียวกันก็ถือเป็นภาระในการเก็บข้อมูลที่ค่อนข้างยากและจำเป็นต้องใช้เวลา

ส่วนงานทางศึกษาศาสตร์เน้นใช้เครื่องมือเชิงปริมาณมักเลือกใช้ลักษณะข้อมูลกึ่งทดลอง เพื่อการวัดผลอย่างมีระบบ ช่วยให้นักวิจัยสามารถประเมินผลลัพธ์ของการแทรกแซง

หรือการนำนวัตกรรมการสอนไปใช้ ทั้งยังช่วยเพิ่มความมั่นใจในความถูกต้องของข้อมูลให้นักวิจัย เนื่องจากสามารถควบคุมตัวแปรได้และมีหลักฐานเป็นตัวเลขในเชิงประจักษ์มากกว่าการวิจัยเชิงคุณภาพ

จุดมุ่งเน้นที่แตกต่างกันนี้แสดงให้เห็นความต้องการที่แตกต่างกันของแต่ละสาขากล่าวคือ แนวทางภาษาศาสตร์แสดงถึงความสนใจข้อมูลอย่างถ่องแท้และความหลากหลายของการใช้ภาษาในบริบทต่าง ๆ จึงใช้ข้อมูลธรรมชาติ ขณะที่การใช้แนวทางศึกษาศาสตร์สะท้อนถึงการเน้นความเที่ยงตรงและความสามารถในการวัดผลการศึกษาหรือนโยบายอย่างมีระบบ จึงใช้ข้อมูลที่ทดลอง นอกจากนี้ผู้สนใจจะสามารถใช้เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูลตามแต่ความสนใจในแต่ละแนวทางแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงการเลือกแนวทางการวิจัยภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์และบริบทของการศึกษาเพื่อให้ได้ผลการศึกษาที่มีคุณภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด

แนวโน้มของงานวิจัยภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองที่ได้จากสถานภาพงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้แสดงให้เห็นว่าทิศทางการวิจัยมีความพยายามสร้างสะพานทางวัฒนธรรม ส่งเสริมความเข้าใจ ยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมผ่านการใช้ภาษาไทยเป็นสื่อกลาง พร้อมทั้งปรับปรุง นำเสนอผลเพื่อไปประยุกต์ใช้ และนำเสนอวิธีการสอนที่ทันสมัย เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ภาษาที่สองและการสื่อสารต่างวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพ งานวิจัยลักษณะนี้แม้จะมีผู้ศึกษาไว้แล้ว ทว่ายังสามารถต่อยอดเพิ่มเติมได้อีกมากจากภาพรวมงานวิจัยที่ได้กล่าวถึงไว้ เนื่องจากปริมาณงานวิจัยที่ยังมีอยู่อย่างจำกัด ทั้งในแนวทางภาษาศาสตร์ที่จะช่วยให้ผู้เรียนภาษาไทยเป็นภาษาที่สองเข้าใจและใช้ภาษาได้ถูกต้องและเหมาะสมมากขึ้น หรือแนวทางศึกษาศาสตร์ที่เน้นวิธีการสอนในเรื่องต่าง ๆ เพื่อให้การเรียนการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองมีประสิทธิภาพมากที่สุด

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่างานวิจัยภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองที่ยังไม่ปรากฏจากการวิจัยครั้งนี้และเห็นควรว่าน่าจะเป็นทิศทางที่ทำงานวิจัยด้านนี้ของงานต่อไป ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. การวิจัยแบบบูรณาการทั้งแนวทางภาษาศาสตร์และศึกษาศาสตร์ที่ต่างมีจุดแข็งที่ส่งเสริมกันได้เป็นอย่างดี
2. การวิจัยกลุ่มผู้พูดภาษาที่สองที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรม ซึ่งปัจจุบันมีจำนวนกลุ่มคนที่มีภาวะหลายภาษามากขึ้น การวิจัยนี้อาจมุ่งเน้นการสร้างทำความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรมผ่านภาษาซึ่งจะแสดงให้เห็นความซับซ้อนของการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น
3. การวิจัยทางภาษาเพื่อนำไปประยุกต์ ทดลอง ออกแบบเทคโนโลยีในการเรียนการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองหรือเครื่องมือดิจิทัลในการสอนภาษาไทย เทคโนโลยีเหล่านี้จะมีบทบาทสำคัญยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในยุคของการเรียนรู้ผ่านปัญญาประดิษฐ์ หรือ AI และการวิจัยทางศึกษาศาสตร์ที่ช่วยในการประเมินและปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนภาษาในรูปแบบใหม่เช่นนี้
4. การวิจัยที่เสริมสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการศึกษาต่อเนื่อง เน้นที่การเรียนรู้ภาษาไทยหรือหลักสูตรที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนทุกเพศทุกวัยทุกวัฒนธรรม รวมถึงการออกแบบวิธีการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างอิสระและยั่งยืน

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่พบแสดงให้เห็นว่างานวิจัยการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมหรือการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมมีพัฒนาการมาอย่างสม่ำเสมอ งานภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองอันเป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมสะท้อนให้เห็นว่าขณะนี้นักวิจัยทางด้านนี้ไม่ได้จำกัดแต่เพียงเรื่องค่านิยมที่ชาวต่างประเทศมีต่อชาวไทย ดังที่เมตตา วิวัฒนานกุล (กฤตวิทย์) (2551) และ เมตตา วิวัฒนานกุล (กฤตวิทย์) (2555) เคยให้ข้อสรุปไว้ อีกทั้งยังได้ให้ข้อเสนอแนะทางวิชาการไว้หลายประการ เช่น ควรนำปรากฏการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีมาใช้ในการศึกษา การศึกษาประสิทธิภาพหรือผลของการเรียนการสอน ควรหันมาให้ความสนใจศึกษาชาวต่างประเทศในประเทศไทยมากขึ้น ควรวิจัยจากการปฏิสัมพันธ์ไม่ใช่เพียงการสำรวจ จะเห็นได้ว่าผลจากการวิจัยสถานภาพงานวิจัยภาษาไทยในฐานะภาษาที่สอง

นี้ได้ขยายขอบเขตไปมากกว่างานในอดีต ข้อเสนอแนะดังกล่าวได้รับการวิจัยและต่อยอดแล้ว
ทว่าอาจยังมีจำนวนไม่มากนัก

อย่างไรก็ดี แม้งานวิจัยจะขยายมุมมองมากขึ้นจากในอดีต แต่ข้อค้นพบที่ยัง
สอดคล้องกันแม้ว่าจะผ่านช่วงระยะเวลาหนึ่งมาแล้ว คือ งานวิจัยด้านนี้ยังคงมีอยู่อย่างจำกัด
ยังมีช่องว่างและประเด็นอีกมากมายที่รอการค้นพบจากนักวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ยังสอดคล้องกับพินิจพินาณ บัญประเสริฐ (2559) ในแง่มุมของ
การศึกษาตามแนวทางการศึกษาศาสตร์ที่พบว่าเนื้อหาของงานวิจัยมุ่งผลิตสื่อการเรียนการสอน
และการจัดการเรียนการสอน แต่การวิจัยครั้งนี้ได้ขยายมุมมองให้ผู้สนใจได้เห็นการออกแบบ
งานวิจัยภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองตามแนวทางการศึกษาศาสตร์ และเปรียบเทียบให้เห็นกับ
อีกแนวทางหนึ่งคือแนวทางภาษาศาสตร์ที่ให้ความสนใจกับการวิจัยในลักษณะนี้ด้วยเช่นกัน
เพียงแต่ต่างก็มีวัตถุประสงค์เฉพาะที่มุ่งเน้นแตกต่างกันไป

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่างานด้านนี้แต่ละช่วงเวลาก็มีรายละเอียดหรือจุดความสนใจที่
แตกต่างกันไป ทั้งนี้การเลือกหาประเด็นวิจัยควรคำนึงถึงความต้องการที่สอดคล้องไปตาม
สภาพสังคมและเศรษฐกิจของช่วงเวลานั้น ๆ ผลการวิจัยจากงานนี้น่าจะมีส่วนช่วยให้ผู้ที่
สนใจเห็นทิศทางที่ตรงกับปัญหาหรือความต้องการของสังคมที่เกิดขึ้น และก็เห็นช่องว่างที่
น่าสนใจอันจะทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ทางด้านนี้ต่อไปด้วย

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าทิศทางและข้อเสนอแนะจากงานนี้นอกจากจะช่วยให้งาน
ในอนาคตขยายขอบเขต ต่อยอด และศึกษาตามแนวทางที่มีอยู่แล้วในปัจจุบันให้ลุ่มลึกและ
กว้างขวางขึ้น ก็ยังคาดหวังว่าทิศทางในการวิจัยควรเน้นไปที่การบูรณาการระหว่างแนวทาง
ภาษาศาสตร์และศึกษาศาสตร์เพื่อสร้างความร่วมมือและพัฒนาวิธีการสอนและเครื่องมือที่ใช้
ในการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น อีกทั้งยังควรมีการวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับความซับซ้อนของ
ผู้คนจากต่างวัฒนธรรม การใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการสอนภาษาไทยเพื่อตอบสนองต่อความ
ต้องการของยุคดิจิทัลและสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตอีกด้วย

ผู้วิจัยเชื่อว่างานวิจัยลักษณะนี้จะได้รับการพัฒนาให้มีประเด็นการศึกษาที่
หลากหลายและมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในอนาคต องค์ความรู้ที่ได้ย่อมเกิดประโยชน์ทั้งที่เป็น

นามธรรม เช่น ความเข้าใจ การปรับตัว ไปถึงสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น บทเรียน นวัตกรรม เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของโลกที่เต็มไปด้วยความหลากหลาย

รายการอ้างอิง

- ดิอนา คาซา และณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2566). สิทธิทางสังคม หรือ หน้า?: ข้อคำนึงที่เป็นเหตุจูงใจในการปฏิสัมพันธ์ของชาวอินโดนีเซียที่ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาที่สองกับชาวไทย. *ภาษาและภาษาศาสตร์*. 41(1), 118-143.
- ทรรศนีย์ โมรา. (2560). โครงสร้างวากยสัมพันธ์คำประสมไทย-จีนที่ส่งผลต่อผู้เรียนภาษาในฐานะภาษาที่สอง. *จีนศึกษา*. 10(2), 341-364.
- พิมพ์ภรณ์ บุญประเสริฐ. (2559). สถานภาพงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*. 12(2), 207-222.
- เมตตา วิวัฒนานุกูล (กฤตวิทย์) . (2551). รายงานการวิจัยเรื่องสถานภาพการศึกษาการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมระหว่างปี 2540-2551. กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เมตตา วิวัฒนานุกูล (กฤตวิทย์). (2555). การจัดการความรู้การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมในประเทศไทย. *วารสารนิเทศศาสตร์*. 30(4), 48-66.
- เยียน หลัว. (2556). การสร้างแบบฝึกการเขียนสะกดคำเพื่อพัฒนาทักษะการเขียนภาษาไทยของนักศึกษาจีนที่เรียนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัย เชียงใหม่.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2553). *พจนานุกรมศัพท์ภาษาศาสตร์ (ภาษาศาสตร์ประยุกต์) ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิไล ธรรมวาจา. (2561). การศึกษาปัญหาการกล่าวสุนทรพจน์ภาษาไทยของนักศึกษาจีนมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2549, 19 ตุลาคม).

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบ พ.ศ. 2550 – 2554.

https://www.nesdc.go.th/download/article/article_20160323112418.pdf

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554, 26 ตุลาคม).

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. 2555 – 2559.

https://www.nesdc.go.th/download/article/article_20160323112431.pdf

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559, 29 ธันวาคม).

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560 – 2564.

https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565, 24 ตุลาคม).

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสาม พ.ศ. 2566 – 2570.

https://www.nesdc.go.th/article_attach/article_file_20230307173518.pdf

อรทัย ชันโท. (2563). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้าใจในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมของ

นักศึกษาจีนและชุมชนบริเวณโดยรอบของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. **วารสาร**

ฟ้าเหนือ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. 11(1), 118-148.

Bill, V., & Benati Alessandro, G. (2010). **Key Terms in Second Language Acquisition**. London: Continuum.

Ellis, R. (2015). **Understanding second language acquisition**. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press.

Krashen, S. (1981). Second language acquisition. **Second Language Learning**. 3(7), 19-39.

Ringbom, H. (1980). On the distinction between second-language acquisition and foreign-language learning. **AFinLAN vuosikirja**, 37-44.

สภาวะความรู้สึกลัวหวาดกลัวอิสลามของชุมชนในเทศบาลเมืองปัตตานี Islamophobia Sentiment in Pattani Municipality Communities

อรชา รักดี¹

Oracha Rakdee¹

Received: May 13, 2024

Revised: October 3, 2024

Accepted: October 10, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจนิยาม ความหมาย ลักษณะสภาวะความรู้สึกลัวหวาดกลัวอิสลาม และสำรวจความรู้ ความเข้าใจ และการรับรู้ผลกระทบของสภาวะความรู้สึกลัวหวาดกลัวอิสลาม (Islamophobia) โดยดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ในกลุ่มตัวอย่างซึ่งได้จากการสุ่มแบบโควตา (Quota Sampling) โดยกำหนดสัดส่วนเพื่อเปรียบเทียบระหว่างประชาชนในชุมชนเทศบาลเมืองปัตตานี ทั้ง 19 ชุมชนที่นับถือศาสนาอิสลามหรือที่เรียกว่ามุสลิม กับกลุ่มประชาชนที่ไม่ใช่มุสลิม จำนวนทั้งสิ้น 114 ตัวอย่าง โดยใช้กรอบแนวคิดที่สำคัญคือ ทฤษฎีการเรียนรู้ของบลูม เพื่อสำรวจความรู้ ความเข้าใจ และแนวคิดปรางมิตแห่งความเกลียดชัง (Pyramid of Hate) เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาผลกระทบของสภาวะความรู้สึกลัวหวาดกลัวอิสลาม

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (Assistant Professor of International Relations, Faculty of Political Science, Prince of Songkla University)
E-mail: oracha.r@psu.ac.th

ผลการวิจัยพบว่า สภาวะความรู้สึกลัวหวาดกลัวอิสลามเป็นความรู้สึกเกลียดชังหรือหวาดกลัวอิสลามหรือคนที่นับถือศาสนาอิสลามที่เรียกว่ามุสลิม รวมทั้งสัญลักษณ์ของศาสนาอิสลามหรือมุสลิม ซึ่งลักษณะของสภาวะความรู้สึกลัวหวาดกลัวอิสลามแบ่งได้ 3 ระดับ คือ 1) ระดับปัจเจกชนที่ซุกซ่อนไม่แสดงพฤติกรรม 2) ระดับปัจเจกชนที่แสดงพฤติกรรมทั้งแบบเดี่ยวและกลุ่ม และ 3) ระดับโครงสร้างในรัฐระดับต่างๆที่มาจากนโยบาย ระเบียบ กฎเกณฑ์ กฎหมายที่มุ่งปิดกั้น ลดทอน กีดกันสิทธิบางประการ หรือการเลือกปฏิบัติทางสังคมหรือทางการเมืองต่อกลุ่มมุสลิมหรือศาสนาอิสลาม

ผลการศึกษาด้านความรู้ ความเข้าใจและการรับรู้ผลกระทบของสภาวะความรู้สึกลัวหวาดกลัวอิสลาม พบว่ากลุ่มตัวอย่างในชุมชนเขตเทศบาลเมืองปัตตานี มีระดับความรู้ ความเข้าใจ และการรับรู้ผลกระทบของสภาวะความรู้สึกลัวหวาดกลัวอิสลามน้อยหรือต่ำ อีกทั้งไม่มีความแตกต่างระหว่างตัวแปรศาสนาอิสลามและศาสนาอื่น ๆ ในด้านระดับความรู้ ความเข้าใจ และการรับรู้ผลกระทบ แต่ตัวแปรด้านการศึกษาระดับปริญญาโทและการศึกษาระดับชนะนารีวีซึ่งเป็นการศึกษาด้านศาสนาอิสลามระดับสูงกลับส่งผลต่อระดับความรู้ ความเข้าใจ และการรับรู้ผลกระทบของกลุ่มตัวอย่างในระดับสูง นั้นหมายความว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาระดับปริญญาโทและชนะนารีวีมีระดับความรู้ ความเข้าใจและการรับรู้ผลกระทบของสภาวะความรู้สึกลัวหวาดกลัวอิสลามสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ

คำสำคัญ: สภาวะความรู้สึกลัวหวาดกลัวอิสลาม, ชุมชน, เทศบาลเมืองปัตตานี

Abstract

This article has two main objectives: firstly, to explore the concepts, definitions, and characteristics of Islamophobia, and secondly, to investigate the knowledge, understanding, and perception of Islamophobia and its impact. Data collection was conducted through the utilization of a questionnaire distributed among a sample group obtained via quota sampling. The sample consisted of

114 individuals, comprising both Muslim residents of the 19 communities within the municipal area of Pattani, and non-Muslim residents for comparative analysis. This study employed Bloom's Taxonomy of learning to assess knowledge, understanding, and the Pyramid of Hate to examine the impact of Islamophobia.

The research findings reveal that Islamophobia, defined as the hatred or fear of Islam or Muslims, symbols of the Islamic religion or Muslims, can be categorized into three levels: 1. Individual level (Hidden): where individuals do not express Islamophobic behaviors openly; 2. Individual level (Active) where individuals express Islamophobic behaviors openly individually or in a group; and 3. structural level which involves discrimination against Muslim or Islam through policies, regulations, rules, and laws.

The study on knowledge, understanding, and perception of the impact of Islamophobia found that the sample group in Pattani Municipal District has limited knowledge, understanding, and awareness of the affects of Islamophobia. There were no significant differences in knowledge, understanding, and perception of the impact based on religion. However, educational variables particularly Master Degree and Islamic Studies of Tsanawiyah significantly affected the levels of knowledge, understanding, and perception among the sample group.

Keywords: Islamophobia Sentiment, Communities, Pattani Municipality

บทนำ

สภาวะความรู้สึกลัวชาวมุสลิม (Islamophobia) เป็นความรู้สึกที่เป็นกระแสที่ได้รับการกล่าวขานโดยเฉพาะภายหลังเหตุการณ์ตึกเวิร์ลเทรด เซ็นเตอร์ ในสหรัฐอเมริกาถล่ม

ในปี 2001 รวมถึงเหตุการณ์การก่อการร้ายในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกที่ถูกจับตามองว่ามีความเกี่ยวข้องกับมุสลิมหรืออิสลาม ภาพจำที่เกิดขึ้นทำให้คนในสังคมบางส่วนมีความรู้สึกหวาดกลัว หรือเกลียดชังศาสนาอิสลามหรือมุสลิม รวมถึงสัญลักษณ์และสิ่งของที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามหรือมุสลิม ความรู้สึกดังกล่าวก่อให้เกิดกระแสการต่อต้านและความเกลียดชังต่อมุสลิมและศาสนาอิสลามขึ้น หลายครั้งนำไปสู่เหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น อาชญากรรมจากความเกลียดชัง (hate crime) การต่อต้านอิสลามและชนเชื้อชาติที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม

สำหรับสังคมไทยแม้จะรู้จักและรับรู้ว่ามีศาสนาอิสลามและมีมุสลิมอยู่ร่วมในสังคมมาเป็นเวลาช้านาน แต่ยังไม่ปรากฏข่าวที่นำเสนอเกี่ยวกับสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามให้เห็นในสื่อต่าง ๆ อาทิ ข่าวการต่อต้านการสร้างมัสยิดในจังหวัดน่าน การต่อต้านนิคมอุตสาหกรรมฮาลาลในจังหวัดเชียงใหม่ ความขัดแย้งปัญหาการอาชานของมัสยิดในจังหวัดภูเก็ต และที่ต่าง ๆ รวมทั้งปัญหาฮือฮาในโรงเรียน ซึ่งเมื่อพิจารณาเหตุการณ์และกระแสความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามด้วยกันแล้ว ย่อมแสดงให้เห็นสัญญาณบางประการที่อาจส่งผลกระทบต่อสังคมในภาพรวม

ในขณะที่จังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดที่มีสัดส่วนประชากรมุสลิมมากที่สุดในประเทศไทย คือ ร้อยละ 87.90 หรือ ประมาณ 405,567 คน (สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดปัตตานี, 2564) ของประชากรในจังหวัด เมื่อพิจารณาข้อมูลทางสถิติจะพบว่า อำเภอเมืองปัตตานีมีความหลากหลายของกลุ่มชนมากกว่าอำเภออื่น ๆ โดยเฉพาะในเขตเทศบาลเมืองปัตตานีซึ่งครอบคลุม 19 ชุมชน นอกจากเป็นศูนย์กลางทางการค้า การคมนาคม และการปกครอง ยังมีความหลากหลายของประชากรมากที่สุด โดยจะพบความหลากหลายทั้งในด้านกลุ่มชาติพันธุ์ ความเชื่อ ศาสนา และวัฒนธรรม โดยมีชุมชนที่มีการอาศัยอยู่ร่วมกันระหว่างคนไทยเชื้อสายต่าง ๆ อาทิ มลายู จีน ปาตาน และไทย มาเป็นเวลานาน โดยปรากฏหลักฐานการเข้ามาอาศัยของชาวจีนก่อตั้งเป็นชุมชนชาวจีนที่ต่อมาเรียกว่าชุมชนก๊อตาจีนในสมัยรัชกาลที่ 3 (สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ม.ป.ป.ก) ในขณะที่หลักฐานการเข้ามาของชาวปากีสถานที่ต่อมาเรียกกันโดยทั่วไปว่า

ชาวปาตานีนั่น คือการสร้างมัสยิดไม้และสถานที่พักแรมเมื่อร่ายยาวกว่าปีที่ผ่านมาซึ่งกลายมาเป็นมัสยิดที่เรียกว่ามัสยิดปากีสถานหรือมัสยิดปากีในปัจจุบัน (สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ม.ป.ป.ข)

การปรากฏและดำรงอยู่ของวัฒนธรรมและสัญลักษณ์ทางศาสนาทั้งพุทธ คริสต์และอิสลามมีให้เห็นเป็นสิ่งที่ปกติในเทศบาลเมืองปัตตานี ดังจะเห็นได้จากศาสนสถานที่ปรากฏให้เห็นในเขตเทศบาลเมืองปัตตานี ทั้งโบสถ์คริสต์ มัสยิด ศาลเจ้าจีน และวัด และมีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อทางศาสนาหรืองานเทศกาลต่าง ๆ เช่น งานเทศกาลกินผัก งานเทศกาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวของชุมชนชาวจีน หรือ การเฉลิมฉลองวันตรุษอีดีลฟิตรีและอีดีลอัฎฮาของมุสลิม หรือประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีวันสารทเดือนสิบของชาวไทยพุทธก็ดี เป็นที่ประจักษ์และรับรู้กันมาอย่างยาวนานในย่านชุมชนต่าง ๆ นอกจากงานเทศกาลตามความเชื่อและศาสนาแล้ว การแต่งกายตามหลักศาสนาโดยเฉพาะในศาสนาอิสลาม เช่น การสวมฮิญาบ (ผ้าคลุมที่ปกปิดผมและหน้าอก) ในผู้หญิง การสวมหมวกกะปิเยาะห์ (หมวกรูปทรงกระบอกไม่มีปีก) ในผู้ชาย ยังมีให้เห็นเป็นเรื่องปกติด้วยเช่นกัน

แต่อย่างไรก็ดีแม้ในเขตเทศบาลเมืองปัตตานี ที่มีการปรากฏและดำรงอยู่ของวัฒนธรรมและสัญลักษณ์ทางศาสนา มีความหลากหลายของสังคม ผู้คนและศาสนาให้เห็นเป็นปกติและมีมาอย่างช้านานดังที่ได้กล่าวข้างต้น ลักษณะทางสังคมของปัตตานีโดยเฉพาะในเขตเทศบาลเมืองปัตตานีดังกล่าวแสดงถึงการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนที่หลากหลาย แต่ในทางกลับกันกลับปรากฏเหตุการณ์การประท้วงและไม่อนุญาตให้นักเรียนหญิงในโรงเรียนแห่งหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองปัตตานีสวมฮิญาบ (“ร้องสวมฮิญาบในร.ร.อนุบาล”, 2565) เหตุการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดความตระหนักและสงสัยในประเด็นที่สำคัญคือชุมชนปัตตานีรู้เกี่ยวกับสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามหรือไม่ หรือสภาวะการรับรู้สึกหวาดกลัวอิสลามที่ได้แพร่กระจายทั่วโลกนั้น มีกระแสมายังชุมชนและผู้คนของปัตตานีหรือไม่ โดยเฉพาะในชุมชนเขตเทศบาลเมืองปัตตานีซึ่งอิสลามและมุสลิมมิใช่ความใหม่หรือความแปลกหากแต่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่มีความหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรมเป็นทุนเดิมที่มีมาอย่างช้านาน ดังนั้นการศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์ในการสำรวจค่านิยม ลักษณะของ

สภาวะความรู้สึกลัวหวาดกลัวอิสลาม และสำรวจความรู้ ความเข้าใจ และการรับรู้ถึงผลกระทบของสภาวะการรับรู้สึกลัวหวาดกลัวอิสลามของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองปัตตานีซึ่งมุสลิมเป็นชนส่วนใหญ่และอยู่ร่วมกับชุมชนความเชื่ออื่นมาอย่างยาวนาน

วัตถุประสงค์

1. ศึกษานิยาม ความหมาย ลักษณะของสภาวะความรู้สึกลัวหวาดกลัวอิสลาม
2. สำรวจความรู้ ความเข้าใจ และการรับรู้ผลกระทบของสภาวะความรู้สึกลัวหวาดกลัวอิสลามของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองปัตตานี

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีการเรียนรู้ของบลูม (Bloom's Taxonomy)

ในการวัดความรู้ ความเข้าใจนั้น เบนจามิน เอส. บลูมและคณะ (Bloom, et al., 1956) ได้เสนอสิ่งที่ต่อมาเรียกว่า ทฤษฎีการเรียนรู้ของบลูม (Bloom's Taxonomy) ซึ่งเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ โดยบลูม ได้แบ่งการเรียนรู้ออกเป็น 6 ระดับ ในการพิจารณาความรู้ความสามารถทางด้านสติปัญญา (cognitive domain) คือ ด้านความรู้ (Knowledge), ความเข้าใจ (Comprehension), การนำไปใช้ (Application), การวิเคราะห์ (Analysis), การสังเคราะห์ (Synthesis), และการประเมินผล (Evaluation) โดยเป็นการเรียงจากพฤติกรรมที่ง่ายไปสู่ขั้นที่ยาก คือ 1. ความรู้ 2. ความเข้าใจ 3. การนำไปใช้ 4.การวิเคราะห์ 5. การสังเคราะห์ และ 6. การประเมินผล (Armstrong, 2010)

ความรู้ซึ่งเป็นระดับแรกของทฤษฎีการเรียนรู้ของบลูมนั้น เป็นความสามารถทางสมองที่จะทรงไว้หรือรักษาไว้ ซึ่งเรื่องราวต่าง ๆ แล้วจึงสามารถสื่อความหมายซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความเข้าใจ ในขณะที่ในระดับต่อมาคือการนำไปใช้นั้นจะเป็นการแสดงถึงการนำสิ่งที่ได้ไปแก้ไขสถานการณ์ ส่วนการวิเคราะห์จะเป็นความสามารถในการพิจารณาเรื่องราวใด ๆ ออกเป็นส่วนย่อย ๆ และหากนำส่วนประกอบย่อย ๆ มาประกอบสร้างใหม่ได้เป็น

เรื่องราวที่มีประสิทธิภาพดีกว่า คือการสังเคราะห์ ในขณะที่ลำดับสุดท้ายคือการประเมินผล เป็นความสามารถในการตัดสินใจโดยอาศัยหลักเกณฑ์และมาตรฐานที่วางไว้

ในการศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์การศึกษาแค่ในระดับความรู้และความเข้าใจ ซึ่งเป็นระดับเบื้องต้นของทฤษฎีการเรียนรู้ของบลูม ดังนั้น ความรู้ หรือ จ्ञา ที่ใช้ในการศึกษานี้จึงหมายถึง พฤติกรรมและสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นการจำได้ ไม่ว่าจะเป็นการระลึกถึง หรือ ระลึกได้ก็ตาม เป็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นมาจากการเรียนรู้โดยเริ่มต้นจากการรวบรวมสาระต่าง ๆ จนกระทั่งพัฒนา ไปสู่ขั้นที่มีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นต่อไป ในขณะที่ ความเข้าใจ เป็นพื้นฐานต่อมา หมายถึง การสร้างความหมายซึ่งอาจมาจากการพูด เขียน หรือข้อความที่ผ่านการแปลความ สรุปย่อ จำแนก เปรียบเทียบ และอธิบาย ทั้งนี้โดยทั่วไปเครื่องมือที่นิยมใช้ในการวัดความรู้ คือ แบบทดสอบ แบบสอบถาม

2. ปิรามิดแห่งความเกลียดชัง (Pyramid of hate)

ในการเข้าใจสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามเป็นสภาวะความรู้สึกซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับอารมณ์ เพื่อเข้าใจลักษณะสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลาม จึงใช้แนวคิดปิรามิดแห่งความเกลียดชังซึ่งเป็นแนวคิดที่ใช้อธิบายความรู้สึกการต่อต้านชาวยิว (Anti-Semitism) โดยองค์กร Anti-Defamation League-ADL ซึ่งเป็นองค์กรที่ก่อตั้งขึ้นในปี 1913 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยุติการต่อต้านชาวยิว (Anti-Semitism) และประกันความยุติธรรมให้ชาวยิว (Anti-Defamation League, 2021)

ปิรามิดแห่งความเกลียดชัง (Pyramid of Hate) แสดงรูปแบบความรุนแรงและระดับของความเกลียดชังในลักษณะต่าง ๆ ของสังคมที่นำไปสู่ความรุนแรงโดยเฉพาะที่กระทำต่อชาวยิว ซึ่งได้อธิบายถึงระดับของความเกลียดชังที่เริ่มด้วยการมีทัศนคติที่มีอคติซึ่งเป็นระดับต่ำที่สุดซึ่งส่งผลกระทบทั้งในด้านปัจเจกบุคคลและสังคมในที่สุดซึ่งอาจนำไปสู่ความรุนแรงจนถึงการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในระดับที่สูงที่สุดได้ โดยมีรูปแบบดังนี้

ฐานปิรามิดขั้นที่หนึ่ง คือ ทัศนคติที่อคติ (Biased Attitude) หมายถึง การมีความคิดที่เหมารวม การกลัวความแตกต่าง การสื่อสารที่แสดงความปฏิบัติ หรือการจงใจรับรู้ข้อมูล

ข่าวสารที่ไม่ถูกต้องหรือเป็นลบ ในอีกด้านหนึ่งอาจเป็นการเลือกตัดข้อมูลข่าวสารด้านบวกออก

ฐานปิรามิดขั้นที่สอง คือ พฤติกรรมที่อคติ (Act of Bias) ฐานขั้นที่สองนี้ใกล้เคียงกับฐานขั้นที่หนึ่งและเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันแต่มีความแตกต่างที่สำคัญ คือ ฐานขั้นที่หนึ่งเป็นเพียงทัศนคติที่ไม่ได้มีการแสดงหรือพฤติกรรมที่มาจากความเชื่อหรือทัศนคติ แต่ฐานขั้นที่สองปรากฏเป็นพฤติกรรมหรือการกระทำอันเนื่องมาจากการมีความคิดที่อคติ ตัวอย่างพฤติกรรมที่สำคัญ เช่น การกลั่นแกล้ง (Bullying) การล้อเลียน การทำให้อับอาย การลดทอนความเป็นมนุษย์ และการลดทอนความเป็นมนุษย์ และการใช้ขู่ตลกไปด้อยค่าผู้อื่น เป็นต้น

ฐานปิรามิดขั้นที่สาม คือ การเลือกปฏิบัติ (Discrimination) ที่มักพบในลักษณะของระบบ โครงสร้าง ทั้งที่เกิดในสังคมและการเกิดจากการกำหนดนโยบาย ตัวอย่างที่พบได้แก่ การเลือกปฏิบัติทางเศรษฐกิจ การเลือกปฏิบัติในการจ้างงาน การเลือกปฏิบัติด้านการศึกษารวมถึงการเลือกปฏิบัติทางการเมือง รวมถึงการไม่ได้รับความเท่าเทียมด้านความยุติธรรม (criminal justice disparity)

ฐานปิรามิดขั้นที่สี่ คือ อคติที่นำไปสู่ความรุนแรง (Biased Motivated Violence) ที่อาจเกิดได้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล เช่น การฆาตกรรม การข่มขืน การโจมตี การวางเพลิง ไปจนถึงระดับกลุ่มหรือชุมชนที่เกินกว่าระดับบุคคล เช่น การก่อการร้าย การทำลายล้าง หรือการเป็นภัยคุกคาม เป็นต้น

จุดยอดสุดของปิรามิด คือ การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (Genocide) ซึ่งเป็นเจตนา ความมุ่งหมายของการกระทำที่นำไปสู่การจงใจทำลายล้างกลุ่มคนนั้นๆทั้งหมด

ภาพที่ 1 แนวคิดปิรามิดแห่งความเกลียดชัง

(ดัดแปลงจาก Pyramid of Hate โดย Anti-Defamation League, 2021)

กล่าวโดยสรุป โดยปกติทัศนคติที่มีอคติจะเป็นจุดเริ่มต้นและมีพื้นฐานที่อาจเกิดขึ้นได้โดยทั่วไปในสังคม ลักษณะดังกล่าว ได้แก่ การเหมารวม การกลัวความแตกต่าง การยอมรับข่าวเชิงลบหรือข่าวเท็จ หรือการไม่ยอมรับภาษา ในขณะที่ในระดับต่อมาของปิรามิดของความเกลียดชังคือ อคติที่นำไปสู่การกระทำหรือมีพฤติกรรมที่แสดงถึงความอคติ เช่น การลดทอนความเป็นมนุษย์ (dehumanization) การกลั่นแกล้ง (bullying) การใช้คำพูดเชิงตลกขบขันในเชิงดูถูกเหยียดหยาม หรือการเกลียดชังทางสังคม เป็นต้น ในขณะที่ระดับต่อมาคือ การเลือกปฏิบัตินั้น จะพบในมิติต่าง ๆ เช่น การเลือกปฏิบัติทางเศรษฐกิจ การเลือกปฏิบัติทางสังคม การเลือกปฏิบัติทางการเมือง การเลือกปฏิบัติในการจ้างงาน หรือการเลือกปฏิบัติในด้านที่อยู่อาศัยรวมถึงการแบ่งแยกด้านความยุติธรรม เป็นต้น ในขณะที่ระดับที่นำไปสู่ความรุนแรงอีกขั้นคือ การมีอคติที่นำไปสู่ความรุนแรง

เช่น การฆ่า การข่มขืน การก่อการร้าย การวางระเบิด การฆาตกรรม ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นอคติที่นำไปสู่พฤติกรรมที่รุนแรงและผิดกฎหมาย ในขณะที่ ADL ได้เสนอว่าจุดยอดสุดของปิรามิดหรือระดับชั้นบนสุดของความเกลียดชังคือการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ คือ การกระทำที่มีความต้องการในการกำจัดให้สูญหาย หดสั้นไปโดยมีการไตร่ตรองและทำเป็นระบบ ซึ่งในขั้นสูงสูดนั้นย่อมปฏิเสธไม่ได้เช่นเดียวกันที่มีการสนับสนุนโดยฐานความคิดและการกระทำของปิรามิดชั้นล่าง ๆ ดังนั้นหากผู้คน หรือสังคมยอมรับกับพฤติกรรมและทัศนคติที่อยู่ในฐานหรือชั้นต่าง ๆ ของปิรามิดว่าเป็นเรื่องปกติ ผลลัพธ์ที่จะตามมาคือ พฤติกรรมของชั้นบนของปิรามิดก็อาจเกิดขึ้นได้ ดังนั้นความเกลียดชังที่นำไปสู่การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เองก็ถูกสร้างมาจากการยอมรับในพฤติกรรมต่าง ๆ ที่อยู่ในฐานต่าง ๆ ด้านล่างของปิรามิดเช่นกัน เมื่อนำแนวคิดปิรามิดแห่งความเกลียดชังมาประยุกต์ใช้กับสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามย่อมทำให้เห็นภาพชัดเจนขึ้น

จากแนวคิดทั้งสองส่วนดังกล่าวข้างต้นได้นำมาใช้ในการศึกษา โดยทฤษฎีการเรียนรู้ของบลูม จะนำมาใช้ในการออกแบบการวัดระดับความรู้ ความเข้าใจ ซึ่งจะสะท้อนออกมาเป็นข้อคำถามที่วัดระดับความรู้และความเข้าใจ ในขณะที่การวัดผลกระทบของความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามจะใช้แนวคิดปิรามิดแห่งความกลัว เพื่อวัดระดับของผลกระทบที่เกิดขึ้น ซึ่งจะเป็นการช่วยในการตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้เป็นอย่างดี

บททวนวรรณกรรม

การศึกษาสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามที่เกิดขึ้นมักเป็นการศึกษาปรากฏการณ์ของสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามที่เกิดขึ้นในที่ต่าง ๆ ของโลก โดยพบว่าส่วนใหญ่มักเป็นการศึกษาที่กระทำในโลกตะวันตกโดยเฉพาะในประเทศอเมริกาและประเทศในยุโรป อาทิ การศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับอิสลาม ความหวาดกลัวอิสลามในประเทศแคนาดาของมหาวิทยาลัยจอร์จทาวน์โดยบริดจ์ อินิทิเอทีฟ ทีม (The Bridge Initiative Team, 2019) พบว่า สังคมแคนาดาส่วนใหญ่รู้ว่าสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามเป็นปัญหาในแคนาดา คนแคนาดาส่วนใหญ่มีทัศนคติไม่ชื่นชอบอิสลามและมุสลิมและเปิดกว้าง

สำหรับนโยบายที่จะสร้างกฎเกณฑ์และติดตามตรวจสอบมุสลิมในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งคล้ายคลึงกับผลการศึกษาในสหรัฐอเมริการะหว่างการเลือกตั้งประธานาธิบดีปี 2016 ซึ่งพบว่า มีการเติบโตขึ้นของกระแสชาตินิยมอิสลาม การขยายการคุกคามสิทธิเสรีภาพทางศาสนาของชาวมุสลิมอเมริกัน ในขณะเดียวกันสถิติของการรายงานความรุนแรงต่อมุสลิมในปี 2015 เพิ่มขึ้นสูงกว่าก่อนเหตุการณ์ 911 ถึง 6 ถึง 9 เท่า (The Bridge Initiative Team, 2016)

ในขณะที่การศึกษาของ นาจีบ จอร์จ อวัด (Awad, 2014) เสนอข้อสมมุติฐานที่น่าสนใจที่มองว่า ในความเป็นจริงสภาวะความรู้สึกลัวชาวมุสลิมที่เกิดขึ้นในยุโรปนั้นคือการหวาดกลัวศาสนา (religio-phobia) เพราะมองว่ารัฐต่าง ๆ ในยุโรปต่างประกาศตนเป็นรัฐโลกียวิสัย (secular state) การปรากฏตัวของสัญลักษณ์ที่ศาสนาเข้มข้นแบบอิสลามจึงส่งผลกระทบต่อการเป็นรัฐโลกียวิสัยอย่างปฏิเสธไม่ได้ อย่างไรก็ตามนักวิชาการอย่างคาโรลินา วิกูรา (Wigura, 2016) กลับเสนอว่า ความรู้สึกกลัวชาวมุสลิมในโปแลนด์มีต้นเหตุมาจากปัญหาผู้ลี้ภัยที่ไหลบ่าเข้าสู่ยุโรปซึ่งไปกระตุ้นความเป็นชาตินิยมและความสิ้นหวังทางอัตลักษณ์ของชาติ (nationalist egoism and a desperate search for identity) ในขณะที่ข้อค้นพบดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการศึกษาของกานูพงศ์ เพชรพลอย (2559) ที่พบว่า นโยบายต่อต้านผู้ลี้ภัยและวาทกรรมความหวาดกลัวอิสลามที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายและได้รับความนิยมในฮังการีและประเทศอดีตคอมมิวนิสต์ในยุโรปได้สร้างความชอบธรรมให้กับทัศนคติเหยียดชาติพันธุ์และความหวาดกลัวต่างชาติ (xenophobia) ซึ่งแท้ที่จริงมีต้นตอมาจากวิกฤติปัญหาด้านอัตลักษณ์ประจำชาติ ในขณะเดียวกัน (จริญ มะลูลีม, 2559a) ได้ชี้ให้เห็นการนำสภาวะความรู้สึกกลัวชาวมุสลิมมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง โดยยกตัวอย่างของการเลือกตั้งในสหรัฐอเมริกาที่ใช้ความรู้สึกกลัวชาวมุสลิมมาใช้ตึงเครียดและสร้างความวิตกกังวลของ (มาโนชญ์ อารีย์, 2559) ที่แสดงให้เห็นการใช้ความหวาดกลัวอิสลามเป็นเครื่องมือในการหาเสียงและได้ถูกนำมาใช้เป็นวาทกรรมเพื่อเป้าหมายทางการเมืองของประเทศ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาโดยทรัมป์ (Trump) จนเกิดการเกลียดชังมุสลิมและชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ จนนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่า ทรัมป์เอฟเฟกต์ (Trump's Effect) ซึ่งสอดคล้องกับลินดา ควี (Qui, 2016) ได้เสนอให้เห็นว่าการใช้ถ้อยคำที่เกี่ยวข้องอิสลามกับการสร้างความหวาดกลัว

ความรุนแรงไม่ได้มีเฉพาะในการหาเสียงของทรัมป์ แต่แม้กระทั่งโอบามา (Obama) ก็ได้ใช้ กระแสดังกล่าวในการหาเสียงด้วยเช่นกัน

ผลการศึกษาสภาวะความรู้สึกลัวหวาดกลัวอิสลามในประเทศไทยได้อธิบาย ปรากฏการณ์บางอย่างที่สำคัญ อาทิ อัลดุลสุโก ดินอะ (2558ก, 2558ข) เสนอว่าแท้จริง สภาวะความรู้สึกลัวหวาดกลัวอิสลามในประเทศไทยนั้นมีใช้เพิ่งเกิดขึ้นหลังเหตุการณ์ 9/11 แต่ เป็นผลจากเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนใต้ที่ยืดเยื้อยาวนานนับทศวรรษ สอดคล้องกับชากีญ์ พัทธ์ศุภคัมพล (2550) ที่เสนอว่าสภาวะความรู้สึกลัวหวาดกลัวอิสลามที่เกิดขึ้นในไทยนั้นผูกโยงกับเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยชากีญ์ ชี้ว่า กระแสความรู้สึกลัวหวาดกลัวอิสลามในสังคมไทยถูกกระตุ้นจากสองปัจจัยหลัก คือ 1) ผลมาจากการกระทำของกลุ่มมุสลิมสุดโต่ง เช่น กลุ่มก่อการร้ายที่โจมตีเป้าหมายพลเรือนในโลก ตะวันตก อาทิ สหรัฐฯ สเปน ฝรั่งเศส ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวถูกนำผ่านสื่อกระแสหลักมาสู่ สังคมไทย แต่ปัจจัยที่มีน้ำหนักต่อกระแสระแวงมุสลิมในไทยมากคือ 2) เหตุไม่สงบในสาม จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีต่อเนื่องยาวนานกว่าทศวรรษ นำมาซึ่งปรากฏการณ์การต่อต้าน ชาวมุสลิมในรูปแบบต่าง ๆ ในสังคมไทย ซึ่งการศึกษาของ ดอน ปาทาน เอกรินทร์ ส่วนศิริ และอันวาร์ กอมะ (2561) ได้แสดงกรณีตัวอย่างได้ชัดเจนขึ้นผ่านการศึกษากรณีตัวอย่างของ สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสภาวะความรู้สึกลัวหวาดกลัวอิสลามในจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศไทย อาทิ น่าน เชียงราย นครศรีธรรมราช ที่พบว่าปัจจัยกระตุ้นมีสองปัจจัยคือ 1) ปัจจัยภายนอก เช่น กระแสอิสลามสุดโต่งและการก่อการร้ายในโลกตะวันตก การทำสงครามก่อการร้ายของ สหรัฐอเมริกากับโลกมุสลิม การเติบโตของกระแสพุทธชาตินิยมในประเทศเพื่อนบ้าน 2) ปัจจัยภายใน เช่น เหตุการณ์ความรุนแรงจังหวัดชายแดนใต้ การเติบโตของกระแสพุทธ ชาตินิยมในประเทศไทย การเติบโตของกระแสฟื้นฟูอิสลาม และการเข้ามาขององค์กร นานาชาติในการสนับสนุนอิสลามในประเทศไทย แต่อย่างไรก็ดีการศึกษาของผกาวิไล สุพรรณ จิตwana (2561) ได้เสนอข้อค้นพบที่แตกต่างจากการศึกษาข้างต้น กล่าวคือ ปัจจัยของการ ต่อต้านอิสลามในภาคเหนือมีผลมาจากความไม่คุ้นเคยต่อการปรากฏตัวของวัฒนธรรมอิสลาม หรือการไม่ปรากฏตัวของคนมุสลิม ซึ่งกล่าวในอีกนัยหนึ่งว่า ความไม่คุ้นเคยกับวัฒนธรรม

อิสลามและมุสลิมคือ การขาดปฏิสัมพันธ์รวมถึงขาดการเรียนรู้วัฒนธรรมระหว่างกันเป็นสาเหตุสำคัญของการต่อต้านการสร้างมัสยิด

ในขณะเดียวกันมีการศึกษาในเชิงพื้นที่จังหวัดปัตตานีที่เกี่ยวกับประเด็นสถานะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลาม เช่น การศึกษาของ (เอกรินทร์ ส่วนศิริและ อันวาร์ กอมะ, 2561, 2562) ที่พบความเปราะบางในความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและมุสลิมในปัตตานี มีการปฏิบัติการของทั้งกลุ่มชาตินิยมมลายู และกลุ่มพุทธชาตินิยมเพื่อรักษาอัตลักษณ์ โดยมีปัญหาพื้นฐานที่เกี่ยวกับความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามที่สำคัญคือ ความเข้าใจแบบเหมารวมที่มองว่ามุสลิมทุกคนมีความเหมือนกันและนิยมความรุนแรงเหมือนกัน ดังนั้นมุสลิมจึงน่ากลัวและเป็นอันตราย ซึ่งบางส่วนสอดคล้องกับการศึกษาของ จูติมาศ คำวงศ์ (2560) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ไทยพุทธและมุสลิมที่มีต่อกันผ่านเฟสบุ๊คในเพจกลุ่มต่อต้านมุสลิมหัวรุนแรง 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และ เพจ Cerita Patani โดยพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มทั้งสองไม่ติดต่อกัน ทศนคติชาวไทยพุทธมีท่าทีรังเกียจและหวาดกลัวต่อมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ถึงแม้การศึกษาของจูติมาศไม่ได้ศึกษาเกี่ยวกับสถานะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามโดยตรงแต่ได้ฉายภาพทัศนคติแบบเหมารวม การมองมุสลิมในลักษณะเหมารวมว่าเหมือนกันและการมีความรู้สึกหวาดกลัวและเกลียดชังต่อมุสลิมได้บางส่วน

อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาที่ผ่านมาเป็นการศึกษาที่มุ่งศึกษาปรากฏการณ์สถานะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามในสังคมตะวันตก โดยเฉพาะในยุโรปและอเมริกา ซึ่งมีปัจจัยที่เกิดขึ้นหลายหลายทั้งที่เกี่ยวกับประเด็นการหวาดกลัวผู้อพยพหรือความพยายามรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง ในขณะเดียวกันการศึกษาข้างต้นยังทำให้เห็นความข้องเกี่ยวกับการเมืองที่มีส่วนสัมพันธ์กับสถานะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามของโลกตะวันตก ในขณะที่การศึกษาสถานะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามในไทยได้มุ่งไปที่การศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น มากกว่าการศึกษาความรู้ ความเข้าใจของประชาชนไทย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ปรากฏงานที่ศึกษาสถานะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามในชุมชนที่มีมุสลิมเป็นชนส่วนใหญ่เลย ดังนั้นการศึกษานี้ที่มุ่งศึกษาปรากฏการณ์สถานะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะเขตเทศบาลเมืองปัตตานีที่มุ่งวัดความรู้

ความเข้าใจ และการรับรู้ของสังคมในประเด็นสภาวะความรู้สึกล้นทรวงอกกลัวอิสลาม จึงเป็นความ
แปลก เป็นส่วนเติมเต็มช่องว่างการศึกษาในประเด็นสภาวะความรู้สึกล้นทรวงอกกลัวอิสลามใน
สังคมไทยได้ทางหนึ่ง

วิธีการวิจัย

การศึกษานี้เน้นเบื้องต้นเป็นการวิจัยที่ใช้วิธีแบบผสมผสาน (Mixed method)
ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก แต่เนื่องจากเกิดวิกฤติ
โควิด-19 ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาระงานที่เก็บข้อมูลวิจัย จึงได้ปรับเปลี่ยนวิธีวิจัยเป็นการวิจัย
เชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)
เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือใน
การเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้ได้ใช้สถิติวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analytical
Statistics) เป็นสำคัญเพื่อนำมาใช้อธิบายคุณลักษณะของข้อมูล โดยมีค่าสถิติที่สำคัญ
ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ เป็นต้น

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาได้กำหนดประชากรที่ใช้ในการวิจัย โดยเลือกประชาชนที่มีอายุตั้งแต่
18-60 ปี ที่อาศัยในชุมชนเทศบาลเมือง จังหวัดปัตตานี โดยครอบคลุมพื้นที่ชุมชนเทศบาล
เมืองทั้ง 19 ชุมชน ใน 3 ตำบลของเทศบาลเมืองปัตตานี ได้แก่ ตำบลสะบารัง ตำบลอา
เนาะรุ และตำบลจะบังติกอ ซึ่งใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มแบบโควตา (Quota
sampling) ของตัวแปรศาสนา เพื่อดูความแตกต่างระหว่างศาสนาที่ส่งผลต่อความรู้ ความ
เข้าใจ การรับรู้ผลกระทบของสภาวะความรู้สึกล้นทรวงอกกลัวอิสลามในชุมชน โดยกำหนดให้สุ่ม
ทุกชุมชนของเทศบาลเมืองปัตตานี โดยมีกลุ่มตัวอย่างชุมชนละ 6 คน เป็นมุสลิม 3 คน และ
ไม่ใช่มุสลิม 3 คน รวมทั้งสิ้นจะมีขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ 114 ตัวอย่าง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษานี้ใช้การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยสำรวจ
(Survey Research) ในการวัดความรู้ ความเข้าใจ และการรับรู้ผลกระทบ โดยการศึกษา

เอกสารทฤษฎี อาทิ บทความวิชาการ บทความวิจัย งานวิจัย ข่าว บทสัมภาษณ์ ในการศึกษานิยาม คุณลักษณะของสภาวะความรู้สึกล้วนอิสลาม หลังจากได้นิยาม คุณลักษณะของสภาวะความรู้สึกล้วนอิสลามจึงนำมาสู่การแปลงเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อทดสอบความรู้ ความเข้าใจและ ผลกระทบของสภาวะความรู้สึกล้วนอิสลามผ่านนิยามของความรู้สึกล้วนอิสลาม ประสพการณ์ โดยศึกษานิยาม ลักษณะ สภาวะความรู้สึกล้วนอิสลาม แล้วจึงนำมาแปลงเป็นข้อคำถามเพื่อวัดความรู้ ความเข้าใจและการรับรู้ผลกระทบของสภาวะความรู้สึกล้วนอิสลาม

แบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งเป็น 5 ตอน โดยเป็นแบบสอบถามที่มีส่วนของการใช้คำถามปลายปิด (Close Ended Question) ที่ กำหนดคำตอบไว้ให้ผู้ตอบ เลือกตอบ และคำถามปลายเปิด (Open Ended Question) ที่ให้ผู้ตอบ สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ เนื้อหา 5 ตอนดังกล่าว ได้แก่

ตอนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับลักษณะประชากรของผู้ตอบแบบสอบถาม อาทิ เพศ อายุ อาชีพ รายได้ต่อเดือน ศาสนา การศึกษา สถานภาพสมรส

ตอนที่ 2 เป็นแบบทดสอบวัดความรู้แบบเลือกตอบใช่ หรือ ไม่ใช่ มีข้อคำถาม 15 ข้อ โดยใช้เกณฑ์การให้คะแนนคือ ตอบใช่ ให้คะแนน 1 คะแนน และตอบไม่ใช่ ให้คะแนน 0 คะแนน มีการแปลผลโดยการแบ่งกลุ่มระดับความรู้ 3 ระดับ โดยใช้เกณฑ์การแบ่งระดับคะแนนแบบเกณฑ์อ้างอิงตามหลักการ Learning for Mastery ของบลูม คือ ต่ำกว่าร้อยละ 60 (0 - 8 คะแนน) เป็นระดับความรู้ต่ำ ร้อยละ 60-79 (9 - 11 คะแนน) เป็นระดับความรู้ปานกลาง และร้อยละ 80-100 (12 – 15 คะแนน) เป็นระดับความรู้สูง

ตอนที่ 3 เป็นแบบทดสอบความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์สภาวะความรู้สึกล้วนอิสลาม จำนวน 15 ข้อ โดยใช้เกณฑ์เลือกตอบ 2 ข้อ คือ ใช่ และไม่ใช่ โดยใช้เกณฑ์การให้คะแนนและการแปลผลเช่นเดียวกับตอนที่ 2

ตอนที่ 4 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อผลกระทบจากสภาวะความรู้สึกล้วนอิสลาม จำนวน 10 ข้อ โดยใช้แบบสอบถามแบบมาตราวัด 4 ระดับแบบลิเคิร์ต (Likert's scale) คือ 1-4 เป็นการประมาณค่าระดับความรู้สึก 4 ระดับ คือ มากที่สุด (4)

มาก (3) น้อย (2) และน้อยที่สุด (1) และมีเกณฑ์การให้คะแนนลดหลั่นจาก 4 3 2 1 ตามลำดับ มีเกณฑ์การ ทั้งนี้การศึกษาได้ใช้การคำนวณเพื่อกำหนดขอบเขตของอันตรายภาค
ชั้นได้เท่ากับ 0.75 ดังนั้นเกณฑ์การแปลค่าจึงมีลักษณะดังนี้ค่าเฉลี่ย 1.00-1.75 หมายถึง
ได้รับผลกระทบระดับน้อย ค่าเฉลี่ย 1.76-2.51 หมายถึง ได้รับผลกระทบระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 2.52-3.27 หมายถึง ได้รับผลกระทบระดับมาก และค่าเฉลี่ย 3.28-4.00 หมายถึง
ได้รับผลกระทบระดับมากที่สุด

ตอนที่ 5 เป็นคำถามปลายเปิด (Open Ended Question) เกี่ยวกับประสบการณ์
จากสภาวะความรู้สึกรวดกวลวิสลามและข้อเสนอแนะ ที่ให้ผู้ตอบสามารถแสดงความคิดเห็น ได้อย่างอิสระ

3. การทดสอบเครื่องมือ

แบบสอบถามถูกนำมาทดสอบเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) และความ
เชื่อมั่น (Reliability) ดังนี้

3.1 การหาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหาของ
แบบสอบถามว่าครอบคลุมปัจจัยที่สอดคล้องกับสมมติฐานในการศึกษาหรือไม่ ซึ่งเป็นการ
ทดสอบ ความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) และความเที่ยงตรงตามโครงสร้าง
(Construct Validity) และได้นำร่างแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ
เพื่อพิจารณา ความสอดคล้องของคำถามกับคุณลักษณะหรือตัวแปรที่ต้องการวัดว่าสอดคล้อง
ตามเป้าหมายของ วัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษาหรือไม่ พร้อมทั้งพิจารณาความถูกต้อง
ชัดเจนของภาษา จากนั้นนำมา เพื่อแก้ไขและปรับปรุงแบบสอบถามให้มีความเหมาะสม

3.2 การทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) โดยนำแบบสอบถามไปทดสอบก่อน
ใช้ (Pre-test) กับกลุ่มตัวอย่างจากประชากรอื่นที่มีคุณลักษณะคล้ายกับประชากรที่ศึกษา
จำนวน 30 ชุด เพื่อทดสอบว่าคำถามแต่ละข้อในแบบสอบถามสามารถสื่อความหมายได้ตรง
ตามที่ผู้ศึกษากำหนดไว้หรือไม่ หลังจากนั้นได้นำผลมาหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาช
(Cronbach's Alpha Coefficient) ผลการวิเคราะห์ความเที่ยง พบว่าค่าสัมประสิทธิ์
ความเที่ยง (Reliability Coefficients) ได้ .945 มากกว่า 0.7 ซึ่งเป็นเกณฑ์มาตรฐาน

จึงหมายความว่า แบบสอบถาม มีความน่าเชื่อถือสามารถนำไปใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่จะดำเนินการศึกษาต่อไปได้

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้จะรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากทั้งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ดังนี้

4.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่แจกแบบสอบถามให้กับประชาชนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละชุมชน จำนวน 114 ชุม

4.2 ข้อมูลทุติยภูมิ โดยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เช่น ข้อมูลหรือบทความวิชาการ จากหนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต รวมถึงงานวิจัยภายในประเทศและต่างประเทศ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้รับแบบสอบถามคืนมาจะนำมาตรวจสอบความถูกต้อง ความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม จากนั้นจึงนำแบบสอบถามลงรหัสตาม วิธีการวิจัยทางสถิติ และดำเนินการประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์ และใช้สถิติวิเคราะห์เชิงพรรณนาในการวิเคราะห์ อธิบาย

ผลการศึกษา

1. ผลการศึกษาด้านนิยาม คุณลักษณะของสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลาม

ผลการศึกษาพบว่า สภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามเป็นความรู้สึกเกลียดชังหรือหวาดกลัวอิสลามหรือมุสลิม รวมทั้งสัญลักษณ์ของศาสนาอิสลามหรือคนที่นับถือศาสนาอิสลามหรือที่เรียกว่า มุสลิม ซึ่งพบได้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลที่อาจเป็นเพียงการมีทัศนคติที่อคติหรือแสดงออกมาเป็นการกระทำ เช่น การพูด การกลั่นแกล้ง หรือการใช้กำลังประทุษร้ายและอาจขยายไปสู่ระดับที่สูงขึ้น คือ ระดับโครงสร้างในระดับต่าง ๆ ของรัฐที่อาจมีนโยบาย กฎหมาย ระเบียบรองรับ อาทิ นโยบายการกีดกันหรือการเข้าถึงสิทธิบางประการ การเลือกปฏิบัติทางสังคมหรือการเลือกปฏิบัติทางการเมือง ทั้งนี้อาจแบ่งสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามได้เป็น 3 ระดับ ดังนี้

1) ระดับแรกคือความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามในระดับปัจเจกที่ชุกซ่อนไม่ได้แสดงออกมา ระดับนี้มีได้แสดงออกเป็นพฤติกรรม เป็นแต่เพียงความนึกคิดและทัศนคติ ซึ่งหากเปรียบเทียบกับแนวคิดปรัมมิตแห่งความเกลียดชังคือ ปรัมมิตขั้นที่ 1 หรือฐานของปรัมมิตที่เป็นแค่เพียงความคิดและทัศนคติของแต่ละบุคคล มิได้แสดงออกในทางใดๆ ทั้งคำพูด หรือการกระทำ เช่น การอคติ หรือ การเลือกรับข้อมูลข่าวสารเพียงด้านเดียว หากแต่ฐานของปรัมมิตแห่งความเกลียดชังที่มีนี้สามารถนำไปสู่ปรัมมิตในขั้นที่สูงขึ้นได้โดยผ่านการแสดงออกหรือพฤติกรรมอื่น ๆ

2) ระดับที่สองคือระดับปัจเจกชนแบบเดี่ยวหรือกลุ่มที่แปรเปลี่ยนจากการชุกซ่อนไม่ได้แสดงออกมากลายเป็นมีพฤติกรรมหรือการกระทำที่ส่งผลต่อบุคคลหรือสิ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับอิสลามหรือมุสลิม อาจเป็นการแสดงออกที่เกิดทั้งเป็นปัจเจกบุคคลหรือเป็นกลุ่มที่มีความคิดเห็นเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน พฤติกรรมที่แสดงออกทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและกลุ่มที่แสดงออกมีทั้งในลักษณะของวจนภาษา เช่น การพูดดูถูก ด้อยค่า ลดทอนความเป็นมนุษย์ ทั้งในรูปแบบคำพูดหรือการเขียน และลักษณะ อวัจนภาษา เช่น การแสดงสัญลักษณ์แห่งความเกลียดชัง ไปจนถึงพฤติกรรมการทำร้ายร่างกาย หรือทำลายทรัพย์สินต่อกลุ่ม

3) ระดับที่สามคือระดับโครงสร้าง กล่าวคือเป็นการพัฒนาจากระดับพฤติกรรมเชิงปัจเจกหรือกลุ่มเป็นแสดงออกอย่างเป็นโครงสร้าง มีการส่งเสริมหรือจัดตั้งที่มีส่วนประกอบสำคัญที่เกี่ยวกับนโยบายมีการกำหนดของรัฐ หรือผู้นำที่สำคัญ เช่น นโยบายการแบ่งแยกนโยบายการกีดกันเฉพาะกลุ่ม นโยบายที่มาจากผู้ที่มีอำนาจอันชอบธรรมนี้ส่งผลให้เกิดการปฏิบัติหรือเร่งเร้าพฤติกรรมในระดับปัจเจกที่เมื่อนโยบายรวมกับพฤติกรรมความเกลียดชังนำไปสู่ความรุนแรงที่มากกว่าการแสดงพฤติกรรมในระดับปัจเจกหรือกลุ่มที่ไม่มีนโยบายมารองรับความชอบธรรม รวมถึงการใช้ระเบียบ กฎเกณฑ์และกฎหมายของรัฐในระดับต่าง ๆ เพื่อกีดกัน ปิดกั้น ลิดรอน สิทธิบางประการ

2. ผลการศึกษาด้านความรู้ ความเข้าใจ และการรับรู้ผลกระทบของสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองปัตตานี

ผลการศึกษากลุ่มตัวอย่างในชุมชนของเทศบาลเมืองปัตตานีพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามทั้ง 114 ชุด เป็นเพศหญิง ร้อยละ 58.8 (67 คน) และเป็นเพศชาย ร้อยละ 41.2 (47 คน) นับถือศาสนาอิสลาม และอื่น ๆ ในจำนวนที่เท่ากัน คือ ร้อยละ 50 ในขณะเดียวกัน อายุของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในวัยรุ่นตอนปลาย คือ 18-23 ปี คิดเป็นร้อยละ 23.7 ต่อมาคือ 24-29 ปี คิดเป็นร้อยละ 19.3 และอายุ 36-41 ปี ร้อยละ 14.9 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างเกินกว่าครึ่งมีสถานภาพแต่งงาน คิดเป็นร้อยละ 51.8 และสถานภาพโสด รองลงมา คือ ร้อยละ 43.0 และสถานภาพหย่าร้าง น้อยที่สุดคือ ร้อยละ 1.8 เมื่อพิจารณาตัวแปรระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย / ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) และระดับปริญญาตรี ในจำนวนที่มากที่สุดเท่ากันคือ จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 25.4 เท่ากัน รองลงมาคือ ผู้ที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 16.7 ในขณะที่จำนวนผู้จบการศึกษาทางด้านศาสนาเป็นกลุ่มที่มีสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างที่น้อยที่สุด คือ จบการศึกษาระดับชานาวิย (เทียบเท่าระดับปริญญาตรี) จำนวน 4 คน หรือ ร้อยละ 3.5 ระดับอับิตดาอีย (เทียบเท่าระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย) และระดับปอเนาะ (การศึกษาเฉพาะทางด้านคัมภีร์อัลกุรอานและอิสลาม) จำนวน 3 คน หรือร้อยละ 2.6 เท่ากัน

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตัวแปรที่ศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	47	41.2
หญิง	67	58.8
อายุ		
18-23 ปี	27	23.7
24-29 ปี	22	19.3

30-35 ปี	14	12.3
36-41 ปี	17	14.9
42-47 ปี	11	9.6
48-53 ปี	11	9.6
54-60 ปี	12	10.5
สถานภาพ		
โสด	49	43
สมรส	59	51.8
หย่าร้าง	2	1.8
หม้าย, แยกกันอยู่	4	3.5
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	19	16.7
มัธยมศึกษาตอนต้น	12	10.5
มัธยมศึกษาตอนปลาย /ปวช.	29	25.4
ระดับ ปวส.	11	9.6
ปริญญาตรี	29	25.4
ปริญญาโทหรือสูงกว่า	4	3.5
อิติตาอี๋	3	2.6
ชานาวิ๋	4	3.5
ปอเนาะ	3	2.6
รวม	114	100

เมื่อจำแนกตามอาชีพ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอาชีพรับจ้าง จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 33.3 รองลงมาคือ ธุรกิจส่วนตัว จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 28.9 และอาชีพเป็นเกษตรกร น้อยที่สุด จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 0.9 ตามลำดับ ซึ่งหากพิจารณาความสอดคล้องของข้อมูลตัวแปรอาชีพจะพบว่าสอดคล้องกับตัวแปรชุมชนที่อยู่อาศัย เมื่อกลุ่มตัวอย่างอาศัยอยู่ในชุมชนต่าง ๆ ในเทศบาลเมืองปัตตานีทั้ง 19 ชุมชน คือ ชุมชนบือติงหะยีแม ชุมชนจือแรบาทู ชุมชนบือติงกำปงกู ชุมชนโรงอ่าง ชุมชนบือติงตันหยง ชุมชนยูโยด้านภาษี ชุมชนสะบารัง ชุมชนปะการอ ชุมชนจือแรนิง ชุมชนหลังแขวง ชุมชนคลองช้าง ชุมชนอาเนาะรู ชุมชนอาเนาะซุงา ชุมชนหัวตลาด ชุมชนจะบังติกอ ชุมชนตะลุโบะ ชุมชนวังเก่า ชุมชนริมคลอง และชุมชนตลาดเทควิวัฒน์ อาชีพเกษตรกรต้องอาศัยพื้นที่ การอาศัยในเขตเทศบาลเมืองย่อมมีข้อจำกัดเรื่องพื้นที่และที่ดินสำหรับการทำการเกษตร จึงส่งผลให้แม้โครงสร้างเศรษฐกิจของจังหวัดปัตตานีจะพึ่งพาด้านการเกษตรเป็นหลัก (สำนักงานจังหวัดปัตตานี, 2561) แต่ในชุมชนเทศบาลเมืองปัตตานีซึ่งเป็นศูนย์กลางของการค้า ขนส่ง และการบริการ อาชีพเกษตรกรจึงมีเพียงร้อยละ 0.9 ในขณะเดียวกันตัวแปรด้านชุมชนที่อยู่อาศัยซึ่งอยู่ในศูนย์กลางของเมืองปัตตานี ส่งผลต่อการประกอบอาชีพส่วนใหญ่ของกลุ่มตัวอย่างเช่นกัน คือ มีอาชีพรับจ้างและประกอบธุรกิจส่วนตัว จำนวนสูงที่สุดตามลำดับ รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของกลุ่มตัวอย่างมากที่สุดอยู่ที่ 5,000-10,000 บาท มีจำนวน 56 คน คิดเป็นร้อยละ 49.1 รองลงมาคือรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 10,001-20,000 บาท จำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 28.1 และน้อยที่สุดคือมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน มากกว่า 30,000 บาท จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 1.1 ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับอาชีพส่วนใหญ่ของกลุ่มตัวอย่างคือ รับจ้าง รองลงมาคือ ธุรกิจส่วนตัว ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ข้อมูลทั่วไปด้านอาชีพและรายได้

ตัวแปรที่ศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
อาชีพ		
นิสิต /นักศึกษา	6	5.3
แม่บ้าน	8	7
พนักงานบริษัทเอกชน	14	12.3
ธุรกิจส่วนตัว	33	28.9
รับจ้าง	38	33.3
รับข้าราชการ	3	2.6
เกษตรกรรวม	1	0.9
อื่น ๆ	11	9.6
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน		
น้อยกว่า 5,000 บาท	16	14
5,000 – 10,000 บาท	56	49.1
10,001 – 20,000 บาท	32	28.1
20,001 – 30,000 บาท	6	5.3
มากกว่า 30,000 บาท	1	0.9
ไม่มีรายได้	3	2.6
รวม	114	100

2.1 ผลการศึกษาด้านความรู้เกี่ยวกับสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลาม

ภาพรวมผลการศึกษาด้านความรู้เกี่ยวกับสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับน้อย โดยค่าเฉลี่ยที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ตอบถูก คือ ร้อยละ 36.79 โดยพบว่าไม่มีข้อคำถามใดที่กลุ่มตัวอย่างตอบคำถามถูกเกินกว่าร้อยละ 50 เลย สำหรับข้อคำถามที่กลุ่มตัวอย่างตอบถูกมากที่สุด ลำดับแรก คือ ข้อคำถามวัดความรู้ที่ว่า “การสร้างกฎเกณฑ์บางอย่างเพื่อกีดกันมุสลิมเป็นส่วนหนึ่งของสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลาม” ซึ่งเป็นข้อคำถามที่วัดความรู้ด้านลักษณะของสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามระดับที่สาม ซึ่งเป็นระดับโครงสร้าง ที่เกี่ยวข้องกับการใช้กฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับ เพื่อกีดกัน ปิดกั้นสิทธิ ข้อคำถามข้อนี้แม้จะมีสัดส่วนผู้ตอบแบบสอบถามตอบถูกมากที่สุดคือ ร้อยละ 46.5 หรือจำนวน 53 คน แต่ก็มีผู้ตอบถูกไม่ถึงครึ่งของกลุ่มตัวอย่างแสดงถึงความรู้ในระดับที่น้อย ต่อมาข้อคำถามที่กลุ่มตัวอย่างตอบถูกมากเป็นอันดับสองคือ ข้อคำถามที่ว่า “การเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมต่อมุสลิมคือสัญญาณหนึ่งของความรู้สึกความหวาดกลัวอิสลาม” ซึ่งเป็นข้อคำถามวัดความรู้เกี่ยวกับลักษณะของสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามที่เป็นระดับที่สอง ระดับปัจเจกชนที่แสดงพฤติกรรมและข้อคำถาม “การดูหมิ่นความเชื่อ หลักปฏิบัติทางศาสนาของมุสลิม เป็นส่วนหนึ่งของสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลาม” เป็นคำถามวัดความรู้ลักษณะของสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามซึ่งเป็นระดับที่สองของปัจเจกชน ข้อคำถามข้อนี้ตอบถูกร้อยละ 43.9 หรือ 50 คน ตามลำดับ

กลุ่มตัวอย่างที่มีค่าเฉลี่ยด้านความรู้สูงที่สุด คือ กลุ่มตัวอย่างที่จบการศึกษาระดับชานาวิทย์ โดยตอบถูกถึงร้อยละ 80 ซึ่งหมายถึงมีระดับความรู้ในระดับสูง ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างในระดับปริญญาโทหรือสูงกว่ามีค่าเฉลี่ยรองลงมาเป็นอันดับ 2 คือ ร้อยละ 60 ซึ่งมีความหมายว่ามีเกณฑ์ความรู้ในระดับปานกลาง ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรี ซึ่งมีคะแนนเป็นอันดับสาม คือ ร้อยละ 50.9 และกลุ่มตัวอย่างที่จบการศึกษาในระดับอื่นๆ เช่น ปอเนาะ มัธยมศึกษาตอนปลาย/ ปวช. ปวส. อิบติดาอีย และประถมศึกษา มีเกณฑ์ความรู้ในระดับต่ำ

2.2 ผลการศึกษาด้านความเข้าใจเกี่ยวกับสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลาม

ผลการศึกษาด้านความเข้าใจเกี่ยวกับสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลาม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเข้าใจเกี่ยวกับสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามในระดับต่ำ คือ ร้อยละ 39.54 ซึ่งเมื่อพิจารณารายข้อคำถามพบว่า ข้อคำถาม “การเหมารวมว่ามุสลิมเป็นผู้ก่อการร้ายเป็นส่วนหนึ่งของสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลาม” เป็นข้อคำถามที่กลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจมากที่สุดเป็นอันดับหนึ่ง คือร้อยละ 47.4 ความเข้าใจต่อ “การกล่าวหาว่าวัฒนธรรมของมุสลิมมีความแปลกประหลาด เป็นส่วนหนึ่งของสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลาม” เป็นความเข้าใจรองลงมาเป็นอันดับ 2 คือ ร้อยละ 44.7 และ “การต่อต้านการจัดกิจกรรมหรือการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษามุสลิม เป็นส่วนหนึ่งของสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลาม” เป็นอันดับ 3 คือ ร้อยละ 43.9

ในขณะที่ ความเข้าใจเกี่ยวกับ ข้อความ “การเลือกปฏิบัติต่อมุสลิม เช่น มีความรู้สึกไม่อยากให้บริการกับมุสลิมเป็นส่วนหนึ่งของสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลาม” เป็นข้อความที่ไม่เข้าใจสูงที่สุดโดยสูงถึง ร้อยละ 71.9 รองลงมา คือ “ฉันเข้าใจว่าการไม่ชอบสัญลักษณ์ทางศาสนาอิสลาม เช่น ดาว/เดือน/โคม หรือมัสยิด เป็นส่วนหนึ่งของสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลาม” เป็นอันดับสอง ร้อยละ 68.4 และ “การปฏิเสธการร่วมงานกับมุสลิม อันเนื่องมาจากความรู้สึกเกลียดชังเป็นส่วนหนึ่งของสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลาม” เป็นอันดับสาม ร้อยละ 64.0 ตามลำดับ

ด้านตัวแปรการศึกษาพบว่า แม้ผลการวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างในภาพรวมจะพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีเกณฑ์ความเข้าใจในระดับน้อย (ร้อยละ 39.54) ก็ตาม แต่เมื่อวิเคราะห์แยกตัวแปรการศึกษากลับพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับความเข้าใจในระดับสูง คือ กลุ่มตัวอย่างที่จบการศึกษาระดับนานาชาติ (ร้อยละ 85) ซึ่งสูงที่สุดซึ่งเหมือนกับข้อค้นพบการศึกษาตอนที่ 1 ด้านความรู้ ในขณะที่กลุ่มที่มีคะแนนรองเป็นอันดับสอง คือ กลุ่มตัวอย่างที่จบการศึกษาระดับปริญญาโทหรือสูงกว่าที่มีเกณฑ์ระดับความเข้าใจปรากฏการณ์สภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามในระดับปานกลาง (ร้อยละ 63.33) นอกจากนั้นยังมีเกณฑ์ระดับความเข้าใจในระดับน้อย ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่จบการศึกษาระดับอนุปริญญาเป็นกลุ่มที่มีระดับความเข้าใจ

ปรากฏการณ์สภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มต่าง ๆ (ร้อยละ 2.2)

2.3 ผลการศึกษาด้านการรับรู้ผลกระทบจากสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลาม

ผลการศึกษาด้านการรับรู้ผลกระทบจากสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลาม พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้ผลกระทบในระดับน้อยคืออยู่ที่ $\bar{x} = 1.67$ ทั้งในด้านผลกระทบทางเศรษฐกิจและผลกระทบทางด้านสังคม นอกจากนี้เมื่อพิจารณาการรับรู้ถึงผลกระทบจากสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลาม เป็นรายข้อ พบว่า จากจำนวนคำถาม 19 ข้อ ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการรับรู้ผลกระทบจากสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามอยู่ในระดับน้อย จำนวน 12 ข้อ ในขณะที่การรับรู้ผลกระทบจากสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามในระดับปานกลางมีจำนวน 7 ข้อ

กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นรับรู้ผลกระทบในระดับปานกลางเป็นกลุ่มผลกระทบทางด้านสังคมทั้งหมด โดยคะแนนมากที่สุด คือ “การรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่บิดเบือน/ช่องทางเดียวเกี่ยวกับมุสลิม จะก่อให้เกิดการแพร่ขยายของสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลาม” มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x} = 1.92$) รองลงมา คือ “การรับรู้ข่าวสารเหตุการณ์ระดับโลกว่ามุสลิมเป็นผู้ก่อการร้ายส่งผลกระทบให้ความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามของท่านเพิ่มขึ้น” อยู่ในระดับ ($\bar{x} = 1.89$), “การสื่อสารด้วยข้อมูลเนื้อหาที่เป็นเท็จเกี่ยวกับมุสลิมจะทำให้เกิดสภาวะของความรู้สึกหวาดกลัวอิสลาม” อยู่ในระดับ ($\bar{x} = 1.84$) “การพยายามยัดเยียดการก่อการร้ายในพื้นที่ต่าง ๆ ว่ามุสลิมเป็นผู้กระทำ ทำให้ความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามเพิ่มขึ้น” มีค่าเฉลี่ย (=1.82) “การกีดกันไม่ให้นักเรียน/นักศึกษามุสลิม ปฏิบัติตามหลักการศาสนาอาจทำให้เกิดความแตกแยกในสังคม” มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x} = 1.77$) “ความต้องการผลักดันมุสลิมให้ออกจากสังคม เป็นการกระทำที่อาจนำไปสู่การใช้ความรุนแรงขึ้นในสังคม” และ “เหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ทำให้เกิดสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามในชุมชนของท่าน” เป็นข้อความที่มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน คือ ($\bar{x} = 1.76$)

ในขณะที่เมื่อพิจารณาตัวแปรรายได้กับผลกระทบของสภาวะความรู้สึกลัวตกลัวอิสลาม พบว่าแม้ว่าค่าเฉลี่ยของผลกระทบในตัวแปรรายได้ในกลุ่มต่าง ๆ จะมีค่าเฉลี่ยในระดับได้รับผลกระทบในระดับน้อย ($\bar{x} = 0-0.75$) แต่การรับรู้ผลกระทบดังกล่าวกลับแตกต่างกันในกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้มากกว่า 30,000 บาทขึ้นไปที่มีค่าเฉลี่ยผลกระทบของสภาวะความรู้สึกลัวตกลัวอิสลามในระดับปานกลาง ($\bar{x}=2.0$)

ในกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้น้อยกว่า 5,000 บาท ($\bar{x} = 1.63$) มีข้อคำถาม 5 ข้อจาก 19 ข้อที่กลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ยในระดับปานกลาง คือ “การรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่บิดเบือน/ช่องทางเดียวเกี่ยวกับมุสลิม จะก่อให้เกิดการแพร่ขยายของสภาวะความรู้สึกลัวตกลัวอิสลาม” ($\bar{x} = 2.0$) “การพยายามยับยั้งการก่อการร้ายในพื้นที่ต่าง ๆ ว่ามุสลิมเป็นผู้กระทำทำให้ความรู้สึกลัวตกลัวอิสลามเพิ่มขึ้น” ($\bar{x} = 1.94$) “ความเชื่อว่ามุสลิมจะครองโลก เป็นความเชื่อที่ก่อให้เกิดความรู้สึกลัวตกลัวอิสลาม” “การกีดกันไม่ให้นักเรียน/นักศึกษามุสลิมปฏิบัติตามหลักการศาสนาอาจทำให้เกิดความแตกแยกในสังคม” ($\bar{x} = 1.81$) ตามลำดับ

กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ 5,000 - 10,000 บาทต่อเดือนซึ่งเป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุด มีข้อคำถาม 8 จาก 19 ข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับผลกระทบระดับปานกลางและ 1 ใน 8 ข้อดังกล่าว คือ “สภาวะความรู้สึกลัวตกลัวอิสลามส่งผลให้ผู้คนในชุมชนของท่านมีความหวาดระแวงระหว่างกัน” ($\bar{x} = 1.86$) หากพิจารณาจะพบว่ากลุ่มตัวอย่างพิจารณาเห็นความเปลี่ยนแปลงบางประการในชุมชนของตนจาก

โดยสรุปจากกล่าวได้ว่า ผลการศึกษาความรู้ ความเข้าใจ และผลกระทบของสภาวะความรู้สึกลัวตกลัวอิสลามในกลุ่มตัวอย่างในชุมชนเทศบาลเมืองปัตตานีมีอยู่ในระดับต่ำหรือน้อย อีกทั้งไม่ปรากฏความแตกต่างระหว่างกลุ่มศาสนาอย่างมีนัยสำคัญ แต่หากพิจารณาย่อยไปที่ตัวแปรที่สำคัญเช่น การศึกษาจะพบความแตกต่างโดยเฉพาะกลุ่มที่มีการศึกษาระดับขณะวัยและการศึกษาที่สูงกว่าระดับปริญญาตรีจะเป็นกลุ่มที่มีความรู้ ความเข้าใจต่อสภาวะความรู้สึกลัวตกลัวอิสลามสูงกว่ากลุ่มการศึกษาอื่น ๆ ที่มีระดับอยู่ในระดับน้อย

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

เมื่อพิจารณานิยามและการให้ความหมายของสภาวะความรู้สึกลัวหวาดกลัวอิสลามร่วมด้วยกับการทำความเข้าใจแนวคิดปิรามิดแห่งความเกลียดชัง ซึ่งใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาความรู้ ความเข้าใจและการรับรู้ผลกระทบของสภาวะความรู้สึกลัวหวาดกลัวอิสลามแล้วจะเห็นว่า นิยามและลักษณะสภาวะความรู้สึกลัวหวาดกลัวอิสลามของการศึกษานี้มีความแตกต่างกับแนวคิดปิรามิดแห่งความเกลียดชังซึ่งเสนอโดย ADL กล่าวคือ ADL เสนอปิรามิดแห่งความเกลียดชังซึ่งมีระดับความรุนแรงอยู่ 5 ระดับ (แนวคิดปิรามิดเรียกฐานปิรามิด) ที่อาจกล่าวได้ว่าแบ่งตามระดับของความรุนแรงจึงทำให้ความรุนแรงระดับสูงของปิรามิดแห่งความเกลียดชังของ ADL เป็นการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ซึ่งเคยเกิดขึ้นกับกรณีการสังหารชาวยิวในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง แต่อย่างไรก็ดีสำหรับการศึกษานี้ได้เสนอความหมายและลักษณะของสภาวะความหวาดกลัวอิสลามใน 3 ระดับ โดยไม่เพียงพิจารณาระดับความรุนแรงซึ่งเป็นที่มาของพฤติกรรมแต่ให้ความสำคัญกับลักษณะของที่มาของอำนาจในการก่อให้เกิดความรุนแรงซึ่งพบว่าที่มาของอำนาจจากกลไกของรัฐสร้างความรุนแรงต่อความเกลียดชังได้มากกว่าอำนาจของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ดังนั้นระดับของสภาวะความหวาดกลัวอิสลามในการศึกษานี้จึงมีเพียง 3 ระดับ คือ ระดับปัจเจกชนที่ชุกซ่อนสภาวะความหวาดกลัวอิสลามเอาไว้ไม่ได้แสดงพฤติกรรมออกมา ในขณะที่ระดับต่อมาคือระดับปัจเจกชนที่มีการแสดงพฤติกรรมซึ่งอาจเป็นการกระทำเดี่ยวหรือการรวมกลุ่มต่อเป้าหมายศาสนาอิสลามหรือมุสลิมในระดับที่สองนี้แม้มีความรุนแรงที่อาจสูงเช่น การก่อการร้าย หรือการทำลายล้างด้วยอาวุธ แต่ก็มีความจำกัดของพื้นที่ความเสียหายเป็นการสร้างความรุนแรงในลักษณะที่จำกัด อันเป็นผลจากขอบข่ายอำนาจของตัวแสดงหรือผู้กระทำ ในขณะที่ระดับที่ร้ายแรงที่สุดของการศึกษานี้ คือ ระดับที่สามซึ่งเป็นระดับโครงสร้างที่เป็นการกระทำที่มีกฎหมาย ระเบียบ กฎเกณฑ์รองรับในกลไกรัฐระดับต่าง ๆ ซึ่งไม่เพียงสร้างความเสียหายและความรุนแรงในการลดทอนกีดกัน ปิดกั้นสิทธิแล้ว ยังเป็นลักษณะที่สร้างความชอบธรรมให้ความรุนแรงที่เกิดขึ้นด้วยโดยเฉพาความรุนแรงเชิงโครงสร้างตามแนวคิดของโยฮัน กัลตุง (Johan Galtung)

ในขณะที่เมื่อพิจารณาผลการศึกษาค้นคว้า ผลการศึกษาด้านความรู้ ความเข้าใจ และการรับรู้ผลกระทบของสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามของกลุ่มตัวอย่างไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรศาสนากับความรู้ ความเข้าใจ และการรับรู้ผลกระทบ แม้จะมีการควบคุมจำนวนระหว่างการนับถือศาสนาโดยกำหนดโควตาที่เท่ากัน กล่าวคือ ไม่ว่ากลุ่มตัวอย่างจะนับถือศาสนาใดต่างก็มีความรู้ ความเข้าใจ และการรับรู้ผลกระทบในประเด็นสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามในระดับต่ำ แต่ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับความรู้ ความเข้าใจและการรับรู้ผลกระทบสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลาม คือ ตัวแปรการศึกษา กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาระดับชานาวิย (การศึกษาอิสลามขั้นสูง) มีคะแนนด้านความรู้ ความเข้าใจและการรับรู้ผลกระทบของสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างระดับปริญญาโทที่มีระดับความรู้ในระดับปานกลาง ในขณะที่กลุ่มอื่น ๆ มีระดับความรู้ต่ำ ความเข้าใจและการรับรู้ผลกระทบที่น้อย นั้นแสดงให้เห็นว่าระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างส่งผลต่อความรู้ ความเข้าใจและการรับรู้ผลกระทบของสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลาม

กลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาระดับชานาวิยยังแสดงให้เห็นถึงความสำคัญในการศึกษาตัวแปรการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ไม่อาจละเลยตัวแปรการศึกษาทางด้านศาสนาอิสลามได้ ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาทางสายศาสนาอิสลามอาจไม่พบในกลุ่มตัวอย่างในภูมิภาคอื่น ๆ แต่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้กลับมีกลุ่มตัวอย่างที่จบการศึกษาทางด้านศาสนาในระดับต่าง ๆ ทั้งการศึกษาระดับชานาวิย ซึ่งหมายถึงการศึกษาศาสนาในระดับขั้นสูงหรืออิสลามศึกษาตอนปลาย ที่มีระยะเวลาในการเรียนจนกระทั่งจบการศึกษารวมเวลากว่า 10 ปี ที่อาจเทียบได้กับการเรียนในระดับมหาวิทยาลัย ในขณะที่ระดับรองลงมา คือ ระดับมตะวัชชีฎาะฮ์ หรืออิสลามศึกษาตอนกลาง จำนวน 3 ปี ซึ่งเทียบได้กับระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และระดับอิตดาอีย์หรืออิสลามศึกษาตอนต้น มีระยะเวลาการเรียนจำนวน 3-4 ปี ซึ่งอาจเทียบเคียงได้ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (มูฮัมมัดรูยานี บากาและอิบราฮีม ณรงค์รัชชาเขต, 2552) ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการทำความเข้าใจตัวแปรการศึกษาไม่สามารถละเลยหรือมองข้ามการศึกษาในทางศาสนาของกลุ่มคนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ ดังนั้น

ในการดำเนินการสำรวจในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ตัวแปรระดับการศึกษาด้านศาสนาอิสลามยังคงมีความสำคัญ และเป็นตัวแปรที่แสดงนัยสำคัญระหว่างกลุ่มตัวอย่างที่ตั้งเช่น ผลการศึกษาด้านความรู้ ความเข้าใจ และการรับรู้ผลกระทบของสภาวะความหวาดกลัวอิสลามที่กลุ่มตัวอย่างที่จบการศึกษาในระดับชานาวิยมีความรู้ ความเข้าใจอยู่ในระดับสูงกว่ากลุ่มตัวอย่างกลุ่มอื่น ๆ

ในขณะที่ตัวแปรด้านรายได้และอาชีพของกลุ่มตัวอย่างสะท้อนความสัมพันธ์กับ ผลการศึกษาด้านผลกระทบบางประการที่น่าสนใจ กล่าวคือ ผลการศึกษาด้านการรับรู้ผลกระทบจากสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามในประเด็นความหวาดระแวงจากข้อคำถาม “สภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามส่งผลให้ผู้คนในชุมชนของท่านมีความหวาดระแวงระหว่างกัน” ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ 5,000-10,000 ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ที่สุดมีผลการศึกษาที่เห็นด้วยในระดับปานกลางซึ่งสูงกว่ากลุ่มรายได้อื่น ๆ ผลการศึกษาอาจนำไปสู่การสะท้อนให้เห็นว่า ผลกระทบจากสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามส่งผลต่อการเป็นอยู่และการดำรงชีวิต โดยเฉพาะในกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ 5,000-10,000 บาท ซึ่งบางส่วนมีอาชีพรับจ้างหรือประกอบอาชีพส่วนตัว ทั้งนี้ผลการศึกษาดังกล่าวย่อมแสดงให้เห็นความรุนแรงของสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามที่ปรากฏให้เห็นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสนใจ โดยการศึกษาวิจัยก่อนหน้านี้เกี่ยวกับผลกระทบของสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามในที่ต่าง ๆ ของโลกนั้นได้ค้นพบหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สอดคล้องกันประการหนึ่งคือ สภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามสามารถเปลี่ยนแปลงผันไปสู่ความรุนแรงได้ และเมื่อประกอบกับการมีนโยบายที่มีการเลือกปฏิบัติย่อมนำไปสู่ความรุนแรงและความสงบสุข สันติของสังคมในท้ายที่สุด เมื่อการรับรู้ผลกระทบเชิงลบที่เกิดจากสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามมีต่ำหรือน้อยย่อมมีนัยสำคัญต่อความระมัดระวังการอยู่ร่วมกันซึ่งอาจกระทบกระทั่งกับความสงบสุขและ สันติสุขของชุมชนได้หากไม่มีการป้องกันหรือรู้เท่าทัน

อย่างไรก็ดีผลการศึกษาตัวแปรลักษณะของชุมชนได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์กับผลการศึกษาด้านความรู้ ความเข้าใจ และการรับรู้ผลกระทบที่เกี่ยวกับสภาวะความรู้สึกหวาดกลัวอิสลามโดยพบว่า ลักษณะของชุมชน เช่นการเป็นชุมชนเชิงเดี่ยวที่อาจมีลักษณะ

ประชากรที่ไม่หลากหลาย เป็นชุมชนที่มีเชื้อชาติหรือชาติพันธุ์หลักเพียงกลุ่มเดียว หรือ ปรากฏความเป็นสังคมเชิงเดี่ยว จะมีผลการศึกษาด้านความรู้ ความเข้าใจ และการรับรู้ ผลกระทบสถานะความรู้สึกลูกหวาดกลัวอิสลามที่แตกต่างจากชุมชนที่มีความหลากหลายของ ประชากรในชุมชน ในกรณีของชุมชนในเทศบาลเมืองปัตตานี ชุมชนที่มีประชากรที่ หลากหลายเช่น ชุมชนคลองช้าง ชุมชนเทศวิวัฒน์ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีประชากรที่หลากหลาย ภายในชุมชน มิได้เป็นชุมชนที่มีลักษณะเดียวคือมีชาติพันธุ์ใดเป็นหลักมีระดับความรู้ ความ เข้าใจ และการรับรู้ผลกระทบจากสถานะความรู้สึกลูกหวาดกลัวอิสลามที่สูงกว่าชุมชนที่ไม่ หลากหลายหรือมีลักษณะการเป็นชุมชนเชิงเดี่ยว

นอกจากนี้ความเชื่อที่ว่าปัตตานีเป็นเมืองสังคมพหุวัฒนธรรม การมีสังคม ชุมชนและ ผู้คนหลากหลาย จะทำให้ผู้คนในชุมชนหรือสังคมนั้นมีความรู้ ความเข้าใจ กับความแตกต่าง ของความคิด ความเชื่อหรือการรับรู้ผลกระทบของสถานะความรู้สึกลูกหวาดกลัวอิสลามเป็น เพียงแค่มายาคติ เพราะผลการศึกษาปรากฏให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างในชุมชนต่างๆของเทศบาล เมืองปัตตานีที่ซึ่งมีความหลากหลายของผู้คน สังคมและวัฒนธรรมมากกว่าพื้นที่อื่น ๆ ใน จังหวัดปัตตานี กลับมีผลการศึกษาในด้านความรู้ ความเข้าใจ และผลกระทบมีค่าเฉลี่ยใน ระดับต่ำหรือน้อย การคาดหวังให้ผู้คน หรือสังคมที่มีความหลากหลายอยู่ร่วมกัน แต่มิได้มีการ ปฏิสัมพันธ์กันย่อมไม่สร้างความรู้ หรือความเข้าใจซึ่งกันและกันได้ การมีกิจกรรมที่มี ปฏิสัมพันธ์กันย่อมสร้างการเรียนรู้และความเข้าใจระหว่างคนในชุมชนได้ดีกว่า

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้วิจัยที่สนใจศึกษาในประเด็นสถานะความรู้สึกลูกหวาดกลัวอิสลาม คือ การศึกษาวิจัยในรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งจะทำให้เข้าใจสถานการณ์รวมถึงปัจจัย ต่าง ๆ ได้ละเอียดมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้การศึกษายังอีกรูปแบบหนึ่งคือ การศึกษาที่มุ่งเน้น ศึกษาเปรียบเทียบตัวแปรลักษณะชุมชนกับสถานะความรู้สึกลูกหวาดกลัวอิสลามเพื่อผล การศึกษาที่สามารถนำไปสู่การจัดกิจกรรมหรือข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการสร้างความ พร้อมและการจัดการเพื่อสร้างบรรยากาศและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข รวมถึงการศึกษาที่

เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจการเปลี่ยนแปลงสภาวะความรู้สึกลัวอิสลามให้ไม่พัฒนาไปสู่ความรุนแรงหรืออีกนัยหนึ่งคือการยอมรับในความแตกต่าง การมีขันติธรรม การอดทนอดกลั้น (tolerance) ยังคงมีพื้นที่สำหรับการศึกษา และควรทำการศึกษาเพื่อหาทางแก้ไขหรือหยุดการเกิดขึ้นของการขยายสภาวะความรู้สึกลัวอิสลามให้เป็นอคติที่นำไปสู่ความรุนแรงในสังคมต่อไป

รายการอ้างอิง

- จรัญ มะลูลีม. (2559). **การใช้อิสลามโฝเบีย เป็นเครื่องมือหาเสียง ของนักการเมืองสหรัฐ**. สืบค้น 10 กุมภาพันธ์ 2565, จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_2030
- ชากี๊ พัทธกัญกุล. (2550). ทศนของอิสลามต่อความรุนแรง: ความท้าทายในยุคสมัยการก่อการร้ายสากล. *ดำรงวิชาการ*, 6(2), 99-125. สืบค้น 10 กุมภาพันธ์ 2565, จาก http://www.damrong-journal.su.ac.th/upload/pdf/75_7.pdf
- ฐิติมาศ คำวงศ์. (2560). **ความสัมพันธ์มุสลิมและไทยพุทธในโลกออนไลน์: กรณีศึกษา Facebook กลุ่มต่อต้านมุสลิมหัวรุนแรง 3 จังหวัดชายแดนใต้ และ Cerita Patani** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร). สืบค้นจาก https://sure.su.ac.th/xmlui/bitstream/handle/123456789/15148/BA_Thitimas_Kam_wong.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- ดอน ปาทาน เอกรินทร์ ต่วนศิริ และ อันวาร์ กอมะ. (2561). **รายงานสัญญาความหวาดกลัวอิสลามในสังคม ไทย**. ปัตตานี: สมิลัน เพรส.
- ผกาวิดี สุพรรณจิตวนา. (2561). ความไม่คุ้นเคยกับการต่อต้านการก่อสร้างมัสยิดในพื้นที่ภาคเหนือของไทย. *วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 24(2), 3-33.
- ภานุพงศ์ เพชรพลอย. (2559). นัยของความหวาดกลัวอิสลามต่อกระแสต่อต้านสหภาพยุโรปในกลุ่มวิเชกราดกรณีศึกษา: อังการี. *วารสารยุโรปศึกษา*, 24(2), 10-51.

- มาโนชญ์ อารีย์. (2559). **ทรมันกับโลกมุสลิม ความสัมพันธ์ที่ไม่ง่าย**. สืบค้น 10 กุมภาพันธ์ 2565, จาก <https://deepsouthwatch.org/th/node/9843>.
- มูฮัมหมัดรยูนิ บากา และ อิบรอเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต. (2552). สภาพปัญหาและแนวทางการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. **วารสารปาริชาติ**, 22(1), 131-139.
- ร้องสวมฮิญาบ ในร.อนุบาล**. (2565). สืบค้น 10 กุมภาพันธ์ 2565, จาก https://www.khaosod.co.th/newspaper/newspaper-front-page/news_7103019
- สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดปัตตานี. (2564). **รายงานสถานการณ์ทางสังคมจังหวัดปัตตานี ประจำปี 2564**. สืบค้นเมื่อ 10 กันยายน 2565, จาก https://www.m-society.go.th/ewtadmin/ewt/mso_web/download/article/article_20211110164810.pdf
- สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (ม.ป.ป.ก). **Pattani Heritage City ประวัติชุมชนไทย/จีน ความเป็นมา**. สืบค้นเมื่อ 30 กรกฎาคม 2567, จาก <https://pattaniheritagecity.psu.ac.th/ประวัติชุมชนไทย/จีน/ความเป็นมา>
- _____. (ม.ป.ป.ช). **Pattani Heritage City มัสยิดปากีสถาน**. สืบค้น 30 กรกฎาคม 2567, จาก <https://pattaniheritagecity.psu.ac.th/landmark/มัสยิดปากีสถาน>
- อับดุลสุโก ดินอะ. (2558ก). **โรคหวาดกลัวอิสลาม (Islamophobia) ทั้งโลกตะวันตกและไทย**. สืบค้น 10 กุมภาพันธ์ 2565, จาก <https://deepsouthwatch.org/th/node/7583>
- _____. (2558ข). **โรคหวาดกลัวอิสลาม (Islamophobia) กับความท้าทายของมุสลิมในยุคเปลี่ยนแปลง**. สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2565, จาก <https://www.publicpostonline.net/2460>
- เอกรินทร์ ต่วนศิริ และอันวาร์ กอมะ. (2561). **ว่าด้วยความสัมพันธ์ที่เปราะบาง ระหว่างกลุ่มชาวพุทธและมุสลิมในสังคมไทย**. ปัตตานี: ปัตตานีฟอรัม.

- _____ . (2562). ความสัมพันธ์ที่เปราะบางระหว่างชาวพุทธและมุสลิมในสังคมไทย. *วารสารอิสลามศึกษา*, 10(2), 14-26.
- Anti-Defamation League. (2021). **Pyramid of Hate**. Retrieved November 1, 2022, from https://www.adl.org/sites/default/files/pyramid-of-hate-web-english_1.pdf
- Armstrong, P. (2010). **Bloom's Taxonomy**. Retrieved November 5, 2022, from <https://cft.vanderbilt.edu/guides-sub-pages/blooms-taxonomy/>
- Awad, N. (2014). Religio-phobia; Western Islam, Social Integration and the Resurgence of Religiosity in Europe. *The Muslim World*, 103(4), 433-447.
- Bloom, B. S., Engelhart, M. D., Furst, E. J., Hill, W. H., & Krathwohl, D. R. (1956). **Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitive domain**. London: Longmans.
- Qiu, L. (2016). **Obama vs/ Trump on the phrase 'radical Islam'**. from <https://www.politifact.com/article/2016/jun/14/obama-vs-trump-radical-islam/>
- The Bridge Initiative Team. (2019). **Factsheet: Polls on Islam, Muslims and Islamophobia in Canada**. Retrieved February 12, 2021, from <https://bridge.georgetown.edu/research/factsheet-polls-on-islam-muslims-and-islamophobia-in-canada/>
- _____ . (2016). **When Islamophobia Turns Violence: The 2016 U.S. Presidential Elections**. Retrieved February 12, 2021, from <https://bridge.georgetown.edu/wpcontent/uploads/2018/11/When-Islamophobia-Turns-Violent.pdf>
- Wigura, C. (2016). **Poland's Islamophobia**. Retrieved January 14, 2020, from <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/63892>

การเสริมสร้างและการพัฒนาประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่¹

Enhancing and Developing in Modern Local Democracy

พรอัมรินทร์ พรหมเกิด², บรรเจิด สิงคะเนติ³, พัชวรธรณ นุชประยูร⁴,

วรัญญา ศรีริน⁵, ทองใบ สิงสีทา⁶

Pornamrin Promgird², Banjerd Singkaneti³, Bajrawan Nuchorayool⁴,

Warunya Sririn⁵, Thongbai Singseetha⁶

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของผลการศึกษาวิจัยโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่อง “นวัตกรรมทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง : พื้นฐานของประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทย” ผลงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ทุนส่งเสริมกลุ่มวิจัยศักยภาพสูง (สัญญาเลขที่ N42A660622)

² รองศาสตราจารย์สาขาวิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (Assoc. Prof.Dr., Department of Social Science, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University) E-mail: Pornamar@kku.ac.th

³ ศาสตราจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (Prof. Dr., Faculty of Law, National Institute of Development Administration) E-mail: Banjerd.s@nida.ac.th

⁴ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (Asst. Prof., Faculty of Law, National Institute of Development Administration) E-mail: bajrawan.n@nida.ac.th

⁵ นักศึกษาปริญญาเอกสาขาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (Ph.D. student, Department of Sociology, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University) E-mail: warunyas@kkumail.com

⁶ หัวหน้าสำนักประสานเครือข่ายสภาองค์กรชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (Director of the Community Organization Council Network, Community Organization Development Institute) E-mail: thongbai.s@codi.or.th

Received: February 15, 2024

Revised: September 8, 2024

Accepted: September 12, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการสำรวจแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่ ผลการศึกษาพบว่า แม้ว่าประวัติศาสตร์การศึกษาเรื่องประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นจะมีมายาวนาน แต่ในโลกวิชาการปัจจุบันข้อถกเถียงล่าสุดมีแนวโน้มให้ความสำคัญกับเรื่องการขยายฐานการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนให้มากขึ้น รวมทั้งต้องการเสริมสร้างอำนาจแท้จริงให้เกิดขึ้นกับประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนท้องถิ่นให้มีสิทธิ มีส่วนร่วมในการกำหนดวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งเชื่อกันว่าจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็งมากขึ้น ตามแนวคิดประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่ยังคงโต้แย้งเรื่องการรวมศูนย์อำนาจรัฐไว้ที่ส่วนกลาง เนื่องจากเห็นว่าจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นอ่อนแอ และการรวมศูนย์อำนาจในตัวเองทำให้เกิดการใช้อำนาจโดยพลการได้ง่าย และในท้ายที่สุดกระบวนการตัดสินใจที่มีการรวมศูนย์อำนาจมากเกินไปจะทำลายความสามารถในการอยู่รอดของประชาธิปไตยได้ บทความนี้ได้เสนอแนวทางในการเสริมสร้างและพัฒนาประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่ด้วยการเปลี่ยนให้ประชาชนมีวัฒนธรรมแบบพลเมือง และการใช้วัตรกรรมทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ เข้ามาช่วยเสริม โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน และทำให้ประชาชนมีความรู้สึกผูกพันกับชุมชนท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: ประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่, การปกครองตนเอง, สมรรถนะทางการเมือง, ชุมชนเข้มแข็ง, วัฒนธรรมแบบพลเมือง

Abstract

This academic article aims to explore the concept of modern local democracy. The study reveals that, despite the long history of examining local democracy, contemporary scholarly discourse increasingly emphasizes the importance of expanding political participation among citizens and empowering them to genuinely influence the direction of their local communities. It is believed that these measures will strengthen local communities. Modern local democracy continues to challenge the centralization of state power, as it is argued that such centralization can weaken localities and facilitate arbitrary use of power. Excessive centralization in decision-making processes could ultimately threaten the survival of democracy. This article proposes strategies to enhance and develop modern local democracy by cultivating a civic culture among citizens and incorporating various forms of social innovation. The goal is to elevate political participation and deepen citizens' connection to their local communities.

Keywords: Modern Local Democracy, Self-government, Politically Competent, Strong and Resilient Communities, Civic Culture

บทนำ

แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่ มีเป้าหมายหลักคือสนับสนุนเรื่องการกระจายอำนาจและความรับผิดชอบออกจากรัฐบาลกลาง เพื่อให้ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งเป็นผู้ได้รับประโยชน์สูงสุดจากการกระจายอำนาจ ขณะเดียวกันก็ต้องการ “เสริมสร้างอำนาจ” (Empower) ให้เกิดขึ้นกับประชาชนที่เป็นคนตัวเล็กตัวน้อยในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อให้เขาได้มีสิทธิและมีส่วนในการกำหนดนโยบาย

หรือมีสิทธิในการกำหนดความเป็นไปของชุมชนท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่ได้มากที่สุด แนวคิดประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่แท้จริงแล้วก็คือรูปแบบหนึ่งของ “ประชาธิปไตยทางตรง” ที่หมายถึง การเข้ามาเกี่ยวข้องโดยตรงของประชาชนในการตัดสินใจที่ระดับชุมชนท้องถิ่น (Wollmann, 2000) ทั้งนี้เพื่อต้องการเสริมสร้างอำนาจที่แท้จริงให้เกิดขึ้นกับประชาชนและสนับสนุนให้ประชาชนได้ “ปกครองตนเองอย่างอิสระ” (Self - Government) ไม่ใช่ให้รัฐบาลกลาง หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่รัฐระดับต่าง ๆ เป็นผู้กำหนดแต่เพียงฝ่ายเดียว ประชาธิปไตยทางตรงที่เข้มแข็งและความสามารถในการปกครองตนเองอย่างอิสระของประชาชน เชื่อกันว่านอกจากจะช่วยทำให้ประชาชนมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งทำให้ประชาชนมีอำนาจเพิ่มมากขึ้นแล้วยังทำให้ชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็งมากขึ้นอีกด้วย

ในสังคมไทยเมื่อกล่าวถึงประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่น ยังมีการรับรู้กันอย่างจำกัด และจำกัดขอบเขตในวงแคบเพียงแค่เรื่อง “การเลือกตั้ง” คณะผู้บริหารท้องถิ่น หรือการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับต่าง ๆ เท่านั้น ทำให้ขาดสาระสำคัญคือเป้าหมายหรือปรัชญาของแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่ และยังขาดองค์ความรู้เรื่องนวัตกรรมทางสังคมเพื่อการเสริมสร้าง และพัฒนาประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่อีกด้วย ผลตามมาก็คือทำให้ชุมชนท้องถิ่นของไทยขาดความเข้มแข็งและขาดความเป็นประชาธิปไตยที่อำนาจเป็นของประชาชน ในบทความนี้ผู้เขียนจึงต้องการนำเสนอให้เห็นถึงประเด็นสำคัญดังกล่าว โดยเฉพาะเรื่องแนวทางในการพัฒนาประชาธิปไตยระดับชุมชนสมัยใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องใหม่ (Originality) และเป็นนวัตกรรมทางสังคมซึ่งยังไม่เป็นที่รับรู้กันเคยกันมากนัก ทั้งในกลุ่มนักวิชาการและนักปฏิบัติของไทยซึ่งอยู่หน่วยงานของรัฐบาลกลางที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกับการปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับต่าง ๆ องค์กรพัฒนาเอกชน (เอ็นจีโอ) และผู้นำชุมชน ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้และเพื่อขับเคลื่อนไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งให้แก่ประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นของไทยต่อไป

แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่

ข้อถกเถียงซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปประการหนึ่ง ในการศึกษาเรื่องการปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่คือ “*ทำอย่างไรที่จะให้อำนาจที่มีการรวมศูนย์อยู่นั้นได้มีการแตกตัวและกระจายออกไปสู่ชุมชนท้องถิ่นให้มากที่สุด*” (*It disperses over-centralized power*) ประเด็นนี้แม้ว่าจะมีความหมายที่กว้างแต่ก็มีความเหมาะสมและมีความสำคัญ เนื่องจากการรวมศูนย์อำนาจมาไว้ที่ส่วนกลางทำให้ชุมชนท้องถิ่นอ่อนแอลง รวมทั้งทรัพยากรที่มีค่าต่าง ๆ ทั้งทรัพยากรที่จับต้องได้และไม่สามารถจับต้องได้จากท้องถิ่น จะถูกดูดซับเข้ามาสู่ส่วนกลางทั้งหมด ขณะที่ภายใต้การปกครองแบบประชาธิปไตยที่กระทำด้วยความรอบคอบ (Prudential case for democracy) จำเป็นต้องมี “*เครือข่ายของการสร้างความปลอดภัยที่สำคัญและจำเป็น*” (Necessary safety net) ในการช่วยปกป้องประชาชนหรือพลเมืองจากการรวมศูนย์อำนาจของฝ่ายอำนาจนิยมที่มีพลังและมีศักยภาพมาก ดังนั้น จึงไม่มีอะไรดีเท่ากับการถูกกำกับด้วยกระบวนการประชาธิปไตย เนื่องจากการรวมศูนย์อำนาจใด ๆ ในตัวมันเองยังทำให้เกิดการใช้อำนาจโดยพลการได้ง่าย (Arbitrary) และเกิดพฤติกรรมที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ในท้ายที่สุดกระบวนการตัดสินใจที่มีการรวมศูนย์อำนาจมากเกินไป จะทำลายความสามารถในการอยู่รอดของประชาธิปไตยได้ ในทางกลับกัน ยังมีวิถีทางของการถูกควบคุมโดยพลังประชาชนมากเท่าใด ความหวังที่จะต่อสู้กับสิ่งที่เป็อันตรายต่อประชาธิปไตยของประชาชนคนซึ่งเป็นคนตัวเล็กตัวน้อยก็ยังมีมากขึ้นเท่านั้น (Phillips, 1996)

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาพบว่า แม้ประวัติศาสตร์ของการศึกษาเรื่อง “*ประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่น*” จะมีมาอย่างยาวนาน แต่ทว่าในโลกวิชาการปัจจุบัน ข้อถกเถียงล่าสุดของการศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น มีแนวโน้มขยายไปสู่เนื้อหาของการให้ความสนใจกับเรื่องการส่งเสริมและขยายฐานการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนให้มากขึ้น (*Extending participation*) ซึ่งเชื่อกันว่า จะทำให้เกิดประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นที่เข้มแข็งมากขึ้นเช่นกัน จากประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นว่า

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นยังมีความสำคัญอยู่เสมอ ดังเช่นในผลงานของนักวิชาการคือ Wollmann (2000) ที่ให้ความสนใจศึกษาเรื่องการเติบโตขึ้นของบทบาทประชาธิปไตยทางตรง ในการนำไปสู่การสถาปนาประชาธิปไตยที่มีความมั่นคงมากขึ้น (Well - established democracies) และการศึกษาของ Smith (2000) ที่มีการนำเอาเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เข้าไปสู่บริบทของการถกเถียงในแนวการศึกษาเรื่องการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New public management approaches) อย่างไรก็ดี ถึงกระนั้นก็มีแนวคิดแบบดั้งเดิมบางเรื่องที่ยังคงคัดค้านเรื่องการขยายฐานการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนอยู่ เช่น แนวคิดการรวมศูนย์ในการจัดการเรื่องการเงินของรัฐ (Fiscal centralization) หรือแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ เรื่องการประหยัดจากขนาด (Economies of scale) (Bucek & Smith, 2000) เป็นต้น

นอกจากนักวิชาการดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ก็ยังมีนักคิดหรือนักทฤษฎีทางสังคมการเมือง ทั้งฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวาอื่น ๆ อีก ต่างให้ความเห็นและถกเถียงกันในประเด็นแนวคิดเรื่อง “ประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่น” ที่แตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตาม นักคิดทั้งสองฝ่ายต่างก็มีข้อเสนอดตรงกันในแง่ที่ว่า ควรให้มีการสร้างความสมดุลในเรื่องของการมี “ประชาธิปไตยแบบตัวแทน” ที่เคยมีอิทธิพลครอบงำอยู่ในชุมชนท้องถิ่นมายาวนาน ด้วยการเสนอให้มีรูปแบบต่าง ๆ ของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Various forms of participatory democracy) ให้มากขึ้น ดังเช่น แนวคิดของ Bucek & Smith (2000) ที่เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนที่จะสามารถยกระดับการปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นประชาธิปไตยได้นั้น ต้องทำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจระดับท้องถิ่นในสองประการด้วยกันคือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนั้นต้องเป็นประเด็นปัญหาที่อ่อนไหว หรือได้รับผลกระทบจากภายนอกได้ง่าย (Sensitive issues) และ 2) การตัดสินใจต่อปัญหานั้นต้องสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนตามกลุ่มต่าง ๆ ได้ด้วย

เราจึงเห็นได้ว่า การขยายฐานการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน รวมทั้งการที่จะให้ประชาชนได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาสำคัญของท้องถิ่นนั้น ควรเป็นเรื่องที่

อ่อนไหวต่อความรู้สึกและเป็นประเด็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นของเขา และการตัดสินใจนั้นต้องเกิดประโยชน์ต่อประชาชนตามกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ได้ ทั้งสองประเด็นนี้ ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจให้มากที่สุด การส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจยังช่วยให้การปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มเฉพาะ หรือกลุ่มย่อยต่าง ๆ ตามความสนใจในชุมชนท้องถิ่นนั้น และประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมยังเผยหรือแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่คนสามารถมีความชอบในสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นพิเศษ (Preferences) ได้อีกด้วย อย่างไรก็ตาม สถาบันของประชาธิปไตยแบบตัวแทนก็ยังคงมีความสำคัญในด้านการมีความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ และมีการนำเอาการตัดสินใจไปสู่ภาคปฏิบัติอยู่ (Phillips, 1996)

ตามหลักการประชาธิปไตยยังเป็นที่ยอมรับกันว่า การตัดสินใจในระดับชุมชนท้องถิ่นที่ดีที่สุดก็ต่อเมื่อการตัดสินใจนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชนท้องถิ่นนั่นเอง และเป็นการตัดสินใจที่กระทำโดยประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้นเองด้วย เนื่องจากประชาชนในท้องถิ่นอยู่ในตำแหน่งหรือที่ตั้งที่ดีกว่าคนอื่น ๆ (Better placed) ซึ่งสามารถรับรู้ถึงประเด็นหรือปัญหาและสภาวะเงื่อนไขของชุมชนท้องถิ่นนั้น และพวกเขาก็เป็นกลุ่มเดียวที่สามารถรับรู้ถึงความต้องการของตนเอง รวมทั้งสามารถจัดลำดับความสำคัญในความต้องการตนเองได้ ดังนั้นถ้าถามว่า “ใครคือคนที่รู้ปัญหาของชุมชนท้องถิ่นได้ดีที่สุด” (Who knows what is the best) คำตอบคือประชาชนในชุมชนท้องถิ่นนั่นเอง และถ้าให้อำนาจแก่ประชาชนในการจัดการดูแลชุมชนท้องถิ่นของเขา บางทีอาจก่อให้เกิดนวัตกรรมทางสังคมด้านการบริหารจัดการที่นำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งและเหมาะสมกับพื้นที่นั้นได้ Phillips (1996) จึงเห็นว่า ประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นช่วยสนับสนุนให้เกิดแนวความคิดและการริเริ่มสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ที่มาจากประชาชนเองได้

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเรายังเห็นได้อีกว่า แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่ ในทางปรัชญาหรือเป้าหมายหลักเป็นแนวคิดที่ตอกย้ำและสนับสนุนเรื่องการกระจายอำนาจ รวมทั้งความรับผิดชอบออกจากรัฐบาลส่วนกลางไปสู่ระดับชุมชนท้องถิ่น

อันได้แก่ หมู่บ้าน ตำบล เทศบาล อำเภอ หรือเมือง ฯลฯ โดยต้องการให้ประชาชนซึ่งอยู่ในชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งเป็นผู้ได้รับประโยชน์สูงสุดจากการกระจายอำนาจดังกล่าว ดังนั้นประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่ จึงไม่ใช่เป็นเรื่องเพียงแค่ “การเลือกตั้ง” ตัวแทนหรือผู้นำขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับต่าง ๆ อย่างที่เข้าใจกันโดยทั่วไปในสังคมไทยเท่านั้น (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2562) แต่ทว่าแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่ต้องการ “เสริมสร้างอำนาจ” ให้กับชาวบ้านหรือประชาชนในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ได้มีสิทธิมีส่วนในการกำหนดนโยบาย หรือมีสิทธิในการกำหนดความเป็นไปของชุมชนท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่ได้ หรือมีโอกาสเข้ามาเกี่ยวข้องโดยตรงในการตัดสินใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่มีผลกระทบกับตัวเขาเองที่ระดับชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง อันมาจากพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นที่มีคุณภาพ จะสามารถสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนหรือพลเมืองได้มากขึ้น เมื่อประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ก็จะช่วยให้พวกเขาเกิดความตื่นตัวและเกิด “จิตสำนึกของความเป็นพลเมือง” มีความเชื่อมั่นในพลังอำนาจของตนเอง และพร้อมใจกันที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเองอย่างอิสระ อันจะช่วยทำให้เกิดชุมชนท้องถิ่นที่เข้มแข็งและทำให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557ก; 2565; 2567ก.)

ประชาธิปไตยสมัยใหม่ยังต้องการ “พลเมืองที่เข้มแข็ง” (Active citizenship) ที่สนใจในการเข้ามาตรวจสอบอย่างละเอียดถี่ถ้วนต่อการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ และเขาต้องมีแนวคิดในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ต่อนโยบายรัฐ รวมทั้งสามารถควบคุมกำกับให้ันการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐทุกระดับ มีความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ของตน (kymlicka, 2001) หากเราสามารถพัฒนาพลเมืองที่เข้มแข็งขึ้นมาได้ ก็จะช่วยเสริมสร้างและพัฒนาประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นขึ้นมาได้เอง ในท้ายที่สุดแล้วประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นก็จะช่วยตอบสนองต่อชีวิตความเป็นอยู่ และความต้องการของชาวบ้านซึ่งเป็นผู้อยู่อาศัยในชุมชนท้องถิ่นนั้นได้อย่างตรงจุดมากที่สุด

กล่าวอีกนัยหนึ่ง แนวคิดประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่ แท้จริงแล้วก็คือรูปแบบหนึ่งของ “ประชาธิปไตยทางตรง” ที่สนับสนุนให้ประชาชนได้ “ปกครองตนเองอย่างอิสระ” (Self-Government) อันมาจากรากฐานของแนวคิดจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน (Bottom - up democracy) ซึ่งก็คือการสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของชุมชนท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องรอฟังคำสั่งจากใคร ไม่ใช่ให้รัฐบาลกลางและเจ้าหน้าที่รัฐระดับท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นผู้กำหนดแต่ฝ่ายเดียว คำว่า “การปกครองตนเอง” นั้น มหาตมะ คานธี อธิบายไว้อย่างชัดเจนว่า คือความพยายามอย่างต่อเนื่องที่จะเป็นอิสระจากการควบคุมของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลแห่งชาติหรือรัฐบาลต่างชาตก็ตาม (รติกร กิริติ, 2543) และการปกครองตนเองก็คือความหมายของประชาธิปไตยในทางสากลที่กระชับที่สุด (Janowitz, 1980) ประชาธิปไตยทางตรงที่เข้มแข็งและการปกครองตนเองจะช่วยให้ประชาชนมีอำนาจมากขึ้น และทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้น เช่นเดียวกัน (Phillips, 1996) ประชาธิปไตยทางตรงยังช่วยธำรงรักษาวีถีชีวิตชุมชน และวัฒนธรรมดั้งเดิมอันดีงามของชุมชนท้องถิ่นนั้นไว้ รวมทั้งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มิให้ถูกทำลายจากพลังอำนาจของระบบทุนนิยมและอำนาจทางการเมืองที่ฉ้อฉลได้ (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557ข; 2565; 2567ข.)

ในโลกวิชาการ “แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่” ที่มีการกล่าวอ้างอิงถึงกันอย่างมากในยุคหลัง คือผลงานของ Phillips (2006) ซึ่งอ้างเหตุผลเพื่อสนับสนุนประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นว่าควรมองประชาธิปไตยในแง่ของ “กระบวนการพัฒนา” (Developmental) โดยเขาเสนอว่า เราต้องมีความมุ่งมั่นปรารถนาให้มากขึ้น และต้องมองหาวิธีการขยายฐานการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนให้มากขึ้น รวมทั้งให้มีความเข้มแข็งมากขึ้นด้วย ทั้งนี้ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตทางการเมืองของประชาชนทั้งหมด และเราต้องมีความเข้าใจว่าประชาธิปไตยมีลักษณะของพลวัต ดังนั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงมีวงจรที่มิทั้งขึ้น และลงได้เช่นเดียวกัน Phillips ยังเห็นว่าสำหรับประชาชนบางคนที่ไม่เคยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนั้น บางทีอาจเป็นเพราะประเภทหรือชนิด

ของงานที่เขาทำอยู่ก็ได้ ซึ่งปฏิเสธอำนาจในการตัดสินใจเหนือสถานที่ทำงาน หรืออาจเป็นเพราะระบบสังคมไม่เปิดกว้างให้เขาได้เข้ามีส่วนร่วม หรืออาจเป็นเพราะเขาขาดความรู้ความเข้าใจที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวในทางการเมือง (Lacking the relevant knowledge for political affairs) ในทางตรงกันข้ามกับบางคนซึ่งวิถีชีวิตของเขามีความพร้อมมากกว่าที่จะมีโอกาสดำเนินการตัดสินใจเรื่องสำคัญ ซึ่งคนกลุ่มนี้จะมองตนเองว่าเป็นพวกมี “สมรรถนะทางการเมือง” (Politically competent) ในกลุ่มคนที่มีอำนาจในการตัดสินใจนี้ก็จะมีความเชื่อมั่นในตนเองและมักเรียกร้องอ้างสิทธิของตนเอง (confidence and claims) ในขณะที่กลุ่มคนซึ่งอยู่ชายขอบอย่างมาก ก็มีแนวโน้มที่จะยอมรับสภาพนิ่งเฉยไม่ต่อสู้ดิ้นรนใด ๆ (Passive acceptance) ดังนั้น การยกระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้คนทั้งมวลจึงถูกมองเสมือนหนึ่งว่าเป็นส่วนหนึ่งของ “กลยุทธ์” ในการสร้างความเสมอภาคทางการเมืองให้เพิ่มมากขึ้น ที่สำคัญมากกว่านี้คือ มีการยอมรับกันว่ารระดับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองที่สูงมากขึ้นเช่นนี้ จะช่วยส่งเสริมขีดความสามารถของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมืองที่มีคุณภาพได้

Barber (2003) ได้ชี้ให้เห็นว่า การที่คนได้เข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับ “ขบวนการของสมาชิกประชาชน” ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาคที่เฟื่องฟู จะช่วยปรับเปลี่ยนวิธีการคิดและการประพฤติปฏิบัติตนของผู้คนได้ ซึ่งแตกต่างกับการที่เราไปออกเสียงลงคะแนนในคูหาเลือกตั้งอย่างโดดเดี่ยว โดยที่เรามีโอกาสสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนอื่น ๆ ได้น้อยมาก นอกเสียจากการยึดโยงอยู่กับพรรคการเมืองและผลประโยชน์ทางวัตถุเฉพาะหน้า แต่ก็ไม่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมโดยตรงกับคนอื่น ๆ หรือมีโอกาสได้พิจารณาสิ่งที่มีความชอบธรรมซึ่งอยู่ในความครุ่นคิดและความสนใจของเรามา (Consider the legitimacy of their preoccupations) แต่เมื่อเราได้มีโอกาสในการพูดคุยถกเถียงกันกับคนอื่น ๆ มากขึ้น และมีอำนาจในการตัดสินใจมากขึ้น เราก็มักมีแนวโน้มในการสร้างความเข้าใจร่วมกันกับคนอื่น และในการถกเถียงกันนั้นยังอาจมีการคิดค้นหาวิธีการแก้ไขปัญหของส่วนรวม รวมทั้งข้อห่วงใยร่วมกันกับคนอื่นได้มากขึ้น ข้อถกเถียงเหล่านี้มีพลวัตอย่างมากในการช่วยเพิ่มการ

มีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ (Public affairs) และยังอาจทำให้เกิดนวัตกรรมทางสังคมแบบใหม่ในการบริหารจัดการชุมชนท้องถิ่นได้อีกด้วย

นอกจากนี้ Barber ยังได้เสนอข้อถกเถียงถึงหลักการสำคัญเกี่ยวกับประชาธิปไตยที่มีความแข็งแรง (Strong democracy) และมีเสถียรภาพในทำนองเดียวกันว่า ต้องสนับสนุนให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งในทุกระดับ ประชาชนจะต้องมี “จิตสำนึกของความเป็นพลเมือง” และมีการรวมตัวกันเป็นชุมชนที่เข้มแข็งขึ้นมาให้ได้ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการที่สมาชิกในชุมชนท้องถิ่นได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเข้มแข็งในทุกระดับด้วยความมีสำนึกและรับผิดชอบต่อหน้าที่ของพลเมือง คือปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนค่าจูงให้เกิด “ชุมชนเข้มแข็ง” ขึ้นมาได้ และในท้ายที่สุดชุมชนเข้มแข็งจะช่วยเสริมสร้างให้เกิดระบอบประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพ (Stable democracy) ทั้งในระดับสังคมใหญ่หรือระดับชาติได้ในท้ายที่สุดเช่นกัน

นอกจากแนวคิดของนักวิชาการต่าง ๆ ที่กล่าวถึงประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นแล้ว ยังมีผลงานการศึกษาวิจัยที่น่าสนใจ อย่างเช่น การศึกษาเรื่อง “การสร้างประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่น” ของ Heller, Harilal & Chaudhuri (2007) ในอินเดีย ที่พยายามสร้างสถาบันของชุมชนท้องถิ่นให้มีลักษณะของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และมีการออกแบบโครงสร้างและกระบวนการเพื่อขยายฐานการมีส่วนร่วมโดยตรงของประชาชนให้มากที่สุด โดยเฉพาะในเรื่องการวางแผนและการจัดทำงบประมาณ ผลการศึกษาพบว่า ในการหาแนวคิดหรือวิธีการใหม่ของการสร้างประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นนั้น ไม่มีวิธีการใดที่สำคัญมากไปกว่าการทบทวนและตรวจสอบการตั้งคำถามใหม่เรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมือง นั่นคือต้องสามารถก้าวข้ามไปให้พ้นจากการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบเลือกตั้ง (Electoral participation) ไปสู่การเพิ่มความสนใจและให้ความสำคัญกับ “การมีส่วนร่วมทางตรง” อันเป็นรูปแบบของการเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาสาธารณะโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “การรณรงค์” (Campaign) ให้ประชาชนเข้ามามีส่วน

ร่วมในการวางแผนเพื่อการกระจายอำนาจนั้นเป็นที่รับรู้กันว่า เหมือนหนึ่งเป็นพาหนะสำคัญที่นำไปสู่การสร้างประชาธิปไตยที่มีความหมายอย่างลึกซึ้ง (Deepening democracy)

การศึกษาของ Heller et al ยังชี้ให้เห็นว่า ภาคประชาสังคม (Civil society) มีบทบาทสำคัญในการปรับปรุงความเข้มข้นและขอบเขตของประชาธิปไตยให้ดีขึ้นได้ ในระดับพื้นฐานที่สุดคือการสร้างพื้นที่ (Spaces) ให้เกิดการรวมตัวกันอย่างอิสระและมีความเจริญงอกงาม แต่ทว่าพื้นที่ (Spaces) ของการรวมตัวกันเช่นนี้จะต้องแยกออกจากการควบคุมของรัฐ (State control) และแยกตัวออกจากโครงสร้างทางสังคมแบบเดิมที่เคยมีบทบาทสำคัญ และต้องทำให้พื้นที่ต่าง ๆ เหล่านี้มีความเชื่อมโยงกับประชาชน (Public) ให้มากขึ้น

ในส่วนของการศึกษาของ Blakeley (2005) ในประเทศสเปน ต้องการค้นหาในขอบเขตที่ซึ่งระบบการปกครองได้ช่วยสนับสนุนอัมชูประชาธิปไตย (Governance fosters democracy) ผลการศึกษาพบว่า การทำให้องค์กรภาคประชาสังคมมีบทบาทที่เข้มแข็งในการเข้ามาช่วยเรื่องการปกครอง และการสร้างพื้นที่ใหม่ของการปรึกษาหารือ (New spaces of deliberation) ระหว่างรัฐและพลเมืองทั้งหลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างมากต่อประชาธิปไตย

จากผลการศึกษาวิจัยทำให้เราพบว่า การสร้างประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น ต้องก้าวข้ามไปให้พ้นเรื่องการเลือกตั้งผู้บริหารท้องถิ่น ไปสู่การเพิ่มความสำคัญกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงของประชาชน และการส่งเสริมให้องค์กรภาคประชาสังคมมีบทบาทที่เข้มแข็งในการบริหารจัดการชุมชนท้องถิ่น เมื่อนำแนวคิดประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่มาสังเคราะห์เข้ากับผลการศึกษาวิจัย ทำให้ได้ข้อสรุปว่า แนวคิดประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่ เป็นแนวคิดที่ต้องการกระจายอำนาจไปสู่ระดับชุมชนท้องถิ่น และต้องการเสริมสร้างอำนาจให้กับประชาชนหรือชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นนั้น ได้มีสิทธิมีส่วนในการกำหนดนโยบายและกำหนดความเป็นไปของชุมชนท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่ อันจะทำให้เกิดชุมชนท้องถิ่นที่เข้มแข็งและยั่งยืน

โดยสรุปแล้ว เมื่อนำแนวคิดประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่มาสังเคราะห์เข้ากับผลการศึกษาวิจัย ทำให้ได้ข้อสรุปว่า ประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่ เป็นแนวคิดที่ต้องการกระจายอำนาจไปสู่ระดับชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง และต้องการเสริมสร้างอำนาจให้เกิดขึ้นกับประชาชนหรือชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นนั้น ได้มีสิทธิมีส่วนในการกำหนดนโยบาย และกำหนดความเป็นไปของชุมชนท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่ อันจะทำให้เกิดชุมชนท้องถิ่นที่เข้มแข็งและยั่งยืน มองในแง่นี้แล้วประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่ จึงควรมีองค์ประกอบสำคัญดังต่อไปนี้ ได้แก่

1. ต้องทำให้อำนาจรัฐที่มีการรวมศูนย์และกระจุกตัวอยู่นั้น มีการแตกตัว และมีการกระจายออกไปสู่ชุมชนท้องถิ่นที่เป็นประชาชนหรือพลเมือง และกลุ่มองค์กรภาคประชาสังคมต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชนท้องถิ่นนั้นให้มากที่สุด ทั้งนี้ เพื่อเป็นเครือข่ายและเกราะป้องกันความปลอดภัยให้กับประชาชนจากพลังของฝ่ายอำนาจนิยม และกลุ่มผู้มีอิทธิพล และประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นต้องสามารถก้าวข้ามไปให้พ้นการติดกับดักอยู่กับ “การเลือกตั้งคณะผู้บริหารท้องถิ่น” และการบริหารงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเท่านั้น

2. ประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นต้องมองหาวิธีการขยายฐานการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระดับชุมชนท้องถิ่นให้มากขึ้น ซึ่งสามารถกระทำได้ดังต่อไปนี้ *ประการแรก* ด้วยการส่งเสริมให้เกิด “พลเมืองที่เข้มแข็ง” ที่กล้าเข้ามาควบคุมกำกับให้นัการเมือง และเจ้าหน้าที่รัฐมีความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติหน้าที่ของตน และกล้าวิพากษ์วิจารณ์การดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดทั้งของรัฐส่วนกลางและรัฐท้องถิ่น หรือนโยบายที่สร้างผลกระทบในทางเสียหายต่อชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งกลุ่มทุนและกลุ่มอิทธิพลที่เอารัดเอาเปรียบสังคม อันจะทำให้ระบบการเมืองการปกครองมีความสุจริตและโปร่งใส *ประการที่สอง* การส่งเสริมให้องค์กรภาคประชาสังคมมีบทบาทที่เข้มแข็งในการบริหารจัดการชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งการส่งเสริมให้เกิดค่านิยมการรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรภาคประชาสังคมที่หลากหลายในระดับต่าง ๆ ให้มากขึ้น เพื่อร่วมมือกันแก้ไขปัญหาพื้นฐานที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นอิสระ เนื่องจากระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนที่มีสูงมากขึ้นนี้ จะช่วย

เสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมืองที่มีคุณภาพได้ ขณะเดียวกันต้องให้รัฐท้องถิ่นหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่เป็นเพียง “พাহนะ” ที่ช่วยให้ประชาชนตามกลุ่มต่าง ๆ สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างอิสระเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็งก็จะส่งผลต่อประชาธิปไตยระดับชาติให้มีความเข้มแข็งยั่งยืนตามไปด้วย

3. ประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นต้องทำให้เกิดกระบวนการร่วมคิด และร่วมทำของคนในชุมชนท้องถิ่น อันจะนำมาสู่การเกิด “ปัญหาร่วมกัน” ของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นนั้น ท้ายที่สุดจะทำให้มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการหรือต่อสู้กับปัญหาและช่วยแก้ไขปัญหของชุมชนท้องถิ่นได้

การศึกษาของ พรอัมรินทร์ พรหมเกิด และคณะ (2567ก.) ได้เสนอว่า องค์ประกอบสำคัญของความหมายเหล่านี้ ควรถูกนำมาทบทวนปรับปรุงเสียใหม่ในการให้นิยามความหมายเรื่อง “ประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นของไทย” ด้วย จากความหมายและข้อสรุปของประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่นี้เรายังเห็นได้ชัดว่า ประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นกับการปกครองส่วนท้องถิ่น (Local Government) มีความสัมพันธ์กัน แต่ว่าการปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นต้องให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนหรือพลเมืองในการจัดการดูแลชุมชน หรือให้อิสระแก่ประชาชนในการกำหนดวิถีชีวิตชุมชนหรือความเป็นไปของชุมชนตนเองได้ ทั้งนี้ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการภายในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ และประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นยังต้องประกอบไปด้วยกลุ่มคนที่มีความหลากหลาย และสามารถมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันได้ แต่ทั้งนี้ก็ต้องมี “ค่านิยม” หรือเป้าหมายร่วมกัน เพื่อให้กลุ่มของประชาชน ต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถมีอิทธิพลเหนือ “รัฐท้องถิ่น” และสามารถเข้ามาควบคุมกำกับหรือดูแลการตัดสินใจของรัฐท้องถิ่นได้

อย่างไรก็ดี ก็มีนักคิดในสายอนุรักษนิยมบางคน เช่น Birch (2007) มีความเห็นต่างไปว่า การมีสิทธิและเสรีภาพของประชาชนดังกล่าวมิได้หมายความว่า ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นจะเป็นอิสระจากอำนาจรัฐจนสามารถกระทำต่าง ๆ ได้ตามที่ต้องการ แต่ประชาชนจำเป็นต้องมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ความเป็นพลเมือง นั่นก็คือการมีความ

กระตือรือร้นในการปกป้องสิทธิและผลประโยชน์ทั้งของตนเองและส่วนรวมด้วย แท้จริงแล้วตามความหมายของนักวิชาการสายอนุรักษนิยมนี้ เป็นการกล่าวถึงว่าการใช้สิทธินั้นจะต้องถูกกำกับด้วยหน้าที่เสมอไปนั่นเอง

แนวทางในการเสริมสร้างและพัฒนาประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่

แนวคิดทางสังคมวิทยาการเมืองเห็นว่า “สังคม” ใหญ่กว่า “รัฐ” และมีความสำคัญมากกว่า ดังนั้น จึงต้องสนับสนุนและให้ความสำคัญกับประชาชนในทุกระดับ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในสังคมหรือชุมชนท้องถิ่นด้วยตนเอง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และกำหนดอนาคตรวมทั้งวิถีชุมชนท้องถิ่นของตนเองได้นั้น ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นและยังทำให้สังคมและชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็งอีกด้วย และการดำเนินกิจกรรมเช่นนี้ยังถือได้ว่าเป็นกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยในระดับพื้นฐาน (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2556; 2557ก.; 2565; 2567ก.; 2567ข.)

ถ้าเดินตามแนวคิดนี้ก็จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า เรื่องการปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นเป็นเรื่องที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เนื่องจากองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นประชาธิปไตยได้คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับชุมชนท้องถิ่นให้มากที่สุด องค์ประกอบในข้อนี้ยังหมายถึง การที่ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมรู้เห็นหรือมีส่วนในการตัดสินใจทางการเมืองในเรื่องสำคัญของชุมชน หรือมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการพัฒนาภายในชุมชนท้องถิ่นของตนเอง หรือการเข้าไปตรวจสอบการบริหารงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความสุจริตและโปร่งใส หรือการทำให้ภาคประชาสังคมหรือภาคประชาชนมีความเข้มแข็ง แล้วสามารถเข้ามาควบคุมกำกับการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ซึ่งถือว่ามีความสำคัญอย่างมาก และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำให้ประชาชนสามารถกำหนดอนาคตของชุมชนท้องถิ่นด้วยตนเองได้นั้น แท้จริงแล้วคือหลักการสำคัญของประชาธิปไตยซึ่งเป็นที่

ยอมรับกันทั่วไป (Frank, 2002) เราจึงอาจกล่าวได้ว่า ประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นเป็นกลไกหรือเครื่องมือสำคัญต่อการปกครองส่วนท้องถิ่นอันเนื่องมาจากเหตุผลดังต่อไปนี้

ประการแรก การปกครองส่วนท้องถิ่นคือ “หน่วยของการปกครองตนเอง” โดยคนที่จะมาปกครองคือชาวบ้านหรือคนในชุมชนท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้น เมื่อพูดถึงการปกครองส่วนท้องถิ่นแล้วเราต้องไม่ลืมที่จะผนวกเอา “ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนท้องถิ่นนั้น” เข้ามาเป็นองค์ประกอบสำคัญ (Inclusive) หรือเป็นศูนย์กลางของการบริหารจัดการเสมอ และต้องพยายาม “เสริมสร้างอำนาจ” ให้เกิดขึ้นกับประชาชนด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งตามหลักการของประชาธิปไตยก็กล่าวไว้อย่างชัดเจนแล้วว่า “**ประชาธิปไตยคือการปกครองของประชาชนและโดยประชาชน**” เพียงแต่ในการปกครองส่วนท้องถิ่นของไทยเรา ได้ละเลยหลักการประชาธิปไตยเช่นนี้ไปโดยสิ้นเชิงกล่าวคือไม่ได้ทำให้อำนาจอยู่ในมือของประชาชน และไม่ได้นำเอาประชาชนมาเป็นศูนย์กลางของการบริหารจัดการ แต่หน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นของไทยกลับตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของระบบราชการจากศูนย์กลางที่ไม่เป็นประชาธิปไตย

ประการที่สอง หน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นยังมีหน้าที่ในการให้บริการสาธารณะแก่ชุมชนในด้านต่าง ๆ ซึ่งหน้าที่ในการให้บริการเหล่านี้ จะต้องมีการจัดลำดับความสำคัญตามความต้องการของประชาชน แล้วจึงถูกกำหนดออกมาเป็นนโยบายเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป โดยข้อเท็จจริงแล้วในแต่ละชุมชนท้องถิ่นย่อมมีลักษณะและระดับของความต้องการที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น การยินยอมให้ประชาชนได้ตัดสินใจเลือกและแสดงออก ซึ่งความต้องการของตนเองได้อย่างอิสระ ลักษณะเช่นนี้ถือได้ว่าเป็น “**กระบวนการประชาธิปไตยที่รากฐาน**” และยังบ่งบอกถึงอำนาจที่มีอยู่ในมือของประชาชน ซึ่งสามารถกำหนดอนาคตชุมชนท้องถิ่นของตนเองได้ (Bucek & Smith, 2000)

เมื่อประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่น คือเครื่องมือหรือกลไกสำคัญต่อการปกครองส่วนท้องถิ่น ปัญหาจึงมีอยู่ว่า จะมีแนวทางในการเสริมสร้างและพัฒนาประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นให้เกิดขึ้นได้อย่างไร ตามแนวคิดสังคมวิทยาการเมืองเห็นว่า ปฏิบัติการของการเปลี่ยนแปลงจากประชาชนไปสู่ความเป็นพลเมืองได้นั้น ต้องเริ่มจากการเปลี่ยนแปลง

วัฒนธรรมทางการเมืองของชาวบ้าน จากเดิมที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบ (Parochial) กล่าวคือ เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่ประชาชนขาดความสนใจ และขาดการรับรู้เรื่องราวในทางการเมือง ไม่คิดว่าตนเองมีความผูกพันกับระบบการเมือง และมีความสำนึกทางการเมืองระดับต่ำ รวมถึงบางคนอาจมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (Subject) ที่พอมีความรู้ความเข้าใจเรื่องการเมืองอยู่บ้าง แต่ไม่สนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ทำหน้าที่เพียงผู้เฝ้าดู หรือยอมรับและจำนนต่ออำนาจรัฐ ไม่ทำหน้าที่เรียกร้องหรือกดดันรัฐบาลแต่อย่างใด โดยต้องเปลี่ยนให้มาเป็นการมี “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” (Civic culture) หรือ “วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย” (Democratic political culture) กล่าวคือเป็นผู้ที่สนใจเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองอย่างเข้มแข็ง ตระหนักถึงพลังและการมีสมรรถนะทางการเมืองของตนเองที่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้ เป็นพลเมืองที่มีความสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม กล่าววิพากษ์วิจารณ์ ต่อนโยบายรัฐที่ผิดพลาด และมีความเชื่อว่าผลประโยชน์ส่วนตนและผลประโยชน์สาธารณะไม่สามารถแยกออกจากกันได้ (Almond & Verba, 1963; Kymlicka, 2001; พรอัมรินทร์ พรหมเกิด; 2557ข.) เป็นต้น

นักสังคมวิทยาการเมือง เช่น Almond & Verba (1980) Bellah (1992) Inglehart & Wayne (2000) Putnam (1993) Dalton (2004) ต่างยอมรับกันว่า “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” เช่นที่กล่าวมานี้ คือปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่จะก่อให้เกิดประชาธิปไตยในระดับต่าง ๆ ทว่าการเสริมสร้าง “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” ให้เกิดขึ้นได้นั้น เริ่มต้นจากต้องมีการเปิด “พื้นที่การเมืองภาคสาธารณะ”(Public sphere) หรือ “พื้นที่กลาง” ให้ประชาชนได้มีโอกาสมาพูดคุย อภิปราย ถกเถียง และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้อย่างอิสระและปลอดภัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นปัญหาสาธารณะทั้งที่เกิดขึ้นในระดับชุมชนท้องถิ่นและปัญหาในระดับประเทศชาติ โดยไม่ต้องเกรงกลัวว่าจะมีใครมาคอยควบคุมสอดส่องดูแล หรือมีการนำไปปรับทัศนคติและพฤติกรรม (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557; 2565) การเปิดพื้นที่การเมืองภาคสาธารณะหรือ “พื้นที่กลาง” ให้ประชาชนได้แสดงออกซึ่งความคิดเห็นทางการเมือง

เมืองเช่นนี้ ถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างมากต่อประชาธิปไตย เพราะนอกจากจะช่วยให้ประชาชนได้มีโอกาสนำเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในระดับชุมชนท้องถิ่น และปัญหาระดับประเทศชาติ มาพูดคุยและถกเถียงกันได้อย่างเปิดเผยแล้ว ปฏิบัติการนี้ยังเอื้อให้เกิดวัฒนธรรมแบบพลเมืองอีกด้วย นักวิชาการบางท่านเช่น West (2005) ได้เสนอความเห็นในเชิงสนับสนุนปฏิบัติการนี้ไว้ว่า “ไม่มีประชาธิปไตยที่ไหนสามารถอยู่รอดได้โดยปราศจากวัฒนธรรมการถกเถียง การวิพากษ์วิจารณ์ การอภิปราย และการสานเสวนาทางออกร่วมกันในประเด็นปัญหาของสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับชุมชนท้องถิ่นของตน”

อย่างไรก็ดี เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า การเสริมสร้างและการพัฒนาวัฒนธรรมแบบพลเมืองหรือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยให้กับประชาชนทั่วไปนั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องง่าย จึงต้องอาศัยสถาบันและองค์กรต่าง ๆ เข้ามาช่วยเหลือสนับสนุน อย่างเช่น สถาบันการศึกษาที่มีความตั้งใจจริงในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น องค์กรภาครัฐที่มีบทบาทในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งองค์กรภาคประชาสังคม อันได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชน (เอ็นจีโอ) องค์กรภาคธุรกิจเอกชน สหภาพแรงงาน องค์กรทางศาสนา และสื่อมวลชน ฯลฯ เพื่อเข้ามาช่วยกระตุ้นส่งเสริมและให้การศึกษาดูกับการปลูกฝังให้ผู้คนเกิดวัฒนธรรมแบบพลเมือง ในกลุ่มคนที่วัฒนธรรมแบบพลเมืองนี้จะเกิด “จิตสำนึกแบบพลเมือง” ไปพร้อมกันด้วย และเมื่อผู้คนเกิดแนวคิดเช่นนี้ขึ้นได้แล้ว พวกเขา ก็จะเป็นตัวการขับเคลื่อนอย่างสำคัญที่ก่อให้เกิดการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรภาคประชาชนหรือภาคประชาสังคมอื่น ๆ ในชุมชนท้องถิ่นตามมา สนั่น ชูสกุล (2560) เห็นว่า “ประชาชนจะเข้มแข็งได้ต้องมีการจัดตั้งองค์กรขึ้นมา การเติบโตอย่างเข้มแข็งของภาคประชาชน คือคุณค่าและความหมายโดยตรงของประชาธิปไตยที่เราใฝ่หาและอยากให้เกิดขึ้นจริงในบ้านเรา” โดยสรุปแล้ว กระบวนการเช่นนี้จะทำให้เกิดอำนาจของประชาชน และเกิดกระบวนการทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในระดับรากฐานที่ชุมชนท้องถิ่น และในท้ายที่สุดแล้ว ก็จะเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนเพื่อเปลี่ยนแปลงชุมชนท้องถิ่นไปสู่สิ่งที่ดีกว่าได้

มีข้อสังเกตว่า ในประเทศกำลังพัฒนาและประเทศยากจน หรือในประเทศที่กำลังมีการเปลี่ยนผ่านจากเผด็จการไปสู่ประชาธิปไตยทั้งหลายนั้น บทบาทขององค์กรภาคที่สามหรือภาคประชาสังคม ได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชน (เอ็นจีโอ) มูลนิธิ กลุ่มชมรม สมาคม หรือองค์กรที่ชาวบ้านจัดตั้งขึ้นมาเอง ล้วนมีส่วนสำคัญอย่างมาก ในการช่วย “เสริมสร้างอำนาจ” และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ประชาชนและชุมชนท้องถิ่นได้ เนื่องจากองค์กรภาคที่สามเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมให้เกิดปฏิบัติการร่วมกันของประชาชน ทั้งจากการสนับสนุนประชาชนให้เข้าร่วมในการรณรงค์ผลักดัน การเรียกร้องผลประโยชน์ให้กับสิทธิชุมชนท้องถิ่น และสนับสนุนการประท้วง ฯลฯ ซึ่งในท้ายที่สุดแล้ว จะช่วยทำให้ประชาชนที่เสียเปรียบหรือผู้ด้อยโอกาสมีความรู้สึกมั่นใจในตนเอง มีความรู้สึกว่าตนเองมี “พลังอำนาจทางการเมือง” มีคุณค่าและมีเกียรติศักดิ์ศรีเหมือนกับคนอื่น ๆ ประสบการณ์ของการปฏิบัติเหล่านี้จะนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น และช่วยให้ประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นพัฒนาได้ก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นในอนาคตได้ (Fiszbein, 2000)

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การส่งเสริมและเปิดโอกาสให้องค์กรพัฒนาเอกชน (เอ็นจีโอ) ได้เข้ามาทำงานในชุมชนท้องถิ่น จะช่วยกระตุ้นให้ประชาชนได้ตระหนักและมีความตื่นตัวใน “ความเป็นพลเมือง” มากขึ้น เมื่อประชาชนมีความตื่นตัวและมีจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง ย่อมสร้างโอกาสหรือมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดการรวมตัวจัดตั้งเป็นองค์กรภาคประชาสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว การมีจำนวนและปริมาณที่เพิ่มมากขึ้นขององค์กรเหล่านี้ ยิ่งเป็นการเสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในระดับชุมชนท้องถิ่นได้มากยิ่งขึ้นเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของประเทศกำลังพัฒนา องค์กรภาคประชาสังคมต่าง ๆ เหล่านี้จะมีบทบาทสำคัญ เช่น การช่วยทำหน้าที่ในการปกป้องสิทธิและวิถีชีวิตบางอย่างของชุมชน รวมทั้งการช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในเรื่องต่าง ๆ จนมีการกล่าวกันว่าในประเทศกำลังพัฒนาการดำเนินงานขององค์กรเหล่านี้ ได้ทำหน้าที่สำคัญแทนพรรคการเมืองแนวนุรักษ์นิยมที่อ่อนแอในการช่วยปกป้องสิทธิชุมชน รวมทั้งช่วยปกป้องประชาชนตามกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนท้องถิ่นที่ถูกคุกคามจากกลุ่มอิทธิพลในคราบของ

อำนาจรัฐ นักการเมือง ข้าราชการ และอำนาจของกลุ่มทุน เพื่อต้องการเข้ามาแสวงหาทรัพยากรและผลประโยชน์จากชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ (Bucek & Smith, 2000)

เราจึงเห็นได้ว่า การเสริมสร้างประชาชนให้มี “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” หรือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างมาก และในทางทฤษฎียังยอมรับกันว่า เป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นกับชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้ เป็นเพราะในกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมแบบพลเมืองเหล่านี้จะรู้ว่า ตนเองมีชุดของสิทธิและหน้าที่บางอย่างติดตัวอยู่ (Almond & Verba, 1963) ในวัฒนธรรมแบบพลเมืองแบบนี้ นอกจากเป็นเรื่องของการตระหนักรู้ที่มากกว่าความเข้าใจว่า “ความเป็นพลเมือง” ซึ่งหมายถึง การไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง การเสียภาษี การเกณฑ์ทหาร หรือการปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐ ฯลฯ แล้วเท่านั้น แต่ทว่าตามความหมายนี้ ยังหมายถึง การเป็นพลเมืองที่มีจิตสำนึก มีความตื่นตัวรู้ร้อนรู้หนาวต่อปัญหาบ้านเมือง กล้าโต้แย้งคัดค้าน กล้าตั้งคำถาม และกล้าวิพากษ์วิจารณ์ต่อการดำเนินนโยบายทั้งของภาครัฐและธุรกิจเอกชนที่ไม่ถูกต้องชอบธรรม พร้อมทั้งจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองระดับชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะอย่างไม่ลังเลอีกด้วย (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2567ข.)

นอกจากแนวทางการเสริมสร้างและการพัฒนาประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่ ที่เริ่มต้นจากปฏิบัติการให้ประชาชนมีวัฒนธรรมแบบพลเมืองที่มีความกระตือรือร้นดังได้กล่าวมาแล้ว ผู้เขียนเห็นว่าเราอาจเสริมสร้างและพัฒนาประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่ได้อีกด้วยการใช้ “นวัตกรรมทางสังคม” ในรูปแบบต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนให้มากขึ้น รวมทั้งการปรับปรุงให้การดำเนินงานภายในชุมชนท้องถิ่นมีความโปร่งใส และการสนับสนุนให้เกิดความรู้สึกของการผูกพันกับชุมชนมากยิ่งขึ้น (Sense of community engagement) ซึ่งสามารถกระทำได้ตามต่อไปนี้

1) การนำแพลตฟอร์มและเครื่องมือทางดิจิทัลในรูปแบบต่าง ๆ มาใช้ เพื่อช่วยให้ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ หรือการใช้สิทธิออกเสียงในประเด็นปัญหาสำคัญของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งในรูปการประเมินผลการดำเนินงานหรือกิจกรรมของชุมชนท้องถิ่น

2) การขยายฐานการให้การศึกษาและการรับรู้เรื่องราวของชุมชนให้มากขึ้น (Community outreach and education) ซึ่งอาจทำได้ด้วยการจัดทำโครงการให้การศึกษาเรียนรู้แก่ประชาชนในเรื่องความสำคัญของประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นและการปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งความสำคัญของการที่ประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งในการปกครองส่วนท้องถิ่น สำหรับในประเด็นนี้ อาจมีการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการหรือมีการจัดสัมมนาพูดคุยกันถึงเรื่องประเด็นปัญหาของชุมชนท้องถิ่น และการส่งเสริมให้มีรูปแบบการพูดคุยสนทนากันถึงปัญหาของชุมชนท้องถิ่น ระหว่างประชาชนและเจ้าหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งองค์กรภาคประชาสังคมในรูปของการมีพื้นที่การเมืองภาคสาธารณะหรือ “พื้นที่กลาง” เป็นต้น

3) สนับสนุนให้การดำเนินงานของท้องถิ่นมีความโปร่งใสมากขึ้น (Promote transparency) ด้วยการเปิดเผยข้อมูลขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นโดยตรงไปตรงมา และทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย รวมทั้งการสนับสนุนให้มีเครื่องมือหรือแอปพลิเคชันที่ช่วยให้ประชาชนสามารถทำความเข้าใจในเรื่องประเด็นหรือปัญหาสำคัญของชุมชนท้องถิ่นได้มากยิ่งขึ้น

4) การสร้างกระบวนการจัดทำงบประมาณแบบมีส่วนร่วม (Implement participatory budgeting processes) ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นได้โดยตรงในเรื่องการจัดสรรงบประมาณของชุมชนท้องถิ่น

5) การสร้างตัวแบบการตัดสินใจที่นำไปสู่การสร้างความร่วมมือกัน (Embrace collaboration decision – making models) โดยมีประชาชน องค์กรชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการร่วมมือกันทำงานในการแก้ไขปัญหา และการวางแผนเพื่อ

อนาคตของชุมชนท้องถิ่น ในตัวแบบของการร่วมมือกันนี้ยังอาจมีการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือกันเพิ่มมากขึ้นระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรไม่แสวงหากำไรหรือ องค์กรภาคประชาสังคม องค์กรด้านการศึกษาและวิชาการ หน่วยงานของรัฐบาลกลาง องค์กรภาคธุรกิจเอกชน และกลุ่มคนต่าง ๆ ภายในชุมชน เพื่อร่วมมือกันปฏิบัติการในปัญหา หรือสิ่งที่ท้าทายอันจะนำไปสู่การช่วยกันพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น

6) การใช้ช่องทางการสื่อสารหลายทาง (Use various communication channels) อย่างเช่น จดหมายข่าว โซเชียลมีเดีย เว็บไซต์ต่าง ๆ หรือจัดตั้งคณะกรรมการรายงานข่าว ของชุมชน (Community bulletin boards) ฯลฯ เพื่อการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในเรื่อง กิจกรรมของการปกครองส่วนท้องถิ่นและการพัฒนาชุมชน ทั้งในเรื่องนโยบายและเหตุการณ์ สำคัญต่าง ๆ รวมทั้งการรายงานข่าวสารความเคลื่อนไหวและให้ความรู้แก่ประชาชนได้รับ ทราบ

7) การจัดให้มีหลักสูตรการศึกษาเพื่อ “สร้างความเป็นพลเมือง” (Civic education) ในโรงเรียนให้แก่เด็กนักเรียนนับตั้งแต่วัยเยาว์ ทั้งนี้ เพื่อสร้างสำนึกของความเป็นพลเมือง และเพื่อช่วยสนับสนุนและสร้างความเข้าใจเรื่องหลักการประชาธิปไตยและความรับผิดชอบของพลเมือง ทั้งหมดนี้เพื่อเป็นการปูทางนำไปสู่การติงพลังของเยาวชนและ คนรุ่นใหม่ ให้ได้มีโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่น ต่อไปในอนาคต

การผสมผสานของนวัตกรรมทางสังคมเหล่านี้ นอกจากจะช่วยเสริมสร้างและพัฒนา ให้ประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งขึ้นแล้ว ยังช่วยสนับสนุนให้สมาชิกในชุมชนได้ เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนท้องถิ่นได้มากยิ่งขึ้นอีกด้วย ขณะที่ในโลกความเป็นจริง ของชุมชนท้องถิ่นไทย ยังห่างไกลจากข้อเสนอเช่นนี้เป็นอย่างมาก ผลที่ตามมาคือแนวคิดเรื่อง ประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่จึงไม่สามารถหยั่งรากลึกได้ และยังทำให้อำนาจ ในการกำหนดวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นไม่ได้เป็นของประชาชนอย่างแท้จริง

ใน “สังคม” ที่เป็นประชาธิปไตยซึ่งเป็นมากกว่า “รัฐ” ที่เป็นประชาธิปไตย” ได้ยืนยันหลักการในการให้อำนาจแก่ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย ในทุกการตัดสินใจที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นและการมีชีวิตของพวกเขา ข้อดีของประชาธิปไตยคือการให้สิทธิเสรีภาพที่เปิดกว้างทั้งในด้านการพูด และการแสดงออกและให้คุณค่าของประชาชนในฐานะที่เป็น “มนุษย์” คนหนึ่งที่สามารถกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง และกำหนดวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นที่ตนอยู่อาศัยได้ (Self determination) ทั้งนี้เพื่อความเจริญงอกงามของมนุษย์คนนั้นและชุมชนท้องถิ่นประชาธิปไตยยังเป็นระบบที่เอื้อให้คนมาตัดสินใจร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัญหาหรือสิ่งที่ประชาชนต้องการเพื่อจะได้บรรลุถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ด้วยกัน (เสริน ปุณณะหิตานนท์, 2555) เมื่อเป็นเช่นนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในปฏิบัติการ และการตัดสินใจในเรื่องสาธารณะที่กระทบต่อวิถีชีวิตของพวกเขาด้วยกัน หลักการประชาธิปไตยยังให้ความสำคัญในเกียรติศักดิ์ศรีและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ โดยเฉพาะคนตัวเล็กตัวน้อยและผู้ที่ยากจนที่อาศัยอยู่ในสังคม และในชุมชนท้องถิ่นนั้นที่ควรได้รับความเอื้อเพื่อและเห็นอกเห็นใจ นี่คือเป้าหมายและแนวทางทั้งหมดในการเสริมสร้างและพัฒนาประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่

บทสรุป

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการสำรวจแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่ ผลการศึกษาพบว่า แม้ว่าประวัติศาสตร์การศึกษาเรื่องประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นจะมีมายาวนาน แต่ในโลกวิชาการปัจจุบันข้อถกเถียงล่าสุดของนักวิชาการที่สนใจประเด็นนี้ มีแนวโน้มให้ความสำคัญกับตัวแบบเรื่องการขยายฐานการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนให้มากขึ้น รวมทั้งยังต้องการเสริมสร้างอำนาจแท้จริงให้เกิดขึ้นกับประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนท้องถิ่นนั้น เพื่อให้ได้มีสิทธิมีส่วนร่วมในการกำหนดวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งแท้จริงแล้วก็คือรูปแบบหนึ่งของประชาธิปไตยทางตรง ที่ต้องการเสริมสร้างอำนาจให้เกิดขึ้นกับประชาชน ได้มีสิทธิมีส่วนในการกำหนดนโยบาย รวมทั้ง

กำหนดความเป็นไปของชุมชนท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่ได้นั่นเอง ประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่ ยังมองหาวิธีการขยายฐานการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนให้มากขึ้น ตามตัวแบบดังกล่าวเชื่อกันว่าจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็งมากขึ้น และตามตัวแบบนี้ยังคงโต้แย้งการรวมศูนย์อำนาจรัฐไว้ที่ส่วนกลาง เนื่องจากเห็นว่าจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นอ่อนแอ และการรวมศูนย์อำนาจในตัวมันเองทำให้เกิดการใช้อำนาจโดยเผด็จการและผลการได้ง่าย และในท้ายที่สุด กระบวนการตัดสินใจที่มีการรวมศูนย์อำนาจมากเกินไปจะบ่อนเซาะทำลายความสามารถในการอยู่รอดของประชาธิปไตยได้

เมื่อหันมามองในบริบทของสังคมไทย รากฐานของสังคมการเมืองไทยดั้งเดิมที่ได้รับอิทธิพลจากระบบศักดินา รวมทั้งการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และระบบอุปถัมภ์ ทำให้โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนเป็น “ความสัมพันธ์แนวดิ่ง” ผลตามมาคือทำให้ประชาชนสยบยอมต่อผู้มีอำนาจ และวางตัวนิ่งเฉยในเรื่องทางการเมือง นอกจากนั้นแล้ว ยังทำให้การรวมตัวกันของภาคประชาสังคมหรือภาคประชาชนไม่เข้มแข็ง และในท้ายที่สุด ทำให้ “รัฐ” มีอำนาจเหนือ “ภาคสังคม” และ “ชุมชนท้องถิ่น” ตลอดมา และจากอิทธิพลของโครงสร้างทางสังคมการเมืองแบบดั้งเดิมเช่นนี้ ยังทำให้เกิดระบบ “รัฐราชการรวมศูนย์อำนาจ” ไว้ที่ส่วนกลางอย่างเข้มแข็ง แม้ว่าในสังคมยุคหลังจะมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่นอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ใช่เป็นการมีส่วนร่วมอย่างอิสระ หากแต่ยังอยู่ภายใต้การสังกัดหรือการกำกับดูแลชี้แนะโดยเจ้าหน้าที่รัฐ (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2567 ก.) ดังนั้น การที่จะขยายฐานการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนให้มากขึ้น รวมทั้งความพยายามในการเสริมสร้างอำนาจแท้จริงให้เกิดขึ้นกับประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อให้ได้มีสิทธิมีส่วนร่วมในการกำหนดวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นของตนเองตามตัวแบบประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่ ก็ยังเป็นอุดมคติและยังเป็นเรื่องที่ห่างไกลจากความเป็นจริงอยู่มากในสังคมไทย

อย่างไรก็ดี ในบทความนี้ได้เสนอแนวทางการเสริมสร้างและการพัฒนาประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่น ด้วยการเริ่มต้นจากปฏิบัติของการเปลี่ยนแปลงประชาชนให้มีวัฒนธรรม

แบบพลเมือง หรือมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย กล่าวคือต้องทำให้ประชาชนเป็นผู้สนใจเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองที่เข้มแข็ง และเป็นผู้ตระหนักถึงพลังและสมรรถนะทางการเมืองของตนเอง ว่าสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้ แต่ทว่าวัฒนธรรมแบบพลเมืองจะเกิดขึ้นได้นั้นต้องมี “พื้นที่การเมืองภาคสาธารณะ” หรือ “พื้นที่กลาง” ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มาพูดคุย อภิปราย และถกเถียงปัญหาในเรื่องสาธารณะ ทั้งในระดับชุมชนท้องถิ่น และระดับชาติได้อย่างอิสระและปลอดภัย นอกจากนั้นแล้ว ในการเสริมสร้างและพัฒนาประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่ ยังสามารถกระทำได้ด้วยการใช้นวัตกรรมทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนซึ่งเป็นคนตัวเล็กตัวน้อยให้มากขึ้น ทั้งนี้ เพราะการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระดับชุมชนท้องถิ่น เท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีสนามฝึกและมีปฏิบัติการเกี่ยวกับอำนาจและการปกครองตนเอง อันถือได้ว่าเป็นแก่นแท้ของประชาธิปไตย

รายการอ้างอิง

- ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2562). **ประชาธิปไตย หลากความหมาย หลายรูปแบบ**. (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
- พรอัมรินทร์ พรหมเกิด. (2556). **สังคมวิทยาการเมือง**. (ฉบับปรับปรุง). ขอนแก่น : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พรอัมรินทร์ พรหมเกิด. (2557ก.). วัฒนธรรมทางการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตย. **วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์**. 31(3), 63 - 96.
- พรอัมรินทร์ พรหมเกิด. (2557ข.). การพัฒนาประชาธิปไตยกับการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย. **รัฐสภาสาร**. 62(7), 10 - 43.
- พรอัมรินทร์ พรหมเกิด. (2565). ประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่น: มุมมองทางสังคมวิทยาการเมือง. **ทางอีสาน**. 117(10), 20-23.

- พรอัมรินทร์ พรหมเกิด. (2567ก). การปรับปรุงทบทวนและการให้นิยามความหมายใหม่เรื่อง ประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่นของไทย. **วารสารพระปกเกล้า**. 22(1), 20-43.
- พรอัมรินทร์ พรหมเกิด. (2567ข). **สังคมวิทยาการเมือง**. (พิมพ์ครั้งที่ 3) กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- เสริน ปุณณะหิตานนท์. (2555). ประชาธิปไตย: มุมมองของนักสังคมวิทยาการเมือง. **วารสาร สังคมศาสตร์**. 8(1), 9-65.
- รติกร กิรติ. (2543). **ปรัชญาความคิดของคานธี**. (แปล). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมิต.
- สนั่น ชูสกุล. (2560). **แก่นชีวิต ความคิดฝัน สนั่น ชูสกุล**. กรุงเทพฯ: ทางอีสาน.
- Almond, G. A. & Verba, S. (1963). **The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations**. Boston: Little, Brown & Company.
- Almond, G. A. & Verba, S. (1980). **The Civic Culture Revisited**. Boston. MA: Little, Brown.
- Barber, B. R. (2003). **Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age**. London: University of California Press.
- Bellah, R. N., Madsen, R., Sullivan, W. M., Swidler, A. & Tipton, S.M. (1992). **The Good Society**. New York: Vintage Books Random House,
- Blakeley, G. (2005). Local Governance and Local Democracy: The Barcelona Model. **Local Government Studies**. 30(2), 149 - 165.
- Birch, A. (2007). **The Concepts & Theories of Modern Democracy**. (3rd Edition). London: Routledge.
- Bucek, J. & Smith, B. (2000). New approaches to local democracy: direct democracy participation and the 'third sector'. **Environment and Planning C: Government and Policy**. 18, 3 - 16.

- Dalton, R. (2004). **Democratic Challenges, Democratic Choices**. Oxford: Oxford University Press.
- Fiszbein, A. (2000). Public-Private Partnerships as a Strategy for Local Capacity Building: Some Suggestive Evidence from Latin America. In P. Collins (Ed.), **Applying Public Administration in Development: Guideposts to the Future** (1029-1043). Chichester: Wiley.
- Frank, C. (2002). **Theories of Democracy: A Critical Introduction**. London: Routledge.
- Heller, P. Harilal, K. N. & Chaudhuri S. (2007). Building Local Democracy: Evaluating the Impact of Decentralization in Kerala, India. **World Development**. 35(4), 266 - 648.
- Inglehart, F. R. & Wayne, F. B. (2000). Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values. **American Sociological Review**, 65(1), 19-51.
- Janowitz, M. (1980), **The Community Press in an Urban setting. The Social elements of Urbanism**. (2nd Edition). Chicago: University of Chicago Press.
- Kymlicka, W. (2001). **Contemporary Political Philosophy: An Introduction**. (2nd Edition). Oxford: Oxford University Press.
- Phillips, A. (1996). Why does local Democracy Matter? In Lawrence Pratchett & David Wilson. (eds). **Local Democracy and Local Government**. London: MACMILLAN press LTD. 173 - 189.
- Phillips, A. (2006). " Really" equal: opportunities and autonomy. **Journal of political philosophy**, 14(1), 18 - 32.

- Putnam, R. (1993). **Making Democracy Work**. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Smith, B. C. (2000). The concept of an 'enabling' local authority. **Environment and Planning C: Government and Policy**. 18, 79 - 94.
- West, C. (2005). **Democracy Matter: Winning the Fight Against Imperialism**. New York: Penguin Random House.
- Wollmann, H. (2000). Local government systems: from historic divergence towards convergence? Great Britain, France and Germany as (comparative) cases in point. **Environment and Planning C: Government and Policy**. 18, 33-55.

การแปรรูปวรรณคดีเรื่องสังข์ทองเป็นสื่อวัฒนธรรมประชานิยม¹

Transforming Sangthong Literature into Popular Cultural Media

วัชรนันท์ ชูทัพ²
Watsaranan Chuthap²

Received: May 3, 2024

Revised: August 31, 2024

Accepted: September 6, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการแปรรูปวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง เป็นสื่อวัฒนธรรมประชานิยม ผลการศึกษาพบว่า การนำวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง มาแปรรูปทำให้มองเห็นการพัฒนาด้านรูปแบบตั้งแต่การเป็นนิทานพื้นบ้านสู่การเป็นนิทานชาดก กลอนบทละคร ละครนอก วรรณคดีในบทเรียน กระทั่งปัจจุบันอยู่ในรูปของสื่อวัฒนธรรมประชานิยม 5 รูปแบบ คือ 1) นวนิยาย 2) การ์ตูน 3) บทเพลงร่วมสมัย 4) บทเพลงประกอบละคร 5) สตีกเกอร์ไลน์ ด้านเนื้อหาเนื้อเรื่องจากวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง มาแปรรูป ดังนี้ 1) นวนิยาย นำเอาตัวละครและเนื้อเรื่องในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตัวละครในวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง และวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ มาเล่าปนกัน สร้างเป็นนวนิยายในรูปของแฟนฟิกชัน

¹ บทความวิชาการนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิจัยเรื่อง “สุนทรียะและซอฟต์แวร์จากการแปรรูปวรรณคดีเรื่องสังข์ทองเป็นสื่อวัฒนธรรมประชานิยม”

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี (Thai language lecturer, Faculty of Education, Surat Thani Rajabhat University) E-mail: watsaranan@hotmail.com

วรรณคดีไทย 2) การ์ตูน นำเนื้อเรื่องตอนใดตอนหนึ่งหรือนำเนื้อเรื่องทั้งหมดมาเป็นเนื้อหาของการ์ตูน 3) บทเพลงร่วมสมัย นำลักษณะโดดเด่นของตัวละครและเนื้อเรื่องตอนใดตอนหนึ่งมาเรียงร้อยเป็นเนื้อเพลง บางบทเพลงผู้เรียบเรียงได้แสดงทัศนะไว้ด้วย 4) บทเพลงประกอบละคร มี 2 รูปแบบ คือ นำเสนอความรักของแม่ที่มีต่อลูกและนำเอาเนื้อเรื่องจากวรรณคดีเรื่องสังข์ทอง มาตีความใหม่ตามทัศนะของผู้เรียบเรียง 5) สติกเกอร์ไลน์ นำตัวละครมาดัดแปลงเป็นการ์ตูน มีคำหรือข้อความสั้น ๆ แทนความรู้สึก มีทั้งภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และภาพเคลื่อนไหวพร้อมเสียง การแปรรูปวรรณคดีจึงเป็นกระบวนการหนึ่งของการสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณคดีให้คงอยู่สืบไป

คำสำคัญ: การแปรรูป, วรรณคดีเรื่องสังข์ทอง, สื่อวัฒนธรรมประชานิยม

Abstract

This academic article aims to study the transformation of Sangthong literature into popular culture media. The result shows that the transformation of Sangthong literature has resulted in the development of the format from a Jataka tale, poetry plays and foreign dramas, to the literature in the textbook. Nowadays, there are five forms of popular culture in the media; 1) novels 2) cartoons 3) contemporary songs 4) drama soundtracks, and 5) Line Stickers. In terms of the content, there is a transformation into 1) novel: the characters and stories from Sangthong literature and other literature are mixed together, creating a novel in the form of fan fiction of Thai literature; 2) Cartoon: some episodes and the entire story have been made into cartoons; 3) Contemporary songs: the distinctive characteristics of some characters and stories have been made into lyrics, and the composers have expressed their views in some songs; 4) The drama's soundtrack has two formats: presenting a mother's love for her child and reinterpreting the story

of Sangthong according to the composer's point of view; 5) Line Stickers: characters have been transformed into cartoons with words or short messages representing feelings, including images, animations, and animations with sound. In summary, the transformation of literature is a process of inheriting and creating literature to endure forever.

Keywords: Transforming, Sangthong Literature, Popular Culture Media

บทนำ

นิทานพื้นบ้านเรื่อง สังข์ทอง เป็นนิทานพื้นบ้านเก่าแก่ที่พระเถระชาวเชียงใหม่ได้รวบรวมเรื่องราวปริมาตรมาแต่งในรูปของชาดก คือ สุวรรณสังฆชาดก ในหนังสือปัญญาสชาดก ระหว่างพุทธศักราช 2000-2200 โดยได้เขียนเป็นภาษาบาลีมีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ในสมัยอยุธยาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศได้นำนิทานพื้นบ้านเรื่อง สังข์ทอง ตอนพระสังข์ตีคลีมาแต่งเป็นกลอนบทละคร ในสมัยนี้เชื่อกันว่าสังข์ทองเป็นเรื่องจริง ทั้งนี้ เพราะสถานที่ที่ปรากฏในเนื้อเรื่องเป็นสถานที่ที่มีอยู่จริง เช่น เมืองทุ่งยั้งและสนามตึกลีอยู่ที่จังหวัดอุดรดิตถ์ เมืองของท้าวสามนต์ คือ เมืองตะกั่วป่า จังหวัดพังงา และที่จังหวัดนี่ยังมีภูเขาชื่อเขาขี้มม่า ซึ่งพระสังข์เคยเหาะข้ามระหว่างตีคลี (รินฤทัย สัจจพันธุ์, 2551: 9-10) ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงพระราชนิพนธ์สังข์ทองเป็นบทละครนอก ซึ่งได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก กระทรวงศึกษาธิการได้นำสังข์ทองฉบับนี้มาเป็นวรรณคดีในแบบเรียน โดยกำหนดให้เรียนในช่วงชั้นประถมศึกษา กระทั่งถึงปัจจุบันกระแสความนิยมที่คนในสังคมมีต่อวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง ก็ได้คลี่คลาย ดังจะเห็นได้จากการนำวรรณคดีเรื่องนี้มาแปรรูปเป็นสื่อวัฒนธรรมประชานิยม

การแปรรูปวรรณคดี คือ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของวรรณคดีจากรูปแบบหนึ่งไปเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่ง รินฤทัย สัจจพันธุ์ (2558: 3-4) กล่าวว่า การแปรรูปวรรณคดีเป็นการดัดแปลงรูปแบบวรรณคดีหรือการนำเอาวรรณคดีไปปรุงใหม่ ลักษณะโดดเด่นของการแปรรูปนี้คือ การตัด เติม เสริม ต่อ ย้าย ยุบ ย่อ ขยาย สลับ เปลี่ยน หรือแปลงเนื้อหาของวรรณคดี

ต้นฉบับให้สอดคล้องกับวรรณกรรมอีกรูปแบบหนึ่ง วรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง เป็นหนึ่งในวรรณคดีที่มีผู้นำมาปรุงใหม่ในรูปของสื่อวัฒนธรรมประชานิยมหรือสื่อตามสมัยนิยมที่คนในสังคมนิยมชมชอบ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา (2567) กล่าวถึง สื่อวัฒนธรรมประชานิยมว่าเป็นศัพท์บัญญัติจากคำภาษาอังกฤษว่า Popular Culture ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ที่แพร่หลายอย่างกว้างขวางและคนทั่วไปชื่นชอบจึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วัฒนธรรมมวลชน (Mass Culture) ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ (2561: 77) กล่าวว่า คุณลักษณะที่จะเรียกว่าวัฒนธรรมสมัยนิยมจะต้องประกอบด้วย 1) เป็นสิ่งที่ผู้คนในสังคมส่วนใหญ่ชื่นชอบ 2) เป็นสิ่งที่ได้รับการออกแบบ หรือผลิตขึ้นเพื่อให้คนจำนวนมากชื่นชอบทั้งโดยหวังผลทางด้านการค้าและการสร้างกำไรในทิศทางของกระแสบริโภคนิยมในระบบทุนนิยม กฤษฎา ธีระโกศลพงศ์ (2561: 44) กล่าวว่า วัฒนธรรมประชานิยมมีหลายประเภทไม่ว่าจะเป็นรายการโทรทัศน์ หนังสือ การ์ตูน เพลงที่ได้รับความนิยม แฟชั่นการแต่งกาย นิตยสาร กีฬา อาหาร โฆษณา และพิธีกรรมต่าง ๆ จนสามารถสร้างแฟนคลับ (Fandom) ขึ้นมาเป็นจำนวนมาก โดยมีรูปแบบทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นจากพลังทางสังคมที่ขับเคลื่อนโดยมวลชน อันมีคุณลักษณะแตกต่างเฉพาะกลุ่ม (เพศสภาพ อายุ ชนชั้น และเชื้อชาติ) เช่น เพลงป๊อป นวนิยายโรแมนติก หนังสือ การตูน กีฬาบางประเภท (มวยปล้ำ) และภาพยนตร์

ส่วน สื่อวัฒนธรรมประชานิยม ของการศึกษาคีครั้งนี้มีขอบเขตด้านเนื้อหา คือ เป็นสื่อวัฒนธรรมประชานิยมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง ฉบับพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยมีการระบุไว้ในหน้าคำนำของนวนิยายและการตูน ส่วนบทเพลงร่วมสมัย บทเพลงประกอบละคร และสติกเกอร์ไลน์ ยี่สิบวันที่เข้าไปสืบค้นข้อมูลเป็นช่วงเวลาของการเผยแพร่ ขอบเขตด้านเวลาของการศึกษาคีครั้งนี้จึงอยู่ในช่วง พ.ศ. 2548-2567 ส่วนขอบเขตด้านรูปแบบเป็นสื่อวัฒนธรรมประชานิยมในรูปแบบของ 1) นวนิยาย 2) การ์ตูน 3) บทเพลงร่วมสมัย 4) บทเพลงประกอบละคร 5) สติกเกอร์ไลน์ ซึ่งจะเห็นว่าสื่อวัฒนธรรมประชานิยมดังกล่าวคนส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงได้ง่ายและเข้าถึงได้ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นเอกสารตามขอบเขตการค้นคว้าที่รวบรวมคัดเลือกมาเป็นเอกสารสำหรับศึกษาคีครั้งนี้จึงปรากฏรายละเอียดตามตารางที่ 1 เท่านั้น

ตารางที่ 1 สังกัศทองในรูปของสื่อวัฒนธรรมประชานิยม

ลำดับ	ชื่อผลงาน	เจ้าของผลงาน	รูปแบบ	ปีที่เผยแพร่
1	แม่รักยักขา	อลิษา	นวนิยาย	2563
2	สังข์ทอง	กิตติพงศ์ น่วมวิจิตร	การ์ตูน	2551
3	สังข์ทองตอน กำเนิดพระสังข์	เพน สตูดิโอ	การ์ตูน	2555
4	เล่าเรื่องสังข์ทอง	วิเชียร เกษประทุม	การ์ตูน	ไม่ปรากฏปีที่ตีพิมพ์
5	สังข์ทองฉบับ การ์ตูน	ชลลดา ชะบางบอน	การ์ตูน	2548
6	รจนา	นิตา ลลดา	บทเพลง ร่วมสมัย	2567
7	รจนากับเงาะ	วงสไป	บทเพลง ร่วมสมัย	2567
8	รจนาเอ๋ย	จิ๋ว สกุนชัย	บทเพลง ร่วมสมัย	2567
9	สังข์ทองลงใจ รจนา	หนุ่ม เมืองเขม น้ำค้าง ชไมพร	บทเพลง ร่วมสมัย	2567
10	สังข์ทองลูกแม่	แอน มิตรชัย	บทเพลง ประกอบละคร พ.ศ.2550 และ พ.ศ.2561	2567

11	ลิขิตฟ้า (รจนารำไห้)	ธนภัทร ดิษฐไชยวงศ์	บทเพลง ประกอบละคร พ.ศ.2561	2567
12	สติกเกอร์ไลน์ เงาะกวน	ศรีเอเทอร์สติกเกอร์	สติกเกอร์ไลน์	
13	เงาะกวน ตึกตึก	ศรีเอเทอร์สติกเกอร์	สติกเกอร์ไลน์	2567
14	เงาะกวน ตึกตึก 3	ศรีเอเทอร์สติกเกอร์	สติกเกอร์ไลน์	2567
15	เจ้าเงาะผู้ อัปลักษณ์และ นงคราญรจนา	สติกเกอร์ไลน์	สติกเกอร์ไลน์	2567
16	สติกเกอร์ไลน์ สังข์ทองกลับ มาแล้ว	Bucketheart	สติกเกอร์ไลน์	2567
17	สติกเกอร์ไลน์ สังข์ทอง	อิโมจิไลน์ ศรีเอเตอร์ไทย	สติกเกอร์ไลน์	2567

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า “สังข์ทอง” ในรูปของสื่อวัฒนธรรมประชาานิยม นอกจากช่วยให้มองเห็นรูปแบบของวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง ที่แปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย แล้ว ยังสะท้อนให้เห็นการปรับตัวของวรรณคดีไทยไปตามมิติทางสังคมด้วย เหตุนี้ผู้วิจัย จึงสนใจศึกษาวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง ที่แปรรูปเป็นสื่อวัฒนธรรมประชาานิยม ทั้งนี้ เพื่อจะได้มองเห็นการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนารูปแบบของวรรณคดีเรื่อง สังข์ทองไปตามกาลเวลา

สังข์ทองในรูปของนวนิยาย

นวนิยายเป็นบันเทิงคดีในรูปแบบร้อยแก้วที่แต่งขึ้นเพื่อความบันเทิง เดิมทีคนไทยจะเรียกเรื่องแต่งสมมติขึ้นนี้ว่า เรื่องอ่านเล่น หรือเรื่องประโลมโลก ซึ่งวิภา กงกะนันทน์ (2561: 3) กล่าวว่า นวนิยายเป็นเรื่องเล่าขนาดยาว ผู้แต่งสร้างเรื่องราวสมมติขึ้นให้ดูเป็นเรื่องจริงหรือเหมือนเรื่องจริง มีความยาวไม่น้อยกว่า 50,000 คำ จะเกี่ยวข้องกับบุคคลที่ไม่มีตัวตนจริง จากการสำรวจพบวรรณคดีเรื่องสังข์ทอง ที่นำมาแปรรูปเป็นนวนิยาย จำนวน 1 เรื่อง คือ แม่รักยักษ์

แม่รักยักษ์ เป็นบทประพันธ์ของ อลิษา ซึ่งมีชื่อจริงว่า ปาริฉัตร ศาลิคุปตธิดาของ พล.ร.อ.วิเชียร กับ อ่องนุ ศาลิคุปต นามปากกา อลิษา นี้ใช้แต่งนวนิยายแนวสืบสวนสอบสวน เรื่องรักเหนือจริง และแนวแฟนตาซี ในการแต่ง แม่รักยักษ์ ผู้แต่งกล่าวไว้ใน “หน้าคำนำนักเขียน” ว่าบรรจงสร้างนวนิยายเรื่องนี้ขึ้นจากความสะเทือนใจในรักที่อาภัพของนางพันธุรัตที่เฝ้าทะนุถนอมเลี้ยงดูพระสังข์ด้วยความรักใคร่ แต่สุดท้ายกลับโดนทอดทิ้ง ถูกขโมยข้าวของ และมีหน้าซำก่อนตายยังให้เงินตามนัดพระสังข์ไว้เลี้ยงชีพอีก ดังปรากฏในตัวอย่าง

“ฉันทเคยรับเด็กมาเป็นลูกบุญธรรมคนหนึ่ง แต่พอโตขึ้นเขากลับไปอยู่กับพ่อกับแม่เขา แถมตอนไปไม่ไปเปล่า ยังเอาตัวขุบทองในบ่อของหล่อนจนน้ำทองหายไปครึ่งค่อนบ่อ หยิบฉวยเกราะเงาะป่า เกือกแก้วกับพระขรรค์ติดตัวไปด้วย ขโมยกันซึ่ง ๆ หน้า อย่างนี้หล่อนควรโกรธใช้ไหม...แอ้...ผิดแล้ว ด้วยความใจดี มีเมตตาและรักเด็ก แทนที่จะโกรธหล่อนกลับเป็นห่วงกลัวพ่อสังข์ทองหนีออกจากวังไปแล้วจะอด ๆ อยาก ๆ เอาตัวไม่รอด เลยสอนมนตร์เรียกปลาเรียกเนื้อติดตัวให้ไปอีก”
(อลิษา, 2563: 4)

นางพันธุรัตจึงกลายมาเป็นตัวละครเอกของเรื่อง ความเวทนาในชะตาชีวิตของยักษ์ผู้อาภัพจึงเป็นเนื้อเรื่องตัวละครยักษ์จากวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ อาทิ นางยักษ์สันตรา นางเมรี จากวรรณคดีเรื่องนางสิบสอง นางผีเสื้อสมุทรจากวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี

ที่ต่างก็มีจุดจบ คือ ออกแตกตาย กลายมาเป็นเพื่อนร่วมชะตาชีวิตหรือตัวละครสนับสนุนที่คอยเคียงข้างคำจูนช่วยเหลือให้ พันธูรุต วงศ์กุ่มภักดิ์ ใน แม่รักยกยา ผ่านวิกฤตชีวิตที่ผู้แต่งรจนาขึ้นจากจินตนาการว่ากำลังตกอับเผชิญมรสุมชีวิตจากพิษเศรษฐกิจตกต่ำดังปรากฏในตัวบท

“คือ...เมื่อก่อนทางบ้านฐานะดีมากค่ะ...ดีแบบครองเมืองทั้งเมือง มีบ่อเงินบ่อทองเป็นของตัวเอง มีถนิมพิมพาภรณ์ไม่รู้กี่หีบต่อกี่หีบ มีข้าทาสบริวารมากมายจนล่อนจាំซื้อได้ไม่หมดนั้นแหละ แต่ตอนนี้เศรษฐกิจไม่ค่อยดีเท่าไร...ใบหน้านางเศร้าโศกอย่างจนใจ ใครจะไปคาดฝันกันล่ะว่าจู่ ๆ บ่อเงินบ่อทองของล่อนจាំก็แห้งเหือดไปเสียเฉย ๆ ข้าทาสบริวาร รวมถึงนางกำนัลคนโปรดชายชาวที่ไม่เคยมีชื่อก็เลื่อนหายไปกับกาลเวลา เครื่องประดับชิ้นแล้วชิ้นเล่าถูกขายออกไปจนแทบเกลี้ยงหีบ”
(อลินา, 2563: 2)

นอกจากนี้ ผู้แต่งยังนำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมมาผนวกเข้ากับเนื้อเรื่องด้วย เช่น การให้ฤๅษีแปลงสารเพื่อปลอมแปลงเอกสารในการสมัครงาน การให้คุณแม่บ้านทำแผนการสอน การกินของหรูหราก การใช้สินค้ายี่ห้อดัง การเป็นแฟนคลับดารา นักแสดงศิลปินเคป๊อป ซึ่งกลุ่มผู้คลั่งไคล้จะต้องซื้อบัตรคอนเสิร์ต อาร์มีบอมบ์ และอื่น ๆ เพื่อประกาศศักดาความเป็นแฟนคลับตัวจริง แฟนคลับจึงต่างพยายามหาเงินมาซื้อของที่ระลึกกระทั่งไม่มีเงินจ่ายค่าน้ำ ค่าไฟ เหล่านี้ ได้สะท้อนวิถีของวัยรุ่นไทยในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี แม่รักยกยา จึงไม่ได้เป็นเพียงผลผลิตที่เกิดจากการแปรรูปของวรรณคดีเรื่องสังข์ทอง เพียงอย่างเดียว แต่ยังทำหน้าที่เตือนสติชี้ช่องให้มองเห็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่กำลังเกิดขึ้นกับคนในชาติด้วย

สังข์ทองในรูปของการ์ตูน

การ์ตูนเป็นสื่อวัฒนธรรมประชานิยมอีกหนึ่งประเภทที่ได้รับความนิยมมากจากเด็กและเยาวชน ชมนาด บุญอารีย์ (2555: 116) กล่าวว่า การ์ตูน หมายถึง ภาพวาดในลักษณะง่าย ๆ ซึ่งผิดไปจากความเป็นจริง โดยลดทอนรายละเอียดที่ไม่จำเป็นออก มีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้ภาพสื่อความหมายแทนตัวอักษร หรือใช้ภาพเป็นตัวแทนของการพูดหรือการแสดงออก หรือใช้ประกอบการเล่าเรื่องทั้งบันเทิงคดีและสารคดี จากการสำรวจพบวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง ที่นำมาแปรรูปเป็นการ์ตูน 3 รูปแบบ คือ

1. สังข์ทอง ฉบับการ์ตูน ของ เฟน สตูดิโอ ซึ่งเป็นทั้งผู้แต่งและผู้วาดภาพได้นำวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนกำเนิดพระสังข์ มาเป็นเนื้อหาของการ์ตูน ความโดดเด่นของการ์ตูนเล่มนี้คือ ผู้แต่งสามารถเล่ารายละเอียดของเนื้อหาในตอนดังกล่าวได้ครบถ้วน มีการแทรกเหตุการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในขณะนั้นเข้าไปในเนื้อหาของการ์ตูนด้วย ดังปรากฏในตัวอย่าง

“เออาละ ข้ามีรางวัลในคำทำนายของเจ้า...

เอานี้...คูบองช่วยชาติ 2,000 บาท ไปแลกซื้อของเอาตามใจ”

(เฟน สตูดิโอ, 2555: 7)

เหตุการณ์ทางสังคมที่ผู้แต่งแทรกเข้าไปในเนื้อเรื่องนี้นอกจากช่วยให้มองเห็นความเป็นไปของสังคมในขณะนั้นแล้ว ยังช่วยเพิ่มความขบขันให้กับผู้อ่าน ซึ่งความขำขันนี้ผู้แต่งยังแทรกปนอยู่กับการเล่าเรื่องงตลอดทั้งเล่ม เช่น

“เมื่อไหร่ องค์เหนือหัวจะมีพระราชโอรสให้เป็นมิ่งขวัญแก่ประชาชน

อย่างเราได้ชื่นใจบ้างหรือว่าพระองค์จะเป็นหมัน”

“น้องเองก็กำลังท้องไส้ ชักเกิดความหวาดกลัวแล้วสิว่าหากลูก

ออกมาเป็นหอยแมลงภู่หรือปูม้าขึ้นมาละแยแน่ ๆ เลย”

(เฟน สตูดิโอ 2555: 7, 20)

ด้านเนื้อหาผู้แตงนำเสนอเป็นข้อความสั้น ๆ มีรูปภาพประกอบ ตัวการ์ตูน ฉาก ลายเส้น วาดเป็นแบบการ์ตูนไทยแนวชายหัวเราะ นำเสนอด้วยภาพขาว - ดำ หนังสือการ์ตูนเล่มนี้จึงสามารถอ่านได้ทั้งเพื่อความบันเทิงจรรโลงใจหรือจะอ่านเพื่อประกอบการเรียนการเตรียมตัวสอบก็ได้

2. การ์ตูน ของ ชลลดา ชะบางบอน (2548) ผู้วาดภาพ คือ ชานู บุญกลาง การ์ตูนเล่มนี้มีความโดดเด่น 2 ประการ ได้แก่ 1) ด้านการนำเสนอเนื้อหา คือ สามารถนำเสนอเนื้อหาได้ครบถ้วนสมบูรณ์ตั้งแต่ตอนกำเนิดพระสังข์กระทั่งถึงตอนท้าวยศวิมลตามพระสังข์ให้มาช่วยรบกับพระอินทร์จนรบชนะและได้ปกครองบ้านเมืองกับนางรจนาอย่างมีความสุข ในการนำเสนอเนื้อหาผู้แตงได้แทรกบทประพันธ์ร้อยกรองที่เป็นวรรณคดีของเข้าไปด้วย เพื่อให้ผู้อ่านได้สัมผัสกับเนื้อหาตามต้นฉบับขณะที่อ่านส่วนที่เป็นร้อยแก้ว ซึ่งการแทรกบทประพันธ์ร้อยกรองเข้าไปด้วยนี้ได้ช่วยเพิ่มความตึงต๋ำเกิดอารมณ์ขณะที่อ่านทั้งจากรสคำ รสความ ผู้อ่านจึงเข้าถึงอารมณ์และอ่านสนุกยิ่งขึ้น 2) ด้านรูปภาพประกอบ การ์ตูนเล่มนี้นำเสนอด้วยภาพสีและภาพขาว - ดำ มีการแนะนำตัวละครที่เป็นการ์ตูนก่อนเข้าสู่เนื้อหา ตัวการ์ตูน ฉาก ลายเส้นเป็นแบบการ์ตูนญี่ปุ่น มีการผสมผสานเอาลักษณะของการ์ตูนแอนิเมชันเข้าไปรวมกับการสร้างตัวการ์ตูนด้วย จึงทำให้รู้สึกทันสมัย ตระการตา และรู้สึกว่าเป็นของใหม่ ไม่เก่าคร่ำครึ การ์ตูนเล่มนี้จึงสามารถอ่านได้ทั้งในฐานะสื่อให้ความบันเทิงและสื่อการเรียนรู้ประกอบการศึกษา

3. หนังสือภาพพระบายสี ของ กิตติพงศ์ น่วมวิจิตร เจ้าของผลงานตั้งชื่อว่า สนุกกับการระบายสี วรรณคดีพื้นบ้านเรื่อง สังข์ทอง หนังสือภาพเล่มนี้มีลักษณะเป็นรูปภาพให้เด็ก ๆ ฝึกหัดระบายสี ภายในเล่มประกอบด้วยรูปภาพสำหรับระบายสี ได้ภาพมีเนื้อเรื่องของสังข์ทองที่สัมพันธ์กับรูปภาพ ส่วนเนื้อหาในเล่มเริ่มที่ตอนพระสังข์หนีนางพันธุรัตมาถึงเขาหลวงกระทั่งถึงตอนพระสังข์ได้ครองรักกับนางรจนาอย่างมีความสุข โดยเนื้อหาแนะนำเป็นแบบย่อ ๆ บรรยายด้วยร้อยแก้ว แทรกบทกลอนที่เป็นวรรณคดีจำนวน 1 บท คือ

“นางเห็นรูปสุวรรณอยู่ชั้นใน รูปเงาะสวมไว้ให้คนหลง
ใครใครไม่เห็นรูปทรง พระเป็นทองทั้งองค์อร่ามตา”

(กิตติพงศ์ น่วมวิจิตร, 2551: 5)

หนังสือภาพเล่มนี้จึงเหมาะกับผู้อ่านที่อยู่ระดับช่วงชั้นปฐมวัยหรือประถมศึกษา เนื่องจากใช้เป็นเครื่องมือในการฝึกอ่านเป็นเครื่องมือในการช่วยเสริมสร้างกล้ามเนื้อมัดเล็ก มัดใหญ่ ให้แข็งแรงด้วยการระบายสี ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังให้เด็กเล็ก มีนิสัยรักการอ่านและได้เรียนรู้สัมผัสกับมรดกทางวัฒนธรรมไทยไปด้วยในขณะเดียวกัน

สังข์ทองในรูปของบทเพลงร่วมสมัย

บทเพลงเป็นสื่อวัฒนธรรมประชานิยมอีกหนึ่งประเภทที่คนในสังคมให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง จุดมุ่งหมายของบทเพลงมุ่งให้ความเพลิดเพลิน จรรโลงใจ หรือผ่อนคลายความตึงเครียด พรทิพย์ ฉายก็ และจันทนา แก้ววิเชียร (2561: 88) กล่าวว่า บทเพลงเป็นผลงานทางศิลปะ มีภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร มีเนื้อหาเหมือนวรรณกรรมทั่ว ๆ ไป แต่มีดนตรีเป็นส่วนประกอบ สามารถเข้าถึงผู้ฟังทุกเพศ ทุกวัย และเกิดความประทับใจในเวลาอันรวดเร็ว ปัจจุบันบทเพลงที่ประกอบสร้างจากวรรณคดีได้รับความนิยมจากผู้ฟังเป็นจำนวนมาก ซึ่งในที่นี่จะกล่าวถึงบทเพลงที่นำเรื่องราวจากวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง มาแปรรูปเป็นบทเพลงร่วมสมัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

รจนา

รจนา เป็นบทเพลงที่ นิตา ลลดา เป็นผู้ขับร้อง เรียบเรียงเนื้อหาโดย ปาริวัฒน์ สุวรรณชัย บทเพลงนี้บอกเล่าความรู้สึกของหญิงสาวที่โดดเดี่ยว อ้างว้าง เพราะไม่มีคนรักอยู่เคียงข้าง ผู้เรียบเรียงได้ถ่ายทอดความรู้สึกเหงา เศร้า ของหญิงสาวที่ไม่มีคนรักเคียงคู่ จึงเกิดความอิจฉานางรจนาที่มีเจ้าชายรูปงามมารายล้อมให้เลือกเป็นคู่ครองมากมาย ดังปรากฏในบทเพลง

“นั่งดูละครตอนเช้าก็คิดอิจฉาในใจ อิจฉาเจ้าหญิงองค์นั้นที่มีคน...มารอให้เลือกไป”
(นิตา ลลดา, 2567)

โดยในบทเพลงยังสะท้อนอีกว่า สิ่งที่หญิงสาวพึงปรารถนามากที่สุดคือการมี
สิทธิ์เลือกคนรักด้วยตัวเอง ดังปรากฏในบทเพลง

อยากรมีสิทธิ์เลือกใครดั่งรจนา เหล่าเจ้าชาย
ต่างมารอรับเอาพวงมาลัยจะเจ้าชายหรือเงาคนที่ตรงกับใจ
ได้มีสิทธิ์เลือกใครเลือกคนที่ใจต้องการ”
(นิตา ลลดา, 2567)

ดังนั้น จะเห็นว่าบทเพลงนี้ได้นำเอาแนวคิดสำคัญคือการเลือกคนรักด้วยตัวเอง
มานำเสนอ ซึ่งการหยิบยกเอาแนวคิดนี้มาเป็นเนื้อเพลงจึงมีความทันสมัยสัมพันธ์ไปกับ
ยุค รจนาจึงเป็นตัวแทนของผู้หญิงยุคใหม่ที่เป็นผู้กำหนดและตัดสินใจเลือกคนรักด้วย
ตัวเอง หรือเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตด้วยตัวเอง ซึ่งเป็นการก้าวข้ามขนบของการเป็นช่าง
เท้าหลังที่มีมาตั้งแต่ครั้งอดีตกาล

รจนา กับเงา

บทเพลง รจนา กับเงา ขับร้องโดย วงสไบ เป็นอีกหนึ่งบทเพลงที่นำเอา
วรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง ตอนรจนาเลือกคู่มาสรรค์สร้างเป็นเนื้อหา โดยบทเพลงนี้ได้
นำเสนอในมิติใหม่อันเกิดจากการตั้งข้อสงสัยว่า นางรจนามองเห็นความงามของ
พระสังข์ที่ซ่อนอยู่ในรูปเงาได้อย่างไร ในเมื่อตนซึ่งได้พินิจพิเคราะห์อย่างถี่ถ้วน ก็ไม่พบ
ความงามของเงาปะ ดังปรากฏในบทเพลง

“แม่นางรจนา เธอมีสายตามองเงาเป็นทอง ตัวพี่ได้แต่ยืนมอง
มองเงาเป็นทอง น้องมองตรงไหน อันว่าพระสังข์พอถอดร่าง
มาก็กลายเป็นเงา พี่ได้แต่ยืนหัวเราะ มองน้องรักเงาเหมือนในนิทาน”
(วงสไบ, 2567)

จากเนื้อหาของบทเพลงยังทำให้มองเห็นว่าในสายตาของคนที่มีความรัก มักมองเห็นคนรักในมุมที่งดงามเสมอ แม้ว่าภาพลักษณ์ของความงามนั้นจะคัดค้านกับสายตาคนนอก ประเด็นที่น่าสนใจได้อีกหนึ่งประเด็นคือการที่ผู้แต่งยืนยันอย่างหนักแน่นว่า ถึงตนจะไม่ใช่วิเศษที่เหาะเหินเดินอากาศได้ แต่มันใจมากกว่าตนเองรูปงามกว่าเงาป่าแน่นอน ดังปรากฏในบทเพลง

“ถึงพี่ไม่ค่อยหล่อ แต่ชอบบอกร้องรจนา พี่ยังรูปหล่อกว่าเงา
อาจไม่วิเศษเหมือนเงา จะเหาะก็เหาะไม่เป็น จะขอเป็นคนติดดิน”
(วงสไบ, 2567)

แต่อย่างไรก็ตามสุดท้ายก็ขออน้อมรับในการตัดสินใจเลือกของนางรจนาและไม่ขอประณามการตัดสินใจนั้น แม้ว่าการตัดสินใจดังกล่าวจะเป็นต้นเหตุทำให้ตนต้องจมดิ่งอยู่กับความเจ็บปวด เพราะไม่ได้ถูกเลือกให้ยืนอยู่ในฐานะคนรักก็ตาม

รจนาเอ๋ย

รจนาเอ๋ย เป็นบทเพลงที่ จี๊ว สกุนชัย ขับร้อง เรียบเรียงคำร้องโดย พงษ์ศักดิ์ ประดับสิริพรหม ความโดดเด่นของบทเพลงนี้พบ 3 ประการ คือ 1) นำเอารูปลักษณะของเจ้าเงาะมาเรียบร้อยเป็นเนื้อหา ดังปรากฏในเนื้อเพลง

“มีดอกไม้สีแดงทัดหู ผิวกี๋คล้ำดำดูไม่น่ามอง ผมงก็หยิก
ตั้งคนป่าซาไก ปากคันแดงดังลูกแดงที่สุกในดง เครื่องทรง
กึ่งงูสีแดงข่างน่าขัน มองยังงักกัน นะมันก็ไม่เหมือนคน”
(จี๊ว สกุนชัย, 2567)

จากเนื้อเพลงจะเห็นว่าผู้แต่งบรรยายให้มองเห็นรูปพรรณสัณฐานของเจ้าเงาะคือ มีผิวกี๋คล้ำ ผมงก็หยิก ปากแดง สวมใส่เสื้อผ้าสีแดง ภาพลักษณ์ที่ไม่ชวนมองได้ทำให้เจ้าเงาะดูเหมือนตัวตลก ไม่มีความเป็นผู้น่าชื่นชม

2) นำเอาเรื่องราวตอนที่เจ้าเงาะกำลังเดินทางเพื่อไปร่วมพิธีเลือกคู่ของนาง
รจนามาเป็นเนื้อหา ดังปรากฏในเนื้อเพลง

“โอ้เจ้าเงาะรอนแรมจะออกจากป่า มุ่งสู่พาราเพื่อเสี่ยงคู่
จากลูกเจ้าเมืองเลื่องลือโฉมทั้งเจ็ดธิดาามตั้งนางฟ้า
แข่งกับบรรดาเจ้าชายร้อยหัวเมือง คิดไปแล้วช่างเป็น
เรื่อน่าขัน ชะ เออ เอิง เอย”
(จิ๋ว สกุนชัย, 2567)

3) นำเสนอเหตุการณ์ตอนที่พระธิดาทั้งเจ็ดเลือกคู่ ซึ่งพระธิดาทั้งหกต่างก็ได้
เจ้าชายรูปงามมาเป็นคู่ครอง มีเพียงรจนาธิดาคนสุดท้ายต้องทนนั้นที่ได้เงาะปามาเป็นคู่ ดัง
ปรากฏในเนื้อเพลง

“แต่แล้วดังเทวดาท่านปั้นแต่ง เจ้าหญิงทั้งหลายได้คู่สมใจ
เหลือคนสุดท้ายแม่รจนา ชะ เออ เอิง เอย ไม่มองเจ้าชายแต่เห็นเงาะเป็นทอง
เสี่ยงมาลัยเพื่อฝากชีวิต คงเป็นฟ้าลิขิตให้เกิดมาเพื่อ
เป็นคู่ครองข้างนอกไม่สวย แต่ข้างในเป็นทอง ถึงใคร
ไม่มอง แต่ฉันจะมอง มองแค่เธอ รจนาเอย”
(จิ๋ว สกุนชัย, 2567)

ดังนั้น จะเห็นว่าบทเพลงนี้นอกจากบอกเล่าให้มองเห็นความเป็นเงาะ ที่รูปไม่
งาม นามไม่เพราะ อีกทั้ง ยังมีกิริยากระโดดกระเดกไปตามฝ่าพันทูของเงาะแล้ว เนื้อ
เพลงที่ร้อยเรียงให้มีท่วงทำนองซ้ำ มีการทอดเสียงเอื้อนในบางจังหวะ ทำให้รู้สึกหดหูใจ
เศร้า สังเวช ในความเป็นเงาะที่ไม่รู้จักที่ต่ำที่สูง ดังนั้น ภาพที่รจนาตัดสินใจเลือกเอา
เงาะปามาเป็นคู่ชีวิต นอกจากสร้างความงวยง สงสัย สมเพช และสังเวช ให้แก่ผู้พบ
เห็นแล้ว ยังยิ่งกตเจ้าเงาะให้อยู่ในฐานะของการเป็นจำเลยที่ทำให้เจ้าหญิงผู้สูงศักดิ์อย่าง
รจนาต้องได้รับการตำหนิจากบุคคลทั่วไป

สังข์ทองลงใจรจนา

สังข์ทองลงใจรจนา เป็นเพลงคู่ที่ขับร้องโดย หนู่ม เมืองخم และน้ำค้ำง ซไมพร บทเพลงนี้นำเสนอคำร้องและท่วงทำนองในรูปแบบของบทเพลงลูกทุ่งไทยอีสาน โดยนำเรื่องราวจากวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง มาตีความใหม่ และนำเสนอใหม่ในมุมมองของความรักอันมั่นคงที่รจนามีต่อเงาะผู้เป็นสามี ดังปรากฏในบทเพลง

“มางามแท้หล่านางฟ้ากะบ่ท่อ มีแพนแล้วบื้อนน้องรจนา
อย่ามาปากหวาน น้องนั้นมิสามีแล้วละ
มิแล้วอายกะบ่ว่า ปะมาอายกะสิเอา
เว้าจั่งซี้ตูกักศักดิ์ศรีน้องเกินไป ถึงสามีสิผู้ฮ้ายเงาะป่าบ้าใบ้ก็ใจเดียวหนา
ฮ้ายทั้งหล้อมีพร้อมสรรพทรัพย์สินเงินตรา
ต่อให้ฮ้ายเป็นเทวดากะสิฮักผัวน้องคนเดียว”
(หนู่ม เมืองخم และน้ำค้ำง ซไมพร, 2567)

ในเนื้อเพลงยังนำเสนออีกว่าแม้จะมีชายหนุ่มที่เพียบพร้อม คือ มีรูปลักษณะดูดี หน้าตาตงงาม พุดจาไพเราะ อ่อนหวาน ฐานะร่ำรวย มาเสนอตัวขอเป็นคนรักใหม่ แต่นางรจนา ก็มีหัวใจที่เปลี่ยนใจไปรักกับชายคนใหม่ คงเชื่อมั่นและภาคภูมิใจในความรักอันมั่นคงที่เจ้าเงาะมอบให้ ดังปรากฏในบทเพลง

“เงาะป่าบ้าใบ้ ยังโงะมาสู้ฮ้าย แพ้เพียงร่างกาย หัวใจไม่แพ้หรอกหนา
ฮ้ายก็ฮักจริง ไปฮักคนอื่นดีกว่า พุดมากปล้ำตีมัยละ ก็ลงมาถ้าพ้ออยากตาย
(หนู่ม เมืองخم และน้ำค้ำง ซไมพร, 2567)

การนำเสนอบทเพลงในท่วงทำนองของลูกทุ่งไทยอีสานนี้อาจเป็นความตั้งใจประการหนึ่งของผู้แต่งที่ต้องการนำเสนอภาพลักษณ์ของผู้หญิงอีสานว่า มีความซื่อสัตย์ ซื่อตรง ต่อสามีหรือชายคนรัก เฉกเช่นที่รจนารักเจ้าเงาะเพียงคนเดียว แม้จะมีชายรูป

งามเพียบพร้อมในทุกสิ่งมาเสนอตัว แต่นางก็มีหัวใจ ยังคงตั้งมั่นอยู่กับความรักเดียว
ใจเดียว เหมือนที่รจนาแน่วแน่อยูกับเงาผู้เป็นสามีที่ได้ชื่อว่า รูปชั่ว ตัวดำ

สังข์ทองในรูปของบทเพลงประกอบละคร

บทเพลงประกอบละครหรือเพลงประกอบละครโทรทัศน์เป็นบทเพลงที่ขับร้อง
ร่วมกับวงดนตรี ใช้ประกอบภาพไตเติ้ลละครเป็นหลักหรือมักจะเรียกว่า เพลงนำ เพลง
ไตเติ้ล หรือเพลงไตเติ้ลหัวเรื่อง รวมทั้ง ยังนำไปใช้ประกอบให้เข้ากับฉากต่าง ๆ ของ
ละครได้ทั้งหมดหรือเกือบจะทั้งหมดตลอดทั้งเรื่อง (จิตพงษ์ ตรีมาศ, 2561: 101) ใน
พุทธศักราช 2550 บริษัทสามเศียร ดีต้า วิดีโอโปรดักชั่น ได้นำวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง
มาสร้างเป็นละครโทรทัศน์ ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 โดยมีบทเพลง
ประกอบละคร จำนวน 1 บทเพลง คือ สังข์ทองลูกแม่ และในพุทธศักราช 2561 บริษัท
ดังกล่าวได้นำวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง มาสร้างเป็นละครโทรทัศน์ใหม่อีกครั้ง โดยในครั้งนี้
มีบทเพลงประกอบละคร จำนวน 2 บทเพลง คือ สังข์ทองลูกแม่ และลิขิตฟ้า (รจนารำ
ไห) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

สังข์ทองลูกแม่

สังข์ทองลูกแม่ เป็นบทเพลงที่ขับร้องโดย แอน มิตรชัย ใช้ประกอบละคร
โทรทัศน์เรื่อง สังข์ทอง ออกอากาศในช่วงพุทธศักราช 2550 และพุทธศักราช 2561 บท
เพลงนี้นำเสนอเนื้อหา ท่วงทำนอง และจังหวะของเพลง 2 ลักษณะ คือ 1) ช่วงแรก
นำเสนอบทเพลงในจังหวะช้า มีการทอดเสียงเอื้อนยาวในบางจังหวะ คล้ายเพลงกล่อม
เด็ก เนื้อเพลงกล่าวถึงความรักของนางจันท์เทวีที่มีต่อพระสังข์ ดังปรากฏในบทเพลง

“สังข์ทองลูกแม่ งามแท้พ่อคุณ มาหาแม่ชิต มาหาแม่ชิต
อกแม่นี้มีไออุ่น มีตักละมุน ให้ลูกหนุน ให้ลูกนอน
มีน้ำนมจาก ทรวงอกหอมหวาน มาเอะจ่อมขวัญ

อย่าอาวรณ์ รัก แม่รักเจ้าขวัญอ่อน มาตีมนอนให้สบาย”
(แอน มิตรชัย, 2567)

จากเนื้อหาของเพลงสะท้อนถึงความรักของแม่บังเกิดเกล้าได้เป็นอย่างดี มองเห็นการเฝ้าทะนุถนอมเลี้ยงดูลูกด้วยความรักใคร่ อ่อนโยน อันเป็นเครื่องสะท้อนสายใยรักที่แม่มีต่อลูกอย่างเหนียวแน่น

2) นำเอาลักษณะของนางพันธุรัตและความรักที่นางยักษมีต่อพระสังข์ลูกต่างเผ่าพันธุ์มาเรียงร้อยเป็นเนื้อหาดังปรากฏในเนื้อเพลง

“นางพันธุรัตเอย เป็นนางยักษศรี ลูกผัวไม่มี ตัวคนเดียว
อยากได้สังข์น้อย มาเป็นกลอยใจ เกิดมีเชื้อใย รักใคร่กลมเกลียว
ตัวเป็นยักษเอย หวันใจลูกกลัว ร่ายมนต์แปลงตัว กลายเป็นคน”
(แอน มิตรชัย, 2567)

3) บรรยายให้มองเห็นความรักที่นางพันธุรัตมีต่อพระสังข์ แม้ความรักนี้จะเกิดกับลูกที่ไม่ใช่สายเลือดแท้ ๆ ของตน ดังปรากฏในเนื้อเพลง

“ถึงลูกไม่ใช่สายเลือดในอก แม่ขอพุ่มผกดังดวงกมล
ลูกจำอย่าออกไปเที่ยวชุกชน ทุกแห่งหนล้วนอันตราย
จำไว้ให้ตึนลูกสังข์นะ ลูกเจ็บเพียงร่างแม่ยอมเสียตา
ถ้าแม่ลูกเจ็บจนมรณา ลูกจำแม่ชอกล้นใจตายตาม”
(แอน มิตรชัย, 2567)

จากเนื้อหาของบทเพลงสะท้อนความรักที่นางพันธุรัตมีต่อพระสังข์ได้เป็นอย่างดี แม้ความรักที่เกิดขึ้นไม่ได้เกิดจากลูกที่เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขโดยตรง แต่ความห่วงหาอาทร ความเป็นห่วงเป็นใย ความเสียสละ นางยักษมีตนนี้ก็มีให้พระสังข์มิได้อภัยจนไปกว่าแม่บังเกิดเกล้า และที่สำคัญยักษพันธุรัตได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่านางอุทิศให้พระสังข์

ได้กระทั่งชีวิต สังข์ทองลูกแม่ จึงเป็นบทเพลงที่นำความรักของแม่มาเรียงร้อยเป็นเนื้อเพลงทั้งจากความรักของแม่ผู้ให้กำเนิดและแม่ที่เลี้ยงดูกระทั่งเติบโต ซึ่งความรักของแม่ทั้งสองลักษณะล้วนยิ่งใหญ่ไม่แพ้กัน

ลิขิตฟ้า (รจนารำไห้)

ลิขิตฟ้า (รจนารำไห้) เป็นเพลงคู่ที่ขับร้องโดย ธนภัทร ดิษฐไชยวงศ์ และ สุรศักดิ์ สุวรรณวงษ์ โดยเนื้อหาของบทเพลงนำเสนอความรู้สึกรักของรจนาที่ไม่เข้าใจพระสังข์และเกิดความรู้สึกกินแหนงแคลงใจในความรักที่พระสังข์มอบให้ ดังปรากฏในบทเพลง

“ยิ่งรักยิ่งเจ็บ ยิ่งใกล้ก็ยิ่งเหงา เธอรักฉันหรือเปล่า ยังสงสัย
ธาตุแท้ของเธอ ข้างนอกหรือข้างใน หน้าตาหรือหัวใจ ทำเพื่อเธอได้ทุกอย่าง”
(ธนภัทร ดิษฐไชยวงศ์ และสุรศักดิ์ สุวรรณวงษ์, 2567)

จากเนื้อหาของบทเพลงยังนำเสนอให้มองเห็นว่านางรจนาเจ็บปวดอยู่กับความไม่รู้ อันเกิดจากความสงสัยและแคลงใจว่าพระสังข์ไม่รัก นอกจากนี้ ก็ยังนำเสนออีกว่าสุดท้ายความรักและความสุขของนางรจนากับพระสังข์ คือ การได้ครองรักกันอย่างสงบร่มเย็นเป็นสุข อยู่ที่กระท่อมปลายนา ดังปรากฏในบทเพลง

“จะอยู่ที่ไหน ก็ไม่สุขใจเหมือนปลายนา
อยู่เวียงวังทอง ก็ไม่มีค่า”
(ธนภัทร ดิษฐไชยวงศ์ และสุรศักดิ์ สุวรรณวงษ์, 2567)

ดังนั้น ลิขิตฟ้า (รจนารำไห้) นอกจากนำเสนอความโดดเด่นของเนื้อหาในส่วนของความเชื่อเรื่องพรหมลิขิตที่ทำให้รจนามองเห็นรูปทองของพระสังข์ที่ซ่อนอยู่ในรูปเงาะ ซึ่งเป็นตอนที่สำคัญของวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง มานำเสนอแล้ว ยังนำเสนออารมณ์ในแบบพ้อแค้นแค้นของคู่พระคู่นางมานำเสนอด้วย ทำให้มองเห็นภาพของหนุ่มสาว

ยามรักกันใหม่ ๆ ประกอบกับบทเพลงนี้นำเสนอในแนวสตริงจึงทำให้เกิดความทันสมัย
ทำให้คนรุ่นใหม่เข้าใจง่าย ไม่รู้สึกว่าเป็นของโบราณ

สังข์ทองในรูปของสติกเกอร์ไลน์

สติกเกอร์ไลน์ เป็นการดูที่ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนอารมณ์ความรู้สึกเพื่อสื่อสาร
กันในชีวิตประจำวันผ่านช่องทางการสื่อสารแอปพลิเคชันไลน์ ณัตตยา เอี่ยมคง และเท
วิน อีระวุฒิ (2564: 28) กล่าวเพิ่มเติมว่า สติกเกอร์ไลน์ประกอบด้วยภาพการ์ตูนและ
คำพูดแทนความรู้สึกในขณะสนทนา ซึ่งช่วยให้การพูดคุยผ่านแอปพลิเคชันไลน์เกิดความ
น่าสนใจมากยิ่งขึ้น มีทั้งภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และภาพเคลื่อนไหวพร้อมเสียง ปัจจุบัน
ผู้ผลิตนำเอาตัวละครในวรรณคดีมาจัดทำเป็นสติกเกอร์ไลน์ด้วย เช่น การนำตัวละคร
จากวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง มาจัดทำเป็นสติกเกอร์ไลน์ โดยจัดทำออกมาหลายรูปแบบ
เช่น 1) สติกเกอร์ไลน์ เงาะกวน 2) สติกเกอร์ไลน์ เงาะกวนตุ๊กตัก 3) สติกเกอร์ไลน์ เงา
กวนตุ๊กตัก 3 4) สติกเกอร์ไลน์ เจ้าเงาะผู้อัปลักษณ์ 5) สติกเกอร์ไลน์ สังข์ทองกลับ
มาแล้ว 6) สติกเกอร์ไลน์ สังข์ทอง ซึ่งในที่นี้จะยกตัวอย่าง สติกเกอร์ไลน์ เงาะกวน
ตุ๊กตัก ผู้ผลิต คือ ศรีเอเทอร์สติกเกอร์ ดังภาพ

ภาพที่ 1 เจาะกวน ดูกัด

ที่มา: ครีเอเตอร์สติกเกอร์, 2567

สติกเกอร์ไลน์จึงเป็นอีกหนึ่งนวัตกรรมของสื่อวัฒนธรรมประชานิยมที่สร้างสรรค์ขึ้นทั้งเพื่อการสื่อสาร เป็นช่องทางสร้างรายได้ให้แก่ผู้ผลิต และเป็นตัวช่วยในการแทรกซึมเอามรดกทางวัฒนธรรมเข้าไปซึมซับอยู่ในชีวิตประจำวันของคนในสังคมด้วย

บทสรุป

สังคมไทยเป็นวรรณคดีเก่าแก่ที่ได้รับความนิยมจากคนในสังคมมาอย่างยาวนานต่อเนื่อง กระแสความนิยมทำให้เกิดการนำวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง มาแปรรูปหรือปรุงใหม่ให้สอดคล้องกับรสนิยมของคนในชาติ รูปแบบจึงมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ทำให้มองเห็นพัฒนาการด้านรูปแบบของวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง ตั้งแต่การเป็นนิทานพื้นบ้าน สู่การเป็นนิทานชาดก กลอนบทละคร ละครนอก วรรณคดีในบทเรียน กระทั่งถึงปัจจุบันอยู่ในรูปของสื่อวัฒนธรรมประชานิยม 5 รูปแบบ คือ 1) นวนิยาย 2) การ์ตูน

3) บทเพลงร่วมสมัย 4) บทเพลงประกอบละคร 5) สตีกเกอร์ไลน์ ส่วนด้านเนื้อหา มีการนำเนื้อหาจากวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง มาแปรรูป ดังนี้

1. นวนิยาย ผู้ประพันธ์นำเอาตัวละคร คือ นางยักษ์พันธุรัตและเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับนางยักษ์มาเล่าใหม่ โดยนำเอาตัวละครและเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับตัวละครในวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ มาเล่าปนกันด้วย จากนั้นใช้จินตนาการเสริมแต่งเป็นเนื้อเรื่องนวนิยายที่เกิดจากการแปรรูปวรรณกรรมคดีเรื่อง สังข์ทอง จึงอยู่ในรูปของแฟนฟิกหรือแฟนฟิกชัน (Fan Fiction) วรรณคดีไทย

2. การ์ตูน เนื้อเรื่องของการ์ตูนมีทั้งที่นำเนื้อหาตอนใดตอนหนึ่งมาจากวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง มาเล่าแบบย่อ ๆ หรือนำเอาเนื้อหาทั้งหมดมาเล่า โดยเก็บรายละเอียดที่สำคัญไว้ครบ จากนั้นก็แทรกเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในสังคมขณะนั้นเข้าไปด้วย ส่วนการสร้างตัวการ์ตูนมีทั้งสร้างแบบไทยแนวประเพณีและสร้างแบบการ์ตูนญี่ปุ่นผสมผสานเข้ากับการ์ตูนแอนิเมชัน

3. บทเพลงร่วมสมัย มีทั้งนำเอาลักษณะโดดเด่นของตัวละครและเนื้อหาตอนใดตอนหนึ่งมาเรียบเรียงเป็นเนื้อเพลงบางบทเพลงผู้เรียบเรียงแสดงทัศนะของตนเองเข้าไปด้วย บทเพลงจากวรรณคดีนี้จะใช้เพื่อบอกเล่าความรู้สึกทั้งของตนเองและใช้เป็นตัวแทนแสดงความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคม

4. บทเพลงประกอบละคร มี 2 รูปแบบ คือ 1) นำเสนอไปตามแก่นเรื่องหลักคือมุ่งนำเสนอความรักของแม่ที่มีต่อลูกทั้งแม่บังเกิดเกล้าและแม่ที่เลี้ยงดูกระทั่งเติบโต 2) นำเอาเนื้อหาความใหม่ แล้วเล่าใหม่ตามทัศนะของผู้เรียบเรียง มีการปรับเนื้อหาของบทเพลงให้สอดคล้องกับแนวเพลงที่อยู่ในกระแสนิยม ทำให้บทเพลงมีความทันสมัยสอดคล้องไปกับรสนิยมของผู้ฟัง เป็นผลให้กลุ่มผู้ฟังมีความหลากหลายและขยายตัวเพิ่มมากขึ้น

5. สตีกเกอร์ไลน์ นำเอาตัวละครจากวรรณคดีมาทำเป็นการ์ตูน มีคำหรือข้อความสั้น ๆ แสดงความรู้สึก มีทั้งที่เป็นภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และภาพเคลื่อนไหว พร้อมเสียงสตีกเกอร์ไลน์นี้จะใช้สื่อสารกันในชีวิตประจำวัน

การแปรรูปวรรณคดีจึงเป็นกระบวนการหนึ่งของการสืบทอดและการสร้างสรรค์วรรณคดีให้ดำรงอยู่ในรูปแบบใหม่ท่ามกลางบริบทใหม่ จุดมุ่งหมายใหม่ โดยยังคงรักษาเนื้อหา ความคิดสำคัญ และคุณค่าของวรรณคดีต้นฉบับไว้อย่างครบถ้วน (رينฤทัย สัจจพันธุ์, 2558: 3) ผลผลิตที่เกิดจากการแปรรูปนี้อาจจะผิดเพี้ยนไปจากวรรณคดีต้นฉบับไปบ้าง แต่ก็เป็นไปได้เพื่อความบันเทิงหรือเพื่อเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่สร้างรายได้ให้แก่ผู้ผลิต ดังที่ ธงชัย แซ่เจีย (2566: 632) กล่าวว่า วัฒนธรรมมีลักษณะเหมือนเหรียญสองด้าน ด้านหนึ่งทำหน้าที่อนุรักษ์เพื่อรักษาความคงตัว ต่อต้านการเปลี่ยนแปลง และเป็นแบบอย่างสำหรับคนรุ่นหลัง ในขณะที่อีกด้านทำหน้าที่ปรับเปลี่ยนเพื่อความต่อเนื่องและการอยู่รอด ซึ่งอาจผิดเพี้ยนไปจากเดิมบ้าง ทั้งนี้ ก็เพื่อความบันเทิงมากขึ้น และเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างการรับรู้วรรณคดีอันเป็นวัฒนธรรมเอกลักษณ์ของชาติให้คงอยู่สืบไป

รายการอ้างอิง

- กฤษฎา ชีระโกศลพงศ์. (2561). ทุนนิยมโปเกมอน: จากวัฒนธรรมสมัยนิยมญี่ปุ่นสู่การครองอำนาจนำทางวัฒนธรรม. *วารสารธรรมศาสตร์*. 37(3), 39-60.
- กิตติพงศ์ น่วมวิจิตร. (2551). สนุกกับการระบายสี วรรณคดีพื้นบ้านเรื่อง สังข์ทอง. กรุงเทพฯ: เพลิดเพลินการพิมพ์.
- ครีเอเทอร์สติกเกอร์. (2567). *เงาะกวน ดูกี้กิ๊ก*. สืบค้น 20 มีนาคม 2567, จาก <https://www.line555.com/line.php?id=477>.
- ชนมชาติ บุญอารีย์. (2555). นิยายภาพ : การ์ตูนสร้างสรรค์เพื่อการอ่าน. *มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์*. 29(1), 111-138.
- ชลลดา ชะบางบอน. (2548). *สังข์ทอง ฉบับการ์ตูน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สกายบุ๊กส์.
- ชิตพงษ์ ตรีมาศ. (2561). การแต่งเพลงละครโทรทัศน์. *วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*. 46(4), 100-117.

ณัตตยา เอี่ยมคง และเทวิน ชีระวุฒธิ์. (2564). การพัฒนาสติกเกอร์บนแอปพลิเคชันไลน์ชุด
ครอบครัวเห็ดสีชมพูเพื่อส่งเสริมการขายสินค้าโอท็อปฟาร์มเห็ดกลางบ้าน จังหวัด
ปทุมธานี. *วิทยาการจัดการวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์*. 2(2), 27-35.

ธงชัย แซ่เจี๋ย. (2566). The MaSK วรรณคดีไทย: การดัดแปลงวรรณคดีไทยในวัฒนธรรม
ประชานิยม. *วารสารศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. 23(1), 612-635.

ปิยลักษณ์ โพธิ์วรรณ. (2561). ปฏิบัติการทางวาทกรรมในวัฒนธรรมสมัยนิยมผ่านเพลงลูกทุ่ง
ไทย. *วารสารกระแสวัฒนธรรม*. 19(36), 74-81.

พรทิพย์ ฉายก็ และจันทนา แก้ววิเชียร. (2561). วิเคราะห์แนวคิดและศิลปะการใช้ภาษาใน
วรรณกรรมเพลงลูกทุ่งที่แต่งโดยสลา คุณวุฒิ. *วารสารราชภัฏเพชรบูรณ์สาร*. 20(1),
87-96.

เฟิน สตุติโอ. (2555). สังข์ทอง ตอน กำเนิดสังข์ทอง. กรุงเทพฯ: ศรีสยามพริ้นท์แอนด์แพคค์.

รินฤทัย สัจจพันธุ์. (2551). สังข์ทอง. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.

รินฤทัย สัจจพันธุ์. (2558). การแปรรูปวรรณกรรม เล่ม 3 : วรรณกรรมแปรรูปและหนังสือ
อิเล็กทรอนิกส์. ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์.

วิภา กงกะนันทน์. (2561) *กำเนิดนวนิยายในประเทศไทย ประวัติวรรณคดีไทยสมัยใหม่*.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2567). *สื่อวัฒนธรรมประชานิยม*. สืบค้น 1 เมษายน 2567, จาก
[egacy.orst.go.th/? knowledge=วัฒนธรรมประชานิยม-๕-มกรา](https://egacy.orst.go.th/?knowledge=วัฒนธรรมประชานิยม-๕-มกรา).

อลินา. (2563). *แมรี่ศึกษา*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์.

รายการอ้างอิงบทเพลง

จิ๋ว สกุนชัย. (2567). *รจนาเอ๋ย*. สืบค้น 15 มีนาคม 2567, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=Y4AfdxIw5AM>.

ธนภัทร ดิษฐไชยวงศ์ และสุรศักดิ์ สุวรรณวงศ์. *ลิขิตฟ้า รจนาจำไว้*. สืบค้น 15 มีนาคม 2567,
จาก <https://www.youtube.com/watch?v=xBSW-5h0sCI>.

- นิตา ลลดา (2567). **รจนา**. สืบค้น 15 มีนาคม 2567, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=9MvldJqQgA0>.
- วงสไบ. (2567). **รจนากับเงา**. สืบค้น 15 มีนาคม 2567, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=M3u4WY6FhJE>.
- หนุ่ม เมืองเขม และน้ำค้าง ชไมพร. (2567). **สังข์ทองหลงใจรจนา**. สืบค้น 15 มีนาคม 2567, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=8qviJAd1vLk>.
- แอน มิตรชัย. (2567). **สังข์ทองลูกแม่**. สืบค้น 15 มีนาคม 2567, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=DWCszaP2o2U>.

Psychological Well-being in the Workplace: Documentary Research

Warintra Purinthrapiban¹, Kanda Janyam², Kasetchai Laeheem³

Received: *March 12, 2024*

Revised: *October 17, 2024*

Accepted: *October 21, 2024*

Abstract

The purpose of this documentary research is to review the elements that affect psychological well-being in the workplace, using document analysis and content analysis methods. Data sources and search strategies were used to study relevant research on the topic of psychological well-being and strengthening the psychological well-being in the workplace from electronic databases published between 1992 and 2022, using search keywords: “ psychological well-being” , “ promoting psychological wellbeing in the

¹ Ph.D. Candidate in Human and Social Development, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkhla University, Hat Yai Campus, Thailand. e-mail: yursdahlia@gmail.com

² Assistant Professor Dr., In Human and Social Development Department, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkhla University) e-mail: kanda.j@psu.ac.th

³ Associate Professor Dr., In Human and Social Development Department, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkhla University) e-mail: lkasetchai@yahoo.com

workplace” , “ psychological well- being” , “ strengthening psychological wellbeing in the workplace”. An ancestry approach was also used.

This research explored the reference lists of previously listed studies on mental well-being and improving mental well-being in the workplace by selecting works according to the specified criteria; namely quantitative and qualitative research studies of psychological well-being and strengthening the psychological well- being in the workplace. " Mental well- being" and “psychological well-being” in each of these studies are considered to be within the same scope, the literature review included 6 volumes of Thai literature and 103 volumes of foreign literature.

The review of literature indicates that there are 6 dimensions affecting the psychological well-being of employees in the workplace. These consist of: (1) self-acceptance, (2) personal growth, (3) purpose in life, (4) environmental mastery, (5) autonomy, and (6) positive relations with others. In short, psychological well-being is a crucial element that affects human everyday life, from studying and working to achieving various life goals. By studying and understanding the elements that promote psychological well-being in the workplace, we can lead to the development of potential in both work and quality of life. The results of this research can be used to develop a research conceptual framework and further research to strengthen the psychological well-being in the workplace.

Keywords: Psychological well-being; Workplace; Documentary Research

Introduction

Work is an inseparable part of human life (McDaid, Curran, & Knapp, 2005). Humans work for a variety of reasons both external factors such as financial reasons to internal factors such as the need for self-improvement (Centers & Bugental, 1996), etc. In today's society, many people spend most of their lives at work for work and social meetings within their own daily environment. That makes the workplace environment influence human life both directly and indirectly.

Working life helps build identity and social status. It gives humans a sense of belonging to the community they live in and can be considered a positive factor in their mental health at the individual level (Harnois, G., Gabriel, P., & World Health Organization, 2000). A good workplace will foster some positive attributes for employees, staff or personnel, such as honesty, loyalty to the organization or self-growth (Day & Randell, 2014). Organizations or workplaces with a structured and positive mental health environment create feelings of comfort, safety, and bonding among employees.

Besides the positive influence, working life can also create problems or negative influences on a person's mental health as well. For instance, work stress, which is an issue that plays an increasing role in a person's life, especially in the current social context in which advances in science and technology Impacting the way we work and transforming the way we work and the workplace around the world. (McDaid, et al., 2005) explain that complex organizational structures, job content that require specific skills and expertise, and an influx into the highly skilled labor market become general characteristics

of modern organizations. Employees therefore need to develop new skills and knowledge in order to survive in the increasingly intense labor market situation. For example, many organizations today have identified “Expectations” or the needs of the organization towards the increasing number of employees that most of them therefore need to develop themselves in various areas to meet the needs of the organization. Some people may be successful in self-improvement from such situations to the point of attaining self-acceptance. However, some people may face failure in the field of competition, which leads to work stress. It has a negative impact on mental well-being and may also have an impact on their current job responsibilities. Therefore, it is important for organizations to be aware of the situation and state of psychological well-being of their personnel in the workplace.

Employees who are able to adapt or cope well with changing situations will be able to produce workpieces according to the organization's goals or higher and bring the best results to the organization. A study of middle-management employees in a number of organizations by Zelenski, Murphy, and Jenkins (2008), found that the group of employees who are happy at the high level. will have performance (Units=pieces) is also at a high level. The results show that happiness at work has a significant positive correlation with job performance. Like a sentence in a Chinese proverb that “The complete number of works always equals the number of happy workers.”

Research objectives

This documentary research aims to synthesize the elements that affect a person's workplace psychological well-being.

Research Methodology

This is a study attempting to review literature and research with content analysis method. It tries to synthesize knowledge about psychological well-being and factors that enhance psychological well-being in the workplace as the following steps:

1. Data sources and search strategy

First, study related research on the topic psychological well-being and strengthening the psychological well-being in the workplace from electronic databases. The data sources and search strategies were used to study relevant research on the topic of psychological well-being and strengthening the psychological well-being in the workplace from electronic databases published between 1992 and 2022, using search keywords: “psychological well-being”, “promoting psychological wellbeing in the workplace”, “psychological well-being”, “strengthening psychological wellbeing in the workplace”, and using an ancestry approach. Then, an ancestry approach was employed to explore research listings from the reference list of research on psychological well-being and promoting psychological well-being in the workplace. that have been listed before.

2. Select the works according to the specified criteria as follows:

Quantitative and qualitative research that studies psychological well-being and strengthens the psychological well-being in the workplace. "Mental well-being" and "Psychological Wellbeing" in each of these studies are in the same scope. This research explored the reference lists of previously listed studies on mental well-being and improving mental well-being in the workplace by selecting works according to the specified criteria; namely quantitative and qualitative research studies of psychological well-being and strengthening the psychological well-being in the workplace. "Mental well-being and "psychological well-being" in each of these studies is in the same scope, divided into 1) 6 volumes of Thai literature and 2) 103 volumes of foreign literature.

Research findings

Many organizations today become more aware of the relationship between workplace well-being and employee performance. Many places have changed their policies and/or work structure to facilitate the enhancement of the psychological well-being of the employees. For example, Google is a company that is very famous both in terms of internal policy structure and a management style that emphasizes the employees having fun at work. Google offers an environment and working atmosphere that breaks all the rules of corporate management in the past. The ultimate goal is to be the highest performing organization with the happiest employees in the world (Stewart, 2013). The aforementioned organization's characteristics are consistent with key indicators in the rankings of the best-place-to-work from several business

magazines with the ranking of companies or organizations that people want to work with the most. One of the key indicators of ranking surveys is the psychological well-being of employees in the organization itself. For instance, the US company SAS (ranked as the 4th most livable corporation in the world, second from No. 1 – Google, No. 2 – Boston Consulting Group, and No. 3 – Acuity) offers basic employee benefits and welfare, consisting of general basic legal welfare, a daycare center and pre-school for children of employees, health and fitness centers, pharmacies, and (free) meals, etc. (100 best companies to work for, 2015).

At the macro level, it has been found that both national and international organizations are also focusing on enhancing psychological well-being in the workplace (Workplace Health Promotion: WHP) was established in 2010 (Burton, J., & World Health Organization, 2010) by specifying mental health of personnel as one of the key issues of well-being development at work. In addition, the European Agency for Safety and Health at Work has issued an open letter expressing concerns about the direction of improving workplace well-being by organizations and agencies in Europe. This was to demonstrate the importance and support of the concept of promoting well-being in the workplace (Workplace Health Promotion: WHP) of the World Health Organization (WHO) (European Agency for Safety and Health at Work, 2011).

While many agencies and organizations around the world began to realize and pay more attention to promote psychological well-being in the workplace, but in some areas some companies still can the failures in both improving workplace health and employee well-being. For example, the tragic

plane crash of a German aviation company. (Germanwings) by co-pilot who is the person in charge of the flight and is responsible for the tragedy. He was diagnosed with a psychiatric problem. This incident illustrates the failure of the recruitment process or the employer's indifference to lack of essential qualifications of employees caused by mental health issues (Blanding, 2015). Although there is still no clear evidence linking the co-pilot's mental health and the deliberate tragedy, but at least such events have created awareness among many executives in various organizations to the importance of the psychological well-being of the employees. The Germanwings case study is a severely damaging outcome from the cause of impaired mental health.

In addition, there are also case studies of mental health deficiencies. For example, according to the UK Quarterly Labor Force Survey, workers with mental health problems tend to have a higher rate of absenteeism or sick leave or leave activities more than workers with other health problems (Almond and Healey, 2003). A study on stress at work by Jane-Llopis, et al. (2011) found that stress from work can create economic and social impacts of the organization, that is, if employees have a high level of absenteeism (frequently and continuously) the department or company will also lose production or operating costs.

Enhancing psychological well-being in the workplace to be both efficient and effective, the organizations must value employees at all levels. It should start with a supportive working structure at the operational level. However, each organization has different views and guidelines for the implementation of such policies. From the study, it was found that the promotion of employee

psychological well-being at the policy level. This is often true and successful only in large corporations. While in most medium and small enterprises, there is still uncertainty. This may be relevant for budgetary and organizational reasons (Hughes, et al., 2011). Even when an organization develops a plan to support psychological well-being in the workplace, on many occasions, it is difficult to discern employee mental health support to be tangible part of the plan. It may be because in the past, the indicators or measures of a person's psychological well-being is often more abstract than concrete (Forette, et al., 2014).

As mentioned above, many organizations have action plans that focus on the physical health of employees, such as improving nutrition, providing nutritious food, improving cafeteria hygiene, promotion of exercise activities, etc. In some organizations, a combination of physical and mental health action plans may be established. But it is often a holistic nature of the plan in general (Jane-Llopis, et al., 2011). One of the key points that the researchers noted from this study was when organizations began to support the promotion of psychological well-being in the workplace. What is the indicator that state of psychological well-being of employees (sponsored by the organization) is sufficient/ appropriate?

Considering the gap between the “ideal approach to psychological well-being” and “a realistic state of psychological well-being in the workplace” sums up the need for modern organizations. It is important to understand and develop effective metrics to assess organizational well-being in the workplace for two important reasons: 1) understanding employees' experiences and

perceptions of workplace well-being is essential because every employee is the person who plays the most important role in leading the organization to success, and 2) effective indicators will reflect the results of the assessment to the policy level whether it is suitable for the state of mental well-being in the workplace of that organization or not. and a guideline for policy formulation to support the promotion of psychological well-being in the workplace in the future.

Past Research

An interested in studying and understanding the state of psychological well-being in the workplace. began in the mid-20th century with the introduction of industrial development. One of the most notable studies is Herzberg's Theory of Motivation, which states that job satisfaction is directly related to job performance. Moreover, there are numerous studies, which have attempted to explore and confirm the relationship between employee mental state and working environment. This is a time when the issue of workplace well-being becomes an important factor in education for organizational development and productivity.

Many times, the word "Psychological well-being" is described by using related concepts such as mental health, mental distress, and psychological distress, etc. So, to avoid confusion or misunderstandings in the definition of meaning and scope of words, the researcher would define such terms based on the requirements of the World Health Organization (WHO). That is the word mental health has the broadest definition. The WHO therefore provides a set of

explanations to create a common understanding that mental health refers to "living conditions where individuals realize their potential – to face common problems or stresses in life, to be able to work or pursue a productive and productive job, and to live as part of a residential community." (European Agency for Safety and Health at Work, 2011). The term "psychological health" encompasses several contributing factors, such as the existence of mental well-being, social well-being, and the absence of mental distress or mental illness.

Psychological Well-being) is a self-meaning term (Ryff, 1989). It consists of six psychological stages: 1) self-acceptance; 2) personal growth; 3) purpose in life; 4) environmental mastery; 5) autonomy; and 6) positive relations with others. Research in the field of psychological well-being in the workplace can be classified according to the scope of study into 3 main areas, namely 1) structural development, 2) correlational study between mental well-being and other factors in work, and 3) practical experiments using semi-finished programmes. The popular topic among researchers is largely devoted to correlational studies and program-based experiments. Structural development research has a lower proportion of popularity.

Dagenais-Desmarais and Savoie (2012) is one of the few researchers attempting to study and improve the structure of workplace well-being. The formulation/model is developed in a multi-dimensional way based on a mixture of qualitative and quantitative studies. Another example is the correlational study of psychological well-being and other affecting factors at work by Wright, Cropanzano, and Bonett (2007), which found that psychological well-being is significantly influenced job satisfaction and job performance of employees.

Their concept described the state of mental well-being as a person's "feeling of happiness" that arises without being tied to/or linked to a particular situation. The last example is a semi-finished program of Umanodan, et al., 2014, which was an experimental study with a computer program on employee stress management. It was found that employees had more knowledge of managing their own stress. after using the program and lead to improvements in the state of psychological well-being in the workplace as well.

As the direction of education on psychological well-being in the workplace often lies within the field of work psychology or business administration. However, there are few studies focusing on effective processes or indicators for enhancing psychological well-being and especially in the workplace context. An interesting study is an experimental study to determine the relationship between communication technology in the organization and the state of psychological well-being of employees. Its general assumption is that the communication technology developed today can both positively and negatively affect the state of well-being of employees. It depends on the ability to adapt and utilize technology (O'Driscoll, et al., 2010). Employee well-being plays a role that is connected and is related in one way or another to other aspects of work. It can deliver continuous results to the organization, both positively and negatively. Putting the concept of mental well-being into practice in the organization, many other knowledge gaps need to be bridged both the development of procedures and operational processes. This is until the determination of effective indicators to reflect the state of mind of the

employees as a matter of fact leads to an effective workplace psychological well-being process in the organization.

For this research, there is a theoretical concept of “psychological well-being”, which is based on two fundamental principles. On the one hand, traditional interpretations are used, such as the absence of mental stress, i.e. psychological well-being. Another theory is based on more current and contemporary interpretations, such as positive thinking, which is creating one's own psychological well-being, etc., as well as definitions of other related terms within the framework of psychological well-being and based on Ryff's (1989) concept of "six dimensions of psychological well-being structure".

Regardless of whether it is a study based on traditional concepts or contemporary as mentioned above, one fact that researchers in the two study areas agree on is that "psychological well-being is a multi-dimensional cognitive structure" (Keyes & Magyar-Moe, 2003). Therefore, measuring general well-being requires a variety of tools or measurements may consist of several sub-measures and relying on specialized management tools. Most of the researchers who study around well-being always rely on one or two main theoretical frameworks that guide their study (Keyes & Magyar-Moe, 2003) such as emotional well-being theory or positive thinking theory, etc.

Two theoretical concepts used by the researcher as the basis for this preliminary study. There is some consensus, namely, understanding the concept of mental health compared with psychological well-being, especially structural differences (Ryff, Singer, & Love, 2004). For example, the emotional well-being

theory emphasizes life satisfaction and the absence of psychological stress, and the theory of positive thinking emphasizes human development and the ability to manage life's problems (Keyes, C. L. M., Shmotkin, D., & Ryff, C. D., 2002).

Mental well-being can be divided into two basic concepts: 1) eudaimonic, which is emotional well-being linked to, and 2) hedonic is the mental well-being that arises from a person's "feeling of happiness and satisfaction with one's own life". The overall meaning of "psychological well-being" often describes or refers to both emotional well-being (Hedonic), positive thinking (Eudaimonic), and social well-being, which perceived oneself as a part of the good relations of the community or society living. It also defines the meaning of general subjective well-being. However, the word psychological well-being can be confused with the term mental health with those who are interested in studying it (Keyes, C. L. M., Shmotkin, D., & Ryff, C. D., 2002).

Hedonic well-being is a continuation of the study and research in quality of life (QOL) of human beings. Assessment of life satisfaction (subjective) of a person from both positive and negative events is an important indication that shows the state of mental well-being of that person (Diener, Suh, Lucas, & Smith, 1999). When human beings can balance the psychological impact of both positive and negative events in life. They will find what people of all ages call "happiness" (Bradburn, 1969).

The concept of emotional well-being defines "mental health" as a multi-dimensional structure such as: (1) cognitive dimensions such as general life satisfaction, etc.; and (2) emotional dimensions such as emotional impact from positive and negative life events (Keyes & Magyar-Moe, 2003). There are many

popular tools used to assess mental well-being for example the Centre for Epidemiological Studies of Depression scale (CES-D; Radloff, 1977), Symptom Checklist-90-Revised (SCL-90-R; Derogatis, 1992), Satisfaction with Life Scale (SWLS; Diener, et al., 1985), and the Affect Balance Scale (ABS; Bradburn, 1969), etc.

In addition, the term emotional well-being is fundamentally interpreted to "The state that is opposite to suffering" as well, that is, when there is no mental pressure, any symptoms of depression or anxiety, the person will have a state of emotional well-being that increases spontaneously. The concept of emotional well-being also suggests that human feelings that result from life events, both positive and negative, are generally highly inverse (Keyes & Magyar-Moe, 2003). For example, an event can have a positive emotional impact on a person at one time and negatively affect the same person later or when the positive emotional impact on a person increases negative emotional impact will automatically decrease. A new generation of theorists studying psychological well-being in the later period, therefore, is often focused on the concept of subjective perception of the person and the theory of positive thinking.

Eudemonic well-being is the original knowledge of the concept of psychological well-being that believes condition without mental stress as an important indicator of a person's complete psychological health (Bierman, Fazio, & Milkie, 2006). However, it is this concept that early studies of psychological well-being have not paid much attention to the issue of positive thinking in individuals (Ryff, 1989). As for the eudemonic well-being theory defines psychological well-being as a "multi-dimensional mindset working together"

rather than just the positive and negative states of mind of a person. Academics believe that the positive and negative states of mind are the work of another independent thought set and will show results on a specific person at a certain time, not continuously and cannot confirm that a person who is free from depression or negative (mental) effects on life can develop a state of complete psychological well-being (Keyes, 2005; Rafanelli et al., 2000; Ryff et al., 2006).

The concept of positive thinking defines mental well-being as it reflects a person's perception of their own potential to confront and deal with common problems in life and/or challenges in other dimensions that can be combined according to the structure of mental well-being. The well-being structure of Ryff's model consists of six main dimensions of life: self-acceptance, personal growth, purpose in life, environmental mastery, autonomy, and positive relations with others (Ryff, 1989). It can be seen that the definition of the concept of mental well-being in the early days was lacking the structure clarity and the validity of the empirical toolkit. Until Ryff presented a more concrete and theoretically rational model of the structure of well-being by bringing some elements of the theory of positive thinking. to be integrated with the structural model of psychological well-being (Ryff, 1989). In addition, there have been studies of surrounding content on the conceptual framework of psychological well-being from several famous scholars in the past as well, such as Hierarchy of Needs of Abraham Maslow in 1968, Theory of Personality of Carl Jung in 1933, as well as Gordon Allport's in 1961 and conceptual developmental theory of human life stages of Erik Erikson in 1959 (Ryff, C. D., Singer, B. H., & Love, G. D., 2004). Those studies provide an approach to develop the

conceptual framework of Ryff's (1989) on psychological well-being theory. By combining these principles, a more accurate and structural form of mental well-being is created.

Theoretical Framework

Early approaches to the study of mental well-being often focus on the definition including the creation of a conceptual framework to establish the validity / completeness of the definition or explanation proposed earlier. Among the many theoretical concepts, it has given rise to three important theories that have influenced major well-being theorists of the era: 1) the dynamic equilibrium model, 2) discrepancy theories, and 3) telic theories, each briefly considered in reverse.

This bottom-up approach is used in the study of well-being under the idea that when one can achieve and fulfill basic universal human needs, one will be happy. This study focuses on giving meaning to factors, specifically the situations, external events, and demographics that can affect a person's psychological well-being (Diener, Suh, Lucas, & Smith, 1999). However, this study is not very popular and cannot be used to fully describe the factors that create psychological well-being in various aspects. As a result, later researchers turned to a top-down approach, which describes the concept of psychological well-being as a person's well-being cannot be determined by external circumstances or events. It is something that happens from within the person himself (Suh, E., & Diener, E., 1996). Additionally, personality has also been described as a clear reflection of a person's state of well-being (Diener, Suh, Lucas, & Smith, 1999),

especially the dynamic equilibrium model, which asserts that the level of psychological well-being in an individual has a different standard and depends mainly on the personality of the individual (Headey & Wearing, 1992). For example, extroverted personalities tend to experience more events than people with introverted personalities. These experiences, in turn, affect a person's basic thoughts on various levels of psychological well-being. At the same time, the dynamic equilibrium model reveals that when abnormal events occur, they may have either a positive or negative effect on a person's normal life. Normally, a person will become resistant to the event and return to the initial state or the baseline state of the event (Baseline level) according to their normal way of life (Gloria & Ho, 2003).

Another theoretical concept that plays a role in the study of comparative social science is the multiple discrepancy theory of satisfaction (Michalos, 1985), which aims to allow individuals to compare themselves against various social standards under their own aspirations, such as levels of self-satisfaction and social standards, own goals, own needs and social standards, past and present life situations, and other people around, etc. It was found that the level of happiness or satisfaction of a person depends on the gap or discrepancy between the actual situation that occurred at that time and the personal standard set by the person themselves (Diener, Suh, Lucas, & Smith, 1999). While the early comparative social science theories were based on the idea that A person becomes happier when others around him deteriorate. Conversely, individuals are less happy when they feel that others around them are happier. Modern theories, on the other hand, are more open to what they believe are

diverse and different situations. It considers the type of information or social context being compared as well as differences in how data is used (Diener, Suh, Lucas, & Smith, 1999).

Finally, a theoretical concept is the Telic theories of well-being, which believes that happiness arises from the achievement of one's goals or the attainment of one's desires (Diener, 1984). Diener et al. indicated that the structure and types of goals are individualized by success in achieving a person's goals and scores of achievements that individuals give to themselves has a direct effect on the level of life satisfaction of the individual (Diener, Suh, Lucas, & Smith, 1999). In addition, the Telic theory mentioned some factors that can interfere with a person's well-being, which consists of lack of goals in life, lack of desire for things, and contradictions in goals, etc. It also found that sometimes certain goals in life can create happiness for a person suddenly and many times, certain goals in life can diminish a person's long-term happiness. The Telic theory also states that sometimes a person may not be able to achieve the desired goal. This may be due to setting goals that are not aligned with what is realistic in life or goals that are out of balance with one's own costs or skills (Diener, 1984). These theoretical frameworks represent only one aspect of the vast array of aspects of the concept of well-being. This is for the researchers to understand the definition of well-being. The form of the theory is a broad description and analysis of approaches to the study of individual well-being. Each researcher also needs to define a specific meaning for each aspect of their study.

By studying and analyzing pre-existing theoretical frameworks, Ryff (1989) found the conceptual link between the theory of positive thinking and well-being, which can be compiled into dimensions of life that are related. This leads to a structured form of mental well-being that consists of the six dimensions aforementioned. Each dimension produces one of the six subscales in each instrument of the Scales of Psychological Well-being (SPWB) (Ryff, 1989), which defined all six dimensions in Ryff's (1989) constructive form of psychological well-being are as follows:

Self-acceptance means having a positive attitude toward oneself, such as acknowledgment, acceptance and understanding of one's potential/qualities in both good and negative aspects, positive feelings about one's past, etc. (Ryff, 1989, p. 1072).

Personal growth refers to a person's feelings towards continuous self-improvement, such as seeing the growth in one's life as an opportunity, looking for new experiences, realizing one's potential and abilities, striving to change oneself towards a better way, always choose a way of life that will develop knowledge/enhancement in yourself, etc. (Ryff, 1989, p.1072).

Purpose in life refers to a person who has a clear goal in life and strives to achieve that goal, for example, feels the “meaning of life” both in the present and in the past, has beliefs/faith in things. That is a strong goal in life, and has a goal as a driving force in living life, etc. (Ryff, 1989, p.1072).

Environmental mastery refers to the ability of a person to control and manage the environment around them, such as controlling complex and complex activities, making effective use of the opportunities around them, being

able to choose or create different contexts around them in accordance with their own needs or those around them, etc. (Ryff, 1989, p.1072).

Autonomy refers to a person who is self-determined and independent, such as able to resist social pressures by thinking and acting in their own way, having their own way of life, evaluating themselves according to their own standards, etc. (Ryff, 1989, p.1072)

Positive relations with others mean a person who has a warm, likable, and sincere relationship with other people, such as being concerned for the welfare and interests of others, caring, deeply interested in close people, understanding the meaning of “Give and take” in human relations, for example (Ryff, 1989, p.1072).

Ryff's concept of well-being (1989) poses a broad theoretical challenge. with a structural form that consists of multiple dimensions and defines the creation of happiness in life as “A person's success in creating his own well-being It depends on the ability to see and accept the potential that exists in each dimension of life.” In this research, the aforementioned concepts and theories were used as guidelines for defining the main issues in studying the phenomenon and developing indicators of psychological well-being in the workplace as shown in Figure 1.

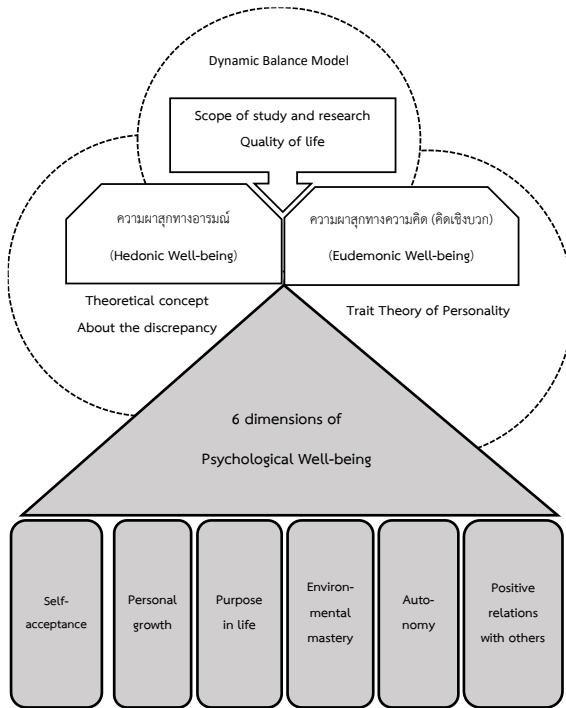

Figure 1: Theoretical Framework “Psychological well-being”

Source: Adapted from Ryff (Ryff, C. D., & Keyes, C. L. M., 1995)

Conclusion

Work has always been a part of human life. Most humans establish their identity through the society or organization in which they work. Many people show their stance or base of thinking towards society through their work responsibilities. However, life at work really cannot create happiness or fun for people every day. Every working person has experienced a bad day at work. A person with a high passion for work is a good thing. But in every work, there is

always a need for "rest time", so that both the body and mind of the worker can periodically rehabilitate because a normal working life is not just fun.

Humans need time to pause to be truly with themselves. Sometimes we look at ourselves in the mirror to explore whether there are any changes or abnormalities in the body or to allow the mind to stop to think, reflect, or deal with certain attitudes, to give self-encouragement, or to reinforce positive energy. This helps to create more happy thoughts at work each day (Robertson I. & Cooper, 2011). But if a person has never been happy or enjoyed working even one day, it may be that he has not found the right job yet.

Being human is complicated. Sometimes minor incidents can easily affect a person's professional life. Sometimes even one person can make a big difference in the working environment. The work atmosphere can sometimes be positive. For example, social greetings, expressing gratitude both by word and action can create positive effects but at the same time, they can also create negative influences. Therefore, co-workers have a great influence on a person's professional well-being.

Good feedback from the surrounding environment will strengthen the positive energy in working for a person or even produce positive results for a person. Giving advice in the workplace should be in a creative way with proper means and goodwill and do not make those receiving advice feel blamed or embarrassed (Wright, Cropanzano, and Bonett, 2007). The right working atmosphere always creates a positive attitude in a person's professional life.

When it comes to well-being in the workplace, it can be seen that both the physiological well-being and psychological well-being are equally

important. Health, happiness, and relationships with colleagues are three key indicators of the level/or condition of workforce well-being (Grant, Christianson, and Price, 2007). Positive emotions in the workplace can be triggered by several factors, such as mutual respect, career success, caring, fun and sense of humor (HRM Employee Well-being and Organizational Performance, 2009). According to Deckop's study, workplace well-being is more important to a person in choosing or not choosing to work with an organization than income or compensation (Deckop, 2006).

Reference

- 100 Best Companies to Work For.** (2015). Retrieved August 18, 2022 from <http://fortune.com/best-companies/>
- Almond, S., & Healey, A. (2003). Mental health and absence from work: new evidence From the UK Quarterly Labour Force Survey. **Journal of Work, Employment and Society**, 17(4), 731-742.
- Bierman, A., Fazio, E. M., & Milkie, M. A. (2006). A multifaceted approach to the mental health advantage of the married: Assessing how explanations vary by outcome measure and unmarried group. **Journal of Family Issues**, 27, 554-582.
- Blanding, M. (2015). **After Germanwings, More Attention Needed on Employee Mental Health-HBS Working Knowledge**. September 10, 2022 Retrieved from <http://hbswk.hbs.edu/item/7766.html>
- Bradburn, N. M. (1969). **Structure of psychological well-being**. Chicago, IL: Aldine.

- Burton, J., & World Health Organization. (2010). **WHO Healthy workplace framework and model: Background and supporting literature and practices**. Geneva: World Health Organization
- Centers, R., & Bugental, D. E. (1966). Intrinsic and extrinsic job motivations among Different segments of the working population. **Journal of Applied Psychology**, 50(3), 193-197.
- Day, A. & Randell, K.D. (2014). **Building a foundation for psychologically healthy workplaces and well-being**. In A. Day, E.K. Kelloway, and J.J. Hurrell, Jr, Workplace well-being: How to build psychologically healthy workplaces (pp. 3-26). John Willey & Son.
- Dagenais-Desmarais, V., & Savoie, A. (2012). What is psychological well-being, really? A grassroots approach from the organizational sciences. **Journal of Happiness Studies**, 13(4), 659-684.
- Deckop J.R. 2006. **Human Resource Management Ethics**. USA: Information age Publishing.
- Derogatis, L. R. (1992). **The SCL-90-R**. Baltimore, Johns Hopkins University, Clinical Psychometrics Research Unit.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. **Psychological Bulletin**, 95(3), 542-575.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. **Journal of Personality Assessment**, 49, 71-75.
- Diener, E., Suh, E., Lucas, R., Smith, H. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. **Psychological Bulletin**, 125(2), 276-302.

- European Agency for Safety and Health at Work. (2011). **Mental health promotion in workplace: A good practice reports**. Luxembourg: Publication office of European Union.
- Forette, F., Brieu, M. A., Lemasson, H., Salord, J. C., & Le Pen, C. (2014). Evaluation of a workplace health promotion program. **Sante publique**, 26(4), 443-451.
- Grant, A. M., Christianson, M. K., & Price, R. H. 2007. Happiness, Health or Relationships Managerial Practices and Employee Well-Being Tradeoffs. **Academy of Management Perspectives**, 21(3), 51-63.
- Gloria, A. M., & Ho, T. A. (2003). Environmental, social, and psychological experiences of Asian American undergraduates: Examining issues of academic persistence. **Journal of Counseling and Development**, 81(1), 93-105.
- Harnois, G., Gabriel, P., & World Health Organization. (2000). **Mental health and work: impact, issues and good practices**. Geneva: : World Health Organization.
- Headey, B., & Wearing, A. (1992). **Understanding Happiness: A Theory of Subjective Well-being**. Melbourne, Australia: Longman Cheshire.
- Hughes, M. C., Patrick, D. L., Hannon, P. A., Harris, J. R., & Ghosh, D. L. (2011). Understanding the decision-making process for health promotion programming at small to midsized businesses. **Health promotion practice**, 12(4), 512-521.

- Jané-Llopis, E., Anderson, P., Stewart-Brown, S., Weare, K., Wahlbeck, K., McDaid, D., ...& Litchfield, P. (2011). Reducing the silent burden of impaired mental health. **Journal of health communication**, 16(sup2), 59-74.
- Karina Van De Voorde, (2009). **HRM Employee Well-being and Organizational Performance**. from http://www.psynip.nl/website-openbaar-documenten-sector-arbeidorganisatie/p_vandevoorde.pdf
- Keyes, C. L. M., Shmotkin, D., & Ryff, C. D. (2002). Optimizing well-being: The empirical Encounter of two traditions. **Journal of Personality and Social Psychology**, 82, 1007–1022.
- Keyes, C. L. M., & Magyar-Moe, J. L. (2003). **The measurement and utility of adult subjective well-being in positive psychological assessment**. In S. J. Lopez & C. R. Snyder (Eds.), *A handbook of models and measures* (pp. 411-425). Washington, DC: American Psychological Association.
- Keyes, C. L. M. (2005). Mental illness and/or mental health? investigating axioms of the complete state model of health. **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, 73(3), 539–548.
- McDaid, D., Curran, C., & Knapp, M. (2005). Promoting mental well-being in the workplace: a European policy perspective. **International review of psychiatry**, 17(5), 365-373.
- Michalos, A. C. (1985). Multiple discrepancies theory (MDT). **Social Indicators Research**, 16, 347- 413.
- O ‘Driscoll, M. P., Brough, P., Timms, C., & Sawang, S. (2010). Engagement with information and communication technology and psychological well-being. **New Developments in Theoretical and Conceptual**

Approaches to Job Stress Research in Occupational Stress and Well Being, 8, 269–316. Connecticut, USA: Emerald.

- Radloff, L. (1977). The CES-D scale: a self-report Depression scale for research in the general population. **Applied Psychological Measurement**, 1, 385-401.
- Rafanelli, C., Park, S. K., Ruini, C., Ottolini, F., Cazzaro, M., & Fava, G. A. (2000). Rating well-being and distress. **Stress Medicine**, 16, 55-61.
- Robertson I. & Cooper C. (2011). **Well-Being Productivity and Happiness at Work**. London: Palgrave MacMillan.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. **Journal of personality and social psychology**, 57(6), 1069.
- Ryff, C. D., & Keyes, C. L. M. (1995). The structure of psychological well-being revisited. **Journal of Personality and Social Psychology**, 69, 719-727.
- Ryff, C. D., Singer, B. H., & Love, G. D. (2004). Positive health: Connecting well-being with biology. **Philosophical Transactions of the Royal Society of London**, 359, 1383-1394.
- Steward, J. (2013). **Looking for a Lesson in Google's Perks**. Retrieved August 23, 2022 from <http://www.nytimes.com/2013/03/16/business/atgoogle-a-place-to-work-and-play.html?r=0>.
- Suh, E., & Diener, E. (1996). Events and subjective well-being: Only recent events matter. **Journal of Personality and Social Psychology**, 70(5), 1091-1102.
- Umanodan, R., Shimazu, A., Minami, M., & Kawakami, N. (2014). Effects of Computer Based Stress Management Training on Psychological Well-

being and Work Performance in Japanese Employees: A Cluster Randomized Controlled Trial. **Industrial health**, 52(6), 480.

Wright, T. A., Cropanzano, R., & Bonett, D. G. (2007). The moderating role of employee positive wellbeing on the relation between job satisfaction and job performance. **Journal of occupational health psychology**, 12(2), 93-104.

Zelenski, J. M., Murphy, S. A., & Jenkins, D. A. (2008). The happy-productive worker thesis revisited. **Journal of Happiness Studies**, 9(4), 521-537.

หลักเกณฑ์การเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารศิลปศาสตร์

1. เป็นบทความด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ภาษาและภาษาศาสตร์ นิเทศศาสตร์และการสื่อสาร และด้านการพัฒนาสุขภาพ
2. เป็นบทความภาษาไทยหรือบทความภาษาอังกฤษ ในกรณีเป็นบทความภาษาอังกฤษต้องผ่านการตรวจสอบความถูกต้องจากผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา ก่อนส่งบทความมายังกองบรรณาธิการ
3. ต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อน
4. บทความที่ส่งมาเพื่อตีพิมพ์จะได้รับการอ่านประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) ในสาขาที่เกี่ยวข้องกับบทความอย่างน้อยสองท่าน

รูปแบบและหลักเกณฑ์การส่งต้นฉบับ

กองบรรณาธิการได้กำหนดรูปแบบและหลักเกณฑ์การส่งต้นฉบับไว้ให้ผู้เขียนยึดเป็นแนวทางในการจัดทำและส่งต้นฉบับสำหรับการตีพิมพ์ในวารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ดังนี้

1. การเตรียมต้นฉบับ มีรายละเอียดดังนี้

1.1 ขนาดของต้นฉบับ พิมพ์หน้าเดียวบนกระดาษขนาดเอ 4 โดยเว้นระยะห่างระหว่างขอบกระดาษด้านบนและซ้ายมือ 3.5 เซนติเมตร ด้านล่างและขวามือ 2.5 เซนติเมตร

1.2 รูปแบบอักษรและการจัดวางตำแหน่ง ใช้รูปแบบอักษร TH SarabunPSK ทั้งภาษาไทย-ภาษาอังกฤษพิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด โดยมีขนาด ชนิดของตัวอักษร และการจัดวางตำแหน่งดังนี้

1.2.1 ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย) ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ

1.2.2 ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ) ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ

1.2.3 ชื่อผู้เขียน ให้ระบุทั้งชื่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษของผู้เขียนทุกคนเรียงลำดับจากซ้ายไปขวา ชื่อผู้แต่งภาษาอังกฤษให้ระบุในบรรทัดต่อไปจากชื่อภาษาไทย ขนาด 14 ชนิดตัวหนา ชิดขวาใต้ชื่อเรื่อง (ใส่เลขเชิงอรรถท้ายชื่อ)

1.2.4 รายละเอียดในส่วนเชิงอรรถ (ท้ายกระดาษหน้าแรก) ระบุตำแหน่งและต้นสังกัดพร้อม E-mail ของผู้เขียนทุกคน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ขนาด 12 ชนิดตัวบาง

1.2.5 บทคัดย่อ (Abstract)

- **หัวข้อของบทคัดย่อไทย/อังกฤษ** ขนาด 14 ชนิดตัวหนาตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านซ้ายบรรทัดใต้ชื่อผู้เขียน

- **เนื้อหาบทคัดย่อไทย/อังกฤษ** ขนาด 14 ชนิดตัวธรรมดา จัดพิมพ์เป็น 1 คอลัมน์ บรรทัดแรกเว้น 1 ซม. จากขอบกระดาษด้านซ้าย และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้านความยาวไม่ควรเกิน 250 คำ หรือ 15 บรรทัด กรณียบทคัดย่อของบทความวิจัย เนื้อหาควรประกอบไปด้วย วัตถุประสงค์ (objective) ระเบียบวิธีวิจัย (Methodology) ผลการศึกษา (Results) บทสรุปและวิจารณ์(Discussion and Conclusion) โดยให้ลำดับบทคัดย่อภาษาไทยก่อนบทคัดย่อภาษาอังกฤษ (Abstract) บทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษต้องมีเนื้อหาตรงกัน ใช้อักษรตัวตรง และใช้ตัวเอนเฉพาะศัพท์วิทยาศาสตร์

1.2.6 คำสำคัญ (Keywords) ระบุคำสำคัญจำนวนสูงสุดไม่เกิน 5 คำ ซึ่งเกี่ยวข้องกับบทความที่นำเสนอ ชื่อ “คำสำคัญ หรือ Keywords” ใช้ตัวอักษรขนาด 14 ชนิดตัวหนา เนื้อความขนาด 14 ชนิดตัวธรรมดา

1.2.7 การพิมพ์เนื้อหาในบทความ

- **หัวข้อเรื่อง** ขนาด 14 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านซ้าย

- **หัวข้อย่อย** ขนาด 14 ชนิดตัวธรรมดา ระบุหมายเลขไว้หน้าหัวข้อย่อยโดยเรียงตามลำดับหมายเลขตำแหน่งเว้น 1 ซม. จากขอบกระดาษด้านซ้าย

- **เนื้อหา** ขนาด 14 ชนิดตัวธรรมดา จัดพิมพ์เป็น 1 คอลัมน์ และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน

- **ชื่อตาราง** ระบุชื่อเนื้อหาตาราง ขนาด 14 ตัวธรรมดา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านซ้าย เนื้อหาของตารางจัดอยู่กึ่งกลางหน้ากระดาษ

- **ชื่อภาพประกอบ** ระบุชื่อภาพขนาด 14 ตัวธรรมดา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษและใส่ชื่อใต้ภาพประกอบ

1.3 จำนวนหน้าต้นฉบับ ควรมีความยาวระหว่าง 10 -15 หน้ารวมบทคัดย่อและเอกสารอ้างอิง และใส่เลขหน้าในตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านขวาล่าง

2. หัวข้อและเนื้อหาของบทความ

ผู้เขียนต้องกำหนดประเภทของบทความให้ชัดเจนว่าเป็นบทความวิชาการ บทความวิจัย ดังรายละเอียดและองค์ประกอบของบทความแต่ละประเภท ดังนี้

2.1 บทความวิชาการ

บทความวิชาการ คืองานเขียนทางวิชาการซึ่งมีการกำหนดประเด็นที่ต้องการอธิบาย หรือวิเคราะห์อย่างชัดเจน ทั้งนี้มีการวิเคราะห์ประเด็นดังกล่าวตามหลักวิชาการ โดยมีการสำรวจวรรณกรรมเพื่อสนับสนุน จนสามารถสรุปผลการวิเคราะห์ในประเด็นนั้นได้ อาจเป็นการนำความรู้จากแหล่งต่าง ๆ มาประมวลร้อยเรียงเพื่อวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ โดยที่ผู้เขียนแสดงทัศนะทางวิชาการของตนไว้อย่างชัดเจนด้วย

2.2 บทความวิจัย

บทความวิจัย คือผลงานทางวิชาการที่เป็นงานศึกษาหรืองานค้นคว้าอย่างมีระบบด้วยวิธีวิทยาการวิจัยที่เป็นที่ยอมรับในสาขาวิชานั้น ๆ และมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลคำตอบหรือข้อสรุปรวมที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาการ หรือเฝ้าต่อการนำวิชาการนั้นไปประยุกต์

บทความควรมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้ (สามารถมีหัวข้อหรือองค์ประกอบที่แตกต่างได้)

- บทนำ (Introduction) ที่ครอบคลุมความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัยพร้อมทั้งเสนอภาพรวมของบทความ
- ทบทวนวรรณกรรม (Literature Review)
- วิธีกรวิจัย (Research Methodology) ที่สามารถอธิบายวิธีดำเนินการวิจัย รวมถึงการเก็บข้อมูลหรือเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัยอย่างชัดเจน
- ผลการศึกษา (Research Finding)
- อภิปรายและสรุปผลการวิจัย (Discussion/Conclusion)

3. รูปแบบการเขียนรายการอ้างอิง

3.1 การอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citations) ให้ใช้การอ้างอิงแบบนาม-ปี (the author-date method of in-text citation) โดยระบุ ชื่อ-สกุล ผู้แต่ง ไว้ในเนื้อหาตามด้วยปีที่พิมพ์ และตามด้วยเลขหน้าของเอกสารที่อ้างถึง สำหรับผู้แต่งที่เป็นชาวต่างชาติให้ใส่เฉพาะนามสกุลเท่านั้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

รูปแบบ	ภาษาไทย	ภาษาต่างประเทศ
1. ผู้แต่ง 1 คน	(วิทยา สุตบวร, 2548) วิทยา สุตบวร (2548) จากการสำรวจข้อมูลโดย ญัฐพร มักอุดมลาภ (2548, น. 273) พบว่า...	(Easier, 2003, p. 25) Easier (2003, p. 25) Naugle (1994) ได้เสนอ วิธีการ....
2. ผู้แต่ง 2 คน	(ไพบูลย์ เกียรติโกมล และณัฐ พันธ์ เจริญนนท์, 2551)	(Laudon & Parker, 1994, pp. 2-10)
3. ผู้แต่งตั้งแต่ 3 คน ขึ้นไป	(วิศาล สุขกระสานติ และคณะ 2564, น.12)	(Davis et al., 2001)
4. ผู้แต่งเป็นหน่วยงาน (เช่น มหาวิทยาลัย กระทรวง กรม องค์กรต่างๆ)	(คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย แม่โจ้, 2567) ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ กรมการปกครอง (2566)	

5. ไม่มีชื่อผู้แต่ง ใช้ชื่อเรื่อง โดยใช้เครื่องหมาย “ ”	(“เปลี่ยนวิกฤติให้เป็นโอกาส”, 2552)	“Anthocyanins in health and disease” (2017, p. 9)
6. การอ้างอิงข้อมูลจากแหล่งระดับทุติยภูมิ (อ้างเอกสารที่ผู้อื่นอ้างไว้)	(อินทิรา สมประกอบ, 2548 อ้างถึงใน วัชร นิลแก้ว, 2561)	Wallace, 2019 as cited in Giusti, 2025)
7.การอ้างอิงจากบทสัมภาษณ์ **การอ้างอิงจากการสัมภาษณ์กรณีไม่ได้เผยแพร่เป็นสาธารณะให้เขียนอ้างอิงในเนื้อหาเท่านั้นไม่ต้องใส่รายการอ้างอิงท้ายเล่ม	(คำผัน โคกสูง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 มกราคม 2567) สุรชาติ บำรุงสุข (การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 มกราคม 2567)	** ใส่อักษรย่อชื่อตัว ตามด้วยสกุลแบบเต็ม เช่น Matin King (M. King, personal communication, December 30,2022) M. King (personal communication, December 30, 2022)
8.หากอ้างอิงเอกสารบุคคลเดียวกัน ปีพิมพ์เดียวกัน ในเล่มเดียวกันพร้อมกัน ให้ใช้ ก ข ค กำกับหลังปี พ.ศ และ a b c หลังปี ค.ศ	(กรกต พิมสาร, 2535ก) (กรกต พิมสาร, 2535ข)	(Nunnally, 2005a) (Nunnally, 2005b)

9. การอ้างอิงสื่อออนไลน์ 9.1 เว็บไซต์ การอ้างอิงเว็บไซต์ระบุชื่อผู้แต่งหรือองค์กรที่รับผิดชอบหากไม่มีชื่อผู้แต่ง ไม่มีหน่วยงานรับผิดชอบข้อมูลเป็นเว็บไซต์ทั่วไป ให้ลงรายการด้วย ชื่อเรื่อง หมายรวมถึงข้อมูลจากวิกิพีเดีย	(“ภาวะโลกร้อน”, ม.ป.ป.)	(National Geographic, 2007)
9.2 Facebook 9.3 Twitter (X) 9.4 Instagram 9.5 YouTube	(ชื่อผู้โพสต์/ชื่อผู้อัพโหลด, ปี) เช่น (กองพัฒนานักศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2567) (Kawaaii@Kawaaii13, 2024) (ThaiWikiwHow, 2023)	
หมายเหตุ 1. การระบุเลขหน้า หากเป็น คำนำ บทคัดย่อ Abstracts ให้ระบุด้วย	(ดำรง เจียมสกุล, 2539, คำนำ)	

2. หากไม่มีปีพิมพ์หรือปีที่โพสต์ ให้ใช้ ม.ป.ป. ในภาษาไทย และ n.d. ในภาษาอังกฤษ	(กาญจนพร คำมา, ม.ป.ป., น. 112)	(Brown, n.d.)

3.2 การอ้างอิงท้ายบทความ

ให้มีการอ้างอิงโดยการรวบรวมเอกสารทั้งหมดที่ใช้อ้างอิงในการเขียนบทความ จัดเรียงรายการตามลำดับอักษรชื่อผู้แต่ง ภายใต้หัวข้อ “รายการอ้างอิง” สำหรับบทความภาษาไทย หรือ “Reference” สำหรับผลงานภาษาอังกฤษ และให้ใช้การอ้างอิงตามรูปแบบ Publication Manual of the American Psychological Association (7th Edition) โดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้

หมายเหตุ 1

- ** ไม่มีปีพิมพ์ ภาษาไทยใช้ ม.ป.ป. ภาษาอังกฤษใช้ n.d.
- ** การพิมพ์ครั้งแรก/พิมพ์ครั้งที่ 1 ไม่ต้องใส่ ข้ามครั้งที่พิมพ์ได้เลย
- ** ไม่มีสถานที่พิมพ์(โรงพิมพ์หรือสำนักพิมพ์) ใช้ ม.ป.ท.

หมายเหตุ 2 (สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.)

***หลักเกณฑ์การลงรายการ DOI และ URL

**DOI และ URL ให้ใช้แบบ hyperlinks (เช่น เริ่มต้นด้วย <http://> หรือ <https://>)

**DOI ให้รูปแบบ <https://doi.org/xxxx>

**ห้ามใช้เครื่องหมายมหัพภาค (.) หลัง DOI หรือ URL

**กรณีที่ DOI หรือ URL ยาว ให้ใช้แบบสั้นได้ กรณี DOI ให้ใช้ที่บริการของ International DOI Foundation และ URL สามารถใช้เว็บไซต์ที่ให้บริการได้

หนังสือทั่วไปภาษาไทยและภาษาอังกฤษ	
รูปแบบ	ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่อง. (ครั้งที่พิมพ์). สำนักพิมพ์.
ผู้แต่ง 1 คน	ประสาธ เนืองเฉลิม. (2556). <i>การวิจัยการเรียนการสอน</i>. (พิมพ์ครั้งที่ 2). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. Taylor, T. (2007). <i>100% Information Literacy Success</i>. Thomson Delmar Learning.
ผู้แต่ง 2 คน	ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. (2536). <i>เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา</i>. ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ. Deegan, M. & Tanner, S. (2002). <i>Digital Futures: Strategies for the Information Age</i>. (2 nd ed). Library Association.
ผู้แต่ง 3-20 คน ให้ใส่ชื่อทุกคน ทั้งเอกสาร ภาษาไทยและ ภาษาอังกฤษ หากผู้แต่ง มากกว่า 20 คน ให้ใส่ชื่อคนที่1- 19 แล้วใส่จุด, ... ก่อนระบุชื่อ ผู้เขียนคน สุดท้าย	พชร สันทัด, สุรชาติ ฦ หนองคาย, สมาน งามสนิท, รัชดา พรรณาธิกุล, กฤษณ์ สติยวัฒนานนท์ และประยงค์ เต็มขวาลา. (2557). <i>ศาสตร์และศิลป์การบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์</i>. สมาคมส่งเสริมคุณธรรม. Wolchik, S.A., West, S.G., Sandler, I. N., Tein, J.-Y., Coatsworth, D., Lengua, L. & Griffin, W.A. (2000). <i>An experimental evaluation of theory-based mother and mother-child programs for children of divorce</i>. Academic Press.

ผู้แต่งเป็น หน่วยงาน/ สถาบัน	กรมประมง. (2561). 15 เดือนขับเคลื่อนเกษตรไทย. กระทรวงเกษตรและ สหกรณ์.
ผู้รวบรวมหรือ บรรณาธิการ	พิทยา ว่องกุล, (บก). (2541). ไทยยุควัฒนธรรมทาส. โครงการวิถิทรศน์.
ไม่ปรากฏชื่อผู้ แต่งทั้งที่เป็น บุคคลและ สถาบันให้ใช้ชื่อ หนังสือลง รายการแทนผู้ แต่ง	พระเจ้าอยู่หัวกับการแพทย์ไทย. (2534). โรงพยาบาลภูมิพลอดุลยเดช. <i>Adaptive digital filters.</i> (1987). Marcel Dekker.
หนังสือแปล	
รูปแบบ	ชื่อ สกุลผู้แต่ง. (ปีพิมพ์). ชื่อเรื่องภาษาต้นฉบับ. [ชื่อเรื่องฉบับแปลภาษาไทย]. (ครั้งที่พิมพ์). สำนักพิมพ์. ชื่อ สกุลผู้แต่ง. (ปีพิมพ์). ชื่อเรื่องภาษาต้นฉบับ. [ชื่อเรื่องฉบับแปลภาษา อังกฤษ]. (ครั้งที่พิมพ์). สำนักพิมพ์.
	เดล คาร์เนกี (2562). <i>How to Win Friends and Influence People</i> . [วิธี ชนะมิตรและจูงใจคน]. (พิมพ์ครั้งที่3). แสงดาว.

บทความหรือบทในหนังสือ (Books Chapter)	
รูปแบบ	ชื่อ นามสกุลผู้แต่ง. (ปีพิมพ์). <i>ชื่อบทหรือชื่อบทความ</i> . ใน ชื่อบรรณาธิการ (บ.ก.), ชื่อหนังสือ (เลขหน้า). สำนักพิมพ์.
	ณัฐพล ปัญญาโสภณ. (2544). มุมมองของนักศึกษานิเทศศาสตร์ต่อกระบวนการผลิตละครเพื่อการสื่อสาร. ใน ชนัญชี ภักดานนท์ (บ.ก.), กระบวนทัศน์มหาวิทยาลัยไทยบนความท้าทายของเอเชียแปซิฟิก. (น. 23-24). มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
E-books	
1. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มี DOI	ชื่อ นามสกุล. (ปีพิมพ์). <i>ชื่อหนังสือ</i> . (พิมพ์ครั้งที่). https://doi.org/xxxxxxx Author, A. A. (Year). <i>Title of the book</i> . (Edition) . https://doi.org/xxxxxxx
	Magnat, V. (2 0 1 3). <i>Grotowski, Women, and Contemporary Performance</i> . https://doi.org/10.4324/9780203068069
2. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ไม่มี DOI	ชื่อ นามสกุลผู้แต่ง. (ปีพิมพ์). <i>ชื่อหนังสือ</i> . (พิมพ์ครั้งที่). URL Author, A. A. (Year). <i>Title of the book</i> . (Edition). URL
	Jansson, J. (2020). <i>Terrorism, Criminal Law and Politics</i> . (2 nd ed). https://www.taylorfrancis.com/books/oamono/10.4324/9780429199110/terrorism-criminal .

บทความวารสาร	
1.รูปแบบวารสารฉบับพิมพ์	ชื่อผู้เขียนบทความ. (ปีที่พิมพ์). ชื่อบทความ. ชื่อวารสาร. ปีที่(ฉบับที่), เลขหน้า.
	พรภิรมณ์ เชียงกุล. (2550). การเข้ามาของลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 33(1), 1-12. Shaw, J. (2002). Hybrid Orchid Names: A History of the Registration of Orchid Hybrids. <i>Orchid</i>. 71(6), 54-55.
2.รูปแบบวารสารออนไลน์ (E-journal, E-Article)	
2.1 กรณีมี DOI	ชื่อผู้แต่ง. (ปีพิมพ์). ชื่อบทความ. ชื่อวารสาร, เลขของปีที่ (เลขของฉบับที่), เลขหน้า. https://doi: xxxxxxxx
	ไพศาล นาคกลาย. (2566). แนวทางและกลยุทธ์การพัฒนาเศรษฐกิจในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนตำบลบางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น. 8(1), 45-62. https://doi.org/10.14456/jlgisrru.2024

	Bromo, F. & Pacek, A. C. (2024). Varieties of democracy and life satisfaction: Is there a connection. <i>Social Science Quarterly</i> . 10(9), 112-114. https://doi.org/10.1111/ssqu.13404
2.2 กรณีไม่มี DOI	ชื่อผู้แต่ง. (ปีพิมพ์). ชื่อบทความ. ชื่อวารสาร. ปีที่(ฉบับที่), เลขหน้า. URL
	จินห์นิภา มณีกิจ. (2566). ฝ่ายอันตเสพนาง: การสื่อสารเพื่อสืบทอดทางวัฒนธรรมเครื่องรางล้านนา. <i>วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้</i>. 11 (2) , 1 3 5 - 1 5 6 . https://so03.tci-thaijo.org/index.php/liberalartsjournal/article/view/270220/181415 Nordin, M, et al. (2009). Investigating KM antecedents: KM in the criminal justice system. <i>Journal of Knowledge Management</i>, 13(2), 4-20. http://www.emeraldinsight.com
หนังสือพิมพ์และหนังสือพิมพ์ออนไลน์ (Newspaper)	
รูปแบบ *** กรณีเนื้อหาไม่มีผู้แต่งให้ใช้ชื่อเรื่อง/หัวข้อข่าวในการลงรายการแทนผู้แต่ง ไม่ใช่ชื่อ	ไทย ชื่อ สกุล. (ปี, วัน เดือน) .ชื่อเรื่อง. ชื่อหนังสือพิมพ์, เลขหน้า. อังกฤษ สกุล, อักษรชื่อย่อ. (ปี, เดือน วัน). ชื่อเรื่อง. ชื่อหนังสือพิมพ์, เลขหน้า. ***หมายเหตุ หากเป็นหนังสือพิมพ์ออนไลน์ หลังชื่อหนังสือพิมพ์ใส่ URL

สำนักข่าวในการ ลงรายการทั้งใน เนื้อหาและท้าย เล่ม	**การอ้างอิงในเนื้อหาในกรณีไม่มีผู้แต่งและใช้ชื่อเรื่อง/หัวข้อข่าวในการลง รายการ หากชื่อเรื่องยาวให้ใส่หัวข้อเรื่องแค่ บางส่วน แล้วตามด้วย ... เช่น ("เปิดเงินเดือนข้าราชการ...", 2567).
	นฤตย์ เสกธีระ. (2566, 19 กุมภาพันธ์). แท้ทั้งความคิด: อ่านแล้วสนุก. <i>มติ ชนออนไลน์</i> . https://www.matichon.co.th/prachachuen/news_3829181
	เปิดเงินเดือน ข้าราชการครู 6 ระดับ ต่ำสุด 1.5 หมื่น สูงสุด 108,000 บาท. <i>มติชนออนไลน์</i> . (2567, 17 มิถุนายน) https://www.matichon.co.th/social/news_4632321 ตัวอย่างการอ้างอิงในเนื้อหา ("เปิดเงินเดือนข้าราชการ...", 2567).
	Ives, M. (2024, May 14). Dozens of Lobster Restaurants Are Auctioning off Equipment. <i>The New York Times</i> . https://www.nytimes.com/topic/
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทและวิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต (Master' Thesis/ Doctoral dissertation)	
รูปแบบ 1	1. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทและวิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ที่ไม่ได้ตีพิมพ์ ชื่อ นามสกุล. (ปีที่เผยแพร่). <i>ชื่อวิทยานิพนธ์</i> [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎี บัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์หรือวิทยานิพนธ์ปริญญาโทและวิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎี บัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. ชื่อมหาวิทยาลัย.

	Author, A. A. (Year). <i>Title</i>. [Unpublished doctoral or master’s thesis]. Name of the Institution awarding the degree.
	ศิริินทร์ จันทโพธิ์. (2554). <i>ความถี่ของการเพิ่มชุดโครโมโซมพื้นฐานในกล้วยไม้บางชนิด</i>. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรบัณฑิต ไม้ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยแม่โจ้. Nickels, D.W. (2005). <i>The relationship between IT-business alignment and organization culture: An exploratory study</i>. [Unpublished Doctoral dissertation]. University of Memphis.
รูปแบบ 2	2. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรบัณฑิตและวิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต จากฐานข้อมูลเชิงพาณิชย์ ชื่อ นามสกุล. (ปีที่เผยแพร่). <i>ชื่อวิทยานิพนธ์</i> (หมายเลข UMI หรือ เลขลำดับอื่น ๆ)[วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต หรือวิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรบัณฑิต,ชื่อมหาวิทยาลัย].ชื่อฐานข้อมูล. สกุล, อักษรย่อชื่อ. (ปีที่เผยแพร่). <i>ชื่อวิทยานิพนธ์</i> (หมายเลข UMI หรือ เลขลำดับอื่น ๆ)[Doctoral dissertation หรือ Master’s Thesis, ชื่อมหาวิทยาลัย].ชื่อฐานข้อมูล.
	Martin, K. S. (2023). <i>The Entrance: The Poem As Embodied Experience</i>. (UMI No. 30417230) [master’s Thesis, California State University] ProQuest Dissertations & Theses.

รูปแบบ 3	3. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตและวิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิตจากเว็บไซต์ ที่ไม่ใช่ฐานข้อมูลเชิงพาณิชย์ (เช่น เว็บไซต์ของห้องสมุดสถาบันการศึกษา) ชื่อ นามสกุล. (ปีที่เผยแพร่).ชื่อวิทยานิพนธ์ [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิตหรือวิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ชื่อมหาวิทยาลัย] URL
	เสนาะจิต ชลายุล. (2564). แนวทางการปลูกพืชผักแบบผสมผสานของกลุ่มผู้สูงอายุบ้านเกษตรพัฒนา ตำบลป่าไผ่ อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่ [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยแม่โจ้] http://mdc.library.mju.ac.th/thesis/2564/fulltext.pdf
เอกสารประกอบการประชุม/การประชุมวิชาการ ที่ไม่มี proceeding (Symposium)	
รูปแบบ	ชื่อ นามสกุล.(ปี, วัน เดือน). ชื่อเรื่องที่น่าสนใจ. ใน ชื่อ (ประธาน), ชื่อการประชุม [Symposium]. ชื่องานที่จัดประชุม, สถานที่ประชุม. Contributor, A. & Contributor, B. (Year, Month Day). Title of contribution. In Chair name (Chair), Title of the Symposium [Symposium]. Conference Name, Location. ***กรณีมีเลข DOI หรือ URL ให้เติมต่อท้ายจากสถานที่
รายงานการประชุมเชิงวิชาการที่มี proceeding	
รูปแบบเล่ม	ชื่อ นามสกุล. (ปี). ชื่อบทความ. ใน ชื่อบรรณาธิการ (บ.ก.), ชื่อหัวข้อการประชุม. ชื่อการประชุม (น. เลขหน้า). สถานที่ประชุม/ฐานข้อมูล.

	Contributor, A. & Contributor, B. (Year). Title. In Editor (Ed. หรือ Eds.), Title of conference. <i>Title of conference</i> (pp. xx-xxx). location/database. **กรณีเป็นฉบับพิมพ์ให้ใส่สถานที่จัดการประชุมเป็นรายการสุดท้าย **กรณีเป็นออนไลน์มีเลข DOI หรือ URL ให้เติมต่อท้ายจากฐานข้อมูล
	ธมนวรรณ กัญญาหัตถ์, และศรัณยพงศ์ เทียงธรรม. (2554). ความพึงพอใจของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อประโยชน์ของสมาร์ตโฟน. ใน บุญภาค อำนวย (บ.ก.). <i>กระบวนการค้นคว้าวิทยาลัทยไทยบนความท้าทายของเอเชียแปซิฟิก</i>. (น. 119-121). กรุงเทพฯ, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
การนำเสนองานวิจัยหรือการนำเสนอโปสเตอร์ (Paper/ Poster Presentation)	
รูปแบบ	ชื่อ นามสกุล. (ปี, วัน เดือน). <i>ชื่อเอกสาร หรือโปสเตอร์</i> [เอกสารนำเสนอในที่ประชุม หรือ โปสเตอร์นำเสนอในที่ประชุม]. ชื่อการประชุม, สถานที่. Presenter (Year, Month Day). <i>Title of conference paper or poster</i> [Paper presentation or Poster presentation]. Name, Location. พิศณุพงษ์ ชุ่มใจ, ภาณุวัฒน์ เมฆะ, พาสน์ ปราโมกชนัน, และปวีณ เชื้อนแก้ว. (2567, 28 มีนาคม). <i>ขั้นตอนวิธีการคัดแยกสั้มด้วยการประมวลผลภาพ</i> [Poster Presentation] งานประชุมระดับชาติ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม, คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้. *กรณีมีเลข DOI หรือ URL ให้เติมต่อท้ายจากสถานที่ (ใช้งานแบบออนไลน์)

รายงานการประชุม/การสัมมนา/อภิปราย	
รูปแบบ	ชื่อหน่วยงานที่จัดประชุม. (ปีพิมพ์). ชื่อเรื่องการประชุม. ชื่อการประชุม. สถานที่จัดประชุม.
	รายงานการประชุม ผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทย. (2554). การบริหารจัดการงบประมาณ สตร. การบริหารจัดการงบประมาณกระทรวงมหาดไทย. กรุงเทพฯ, สถาบันดำรงราชานุภาพ.
	กรมวิชาการ. (2538). ทักษะการอ่านในศตวรรษที่ 21. การประชุมเชิงปฏิบัติการรณรงค์เพื่อส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน. กรุงเทพฯ, กระทรวงศึกษาธิการ.
เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์ (เอกสารการสอน เอกสารประกอบการเรียน)	
รูปแบบ	ชื่อ สกุล. (ปี). ชื่อเอกสาร [เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์]. คณะ มหาวิทยาลัย.
	วิไลวรรณ รัตนพันธ์. (2566). การใช้ฐานข้อมูลทางการเกษตร [เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์]. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
ราชกิจจานุเบกษา	
รูปแบบ	ชื่อกฎหมาย. (ปี, วัน เดือน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม เล่ม ตอน เลขหน้า.
	ประกาศการทำเรือแห่งประเทศไทย เรื่อง วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการของเสียจากเรือในเขตท่าเรือกรุงเทพฯ. (2567, 18 มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 141 ตอนพิเศษ 166 ง. หน้า 14.

เว็บไซต์	
รูปแบบ	ชื่อ นามสกุลผู้เขียน. (ปี, วัน เดือน ที่เผยแพร่). <i>ชื่อบทความ</i>. ชื่อเว็บไซต์. URL Author, A. A. (Year, Month date). <i>Title of the work: Subtitle</i>. Website name. URL **กรณีไม่มีวันที่เผยแพร่ให้ใช้ ม.ป.ป. ในภาษาไทย หรือ n.d. ในภาษาอังกฤษ **กรณีที่ระบุไว้แค่ ปี พ.ศ หรือปี ค.ศ (ไม่มี วัน เดือน) ให้ใส่แค่ปี **กรณีชื่อผู้เขียนและชื่อเว็บไซต์เป็นชื่อเดียวกัน ให้ตัดชื่อเว็บไซต์ออก ** การลงวันที่ ให้ใช้ (ปี, เดือน วัน) สำหรับภาษาอังกฤษ และ (ปี, วัน เดือน) สำหรับภาษาไทย โดยเปลี่ยนปี ค.ศ เป็น ปี พ.ศ
	“วันทอง” หญิงปากร้ายยืนหนึ่งแห่งเมืองสุพรรณ. (2564, 9 มีนาคม). ทรูปลูกปัญญา. https://www.trueplookpanya.com/plookfriends/blog/content/detail/88156 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2566, 20 พฤศจิกายน). <i>ประเพณีลอยกระทง</i>. กรมประชาสัมพันธ์. https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/31/iid/233850 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (ม.ป.ป.). <i>การเปลี่ยนแปลงตามวัยของผู้สูงอายุ ทั้งร่างกายและจิตใจ</i>. Patrangsit hospital. https://www.patrangsit.com/%E0%

	Anonymous. (2530, 1 กันยายน). การเปลี่ยนแปลงของร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุ. หมอชาวบ้าน. https://www.doctor.or.th/article/detail/4930 Boston University. (n.d.). <i>Cultural Awareness</i>. https://sphweb.bumc.bu.edu/
รูปแบบ Wikipedia	ชื่อเรื่อง. (ปี, วัน เดือน). ใน <i>วิกิพีเดีย</i>. URL Title. (Year, Month Date). In <i>Wikipedia</i>. URL ข้าว. (2567, 16 มิถุนายน). ใน <i>วิกิพีเดีย</i>. https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%82%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B8%A7 **อ้างอิงในเนื้อหา Ex. (“ข้าว”, 2567) หรือ “ข้าว” (2567) Revolution. (2024, June 14). In <i>Wikipedia</i>. https://en.wikipedia.org/wiki/Revolution **อ้างอิงในเนื้อหา Ex. (“Revolution”, 2024) หรือ “Revolution” (2024)
สื่อสังคมออนไลน์ (Social media)	
Instagram **หมายเหตุ ระบุว่าเป็น [Photograph] หรือ [Video]	Author, A. A. [@username]. (Year, Month date หรือ n.d.). เนื้อหาของโพสต์ 20 คำแรก. [Photograph]. Instagram. URL ชื่อผู้อัปโหลด. [@username]. (ปี, วัน เดือน). เนื้อหาของโพสต์ 20 คำแรก นับรวม hashtag lmoji [Video]. Instagram. URL

	ตัวอย่าง Hommmflower. [@Hommmflower]. (2567, 14 เมษายน) ความหอมไม่มีวันตาย. [Photograph]. Instagram. https://www.instagram.com/hommmflower/
Facebook หมายเหตุ ระบุว่าเป็น [Status update, Image หรือ Video]	Author, A. A. (Year, Month date หรือ n.d.). เนื้อหาของโพสต์ 20 คำแรก. [Status update Video or Image attached]. Facebook. URL ตัวอย่าง Abhisit, V. (2562, 21 มีนาคม). ปล่อยขบวนรถณรงค์ "ต้านการซื้อสิทธิขายเสียง - ไม่มีของแจก ไม่มีเงินจะให้ มีแต่ความมุ่งมั่นตั้งใจจะดูแลและรับใช้พี่น้องประชาชน. [Image]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=10156685935396144&set กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กองสิ่งแวดล้อม. (2566, 21 มิถุนายน). งานประกาศความสำเร็จการจัดการขยะอาหารจากครัวเรือนเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ. [Video]. Facebook. https://www.facebook.com/nsdivision.dla/
Twitter X	Author, A. A. [@username]. (Year, Month date หรือ n.d.). เนื้อหาของโพสต์ 20 คำแรกนับรวม hashtag lmoji [Tweet]. Twitter. URL ชื่อผู้อัปโหลด. [@username]. (ปี, วัน เดือน). เนื้อหาของโพสต์ 20 คำแรกนับรวม hashtag lmoji [Tweet]. Twitter. URL

	ตัวอย่าง Freddy, T. [@TedFreddy]. (2024, June 19). I Wish the LGBTQ crown would stop pushing their lifestyles on everyone eles. [Tweet]. Twitter. https://x.com/TedFreddy1950/status/1795235186214310285 กรมการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ. [@dccethailand]. (2565, 21 กุมภาพันธ์). <i>ขยะในมือท่านทิ้งให้ลงถังน้าจาว</i>. [video]. Twitter. https://x.com/dccethailand/status/1365092715608743937
YouTube หมายเหตุ ระบุว่า เป็น[Video หรือYouTube Channel]. **หากระบุว่า เป็น Video คือ คลิปที่ถูกอัปโหลดโดยบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ ไม่ได้มีช่องที่ชัดเจน	ชื่อผู้อัปโหลด. (ปี, วัน เดือน). <i>ชื่อเรื่อง</i> [Video/ YouTube Channel]. ยูทูป. URL Uploader, U. U. (Year, Month Day). <i>Title of work</i> [Video/ YouTube Channel]. YouTube. URL ตัวอย่าง ดวงใจ ศิริเดชอุดม. (2563, 24 มิถุนายน). <i>ผูกแขนรับขวัญเด็กเกิดใหม่</i> [Video]. ยู ทู ป. https://www.youtube.com/watch?v=fmNg94GTN44 DLTV13 Channel. (2563, 30 กันยายน) <i>บทบาทของสตรีไทยในประวัติศาสตร์ไทย</i> [YouTube Channel]. ยู ทู ป. https://www.youtube.com/watch?v=D7b4ewCPHtE ประวัติศาสตร์นอกตำรา. (2564, 31 มกราคม). <i>นาคมาจากไหน ep.43</i>. [YouTube Channel]. ยู ทู ป. https://www.youtube.com/watch

	?v=4rvWYhVrp58&list=PLKMKzrWiWj1C8XvB-6rDpEKCCxBxmM4Wv
TikTok	ชื่อผู้อัปโหลด. [username]. (ปี, วัน เดือน). เนื้อหาของโพสต์ 20 คำแรก นับรวม hashtag lmoji [Video]. TikTok. URL เบญ' โอ. [aben. bk]. (2563, 2 พฤศจิกายน). ระวังยาแก้ไออันตราย กิน แล้วตย บอกต่อให้มากที่สุด ⚠️ #ยาแก้ไอ [Video]. TikTok. https://www.tiktok.com/@beno.bk/video/7296865289692810501

4. การส่งต้นฉบับ

ผู้เขียนส่งต้นฉบับไฟล์ word และ pdf ที่พิมพ์ตามข้อกำหนดของหลักเกณฑ์วารสารพร้อมหนังสือนำเสนอความผ่านระบบออนไลน์ที่ <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/liberalartsjournal/about/submissions> เมื่อกองบรรณาธิการได้รับบทความจะดำเนินการตามขั้นตอนการพิจารณาของวารสาร และแจ้งผลการพิจารณาให้ผู้เขียนบทความทราบ สำหรับบทความที่ผ่านการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิแล้วจะได้รับการตีพิมพ์ลงในวารสารเพื่อเผยแพร่ต่อไป

5. กระบวนการพิจารณาต้นฉบับ

เมื่อวารสารได้รับบทความต้นฉบับ กองบรรณาธิการจะพิจารณากลับกรองบทความ (ขั้นต้น) ตามหลักเกณฑ์การเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์ หากบทความต้นฉบับไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ฯ กองบรรณาธิการจะแจ้งผลการพิจารณากลับกรองพร้อมส่งคืนผลงานให้แก่ผู้เขียนเพื่อแก้ไข หากเป็นไปตามหลักเกณฑ์ฯ จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณา ดังนี้

1. กองบรรณาธิการทำหนังสือแจ้งผลการพิจารณากลับกรองบทความ (ขั้นต้น) และให้ผู้เขียนดำเนินการชำระค่าธรรมเนียมตามประกาศมหาวิทยาลัยแม่โจ้ เพื่อวารสารจะดำเนินการนำเสนอความให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา

2. กองบรรณาธิการพิจารณาและหาบทามผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง จำนวน 3 ท่านตอบบทความ และผลการพิจารณาต้องได้รับการประเมินให้ผ่าน 2 ท่านขึ้นไป

3. ส่งบทความให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาประเมิน

4. เมื่อได้รับผลการประเมิน กองบรรณาธิการรวบรวมผล และ/หรือสรุปข้อเสนอแนะเพื่อแจ้งผู้เขียน

- กรณีผลการประเมินไม่ผ่าน กองบรรณาธิการ แจ้งปฏิเสธการตีพิมพ์ผลงาน

- กรณีผลการประเมินผ่าน แต่มีข้อแก้ไข ให้ผู้เขียนพิจารณาแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ จากนั้น ส่งผลงานฉบับแก้ไขมายังกองบรรณาธิการอีกครั้ง

5. หากผลงานแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิเป็นที่เรียบร้อย กองบรรณาธิการจะแจ้งตอบรับการตีพิมพ์ผลงานไปยังผู้เขียน

6. ลิขสิทธิ์

ต้นฉบับที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ถือเป็นกรรมสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ห้ามนำข้อความทั้งหมดหรือบางส่วนไปพิมพ์ซ้ำ เว้นเสียแต่จะได้รับอนุญาตจากมหาวิทยาลัยฯ เป็นลายลักษณ์อักษร

7. ความรับผิดชอบ

เนื้อหาต้นฉบับที่ปรากฏในวารสารเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียน ทั้งนี้ไม่รวมความผิดพลาดอันเกิดจากเทคนิคการพิมพ์

หนังสือส่งบทความเพื่อพิมพ์เผยแพร่ในวารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เรียน บรรณาธิการวารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว).....

(Mr./Mrs./Ms.).....

ตำแหน่งทางวิชาการ ☐ ศาสตราจารย์ ☐ รองศาสตราจารย์ ☐ ผู้ช่วยศาสตราจารย์

☐ อาจารย์ ☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

สังกัดหน่วยงาน/สถานที่ทำงาน.....

ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้โดยสะดวก..... หมู่ที่..... ซอย.....

ถนน..... ตำบล/แขวง..... อำเภอ/เขต.....

จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....

โทรศัพท์..... โทรศัพท์มือถือ..... e-mail.....

มีความประสงค์ส่ง ☐ บทความจากงานวิจัย ☐ บทความวิชาการ

ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย).....

ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ).....

สาขาของบทความ

มนุษยศาสตร์

☐ ภาษาอังกฤษ ☐ ภาษาไทย ☐ ภาษาศาสตร์และภาษาศาสตร์ประยุกต์

☐ ภาษาและวรรณคดี ☐ คติชนวิทยา ☐ ประวัติศาสตร์และโบราณคดี

สังคมศาสตร์

☐ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ☐ จิตวิทยาและพฤติกรรมศาสตร์

☐ สารสนเทศศาสตร์ ☐ นิเทศศาสตร์

สุขภาพ

☐ วิทยาศาสตร์การกีฬา ☐ พลศึกษา สุขศึกษา และนันทนาการ

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าบทความเรื่อง.....

☐ เป็นผลงานของข้าพเจ้าแต่เพียงผู้เดียว

☐ เป็นผลงานของข้าพเจ้าและผู้ที่ปรากฏชื่อในบทความ

ข้าพเจ้าและผู้เขียนร่วม (ถ้ามี) ขอรับรองว่า บทความนี้ไม่ได้อยู่ระหว่างกระบวนการ
พิจารณาลงตีพิมพ์ในวารสารหรือสิ่งตีพิมพ์อื่นใด และไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อน
ทั้งนี้ ข้าพเจ้าจะไม่นำบทความที่ผ่านการพิจารณาแล้วไปตีพิมพ์ซ้ำในวารสารอื่น ๆ

ลงชื่อ

(.....)

ผู้เขียนบทความ

คณะศิลปศาสตร์
FACULTY OF LIBERAL ARTS

ข้อมูลผู้ร่วมเขียนบทความ

(ส่งแนบพร้อมกับบทความ)

ผู้ร่วมเขียนบทความคนที่ 1

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว).....

(Mr./Mrs./Ms.).....

ตำแหน่งทางวิชาการ ☐ ศาสตราจารย์ ☐ รองศาสตราจารย์ ☐ ผู้ช่วยศาสตราจารย์

☐ อาจารย์ ☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

สังกัดหน่วยงาน/สถานที่ทำงาน.....

ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้โดยสะดวก..... หมู่ที่..... ซอย.....

ถนน..... ตำบล/แขวง..... อำเภอ/เขต.....

จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....

โทรศัพท์..... โทรศัพท์มือถือ..... e-mail.....

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าบทความนี้

☐ เป็นผลงานของข้าพเจ้าในฐานะผู้ร่วมวิจัยและร่วมเขียนบทความจากงานวิจัย

(กรณีที่เป็นบทความจากงานวิจัย)

☐ เป็นผลงานของข้าพเจ้าในฐานะผู้ร่วมเขียนบทความ

ลงชื่อ.....

(.....)

ผู้ร่วมเขียนบทความคนที่ 1

คณะศิลปศาสตร์
FACULTY OF LIBERAL ARTS

ผู้ร่วมเขียนบทความคนที่ 2

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว).....

(Mr./Mrs./Ms.).....

ตำแหน่งทางวิชาการ ☐ ศาสตราจารย์ ☐ รองศาสตราจารย์ ☐ ผู้ช่วยศาสตราจารย์

☐ อาจารย์ ☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

สังกัดหน่วยงาน/สถานที่ทำงาน.....

ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้โดยสะดวก..... หมู่ที่..... ซอย.....

ถนน..... ตำบล/แขวง..... อำเภอ/เขต.....

จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....

โทรศัพท์..... โทรศัพท์มือถือ..... e-mail.....

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าบทความนี้

☐ เป็นผลงานของข้าพเจ้าในฐานะผู้ร่วมวิจัยและร่วมเขียนบทความจากงานวิจัย

(กรณีที่บทความจากงานวิจัย)

☐ เป็นผลงานของข้าพเจ้าในฐานะผู้ร่วมเขียนบทความ

ลงชื่อ.....

(.....)

ผู้ร่วมเขียนบทความคนที่ 2

หมายเหตุ : ถ้ามีผู้เขียนบทความมากกว่า 2 ท่าน กรุณากรอกรายละเอียดของผู้เขียนบทความ
ร่วมท่านอื่น ๆ ด้วย

แบบฟอร์มแสดงการมีส่วนร่วมในผลงานวิชาการ

ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย)

ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ)

ผู้ร่วมผลงาน จำนวน คน แต่ละคนมีส่วนร่วมดังนี้

ชื่อผู้ร่วมผลงาน	ปริมาณงานคิดเป็นร้อยละ
ลำดับที่ 1.....	
ลำดับที่ 2.....	
ลำดับที่ 3.....	
ลำดับที่ 4.....	

ลงชื่อผู้เขียนลำดับที่ 1

(.....)

ลงชื่อผู้เขียนลำดับที่ 2

(.....)

ลงชื่อผู้เขียนลำดับที่ 3

(.....)

ลงชื่อผู้เขียนลำดับที่

(.....)

- กรอบความคิด การเผชิญปัญหา และการปรับตัวสู่ชีวิตวิถีใหม่หลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 ของคนหนุ่มสาวในจังหวัดเชียงใหม่
- “ความเชื่อปูผ้าน” กับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคมของชุมชนบ่อพันขันอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด หลังปี 2524-2560
- กลวิธีสร้างสารศิลป์เพื่อสื่อสารผ่านบทละครเพลงพื้นบ้านในบทบาทส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนสามชุก
- การจัดการความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนชาวมอญ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร
- การประกอบสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์และภาพแทนตัวละครหญิงในละครจักร ๆ วงศ์ ๆ
- การวิเคราะห์เปรียบเทียบภาพตัวแทนทหารในเพลงมาร์ชประจำหน่วยและเพลงสมัยนิยม
- จันทนาเผาข้าวหลาม: พลวัตและบทบาทของบุญข้าวหลามในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย
- ชื่อภาษาจีนของผลิตภัณฑ์อาหารไทยที่ใช้ในประเทศจีน: ลักษณะภาษาและความหมาย
- บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านล้านนาต่อการเสริมสร้างสภาวะผู้สูงอายุ
- ผลประโยชน์แห่งชาติในความสัมพันธ์อินเดีย-จีน ตั้งแต่ ค.ศ.1959-2023
- สถานภาพและแนวโน้มงานวิจัยภาษาไทยในฐานะภาษาที่สอง
- สภาวะความรู้สึกลหาคกลวิธอิสลามของชุมชนในเทศบาลเมืองปัตตานี
- การเสริมสร้างและการพัฒนาประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่นสมัยใหม่
- การแปรรูปวรรณคดีเรื่องสังข์ทองเป็นสื่อวัฒนธรรมประชานิยม
- Psychological Well-being in the Workplace: Documentary Research

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

63 หมู่ 4 ตำบลหนองหาร อำเภอสิรินทราญ จังหวัดเชียงใหม่

โทรศัพท์ 0 5387 5200-7 โทรสาร 0 5387 5208

www.libarts.mju.ac.th

